

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

— ל"ן —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ספר תשיעי — כרך שני

שמות

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

יוצא לאור על ידי מערכת
"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקווי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושבע לבריאה

מפתח כללי

III	הקדמת המו"ל
V	תוכן ומפתח
I	לקוטי שיחות – ע"ס שמות
הוספות	
217	מכתבים
271	מכתבים – רפואה
341	מפתחות

LIKKUTEI SICHOS

Vol. 36

SHEMOIS

Published and Copyrighted by

VAAD L'HAFOTZAS SICHOS

"KEHOT" PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway, Brooklyn, N.Y. 11213

Tel. (718) 493-9250 • 774-7200

5757 • 1996

Printed in the U.S.A.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Schneersohn, Menaḥem Mendel, 1902—

LIḲUṬE SIḲOT

'al parshiyot ha-shavu'a, ḥagim u-mo'adim (vol. 36) Shemois

(Sifriy. Otsar ha-ḥasidim, Lyubavītsh) (Ḳovets shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3)

In Hebrew and Yiddish.

Title on verso of t.p.: Likkutei Sichos

1. Hasidism--Sermons. 2. Bible. O.T. Pentateuch--Sermons. 3. Jewish Sermons--United States. 4. Sermons, Hebrew--United States. 5. Sermons, Yiddish--United States. 6. Habad--Addresses, essays, lectures. 7. Festival-day sermons, Jewish. I. Title. II. Title: Likutei Sichos. III. Title: Sifriyat Otsar ha-Ḥasidim, Lyubavītsh. IV. Series: Ḳovets Shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3.

BM198.S3355s 1996 Hebr

ISBN 0-8266-5718-4 (set)

ISBN 0-8266-5782-6 (vol. 36)

Library of Congress Catalog Card #61-57983

CIP

נדפס בדפוס
שמחה ובנו גרשון גלוקאוו

Bookmart Press, Inc

N. Bergen, N.J. 07047

נסדר בדפוס "עמפייער פרעסס"
ע"י מרדכי ליב בן פינא ויוסף יצחק בן ברכה

Empire Press

550 Empire Blvd. • Brooklyn, N.Y. 11225

פתח דבר

בקשר ל"טרכ" כסלו, ראש השנה לתורת החסידות, בו נתמלאו מאתיים שנה להדפסה ראשונה של ספר התניא (כ' כסלו תקנ"ז)

— ולהעיר שבשנה זו (גם) נתמלאו מאתיים וחמישים שנה (ר"ה תק"ז) מעליית הבעש"ט להיכל המשיח ועל שאלתו אימתי קאתי מר ענהו לכשיפוצו מעיינותיך חוצה? —

וימי חנוכה דאזלינן מיני', שהנס קשור עם ההתגברות והניצחון דחכמת התורה; (ובפרטיות יותר שמן שבתורה — רו"ן דאורייתא) —

הננו מוציאים לאור בזה — בהמשך לספרי לקו"ש שהופיעו — ספר לקוטי שיחות חלק לו על ספר שמות (הכרך השני של הספר התשיעי של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

א) הלקו"ש על פרשיות התורה (והמועדים) (וזמן קריאת) ספר שמות שנדפסו בקונטרסים בודדים מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תש"ג — תשנ"ב.⁴

ב) מכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) הכלולים בספר. וכדאי לציין, שמדור זה לכ"ד טבת כולל לקט מכתבים וביאורים בספר התניא; יו"ד שבט — מנהגי יארצייט; תרומה — עניני ביהכנ"ס כו'.⁵

ג) בסוף הספר — לקט מכתבים בעניני רפואה — הוספה לפ' משפטים (מפני ריבוי החומר נדפסו בפני עצמם בסיום הספר ונחלקו למדורים).

(1) קצוה"ע ע' קכ. קלט.

(2) אגרת הבעש"ט (נדפסה בסוף הספר בן פורת יוסף, בספר המכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (לכוב תרפ"ג, וכותב המו"ל שהעתיקה מן המכתב — כתיי חתנו של הבעש"ט הרה"צ וכו' ר' יחיאל — החתום בעצם כתי"ק של הבעש"ט), בספר גנזי נסתרות (ירושלים ת"ו תרפ"ד) ח"א סי' סה. בספר הבעש"ט (לודז' תרח"ץ) פ' נח הגהה יג. וחלק ממנה בתחלת ספר כתר שם טוב, וספר לקוטי אמרים להה"מ ממעוריטש).

(3) ראה רשימה מפורטת לקמן בסוף הספר.

(4) וזאת למודעי, אשר השיחות שנאמרו בשנים הנ"ל ויצאו לאור בשעתם בקונטרסים בפני עצמם — לא נכללו בהוספות דספר זה, אלא נדפסו ב"ספרי השיחות תשי"ג-נ"ב" — כל שנה — בשני כרכים.

(5) שלא נדפסו עדיין בספרי לקוטי שיחות.

(6) ורפא ירפא — מכאן שנתגמה רשות לרופא לרפאות (משפטים כא, יט. ברכות ס, סע"א. ב"ק פה,

וזאת למודעי: חלק מהמכתבים שבכרך זה נדפסו בסדרת „אגרות קודש“ מכ”ק אדמו”ר מלך המשיח, שהולכת ונדפסת כעת על סדר השנים (לע”ע יצאו לאור כ”ג כרכים). וע”פ בקשת רבים נלקטו כאן מהמכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) דספר שמות.

ד לתועלת המעיינים הוספנו בסוף הספר (כמו בכרכים לילה) מפתח ענינים, פסוקים, מאהז”ל וספרים.

* * *

ויה”ר שנזכה בקרוב להו”ל עוד שיחות ומאמרים של כ”ק אדמו”ר מלך המשיח, וזכות לימוד והדפסת תורתו הקדושה, תוסיף בחיזוק התקשרות שלנו עם כ”ק אדמו”ר מלך המשיח, ובחודש טבת זה

ירחי שהגוף נהנה מן הגוף, שהגוף כביכול דלמעלה, מהותו ועצמותו ית, הנהה (כביכול) מהגוף (דלמטה) דכאו”א מישראל, שקאי (בעיקר) על המעמד ומצב דלעתיד לבוא, שאז הנשמה ניזונית מן הגוף, ויתירה מזה, הנאת העצמות כביכול מן הגוף” —

תבוא בפועל ובגילוי הגאולה האמיתית והשלימה, התחלת הגאולה ושלמותה, ע”י משיח צדקנו — „יעמודי מלך מבית דוד כו” עד ש”יתקן את העולם לעבוד את ה’ ביהד, שנאמר” אז אהפוך אל עמים גו’ לעבדו שכם אחד”.

וכ”ק אדמו”ר מלך המשיח יקום ויגאלינו ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, ונלמוד תורה מפיו של משיח צדקנו¹², „תורה חדשה מאתי תצא”¹³, ומלך ביפיו תחזינה עיניך¹⁴ בהתגלות מלכותו לעין כל, תיכף ומיד ממש, והיתה לה’ המלוכה¹⁵, אמן כן יהי רצון.

ועד להפצת שיחות

ה’ טבת, ה’תשנ”ז
ברוקלין, נ.י.

7) הכוללים המכתבים עד סוף שנת תשכ”ה.

8) מגילה יג, א.

9) ספר השיחות תשנ”ב ח”א ע’ 237.

10) רמב”ם ספי”א דהל’ מלכים.

11) צפני” ג, ט.

12) ראה רמב”ם הלכות תשובה פ”ט ה”ב. לקו”ת צו יז, א”כ. שער האמונה פניו ואילן, ועוד.

13) ישעי” נא, ד. ויק”ד פי”ג, ג.

14) ישעי” לג, יז.

15) עובדי’ בסופו.

תוכן ומפתח

שמות

- 1 שיחה א (תש"א)
- הצורך בב' הפירושים ברשי' עה"פ (ב, יד) ויירא משה; דברי המדרש (ב"ר ר"פ עו) ..שני בני אדם הבטיחן הקב"ה ונתיראוו ופלוגתת המפרשים אם זהו שבחם או ש..ראוי שלא לירא"; שקו"ט בגדר מדת הבטחון ויסוד הוודאות לבטחון האדם אע"פ שיתכן שגרם החטא. ביאור פתגם הצ"צ ..טראכט גוט וועט זיין גוט"
- 7 שיחה ב (תשנ"ז)
- ..מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם .. בזכות התורה שהן עתידין לקבל כו" (שמו"ר פ"ג, ד) — איך מהני זכות קבלת התורה שלהם בעתיד שעבורה יצאו ממצרים; ביאור האגדה שהובאה בר"ן (סוף פסחים) ד..בשעה שאמר להם משה כו' תעבדון כו' היו מונין כל אחד ואחד לעצמו". וגירסת השבלי הלקט שמשה א"ל ..תעבדון גו" בהיותם במצרים; תוכן ההשתקקות של ישראל לקבלת התורה ע"פ פנימיות הענינים
- 16 כ"כ"ד טבת (תש"ז)
- ביאור ל' אדמור"ר הזקן בהל' ת"ת שלו (פ"ב ס"יא) אודות החיוב ללמוד הלכות המצות שאינן נוהגות בזה"ז ..בחבור הרמב"ם ז"ל; כמה אופנים בגדר חיוב ת"ת וההבדל בזה בין שיטת הרמב"ם ושיטת אדה"ז ..ולשיטתם בפירוש ..שליש בתלמוד; שיטת אדה"ז שיש עדיפות ללמוד הלכות פסוקות דכל התורה כולה מלימוד קצת הלכות בטעמיהן בדרך קצרה — והתעוררות ע"ד לימוד שיעור קבוע בספר משנה תורה להרמב"ם בכל יום
- וארא
- 26 שיחה א (תשנ"ב)
- פרשי' עה"פ ט, ח ד"ה וזרקו משה — דיוק ל' רשי' ..נסים הרבה". אף ..שלא חשיב אלא תרתי; שקו"ט אם עצם הולדת השחין הי' בדרך נס; החידוש המיוחד במטרת מכת שחין שלכן דוקא במכה זו ארעו ..נסים הרבה"
- 33 שיחה ב (תש"א)
- השייכות של סיום ההפטרה — ..ולך אתן פתחון פה גו" (יחזקאל כט, כא) לתוכן הפרשה; כמה ביאורים בכוונת המכות ובענין כבודות לבו של פרעה והתייורן ביניהם; ביאור היסוד שכל העולם הוא ..בשביל ישראל ובשביל התורה" (רשי' ר"פ בראשית)
- 38 ר"ח שבט (תש"ו)
- ..בעשתי עשר חודש באחד לחודש גו' הואיל משה באר את התורה גו" (ר"פ דברים) — ..בשבעים לשון פירשה להם" (רשי' עה"פ); מדוע הוצרך לתרגם את התורה לבנ"י בשבעים לשון; חלות שם ..תורה" על עניני תורה הנלמדים ונכתבים בשאר לשונות; השייכות לגדר ..משנה תורה" ש..משה מפי עצמו אמרה" (מגילה לא, ב. זח"ג רסא, א) ויום ההילולא של כ"ק אדמור"ר הרי"צ (בעשירי בשבט)

- 45 שיחה א (תשי"ג)
 פרשי יב. יב ד"ה ועברתי (והשינוי מלשון המכילתא שם); ההבדל בין „אני יוצא בתוך מצרים“ (יא. ד.) ו„ועברתי גו“; הנס ד. „ופסחתי עליכם“ ע"פ פשוטו של מקרא; שני הענינים ב. „ציאת“ הקב"ה למצרים ע"פ פנימיות הענינים וההוראה למעשה בעבודת כאור"א בקירוב לבן של ישראל לאביהם שבשמים
- 53 שיחה ב (תשי"ג)
 התואר „צבאות ה'“ שניתן לישראל בצאתם ממצרים; פלוגתת הבבלי (שבועות לה. ב.) ומס' סופרים (רפ"ד. וירושלמי מגילה פ"א ה"ט) בשיטת ר' יוסי ש „צבאות“ לא היו בכלל שמות שאינם נמחקים — ע"ד ההלכה וע"ד הדרוש
- 59 שיחה ג (תשי"א)
 פרשי עה"פ יג, יג ד"ה וערפתו — הקשר בין שני הענינים ברשי"י (א) עורפו בקופיץ כו'. (ב) „הוא הפסיד ממונו של כהן כו“; דיוק ל' רשי"י „יפסיד ממונו“ (ולא „יפסד“ כבש"ס בכורות י. ב.) והנפק"מ להלכה; גדרו של פדיון פטר חמור ע"ד הפשט

בשלח

- 65 שיחה א (תשי"ג)
 פרשי עה"פ טו, טז (טז) ד"ה תפול עליהם אימתה וד"ה ופחד — אימה על הרחוקים ופחד על הקרובים ע"פ פשט ובעבודת האדם
- 70 שיחה ב (תשי"ג)
 לשון אדה"ו בשו"ע אור"ח (סי' שס"ג) דסעודת מלוה מלכה „אינה חובה כ"כ אלא מצוה מן המובחר בלבד“; שקויט במקורה וטעמה של סעודת מלוה מלכה; שני הגדרים ד „קדשו במן“ ו „ברכו במן“ (ב"ר פי"א, ב); ביאור דברי הבי"י (טאור"ח סי' ש) שיש אבר באדם ש „אינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת“
- 77 שיחה ג (תשי"א)
 ההבדל בין שיטת רשי"י עה"ת והמכילתא (טז, כו) בטעם שלא ירד המן ביו"ט; שקויט בחיוב לחם משנה, וביאור ל' הרמב"ם בזה בהל' ברכות (פ"ז ה"ד) והל' שבת (פ"ל ה"ט); גדר חיוב לחם משנה ביו"ט
- 82 ט"ו בשבט (תשי"א)
 „ארבעה ר"ה הם בני בניסן ר"ה למלכים ולרגלים כו“ באחד בשבט ר"ה לאילן כו“ — הקשר בין ר"ה „למלכים“ ו „לרגלים“ (החלים ביום אחד), והשייכות המיוחדת שלהם לר"ה לאילן; הטעם שהמועדים נקבעו לפי זמני תבואת השנה והמעלה באילנות על זרעים

יתרו

- 86 שיחה א (תשי"א)
 פרשי עה"פ יט, יו (יט, יו) ד"ה אלה הדברים; שקויט בפ"י הכתוב (שם, ג) „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני“ לפי פרשי"י עה"ת, והשינוי בין ל' רשי"י והמכילתא שם
- 90 שיחה ב (תשי"ג)
 ביאור דברי הרמב"ן (כ, יג) שכיבוד אב ואם הוא מחמשת הדברות „בכבוד הבורא .. כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה“; דברי החיד"א (פתח עינים

תוכן ומפתח

לקידושין (לא. א) שמצות כבוד אם ואם ביטלה סברת אוה"ע ש..כבוד עצמו הוא דורש"; שק"ט מדוע אין בכיבוד אר"א גדר (מעין) שיתוף

- 96 שיחה ג (תשי"ט)
הטעם שציווי הראשון אחרי מ"ת הוא ..לא תעשון אתי גו" (כ. כ); החידוש דמ"ת באופן הביטול אל הקב"ה; ביאור בתורת אדה"ז (הובאה בס' השיחות תרצ"ט ע' 337 ואילך) אודות המל"ת "לא תעשון אתי" והמ"ע ד..מזבח אדמה תעשה לי גו" — שהל"ת כאן קודמת להעשה לפי ש..העדר קודם ליש", והטעם שלא פי' אדה"ז (כפי האברבנאל ועוד) שענין הביטול נרמז ב..מזבח אדמה"

משפטים

- 102 שיחה א (תשנ"ב)
דעת הרמב"ם בדין "רשות משנה" (הל' נזקי ממון פ"ד ה"ט ושם פ"ו ה"ו) והשינויים בל' הרמב"ם (בשתי ההלכות הנ"ל); פלוגתת רש"י והמאירי (ב"ק לט, א) בגדר "רשות משנה"; הרי"ד "רשות משנה" בפנימיות הענינים
- 109 שיחה ב (תש"א)
פרש"י כג. טו ד"ה חודש האביב והשינויים בפרש"י ס"פ וראו ולקמן תשא לר, יח ושתיקת רש"י בפ' בא יג. ד; שק"ט בפרש"י בפ' ראה (טו, א) מתי מעברין את השנה
- 115 שיחה ג (תשי"ט)
פרש"י כד. ו ד"ה באגנות — שק"ט באופן הכנסת בניי לברית לפי שיטת רש"י בפשוטו של מקרא

תרומה

- 123 שיחה א (תשנ"ב)
החידוש בפירוש הצמח-צדק (אוה"ת פרשתנו ע' א'תמב) דענין ..אינו זו לעולם" הנאמר במקדש (ויק"ר פ"ב, ב) — הוא משום דכתיב ..למקדש מעט .. אלו בתי כנסיות" (מגילה כט. א) — לגבי פי' הרמב"ם בשהמ"צ (מ"ע קעו) ועוד ביאורים במאמר זה; שיטת הזהר (ח"ב נט, ב. ח"ג כו, א) דמ"ע של ..ועשו לי מקדש" כוללת גם בנין ביהכנס; הענין ד..ושכנתי בתוכם .. בתוך כאו"א מישראל" בהלכה
- 131 שיחה ב (תש"א)
פרש"י כו. ה באופן הנחת היריעות על המשכן — הטעם שהביא רש"י דעת הברייתא דמ"ט מדות. אף ש..הכתוב בפרשה זו" מסייע לדעת הש"ס (שבת צח, ב), ולקמן (כו, יב) ד"ה וסרח העורף) נקט רק כדעת הברייתא
- 136 שיחה ג (תשי"ט)
גדרה של ..אמה טרסקין" לדעת הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ד ה"ב) שבבית שני ..הניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדוה"ק ולא בנו כותל כו' אלא עשו ב' פרוכות כו"; שק"ט בלשונו שם ..אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד; דבר' הזהר (ח"ב ד, א) שמנה את ה..דביר" לא מחלקי המקדש והנפק"מ להלכה מהביאור ע"ז בלקוטי לוי"צ לזהר שם

תצוה

- 146 שיחה א (תש"א)
פרש"י כח. י ד"ה כתולדותם — החידוש בפרש"י ..כסדר שנולדו; שיטת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ט ה"ט) ב..כתולדותם" — כסדר לידתן מצד האמות; ההבדל בין ב' השיטות הנ"ל בפנימיות הענינים

תוכן ומפתח

- 153 שיחזה ג (תשי"ג)
פלוגתת הרמב"ם והראב"ד (סוף הל' כלאים) אם הותרו כלאים בבגדי כהונה במקדש רק בשעת עבודה ואם היו כלאים רק באבנט או גם בשאר בגדי כה"ג. וייחורו של האבנט — ע"ד הלכה ובפנימיות הענינים; ביאור ל' הבחיי (קדושים יט. יט) בטעם איסור כלאים

פורים

- 161 שיחזה א (תשי"ג)
ספיקו של אחשורוש ..מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך גו"י: פרש"י א, ח"ד"ה יסד וד"ה על כל רב ביתו; החידוש המיוחד בסעודה זו ע"פ פרש"י (פשוטו של מקרא)
- 167 שיחזה ב (תשי"א)
ג' הטעמים שאין אומרים הלל בפורים (מגילה יד, א) — (א) נס פורים הי' בחור"ל, (ב) קריאת המגילה היא במקום הלל, (ג) אכתי עבדי דאחשורוש אן — והנפק"מ בעבודת האדם

תשא

- 172 שיחזה א (תשי"ג)
לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם (ב"מ פו, ב) — השינויים בזה בין ל' הש"ס, שמור"ר (פמ"ז, ה) ובר"ר (פמ"ח, יד); ג' אופנים בהעדר אכילת משה רבינו בהר, וג' הפירושים (שמור"ר פמ"ז, ז) מה הי' מאכלו של משה בהר — והתייורן ביניהם

- 180 שיחזה ב (תשי"ג)
ביאור בלקטוי לוי"צ על זהר פרשתנו (ח"ב ע' קמ) שהחיוב לומר דבר בשם אומרו הוא רק ..כשהאומר הדבר אמר לו זה האומרו, משא"כ אם לא שמע ממנו — דלכאוי עדיין ישנו הלאו ד, אל תגזול דל" (מג"א או"ח סקנ"ב סק"ב); הטעם שמצינו ריבוי מאמרי רז"ל שלא נאמרו בשם אומרים; השייכות בין אמירת דבר בשם אומרו ל' קנין תורה"

- 187 ויקהל (תשי"ב)
המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהא צריך לאפר (רמב"ם הל' שבת רפ"ב); הטעם שהתחיל הרמב"ם בתנאי ד, צריך לאפר" — אף שעיקר חיובא דמבעיר, אינו משום שריפת וכליין העצים אלא משום ריבוי האש" (אדה"ז בשו"ע הל' יו"ט סתצ"ה קו"א סק"ב) — בפנימיות הענינים

- 192 ויקהל - פקודי (תשי"א)
פלוגתת הרמב"ן (ר"פ ויקהל) והרמב"ם (ריש הל' ביהב"ח) אם עיקר כוונת המשכן הוא ש,תהי שכינתו ביניהם" או בשביל עבודת הקרבנות; הקשר לפלוגתתם אם השראת השכינה במשכן היתה בדרך מעבר או בדרך התלבשות; ביאור דברי הזהר (ח"ג עג, א) אודות שני הקשרים בין ישראל וקוב"ה — גליא וסתים

- 199 ויק"פ - פ' החודש (תשי"ג)
לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית גו' ואבחר בדוד גו' (מ"א ח, טרטו) — בהפטרט פ' פקודי) — הקשר בין הבחירה בירושלים והבחירה בדוד (ע"פ זהר ויקהל

תוכן ומפתח

קצח, א). השינוי בל' הרמב"ם ע"ד הנצחיות דירושלים (פיה"מ זבחים פי"ד מ"ח. הל' ביהב"ח פ"א ה"ג); ביאור לשון המדרש (שמור"ר פט"ו, יא). משבחר הקב"ה בעולמו כו' וכשברר ביעקב ובניו קבע בו ר"ח של גאולה"

206 פ' החודש (תנש"א)

.. אין מפסיקין בין פרה להחודש .. סימניהון .. בין הכוסות הללו נר' כוסות דליל פסח) .. בין השלישי לרביעי לא ישתה" (ירושלמי מגילה פ"ג ה"ה) — החידוש בהלכה שנלמד מסימן זה, והקשר ביניהם ע"פ פנימיות הענינים; שקו"ט בדברי אדמו"ר מהר"ש (סד"ה זאת חוקת תרכ"ט) שגם צדיקים צריכים לעשות תשובה

הוספות

217 שמות

שקו"ט באיזו שנה עמד משה לפני פרעה, ואם מיתת משה אהרן ומרים היתה באותה שנה / הוראה מיום לידת משה שחינוכו וכו' קשור עם יוכבד ומרים, לענין חינוך הבנות ב.בית רבקה"

219 כ"ד טבת

מעלת לימוד חומר קריאה ע"ד אדמו"ר הזקן תולדותיו ושיטתו / אופן עריכת ספרי מאמרי אדמו"ר הזקן ע"י כ"ק אדמו"ר / מעלת ספר .. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב" .. אפילו לגבי מאמרי הלכות תורה / .. ניתוח כתב היד" של רבינו הזקן / סיום השי"ס בכל שנה בי"ט כסלו או כ"ד טבת / שלא לשנות את התניא מדפוס וילנא תר"ס / מענה על שאלה בענין איסור אמירת ביאורים בתניא / שקו"ט בלשון .. מפי ספרים ומפי סופרים" שבתניא / תיקוני טעויות דפוס וספר ביאורים בתניא / דחיית ביאור אחר בדברי רבה .. כגון אנא בינוני" / ביאור ב..חינוך קטן" (הקדמת שער היחוד והאמונה), וסדר בלימוד תורת חב"ד / לימוד תו"א ולקו"ת הפשרה; שקו"ט באגרת הקודש סימן א' במ"ש .. בחינת הזרועות והגוף" והשמיט, "ראש", וכן מ"ש .. טעמה כי טוב סחרה" וכו'

226 בא

אופן השפעה על אנשי צבא להניח תפילין

227 י' שבט

שמיעת מאמר מכ"ק אדמו"ר משפיע על כל ה' חלקי הנשמה / סיפור פתגם אדמו"ר הריי"צ בענין ד' אמות הקרובות לראש ההר וביאור בזה ע"פ נגלה; הגירסא, "רא" בתניא פ"ז / ההשתדלות ב..רעלים טיים" בקשר ליום ההילולא / אין יו"ד שבט יום מתאים ל..טבילים" / הקשר ד..רפואה" לאדמו"ר הריי"צ; מראה מקומות לביאור הענינים שבד"ה חייב אדם לברך תרל"ח לאדמו"ר מהר"ש / עבודה לטובת ישיבת תומכי תמימים, בפרט לאחר י' שבט וכ"ד טבת, אשר ספרו הראשון של רבינו הזקן הוא .. הלכות תלמוד תורה" / מנהגי יארצייט: מספר הקדישים; תפילת האבל לפני התיבה בליל שבת; לימוד משניות אותיות שם הנפטר; לימוד משניות באות הנכפלת; מה עדיף — אותיות השם או לימוד ע"פ הסדר; קריאה בתורה ועלי' למפטיר; סדר לימוד; צדקה לפני התפילה / ברכת הזימון בסעודה שלישית ותפילה לפני התיבה במוצ"ש שלפני היארצייט / קדיש שאחר מומור שיר ליום השבת / לעבור לפני התיבה בשבת שלפני יאצ"ט / כשיאצ"ט חל ב"ח באמצע האבילות / קביעת זמן היארצייט לפי מקום הפטירה, זמן הפטירה ולא הקבורה

תוכן ומפתח

- 233** **בשלה**
הפטרת שירת דבורה וההוראה מזה עבור בנות ישראל שהם העיקר בבית / שקו"ט
בבירור זמן אכילת המן אחר מות משה / ההנהגה בארץ הקודש בזמן התקפת הטילים
במלחמת המפרץ
- 235** **ט"ו בשבט**
יום מסוגל לצמיחת פעולות לימוד התורה ופירותיהם / הארם עץ השרה וצריך לצמוח
ולשגשג בעניני יהדות / חג הסיום רבית רבקה בט"ו בשבט / יום סגולה לרפואה
- 237** **יתרו**
אופן הדפסת שם השם באנגלית / רמז בסיום מס' שבת (בעניני מדידה דמקוה) על
כללות עבודת השם / הערות על הספר דיני ומנהגי שבת באידיש
- 240** **משפטים**
התעוררות ע"ד ביסוס החוקים האזרחיים בארץ ישראל בעניני חושן משפט על דיני
התורה / ההכרח להתדיין בדין תורה אצל המרא דאתרא / איך שייך התראה על
עונש גיהנום / מכתבים לקראת המלוכה-מלכה דחברת גמילות חסדים שומרי שבת:
תשמ"ד-תשנ"ב / עצה מהי הדרך הטובה ביותר להשתמש בממוץ: קרן גמילות חסדים /
בעניני „היתר עיסקא“ / האם כדאי להשיג הלאו ולהשקיע בנכסי דלא נייד
- 257** **אדר**
מרבין בשמחה — שמחת בנין ביהמ"ק והגאולה / מזלו רגים שאין פורשים ממקור
חיותם / ביטול העצבות בכלל ובפרט באדר / „מרבין בשמחה“ — גם נשי ובנות ישראל
- 258** **תרומה**
בית המקדש הוא יסוד בעולם / מעלת שיעורי תורה בבית כנסת / חי שנים של מרא
דאתרא בבית כנסת / סמכות ועד בית הכנסת „צמח צדק“ בירושלים העתיקה / מקום
העמדת הארון-קודש בבית כנסת / פרוכת בתוך הארון-קודש / מחיצה בין גברים
לנשים בבית כנסת / שיעורי מחיצה / הכרח המחיצה במיוחד בזמננו / בית כנסת
שרוצים חבריו להפוך ל„קוֹסרביטב“ / ביכנ"ס שיש בו מיקרופון בשבת ויו"ט / יש
להרבות בבתי כנסת בזמננו
- 265** **תצוה**
שקו"ט במ"ש בתורה אור ד"ה בכ"ה בכסלו בענין הדלקת הנרות בבית המקדש /
המזבח שבכל אדם הוא הלב
- 265** **פורים קטן**
„זה הקטן גדול יהי“
- 266** **פורים**
הוראות מימי הפורים לימי מלחמת העולם השני' / הערך הדתי שבמצות „מתנות
לאביונים“ ומיסודי החסידות שאהבת ה' והתורה קשורה עם אהבת ישראל / פירוש
חסידים במ"ש „ורבים מעמי הארץ מתיידיים“
- 268** **תשא**
שקו"ט בענין „אין אדם אוסר דבר שאינו שלו“ בעשיית העגל ע"י אהרן / ציור הלוחות
צ"ל שלא בצורת חצי עיגול

עניני רפואה

א. רשות ונתינת כח לרופא לרפאות 271

מחלוקת הרמב"ם והראב"ע (והרמב"ן) בענין השתמשות ברפואות והלכה רווחת בישראל כהרמב"ם להשתמש ברפואות / רפואה מכאן ולהבא ויש גם למפרע וכן ברפואת הנפש ע"י תשובה תיקון מכאן ולהבא או למפרע / רופא בכפר חב"ד / כשהרופא יודע שהוא שליח הקב"ה אין חשש כלל ורפואותיו מצליחות ביותר / „רשות“ פירושו „כח“ מלמעלה / הכרח קיום הוראות הרופא ואין בזה בזבוז זמן / קיום הוראת חז"ל לשמוע בקול הרופא ומתוך שמחה / הרופא הוא שליח התורה לרפאות ואפילו אם אינו יודע זאת; איסור תעניות וסיגופים / שמיעה בקול הרופא היא הוראת התורה גם אם אין מבינים זאת / הכרח הבטחון ושליילת חששות משהי' בבית הרפואה / מילוי הוראות הרופא בפועל

ב. רופא מומחה 276

לעשות כהוראת ב' רופאים מומחים / הכרח להתייעץ דוקא עם מומחה לאותו דבר; ע"פ הוראת הרופא אפשר להיות מיעוט בלימוד משום עת לעשות גו'; התעסקות בבריאות הנפש; קביעות עתים בלימוד החסידות / רופא מומחה שאינו יהודי — בעניני רפואה אין הבדל כלל וכן ראינו בנשיאינו הק'; / כשאומר הרופא שב ואל תעשה יש לשאול עוד מומחה / רופא מומחה צריך להכריע בין דעת ב' רופאים / לשלוח תיאור המצב למוסד של מומחים / מעלת רופא כללי שיכריע בין דעת כל הרופאים הפרטיים / ברופאים מומחים צריכים להתדבר ביניהם / כיצד להכריע בין דיעות כמה רופאים / השוואת הרופאים דאוצות הברית ודארץ הקודש / ההחלטה תלוי' במומחיות של המייעצים / כדעה אחידה דב' מומחים / מעלת רופא שיש בו אימון

ג. התחזקות באמונה ובטחון 281

הדרך והצינור לקבלת הרפואה ע"י רופא — בטחון ואמונה / בטחון ואמונה בהשם שהוא „רופא כל בשר ומפליא לעשות“; שמירת ג' שיעורי חת"ת / פתגם אדמו"ר הצמח-צדק „ניתן רשות לרופא לרפאות“ אבל לא לפעול עניני נמיכת הרוח כו' / חיזוק הבטחון ממש"ך הברכה / מי שראה את חסדי השם בחייו. בודאי צריך לבטוח בהשם בעניני רפואה. הבטחון הוא לא רק בעניני עוה"ב אלא גם בעניני עוה"ז. וגם ע"פ חכמת הרפואה מועיל הבטחון; השתתפות בהתוודעויות המביאות רפואה / שלא להרבות ב„בדיקות“ (טעסטן) אלא לעשות כעצת רופאים ולבטוח בהשם / „ווי מען פרעגט אזוי ענטפערט מען“. אפשר שהשאלה ברופאים היא היא הדרך / התמיהה על החסרון בבטחון בהשם לאחר שראו חסדיו

ד. להעסיק כח המעשה ולא כח המחשבה 286

קיום עצת הרופאים רק בנוגע לפועל אבל לא להתעמק במצב הבריאות. מחשבה שאין בה תכלית / „שיעשו כהוראות רופאים מומחים . . . אין להתפעל מחוות דעתם“ / נפילת הרוח מעניני בריאות היא היפך התורה. ואין להתעמק כלל וכלל במצב הבריאות / הסחת הדעת לגמרי ממחשבה ע"ד הבריאות ורק קיום הוראות הרופא

ה. תורה ומצוות ורפואת הנפש מביאים רפואת הגוף 288

הכלי לקבל ברכת השם בעניני רפואה — חיזוק בתומ"צ. הנחת תפילין בכל יום, נתינת צדקה ואמירת תהלים. השפעה על הזולת בזה / הדלקת נש"ק. צדקה ותהלים / על הרופא עצמו לעורר את המטופלים אצלו שישפרו את בריאות נפשם ע"י קיום תומ"צ;

תוכן ומפתח

ניתוח פרוסטטה בלי ניתוק השביל / רפואת עינים – הקשר לפקוח עינים עוורות לאור התורה / על הרופא לקרב את הבאים אליו לתומצ' / הכרח רפואת הנפש עם הגוף / בריאות הגוף ע"י בריאות הנפש, והרמו לזה במצות תפילין / רוחניות וגשמיות קשורים זב"ו / הרוחניות דישאל חד עם הגשמיות, „גוי אחד בארץ“, סדר היום – תפילה, תורה, דרך ארץ / סטודנט לרפואה שלמד בשיבת ליובאוויטש צריך לנצל את מעמדו; כמו תורשה גשמית כך יש לכל יהודי „ירושה“ מהר סיני / בריאות הגוף ע"י בריאות הנשמה / רפואת הנפש תלוי בתורה ומצוות / זהירות בפת שחרית ולימוד: בדבר המהנה אותו; סיפור מאדמו"ד הרי"צ שהוא מומחה בתומצ' ומדוע רוצה השומע לקבל דעתו דוקא בעיניו מסחר / הנכנס לבית הרפואה צריך לקרב את הנמצאים עמו לתומצ' / „אינני פראפעסאר בחכ' הרפואה וכו'“ / תפילין – סגולה מגד מחלת „סכיזאפרעניא“ / קשעהמ"ט בכונה – סגולה נגד קשיים בנשימה; צ"ל גם עצת הרופא / סגולה לעצבים וכעס – צדקה, לימוד חובת הלבבות, בדיקת המזווות / זהירות בכשרות תוסף ברפואה / זהירות באכילת פירות שמיטה ועבודה בשמחה / דיוק בכשרות ובהנחת תפילין בדקות / תניא ומזוה / האיסור לחזור מהבטחה לצדקה

300 1. נתוח, וטיפול באברים פרטיים

במקום ספק בנייתוח שב ואל תעשה עדיף / החיית ניתוח כשאפשר ע"י דיעטא / ניתוח מסובך שאין בו ודאות כ"כ אין לעשותו / בחודש אלול ולא באב, ובתחילת השבוע / טיפול בוריד הגל / שלילת בדיקות מסוכנות / בניתוחים שאי אפשר להחזירם יש להיזהר ביותר / ניתוח שקדים / טיפול בריאות / ניתוח טחורים; ניתוח על הרחם / ניתוח לשבר / חגורה לשבר / טיפולים באבנים בכליות / הסרת „מאל“ שעל העור / טיפול בדיסקוס / ניתוח המוח (לובוטומי) / הקטנת הקיבה / ניתוח או הקרנות / טפולים בקומפרסיים / ניתוח ביד וזהירות שלא לפגוע בנענוע האצבעות / כירופרקטיקה / נסיעה לטבריא לצרכי רפואה / ניתוח ברגלים / גידי הרגלים / אולקוס (אלסער) / ניתוח על קאטראק / טיפולים בעינים, סגולות שונות / טיפולים באזנים / טיפולי שיניים / מחלת העור הנק' סאראיאסיס / לחץ הדם – תלוי במצב הרוח / „אויסשלאג“ / מחלת הנפילה / מגום / כשהקנה צר / „פורונקול“ / ילד ששינתו קלה / הפרעות בשינה / הרטבת לילה בילדים / מעלת היסח הדעת בחיזוק כוחות הגוף) / יחס הורים לבתם / ילד החי בעולם הדמיון / עצות לדכאון / בריאות הנפש – טיפול אצל רופאים, לא רופאים שסודם הניגוד לכבוד ה' וכבוד אב ואם / רופאי עצבים / סיכוי להתרפא ממחלת עצבים / טיפולים במחלות נפש

328 2. סמי מרפא, זריקות וכו'

טיפולים בכאבי ראש / שינויי וסת רגיל הבגרות משפיעים על הראש וכו' / הירדא קארטיזאן / טיפולים ע"י אינסולין או דברים אחרים / מיעוט טיפולים בהלם או אינסולין / כדורים המזרזים את התפתחות הילד; לא להתנות עם ה' בנתינת צדקה לרפואה / זריקות חיסון לילדים קטנים / שקיט בטיב סממני רפואה / כדורים ללחץ דם / שילוח סממני רפואה ע"י מי שאינו מכיר את החולה אישית

335 3. טפול רפואי בשיטת ה„מדיטצי“

יש איסור של עבודה זרה במדיטצי של אה"ע, ולכן כראי לייסד שיטה שאינה קשורה בע"ז / שלילת השימוש בשיטות אלה הקשורות עם עבודה זרה / צ"ל פעולה להציל מהסכנה המידית ולעשות באופן המותר

מפתחות

341	מפתח ענינים
361	מפתח פסוקים
379	מפתח מאחז"ל
405	מפתח ספרים

שמות

ב„ויירא משה“, צריכים להוציא גם המשך הכתוב („ויאמר אכן נודע הדבר“), מידי פשוטו (דקאי על הריגת המצרי, והוא ה־טעם ליראתו של משה), ולפרשו בענין אחר, שלכן גם שם מביא רש"י (לאחרי הפי' „כמשמעו“, גם) את פירוש המדרש „נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל כו' להיות נרדדים בעבודת פרד“.

ויש לומר הביאור בזה – בפשטות:

כוונת רש"י היא ליישב קושי כללי בכתוב זה – למאי נפק"מ פרט זה דה־סיפור ש„ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר“? הרי יראה זו לא גרמה לשום מעשה, שהרי לא ברח משה אל מדין אלא אחרי ששמע פרעה על כך וביקש להרגו.

ואין להקשות כן על כל סיפור משה ודתו ואבירם, דהו"ל להכתוב לספר רק „וישמע פרעה גו' (ע"ד הריגת המצרי) ויברח משה גו'“, וכל הסיפור אודות „שני אנשים עברים נצים גו'“ שאמרו למשה „מי שמך גו' הלהרגני גו'“ למה לי? ד"ל שזה מובן ע"פ פרש"י על „וישמע פרעה“ – „הם הלשינו עליו“⁶, ונמצא, שבוזה מספר ה־

א. ויגדל משה ויצא אל אחיו גו' וירא איש מצרי מכה גו' ויך את המצרי גו' ויצא ביום השני גו' ויאמר לרשע למה תכה גו' ויאמר גו' הלהרגני גו' כאשר הרגת את המצרי וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר. וישמע פרעה גו' ויבקש להרוג את משה ויברח משה גו'.

ובפרש"י על „ויירא משה“ כ': „כפשו־טו, ומדרשו: דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל“.

ויש לעיין, מאי טעמא לא הסתפק רש"י בפירוש הכתוב „כפשוטו“ (שירא לנפשו כיון שנודע ונתפרסם הדבר שהרג את המצרי) והביא גם את פירוש המדרש ש־ „דאג כו' שמא אינם ראויים להגאל“, שאין לו רמז בקרא⁵. ובפרט שלפי פירוש זה

(1) פרשתנו ב, יא־טו.

(2) שם, יד.

(3) תנחומא פרשתנו י. שמו"ר פ"א, ל (ושם בא בתוך הדרשה על „אכן נודע הדבר“, שנודע לו ה־טעם ש„ישראל נשתעבדו מכל האומות“. ע"ש. וראה לקו"ש ח"א ע' 9 (ובהערה 15) וע' 13-14). וראה יפ"ת (השלם) שם.

(4) ובדפוס ראשון ושני, ורוב כתי"ר רש"י שתח"י – ליתא כל החללת פרש"י שלפנינו „כפשוטו. לוי“ (והתחלת פרש"י היא „על שראה בישראל“).

(5) ובפרט שעצם הפירוש דורש ביאור, איך אפשר שלא תתקיים הבטחת הקב"ה בברית בין הבתרים (וראה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ (קרוב לתחלתה) החילוק בין ההבטחה שהקב"ה „יבטיח אומה בבשורות טובות ע"י נביא“ (שזו א"א שתת־בטל) להבטחה שאינה אלא „בין הקב"ה ובין הנביא“ (וראה לקמן סעיף ב)). וראה הערה הבאה.

ועוד זאת – איך ידע משה שהם „דלטורין“ קודם שהלשינו עליו (כקושיית האמרי שפר על פרש"י כאן).

(6) תנחומא (באבער) וראה יז. שמו"ר שם (וראה הערה 3). – וכבר האריכו במפרשי רש"י מה היתה תמימת משה, הלא כן היתה גזירת ברית בין הבתרים. (7) ראה גם משכיל לדוד כאן, דקשה לי ל־רש"י, דאם ה' ירא לנפשו למה לא ברח עד בטר הכי (כשביקש פרעה להרגו). – וראה ספורנו כאן. וצ"ע ק.

(8) דמזה שלא כתב ע"ז, ומדרשו" מובן שזהו גם לפי פשוטו של מקרא. וי"ל שההכרח לזה הוא מזה גופא שהכתוב מספר אודות הדו"ד שהיו לו עמהם. ולהעיר, שבפשטות רק הם ראו הריגת המצרי, שהרי

ופליגי מפרשי המדרש בכוננת המא-
מר, דיש מפרשים¹⁶ שזוהו שבחם של יעקב
ומשה, דאע"פ שהובטחו מאת ה', מ"מ לא
סמכו על ההבטחה¹⁷, כי יראו שמא גרם
החטא¹⁸ ושוב אינם ראוים לקיום הבטחה
זו¹⁹; אבל יש מפרשים²⁰ שכוונת המדרש
ש"אין ללמוד מהם, שהראוי שלא לירא,
אלא להיות „נכון²¹ לכו בטוח בה"²²
[וכדמשמע מפשטות המשך דברי המדרש
שם, שמביא מה „שהנביא מקנתר את יש-
ראל ואומר להם²³ ותשכח ה' עושך גו'
ותפחד תמיד כל היום גו'„ שהנביא הוכיח
את ישראל על זה שהיו מפחדים כו'²⁴].

(16) ראה פי' אבי"א (ר' אברהם בן אשר) באור
השכל על ב"ר שם (ויניציאה, שכה) – נזכר במתיב
לב"ר שם. נזר הקודש (השלם) שם. וכ"ה בעקידה
(וישלח) שער כו בסופו. ועוד.

(17) וכהדיעה במדרש שם (אות ב) „אין הבטחה
לצדיק בעוה"ז" (ראה מפרשים שם). וראה ביאור
דיעה זו ע"ד החסידות – ביאור"ו להצ"ע ע' קצב
(וראה שם ע' קצא, שעבודתם היא למעלה מגדר
בטחון. ע"ש).

(18) כמפורש בחז"ל (ברכות ד, א. ועד"ז ברש"י
וישלח לב, יא) בנוגע ליעקב, שפחד „שמא יגרום
החטא“.

(19) כ"ה במפרשי המדרש שם. ובעקידה שם,
שזוהו להורות „כי לא מצד קוצר בטחון וחסרון אמנה
כו' כ"א מפני שחייב משלימות פעולותיהם לעשות
כו' (להשתדל בדרכי הטבע להנצל). וראה הנסמן
לקמן הערה 48.

(20) יפה תואר (השלם) לב"ר שם [ומציין ל-
סוגיית הש"ס בברכות (ס, א). ע"ש. וראה מפרשי
הע"י שם. נתיבות עולם (להמהר"ל) נתיב הבטחון.
ואכ"מ]. וראה פי' אור השכל שם (סד"ה שני בני
אדם), ואפשר שנחשב לטעות ליעקב ולמשה מה
שנתייראו". ועוד.

(21) תהלים קיב, ז. ברכות שם.

(22) ופליג אמ"ד אין הבטחה לצדיקים בעוה"ז
(יפ"ת שם).

(23) ישעי' נא, יג.

(24) וראה מפרשים שבהערה 16 ביאור דברי
המדרש שם (לשיטתם).

כתובי כיצד הגיעה שמועה זו לפרעה¹⁰.
אבל אין זה מתרץ אמאי סיפר הכתוב ע"ד
יראתו של משה].

ולכן מביא רש"י פירוש המדרש, שיר-
אתו זו של משה ה"ה דאגה שמא אין
ישראל ראוין להגאל.

ב. והנה כיון שאין מקרא יוצא מידי
פשוטו (ובפרט בנדו"ד, שלא זו בלבד ש-
לא הסתפק רש"י בפירוש המדרש, אלא
עוד מקדים „כפשוטו" לפני „מדרשו"),
עכצ"ל, שגם לפי הפירוש הפשוט ב„ויירא
משה" – שהי' ירא לנפשו, מפני שנודע
הדבר שהרג את המצרי – יש ביאור וטעם
(עכ"פ ע"ד הדרוש) לכך שענין זה נאמר
בכתוב:

ויש להקדים דברי המדרשי על ה-
פסוקי „ויירא יעקב מאד ויצר לו" – „ר'
פנחס בשם ר' ראובן, שני בני אדם הבטיחין
הקב"ה ונתייראו, הבחור שבאבות והבחור
שבנביאים, הבחור שבאבות זה יעקב . .
ואמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך¹¹, ובסוף
נתיירא שנאמר ויירא יעקב. הבחור שב-
נביאים זה משה . . וא"ל הקב"ה כי אהי'
עמך¹² ולבסוף נתיירא ויאמר ה' אל משה
אל תירא אותי¹³, אינו אומר על תירא אותו
אלא למי שנתתיירא“.

„ויפן (משה) כה וכה וירא כי אין איש" (לעיל ב, יב.
וראה רש"י שם. ואכ"מ), וא"כ מסתבר שהם הלשינו
עליו.

(9) נוסף לזה שנוגע לקמן, לענין זמן חזרת משה
למצרים, ד"ל לאחר „כי מתו כל האנשים גו'
(פרשתנו ד, יט ובפרש"י שם). וראה רש"י ל"ל (ב,
ג), דתן ואבירם . . שהותירו את המן". ועוד.

(10) אף ש„ויפן כה וכה וירא כי אין איש" (כנ"ל
הערה 8).

(11) ב"ר ר"פ עו.

(12) וישלח לב, ח.

(13) ויצא כח, טו.

(14) פרשתנו ג, יב.

(15) חזקת כא, לד.

אשר יעשה טוב ולא יחטא, במכ"ש וק"ו מזה שאפילו יעקב אבינו חשש שמא גרם החטא³⁰.

ג. לכאורה יש לבאר זה:

ענין הבטחון מיוסד על האמונה שהכל מאת הבורא ית', דכשנמצא במיצר וצרה, אין זה מפני שיש שליטה ח"ו למי שמציר לו באיזה אופן שהוא, רק הכל הוא מן השמים. ובמילא הוא במנוחה גמורה, כי ממה נפשך: אם לא מגיעה לו שום רעה, הרי וודאי שהקב"ה יחלצהו מזה [וזהו גם כשאינו שום מקום בדרך הטבע שינצל, כי מי יאמר לו מה תעשה ובידו לשנות ה-טבע³¹]: ואם אינו ראוי לחסד זה (ומגיע לו עונש זה), עדיין נפשו במנוחה גמורה, כי יודע בבירור שאין צרתו תוצאה מהדבר ההוא אלא אך ורק מהקב"ה בלבד, שלא יצא י"ח לפני בוראו ולכן הביאו בצרה הזאת, וא"כ אין יראתו אלא מהקב"ה לבד [ועוד זאת, שזה גופא הוא לטובתו, כיודע שגם עונשי התורה הם חסדו של הקב"ה, לנקות את האדם מפגם העבירה, וא"כ אין מקום לדאגה ויראה].

ועפ"ז מובן שאין הדברים סותרים זל"ז, דיכול להיות בבטחון גמור בהשם, אף ש-יודע שיתכן ש"גרם החטא" ולא יזכה להנצל מהצרה, כי אין זה גורע ממנוחת נפשו בידעו שכל הנעשה עמו הוא מאתו ית'.

ומה שכתבו המפרשים שלדעת המדרש "ראוי שלא לירא" (ואין ללמוד מיעקב ומשה שהיו יראים), היינו לפי שמפשוטות

ויש לעיין בדעת המפרשים "שהראוי שלא לירא", דמהו החסרון בכך שחושש "שמא גרם החטא"? [דלכאורה אדרבה, זוהי מעלה גדולה ביותר, שכ"כ גדלה מדת הענוה שלו³², שתמיד מתיירא שמא אין עבודתו שלימה ויש בו חטא]³³.

אך, שאלה זו היא בכללות מדת ה-בטחון שנצטוינו בה³⁴: פירוש "בטחון" אינו רק אמונה ביכולת ה' להטיבו ולחלצו מצרה כו', אלא שבוטח בה' שכן יעשה ב1907, שהדבר וודאי אצלו עד שהוא במנוחה גמורה ואינו דואג כלל, וכמבואר בחובת הלכות³⁵, שמהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח, ושיהי' לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו".

וצריך ביאור, מהו היסוד לוודאות זו, דכיון שאפילו כשיש הבטחה מפורשת מאת ה' יתכן שלא תתקיים ההבטחה, שמא גרם החטא, כ"ש וק"ו כשאין הבטחה מפורשת. והרי חשש זה ד"שמא גרם החטא" קיים אצל כאו"א (וכמ"ש³⁶ אין צדיק בארץ

25) ראה תניא אגדה"ק (ס"ב): מפני היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו כו' שמא יגרומ החטא ש-נדמה בעיניו חטא.

26) וכקושיית מפרשי הע"י ברכות שם על ה-גת הלל ש"אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי". ע"ש.

27) כמפורש בכ"כ כתובים שצריכים לבטוח בה' (הובאו כמה מהם בראשית חכמה שער האהבה פ"ב). – ובשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות לב) שהוא בכלל הציווי (שופטים כ, א. – וכדעת הרמב"ם (סה"צ מל"ח נח) שהוא ציווי ולא הבטחה) "כי תצא למלחמה גו' לא תירא מהם" – שאם יראה האדם כי צרה קרובה תהי' ישועת ה' בלבו ויבטח עליו".

28) שער הבטחון רפ"א. ועד"ז בפתיחה שלו לשער הבטחון (ד"ה אך תועלת הבטחון). ועוד. וראה גם כד הקמח (להבחי' ערך בטחון, שלא יתערב שום ספק בבטחוניו כו").

29) קהלת ז, כ.

30) להעיר מכד הקמח שם: "והאמאי יתכן שלא יהי' בוטח כי לפעמים ירא שמא יגרומ החטא" (ובהמשך הענין שם מביא מיעקב אבינו. ע"ש).

31) ראה רבינו יונה שהובא בכד הקמח שם. ועוד. וראה לקו"ש ח"ג ע' 883 ובהנעתק בשה"ג שם.

וצריך ביאור: אע"פ שרחמי השם הם גם על מי „שאינו ראוי“, הרי מ"מ יתכן שמגיע לאדם עונש על מעשיו הלא טובים³⁵? ומהו היסוד של מדת הבטחון, שהאדם בטוח שהקב"ה יטיב לו (אף אם אינו ראוי לכך)?

ה. ויובן זה ע"פ דברי רבינו הצ"צ (שהובאו כמה פעמים ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁶). שענה לאחד שהתחנן אצלו ל"עורר רחמים על חולה מסוכן ח"ו" – „טרַאָכט גוט – וועט זיין גוט“ („חשוב טוב ויהי טוב“). ומשמע מדבריו, שעצם המחשבה לטובה (הבטחון) תביא לתוצאות טובות (ובטוב הנראה והנגלה).

נראה לבאר כוונת הדברים:

חובת הבטחון שנצטוונו עליה אינה רק פרט (ותוצאה בדרך ממילא) מהאמונה שהכל בידי שמים ושהקב"ה הוא חנון ורחום, דאין צורך בחיוב מיוחד ע"י אלא חובה זו היא עבודה בפ"ע, שמהותה ו"גדרה – שהאדם יסמוך וישען על הקב"ה, עד שישליך כל גורלו ביד השם, כמ"ש³⁷ „השליך על ה' יבך“, שאין לו שום משען

הכתובים משמע, שהיו יראים מהדבר ה"מציר, דיעקב ה' ירא מעשו, כמ"ש „ויירא יעקב מאד ויצר לו (ולכן) ויחץ את העם גו“, וכן במשה „אל תירא אותו“ – ויראה זו מורה שחסר בשלימות הבטחון ב"הקב"ה.

ד. אבל אין ביאור זה מספיק. כי ענינה של מדת הבטחון בפשטות אינו רק המצב דמנוחת הנפש, אלא שבוטח שיהי' טוב לו בטוב הנראה והנגלה דוקא, כי הקב"ה יחלצהו מצרתו כו'.

ולפי הביאור הנ"ל יוצא, שענין ה"בטחון לפי פשטות ענינו אינו שייך אצל רוב ישראל (דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא³⁸), ומיהו זה אשר יוכל לפ"סוק על עצמו שהוא ראוי לחסדי הקב"ה, וענין הבטחון אצלם הוא בעיקר בכך שגם אם לא יזכו לחסדי ה' הרי הם במנוחת הנפש כיון שהכל הוא מאת הבורא (והוא גם לטובתם, אלא שאינה טובה נראית ונגלית).

[ורק צדיקים גמורים ששלמים בעבור דתם ואינם חוששים³² שמא גרם החטא, רק הם יכולים לבטוח³³ שיהי' טוב להם בטוב הנראה והנגלה].

ובחובת הלבבות³⁴ כ' (בביאור „הסיבות אשר בהן יתכן הבטחון“), „שיהי' מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד למי שראוי לו ולמי שאינו ראוי לו ותהי' נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך לא יכרת ולא יפסק“, הרי שענין הבטחון מיוסד על זה שהקב"ה מטיב גם „למי שאינו ראוי“.

32) ראה כד הקמח שם. מפרשי הע"י ברכות הנ"ל.

33) ולהדיעה במדרש „אין הבטחה לצדיק ב"עוה"ו“, הרי אדרבה, צדיקים אין סומכין (אפילו) על הבטחה כו'.

34) עשר הבטחון פ"ב (הסיבה השביעית). וכן שם פ"ג (הקדמה הא' ענין הששי). וראה שם ספ"א.

35) ואף שצריך ש"תהי' השגחתו חזקה כו' לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו כו' כדי שיהי' הבורא מסכים לו במה שהוא בוטח עליו בוי' (חובת הלבבות שם פ"ג הקדמה הרביעית) – זהו רק כדי שהנהגתו עתה לא תסתור בטחונו בהשם, כי לא יתכן לבטוח בה' וביחד עם זה להיות „ממרה אותו“ (כמבואר שם, וראה שם המשל מהנהגת בני אדם), אבל יסוד וסיבת הבטחון בהשם הוא לפי חסדי השם הם על הכל. וראה שם רפ"ב שהסיבה הא' לבטחון היא „הרחמים והחמלה והאהבה“, וכ"כ שם רפ"ג ש„הבורא ית' מרחם על האדם יותר מכל מרחם“.

36) ראה אגרות קודש שלו ח"ב ע' תקלו. ח"ז ע' קצו.

37) כפסק הרמ"א יו"ד סו"ס שלה.

38) תהלים נה, כג.

וזהו תוכן הציווי „בטח בה"⁴¹ (וכיו"ב) – שהאדם צריך להשליך את יהבו על הקב"ה שייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, וכאשר הוא סומך אך ורק על הקב"ה לבד (מבלי לעשות חשבונות, אם אפשר לו להנצל כו'), אזי ההנהגה עמו מלמעלה הוא מדה כנגד מדה⁴², שהקב"ה שומר עליו ומרחם עליו גם אם ע"פ חשבון אינו ראוי לכך שיהי' טוב לו⁴³ בטוב הנראה והנגלה דוקא⁴⁴.

וזהו פירוש דברי הצ"צ, שהבטחון עצמו יביא לתוצאות טובות, שאינו ענין צדדי לבד בבטחון, אלא זהו גדר הבטחון שנצטוינו עליו.

ו. ע"פ הנ"ל יש לומר, שזוהי כוונת הכתוב בפרשתנו, שמשפר על יראתו של משה כששמע מהעברי „הלהרגני גו' כ" אשר הרגת את המצרי" – להשמיענו יסוד הנ"ל במדת הבטחון, שהבטחון עצמו הוא המביא וגורם לישועת ה', ומכלל הן אתה שומע לאו, דזה שהאדם לא נחלץ מצרה ה"ו מפני שהי' חסר בבטחון שלו⁴⁵.

מכתר שם טוב (סי' שפב), כשרוצין ליפרע העונש למי שראוי לעונש אזי נוטלין ממנו מדרגת ה- בטחון.

41 תהלים לו, ג. שם קטו, טו. ועד"ז בכ"מ. –

וראה לעיל הערה 27.

42 להעיר מזהר תצוה (קפד, ב), „עלמא עילאה לא יהיב לוי' (לעלמא תתאה) אלא כגוונא דאיהו קיימא, אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדון הכי נהרין לוי' מעילא, ואי איהו קיימא בעציבו כו"ו. וראה ס' אגרות קודש דהצ"צ (ע' שכד ואל"ך).

43 להעיר מתניא אגה"ק (ט"ס"י יא) „ובאמנה זו באמת נעשה הכל טוב גם בגלו"ו (וראה ביאורו"ו להצ"צ ע' קצד). ועד"ו בנתיבות עולם שם.

44 ראה ברכות שם „תנתה, א"ל יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשי' דכתיב (איוב ג, כד) פחד פחדתי ויאתיני גו"ו (הובא ביפית השלם הנ"ל), והיינו כי אם הי' בטח כה' בלי שום דאגה ויראה, הי' ניצול מיסורים כו'. וראה נתיבות עולם שם.

בעולם בלעדו ית'. ויש לומר, שזוהי ה- כוונה במ"ש בחובת הלכות³⁹ שבטחון הוא „כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו", שכל בטחונו של האסיר הוא רק על אדונו, ש, מסור בידו, ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו כו' וזלתו".

[ולכן מובן, שבטחון זה בהקב"ה הוא באופן שאין המצב הטבעי משנה כלל, וגם אם ע"פ דרכי הטבע נמנע שינצל, הרי הוא סומך על הקב"ה, שאינו מוגבל בחוקי הטבע חו"ן].

וזה גופא הוא יסוד לבטחונו של האדם שהקב"ה ייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, גם אם אינו ראוי לחסד זה:

אין הפירוש בבטחון, שמאמין, שכיון שחסדי השם הם בלי מדידה והגבלה, בין לראוי בין למי שאינו ראוי, לכן הוא יקבל את חסדי השם בלי שום עבודה מצדו (כי לפ"ו בטל כל הענין דשכר ועונש) – אלא בטחון הוא עבודה ויגיעה בנפשו, והיא מביאה את חסדי השם הבאים כתוצאה מעבודת ויגיעת האדם לבטוח בה': ע"י שהאדם סומך באמת ובעומק נשמתו רק על הקב"ה לבד, עד שאינו דואג כלל, הרי התעוררות זו גופא פועלת שהקב"ה מ- תנהג עמו באופן זה, שמטיב עמו (גם אם לולא זאת אינו ראוי לזה)⁴⁰.

39 שם פ"ב הסיבה הששית. שם פ"ג הקדמה הא' הענין החמישי.

40 וכן מפרש בעיקרים (מ"ד ספמ"ו) „אמר הכתוב (תהלים לב, י') והבוטח בה' חסד יסוכנו, כלומר אף אם אינו ראוי מצד עצמו מדרך הבטחון להמשיך חסד חנם על הבוטחים בהשם" (וראה שם פמ"ו „אלו הי' מקוה כראוי לא הי' חסד נמנע מצד הש"י"). וכיכ בכד הקמח שם: „בוטח בה' ישוגב מן הצרה בשכר הבטחון אע"פ שהיתה הצרה ראוי' לכוף עליו". וראה נתיבות עולם נתיב הבטחון קרוב לסופו. ועוד. וראה גם יל"ש ישע"י (רמז תעג) „יש ביניכם ירא שמים כו' בטחו בשמי והוא עומד לכם כו' שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו". – ולהעיר

כשאדם פוגע במניעות ועיכובים על שמירת התומ"צ, עליו לדעת, שביטול מניעות ועיכובים אלו תלוי בו ובהנהגתו. דאם יש לו בטחון גמור בהשם, שהוא ית' יעזור שיהי' טוב, עד שהוא במנוחה גמורה בלי שום דאגה כלל [וכמובן, ביחד עם זה, עושה כל התלוי בו בדרך הטבע לבטל מניעות הללו⁴⁵] – הרי הובטחנו, טראַכט גוט וועט זיין גוט⁴⁶, שכן יהי' לפועל, ש-יתבטלו כל המניעות ועיכובים, וטוב יהי' לו בפועל ממש, בטוב הנראה והנגלה, לעיני בשר, למטה מעשרה טפחים.

וכשם שבגאולת מצרים נאמר⁴⁷ – „בזכות הבטחון נגאלו ישראל ממצרים“, עד"ו הוא בהגאולה מגלות זה האחרון, כדאיתא במדרש⁴⁸ ש„כדאי הן לגאולה בשכר הקיווי (עצמו)“ – וכן תהי' לנו, ש-בזכות הבטחון של בני"ש „קרובה ישועתי לבוא“⁴⁹, זוכים שהקב"ה יגאלנו, בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

(מישחות ש"פ שמות תשכ"ו,

ש"פ בשלח תשכ"ג)

וזהו מ"ש „וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר (ותיכף לאח"ז) וישמע פרעה גו' ויבקש להרוג את משה ויברח משה גו'“: כיון שמשה הי' ירא לנפשו ולא בטח בהשם⁵⁰ שלא יבוא שום היות ח"ו מפער-לותיו הטובות [להגן על איש ישראל מה-מצרי שהכה אותו, ולהוכיח „שני אנשים עברים נצים“], הרי זה גרם ש„וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה“ והוצרך לברוח ממנו.

[ואולי יש לומר, שזהו גם דיוק לשון הכתוב „ויאמר אכן נודע הדבר“ – שלא רק שמשה חשב כן בלבו אלא גם אמר כן בדיבור⁵¹, שזה מגדיל עוד יותר הדגשת החסרון בבטחון, שלא זו בלבד שעלה החשש במחשבתו, אלא גם הוציאו בדי-בור⁵²].

משא"כ אם הי' בוטח בבטחון גמור בהשם, ולא הי' דואג כלל מהמצב שנמצא בו (ש„אכן נודע הדבר“ ויוכל להגיע לאזני פרעה), הרי זה גופא הי' פועל שהי' הדבר נשכח בו, והי' טוב לו בטוב הנראה והנגלה.

ומכאן למדנו גם הוראה למעשה ב-פועל:

(48) כידוע שאין סתירה בין ענין הבטחון האמיתי

בה' ויבקשת סיבות בדרך הטבע (ראה בארוכה חובת הלכות שם פ"ג בהקדמה החמישית. עקדה (ו-ישלח) שער כו. ובכ"מ. וראה לקו"ש חט"ו ע' 486 ואילך. וש"נ) – ורק צדיקים גדולים אין צריכים לבקש סיבות כו' ואכ"מ.

(49) כד הקמח שם בסופו, ע"פ מדרש תהלים מזמור כב.

(50) יל"ש תהלים רמז תשלו (ממדרש תהלים מזמור מ). הובא גם באבודרהם ס' תפלות יוהכ"פ בסופו. וראה חיד"א במדבר קדמות מערכת ק' את טז.

(51) ל' הכתוב – ישעי' נו, א.

(45) ובמדרש לקח טוב כאן, שיראת משה היא כהדיעה (ב"ר שם) שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז (וראה ביאורו הנ"ל הערה 17). – ולהעיר מפי' באר בשדה על פרש"י כאן, דזה גופא שמשה התיירא שיהרג הי' מפני החשש שבניי אינו ראיין ליגאל, דאל"כ לא הי' דואג כלל כיון שידע שהוא עתיד לגאול את ישראל.

(46) שהרי לא נאמר „ויאמר בלבו“ (ע"ד לך יז, יז. ועוד).

(47) ע"ד הידוע בענין לשון הרע, שהדיבור הרע מוציא את הרע (של חבריו) מן ההעלם אל הגילוי (ראה לקו"ש ח"ה ע' 45. חט"ו ע' 32. ועוד).

שמות ב

רים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת ל- ישראל. ודוגמת לשון זה מצינוי וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנ- חריב תהי' לך לאות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים". וכתבו המפרשים, שזה ש- רש"י מביא „ודוגמת לשון זה“, הוא להביא רא'י שהקב"ה תולה הבטחתו בהבטחה אחרת, ואע"פ שאותה הבטחה עצמה עדיין לא נתקיימה. וכ"ה בנוד"ד, דאע"פ שההבטחה דשליחות זו עצמה עדיין לא נתקיימה, וא"כ איך תהי' הבטחת השליחות רא'י ואות על הבטחת קבלת התורה שהיא הבטחה אחרת – הרי ע"ז מביא דוגמא מזה שמצינו ב- ישעי' שהבטחת מפלת סנחריב, לפני קיומה, היתה אות על הבטחה אחרת שהיא ברכת הספיחים.

הרי חזינון מרש"י זה גופא, שזהו דבר חידוש שדבר העתיד להיות (ועדיין לא נתקיימה) יהי' אות וסימן, ולפי זה יקשה עוד יותר בענין הנ"ל, איך אפ"ל שקבלת התורה שבעתיד היא טיבה על דבר שב- הווה, שהיא הזכות שיש בידם שנגללה יצאו ממצרים.

ב. לכאורה יש לומר, שמטעם זה

א. „ויאמרי משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים“, וביארו רז"ל ב- מדרש¹, וכ"ה בפרש"י², שטענת משה „וכי אוציא את בני ישראל ממצרים“ כוונתה „מה זכות יש בידם שאוכל ל- הוציאם“ (ובלשון רש"י „מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים“).

וע"ז ענה לו הקב"ה „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה“ – כלומר, „מה³ שאמרת ב- איזה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם“.

ויש להבין פירוש המענה „בזכות ה- תורה שהן עתידים לקבל“, מה מהני קבלת התורה שלהם בעתיד, לאחרי יציאתם ממצרים, כזכות שעבורה יצאו ממצרים.

והנה בפירושו השני על הכתוב כאן „ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצ- רים תעבדון את האלקים על ההר הזה“, כותב רש"י „ד"א⁴ כי אהי' עמך וזה ש- תצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצ-

(1) פרשתנו ג, יא.

(2) שמות פ"ג, ד.

(3) עה"פ ד"ה וכי אוציא.

(4) ג, יב.

(5) ל' המדרש שם.

(6) כ"ה בדפוסים לפנינו (ובדפוס ראשון: לשון אחר), וכן הובא במפרשי רש"י (רא"ם, רע"ב ועוד). אבל בדפוס שני וכו"כ כתי"י רש"י (שתח"י) ליתא תיבות ד"א, וכאן מתחיל ד"ה חדש „כי אהי' עמך“.

(7) ישעי' לו, ל. וראה פרש"י שם. ועוד.

(8) רא"ם, הואיל משה (באר היטב), באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דברי דוד (להטי"ז), שפ"ח ועוד.

(*) ובדפוס ראשון דפרש"י כאן מביא רק הכתוב: וזה גו' ספח – ומטי"ס „כמו שפירשתי במקומו“. וכ"ה בכמה כתי"י רש"י (אף שבכתי"י הובא גם הפירוש בהכתוב דישעי' כבדפוסים לפנינו).

שהתורה היא הנותנת זכות (טעם וסיבה) ליציאתם ממצרים, כדי שיוכלו לקבל את התורה¹¹ (ולכן לא נאמר במדרש „בזכות שהם עתידים לקבל את התורה“ וכיו"ב)).

וצריך ביאור, שאין זה ברור כ"כ בלשונו כאן „וששאלת מה זכות יש ליש-ראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו“, דחסר עיקר ההדגשה ב-מענה על שאלת משה „מה זכות כו"ו" – שאין זו זכות שיש להם עכשיו אלא זוהי התכלית והמכוון והמטרה של היציאה. זאת ועוד: בפירושו השני כותב רש"י ב-פירוש „והיא הזכות¹² העומדת ליש-ראל¹⁶“.

ג. עוד י"ל, דכיון שהקב"ה יודע עתידות, לכן אפשר שיתן שכר על מצוה גם לפני קיומה¹⁷, וכן בענייננו, דכיון

14 וע"ד שהוא ביחס לבריאת העולם, שהיא בשביל התורה, ובגמ' (שבת פח, א. וש"נ. הובא כפרש"י עה"ת בראשית א, לא) דהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית כו".

15 בדפוס ראשון ליתא תיבות אלוי. ולהעיר מכאן יצחק על פרש"י, שמפרש דלפי הד"א כאן ד, וזה לך לאות קאי על למטה „בהוציאך גוי“, ולא בא לתרץ שאלת משה – הרי לפ"י שאלת משה, וכי אוציא את בני ממצרים" היא כפשוטו, דמה שני בחינות הסכנה שבשליחות מפתא נקלתו בעיניו לבוא אל שער המלך ומצד עצם השליחות שנשתלח אליו כו"ו (ולא שאל כלל על זכות הגאולה). אבל בדפוס שני רובו כתי" (שתח"י) איתא „והיא הזכות העומדת לישראל“.

16 אף שבוה יש לפרש יש ע"ד הפירוש במדרש (הנ"ל בפנים) „זכות התורה“ ולא זכות קבלת התו-רה. אבל לכאורה דוחק הוא בלשונו רש"י „שתקבלו התורה“.

17 להעיר מכמה עניני וציוויי התורה שהם

(*) ושם הגירסא שונה: שאני מבטיחך ליתן תורה על ידך בהר הזה (ויש דוגמתו כו"ו) – ע"ד ל' המדרש.

שינה רש"י מלשון המדרש: במדרש אי-תא „מה שאמרת באיזה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצ-אים משם“, ואילו כפרש"י „וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים¹⁰“, דזה שלא כתב רש"י „שבזכות התורה“ הוא משום שכוונתו לפרש שיציאת בניי אינה בשביל זכות שיש להם עכשיו¹¹, אלא ש„דבר גדול יש לי על הוצאה זו“, זאת אומרת¹², שיש לו להקב"ה „דבר גדול“, מטרה חשובה וגדולה שבגללה מוציא אותם ממצרים.

1]ועפ"ז יש לומר, שבמדרש שנאמר „שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם“, אין הכוונה, שיש להם עכשיו הזכות של קבלת התורה שלעתיד, שלכן הם ראויים להגאל, אלא „בזכות התורה“ בעצמם¹³,

9 בשם אפרים על פרש"י כאן, דאפשר דצ"ל „דבר גדול יש למו על הוצאה זו“ או שצ"ל „על ידי הוצאה זו“. ובא' מכת"י רש"י שתח"י: דבר גדול יש ביציאה זו.

10 בדפוס א' וכמה כתי" רש"י ליתא „שיצאו ממצרים“ (ראה לקמן הערה 36 בסופה).

11 ולהעיר מהשקו"ט במפרשי רש"י (אמרי שפר, קיצור מזרחי, צידה לדרך) והמדרש (יפה תואר השלם) בשאלת משה „מה זכו ישראל כו"ו – א לכאורה אין הדבר תלוי בזכות, שהרי כבר הגיע זמן הגאולה, „הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו“ (ל' רש"י בא יב, ו), ב) וכי משה שדרכו להליץ תמיד על ישראל נעשה ח"ו קטיגור לישראל עד ששואל „מה זכו ישראל“.

12 ועד"ז הוא לפי הגירסאות ברש"י שהובאו לעיל הערה 9.

13 ראה יפ"ח (ובהשלם) לשמו"ר שם, שביאר דברי המדרש באר"א, שהעיקר הוא בזכות משה (ובהמשך במדרש: על ידך). ע"ש.

שם תהא קבורתכם" ולכן „מכאן מודעה רבא לאורייתא“, הרי שאין מ"ת דבר ה' תלוי ברצונם ובבכירתם, וא"כ אין מקום לשכר עבור מעשה זה.

זאת ועוד: כיון שהקב"ה אמר „בהו" ציאך את העם ממצרים תעבדון את ה' אלקים על ההר הזה" נמצא, שבנ"י היו מוכרחים בזה מצד עצם דיבורו של ה' קב"ה.

[ואין זה דומה להא שהקב"ה יודע עתידות, ואעפ"כ אין ידיעה זו מכריחה את בחירת האדם (כמבואר בכ"מ²⁰)] — ש' הרי יודע, שבמה דברים אמורים בידיעת הקב"ה, משא"כ בדיבור שלמעלה, שהוא דבר שבגלוי, הדיבור מכריח את ה' בחירה (כמבואר²¹ בענין „צדיקי ורשע לא קאמר“²², דאף שהקב"ה יודע אם יהי צדיק או רשע, אבל כיון שידיעה זו לא באה בדיבור („קאמר“) אין זה מכריח את בחירת האדם), ועפ"ז, כיון שבנדוד אמר הקב"ה „תעבדון את האלקים על ההר הזה“, הרי היו בנ"י מוכרחים בזה, ואי אפשר לתת להם שכר על מעשה זה].

ואין זו סתירה להיסוד דבחירה חפ- שית [ש] „עיקרי גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה. . . שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני ה' אדם עושה בין טובים בין רעים כו' שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר

שהקב"ה ידע שעתידים לקבל את התורה לכן מלכתחילה הוציאם עבור הזכות בעתיד“.

אבל גם פירוש זה צ"ע, כי כאשר ה' מעשה שבעתיד ייעשה ע"י האדם עצמו, אפשר שייחשב לזכות,

אבל בנדוד²³, הרי מ"ת לא ה' מצד בחירת בנ"י, וכדברי חז"ליו „שכפה ה' קב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו

ע"ש העתיד, כמו: „את מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם“ (פרש"י פינחס כה, יח), „מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואבי ונעמה העמונית“ (רש"י מטות לא, ב). ולאידך (במדת פורעניות) — בן סורר ומורה ש' לא על חטאו נהרג אלא על שם סופו נהרג (סנהדרין סח, ב), ימות זכאי ואל ימות חייב (שם עא, ב במשנה. פרש"י עה"ת תצא כא, יח). אלא דשם מפורש „הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה כו“²⁴. ולהעיר גם מרש"י לך (יד, יד): עד ד, שם תנש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל. וראה רש"י ויהי מח, ח.

ואף גם לפי פרש"י וירא (כא, יז. מ"ה טז, ב) „באשר הוא שם, לפי מעשיו שהוא עושה עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות כו“, מובן דשאני מדה טובה, וזכות מעשים טובים.

18) הואיל משה (באר היטב), דברי דוד ובאר יצחק כאן. ולהעיר מתולדות נח (ובעץ יוסף) ל- שמור שם: בזכות התורה כו' שאז יתהפך לבכם ומעשיהם לטוב כי עתה העדר צדקתם הוא רק במקרה (וראה כלי יקר פרשתנו עה"פ ג, יא קרוב לסוף). ולכאורה זוהי הכוונה בספורנו עה"פ „א"ל אע"פ שאינם ראויים הם מוכנים לעבוד את האלקים על ההר הזה בהוציאך אותם מבין הפושעים, ולפ"ז ה"ו קרוב יותר למציאותם עכשיו.

19) שבת פח, א. הובא בפרש"י יתרו יט, יז ומדרשו. אבל ברש"י לא הובא ההמשך „אם אתם מקבלים כו“ וע"פ פרש"י האוינו (לבי, י ד"ה יסוב- בנהו) משמע, שלפרש"י לא ה' בגדר הכרח אלא חיבה. וראה תו"א מג"א צח, ד. וראה לקמן בסוף השיחה.

20) רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ה. ובהנסמך בהערה הבאה.

21) ראה שעה"ת (לאדמו"ר האמצעי) ח"א יח, ג. כד, ד ואילך. תו"ח כראשית ל, ד. שם תולדות יד, ג ואילך.

22) נדה טז, ב. וראה גם רמב"ם שם ה"ב.

23) כ"ה בתנאי פ"א, מקומות שננסמנו בהערה 21 ונכ"מ כדא"ח. ובנדה שם „רשע או צדיק לא קאמר“. אבל בתנחומא פקודי ג' מקדים צדיק לרשע, וכן כחדאיג מהרשיא נדה שם. ועוד.

24) רמב"ם שם ה"ג.

ד, בשעה²⁵ שאמר להם משה רבינו ע"ה תעבדון את האלקים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמשים יום והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו (מכאן קבעו חכמים לספור העומר כו").

ויש לעיין מתי אמר להם משה ל- ישראל, תעבדון את האלקים על ההר הזה. דהנה מפשטות לשון האגדה הנ"ל, שאמר להם משה, "לסוף חמשים יום", משמע, שזה ה' בצאתם ממצרים. אמנם בשבלי הלקט²⁶ הובא, "מדרש אגדה" זה בלשון אחרת וז"ל: "לפי שכשנתברו ישראל לצאת ממצרים נתברו שהן עתידין לקבל [את] התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לומר לך לקץ חמשים יום תעבדון את האלקים (שתעבדון) [שתקבלו] את התורה וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום אחד ויום שני וכן כולם שהי' נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר (לכן הספירה נקבע לדורות)".

הרי מפורש, שמשה אמר להם, תעבד- דון את האלקים על ההר הזה, "כשנת- בשרו ישראל לצאת ממצרים", שזה ה' עוד בהיותם במצרים, וכמסופר בפרש- תנו"ס שזו היתה שליחותו הראשונה של משה רבינו, לאסוף את זקני ישראל ולאמר להם, "פקוד פקדתי גו' אעלה אתכם גו'", ולפי גירסת השבלי הלקט הרי אז בישר להם משה שהם עתידים לקבל את התורה ("תעבדון את האלקים גו"). וכן מדייק שם בלשונו, שמשה אמר

עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם" — כי יסוד זה נאמר רק ב- שייכות להנהגת אדם פרטי, אבל לא בנוגע למ"ת (לכלל ישראל), וכדמצינו בפירוש, כנ"ל, שכל עיקרו של מ"ת לא ה' מצד בחירתם בלא"ה, אלא ע"י כפיית הקב"ה.

וא"כ הקושיא במקומה עומדת, דלכ- אורה איך אפשר להחשיב זה שקבלו בני" את התורה לזכות להם, מאחר שזה ה' שלא בבחירתם אלא הוכרחו לקבלה בעת מ"ת, ויתירה מזו היו מוכרחים בזה מעת דבר ה', בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה²⁵ — וא"כ, איך הוי יצי"מ שכר על מ"ת (והרי כל ענין שכר ועונש מיוסד על היסוד דבחירה חפשית, כמבואר ברמב"ם²⁶)?

ולכן נ"ל שבדברי רז"ל כאן מרומז ענין נוסף על עצם קבלת התורה ע"י ישראל, שענין זה הוא בבחירתם ועליו קיבלו השכר דיצי"מ.

ד. ויובן זה בהקדם דברי "הגדה" שהובאו ככמה ראשונים²⁷ על תוכן מצות ספירת העומר בין פסח לעצרת (בוה"ז).

25) לכאורה יש לתרץ (לולא הענין ד"כפה עליהם כו") ע"פ דברי הרמב"ם שם פ"ו ה"ה, שיש חילוק בין כלל ישראל וכל פרט מעם ישראל, שהגזירה על הכלל אינו מכריח הפרט ("לפי שלא גזר על איש פלוני כו"), ולכן מגיע שכר או עונש לכל פרט, וכן בענינו, דתעבדון הוא גזירה על הכלל, אבל כל פרט מישראל שקיבל התורה מרצונו מקבל שכר והוא בבחירתו.

אבל אינו, שהרי כאן מדובר על "זכות" של כלל ישראל שראויים ליצי"מ, ולא על זכות הפרט, כמו שצי"מ פירושה — יציאת עט ישראל (ולא יציאה של יריבו יחידים), והרי על הכלל כבר נגזר שתעבדון.

26) ה'ל' תשובה פ"ה ה"ד.

27) עיטור (עשרת הדברות הלכות מצה ומרור בסופו — הובא בשו"ת הרשב"א ח"ג סרפ"ד). ר"ן סוף פסחים.

28) ל' העיטור. ועד"ו ברשב"א ור"ן שם.

29) ערוגה ח' בתחלתה (סימן רלו).

30) ג, טז ואילך.

חרי יציאת מצרים (ולפי ה"הגדה" שבש-
אר ראשונים הנ"ל רק אז שאלו את משה
„אימתי עבודה זו“^{35*}) ולא לפני בהיותם
במצרים – הרי זה לפי שמשא אמר להם
בפירוש „בהוציא גו' תעבדון“, וא"כ
מובן ופשוט, שלפני צאתם ממצרים אין
מקום (לשאל „אימתי עבודה זו“) ולס-
פור הימים³⁶, אבל עצם התשוקה (מצד
גודל החיבה), נתעוררה בישראל תיכף
כשנתבשרו בשורה זו.

ויש לדייק כן גם ממשל המדרש (ש-
הובא בפוסקים³⁷), מ"א' שהי' חבוש בבית

35* אבל י"ל, שלא לאפוש במחלוקת, שגם
לפי ההגדה שבשאר הראשונים, בישר להם משה
ע"ד מ"ת תיכף כשיבשר להם ע"ד יציאת מצרים,
זמן רב קודם יצי"מ, ואז שאלו „אימתי עבודה זו“,
והכוונה במענה משה „לסוף חמשים יום“ אינה
„חמשים יום“ מיום ההוא, אלא חמשים יום לאחר
יציאת מצרים. ורק מנין הימים („והיו מונין כו"ו")
התחיל אחרי יצי"מ.

36 וזה שלא התחילו לספור תיכף כשיצאו
ממצרים ביום ט"ו בניסן ורק התחילו ביום ט"ז ניסן,
יש לומר בפשטות, כי ביציאתם ממצרים נאמר (בא
יב, לו) „ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה“ ובפרש"י „ק"כ
מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר (יתרו יט, ד)
ואשא אתכם על כנפי נשרים“, ולכן חשבו שתיכף
יבואו להר סיני לקבלת התורה, ולכן לא שאלו
באותו יום למשה „אימתי עבודה זו“, ורק כאשר כבר
בא ליל ט"ז ניסן וראו שעדיין אינם קרובים להר
סיני לקבלת התורה, אז שאלו „אימתי עבודה זו“ ואז
התחילו למנות הימים (אבל ראה חידושי חת"ס
פסחים, בהלכות פסח סי' תל סק"ד). ולפי טעם זה
בספה"ע (ע"פ ה"הגדה), מובן בפשטות אה דספירת
העומר היא מתחלת הלילה (וראה מנחות טו, א).

אבל להעיר: א) בשבלי הלקט הלשון „שואמרים
הרי עבר יום אחד כו"ו“, ב) בפרש"י פרשתנו מפורש
„לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים“. ואולי דבר זה
שיהי' לסוף ג' חדשים מיציאתם, לא אמר משה
לישראל (ובדפוס ראשון וכמה כתי"י רש"י שתח"י
ליתא בפרש"י „שיצאו ממצרים“ כנ"ל הערה 10).

37 משה משה ח"ה סימן תרפ"ה. אבודרהם הל'
ספירת העומר (בשינוי לשון קצת).

להם „שעתידין לקבל התורה לסוף חמ-
שים יום ליציאתן“, שמה משמע שדיבור
זה הי' קודם יציאת מצרים³¹.

והכי נמי מסתברא, שהרי אף שלא
נצטווה משה בפירוש מאת הקב"ה להר-
דיע זה לבני³², הרי כיון שמשא רבינו
אוהב ישראל הי'³³, למה ימנע משה
רבינו את עצמו מלהודיע בשורה טובה
כזו לישראל זמן רב כ"כ [לכל הפחות י'
חדשים, שהרי זמן כל מכה בערך חודש,
כפרש"י³⁴], ש"המכה משמשת רביע חודש
ושלשה חלקים הי' מעיד ומתרה בהם“,
וגם לפי הדיעה^{34*} שג' המכות האחרונות
לא נמשכו חודש, הרי בין מסירת השל-
חות הראשונה לזקני ישראל (שבפרשתנו)
עד התחלת המכות עבר זמן מסויים, כ-
מובן מהמסופר בסוף פרשתנו³⁵].

ה. והנה ע"פ זה, שעוד בהיותם ב-
מצרים נתבשרו ישראל שעתידיים לקבל
את התורה – והרי בשורה זו עוררה
כבנ"י תשוקה גדולה לקבלת התורה,
מרוכ חיבה – מובן, שתשוקה זו התחילה
תיכף ומיד, עוד בהיותם במצרים.

דאף שספירת הימים התחילה רק לא-

31 והרי מפורש בכתוב בפרשתנו (ה, יז. וראה
גם שם, ג. ח) „על כן אתם אומרים גלכה נזבחה
לה“. אלא דלא נאמר הלשון ד„תעבדון“, והעיקר –
שלא נזכר הענין דמתן תורה, ורק ע"ד הבאת
קרבנות לה. וראה הערה הבאה.

32 ולהעיר שנכמה כתי"י דהספורנו (הובאו
בספורנו דפוס ירושלים, תשי"ג) בסוף פירושו איתא:
„בהגידך זה לישראל ישמעו ללכת אחריך וכן תגיד
לישראל כמו שהעיד באמרו על כן הם צועקים
לאמר נזבחה לאלקיננו“ – הרי נצטווה לומר להם
זאת במצרים. וראה גם פנים יפות עה"פ.

33 מנחות טה, סע"א.

34 וארא ז, כה.

34* רמב"ן באי"ד. וראה בחי"ש שם, ה.

35 ראה באורי מהרא"י, אמרי שפר, באר
היטב, קצור מזרחי ושפ"ח כאן.

לקבלת התורה, ותשוקה זו ודאי נחשבת לזכות גדולה לישראל [שהרי דבר זה (תשוקת ישראל לקבל התורה) לא בא בפירוש במאמר השם, ורק אמר למשה "תעבדון את האלקים על ההר הזה".]

ועפ"י יש לומר עוד יותר, שבגלל זה גם עצם קבלת התורה בהר סיני נחשבת לזכות (וכדמצינו בריבוי מקומות⁴² שזהו שבחם ומעלתם של ישראל שקבלו את התורה בהר סיני) – הגם שכפה עליהם הר כגיגית, ועוד זאת, שעצם מאמר השם "תעבדון את האלקים על ההר הזה" כבר הכריח הענין דקבלת התורה (כנ"ל) – כי הענין דקבלת התורה, "התחיל"⁴² מהש-תוקקות וגעגועים של ישראל לקבלת התורה עוד בהיותם במצרים, שדבר זה בא מרצונם ובחירתם, וזה גופא גילה, שגם מעשה הקבלה שלהם בהר סיני לא הי' (רק) ענין הכרחי וכפי, אלא יש בזה

האסורין כו', קבע לו המלך זמן ולתת לו בתו, והי' מונה והולך עד בא הזמן, וב- מקום אחר⁴³ הובאו הדברים בפרטיות יותר⁴⁴, שהמלך אמר ל, "אדם א' המושלך בבור ואסור שם", "אני" אתיר אותך ואוציא אותך מבור הזה ולזמן פלוני אתן לך את בתי (לאשה), ושמה אותו אדם שמחה גדולה אמר לא די שמוציאני מ- בור הזה אלא עדיין רוצה ליתן לי בתו, וכן עשה המלך הוציאו מהבור והלבישו בגדים נאים כו' כשראה אותו איש כך שהמלך קיים כבר מקצת דבריו התחיל למנות מיד כמה זמן יש למה שקבע לו המלך לתת לו בתו . . . כך היו ישראל במצרים כמו בבור וכו"⁴⁴. הרי שמנין הימים התחיל רק לאחר שהמלך קיים מקצת דבריו והוציאו מן הבור, אף ש- שמחת האסיר התחילה תיכף כשנתבשר בבשורה הטובה, שמה מוכן בעניננו, ש- שמחת בני התחילה עוד בהיותם במצ- רים כשנתבשרו ע"ד יציאתם ממצרים וקבלת התורה, אבל מנין הימים התחיל רק לאחר היציאה בפועל.

וע"פ כל הנ"ל יש לבאר דברי (רז"ל ו)רש"י, "וששאלת מה זכות יש לישראל דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים":

בזה שהקב"ה הודיע שיקבלו את ה- תורה לאחר צאתם ממצרים נתעוררו אצלם השתוקקות וגעגועים גדולים

(42) ראה פרשי האוינו לב, י ד"ה ימצאהו.

ברכה לג, ב ד"ה ויאמר. שם, ג ד"ה והם ובכ"מ.

(43) להעיר מפרשי עה"ת בא יב, כח כ"מ מכילתא עה"פ) "מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו". ונפק"מ להלכה, דכאשר אין יכולים להתענות "נקבלי" עילון ולכי בטיל הגיורה ליתבא", "דמשום קבלה מהני לן כתעניתא" (תענית ח, ב ובפרשי שם ד"ה ניקבל). וכ"ה להלכה בשו"ע או"ח (סתקע"א ס"ג), ובבי"ט לטור שם, ועולה להם כאילו התענו אותם, היינו שעי' שהאדם קבל ע"ע להתענות, ה"ז גופא נחשב ומהני כתענית, שמצילו כו' בעת הצורך (ראה פרשי שם ד"ה מלן). וכמו שלמדין בגמ' שם מהכתוב (דניאל י, יב), "ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלקיך נשמעו דבריך". וראה מאירי תענית שם. וירושלמי תענית רפ"ג ובמפרשים שם.

(*) ולהעיר שגם במדרש לקח טוב בא שם מטי"ם (בהמשך) ללשון המכילתא הנ"ל, וכח"א בדניאל למן היום כו".

(38) ספר המנהגים לר"א טירנא בהגהות.

(39) בספר המנהגים שם לא הובא זה בשם "מדרש". אבל משמע שהוא אריכות המשל דה- "מדרש" שהובא באבודרהם ומטה משה.

(40) כ"ה בהוצאת ספר המנהגים הנ"ל משנת תסח ועוד. ובכמה דפוטים (הוא בשניי"ם קלים, ו)איתא "שר" במקום "מלך".

(41) להעיר מתניא פמ"ו ופמ"ט.

„מצרים“ דקדושה). דכאשר עבודת השם מיוסדת אך ורק על הכנת והשגת האדם או על רגש מדותיו (אהבת ה' ויראתו), הרי עדיין נמצא במצב של „מצר“, כי עבודתו היא במדידה והגבלה, לפי ה- מדידות של הבנתו והשגתו או רגש מדו- תיו, וכמ"ש רבינו הזקן בספר התניא⁴⁶ ד„אפילו . . . צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים . . . אינה בטילה . . . לגמרי . . . רק הוא דבר בפני עצמו“, שעבודתו מוגבלת לפי אופן ה„מציאות“ שלו:

ואמיתית ענין יציאת מצרים, היציאה מכל מיצרים וגבולים (גם דקדושה) הוא כאשר עבודת האדם היא מתוך ביטול גמור⁴⁷, שאין האדם מציאות לעצמו כלל אלא הוא בטל להקב"ה, וכמ"ש⁴⁸ „לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים“, שבוזה שהקב"ה הוציא את בני מארץ מצרים הרי בזה גופא נעשו ישראל עבדי השם, דעבד אינו מציאות לעצמו אלא בטל לאדונו, וזוהי היציאה האמיתית מכל מיצרים וגבולים, כאשר האדם הוא בדרגא של עבד, בטל בתכלית להקב"ה.

ועפ"ז מובנת השייכות בין זכותם של ישראל בכך שעוד בהיותם במצרים השתוקקו לקבלת התורה להענין דיציאת מצרים, שהרי בהודעת הקב"ה למשה מ- פורש „בהוציאך גוי תעבדון את האלקים על ההר הזה“, היינו לא סתם קבלת תורה ומצוות אלא עיקר ההדגשה היא על ענין העבדות, שישראל ייעשו עבדי השם, ולעבדות זו השתוקקו ישראל עוד בהיותם במצרים, שמזה מובן שהשתוק- קות זו מורה על גודל ביטולם של ישר-

גם מעשה קבלה⁴⁹ מצד רצונם ובחי- רתם⁴⁴.

וזהו הפירוש „מה זכות יש לישראל כו' עתידים לקבל התורה“, שזוהי זכות שקדמה ליציאת מצרים והיא סיבה ר- זכות שבגללה יצאו, כיון שהתחלת קבלת התורה היא מההשתוקקות לכך להיותם במצרים, כנ"ל.

ו. והנה ידוע שכל סיבה ומסובב יש שייכות תוכני ופנימי ביניהם, ובנדו"ד, דכיון שתשוקתם של ישראל למ"ת היא הסיבה והזכות ליציאתם ממצרים, צ"ל שיש שייכות ביניהם, והוא מעין הענין דיצי"מ.

ויש לבאר זה (כפנימיות הענינים):

ידוע⁴⁵ שפירוש ענין יציאת מצרים הוא לא רק היציאה הגשמית מארץ מצרים כפשוטה, אלא היציאה מכל מיצ- רים וגבולים רוחניים, היינו לא רק מה- מיצר דהיצר הרע, וגופו ונפשו הבהמית של האדם (מצרים דקליפה), שהם מעלי- מים ומסותרים על אור נשמתו ומונעים את האדם מעבודת השם, אלא גם מהמי- צרים וגבולים שישנם בקדושה גופא

43 ראה תפארת ישראל להמהר"ל (פלי"ב בסו- פו): „התורה לישראל ברצון מצד עצמם אבל הכרחי ה' להם מצד השם יתברך כו'“. ע"ש.

ולהעיר מהתי' (במדת פורעניות) למה נעשו המצרים והרי נגזר עליהם, ועבדום וענו אותם, שהם עשו מחמת רשעות לבם (אף שבלא"ה היו מוכרחים בזה מפני גזירת הקב"ה) – תוי"ט אבות פ"ב מ"י בסופה. וראה רמב"ן (ובחי"י) לך טו, יד בסופו.

44 ויש לומר, שאז מעשה הקבלה חזק יותר כו'. ועי' תי' הב' בראב"ד (הל' תשובה ספ"ו) בטעם שנעשו המצרים, כי הם הוסיפו על ציווי הבורא. ע"ש. וכ"ה ברמב"ן (ובחי"י) לך שם. ועוד.

45 ראה תו"א פרשתנו מט, סעיף ואל"ך. וארא נז, ב ואל"ך. יתרו עא, ג"ד. ובכי"מ.

46 פליה (מד, א"ב).

47 וראה תניא פמ"ו.

48 בהר כה, נה (וראה גם שם, מב) וכפרשי

למעלתו וחשיבותו של משה, שהיה הגאולה היא של הקב"ה, וכשמשמה ילך לפרעה ה"ז הליכת הקב"ה כביכול, כי אהי עמך.

ועד"ז הוא בענין הב', "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים" שאמר הקב"ה "דבר גדול יש לי על הוצאה זו", שאין המדובר כאן בזכות ובמעלת ישראל, אלא ש"דבר גדול יש לי על הוצאה זו", דכל הדבר אינו אלא ענינו של הקב"ה.

והזכות הנדרשת מבני" שיוכו ל"דבר גדול" זה שהוא "לי" (של הקב"ה) – היא ענין הביטול, שזהו תוכן ענין ההשתוקקות של ישראל עוד בהיותם במצרים ל"תעבדון את האלקים", המורה על תכ" לית הביטול שלהם, כנ"ל באורך.

ח. והנה מכיון שמ"ת הוא התכלית והמטרה דיצי"מ, צ"ל, שבמ"ת נתעלו למדריגה נעלית יותר בביטול הנ"ל. אבל לכאורה מצינו להיפך, שלא זו בלבד שלא נתעלו לגבי הביטול שכבר הי' בהם במצרים (בהשתוקקותם לתעבד דון גו'), ובפרט לאחר יצי"מ שנעשו "עבדי השם", אלא להיפך, שבעת מ"ת הוצרך להיות "כפה עליהם הר כגיגית", להכריחם לקבל את התורה.⁵¹

ויש לומר שלא רק שאין זו סתירה להנ"ל, אלא שהיא הנותנת, דכפה עליהם הר כגיגית הוא המשך לתשוקתם וביטולם להקב"ה כהכנה למ"ת, שבמ"ת בא זה לשלימותו.

דהנה בפרש"י עה"פ⁵², "אנכי היא אשר הוצאתיך מארץ מצרים" איתא, כ" דאי היא הוצאה שתהיו משועבדים לי".

אל להקב"ה, היפך ענין של "מציאות", דאף שהיו אז במצב של גלות כפשוטה, בערות הארץ ובמצב של עבדות לפרעה, מ"מ נשתקקו לא רק להיות בני חורין אלא ל"תעבדון את האלקים", שיהיו משועבדים להקב"ה, כביטול ושעבוד גדול, היפך הענין דמצרים – מיצרים וגבולים (גם דקדושה).

ז. עפ"ז יש לבאר גם השיכות דב' התשובות על ב' שאלות משה: א) מי אנכי "מה אני חשוב לדבר עם המלכים", ב) וכי אוציא את בני ישראל, "ואף אם חשוב אני מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים"⁵³ – שע"ז השיבו הקב"ה "שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה, לא שלך היא כי אם משלי כי אהי עמך כו' וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה".

וע"פ הנ"ל יש לומר, שיש שייכות וקשר פנימי ביניהם, דשניהם מורים על ענין הביטול והעדר המציאות, שזו היא ה"זכות" והסיבה ליציאת מצרים כנ"ל.

ביאור הענין⁵⁰:

התוכן הפנימי במענה הקב"ה למשה "לא שלך היא כ"א משלי", הוא, שזה מוסב על מה שאמר משה, "מי אנכי מה אני חשוב לדבר עם המלכים", שע"ז אמר לו הקב"ה שאכן אין המדובר ב' חשיבות שלו שמחמתה נבחר הוא להיות שליח ה' לגאול את ישראל, "לא שלך היא כי אם משלי, כי אהי עמך", שכולה אינה מתייחסת למשה כלל, אלא כולה היא משלי, ובמילא אין לדון כלל בנוגע

(51) להעיר מקשיית התוס' (שבת פח, רע"א)

עד"ז – לענין הקדמת נעשה לנשמע.

(52) יתרו כ. ב.

(49) פרש"י עה"פ ג, יא.

(50) להעיר מכלי יקר ואוה"ח עה"פ. פנים יפות.

ועוד.

להיות עבדים לא מצד מציאותם אלא מצד הקב"ה.

וענין זה ה' אפשרי רק לאחרי שהי' אצל בניי הביטול דהתשוקה הגדולה לקבלת התורה, שעייזו הגיעו לביטול גמור שמצד האדם להיות עבדי ה', ועד שהקדימו נעשה לנשמע, הנה אז כאשר כפה עליהם הר כגיגית נמשך ונפעל בהם הביטול שמצד הקב"ה שלמעלה ממציאותם, וחדר לתוך פנימיותם.

ט. וכשם שהוא ביצי"מ, דהזכות ש' היתה לישראל שהקב"ה יעשה להם נס ויוציאם ממצרים, היא תשוקתם למי", „בהוציאך את העם ממצרים תעבדו את האלקים על ההר הזה“, עד"ז הוא בגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש, דזכותם של ישראל הוא זכות הקיווי והצפי" להגאולה, כדאיתא במדרשים⁵⁶,

שבזה נכלל ג"כ הכוסף והתשוקה לתורתו של משיח, ד"מפני" זה נתאוו כל ישראל כו' לימות המשיח כו' לפי שבאותן הימים תרבה הדיעה והחכמה והאמת שנאמר⁵⁷ כי מלאה הארץ דיעה את ה' . . מפני שאותו המלך שעומד מזרע דוד בעל חכמה יהי' יתר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו ולפיכך ילמד כל העם",

שיהי' במהרה בימינו, תיכף ומיד

ממש.

(משיחות ש"פ קדושים תשכ"ז)

ומשמע שעיקר השעבוד והביטול נעשה בעת מ"ת. ועכצ"ל, שבעת מ"ת נתעלו בניי, דאף שתיכף ביציאתם ממצרים נעשו „עבדי השם“, הנה ע"י מ"ת נתעלו למדרגה נעלית יותר.

ויש לומר הביאור בזה⁵³:

בענין ביטול של עבד אל המלך, שאינו מציאות לעצמו, כ"א כל מציאותו היא מציאות המלך, יש כמה אופנים: כאשר הביטול וקבלת עול הם מצד ה-אדם, העבד, שהוא קיבל על עצמו לה-יות עבד המלך, הרי בביטול זה יש בדקות גם תערובת של מציאות האדם, שהרי סיבת היותו לעבד וסיבת ביטולו הוא מצדו (העול שקיבל מרצונו): ואמ"תית ענין הביטול הוא כאשר הוא בא לא מצד העבד, שהוא קיבל עליו אדנות המלך, אלא כאשר הוא בא לגמרי מצד המלך עצמו, שהמלך עושה אותו ל-עבד⁵⁴.

וזהו פנימיות הענין ד"כפה עליהם הר כגיגית"⁵⁵, דאז נשלם הענין דעבדי השם בתכלית, שביטולם להקב"ה אינו תלוי במציאותם (שהם הקדימו נעשה ל-נשמע), אלא מצד הקב"ה, שאז הרי נוסף ע"ז שהביטול הוא בעצם מציאותם, הוא גם אמיתי ופנימי יותר, כי הם מוכרחים

53) כהבא לקמן ראה בארוכה ד"ה רני ושמיח תשכ"ז (סה"מ מלוקט ח"ד ע' רפה ואילך ובהערות שם).

54) ראה במאמר שם הערה 28, דיש לומר, ש-זהו הטעם על זה שהשעבוד דעבד שמכרוהו ב"ד הוא שעבוד גדול יותר מהמוכר עצמו (דמכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית משאי"כ המוכר עצמו, ועוד חילוקים - קידושין יד, ב), כי המוכר עצמו הוא ברצונו וכשמכרו אותו ב"ד הוא על כרחו.

55) ראה גם תפארת ישראל להמהר"ל שם

בארוכה.

56) ילקוט תהלים רמז תשלו, ממדרש תהלים מזמור מ. הובא באבודרהם ס' תפלות יוהכ"פ בסופו. מדבר קדמות להחיי"א מערכת ק' אות טז. וראה בפרטיות לקו"ש ח"ל ע' 182-3. וש"נ.

57) ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

58) ישע"י יא, ט.

כִּכְד טַבַּת*

ולא⁸ עליך המלאכה לגמור. ולכן אף שאין שעה זו מספקת ללמוד הלכות אלו מהתלמוד ולחזור עליהן כ"כ, עכ"פ ילמוד אותו מתוך המשניות עם פירושי-הן ויחזור עליהן כראוי עד שיהי' זוכרן כו' ויש לו לעסוק תחלה בסדר קדשים כמו שאמרו חכמים⁹ כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. וע"כ נכון ה' דבר אם אפשר לו ללמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות וכל העבודות שב-מקדש והלכות המקדש וכל כליו כמב-

אר באר היטב בחיבור הרמב"ם ז"ל ס' עבודה וס' קרבנות ואח"כ במשך הזמן אם יוכל להוסיף עוד בשעה זו ללמוד ולחזור כראוי יעסוק בסדר טהרות וזר-עים כו"ו.

וצריך ביאור: בתחילת הפרק¹⁰ ביאר אדה"ז, שלימוד "הלכות פסוקות בלי טעמים" אינו מספיק, "כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשרן על בוריינן ונקרא בור, ולכן יש¹¹ אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד" (ולפיכך גם בתחילת לימודו חייב אדם ללמוד "תלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות ובריייתות ומימרות האמוראים ובזמן הזה גם בספרי הפוסקים הרא-שונים המבארים טעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור וש"ע כמו הרא"ש וב"י").

א. בהלכות ת"ת פרק שני מאריך רבינו הזקן בביאור החיוב ללמוד כל התורה כולה והאיסור לשכוח דברי תורה (שלכן יש חיוב לחזור על הלימוד פעמים רבות כו' שלא לשכוח)¹², וכותב, שמי שאין דעתו יפה ללמוד ולזכור כל התורה כולה¹³, "צריך שיהי' כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה שהן הלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן לקיים המצות כהלכתן וליזהר מליכשל באיסו-רים חס ושלוים".

ואח"כ ממשיך ד"אם אחר שהוא בקי היטב בכל לימודו המביא לידי מעשה¹⁴. יוכל לקבוע לו שעה גדולה ללימוד אחר ויספיק לו שאר היום לחזור על לימודו המביא לידי מעשה, אזי חייב להוסיף מעט מעט ללמוד בשעה זו הל-כות אחרות שהן פירוש התרי"ג מצות אף מצות שאינן נוהגות כמו קדשים ו-כיוצא בהן ולחזור עליהן כראוי כו' כמשנ"ת למעלה שנאמר¹⁵ כל המצוה וגו'

(⁸ ביאור בלימוד ספר הרמב"ם ע"פ שיטת אדמור"ר הזקן בהל' ת"ת שלו - בקשר לימי ההילולא: כ' טבת - דהרמב"ם וכ"ד טבת - דאדה"ז [בשנת תקע"ג, מוצש"ק שמות (כקביעות שנה זו - תש"ג) - ראה לשון הצ"צ הנדפס במענה לשון בהקדמה. ובסו"ס פסקי דינים להצ"צ (קה"ת, תשל"ב) תמב, א (הוצאת תשנ"ב - תיא, ב)]. וראה לקו"ש חכ"ו ע' 26 ואילך - השייכות ביניהם.

(1) ס"א וב'.

(2) ס"ג-ז.

(3) ס"ח.

(4) ס"ט.

(5) לשונו שם רס"י.

(6) ס"א.

(7) עקב יא, כב.

(8) אבות ספ"ב.

(9) ראה מנחות קי, א.

(10) ס"א.

(11) בפנים מציון, רש"י וסמ"ע בהקדמה. וראה

בקו"א שם סק"א (הוצאת קה"ת, תשכ"ה ושלח"ז -

תתלו, א), ובמ"מ שם (שם, ב).

שלימות [ולא רק אלו שבמשנה] . . כחי-
בור הרמב"ם ז"ל – והרי חיבור הרמ-
ב"ם הוא „בלי נתינת טעמים להלכות
כלל" (כנ"ל¹⁷).

ואע"פ שאם ילמוד גם טעמי ההלכות
בקצרה יחסר בכמות הלימוד – הרי
בלאו הכי מדובר במי שלא יוכל לגמור
את כל התורה כולה (אפילו רק ההלכות
הפסוקות), ואפשר שלא יוכל לגמור
יותר מסדר קדשים (ורק שאם במשך
הזמן „יוכל להוסיף עוד בשעה זו . .
יעסוק בסדר טהרות וכיו"ל), וכבר כתב
ע"ז שם שלא יחוש לזה שאינו יכול
לגמור כל התורה כולה, כי „לא עליך
המלאכה לגמור" (וכמו שהביא לפנינו¹⁸)
ש„היו מצויים בימיהם תלמידים שלא
היו בקיאים ויודעים בע"פ רק מסכת
אחת ויש מהן שתי מסכתות":) וכיון
שבכל אופן „לא עליך המלאכה לגמור",
הרי לכאורה עדיף יותר לימוד מעט
הכמות ורב האיכות (היינו הלכות בטע-
מיהן בדרך קצרה), מלימוד הלכות פסוק-
קות בלי טעמים מתוך המשניות וחיבור
הרמב"ם?

ב. ויובן זה בהקדם בירור כללי
בגדר חיוב לימוד התורה לפי שיטת
אדה"ז בהלכות תלמוד תורה.

(17) ודווקא לומר שכוונתו שילמוד הרמב"ם עם
נ"כ המבארים גם המקורות וטעמי ההלכות.
ועוד יותר: מזה שמביא לימוד „המשניות עם
פירושיהן" בחדא מחתא עם לימוד הרמב"ם (שהוא
בלי טעמים כלל), משמע, דגם מ"ש „המשניות עם
פירושיהן" אין הכוונה לטעמי ההלכות בדרך קצרה
(כבתי"ט הנ"ל), אלא לפירושים המבארים דברי
המשנה, וכן לידע תוכנו פסק ההלכה, כדי להוציא
מאידיך טעמא שבפ"ש" (מוטה שם ד"ה שמורין) –
ע"ד המורין הלכה מתוך משנתם שהם מבלי עולם –
ד"ש משניות הרבה . . (ד)חידיאה היא ולית הלכתא
כ"ו.

(18) סוס"ח.

[וזהו כשיטת רש"י והרא"ש¹⁹, ודלא
כשיטת הרמב"ם „שחיבר" ספר משנה
תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל,
ועשאו להורות מתוכו לבדו כמ"ש ב-
הקדמתו שם שלא יצטרך אדם לחיבור
אחר בעולם כו"ל].

וא"כ אינו מובן: כיון ש„אם אינו יודע
טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות
לאשורן על בורייך ונקרא בור", אמאי
כותב ש„אם יוכל לקבוע לו שעה גדולה
ללימוד אחר . . ילמוד . . מתוך המש-
ניות . . חיבור הרמב"ם ז"ל בס' עבודה
וס' קרבנות" – הרי לכאורה יותר טוב
ונכון שילמוד ההלכות „בטעמיהן בדרך
קצרה"¹⁵ (מהתלמוד¹⁶ והפוסקים), שאז
מבין ההלכות „לאשורן על בורייך"?

[בנוגע ללימוד משניות יש לומר,
שטעם זה מוסיף אדה"ז „(משניות) עם
פירושיהן", כי בפירושי המשניות נכ-
ללים גם הטעמים (וכמבואר בהקדמת
התי"ט למשניות): אבל עצ"ע מהמשך
דברי אדה"ז, שנוסף על לימוד המשניות
יש ללמוד גם „ההלכות כל הקרבנות ב-

(12) ברכות ה, א ד"ה זה גמרא. מ, ב ד"ה שלא
שמע. סוטה כב, א ד"ה ולא שימש ת"ח וד"ה שמורין
הלכה.

(13) בתשובה כלל לא סימן ט.

(14) ל' אדה"ז בקיאי לרפ"ב שם. ע"ש בארוכה.

(15) ל' אדה"ז שם ס"א.

(16) ואף שהמדובר (כלשון אדה"ז), שאין שעה
זו מספקת ללמוד הלכות אלו מהתלמוד ולחזור
עליהן כו" – הרי כיון שהמדובר במי ש„יוכל
לקבוע לו שעה גדולה" (לא רק „שעה קטנה",
כבסעיף י"ד שם), עכצ"ל לכאורה, שכוונת אדה"ז
שאינו יכול ללמוד הרבה מהתלמוד ולחזור ע"ז,
אבל לא שאינו יכול ללמוד כל מהתלמוד ב„שעה
גדולה" זו. ולהעיר מהסמ"ג בהקדמה למ"ע (מקורו
דאדה"ז בסעיף זה, כנסמך בשו"ע) „ויש אדם
שילמוד כל ימיו ולא יכול להשיג לדעת מצוה אחת
כמאמרה כע"פ מחמת אורך הגמ' ופלפולה כו"ו.

שבעל פה ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר כו' . הנקרא גמרא, הרי, שגם בתחילת לימודו חייב אדם ללמוד פלפולה של תורה [ולא רק הלכה למעשה, כי לדעת הרמב"ם מספיק לימוד „משנה“, שהיא הלכות פסוקות בלי טעמים (ובלשון הרמב"ם הנ"ל „שליש בתורה שבעל פה“), כדי לידע את המעשה אשר יעשו, וכנ"ל סעיף א.].

ואדרבה: דוקא לשיטת אדה"ז, זה שחייב אדם ללמוד „שליש בתלמוד“ היינו רק טעמי ההלכות בדרך קצרה, שזה נחוץ בשביל הבנת „גופי ההלכות לאשורן על בורין“ (ורק אז מותר להורות), משא"כ פלפולה של תורה, שהוא „עומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר כו'“, „אין לו לעשות בתחלת לימודו אלא לאחר שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות בטעמיהן בדרך קצרה בלי עיון רב ופלפול“¹⁵.

גם: אם כוונת הרמב"ם רק שיסוד חובת הלימוד הוא משום שמביא לידי מעשה, אינו מובן למאי נפק"מ סיום לשונו „(שהתלמוד מביא לידי מעשה) ואין המעשה מביא לידי תלמוד“.

וביותר תמוה: להלן בהלכות ת"ת²³, כשמפרט הרמב"ם ההלכות הקשורות עם כלל זה „שהתלמוד קודם למעשה בכל מקום“ (דחית מצוה מפני מצות ת"ת), כותב „שתלמוד תורה (שקול) כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום – ואינו מוסיף פרט זה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד“. ואם במקור מה של הלכה זו לא הביאו הרמב"ם,

וז"ל אדה"ז בריש פרק ב' שם: „מי שלא לימדו אביו תורה חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר¹⁶ ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה“. ומציין מקורו ב„רמב"ם²⁰ מגמ' קדושין כ"טו²¹“. אלא שברמב"ם, לאחרי שהביא הלימוד מ„ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם“, מוסיף „וכן אתה מו" צא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד“, אבל אדה"ז השמיט סיום זה.

ולכאורה נראה לכאר הטעם שהשמיט אדה"ז הוספה זו, כי לפי הסברה זו גדר החיוב דת"ת הוא להיותו מביא לידי מעשה, וכפי שמבאר הכסף משנה ש„מאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד“, דמשמע מדבריו, שיסוד חיוב הלימוד הוא משום שמביא לידי מעשה.

ועפ"ז יש לומר, שזה שאדה"ז השמיט רא"י זו הוא לפי שס"ל שהחיוב הוא (כ" המשך דבריו) „ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה“, שלימוד זה אינו רק לימוד המביא לידי מעשה, אלא כולל ידיעת כל התורה כולה, וגדר מצוה זו הוא חובת ידיעת התורה לשם ידיעה (לא לשם מעשה).

ג. אבל אין לפרש בדעת הרמב"ם, שחובת הלימוד אינה אלא משום שמביא לידי מעשה, שהרי גם להרמב"ם חובת לימוד התורה כוללת לא רק לימוד הלכות הצריכות, וכמו שפסק להדיא²² ש„חייב (אדם) לשלש את זמן למידתו שלישי בתורה שבכתב ושליש בתורה

19 ואתחנן ה, א.

20 הל' ת"ת פ"א ה"ג.

21 ע"ב. וראה רש"י שם ד"ה דכתיב.

22 שם ה"יא. וראה גם ה"ב.

23 פ"ג ה"ג.

כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה", מפ' רש"י ומפרט "דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פ"י התרי"ג מצות שבתורה", ועד"ו מזייק עוד כמה פעמים בהל' ת"ת²⁵, בגדר ידיעות ההלכות כו', שהן "פירוש התרי"ג מצות שבתורה"²⁶.

וביאור לשון זה מובן מדברי הסמ"ג²⁷ — שהוא מקורו של אדה"ת²⁸ שיש חיוב ללמוד גם הלכות של המצות שאינן נוהגות בזמן הזה — וז"ל: "כי המצות אשר צוה אדון העולם יש לידע יסודותיהם אע"פ שאינם צריכין עתה, כי על כל המצות נצטוונו ולמדתם אותם ונאמר²⁹ שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם וגומר, ונאמר³⁰ ושמרתם מצותי ועשיתם אותם, הא למדת שהשמירה והעשייה שני דברים הם, כי אין שמירה אלא בלב . . . וכן אמרו רבותינו ושמרתם זו המשנה ועשיתם זו העשייה".

ומדבריו מובן, שבנוגע לתרי"ג מצות יש שני חיובים: א) עשיית התרי"ג מצות, ב) שמירת תרי"ג מצות בלב, דהיינו ידיעת המצות.

ועפ"ז יש לומר, שזהו יסוד החילוק בין שיטת הרמב"ם ושיטת אדה"ת בגדר מצות ידיעת התורה: לדעת הרמב"ם ה"ז חיוב בפ"ע של ידיעת התורה, ואילו לאדה"ת יסודו הוא ידיעת תרי"ג מצות

למה הביאו כאן, כשהענין הובא רק דרך אגב לראי' על ענין אחר?

ד. ולכן נ"ל, שאין כוונת הכס"מ במ"ש (בפירוש דברי הרמב"ם), ומאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד, רק דחייב ללמוד כדי שידע איך לעשות (כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה) — אלא שזוהי גם ראי' בדרך כ"ש וק"ו, דכיון שמצינו בכל מקום שהתלמוד קודם (ויותר חשוב) מענין המעשה, [מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד], א"כ, מי שחייב במעשה, כ"ש וק"ו שחייב בתלמוד (שיו"ת חשוב וקודם למעשה בכל מקום)²³.

ועפ"ז יוצא שכוונת הרמב"ם היא, אדרבה, להגדיל חשיבות הלימוד על המעשה, דמלבד חובת הלימוד מפני שהוא מביא לידי מעשה, הרי עצם חיוב הלימוד הוא יותר חשוב וקודם לענין המעשה. דמעלה זו היא מצד עצם ידיעת התורה, ולכן פסק הרמב"ם שגם בתחילת לימודו של אדם חייב ללמוד שליש זמנו בפלפולה של תורה, הנקרא גמרא".

ולכן יש לומר, דזה שאדה"ת השמיט סיום דברי הרמב"ם, "וכן אתה מוצא כו", הוא לפי שלשיטתו אזיל בהא ש"חייב לשלש את זמן למידתו", שפירש "שליש בתלמוד" (בתחלת לימודו) — היינו "לידע" הטעמים בדרך קצרה מהתלמוד והפוסקים בלי עיון רב ופלפול", וכ"דלקמן.

ה. ויש לומר הביאור בזה:

כאשר אדה"ת מבאר²⁴ החיוב "לידע

(23) להעיר מפירוש נמוקי מהרא"י על הרמב"ם כאן תלמוד קודם למעשה היינו "דקודם בזמן". וראה גם לחם יהודה לרמב"ם כאן.

(24) כפ"א ס"ד (תתלא, א בסופו ואילך) בחיוב לימוד האב לבנו.

(25) שם ס"ו. פ"ב ס"א (תתלה, ב) ובסוף הסעיף. ס"א. פ"ג ס"א (תתמה, א"ב). שם ס"ב. ועוד.
(26) ראה לשון הקדמת בני הגאון המחבר לשר"ע אדה"ת (נעתק לקמן הערה 44).
(27) בהקדמה למ"ע.

(28) כנסמן בפנים השו"ע בפ"א ס"ד. פ"ב ס"ה (בסופו). שם ס"א.
(29) תבוא כו, א.
(30) אמור כב, לא.
(31) תוי"כ (ורש"י) אמור שם.

תם": אבל אדה"ז שלא הביא המשך דברי הרמב"ם, מפרש שגם המשך לשון הכתוב, ושמרתם לעשותם" קאי על חו" בת הלימוד, וכדברי הסמ"ג, "כי אין שמי" רה אלא בלב . . . ושמרתם זו המשנה", שצריכים לשמור התרי"ג מצות בלב ע"י לימוד וידיעת התרי"ג מצות³³, וזהו המשך לשון אדה"ז ש"זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבנ"פ כולה כמשנת למעלה שנאמר' כל המצוה גוי" (ששם) למעלה³³ הביא הכתוב', "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת" ודברי הסמ"ג, שחיוב זה נרמז במ"ש, ושמרתם לעשותם, ש" לזה צריכים לידע כל התרי"ג מצות.

ועפ"י מוכן עוד יותר החילוק בין שי"ט הרמב"ם ושיטת אדה"ז בפירושו, שליש בתלמוד³⁴ – שלהרמב"ם ה"ז פלפולה של תורה, ולאדה"ז הוא רק טעמי ההלכות בדרך קצרה כנ"ל:

לשיטת הרמב"ם שהמצוה היא ידיעת החורה, מה שאמרו חייב אדם לשלש זמן למידתו שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, היינו שצריכים לחלק זמן הלימוד בין כל חלקי התורה, מקרא משנה ותלמוד:

אבל לשיטת אדה"ז, אין הם ג' חלקים שונים, אלא מקרא משנה ותלמוד מהווים חפצא אחת של ידיעת תרי"ג מצות התורה, שבשביל ידיעה זו צריכים לימוד

שבתורה, וגדר הלימוד הוא ע"ד קיום תרי"ג מצות, אלא שזה במעשה וזה ע"י שמירה בלב³² [נענין זה מודגש גם בלשון אדה"ז בהל' ת"ת³³ בשם, "חכמי האמת" בנוגע לחיוב לימוד כל התורה כולה, "שכל נפש מישראל צריכה כו' שתקיים כל התרי"ג מצות במעשה דבור ומחשבה, ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן"]³³.

ועפ"י יש לומר, שהרמב"ם ואדה"ז חלוקים בפירוש דברי הכתוב, ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (שהוא מקור החיוב ללמד את עצמו):

מדברי הרמב"ם, שלאחרי הבאת הכתוב ממשיך, "וכן אתה-מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה כו" מובן שמ"פרש התיבות, ושמרתם לעשותם" על עשיית המצות [הכתוב בא להדגיש הקדמת תלמוד למעשה, שבתחילה בא, ולמדתם אותם" ואח"כ, ושמרתם לעשו-

32) והרי קיום מצות ידיעת התורה לאדה"ז תוכנה גם כפשוטה – שמירה בלב (ראה תוי"ב ר"פ בחוקות) [ובמצות ידיעת התורה לאדה"ז יש בו חיוב מצות ושננתם,]שיהיו ד"ת שנונים ומחודדים כו" – הל' ת"ת שם פ"ב ס"ג] וכן לאו דופן תסורו (ד) קאי אכל התורה כולה שבע"פ כו" – קו"א לרפ"ג (תתג, ריש ע"ב), וכמ"ש אדה"ז שם (פ"ב ס"ב) "שנחקק היטב בזכרוננו כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה".

33) פ"א ס"ד.

33) וראה לקו"ת ס"פ קדושים (ל, ד).

34) אלא שבכתוב (שהביא הסמ"ג שם) "ושמר" תם מצותי ועשיתם אותם" שנאמר, "ועשיתם אותם", שהעשי' הו"ע בפ"ע, מפרש הסמ"ג שהם שני דברים, שמירה ועשי', ושאי"כ בכתוב, "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", ש"לעשותם" בא בהמשך ל"ו-שמרתם", יל"פ שגז"ל נכלל בשמירה בלב. ולהעיר שבסמ"ג הובא גם המשך דברי הרמב"ם, "וכן אתה מוצא כו"'.
34) ראה קו"א לאדה"ז שם רפ"ב.

* דעת אדה"ז בקו"א שם (תתמא, ב) שגם להרמב"ם אין לשלש זמן כו' כדי שלא ישכח דבר כו' דממילא משמע דגם בתחלת למודו צריך לחזור כ"כ שלא ישכח". אבל לשיטתו, אל תקרי ושננתם" היא אסמכתא בעלמא והי"נ לאו דהשמר כו'. ע"ש. ועכ"פ לא כ' הרמב"ם בהל' ת"ת שם (פ"א הי"ב) כלשונו הנ"ל דאדה"ז.

עיקר חובת ידיעת התורה היינו ידיעת התרי"ג מצות) מדברי אדה"ז עצמו, להלן בהלכות ת"ת ריש פרק ג, וז"ל: „וכל מי שדעתו וכה זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה ה"ז לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבע"פ כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פ"י כל התרי"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה כו' שאם ישא אשה תחלה כו' לא יוכל לעסוק בתורה כראוי כ"כ ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמי-הן שהן פ"י התרי"ג מצות ועיקר התורה שבע"פ".

ויש לעיין, למה הזכיר כאן רק לימוד „כל ההלכות בטעמיהן", והרי לעיל בפ"ק רק ראשון³⁵, כשמדבר ע"ד החיוב „לידע כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה", כותב שזה כולל גם לימוד כל „דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות", וכן להלן³⁶ כשמבאר ע"ד הח"יוב שלש זמן למידתו, כותב ש„דרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה", וא"כ חייב ללמוד אותם – ולמה השמיט

המקרא – שבו נאמרו תרי"ג מצות³⁵; ולימוד משנה ותלמוד שהם פירוש ה-תרי"ג מצות³⁶: משנה – הלכות פסוקות; ותלמוד – ידיעת טעמי ההלכות בדרך קצרה שרק אז „מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריי"ן]משא"כ פלפולה של תורה, שאינו נוגע לידיעת תרי"ג מצות התורה, ה"ז בא רק לאחר שהאדם גמר לימוד כל התורה כולה, „ליגמר והדר ליסבר"³⁷.

ו. ויש להוכיח זה (שלשיטת אדה"ז

35) והא שלאדה"ז החיוב דלימוד תורה שבכתב הוא לא רק בחמשה חומשי תורה אלא גם נ"ך (כמ"ש בפ"א ס"ד. ושם ס"א לענין הלימוד עם תינוקות. וראה פ"ב סוס"ט) – הוא ע"ד חיוב לימוד ההגדות, אף שאינו פ"י התרי"ג מצות (ראה לקמן ס"ו והערה 42). ולהעיר מפ"א ס"ו, ולכן לא נהגו עכשיו ללמד להתינוק כל התנ"ך כבימיהם רק תורה לבדה כי סומכים כו' ומ"מ צריך ללמוד ולחזור עמו פעמים רבות כל פרשיות התורה שבהן כתובות המצות והמשפטים שהתלמוד מפרשן והפסוקים והתיבות והאותיות שבהן הן נדרשים תמיד בתלמוד". וראה ק"רא שם סק"א (ושם תתכ, א כביאר דעת רש"י: דנביאים וכתובים נתנו אח"כ ולא קאי עלייהו קרא דולמדתם כו'). ואכ"מ.

36) עפ"י יש להוסיף ביאר בזה שהביא אדה"ז שם פ"ב ס"ב גם דעת הר"ן (ע"ז יט, ב) וד"מ (יו"ד סרמ"ז אות ב) שגם בתחלת לימודו לא ישלש זמן לימודו לשלש הלקים שוים ממש כו' ומסיים „וטוב לחוש לדבריהם"

(דיש לומר שטעמי דהר"ן שהביא אדה"ז, „שהרי המשנה חמורה מן המקרא וצריכה זמן מרובה יותר ואצ"ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה", נוגע גם לגדר קיום המצוה לדעת אדה"ז).

כי כיון שהמצוה היא (לא סתם לימוד התורה, אלא) ידיעת התרי"ג מצות, הרי מובן, שאינו דומה זמן לימוד מצוה מסוימת בתושב"כ לזמן לימוד פירושה בתושב"פ, דמשנה „צריכה זמן מרובה יותר, ואצ"ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה".

37) שבת סג, א. שו"ע אדה"ז שם ס"א וב'.

ולהעיר שגם ב„ליסבר" מדייק „לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר כו' עד שמגיע לירד לעומק ההלכה" (ס"א שם), ועד"ז שם ס"ב „לסבור סברות לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות כו'" (וראה לשון הרמב"ם שם הי"א. ק"רא לאדה"ז שם סק"א). והיינו להדגיש יותר איך שגם „ליסבר" (אינו סתם חיוב של סתם פלפול, אלא) נכלל במצות ידיעת „פירוש תרי"ג מצות שבתורה", כי תוכנו ידיעת עומק הסברות וטעמי ההלכות. ובפרט לפי המשך דברי אדה"ז שם ס"ב ד„ליסבר... ולחדש חידושי הלכות רבות לפי רוחב שיש בלבו כו'" – ה"ז מודגש ביותר [אלא שמ"מ אינו בכלל „עיקר תורה שבעל פה", כדלקמן סעיף 1].

(38) ס"ד.

(39) פ"ב סוס"א.

הנקראת תורה שבעל פה⁴⁴, ורק חובת ידיעת „עיקר התורה שבע”פ” חמורה כ”כ עד ש, נדחית⁴⁵ מפני לימוד זה מצוה רבה של פרי” ורבי”.

ז. והנה אף שלדעת אדה”ז „עיקר התורה שבע”פ” שהוא פירוש התרי”ג מצות הוא הלכות בטעמיהן דוקא (עכ”פ בדרך קצרה), מ”מ מצינו שאדה”ז⁴⁶ קורא גם להלכות פסוקות בלי טעמים, „פירוש התרי”ג מצות שבתורה”.

ועוד זאת: „משנה” שהיא הלכות פסוקות בלי טעמים, נחשבת חלק בפני עצמה בלימוד התורה, שהרי החיוב שלשלש זמן למידתו הוא – שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, היינו שצריך ללמוד משנה בזמן בפ”ע. ולכאור”ה תמוה: כיון שלאדה”ז „אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין” ואינו מקיים חובת ידיעת התורה עד שיודע גם טעמי ההלכות בדרך קצרה – א”כ למה נחשבת „משנה” חלק בפ”ע בלימוד התורה⁴⁷, ועד שהוא בזמן בפ”ע?

ועכצ”ל, דמ”ש אדה”ז שבלי ידיעת טעמי ההלכות עכ”פ בדרך קצרה א”א להבין „גופי ההלכות לאשורן על בוריין”, אין הכוונה להוציא לימוד משניות מכלל קיום מצות ידיעת „פירוש

(44) ראה הקדמת בני הגאון המחבר לשו”ע אדה”ז: וכמו שהאריך אי”א מו”ר ז”ל בחיבורו בהל’ ת”ת בכיאר מצות ידיעת התורה שהיא חובה על כ”א מישראל לידע כל תרי”ג מצות ופירושיה כמו שניתנו למשה בסניי שבביאוריהן ניתנו כמ”ש ואתנה לך את לוחות האבן והתורה זו תורה שבכתב והמצוה זו תורה שבע”פ.

(45) ל’ אדה”ז שם (פ”ג ס”א).

(46) פ”ב ס”א, ושם בסוף הסעיף.

(47) משא”כ להרמב”ם, שאפשר להורות מהלכות פסוקות, מובן, שמשנה היא חלק בפ”ע.

בריש פרק ג ע”ד חיוב לימוד ההגדות [וכן כמה פעמים אח”כ בהמשך הפרק⁴⁸, מביא הענין דלימוד תורה שבע”פ כולה שהוא לימוד הלכות כו’ ולא מזכיר ע”ד לימוד אגדות?]

וע”פ הג”ל מובן, כי עיקר חובת ידיעת התורה היא ידיעת התרי”ג מצות, שבוה נכלל רק לימוד ההלכות של המצות⁴⁹. וזהו גם דיוק לשון אדה”ז כמ”פ בפרק ג’ שהלכות התורה שהן „פירוש התרי”ג מצות” הן „עיקר התורה שבע”פ”, שבוה בא לתרין דיוק האמור, דאף שהגדות שבתורה נכללות בתורה שבעל פה⁴⁹, מ”מ אינו בכלל⁴⁹ „עיקר התורה שבעל פה”, שזהו רק פירוש התרי”ג מצות וניש לומר, שמקור דברי אדה”ז הוא בהקדמת הרמב”ם לספר היד, „כל המצות כו’ בפירושן ניתנו . . . והמצוה זו פירושה . . . ומצוה זו היא

(40) בס”ב.

(41) וגם בפ”ב סו”א שם שכתב „אך פירוש המקרא ודרשות ההגדות יחשבו ככלל שליש במשנה לפי שהמשנה כו’”, היינו דנחשב בכלל, אבל אין חיובו שווה ללימוד המשנה כו’ – הלכות עצמן – שכו’ לפניו בהסעיף.

(42) כמ”ש אדה”ז פ”ב ס”י. ונכלל במצות ושנתם ובלאו דפן יסורו, כמ”ש אדה”ז בקרי”א לרפ”ג (הגיל הערה 32), וא”כ גם זה נכלל במצות ידיעת התורה שלומד לפני שנושא אשה – אבל מפני לימוד זה (הגדות) לא נדחית מצות פרי” ורבי, אלא רק מפני ידיעת עיקר תורה שבעל פה, שהיא פ” התרי”ג מצות, ככפנים.

ולהעיר ממש אדה”ז שם פ”ב ס”ט, ולימוד האגדות מביא גם כן לידי מעשה להתבונן מתוכן מוסר השכלי, ומשמע באדה”ז שם שלימוד אגדות הוא גם בכלל הלימוד ההלכות הצריכות למעשה (ש,ג,ם מי שדעתו יפה כו’ יש לו ללמוד ולחזור תחלה הלכות הללו הצריכות למעשה”).

(43) כמפורש בקרי”א שבהערה הקודמת: דרשות הפסוקים שאינו פ” התרי”ג מצות והן ההגדות.

ויש להוכיח זה (שגם לדברי אדה"ז חל על לימוד הלכות פסוקות בלי טעמים גדר ידיעת „פירוש תרי"ג מצות שבתורה" וקיום מצות ידיעת התורה) מדברי אדה"ז עצמו לקמן בהל' ת"תי, שכתב ש„מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן ואפילו בלימוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקות לבדן אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו . . אינו חייב לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בריו שהוא לימוד ההלכות בלי טעמים . . אא"כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה" [דרך מי „שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויוכל להיות ת"ח ללמוד כל התורה שבעל פה מהתלמוד והפוסקים" חייב לעשות מלאכתו עראי כו'.]

ומוכת, שאף שאין חיוב לחיות חיי צער בשביל לימוד הלכות פסוקות בלי טעמים, מ"מ, מפני „מדת חסידות ואהבת התורה" יש מקום להנהיגה כזו, לחיות חיי צער כדי ללמוד הלכות פסוקות של כל תורה שבע"פ. והיינו, לפי שגם ע"ז חל גדר קיום מצות ידיעת תרי"ג מצות התורה, ורק להיות שזהו „לימוד שאינו מבין על בריו" אין לחייב את האדם לחיות חיי צער בשביל זה.

ח. ע"פ כל הנ"ל יובנו דברי אדה"ז הנ"ל (סעיף א), שיש עדיפות ללמוד הלכות פסוקות ממשניות וחיבור הרמב"ם לגבי לימוד קצת הלכות בטעמיהן בדרך קצרה (שאו מבין אותן „לאשורן על בורייך"):

כיון שחובת הלימוד אינה סתם לשם ידיעת התורה (שאו מובן שיש עדיפות

התרי"ג מצות, אלא כוונתו שחסר ב"שלימות ההבנה, „לאשורן על בורייך").

ויש לומר, שזהו הטעם שממשיך שם „ולכן יש אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד" – שלכאורה האיסור להורות (אפילו לעצמו) אין מקומו בהלכות ת"ת אלא בהלכות הוראה – אלא שבוה מדגיש אדה"ז, שחסרון ההבנה בלימוד הלכות פסוקות בלי טעמים נוגע בעיקר לענין הוראה, ש„יש אוסרין להורות . . מתוך הלכות פסוקות", אבל לא (כ"כ)⁴⁸ לענין הלימוד, כי גם על לימוד הלכות פסוקות חל גדר ידיעת „פירוש תרי"ג מצות שבתורה", ויש בזה קיום מצות ידיעת התורה, ורק – כיון ששלימות הידיעה וההבנה („לאשורן על בורייך") דורשת גם ידיעת טעמי ההלכות עכ"פ בדרך קצרה – לכן צריך ללמוד גם „שליש בתלמוד".

48) ההעיר גם מ"שוע אדה"ז יו"ד הל' שחיטה

(ס"א בקורא סק"ח) בנוגע לשוחט. ע"ש.

וגם לענין הוראה בכלל כתב מהר"ל מ"א-נאוויטש (אחי אדה"ז) בשו"ת שארית יהודה שער המילואים ס"א: שאפי' האוסרים להורות מתוך הקיצורים כמבואר בדברי רבינו הג' אחר"ר ז"ל בה' ת"ת אין זה אלא לכתחילה אבל בדיעבד לא שמענו ואף את"ל דחששו גם בדיעבד אין זה אלא בדבר דשייך בהו הוראה כי לשון הרא"ש כלל ל"א על הלימוד מתוך ספרי הרמב"ם כו' לא יבין כו' וזהו דוקא בסברא שצריך עומק השכל והרבה ישוב הזעת אבל בדברים פשוטים הרי אדרבה נגלה לעין כל שרמב"ם העמיד הכל בלשון צח לשון המשנה ובשפה ברורה. ובהמשך הענין שם: אבל יש ויש רבים וכן שלמים גדולים חקרי לב שעשו הלכות פסוקות בקצרה דוקא משום דס"ל כאידך פי' שב"רש"י בהא שמורים הלכה מתוך משנתם משום דבגמ' אמרי' הא מני כו' או חסורא מחסרא כו' ולכן דור אחר דור כו'. ע"ש. וממשיך: צא ולמד מה"ש"ב שבגמ' החמירו מאד . . ורבינו הג' אחר"ר ז"ל לא החמיר כו' (כנ"ל בשו"ע אדה"ז הל' שחיטה).

49) פ"ג ס"ד. וראה באוכה קורא לשם ס"א

(תתמד, א).

לדפוס ריהטא יש מקום לומר, ש-מעלה זו היא רק לשיטת הרמב"ם, דס"ל שאפשר להורות גם בלי ידיעת הטעמים; אבל לפי פסק אדה"ז (כשיטת רש"י והרא"ש), שאסור להורות מתוך הלכות פסוקות ולימוד ההלכות צ"ל עם הטעמים (בדרך קצרה עכ"פ) – וכפי שאדה"ז חיבר שולחנו הזהב, הלכות בטעמיהן דוקא – לכאורה אין בלימוד הרמב"ם המעלה של ידיעת תורה שבעל פה כולה.

אבל⁵³ ע"פ הנ"ל מובן שאינו כן, כי גם לפסק אדה"ז, הרי אדם שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד ולזכור כל הלכות התורה כולה עם טעמיהן בדרך קצרה (אם מפני שאין לו פנאי או לפי שאין דעתו יפה להצליח בתלמודו כ"כ) – כרוב בני אדם שבדורנו – יש לו ללמוד פירוש התרי"ג מצות כולן (כפי יכולתו⁵³). דהיינו הלכות פסוקות ממש ניות וחיבור הרמב"ם כנ"ל, לפי שגם זה הוי בגדר ידיעת תרי"ג מצות התורה

בידיעה שהיא יותר שלימה, ידיעה „לא-שורה על בוריי“), אלא לשם ידיעת פ"י התרי"ג מצות, לפי שחייב אדם לשמוד כל התרי"ג מצות „בלב“ [ובזמן הזה בטל רק קיום תרי"ג מצות במעשה, ולא ה' שמירה בלב, שהיא ידיעת הלכות ה' מצות] הרי מובן, שעדיף יותר ללמוד הלכות פסוקות ממשניות וחיבור הרמ"ב"ם, שאז יש אפשרות שיגמור לימוד הלכות כל התרי"ג מצות⁵⁶, מלימוד מקצת הלכות (אף שהלימוד יהי מעולה יותר, עם טעמיהן בדרך קצרה).

כלומר: המדובר כאן אינו בלימוד הנוגע למעשה, אלא בלימוד הלכות שאינן נוהגות בזמן הזה; וכיון שאין זה לימוד הנוגע למעשה, אלא רק לשם חובת ידיעת תרי"ג מצות, לכן, טוב יותר שתהי' ידיעה בכל תרי"ג מצות שבתורה, מאשר ידיעה יותר שלימה אבל רק ב-מקצתן.

ט. והנה מכל הנ"ל יש ללמוד זירוז נוסף בהצעה ע"ד לימוד שיעור קבוע בספר משנה תורה להרמב"ם בכל יום (שנתקבלה ומתפשטת בתפוצות ישראל⁵¹) – שתוכן לימוד ספר זה, הוא לימוד תורה שבעל פה כולה, וכלשון הרמב"ם בהקדמתו לספר היד⁵² ש„חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה. . . שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם“:

53) להעיר גם מהקדמת המעדני י"ט דאף ששיטתו היא כדעת הרא"ש שאסור להורות בלי ידיעת הטעמים, כי בנוגע לחיבור הרמב"ם, ותחשב לו לצדקה למען עשות כיום הזה להחיות עם רב הבלתי יודעים לירד לעומקה של כל הלכה והלכה ולשוט בים הגדול הוא ים התלמודי. וראה גם שו"ת שארית יהודה (הני"ל הערה 48), והרי דבריו בשייכות לדברי הרמב"ם כתב בהמשך ולדעת אדה"ז בהל' ת"ת.

53) לאחר הלימוד דהלכות הצריכות למעשה (ככהל' ת"ת שם). וראה הקדמת הרבנים כו' בשו"ע אדה"ז שם „ומפני שצרכי ישראל כו"י. הקדמת אדמו"ר האמצעי שם. מכתב אדהאמ"צ (אגרות שלו אגרת יט).

50) ראה אור צדיקים (לר"מ פאפירש) עמוד התפלה סכ"ב אות יט: צריך אדם להשלים תרי"ג מצות כמעשה ובדיבור ובמחשבה ולכן יש ללמוד יד הגדולה להרמב"ם או סמ"ג וסמ"ק שיש עם ביאור התרי"ג.

51) להעיר מרמב"ם הל' ממרים פ"ב הי"ב.

52) בסופו.

* אלא שממשיך שם לתרוץ, דגם הרמב"ם עצמו לא נתכוון אלא לכתוב הדברים למי שבקי כו'. ע"ש (הביאו אדה"ז בקו"א שם רפ"ב ודוחוהו כו').

ויהי רצון שנזכה ל„אותו הזמן“⁵⁶ שאז יהיו ישראל „פנויין בתורה וחכמתה“, ויהי לימוד כל התורה כולה בשלימותה, „כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים“⁵⁷.

(משיחת ש"פ חוקת תשד"ז)

(שהיא עיקר תורה שבעל פה כולה), אלא שחסר בשלימות הידיעה (שהיא רק כשיודע גם טעמי ההלכות) – שבלאה"כ לא הגיע למדה זו כנ"ל.

ונמצא, שנוסף על כל המעלות שבזה שכל ישראל מתאחדים בלימוד אחד, ובזה גופא – בדברי הלכה, ובזה גופא – בספר הרמב"ם, שבו נכללו הלכות פסוקות של כל תרי"ג מצות התורה⁵⁴,

הרי ע"פ הנ"ל מובן, שבלימוד זה יש גם קיום מצות ידיעת עיקר תורה שבעל פה כולה (למי שאינו יכול ללמוד הלכות כל התורה כולה עם טעמיהן)⁵⁵.

שמי ש„יוכל לקבוע לו בכל יום שעה קטנה“, יש לו „ללמוד פ"א כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי מכילתא כו“, המבואר בס"י שם, כי ע"ז כ' אדה"ז שם „נכון הדבר ע"ד הקבלה“, משא"כ בס"א בלימוד הלכות כ' אדה"ז „חייב להוסיף כו“.

(56) סיום הלי' מלכים ברמב"ם.

(57) ישע"י יא, ט. רמב"ם שם.

(54) כמשנ"ת במ"א (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 229

ואילך).

(55) וקיום מצוה זו יש בו תוקף גדול יותר מהא

וארא

שמות רבה' כאן) נמנו ג' נסים מבלי ל-
הדגיש „הרי נסים הרבה“, וזיל המדרש:
„אמר ריב"ל נס גדול נעשה בשחין שאם
אדם זורק חץ כלפי מעלה אינו מהלך
מאה אמה ומשה זרק פיה כבשן מלא
חפניו מה שאי אפשר ליטול מלא חפניו
ואין בו ממש („שהפיה הוא דבר שאי
אפשר ליטול ביד מחמת שהוא דבר ש-
אין בו ממש“) וזרקו משה השמימה עד
כסא הכבוד; ועוד נס גדול הי' בשחין
שהחזיקה מלא ידיו של משה מלא ידו"
שלו ושל אהרן, ועוד נס אחר נעשה
בשחין אדם מפזר עפר קב אחד אין
מפזר אלא ארבע אמות אבל משה נטל
מלא ידו ופזרו על כל ארץ מצרים כו"
— ודוקא רש"י, שהשמיט את הנס הרא-
שון שבמדרשיו („שזרקו משה השמימה
עד כסא הכבוד“) ומונה רק ב' נסים,
מוסיף ומדגיש „הרי נסים הרבה“!

א. „ויאמר ה' אל משה ואל אהרן
קחו לכם מלא חפניכם פיה כבשן וזרקו
משה השמימה גו' והי' לאבק על כל
ארץ מצרים והי' גו' לשחין פורח אבע-
בעת בכל ארץ מצרים“.

ובפרש"י „וזרקו משה, וכל דבר ה-
נזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת, הרי
נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של
משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד
שהלך האבק על כל ארץ מצרים“.

וכונת רש"י בפשטות, דכיון שזריקת
פיה הכבשן (הן של משה והן של אהרן)
היתה רק ע"י משה, וזריקה בכח' היא
רק ביד אחת, עכצ"ל „שהחזיק קומצו
של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן“,
וע"ז ממשיך רש"י ומבאר הטעם לנס זה,
שכן מצינו במכה זו בכלל, ש„נסים הר-
בה“ היו בה.

וכבר עמדו במפרשים על לשון רש"י
„נסים הרבה“, והרי רש"י „לא קא חשיב
אלא תרתי ומאי הרבה“.

וביותר תמוה: במדרש (תנחומא: ו-

6) פרשתנו פ"א, ה.

7) ל' התנחומא. ובשמור' שם בשינויים קלים.

8) עץ יוסף לתנחומא שם.

9) כ"ה בתנחומא ושמור' לפנינו „ידיו ל'
רבים. וביפה תואר (השלם) לשמור' שם, דלמ"ד זה
לא החזיק משה הכל ביד אחת (כדחז"ל בבב"ר פ"ה,
ז) אלא בבי' ידיו. אבל במ"כ ועוד גרסי גם בשמור'
„ידו“. וראה עץ יוסף לתנחומא שם. וכ"ה בפרש"י
כאן „ביד אחת“. ואכ"מ.

9*) כ"ה בתנחומא לפנינו. וראה עץ יוסף שם:
או צ"ל . . מלא ידיו של משה מלא ידיו שלו ושל
אהרן.

10) ומובן הטעם, כי אין לו הכרח בפשוטו של
מקרא, כמ"ש במשכיל לדוד כאן. וראה הערה
הבאה.

11) במשכיל לדוד כאן ת"י, שרש"י מרמו גם
על הנס שזרקו משה השמימה „עד כסא הכבוד“
כמ"ש „וכל דבר הנזרק בכח כו“, דלכאורה למה

1) פרשתנו ט, ח"ט.

2) צעק' ל' רש"י „קומצו של משה“. ובשמור'
ותנחומא דלקמן בפנים „מלא ידו (ידיו)“, ובבב"ר
(פ"ה, ז) „חפנו של משה . . מחזקת שמונה קומצים“.
ואולי כדי לזרוק בכח צריכים להחזיק הפיה בחזק,
ע"י קמיצה.

3) ראה בארוכה השקו"ט במפרשי רש"י בתי'
קשיית הרא"ם, מגיל לרש"י שהזריקה היתה בכח.
ואכ"מ. — וראה לקמן סעיף ה.

4) ל' המשכיל לדוד. — וכבר העירו מכתובות
(עה, רע"א. ושיג') „וכמה רבים . . שלשה“. וראה
רש"י מצורע טו, כה.

5) פרשתנו יד.

לשוננו, שכ' „נסים הרבה אחד . . ואחד כו'“, הרי ברור דברו, שאין אלה אלא שני נסים בלבד („אחד . . ואחד“).

[ובפרט שכל הדגשה זו „אחד . . ו-אחד“ מיותרת, דהו"ל רק לפרט הנסים „נסים הרבה, שהחזיק בו“ ושהלך האבק כו'“]. ובפרט שבמדרש הלשון (כנ"ל) „נס גדול . . ועוד נס . . ועוד נס“, ואילו רש"י משנה וכו' „אחד . . ואחד“. ומזה מוכח, שלדעת רש"י אין הפירוש שכל נס הי' כללי שבו כלולים כמה נסים פרטיים, אלא שכ"א הי' נס אחד בלבד.]

ועוד: אם כוונת רש"י היא לריבוי הנסים שבנסים אלו גופא, הו"ל לפרט יותר, וכמו „שהלך ונתפור האבק על כל ארץ מצרים“ (וכיו"ב) [וכן – פיח אין בו ממש], שבוזה הי' מודגש שיש כאן שני פרטים¹⁶.

ג. ונ"ל בפשטות, כי זה פשוט, דבכל המכות הרי גוף המכה הי' דבר נסי. וכן בנדו"ד, שגוף מכת שחין הי' נס, דזה ש-נתהווה מציאות של שחין מפיח הכבשן, הי' גופא נס גלוי, ולכן כתב רש"י „הרי נסים הרבה“, היינו שני הנסים שמפרט ביחד עם עצם נס המכה¹⁷.

ב. יש מפרשים¹⁸ שביארו, שבהליכת האבק על כל ארץ מצרים יש ב' נסים, חדא, עצם הליכתו מרחק רב כזה, ו-שנית, שכמות מועטה של אפר הספיקה לכל ארץ מצרים. וזהו מ"ש רש"י „הרי נסים הרבה“, כי נס זה הליכת האפר על כל ארץ מצרים, כלל שני נסים¹⁹.

ויש להוסיף עוד פרט בהנס, ובלשון המדרש – „ומשהי' זרק פיח כבשן מלא חפניו מה שאי אפשר ליטול מלא חפניו ואין בו ממש“ – שעצם נטילת הפיח (דבר שאין בו ממש) ביד הוי נס, ומה גם לזורקו, ולמרחק רב כזה.

אבל רש"י שולל פירוש זה בדיוק

הוצרך משה לזרוק הפיח בכח, אלא שבוזה מרמו רש"י שורקו השמימה עד שהגיע לכסא הכבוד. ורש"י אינו כותבו בפירוש „הואיל ואין הדרשה מוכרחת דשפיר אפשר לפרש השמימה לצד השמים כלומר למעלה“.

ומובן גדול הדוחק שבפירוש זה, דכיון שע"פ פשוטו של מקרא אין הכרח לנס זה, איכ מה הכריח את רש"י לכתוב „הרי נסים הרבה“ ולרמוז על נס זה שאין לו מקור בפשוטו של מקרא ואינו אלא דברי אגדה.

12) ראה מלקט חדאי"ג מהרש"א עה"ת פרשתנו כאן. וראה לקמן הערה 34.

13) במלקט שם כי דרש"י רק רמז הנס שמעט אפר נתפור על כל ארץ מצרים בכתבו „נסים הר-בה“. אבל בפשטות יותר י"ל שנכלל בלשון רש"י בנס השני, בכפנים. ובפרט שקשה לומר שרש"י יפ-רט רק ב' נסים ויסמוך על הלומד למצוא הנס הג'.

14) ויש לומר כן גם בנוגע לנס הא', ע"פ מ"ש במפרשי רש"י כאן (מלאכת הקודש), שגם הנס הראשון הי' „נס בתוך נס“, חדא שהחזיק מלא חפניו שלו ושל אהרן (כלומר, ששתי ידיו של משה החזיקו גם מלא חפניו של ב' ידי אהרן). ועוד זאת, שאח"כ „החזירו (הכל) לידו אחת“ (וכפרש"י שמשא זרק הכל ביד אחת). ויש להוסיף עוד, שעצם אסיפת פיח הכבשן (שהוא „אבק“) לתוך היד הוי נס, כבמדרש שהובא בפנים שהוא דבר שאי אפשר ליטול ביד.

15) לי' התנחומא שם.

16) וכן בנס' הא' (ראה לעיל הערה 14), דהו"ל לרש"י לנקוט ל' המדרש (ביר פיה, ז), חפניו של משה היתה מחזקת שמונה קמצים, שבלשון זו מפורש שביד אחת החזיק משה כמות של ד' ידים [דכל יד מחזקת ב' קמצים – ביר שם], משא"כ ב-לשון רש"י „שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן“ לא ברור אם היינו כבי' ידיו שלו וכי' של אהרן או רק יד א' שלו ואחת של אהרן (ראה השקו"ט בבאר יצחק על פרש"י כאן. ועוד).

17) ראה גם בחיי כאן: „נסים רבים . . החזיק משה בחופן אחד . . ועוד נס אחר כי כל ארץ מצ-רים נתמלא אבק מן הפיח המועט . . ונס שלישי המכה בעצמה שהי' הפיח ההוא לשחין פורח כו“.

חם²³, קשה ביותר לומר שהי' „חם שורף“ עד כדי כך, שגם לאחר הליכתו נכל ארץ מצרים עדיין היתה בו חמימות כדי להוליד באדם ובבהמה שחין ואבעבור-עות. ועוד זאת, הרי מזה גופא שמה ואהרן החזיקו פיה זה בידיים²⁴ מוכרח שלא הי' „חם שורף“ כדי להוליד אב-עבועות בעת החזקת הפיה, וכ"ש וק"י לאחר הליכתו נכל ארץ מצרים.

[ואף ש"ל שגם זה הי' נס, שהיו יכולים להחזיק בידם פיה חם שורף, והי' פיה נשאר בחמימותו גם לאחר הליכתו נכל ארץ מצרים – הרי בפרש"י לא נזכר כלל ע"ד נסים אלו (אף שמפרט הנסים שאירעו במכה זו)].

ועוד קשה, שהרי לקמן בפרשת נגעים²⁵ מפורש בפרש"י, ד"שחין, לשון חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור, היינו דשחין הוא שם לחימום הבשר בלקוי שלא מחמת אור, ואיך אפשר לומר ש-שחין כאן היינו מהאבק שהי' „חם שורף“.

ולכן מסתבר לומר, שהולדת השחין (החמימות, שעל ידה צמחו אבעבועות) באדם ובהמה היתה בדרך נס²⁶, שמה-אבק נוצרה חמימות (שחין) בדרך נס²⁷ (ע"ד הולדת כנים מן העפר במכת כנים).

וזוהי כוונת רש"י במ"ש „הרי נסים הרבה“, אף שמפרט רק שני נסים, כי

23 אבל בס' זכרון לפרש"י כאן, גחלים שקטטה לחישתו ולהבתו וכאילו לא נשארה בהו אורה. ומשמע שעדיין יש בהו אש.

24 להעיר מרלב"ג כאן „אפשר ששם משה הכל בכלי אחד וזרקו כו"ו. וראה גם פנים יפות כאן.

25 תורע' יג, יח.

26 ראה גם חזקוני כאן. וכן מסיק בפי' ר"י בכור שור כאן, ע"ש. ולהעיר מפי' הבי' ברמב"ן כאן (על דרך הפשט). – וראה לקמן סעיף ו.

27 אלא שבאו מ, פיה הכבשן דוקא, השייך לחמימות, ע"ד בריאת הכנים מן העפר דוקא.

– ברמב"ן כאן¹⁸ כי' דהאבק שהלך נכל ארץ מצרים כשירד על האדם כו' הי' „מעלה בהן שחין ואבעבועות, כי הי' חם שורף“. ולפי"ז, גוף המכה (השחין) והאבעבועות) נולד באופן טבעי (מהאבק החם השורף), והנס הי' רק בהליכת ופיזור האבק נכל ארץ מצרים.

ולכאורה אפשר לדייק כן גם מדברי רש"י, שפי' „לשחין פורח אבעבועות“ – „כתרגומו, לשחין סגי אבעבועין, שעל ידו צומחין בועות“, „שחין, לשון חמי-מות, והרבה יש בלשון משנה¹⁹ שנה"ש שחונה“, וכמבואר במפרשים²⁰, דזה שהי' שחין הוא סיבה לאבעבועות („לשחין סגי-אבעבועין“) הוא לפי-ששחין פירושו חמימות, וחמימות גורמת אבעבועות. ו-משמע מזה, שגם רש"י ס"ל כהרמב"ן שהאבק מפיה הכבשן הי' „חם שורף“.

אבל קשה לפרש כן בפרש"י, שמפרש „פיה כבשן“ – „דבר הנפח מן הגחלים עמומים“, שגם את"ל שעדיין הי' הפיה²¹

18 וראה בפי' ר"י בכור שור כאן בתחילה פירושו (וראה לקמן הערה 26).

19 מ"ש רש"י „לשון משנה“ אין הפירוש משנה בניגוד לברייתא וגמ', שהרי לשון „שנה שחונה“ היא במימרא דאמוראים ביומא (נג, ב), אלא „לשון משנה“ בניגוד „ללשון מקרא“ – וראה לקומי ח"י (ע' 115 הערה 3) בביתא, „לשון משנה“ בפרש"י וישב (לו, ז). ואכ"מ.

20 יומא שם. תענית כד, ב.

21 רא"ם ועוד.

22 בשם אפרים לפרש"י כאן שקוט"ט דאולי „פיה הכבשן“ היינו הגחלים עצמם (ולא האפר שעל הגחלים), ע"ש. אבל מסיק שהוא האפר, כבתיב"ע כאן „קטם“ (וכ"ה ברש"בם „אפר“), וכדמשמע מ"והי' לאבק“, ע"ש.

23 ולהעיר דשחונה"ה הוא ל' חמימות בלשון תרגום (ראה חבי"ע ישעי' מד, טו (הובא בפרש"י תענית כד, ב ד"ה שחונה), חבי"ע ריש מ"א. ועוד).

אלא הוא תואר על השחין והאבעבועות גם יחד, שהי' „פורח באדם ובבהמה“, והרי גם כאן מתרגם אונקלוס „שיחנא אבעבועין סג“.

יש לומר בפשטות, שזהו נס נוסף³¹, שהשחין והאבעבועות לא היו מוגבלים בהמקום שבו נגע האבק באדם ובבהמה, אלא שצמח וגדל ונתרבה עד שכל גוף האדם והבהמה נעשה מוכה בשחין ואבעבועות.

ולפ"ז נמצא, שהיו לא רק ג' נסים, אלא „נסים הרבה“ כפשוטו. כי אף ששני נסים הראשונים אינם אלא שנים („אחד . . ואחד“), הרי גוף המכה כלל כמה נסים.

ה. אלא שלאחרי כל זה, עדיין צריך ביאור לשון רש"י „(נסים הרבה) אחד . . ואחד“, דלכאורה יש להרבות עוד יותר בנסי הקב"ה במכה זו, ולפרש שנסים אלו כללו כמה פרטים נסיים (וכנ"ל סעיף ב).

גם למאי נפק"מ בכלל בפירוש פשוטם של כתובים לדייק ולהדגיש שבמכה זו היו „נסים הרבה“. דלכאורה, גם ב-מכות אחרות מצינו עוד פרטים נסיים מלבד הנס בכללות המכה³², ואעפ"כ לא מדגיש רש"י בפירושו שאירעו „נסים הרבה“ וכיו"ב (מלבד גבי ברז שהי' „נס בתוך נס“³³).

ויש לומר, שאין כוונת רש"י כאן רק

הנס בגוף המכה, המפורש בכתוב, לא הוזק רש"י לפרט, כנ"ל.

ד. ויומתק יותר את"ל שפרש"י בד"ה שלאח"ז („לשחין פורח אבעבועות“), שבו מפרש אופן יצירת המכה, „לשחין סגי אבעבועין“, הוי (גם) המשך לפרש"י זה, דלאחרי שפירט רש"י את שני הנסים ש-קרו בפיה הכבשן (האבק), ממשיך רש"י בפירוט הנס בגוף המכה, שמאבק זה נעשה „לשחין סגי אבעבועין“, וא"כ גם הנס הג' מפורט בפרש"י.

ועפ"ז יש לומר עוד, דתוכן פרש"י זה מורה על כמה נסים שאירעו בגוף המכה עצמה. דנוסף על הנס בכך שהאבק הוליד שחין באדם ובבהמה, דהיינו לקוי בבשר (שזהו פירוש שחין, כנ"ל מפרש"י „שנתחמם הבשר בלקוי“)³⁴, הנה עוד זאת, שהשחין הוליד והצמיח אבעבועות, שזהו עוד פרט בהנס דמכה זו (שהרי אפשר שיהי' שחין בלי אבעבועות).

ויש להוסיף, שגם הפרט ד„פורח“ הוא נס בפ"ע. דאף שבפסוק זה פירושו שעל ידי השחין צמחו האבעבועות, הרי בפסוק שלאח"ז³⁵ נאמר „ויהי שחין אבעבועות פורח באדם ובבהמה“, שכאן לא קאי על צמיחת האבעבועות מן השחין³⁶,

28) בראים כאן משמע קצת, ד„שחין“ אינו שם המכה רק הוא החמימות שהולידה אבעבועות, והד אבעבועות הן המכה. ומ"ש לקמן (פסוק יא) „מפני השחין כי הי' השחין“, מפרש ש„הכתוב הזכיר המחייב תמורת המתחייב“.

אבל מפשטות לשון הקרא (תבוא כח, כז) „בשחין מצרים“, ובפרש"י שם „רע הי' מאד לה מבפנים ויבש מבחוץ“ (וראה רש"י שם בד"ה שלאח"ז) מוכח דגם בלשון תורה, „שחין“ הוא שם התואר לכללות הליקוי בבשר מחמת החמימות (האבעבועות הן חלק ופרט מהשחין). ואכ"מ.

29) פסוק י.

30) דדוחק לומר שהוא „מקרא מסורס“, דא"כ

הו"ל לרש"י לפרשו בהדיא, כדרכו בכ"מ.

31) ולהעיר משמור"ר כאן (פ"א, ו) שלמדו מתיבת „פורח“ – „שלקו בצרעת עמו“. ובגמ' (ב"ק פ, ב וברש"י שם) למדו מ„אבעבועות פורח“ ששחין מצרים הי' „לח (רק) מבחוץ“ (וברש"י בכורות מא, א פירש באי"א. ואכ"מ).

32) ראה לדוגמא בצפרדע – פרש"י ז, כט. ובערוב מפורש בכתוב הנס ד„הפליתי גוי“ (ה, יח-יט). ועוד.

33) רש"י פרשתנו ט, כד.

ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים³⁷; בכנים – „ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנם גו' בכל ארץ מצרים³⁸” וכן במכות אחרי שחין – כמו בברד, דכאשר „ויט משה את מטהו על השמים” ירד הברד על (כל) ארץ מצרים³⁹, בארבה – „ויט משה את מטהו על ארץ מצרים וה' נהג רוח גו' ויעל הארבה על כל ארץ מצרים⁴⁰” וכן בחושך – „ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים⁴¹”.

משא"כ גבי שחין, דלכאורה הי' אפ"ל באופן דתיכף לאחרי זריקת פיח הכבשן השמימה יוכו כל אדם ובהמה בשחין, אבל לפועל לא הי' כן, אלא פעולת משה רק גרמה שילך האבק בכל ארץ מצרים, והאבק שהלך בכל ארץ מצרים (ונח „על האדם ועל הבהמה⁴²”) הוא ש"הכה אותם בשחין. וצ"ע, מה טעם נשתנה תה מכה זו מכל שאר המכות?

(ב) לאחרי מכת שחין נאמר⁴³, „ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין כי הי' השחין בחרטומים ובכל מצרים”. ולכאורה צ"ע מדוע דוקא אחרי מכה זו לא היו יכולים לעמוד לפני משה?

ברמב"ן שם כ' שהחרטומים „בושו

לבאר טעם הנס שאירע באופן אחיזת הפיח וזריקתו, אלא גם – לבאר הטעם שהווקע משה לזרוק את הפיח בכח, כ"אילו יגיע פיח זה בכח זריקתו „השמימה”, וכן לכל מקום ששם צריך השחין להגיע, והרי לגבי „השמימה”, והריחוק דכל ארץ מצרים, אין הבדל כלל בין זריקה סתם לזריקה בכל כח⁴⁴.

וכדי לתרץ תמי' זו, מפרש רש"י „הרי נסים הרבה אחד כו' ואחד כו'” (ובד"ה שלאח"ז מבאר אופן הופעת גוף השחין והאבועות), שאין כוונתו סתם לפרט כל הנסים שאירעו במכה זו, אלא בעיקר להדגיש אופי הנסים, שבהתאם לכך מובן הטעם שמשה הי' צריך לזרוק את הפיח בכח דוקא.

ו. ויובן זה בהקדם הא דמצינו במכת שחין, שהיא שונה משאר כל המכות:

(א) בכל המכות שבאו ע"י פעולת משה או אהרן, הרי היתה רק פעולה קטנה מצדם ותיכף אח"כ היתה המכה בפועל בכל ארץ מצרים. כמו בדם, ש"אהרן הכה את היאור לעיני פרעה ותיכף נהפכו כל מימי מצרים לדם⁴⁵; בצפרדע, ש"ויט⁴⁶ אהרן את ידו על מימי מצרים

(34) במנחת יהודה (הועתק בשפ"ח כאן), ועד"ז

באמרי שפר כאן, דזריקת משה היתה כדי שהאבק יגיע בכל ארץ מצרים [וכוונת רש"י בנס הב' אינה למרחק הליכת האבק, אלא שקומץ אחד שהוא מעט אבק התפשט בכל ארץ מצרים]. וכבר הקשה עליו במלקט לחדא"ג מהרש"א עה"ת כאן, דגם ע"י זריקה בכח הרי הליכתו בכל ארץ מצרים הוי נס. ע"ש.

בנחלת יעקב כאן, דטעם הזריקה בכח כי „כל מה שאפשר לקרב אל הטבע אין סומכין על הנס”. אבל לכאורה, לגבי גודל המרחק דכל ארץ מצרים, אין הבדל בין סתם זריקה לזריקה בכח, ככפנים.

(35) ז, כ.

(36) ח, ב.

(37) בפרש"י שם ש,היו מכין אותה והיא מתזת כו", אבל (נוסף לזה שזהו רק לפי „מדרשו”, הרי) זהו רק בשביל יצירת הצפרדעים ולא שע"י נתפזרו בכל ארץ מצרים. ועוד זאת, מפשטות ל' רש"י „היו מכין” מוכח שההכאה לא היתה ע"י אהרן. וראה בביתר פרש"י זה לקו"ש חט"ז ע' 79 ואילך. ואכ"מ.

(38) ז, יג.

(39) ט, כג.

(40) בא י, יג"ד.

(41) שם, כב.

(42) פסוק ט כאן. וראה רמב"ן כאן.

(43) ט, יא.

ולכן, לאחר מכה זו, הנה גם במכות שבאו ע"י פעולת משה ואהרן, לא הש' תדלו אפילו לעשות כמותם.

ז. ויש לומר הביאור בזה:

א' ממטרות המכות, מלבד להעניש את המצרים, היתה כדי ש' וידעו מצרים כי אני ה' ה"ס⁵³, וידיעה והכרה זו באה על ידי המכות, שגם חרטומי מצרים הוכרחו לומר ש' אצבע אלקים היא". וסדר ה' מכות ה', דבתחילה הביא הקב"ה מכות שבהן לא ה' ניכר כ"כ גלוי שהם מאת השם, שהרי גם החרטומים יכלו לעשות כן בלטיהם⁵⁴, ורק אח"כ באה מכת כנים שהחרטומים לא יכלו לעשות כן בלטי-הם והוכרחו להסכים ש' אצבע אלקים היא": אבל מ"מ, אף שהמכה היתה אצבע אלקים, מ"מ באה בפועל באמ' צעות פעולת אהרן, וזה ה' החידוש של המכות שבאו אחרי', ערוב ודבר, שהן באו בלי אמצעות פעולה של משה או אהרן, אלא ישר מאת השם. ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שבהן לא נזכר בקרא כלל יחס החרטומים למכות אלו, כי בהם מעיקרא לא היתה נתינת מקום לקס"ד שזוהו מעשה כישוף של משה ואהרן, כיון שלא עשו שום פעולה כלל להביא את המכה.

זאת אומרת, דככל שמעטים פעולה טבעית מצד משה או אהרן, הרי ניכר יותר שזוהי מכה מהקב"ה.

וזהו החידוש דמכת שחין, שבה היו דבר והיפוכו: המכה באה באופן שה' נותן מקום לטעות שבאה על ידי פעולות טבעיות⁵⁵, אבל לאידך, כולה ה' אך

והכלמו וחפו ראשם בהיותם מלאים שחין⁵⁶, ולא יכלו מלט נפשם על כן לא באו בהיכל המלך ולא נראו לפני משה כו". אבל לכאורה צ"ע, במה שונה מכה זו ממכת צפרדע וכנים⁵⁵, שבפשטות גם החרטומים הוכו במכות אלו⁵⁶, וכמפורש בכתוב⁵⁷ שהצפרדע ה' בביתך. ובך" (בית פרעה ובפרעה עצמו), וא"כ למה לא היו החרטומים נושעים בהיות צפר-דעים, בתוך מעיהם. ומקרקרין⁵⁸, או גופם מלאים כנים, לעמוד לפני משה⁵⁹.

ולכן נ"ל, שאין כוונת הכתוב רק לעמידה גשמית לבד, שלא יכלו לעמוד לפני משה כי הוכו בשחין (ובפרט שלפי"ז אין טעם לסיום הכתוב "כי ה' השחין גו' ובכל מצרים", דמה זה שייך הכא⁶⁰), אלא הכוונה לעמידה רוחנית, שהאופי דמכה זו הביא לידי כך שלא מצאו ידיהם ורגליהם, כלומר, אחרי מ-כת כנים כשלא היו יכולים להוציא כנים אמרו, אצבע אלקים היא⁶¹, אמנם כאן אחרי מכת שחין, נתבטלו לגמרי עד ש-לא מצאו "עמידה" לעצמם כלל⁶².

44 ובצפ"ע ע"ת מצ"ן לגיטין (מג, א) וזהא חזי למיקם קמי, במגול ומוכה שחין.

45 וראה רד"ל לפדריא פמ"ח אות סו.

46 ומ"ש בראב"ע כאן שהחרטומים לא לקו בצפרדעים כו', אין כל רמז לזה בפרש"י.

47 ז, כח"ט ובפרש"י.

48 רש"י שם, כט.

49 וכן במכת ערוב שמפורש, ויבא ערוב כבד ביתה פרעה" (ח, כ), ואיך היו יכולים לעמוד לפני פרעה או משה.

50 ראה גם אלישך כאן, ועוד.

51 ח, טו.

52 וכן פי' באברבנאל ומנחה כלולה כאן, ש-לא יכלו לעמוד, רצה לומר להתוכח ולטעון עמו'. ע"ש. ולהעיר מפדריא (פמ"ח). מדרש לקח טוב ו-עוד כאן, שמפרשים, ולא יכלו. לעמוד, שלא יכלו לעשות כן.

53 פרשתנו ז, ה. ועוד.

54 ראה לעיל ז, יא. ח. ג. שם, יד.

55 ראה פי' ר"י בכור שור וחזקוני (הנ"ל הערה 26) שאין הקב"ה רוצה לשנות ממנהג העולם

בה בשעה, שלאמיתו, כל פעולות אלו לא גרמו בדרך טבעית להופעת השחין, שהרי הפיח כבר לא היה חם, וזרי-קת משה (גם בכח) לא היתה יכולה להגיע „השמימה“, ומה גם בכל ארץ מצרים, באופן שאין האבק בגדר פעולה טבעית כלל להביא את השחין אלא השחין היה בריאה חדשה (מן האבק).

ועדו באופן פריחת השחין על האדם, שהכתוב מדגיש „לשחין פורח אבעבועות“, וכפרש״י (כנל באורך), דשחין הוא לשון חמימות, והפירוש ב- „לשחין פורח אבעבועות“ הוא, שהחמימות גרמה להצמיח אבעבועות, ונמצא, שהמכה נולדה כאילו בסדר טבעי, שב-תחילה באה חמימות בבשר, ומחמימות זו צמחו אבעבועות, אף שלאמיתו של דבר, כל מכה זו היא אך ורק נס מאת הקב״ה, שאינו ביכולת החרטומים כלל.

ועפ״ז מובן גם הטעם שלא מנה רש״י סתם כל פרטי הנסים שהיו כאן, כי עיקר ההדגשה כאן אינה לריבוי הנסים ככמות, אלא לריבוי הנסים באיכות זו, דבר והיפוכו, טבע ונס בבת אחת.

וזהו שרש״י מתחיל פירושו שמשוה זרק בכל כחו, והוקשה לו לרש״י מה ענין בזריקה בכל כחו כשמדובר בענין נסי, ומבאר רש״י ש,הרי נסים הרבה, ומפרט אופי הנסים, שביחד עם פעולה טבעית היא כאן ענין נסי שלמעלה מה-טבע.

ורק מעשה נסים (שאינו לו מקום בטבע), ושני הפכים אלו בבת אחת הם שגרמו להתבטלות החרטומים. דגם הם הוכרחו להודות שהיא „אצבע אלקים“, אבל לפי תפיסתם והשגתם, ה״ז רק כשמדובר ב-ענין שאין לכחות הטבע מבווא בהם (ד-אין שולטים על ברי׳ פחותה מכשעו-רה⁶⁶), וכ״ש לפעול דבר בלי פעולה); משא״כ במכת שחין, דגם בענינים שהם לכאורה פעולות טבעיות (שגם לחרטו-מים כח לעשות מעין זה), עשה הקב״ה נסים גלויים עד שלא רק שהודו ש,אצ-בע אלקים היא“ אלא „ולא יכלו . . לעמוד לפני משה“.

ודבר זה מצינו במכת שחין בכל שלבי:

בתחילת הכל, היו צריכים לקחת „פיח כבשן“ דוקא, שגדלה חמימותו ביותר, ובזה גופא – מלא חפנים של משה ושל אהרן (ולא היה מספיק כמות מועטת, קומץ אחד כו׳); ומשה היה צריך לזרוק את פיח הכבשן בכח, כאילו יגיע פיח זה בכח זריקתו לכל מקום ששם צריך להיות השחין; וגם אח״כ לא נולד השחין בדרך ממילא בכל ארץ מצרים, אלא האבק עצמו הלך ונתפזר בכל ארץ מצרים – שכל פרטים אלו מורים כאילו המכה היא ע״י פעולה טבעית, כאילו האבק הוא המוליד השחין –

ועושה מקצת לפי מנהג העולם. נחלת יעקב שבהערה 34.

(56 ראה רש״י ת, יד.

(משיחת ש״פ וארא חשמ״ג)

וארא ב

ההרווחה לישראל בעשות ה' משפט ב- מצרים¹⁰].

וכיון ש"הכל הולך אחר החיתום"¹¹, יש לומר, שגם הכתוב שבסוף ההפטורה¹² "ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה'", שלכאורה הוא ענין בפני עצמו¹³ (שאינו שייך לגוף המלחמה, חורבן מצרים ע"י נבוכדנאצר) – שייך לתוכן הפרשה¹⁴.

ב. ויובן זה בהקדים ביאור בגדר ה- מכות שהביא הקב"ה על מצרים,

דבכ"מ בתורה נאמר¹⁵ ע"ז "וידעו מצ- רים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים" (וכיו"ב)¹⁶, ומשמע מפשטות הכתובים, שה- כוונה היא כדי לפעול אצל פרעה שישמע לדברי ה'. דפרעה אמר¹⁶ "מי ה' אשר אש- מע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח", ולכן הביא הקב"ה המכות, שע"ז "וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים", ואז ישלח את בני¹⁷ מארצו.

ולכאורה היו המכות מוכרחות מצד קיום גזירת ברית בין הבתרים, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי¹⁸, "בעשר

א. שייכות הפטורת פרשתנו לתוכן ה- פרשה (ע"פ הידוע שההפטרות הן "מענין הפרשה") בכללות היא בזה שבה מסופר אודות הציווי ליחזקאל להנבא¹⁹ "על פר- עה מלך מצרים. ועל מצרים כולה" וה- חורבן שייביא הקב"ה עליהם, "וידעו כל יושבי מצרים כי אני ה'", שהוא תוכן פרשתנו אודות המכות שהביא הקב"ה על המצרים, שע"ז "וידעו מצרים כי אני ה'".

[וגם תוכן ב' הפסוקים בתחלת ההפטור- רה²⁰ "כה אמר ה'א בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו במ ונקדשתי במ לעיני הגוים. וישבו עלי לבטח. ב- עשותי שפטים בכל השאטים אותם מס- ביכותם וידעו כי אני ה' אלקיהם" (אף ש- פסוקים אלה הם לכאורה ענין בפני עצמו, ומדברים אודות זמן אחר לגמרי, זמן קיבוץ "בית ישראל מן העמים" ל- אחרי הגלות (ונאמרו ביחזקאל בהמשך הנבואה על חורבן צידון) ואינם שייכים להנבואה על מצרים ומלך מצרים) – שייך לתוכן הפרשה, שבה מסופר ע"ד

1) ראה טושו"ע (ודאדה"ו) או"ח ר"ס רפד. טור רמ"א שם סתכ"ה ס"ח.

2) יחזקאל כט, א ואילך.

3) שם, ו.

4) פרשתנו ז, ה.

5) יחזקאל כח, כה-כו.

6) להעיר שיש נוהגים להתחיל בתחלת פרק

כט "בשנה העשירית גו" – ראה אנציקלופדי תלמודית כרך י"ד בסופו.

7) והרי הוא (בפרק בפ"ע (כח), ו) לפני הנבואה שנאמרה (בפרק כט) "בשנה העשירית גו".

8) ולהאבדורם (סדר הפרשיות וההפטרות)

מתחילין מהנבואה ע"ד צידון (שם כח, ב).

9) ראה במפרשים ליחזקאל שם, כה-כו.

10) וראה פרשתנו ח, יח. ט, ד.

11) ברכות יב, א.

12) כט, כא.

13) ראה פרש"י ורד"ק שם.

14) להעיר שגם להאבדורם דלעיל (הערה 8)

שאינן אומרים הנבואה ע"ד נבוכדנאצר (שם כט, יז- כ), מסיימין בפסוק זה.

15) ראה שם, יז (ו. יח). ט, יד (כט). וראה בא

יא, ז. בשלה יד, ד. יח.

16) שמות ה, ב.

17) לך טו, יד.

מכות¹⁸.

יש מפרשים שאין זה ענין בפני עצמו, אלא זה ה' בשביל הפרעון דמצרים, שיתקיים ה' דן אנכי, וכמ"ש הרמב"ם²⁴: „לפי כן כתב בתורה ואני אחזק את לב פרעה²⁵ לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר²⁶ הבה נתחכמה לו נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו לפיכך חזק הקב"ה את לבו²⁷, ולפי"ז ה"ז בכדי שיתקיים ה' דן אנכי²⁸;

ויש מפרשים²⁹ שזה שהקשה את לבו שירבה את האותות ואת מופתיו הוא כדי שיתנחם מהיות מורד, להכנע אל-ל יתברך³⁰, ולהשיב את המצרים בתשובה ב' הודיע להם גדלו . . ובמופתים כאמרו³¹ בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי³¹.

ויש לומר, שאין הם שני ענינים שונים, אלא היינו הך, דהעונש על מצרים ענינו

(24) ה' תשובה פ"ו ה"ג. וראה בארוכה יותר בשמונה פרקים פ"ח.

(25) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובכתוב „ואני אחזק את לבו“, „ואני אקשה את לב פרעה“ (נסמן בהערות 22, 23), „וחזקתי את לב פרעה“ (בשלח יד, ד). וראה ספר המדע (ירושלים, תשכ"ד) בשינויי נוסחאות.

(26) שמות א, יוד.

(27) וראה שמור"ר פ"ג, יוד. פ"ה, ז. פ"א, א. ו.

(28) ועד"ז הוא לטעם הא' ברמב"ן פרשתנו עה"פ (ו, ג). ולטעם הב' נענש על שלא שלח את בניי בה' המכות הראשונות, לפני ש'ויהזק ה' את לב פרעה³⁰. וראה ב' הדיעות בשמור"ר פ"ג, ג. וביפה תואר (השלם) שם. וכבר האריכו במפרשים בדעת הרמב"ם (ראה בהנסמן בהערה 31). ואכ"מ.

(29) ראה ספורנו עה"פ כאן.

(30) וראה צרור המור עה"פ כאן.

(31) וראה ספורנו שם, והנה אמר האל ית' ואני אקשה את לב פרעה שיתאמץ לסבול המכות . . שמהם יכירו גדלי וטובי וישונו המצרים באינו תשובה אמיתית³¹. ולהעיר מפי ר' ישועה שהובא בראב"ע כאן. עיקרים מ"ד פכ"ה. עקידה פרשתנו שער לו. ועוד.

לכאורה יש לומר, שגם הידיעה וה' הכרה דמצרים „כי אני ה'“ הוא חלק ופרט מ„וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי“, וכפשוטו הענין, שזהו כדי שהמצרים ידעו שהמכות באות עליהם כעונש מן השם¹⁹.

אלא שמכמה כתובים משמע שה' בזה (גם) ענין בפ"ע, וכמ"ש²⁰, „בעבור זאת ה' עמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ“.

וכפי שהאריך האברבנאל²¹, שפרעה הכחיש לגמרי מציאות השם, באמרו¹⁶, „לא ידעתי את ה'“: וכן הכחיש השגחתו, ש' משגיח בכל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו, באמרו¹⁶, „מי ה'“: וכן הכחיש ש' האלקה המשגיח יכול לשנות טבעי הדברים ולחדשם בכלל ובפרט ברצונו, ב' אמרו¹⁶, „מי ה' אשר אשמע בקולו“, „ר"ל מה יכולת יש בו כו" –

וע"ז באו ג' סוגי מכות: ג' המכות הראשונות (דצ"ד) לאמת מציאות האל; הש' ניות (עד"ש) לאמת השורש השני שהקב"ה משגיח על כל: והשלישיות (באח"ב) לאמת יכולתו לשנות הדברים הטבעיים (ע"ש בארוכה).

ג. והנה כשם שהוא בנוגע לעצם ה' מכות, עד"ז מצינו כמה ביאורים בענין ה' כבדת לבו של פרעה, שהקב"ה אמר „ואני אחזק את לבו²²“, „ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים²³“:

(18) פרש"י שם. ובתיב"ע שם: מאתן וחמשין מחן.

(19) ורק לפרעה אמר משה שהוא בשביל שישמע אל דברי ה' לשלח את ישראל מארצו.

(20) פרשתנו ט, טו.

(21) עה"פ כאן.

(22) שמות ד, כא.

(23) פרשתנו ז, ג.

הקב"ה מביא פורעניות על האומות עו"כ כדי שישמעו ישראל וייראו³⁶.

ולכאורה מהו ההכרח בזה, והרי ב-לאה"כ מוכרח שיכואו הפורעניות בשביל לענוש את המצרים, וגם את הגוי גו' דן אנכי, וכן כדי שידעו מצרים כי אני ה', ומהו הענין שזוהו גם כדי שישאל ייראו?

ד. ויש לומר הביאור בזה:

ידוע שכל הבריאה אינה מציאות בפני עצמה ח"ו אלא נבראה מאת ה', בכוונה, שהיא – בשביל ישראל ובשביל התורה³⁷, וכשם שהוא בעצם הבריאה, שכולה היא בשביל ישראל ובשביל התורה, כן הוא בכל המאורעות שבעולם, שאינם דבר בפ"ע אלא כולם, בכלל ובפרט, הם בש-ביל ישראל והתורה.

ומזה מובן, שכל המאורעות שבעולם, נוסף על היותם בהשגחה פרטית מאת הקב"ה³⁸, הרי אמיתית ענינם³⁹ כשבאה מזה תועלת לישראל ולתורה.

וכשם שהוא בדברים הנעשים בעולם בכלל, כן הוא גם בדברים שנתפרשו טעמם וסיבתם, שהם בשביל כוונה מסויי-מת, בפנימיות, השלימות האמיתית בזה כ-שהיא בשביל ישראל. וכנ"ל, דכיון שאין העולם מציאות בפ"ע, הרי גם הגילוי אלקות שעל ידו נשלם כאשר הגילוי נמשך ובא לישראל.

(36) ראה יבמות סג, א. משכיל לדוד על פרש"י כאן.

(37) פרש"י ר"פ בראשית. וראה תנחומא (בא-בער) שם יוד. אותיות דרע"ק אות ב.

(38) ראה לקו"ש ח"ח ע' 277 ואילן. ושי"נ.

(39) להעיר מלקו"ש ח"ו ע' 93 (ושם ע' 236 הערה 13) שהכוונה „בשביל ישראל“ שבהבריאה, אינה רק שהבריאה היא ענין לעצמו ורק שמטרת הבריאה היא בשביל ישראל, אלא שזוהי מציאות העולם גופא. ע"ש.

לבטל תוקף המציאות והישות דמצרים, ותתגלה מלכותו של הקב"ה³² בעולם³³.

והנה בפרש"י עה"פ³⁴, ואני אקשה" אי תא: „מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי כו-כבים לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו את גבורותי, וכן מדתו של הקב"ה מביא פור-עניות על האומות עובדי כוכבים כדי ש-ישמעו ישראל וייראו“.

ולפ"ז ה"ז ענין נוסף בכוונת המכות – כדי ללמד את ישראל³⁵, ומפורש הוא ב-כתוב בר"פ בא, „כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה ב-קרבו, ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתו בם וידעתם כי אני ה'“.

והיינו דהכבדת לב פרעה ועיקר המ-כות³⁵ (והרביתי את אותותי ואת מופתי) היו בשביל ישראל, וכלשון רש"י „מדתו של

(32) ראה גם רש"י בשלח יד, ד „ואכבדה ב-פרעה, כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד כו“.

(33) וכמודגש גם בהמשך דברי הרמב"ם, ולמה ה"י שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח שנאמר ואתה ועבדך ידעתי גו' ואולם בעבור זאת העמדתך, כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחלה ברצונו, והיינו שהראה הקב"ה והודיע שלא רק שאינו מציאות בפ"ע כלל אלא שגם בזה שכל העולם יש להם בחירה להתנהג ולעשות כרצונם, הרי פרעה אינו ברשותו, וכל מה שעושה הוא רק כפי רצונו של הקב"ה.

(34) וכמוכא גם בספורנו שם.

(35) בסיום לשון פרש"י: ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחוק ה' את לב פרעה אלא ויחוק לב פרעה, והוא ע"פ שמ"ר פ"א, ו. פ"ג שם. וראה רמב"ן כאן. אבל ראה נחלת יעקב על פרש"י כאן שגם בחמש ראשונות ה"י כן. ואכ"מ.

בנבואתו של יחזקאל על פרעה ועל מצרים נתפרש הטעם על חורבן מצרים „יען היותם משענת קנה לבית ישראל“⁴², וכן בנבואתו על נבוכדנאצר נאמר הטעם שנבוכדנאצר הוא זה שיכבוש את מצרים ש„העביד“ את חילו עבודה גדולה אל צור. . ושכר לא ה' לו ולחילו מצור על העבודה אשר עבד עלי לכן. . הנני נותן לנבוכדנאצר. . את ארץ מצרים. . פעול-תו אשר עבד בה נתתי לו את ארץ מצרים אשר עשו ליי“⁴⁴.

והיינו, שבשניהם נתפרשו בהנבואה הסיבה והטעם, הן לחורבן מצרים והן לזה שהקב"ה יתן את ארץ מצרים לנבוכדנאצר, ויתירה מזו, מפורש⁴², „וידעו כל יושבי מצרים כי אני ה'“, הרי שבזה כבר ה' גילוי אלקות באופן נעלה,

ואעפ"כ מוסיף בסוף הנבואה „ביום ה' הוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה'“ – ש' בזה מודגש, שהמטרה והתכלית דכל ענינים אלו הנעשים מאת ה' היא בשביל ישראל.

ובפסוק זה יש תוספת הדגשה בזה גופא:

בעת נבואתו על מצרים, ופשיטא בעת נבואתו על נבוכדנאצר, ה' יחזקאל נביא ידוע במשך כמה שנים, ורוב בני האמינו בו כנביא⁴⁵, ומ"מ מוסיף כאן בנבואה זו „ולך אתן פתחון פה בתוכם גוי“, שבני יראו שנתקיימה נבואתו ויאמינו בדבריו. והקב"ה עושה מלחמת נבוכדנאצר ומצ-

ועפ"ז מובן גם בנדו"ד, דאף שהדבר שהקב"ה נפרע מפרעה ומצרים ומתקיימת הגזירה „וגם את הגוי גו' דן אנכי“ – הוא מצד ישראל, שבזה נתקיימה הבטחת ברית בין הבתרים לאברהם אבינו „ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה וגם את הגוי גו' דן אנכי“, וכמובן גם בפשטות דה"ז עונש על אה"ע שבא בסיבת שעבודם את בני-ב' עבודת פרך וכו', וגם בזה ד, וידעו מצרים כי אני ה' – מ"מ, סו"ס לא נשלמה עי"ז בתכלית המטרה שהיא בשביל ישראל.

וזוהו מ"ש רש"י (שבפירושו נרמזו עניני „יינה של תורה“⁴⁰) בהתחלת הענין „ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי גוי“ – „טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו את גבורתי, וכן מדתו של הקב"ה מביא פורעניות על האומות עו"כ כדי שישמעו ישראל ו-ייראו“, דכל פורעניות על אה"ע גם כש' היא בשביל רעתם כו', גם זה הוא „בשביל ישראל“⁴¹.

ה. ע"פ הנ"ל יש להוסיף ביאור בזה שגם הפסוק האחרון הנ"ל דנבואת יחזקאל אל נכלל בהפטורת פרשתנו:

(40) היום יום כ"ט שבט.

(41) ויש לומר, דכן הוא לכו"ע, והא דלא נתפרש כן בפירוש בשאר מפרשים, הוא לפי שמדובר לפני מ"ת ולפני שבני נעשו לעם בפ"ע (ראה יחזקאל טו ובמפרשים שם), כמ"ש (ואתחנן ד, לד) „לקחת לו גוי מקרב גוי“, וסיל, שאז עדיין לא נפעל בעולם עד כ"כ, שירגש בכל פרטי ה-מאורעות שהם בשביל ישראל:

משי"כ לדעת רש"י בפירושו עה"ת, דכיון שהכוונה „בשביל ישראל“ היא עצם מציאות ה-ריאה (ולהעיר רש"י מביא זה בהתחלת פירושו עה"ת, עה"פ בראשית), ועוד, שע"פ פשטות ה-כתובים, מזמן האבות ואילך כבר נעשו ישראל מובדלים מכל שאר העמים שעל פני האדמה – לכן מודגש תיכף בתחלת המכות דהא ד, ואני אקשה את לב פרעה“ הוא בשביל התועלת שתבוא מזה לישראל, „ישמעו ישראל וייראו“.

(42) יחזקאל כט, ו.

(43) שם, יח ואילך.

(44) השייכות דפסוקים אלו להפרשה – ראה בארכה לקו"ש תכ"א ע' 46 ואילך.

(45) דנבואה ה' בפרק זה (כט) נאמרה „בשנה העשירית“ ונבואה ה' בנוגע לנבוכדנאצר „ב-עשרים ושבע שנה“.

למדים מההפטורה כיצד יש להשתדל אפילו בשביל מתי מספר מבני, לקרבם לתומ"צ, ולא לעשות חשבונות, דמאחר שיכול להשפיע רק על מתי מספר דבני, כי שאר בני סביבו הם כבר שומרי תומ"צ, ובפרט שגם על אלו ספק אצלו אם יכול להשפיע לקרבם לעבודת השם, לכן חושב שמוטב לו שיתעסק עם עצמו לעלות מעלה מעלה בלימוד התורה ועבור-דת השם.

ומשמיענו הנביא בהפטורה זו, ש-הקב"ה עשה מלחמות גדולות ואדירות בשביל התועלת שתצא אפילו למתי מספר דבני שישמעו לדברי הנחמות של יחזקאל הנביא.

וכ"ש וק"ו שכדאי לכאור"א לעשות כל התלוי בו לקרב אפילו עוד אחד שינחם תפילין, וישמור שבת, וכיו"ב.

והרי פסק דין ברור ברמב"ם, לעולם יראה אדם עצמו שקול וכל העולם כולו שקול, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה,

היינו שע"י שיפעול עכ"פ על עוד אחד לעשות מצוה אחת יתכן שזהו הדבר ש-יכריע כף המאזניים לכף זכות ויזרו עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ וארא תשכ"ז)

רים שהיו אז ב' ממלכות אדירות והי' מאורע גדול ביותר שהשתתפו בו אלפים ורבבות אנשי חיל כו, וכ"ז בשביל ש"לך אתן פתחון פה", שיבוא מזה תועלת ל-ישראל, ולא רק לכלל ישראל, אלא אף למתי מספר דבני⁴⁶ (שלא האמינו ב-יחזקאל).

ו. וי"ל מכאן הוראה בעבודת האדם בזמן הזה:

נוסף על העיקר שבני צריכים לידע שכל מה שנעשה בעולם, אפילו בין אומות העולם, הכל הוא בשביל ישראל, וכדאי-תא בילקוט⁴⁷ שהקב"ה אומר לבני ישראל „בני אל תתיראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם", ולכן אין לבני לירא אלא להתחזק בכטחונם בה⁴⁸ ולהת-אמץ יותר בשמירת התומ"צ בפועל ממש כהכנה לגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש,

46 ראה ברכות ו, ס"ב. כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות זה". וראה בארוכה רמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות (ד"ה אחר כן ראה להסתפק), ושם, שיכול להיות שא' יבנה ארמון כליל היופי ולנטוע כרם חשוב, ואפשר שיהי' הארמון ההוא מוזמן לאיש חסיד שיבוא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר מן הקירות ההם כו' או יקחו מן הכרם כו'. וראה מאמרי אדה"ו – תקס"ה ח"א (ע' רב): „כענין שאמר הבעש"ט ז"ל שהי' איזה מלחמה ז' שנים בין שני גוים בשביל שייבררו הקולות מתרועת המלחמה כו' ויעשה מהם איזה ניגון שיעבוד הצדיק את ה' בניגון ההוא כו'". וראה גם ת"ח סוף ויחי (קח, ד).

47 ישע"י קאפיטל ס (רמז תצט).

48 ראה בארוכה לעיל ע' 2 ואילך.

49 הל' תשובה פ"ג ה"ד.

ראש חודש שבט

בשבעים לשון, ולא עשה כן תיכף ל- אחרי מ"ת? ועוד זאת, וכי מפני „חשש אולי אינם כולם בעלי לשון הקודש“ הוצרך משה להטריח את כל בני ל- שמוע פירוש כל התורה בכל שבעים לשון!

יש שכתבו¹ „שמפני שראה משה רבינו ע"ה שישאל יגלו לבין שבעים אומות לפיכך באר אותה בשבעים לשון שבאיוה מקום שישאל יבואו ילמדו באותו לשון“.

וגם תירוך זה דורש ביאור, דכיון שדבר זה אינו נוגע לפועל עד שיגלו ישראל בין שבעים אומות – למה הוצרך משה רבינו ללמד כ"ז – כל התורה שבעים פעמים כל פעם בלשון אחרת ושרוב בני ככולם לא הבינו אותן בכלל, וכמחז"ל שאפילו בסנהדרין רק אחדים² הבינום – ולא סמך על חכמי ישראל בדורות שיהי צורך בכך.

א. „ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש ג' הואיל משה באר את התורה הזאת לאמרי³, ואמרו רז"ל: – הובא בפרש"י⁴ – „בשבעים לשון פירשה להם“.

וצריך ביאור – בשביל מה הוצרך משה רבינו לפרש את התורה לישראל⁵ בשבעים לשון?

בלבוש⁶ כתב „דחשש אולי אינם כולם בעלי לשון הקודש ולא הבינוהו כלום, דודאי עם רב כוז שהם יותר מששים רבוא יש בהם בעלי לשונות הרבה; לכך אמר רש"י בשבעים לשון, כלומר כיון שחשש שמא יש בהם בעלי שאר לשונות . . ודאי הוצרך לפרש להם בכל השבעים לשונות דהי מינייהו מפקת שמא מאותו לשון שישאר שלא לפרש יש בהם והם לא יבינוהו“.

אבל לכאורה פירושו צע"ג, דאם משה רבינו חשש מזה, למה המתין עד עתה, בסוף ארבעים שנה, לפרש את התורה

(9) בכאר בשדה על פרש"י שם, ד„אחר שבאו לעבר הירדן שכבר כבש סיחון ועוג היו האומות באין להתגיר [וראה רש"י נצבים כט, י] שנפל פחדם על כל העמים והם לא היו מכירים לשה"ק לכן הוצרך משה לכאר התורה בע' לשון“.

ולהעיר משטמ"ק [ח'] המיוחסים להריטב"א (ירושלים, תשד"מ) לברכות (יג, א) בשם הראב"ד, דהמ"ד (שם) ד„כל התורה כולה בכל לשון נאמרה ס"ל דכשמשנה למד תורה לישראל, „לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות . . הי' מלמדה לכאור"א ב' לשונו“ אבל לכאורה גם לפ"ז צ"ל שיש חידוש כהא שבסוף שנת הארבעים פירשה להם בשבעים לשון.

(10) הובא במארי שפר על פרש"י תבוא כו, ח.
(11) ראה סנהדרין יז, ריש ע"ב וברש"י שם. תוד"ה ויודעים מנחות סה, א.

(1) דברים א, ג, שם, ה.

(2) ב"ר פמ"ט, ב. וראה תנחומא דברים ב.

(3) דברים שם, ה.

(4) ל' רש"י.

(5) ברש"י סוטה (לה, ב ד"ה היאך למדו אוה"ע) ש„לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא הי' לנו מהיכן ללומדה“ (וראה גם רד"ק יהושע ח, לב).

(6) שהרי בני דברו בלה"ק, כמחז"ל (מכילתא בא יב, ו. ו. ועוד) שלא שינו את לשונם. וראה רד"ק תהלים קיד, א.

(7) על פרש"י דברים שם.

(8) ראה פרש"י בא (יב, לח) שה„ערב רב“ – תערובות אומות של גרים.

ב. ויש לומר הביאור בזה:

ידוע מ"ש הרמב"ן¹² אודות לשון הקודש, "שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו. . הוא הלשון שהקב"ה. . מדבר בו"; ועפ"ז, כיון שענינה של תורה הוא – תורת ה', "אשר נתן לנו את תורתו"¹³, לכן, ה" צ"ל לכאורה לימוד התורה בלשון הקודש דוקא, הלשון "שהקב"ה. . מדבר בו".

ולא רק בנוגע לתורה שבכתב, שגדרה הוא – כשמה – הכתב, דיוק האותיות לא חסר ולא יתיר, כפי שניתנה מפי הגבורה (ועד שהקריאה בתושב"כ (אע"פ שאינו מבין) נחשבת לימוד התורה¹⁴), הרי ודאי שמקום לומר שקריאת תורה שבכתב היא דוקא בלשון הקודש¹⁵ (הלשון שבה ניתנה מפי הגבורה¹⁶).

אלא אפילו בנוגע לפירוש התורה וכללות תושבע"פ, הגם שלכאורה נוגע ההבנה (שלכן אם אינו מבין מה שלומד "אינו נחשב לימוד כלל"¹⁷), מ"מ, הרי הרהור לאו כדיבור דמי¹⁸, ויש כמה דינים החלים על הדיבור בדיתי¹⁹ (גם ב-

תורה שבע"פ), כמו האיסור לדבר בדת²⁰: כשהוא ערום (משא"כ הרהור מותר)²⁰: פסק אדה"ז²¹ שאין מברכים ברכות התורה על הרהור בדת אלא רק על דיבור דת²², ועוד.

וכיון שגם תושבע"פ היא "מעם ה"²², תורת ה' – מקום לומר, שהשם וגדר ד"דברי תורה" חל רק על דיבורים שהם בלשון שהקב"ה מדבר בו, היינו לה"ק²³.

וזה היתה פעולת משה רבינו, שע"י שהוא פירש את התורה בשבעים לשון – חל שם "תורה" על דברי תורה הנלמדים ע"י בני" בשאר לשונות²⁴. דהגם שאין זה

ובפרטיות – אנציקלופדי' תלמודית שם ס"ג, ס"ו, ס"ז. וש"י.

(20) שר"ע אדה"ז א"ח ס"ח עה.

(21) שר"ע א"ח ס"ח ס"ב. וראה גם ה' ת"ת שם ס"ב, ש"אינו יוצא בלימוד זה (בהרהור לחוד) י"ח מצות ולמדתם אותם".

(22) ל' הרמב"ם ה' תשובה פ"ג ה"ח (וראה כס"מ שם שקאי גם על הכופר בפירושה. וכן מפורש בפיה"ש הקדמה לפ' חלק יסוד הח' בסופו). וראה לקמן ס"ה.

(23) ובשט"מ שבהערה 16, דלמ"ד (ברכות שם) "כל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה" – משה ה" שונה להם בלשון הקודש, "ואין אדם יוצא ידי והגית בו אלא בלשון הקודש". וראה גם מאירי שם (אבל גם למ"ד זה לכאורה חל גדר ד"דברי תורה" גם על עניני תורה הנלמדים בכל לשון ונקרא ת"ת).

(24) ועדמ"ש התוס' ברכות שם, בנוגע ל,פ"ר שיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור. . מקרא בכורים כו' שמצוה בתורה לקרותו, שטעם המ"ד שנאמרין בכל לשון לפי ש,בכל לשון נאמרה בסניי שכל דבור ודבור שה"י יוצא מפי הקב"ה ה" מתחלק לשבעים לשון" (שבת פת, ב. שמור" ספכ"ח. וראה תוס' הדר זקנים עה"ת יתרו כ, ב).

והצורך גם בפירוש התורה לשבעים לשון ע"י משה רבינו – כ"י: (א) קול הקב"ה (שנחלק לע' לשון) ה"י רק דעשה"ד, ומשה פירש כל התורה כולה לשבעים לשון. (ב) ועיקר: כיון שכל עניני

(12) תשא ל, יג. וכ"ה בכמה ספרים – ראה בארוכה אגרות קודש אדמו"ר מהורש"ב נ"ע ח"ב ע' תתטז ואילך. וש"י.

(13) כנוסח ברכות התורה.

(14) ה' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב.

(15) ראה אוה"ת תבוא (כ"ר ו) ע' בשצד.

(16) ראה תוד"ה כל (סוטה לג, רע"א) בשם הרי"ח. רשבי"א לברכות (יג, א) בשם רב האי גאון. שטמ"ק ברכות שם בשם הראב"ד. – וראה לקמן הערה 24.

(17) ה' ת"ת שם ס"ג, וכ"כ בשו"ע שלו א"ח ס"ג ס"ב – ממג"א שם סק"ב.

(18) טוש"ע (ו'אדה"ז) א"ח ס"י ס"ב. ה' ת"ת שם ס"ב. ועוד. וראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך הרהור כדיבור. וש"י.

(19) ראה נ"כ טוש"ע שם ושם ס"י פה.

מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נא-
מר למשה מסיני. וכן בענין זה, שחלות
שם תורה על דברי תורה הנאמרים
בשבעים לשון יכולה לבוא רק ע"י משה.

ג. עפ"י יש לבאר עוד ענין שמצינו
בנוגע לתרגום התורה בשבעים לשון –
שלאחרי שפירש משה רבינו את התורה
בשבעים לשון, צוה, "משהי. וזקני ישראל
את העם. . . ביום אשר תעברו את הירדן
גו' והקמות לך אבנים גדולות גו' וכתבת
על האבנים את כל דברי התורה הזאת
באר היטב", ואמרו רז"ל – והובא ב-
פרש"י – "בשבעים לשון", והיינו ש-
נוסף ע"י שפירש להם התורה בשבעים
לשון בעל פה, צוה"י שיכתבו את התו-
רה בשבעים לשון.

וע"פ משנת"ל מובן הטעם ששניהם
צ"ל: הנהגה הרמב"ם³¹ פי' שהכתיבה
היתה, "בכתיבת כל אומה מאלו האומות".
ונמצא שאין החילוק בין הא ד, בע' לשון
פירשה להם" וכתבית התורה בע' לשון
רק אם היה זה בע"פ או בכתיב, אלא גם
כשהמדובר הוא רק בלשון האומות או

הלשון שהקב"ה מדבר בו, מ"מ חל ע"י
הגדר דברי תורה, וכשאדם מוציא מפיו
עניני תורה בלשונות האומות,³² ה"ז
מוציא מפיו "דברי תורה" (ואסור לדברם
קודם ברכת התורה, וכו').

[ויש לומר, שמעין זה מצינו גם ב-
תורה גופא, שיש בה מלשונות העמים,
כמו³³: "יגר שהדוּתא", "טוטפות" ועוד –
שהטעם שתיבות אלו נכללו בתורה
(שהיא כולה "מפי הגבורה"), הוא כדי
שתחול קדושת התורה על תיבות אלו,
שע"י נעשו לשונות האומות מוכשרים
„להעביר“ על ידם דברי תורה,³⁴ ומעין
זה נמשך בכללות הלשונות כאשר לומ-
דים בהם תורה].

והטעם שענין זה נעשה ע"י משה
רבינו דוקא הוא, כי כל עניני תורה
נמסרו לבני ע"י משה דוקא, "משה קבל
תורה מסיני", ועד שאמרו חז"ל ד, "כל

תורה באים לישראל ע"י משה רבינו (כדלקמן
בפנים), לכן גם ענין זה היה צ"ל (גם) ע"י משה
רבינו. ולהעיר משטמ"ק שבהערה הקודמת, שהלשון
שבני לומדים בה תורה תלוי באיזו לשון לימדם
משה.

25) לא רק בלשון ארמי [שניתנה מסיני – רמ"א
ה"ע ר"ס ככ. וראה רש"י קידושין מט, סע"א.
ש"ע אדה"י א"ח סרפ"ה סי"ב. ועוד. וראה בארוכה
לקו"ש חכ"א (ע' 447 ובהערות שם. וש"נ). וע"ד
החסידות ראה אה"ת לני"ך ע' תתקד] – אלא באיזו
לשון שהיא משבעים לשון.

26) ויצא (לא, מז), בא (יג, טז), ואתחנן (ו, ח) –
וכפשוטת לשון רש"י שם.
אבל בשל"ה (תת, ב). הובא באה"ת ואתחנן ע'
שכז) ש, תיבות הנ"ל הם להיק ונכללו בלשון יוני או
בכתיב או באפריק"י. ע"ש.

27) וי"ל שע"י ניתן הכח להכניס בכ"ד ספרי
קודש הפרקים בדניאל, עזרא (וכי"ב) שהם בלשון
ארמי (דלא כתיבות הנ"ל בחומש, שלפי השל"ה הם
תיבות בלתי, כבהערה הקודמת).

28) ריש מסי' אבות.

29) ראה מגילה כ, ט. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד.

שמז"ר רפמ"ז. ועוד. – וראה הנסמן בלקו"ש ח"ט
ע' 252 הערה 20, 21.

30) תבוא כז, א"ב, שם, ח.

31) משנה סוטה לב, סע"א.

32) תבוא שם, ח.

32*) ולפי דרז"ל בגמ' סוטה שם (לה, ב.
מתוספתא שם פ"ח, ד) „ג' מיני אבנים היו, א'
שהקים משה כו' ואתאי באר באר" (ובתשב"ץ ח"א
סני"ג (ועוד) גרים בגמ' „מה להלן באבנים אף כאן
באבנים" – גם משה רבינו עצמו כתב כל התורה
כולה על אבנים (תשב"ץ שם. וראה גם עיון יעקב
לע"י סוטה שם. מנחת ביכורים לתוספתא שם. –
ובאוה"ת ויצא (כרך ה' – תתסא, ב) ד, בסוטה . . .
משמע דפי' משה באר שכתב את התורה על האבנים
בשבעים לשון].

33) פיהמ"ש סוטה שם.

מחמשה חומשי תורה שמשה „מפי עצמו“ אמרו (ולא „מפי הגבורה“) – והרי הלכה ברורה³³ היא ש„האומר שאין התורה מעם ה' . . אפילו תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו ה"ז כופר בתורה“. ומפורש ברמב"ם³⁴ לענין „שמונה פסוקים שבסוף התורה“ – „שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם“?

ומבואר בזה ע"פ דברי התוס' „משה מעצמו אמרם – וברוח הקודש“, כלומר, שגם (קללות שב)משנה תורה ברוה"ק נאמרו והוי ככלל תורה שנאמרה „מפי הגבורה“, אלא שב„מפי הגבורה“ יש כמה דרגות³⁵ (ולגבי „פי הגבורה“ שבד' ספרים הראשונים, הרי „רוה"ק“ שבמשנה תורה בגדר „פי עצמו“ ייקרא, וכדלקמן סעיף ה).

וצריך ביאור: כיון שגדרה של תורה שבכתב (חמשה חומשי תורה) הוא ש- כולה „מפי הגבורה“ (ובזה שונה היא מנביאים וכתובים שגם הם נאמרו ו- נכתבו בנבואה או ברוה"ק, אבל אינם ככלל אותה דרגא של „מפי הגבורה“ כמו תורת משה³⁶) – א"כ למה נכללו בתורה שבכתב גם דברי משה שנאמרו (רק) „ברוה"ק“, ועד שלגבי ד' ספרים הראשונים הם בגדר „מפי עצמו“?

ויש לומר הביאור בזה:

טוה תו"ש מילואים לפ' משפטים (כרך יט) סליג פ"ב. ושי"ב.

39) רמב"ם הל' תשובה פ"ג הי"ח (ע"פ סנהדרין

צט. ב). וראה רמב"ן בהקדמתו לפי עה"ת. ועוד.

40) הל' תפלה פ"ג הי"ז.

41) מגילה שם.

42) כן צריך לפרש לשיטת התוס'. משא"כ לפי

תירוצים אחרים המובאים בתו"ש שם. ואכ"מ.

43) ראה בארוכה הקדמת האברבנאל לנביאים

הראשונים בחילוק בין תורה נביאים וכתובים.

רק³³ בכתב האומות. והם שני העינים ד„פירשה להם“ והכתיבה – שהם ב' פעולות, האחת שיהי' חל שם וגדר תורה על התורה הנלמדת בלשונות האומות, והשנית – שיהי' חל שם תורה על כתב האומות, שהספרים בעיני תורה שנכתבו בכתב האומות, ה"ה ספרי קודשיי (שא-סור לנהוג בהם מנהג בזיון³⁵ כו').

ד. והנה לפי פשוטו, מדבר כתוב זה (הואיל משה באר את התורה הזאת) ב- אמירת משנה תורה, שמוה מובן, שפירוש התורה ע"י משה רבינו „בשבעים לשון“ תוכנו קשור עם החידוש דמשנה תורה.

וע"פ הנ"ל יש לבאר השייכות ביני-הם, ובהקדם מרז"ל³⁶ „קללות שבמשנה תורה . . משה מפי עצמו אמרו“ (ודלא כאלו שבתורת כהנים (פ' בחקותי), ש- „משה מפי הגבורה אמרו“). וכבר נתבאר בכ"מ³⁷ שכלל זה נאמר לא רק לענין „קללות שבמשנה תורה“, אלא כל ספר משנה תורה אמר משה „מפי עצמו“.

ובפירוש הדברים האריכו במפר-שיס³⁸, דלכאורה איך אפ"ל על פסוק

³³ ובתוי"ט למשנה סוטה שם „בכתב ולשון

של ע' אומות“. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1 הערה 9.

³⁴ היינו ספרים בעיני תורה כו' (ולא קדושת כ"ד ספרי קודשיי). – וראה שו"ע אדה"ז א"ח שסל"ד ס"ב.

³⁵ ראה פתחי תשובה יו"ד סרע"א סק"כ

(משו"ת חו"י סק"ו). שו"ע אדה"ז שם.

³⁶ מגילה לא, ב.

³⁷ ראה חז"ק רסא, א. ש"ך עה"ת ואוה"ח ר"פ

דברים. ועוד. ובארוכה אוה"ת ר"פ דברים.

³⁸ אברבנאל ריש דברים. ועוד. וראה בפר-

³⁹ ולהעיר מ"א בשטמ"ק ברכות שם (בדעת

רש"י). דאי אמרינן ככל לשון נאמרה, אם כחובה

בכל לשון היא קדושה כבלשון הקודש". שתחא

ראו"י לקרות בה בית הנסתר.

לארץ", וזהו גם הרמז בכך ש"מ' דורות ממשה רבינו עד רביעי' שסידר המשניות" — ע"ד "מ' שנה שהמתינו (ישראל) לקבל תורה שבעל פה":

השייכות של משנה תורה לתורה ש- בעל פה מובנת ע"פ המבואר בכמה מקו- מותי⁴⁴ בחילוק בין "פי הגבורה" שבד' ספרים הראשונים ו"פי הגבורה" שבמש- נה תורה, דספרים הראשונים נתגלו ע"י הקב"ה, אלא שהי' באמצעותו של משה, שהקב"ה שם את הדברים בפיו, ומשה הי' מעתיקו בכתב, באופן שלא התערבה דעתו והשגתו של משה במסירת ה- דברים: משא"כ במשנה תורה, אף שגם הדברים שבמשנה תורה נאמרו "מפי הגבורה", מ"מ התגלות הדברים היתה ע"י משה, שמשה הי' מדבר מעצמו את דברי ה' אשר השיג בדעתו. והיינו ש- דברי הקב"ה נתלשו בדעתו של משה (ולכן מסרם משה לבני' כאילו הי' אומ- רם "מפי עצמי").

[ויתבאר עפ"י דברי הראב"ן⁴⁵ שפי' הא דאמרו חז"ל⁴⁶ ד"אפילו מאן דלא דריש סמוכים בעלמא במשנה תורה ד- ריש" — וטעמא משום דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש". וי"ל דכוונתו היא, שבד' ספרים הראשונים

ידוע מה שאמרו רז"ל⁴⁴ "מי איכא מי- די דכתבי בכתובי דלא רמיזי באורי- תא, ופרשי", ולא רמזה משה באורייתא, שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים וב- כולם יש סמך למצוא מן התורה. ועפ"ז י"ל, שכשם שלתוכן הדברים שבנ"ך, יש סמך למצוא מן התורה, כך הוא בנוגע לאופן התגלות הדברים שבנ"ך, שכדי שיחול עליהם שם "תורה", צ"ל "יסוד" להתגלות כזו בתורת משה עצמו.

כלומר: הענינים שבספרי נביאים ו- כתובים (שנתגלו ע"י נבואה ורוה"ק) אינם רק בגדר "דברי נביא" (וכיו"ב), אלא הם "תורה". שלכן הציוויים שבהם, חייבים אנו לקיים (לא (רק) מצד החיוב לשמוע אל דברי הנביא, אלא מצד חיוב התורה לקיים "דברי קבלה" (אלא שאין בהם אותו החומר כדברי תורה, חמשה חומשי תורה)⁴⁵. ויש לומר, שהיסוד לזה (שיחול על דברים שנתגלו ע"י נבואה או רוה"ק גדר "תורה") בתורת משה גופא, הוא משנה תורה, שנאמר (רק) "ברוה"ק", ומ"מ ה"ה חלק מתורת משה, "שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם".

ה. ובדרך זו יש לבאר גם דברי ה- זהר⁴⁶ שמשנה תורה נק' "תורה שבע"פ" והיא מקורה של תושבע"פ [וכמבואר בספר מגלה עמוקות⁴⁷ ש"עניין משנה תורה היא על סוד תורה שבעל פה שקיבלו ישראל בסוף מ' שנה בכניסתם

(48) כ"ה כנגד ע. שם. וצ"ע, שהרי מ' דורות הם עד רב אשי (הקדמת הרמב"ם לס' היד).
(49) ראה זח"ג (ו, רע"א. רסה, א) "מפי הווא קול דאחיד ביי". וראה לקוית שה"ש כ, ג. אוה"ת אמור (כך ג' ע' תתמ"א). דברים ע' ו. לקוית ח"ד ע' 1087 ואל"ך. ח"ט ע' 10 ואל"ך. — ועיין תפארת ישראל למהר"ל פמ"ג.
(50) סל"ד (הועתק בהגהות מהר"ב רנשבורג לייבמות ד, א).
(51) ברכות כא, ב. יבמות שם.

(44) תענית ט, א.

(45) ראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך דברי קבלה. ויש"נ.

(46) ח"ג רסא, א (וראה גם זח"א ר"פ ויצא קמו, ב — בסתרי תורה). ולהעיר מספרי דברים שם, ד"באר את התורה הזאת" כולל פירושי תושבע"פ — הובא בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ.

(47) אופן רמו (הובא באוה"ת דברים ע' ו). וראה

לקוית במדבר ט, ג. ועוד.

וזהו גם הטעם, שביחד עם אמירת משנה תורה – „בשבעים לשון פירשה להם“: כשם שע"י אמירת משנה תורה פעל משה שהשגת התורה של בן אדם (הלומד לפי כללי התורה) נעשית חלק מתורת ה' (וקודם שלומדים אותה חייבים לברך ברכת התורה, „אשר נתן לנו את תורתו“) – כך הוא בענין הלשון ש' לומדים בה תורה, ש' בשבעים לשון פירשה להם" כדי שיחול גדר של תורה גם על לשון (שאניה לשון שהקב"ה „מדבר בו“, אלא לשון) עם ועם, לשונות בנ"א, כנ"ל בארוכה.

ו. ענין האמור שייך במיוחד לכ"ק מו"ח אדמו"ר – אשר יום ההילולא שלו חל בעשירי ל' עשתי עשר חודש" (ב' עשירי בשבט) – שאחד מחידושי בענין גילוי פנימיות התורה (שבדורות האחרונים נתגלתה בתורת החסידות בכלל, ובתורת חסידות חב"ד בפרט) ה', שהש' תדל ביותר בענין תרגום ספרי ומאמרי פנימיות התורה בשבעים לשון⁵¹, כדי שהמעיינות של פנימיות התורה יגיעו עד לחוצה ממש, גם לאלה שלא זו בלבד שאינם שייכים ללשון הקודש, אלא אפ"י לו לא ללשון אידיית⁵².

שזו היתה נתינת כח ממנו, דגם כאשר מתרגמים עניני פנימיות התורה באותיות של לשון עם ועם, קדושים יהיו, ויש בהם המעלות של סתים דאורייתא, ש' מעוררים סתים דנשמתא, ומקשרים את האדם עם סתים דקוב"ה (כמבואר בזהר⁵³).

שהקב"ה שם דבריו של משה (מבלי התערבות דעתו והשגתו של משה), אין הכרח דאיכא טעם בשכלו דמשה בסמיכות הדברים, ולכן לא דריש סמוכים. משא"כ במשנה תורה שהדברים וסדרן השיג משה בדעתו, ומעצמו ה' אומר את דברי ה' אשר השיג, א"כ בהכרח סודר הדברים מובן ומושג, ואיכא למדרש סמוכים – „לא סידר אלא להדרש“.

וע"פ הנ"ל (ס"ד) יש לומר, שהטעם שהוצרך להיות ענין כזה בתורת משה (שהתגלות הדברים תהי' באופן שבתחלה נתלכשו בדעתו והשגתו של משה רבינו) הוא – כי זהו ה"יסוד" לגדר תורה שבע"פ.

דהנה בנוגע לתורה שבע"פ מצינו דבר והיפוכו: מחד גיסא, התגלותה (מלבד הענינים שהם הלכה למשה מסיני ובאו בקבלה) היא ע"י בני ישראל, שהם המגלים עניני תורה שבע"פ, ע"י לימודם. ובה מוכרחת דעתו והשגתו של לומד התורה: אבל לאידך, כל תוכן לימוד תורה הוא לגלות דבר ה'. כלומר: ה' הלכה תלויה (לא בהבנת האדם, אלא) שזהו רצונו ית', כי מהותה של תורה היא – חכמתו ית', אלא שהקב"ה מסר אותה לבניי שהם יגלו אותה ע"י הבנתם.

וכיון שכל הגדרים שבתורה צ"ל להם יסוד בתורת משה, לכן ענין זה – שיחול שם תורה („תורת ה'“) על דבר חכמה שנתגלה ע"י דעתו והשגתו של אדם נברא – בתורת משה, הוא במשנה תורה, שגם שם ישנם שני קצוות אלה, שהיא דבר ה' שנתלכשה בדעתו והשגתו של משה, וע"י שישנו גדר זה בתורת משה, נמשך כן גם בכללות תורה שב' ע"פ⁵².

53) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 862 ואל"ר. חכ"ד ע' 10. ועוד. וראה לקו"ש ח"ג ע' 180.
54) ראה תניא אגה"ק סכ"ה (קמא, א). וראה לקו"ש חכ"א (ע' 447 ואל"ר) במעלת לשון זו.
55) ח"ג ע"ג, א (וראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר ב"התמים" ח"ד ע' מה (קפט, ב) ואל"ר). אגרות קודש שלו ח"ג ס"ע תקלג ואל"ר.

52) ראה גם לקו"ש ח"ט שם (ע' 12). וראה לקו"ש ח"ט ע' 208.

ועינים לראות ואזנים לשמוע", וכמח-
ז"ל⁵⁹ שאז קאים אינש אדעתי דרבי,

לעסוק בהפצת התורה בכלל, ובה-
פצת פנימיות התורה במיוחד, גם לאותם
הנמצאים בחוזה, עד שצריכים לפרש
להם את התורה בשבעים לשון,

וע"י "יפוצו מעינותיך חוזה" קאתי
מר דא מלכא משיחא⁶⁰, וייליכנו קוממיות
לארצנו — כניסה לארץ⁶¹, בגאולה ה-
אמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ וארא — ר"ח שבט

— תשכ"ו, חש"מ)

ומכאן למדנו הוראה למעשה, בעמדנו
בראש חודש שבט (אשר בו „הואיל משה
באר את התורה הזאת" בשבעים לשון),
ובקירוב ליום ההילולא של כ"ק מו"ח
אדמו"ר, שהשתדל בתרגום עניני פני-
מיות התורה בשבעים לשון —

ואשר כאו"א מאתנו צריך לילך „ב-
דרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה
באורחותיו נס"י⁶² —

ובפרט שבשנה זו הוא ארבעים שנה
להסתלקותו, והבטיחה תורה אשר באר-
בעים שנה⁶³ נותן ה' לכם „לב⁶⁴ לדעת

(56) ל' התניא אגה"ק סי' זך.

(57) ולהעיר ממגלה עמוקות הג"ל (רס"ה)
השייכות ד„באר את התורה הזאת" (תורה שבע"פ)
לשנת הארבעים דוקא. וראה אוה"ת ויצא (הג"ל
הערה 32).

(58) תבוא כט, ג.

(59) ע"ז ה, ב. רש"י עה"פ.

(60) אגרת הבעש"ט המפורסמת (נדפסה בכתר
שם טוב בתחלתו. ובכ"מ).

(61) כימי צאתך מארץ מצרים שנכנסו לארץ
בשנת הארבעים דוקא (ראה זח"א קלו, סע"ב ב'
מדרש הנעלם), „זמן גאולתם של ישראל בשנת ה'
ארבעים הוא".

(*) תש"נ (שנת הו"ל של השיחה). המו"ל.

בא

הדילוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט⁷, וכן ב- פסוק שלאחז"ז פירש „מדלג ה' מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה“, הרי משמע, שהקב"ה עבר מ- בית לבית, ואילו לפירוש הרא"ם הרי כל תוכן פרש"י זה הוא להיפך, שהקב"ה הלך רק „במבוי אחד בלבד“, ולא בשאר מבואות, ופשיטא לא מבית לבית⁸.

יש מפרשים⁹, דקשה ל' מה שנאמר „בארץ מצרים“ ולא „במצרים“, דמשמע מזה שהקב"ה עבר בכל ארץ מצרים להכות „כל בכור בארץ מצרים“, ש„דבר זה כביכול ה' צריך זמן רב ושהי' גדולה, ומשה אמר כחצות הלילה אני יוצא“ דמשמע דבאותו רגע ה' מכת בכורות (בכל ארץ מצרים) . . וע"ז תירץ (רש"י) כמלך העובר ממקום למקום, ש- עובר בלי שהי' ועכבה כי אינו מתיירא מסכנת הדרכים בשדות ויערות . . כך הקב"ה בהעברה אחת וברגע אחד הכה כל בכור בארץ מצרים ולא הוצרך ל- התמהמה ולעבור רגע חצות הלילה ולכן

א. „ועברתי בארץ מצרים בלילה ה- זה“¹⁰, ופרש"י „ועברתי“ – „כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין“. ומקור הפירוש הוא ב- מכילתא¹¹, אלא ששם איתא רק „כמלך שעובר ממקום למקום“, ורש"י מוסיף (ומפרש) – „ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין“.

וצריך ביאור: א) איזה קושי בפשוטו של מקרא בא רש"י ליישב? ב) מהו פירוש המשל „כמלך העובר ממקום ל- מקום“? ג) מהו פירוש דבריו „ובהעברה אחת כו“?

ברא"ם¹² מפרש, דכוונת רש"י לתרץ ייתור תיבת „ועברתי“, וכוונת הדמיון למלך היא, „שמנהגה ללכת בדרך ישרה ואינו פונה מכאן ומכאן“ במבואות העיר כך הקב"ה עבר בארץ מצרים במבוי אחד בלבד ובאותה העברה לקו בכורי מצרים בין אותן שהיו באותו מבוי ש- עבר בו בין אותן שהיו במבואות אחרות¹³.

ופירושו צ"ע, שהרי בפסוק הקודם¹⁴ פרש"י „הקרבו הוא קרוי פסח על שם

(7) יב, יג ד"ה ופסחתי.

(8) במשמרת הקודש כאן, דרש"י הוקשה לו ואמרו ועברתי שלא יצדק זה בנוגע למקום ב"ה לזה פירש מלך העובר ממקום למקום ר"ל דברה תורה כלשון בני אדם להשמיע את האוזן כמלך העובר (וראה גם באר מים חיים, „אמר העברה דרך כבוד ומשל כו“). ואולי זוהי גם כוונת הרא"ם, דזה שכי' שהקב"ה עבר במבוי אחד בלבד אינו לגבי הכה"ל, (שהרי מפורש שהי' עובר בכל ארץ מצרים, כנ"ל), אלא דיוגמתו במשל המלך העובר ממקום למקום.

(9) נחלת יעקב בפרש"י כאן.

(10) פרשתנו יא, ד.

(1) פרשתנו יב, יב.

(2) עה"פ, וכן להלן יב, כג.

(3) ועד"ז בגו"א.

(4) בכמה מפרשים (באר מים חיים (לאחי ה- מהר"ל), הואיל משה (באר היטב). משמרת הקודש. (ועוד) כתבו דהקושיא היא שלא שייך גבי השם העתקה ממקום למקום.

(5) כ"ה גם בהואיל משה כאן. ובנחלת יעקב העתיק מהרא"ם „פונה לכאן ולכאן“. ולכאורה כצ"ל.

(6) יב, יא ד"ה פסח.

בארץ מצרים גו' והכיתי גו', דהיינו הקב"ה בעצמו, וכמפורש בסוף הפסוק „אני ה' ובפרשׁי, „אני בעצמי ולא ע״י שליח״. וכן משמע מפסוק שלאח״כ: „ופסחתי עליכם״, שהקב"ה מדלג על בתי ישראל כו', וכן בדברי משה לישר-אל נאמר: „ועבר ה' לנגוף את מצרים״: אבל עה״פ¹⁵, „ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור״ פרשׁי „וה', הוא וב״ד״, וכן נאמר כמ״פ בכתובים אלו ע״ד „המש-חית״, „ולא יתן המשחית לבוא אל בתי-כם לנגוף״¹⁴ וכיו״ב, הרי שהמכה באה ע״י משחית. וכן מפורש בפרשׁי עה״פ¹⁶ „ואתם לא תצאו״, „מגיד שמאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע כו״.

וזהו שמפרש רשׁי תיבת „ועברתי״ – „כמלך העובר ממקום למקום״, דכשמלך עובר ממקום למקום אינו הולך לבדו אלא עם פמליא דיילי״, שריו ועבדיו כו', ואף שהם עושים הכל לאפשר הלי-כת המלך ממקום למקום, הכל נקרא ע״ש המלך ולא ע״ש שריו וחיליו ו-כיו״ב: וכן הוא בענייננו, שאף שהקב"ה ה' עם ב״ד וצבא מעלה כו', מ״מ ה״ז הכל בכלל¹⁸, „ועברתי גו' והכיתי גו״.

דכאשר הקב"ה שולח שליח וכיו״ב, אף שאינו דבר התלוי ברצונו ובבחירתו של המלאך והשליח, מ״מ נקראים בשם

נקט לשון ועברתי ל' העברה שמורה על המהירות¹¹.

אבל גם פירוש זה לכאורה צ״ע, דמהי הקס״ד שהליכת הקב"ה „בכל ארץ מצרים״ הוא דבר ש„צריך זמן רב ושהי גדולה״, הרי פשיטא שהקב"ה הוא למע-לה מהגבלת מקום וזמן ויכול לעבור ככל ארץ מצרים ברגע אחד דחצות לילה. ולאידך, מה נתוסף ע״י המשל מ-„מלך העובר ממקום למקום? ראשית – הרי אין המשל דומה לנמשל, דסו״ס אין הליכת מלך בו״ד, גם כשעובר ממקום למקום במהירות גדולה, דומה כלל ל-„ועברתי גו״ שהיתה ברגע אחד דחצות לילה, בכל ארץ מצרים. ועוד דמה מו-סיף המשל.

זאת ועוד: אע״פ שהעברה מורה על מהירות ההילוך בלי שהיות, מ״מ הרי ה-ענין ד„ברגע אחד כולן לוקיין״ לא יתכן במלך בשר ודם, שפשיטא שדורש זמן להכות ריבוי בני אדם ובהמה כו' שבכל הארץ, וא״כ הפירוש ברשׁי אינו מתאים לכאורה¹².

ב. לכאורה יש לפרש שרשׁי בא ב-פירושו לתרץ קושיא המתעוררת בכל-לות הפרשה: בפסוק זה נאמר „ועברתי

(11) וראה גם פ״ז זה ינחמנו ומלבי״ם למכילתא

כאן.

(12) בבאר יצחק כאן, דמ״ש רשׁי „ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקיין״, כוונתו לומר שאינו כפשוטו כמלך שהולך ממקום למקום, „לא מצד התנועה המקומית לבד שלא תפול בחיק הבורא ית״, אבל גם מצד המכה כי לפי הפעל הזה יורה היות המכה במדינה בזה אחר זה כו' וזה לא יתכן לאמרו אצל הבורא ית״ אבל באמת שפעל ועברתי אינו אלא על דרך הדמיון ובאמת שברגע אחד ובהעברה אחת כולם לוקיין.

ודוחק גדול ליישבו בלשון רשׁי, שלפי פשוטו מ״ש „ובהעברה אחת כו״ הוא המשך וביאור לתחילת לשונו „כמלך העובר ממקום למקום״.

(13) יב, יג.

(14) יב, כג.

(15) יב, כט.

(16) יב, ככ.

(17) ראה תיב״ע כאן. ירושלמי סנהדרין פ״ב

ה״א.

(18) ראה ירושלמי שם „לא שלח לא שליח כו״

הוא בעצמו דכתיב ועברתי . . הוא וכל דרגון דידי״. וראה בעלי התוס׳ יב, כג. חזקוני שם. ושם יג.

בכורות נאמר²² „כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה גו'„ ואילו כאן (בדברי משה לישראל) נאמר „ועברתי בארץ מצרים“.

וצ"ב הכוונה במ"ש שם „אני יוצא בתוך מצרים“, דלכאורה, פעולות הקב"ה אינן מצריכות „יציאה“ של הקב"ה²³. ו- כמו שהי' בשאר המכות, „הנה יד ה' הוי' במקנך גו'„ „והפלה ה' בין מקנה ישראל גו'“²⁴, „ואך אותך ואת עמך בדבר גו'“²⁵ — ולא נאמר בכל אלו שהיתה „יציאה“ של הקב"ה לתוך מצרים כדי להכותם. ו- פשוט, דמעשה הקב"ה הוא באופן ד„הוא אמר ויהי“²⁶, ולמה נאמר כאן „אני יוצא גו'“?

אלא דענין ה„יציאה“ כאן פירושו מעשה מיוחד בשביל הצלת וגאולת יש-ראל, וכמ"ש²⁷ „וארד להצילו מיד מצ-רים“, וזוהי גם מטרת „יציאת“ הקב"ה „בתוך מצרים“, כדי להצילם ולגאלם.

[ואף שגאולת ויציאת בני"מ ממצרים היתה „בעצם היום הזה“, יום ט"ו ב- ניסן²⁸, מ"מ, זמן הגאולה מצד למעלה

„שלוחי השם“: משא"כ כאשר הם הול-כים ופועלים ביחד עם ה„מלך“, הקב"ה בעצמו, כשהוא ית' „עובר ממקום ל-מקום“, הרי הכל מתייחס להקב"הי'.

אבל אף שפירוש זה אתי שפיר ב- לשון המכילתא „כמלך שעובר ממקום למקום“²⁹, קשה לבאר כן דברי רש"י, שמוסיף ומפרש „ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקיין“, דלפי הנ"ל הרי ה-עיקר חסר בפרש"י, דהול"ל שהולך עם שריו ועבדיו וחיליו (וכי"ב), ואילו רש"י מדייש ענין אחר, ש„בהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקיין“³⁰.

ג. ויש לומר הביאור בזה:

הקושי בלשון „ועברתי“ כאן הוא, ד-לעיל בדברי משה לפרעה ע"ד מכת

(19) ראה בארוכה במושב זקנים כאן ובמפרשי רש"י (רא"ם, נחלת יעקב, מהרש"א, אמרי שפר ועוד) על פרש"י דיה אעשה שפטים. וראה גם רע"ב חוקת כ, טז. ועוד.

(20) ראה תורת עה"פ כאן. ועוד.

(21) בפ"י דברי המכילתא שהוא ביל"ש עה"פ „כמלך שעובר ממקום למקום“ כי ביות רעון (לבעל מג"א) „אע"פ שמלך א"צ לעבור ממקום למקום שהרי הכל מוכנים לעשות שליחותו אפ"ה עובר לפעמים בעצמו כך הקב"ה בכיכול“. ובדברי דוד (הובא בשפ"ח כאן) מפרש ע"ד ברש"י „ע"ד המדרש, מלך בור"ד כשיוצא למלחמה יוצא בבני אדם מרובים וכשיוצא לשלום יוצא במועטים, אבל הקב"ה כשיוצא למלחמה יוצא יחידי כו' וכשבא לשלום באלפים ורבבות כו', וכאן אמר ג"כ ועברתי בארץ מצרים דהיינו למלחמה כמלך העובר ממקום למקום דהיינו לשלום וכמ"ש אני ולא מלאך“.

אבל נוסף על הדוחק לפרש כן ברש"י שלא הביא מדרש הנ"ל בפרשתנו ולא רמזו כאן כלל, הרי לפ"י זה — מה שי"ד המשך לשון רש"י (כ-בפנים).

(22) יא, ד"ה.

(23) במפרשים עה"פ (מנחה בלולה ועוד. וראה ע"ד פסיקתא רבתי בהוספה פ"ב) מכארים ל' „אני יוצא“, „כדאמרי אינשי הנני יוצא ידי חובתי שאמר-תי לאברהם (לך טו, יד) וגם (את) הגוי אשר יעבודו דן אנכי“. אבל בפשטות אין זו לשון תורה אלא לשון חכמים, ועוד, אם ס"ל לרש"י כן, הו"ל לכתוב זה בפירוש.

(24) וארא ט, ג"ד.

(25) שם, טו. משאי"ב בשאר מכות (לבד ערוכ) לא נאמר בפירוש שנעשו מהקב"ה אלא ע"י פעולת משה ואהרן בזה. וראה שמיר"ר פ"ב, ד.

(26) תהלים לג, ט.

(27) שמות ג, ח.

(28) פרשתנו יב, מא ובפרש"י.

(*) אלא שהביאו ב' בהעלותך יב, ה.

שהליכת הקב"ה בארץ מצרים היתה בש-
ביל הצלת וגאולת ישראל כנ"ל.

ואלו הן ב' הלשונות בכתוב – „אני
יוצא בתוך מצרים“, „ועברתי בארץ
מצרים“ – כי בחצות לילה, זמן מכת
בכורות, היו כביכול שני ענינים מצד
השם: גדר של יציאה בשביל הצלת
ישראל, וגדר של העברה ביחס להכאת
בכורי מצרים.

ד. אלא שעדיין צ"ע: בפסוק כאן
ממשיך „והכיתי כל בכור גו" (ולא
„ומת“, כמ"ש גבי „אני יוצא“), ומשמע
לכאורה, שמיתת בכורי מצרים לא היתה
בדרך ממילא אלא באופן של פעולה,
וּמִשֵּׁי-וְעֵבְרַתִּי-גו' וְהַפִּיטִי-גו' היינו
הליכה מיוחדת בשביל מעשה הכאה זו.

ולכן ממשיך רש"י „כמלך העובר
ממקום למקום) ובהעברה אחת וברגע
אחד כולן לוקין“: בזה מדגיש רש"י, ש-
לשון „ועברתי“ כאן מלמדנו לא רק אופן
„הליכת“ הקב"ה במצרים (שלגבי הכאת
בכורי מצרים היתה „כמלך העובר מ-
מקום למקום“), אלא גם אופן הכאת
המצרים, דכיון שהכאת המצרים היא
כאשר הקב"ה „עובר ממקום למקום“,
לכן גם גוף ההכאה היא בדרך העברה,
באופן של „בהעברה אחת וברגע אחד
כולן לוקין“, לא הכאה באופן פרטי, כל
מצרי ומצרי בפ"ע בהשגחה מיוחדת,
אלא כולם הוכו כאחד.³⁵

35) דאף שהקב"ה הבחין במצרים בין טפה של
בכור לטפה שאינה של בכור (רש"י קדושים ט, לו.
ועד"ז ברש"י בהר כה, לח. שלח טו, מא), ה"ז בנוגע
החילוק בין בכור לשאר המצרים, אבל הריגת בכורי
מצרים גופא היתה באופן דבהעברה אחת. כולן
לוקין. ועצ"ע.

* ראה וחי' קא, ב. של"ה מה, ב סוף הגהה
הא'. אבל ההדגשה שם שלכן ה"ז דוקא ע"י הקב"ה
לבד (ולא ע"י מלאך) – לא הובא בפרש"י.

התחיל מהלילה, כמפורש בכתובי²², „ליל
שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים
הוא הלילה הזה לה'“, „הוא הלילה ש-
אמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את
בניך“.

וזהו גם מ"ש „לאח"ז²² (אני יוצא גו')
ומת כל בכור בארץ מצרים גו", ולא
„והכיתי כל בכור“³⁰ וכיו"ב, כי זה ש„אני
יוצא בתוך מצרים“ לא ה' בשביל הכאת
בכורי מצרים כ"א בשביל הצלת ישראל,
אלא שבדרך ממילא „מת כל בכור ב-
ארץ מצרים“.

אבל אינו מובן מ"ש „ועברתי ב-
ארץ מצרים גו' והכיתי כל בכור“, שמש-
מעו. שהקב"ה עובר בארץ מצרים³² לה-
כות כל בכור, במיוחד בשביל מכת בכור-
רות. ועוד זאת, שגם עבר מבית לבית
(באופן שה' צ"ל „פסיחה“ על בתי יש-
ראל), וכנ"ל ס"א.

ולכן פרש"י „כמלך העובר ממקום ל-
מקום“, שאין זו הליכה מיוחדת בשביל³³
מכת בכורות, אלא „כמלך העובר ממקום
למקום“ בשביל ענין אחר³⁴. וכן בענייננו,

29) שם, מב ובפרש"י. ובפ' ראה טו, א: הוציאך
ה"א ממצרים לילה (וראה פרש"י שם).

30) להעיר מעץ הדעת טוב להרחיז פרשתנו
יב, כט (סד, ג), אלשיך כאן יא, ד.

31) בח"א (ועד"ז בתיב"ע) מתרגם בשניהם
(„אני יוצא“ „ועברתי“) ל' התגלות, „אנא מתגלי“,
„אתגלית“. אבל כידוע דרך התרגום הפשיט ה-
דברים מגשמייתם, אבל בפשט"מ יש חילוק בפ"י-
רושם.

32) להעיר מפרש"י לך (יב, ו) „ויעבר אברים
בארץ“ – „נכנס לתוכה“. וראה ר"אם וגו"א שם.
באר בשדה על פרש"י שם.

33) להעיר מגו"א פרשתנו עה"פ בפרש"י ד"ה
אעשה שפטים, דהו"ל למכתב ועברתי להכות בכורי
מצרים. כי מה שכ' ועברתי והכיתי כאילו ה' כל
דבר ודבר בפ"ע.

34) ראה גם באר בשדה על פרש"י כאן.

„הכל גלוי לפניו, אלא אמר הקב"ה נוחו אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם“.

וזהו גם גודל הענין ד„פסח הוא לה“³⁷, דפרש"י (כנ"ל) „הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט“, דלכאורה צ"ב, מדוע נחשב זה לענין עיקרי כ"כ, עד שהקרבן נקרא ע"ש פסיחה זו, וכמ"ש „ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל“?

אלא שבזה בא לידי ביטוי גודל מעלת וחביבות ישראל אצל הקב"ה, דכה בשעה שהקב"ה הכה את בכורי מצרים באופן של „העברה אחת . . . כולן לוקין“, הנהגה באופן של „העברה“ בעלמא, הנה בענין זה גופא, בנוגע ישר-אל הי' גדר של „יצאה“ בתוך מצרים, שהקב"ה „יצא“ „בתוך מצרים“ בכל המבואות, כדי להציל כאו"א מישראל, גם אלו הנמצאים בין בתי המצרים. וזו היתה התחלת גאולת ישראל, שהקב"ה בכבודו ובעצמו יצא להציל ולגאול את כאו"א מבני מצרים.

ו. ביאור החילוק בין שתי ההנהגות הנ"ל ד„אני יוצא“ ו„ועברתי“ ע"ד החסי-דות³⁸:

כללות ענין גאולת מצרים בא ע"י „הקב"ה בכבודו ובעצמו“³⁹, מהותו ועצ-

וזהו גם תוכן המשל מ„מלך העובר ממקום למקום“: כאשר הליכת המלך היא כשביל להלקות, אזי נחשבת הכאת כל אחד כענין בפ"ע הבא בזמן בפ"ע, אבל כאשר ההליכה היא בדרך העברה ממקום למקום, ואגב ההעברה נעשית ההכאה, הרי ההעברה היא העברה אחת, ובמילא גם הא דלוקין נחשב כלוקין ברגע אחד. וכ"ה בנדוד"ד, דכיון שהליכת הקב"ה בארץ מצרים היתה בשביל הצלת וגאולת ישראל, וביחס להכאת בכורי מצרים הי' „כמלך העובר ממקום למקום“, לכן גם הכאת המצרים היא בהעברה בעלמא, שבהעברה זו – שהיא „העברה אחת וברגע אחד“ – לקו כל הבכורות (כאחד).

ה. והנה, ע"פ הדגשה זו בפרש"י, ש-הכאת בכורי מצרים היתה „בהעברה אחת וברגע אחד“, יש עומק חדש בכל הענין ד„ופסחתי עליכם“:

אין פירוש הדברים (כפי שמשמע ב-שטחיות), שהקב"ה ירד ועבר בין בתי מצרים כדי להכותם, ובגלל זה נעשה עוד ענין, שהוצרך הקב"ה לפסוח על בתי ישראל, אלא שמלכתחילה, כל ירי-דה ויצאה זו בתוך מצרים לא היתה אלא בשביל הצלת ישראל, ואילו הכאת המצרים היתה דרך העברה בעלמא.

זאת אומרת, שבמכת בכורות גופא היו שני הגדרים ד„יצאה“ ו„העברה“: הכאת בכורי מצרים היתה באופן של „העברה“, „בהעברה אחת . . . כולן לו-קין“; וכיחד עם זה, כדי להציל את ישראל מן המשחית, „יצא“ הקב"ה „בתוך מצרים“, שירד והשגין בבתי ישראל כדי להצילם, וכפרש"י עה"פ⁴⁰ „והי' ה-דם לכם לאות גו' וראיתי את הדם“ –

(37) פרשתנו יב, כז.

(38) בביאור ענין „ועברתי“ (גבי מכת בכורות) ע"ד החסידות ראה ד"ה ועבר ה' באוה"ת פרשתנו (כרך ז) ע' בתרלג ואילך. ד"ה ועברתי בארץ מצרים בסה"מ תש"ה ע' 136 ואילך.

(39) ל' הגש"פ פיסקא ויוציאנו.

(36) פרשתנו יב, יג ד"ה וראיתי.

עליונים ואת התחוננים . . בחר בישראל עמו והוציאם ממצרים ערות הארץ⁴⁶ מ־קום הוזהמא והטומאה לא ע"י מלאך⁴⁷ . . אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו ירד לשם כמ"ש וארד להצילו וגו'⁴⁸, והיינו דחיבה זו של הקב"ה לבני גרמה לכך שהקב"ה ירד ויצמצם את עצמו בעניני בני ישראל, עד להשגיח עליהם בהשגחה פרטית ולהצילם.

וזהו מ"ש „אני יוצא בתוך מצרים, ש' זוהי „יצאת" הקב"ה ממקומו („הינח הקב"ה את העליונים") וירידתו „בתוך מצרים", וכ"ז כדי להציל את ישראל.

ז. והנה, ענין זה, שירידה זו של הקב"ה להציל את ישראל, היא מחמת האהבה של הקב"ה לבני (מצד פנימיות המקיף), בא לידי ביטוי גם בפרטי הנס ד„ופסחתי עליהם", וכהובא בפרש"י⁴⁹ דגם כ„שהי' ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהי' בכס נגף", דלכאורה צע"ק, מהי הקס"ד שבשביל שהי' איש ישראל בבית מצרי „ילקה כמותו"⁵⁰?

אך הענין הוא, דמזה גופא שאיש ישראל זה נמצא בבית מצרי בלילה זה, מובן פחיתות מצבו הרוחני. לאחריו כל מה שעשו להם המצרים, ולאחרי כל ה־מכות שקבלו המצרים, הנה איש זה עדיין בביתו של איש מצרי, ואימתי – בלילה זה שנצטווה להקריב הקרבן פסח (בשביל הצלתו), והוזהר „ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר"⁵¹!

מותו ית', וכלשון הכתוב „אני יוצא", אני ממש, עצמותו ומהותו ית', שלמעלה מכל סדר השתלשלות.

וזהו גם הטעם הפנימי לכך שהכאת המצרים היתה בדרך ממילא, „ומת כל בכור גו'⁵², ע"ד המבואר⁴⁰ בענין „הוא צוה ונבראו"⁴¹, לשון נפעל, כי מצד בחי' המקיף בא הכל לא בדרך פעולה („ברא") אלא כמו בדרך ממילא („נבראו"), וכן בנדו"ד, דכיון שמכת בכורות היתה מה־קב"ה בכבודו ובעצמו, לכן היתה באופן של „ומת כל בכור".

ומטעם זה – „בהעברה אחת . . כולן לוקיז", בדרך „העברה" בלי התחלקות (כנ"ל בארוכה), כי הקב"ה בכבודו ובעצמו, הרי שווה ומשווה קטן וגדול.

אמנם כ"ז הוא בנוגע לאומות העולם, משא"כ בנוגע לבני ידוע, שגם מצד בחי' המקיף, החיבה היא לבני, ואד־רבה, דוקא בזה מתגלה אמיטית חיבתם של ישראל. וכמבואר⁴² בענין „הלא⁴³ אח עשו ליעקב גו' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי", דגם מצד בחי' המקיף, ש־שם „כחשיכה כאורה"⁴⁴ ובמילא „אח עשו ליעקב", מ"מ, „ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי". שזהו ענין בחירת הקב"ה בבני לא מצד טעם, דאף שלכאורה מדובר בבחינה ששם לא ניכרת מעלתם של ישראל לגבי עשו (כי „כחשיכה כ־אורה"), מ"מ, „ואוהב את יעקב" דוקא.

ומצד חיבה זו „הניח⁴⁵ הקב"ה את ה־

(40) לקו"ת שה"ש יד, ג. סה"מ קונטרסים ח"א

קצד, א.

(41) תהלים קמח, ה.

(42) ראה אוה"ת בראשית (כרך ג) תקסה, א ואילך. ובכ"מ לקו"ש ח"ו ע' 25.

(43) מלאכי א, ב"ג.

(44) תהלים קלט, יב.

(45) ל' אדה"ז בתניא פמ"ז (סה, ב).

(46) מקץ מב, ט. שם, יב. קה"ר פ"א, ד (כסופו).

עץ חיים שער (גמ) ציור העולמות פ"א.

(47) מכילתא פרשתנו עה"פ כאו. ל' הגש"פ

שם.

(48) יב, יג ד"ה ולא יהי'.

(49) ועכ"פ הול"ל „עמו", ולא „כמותו".

ולכן קס"ד ש"ללקה כמותו", כיון ש-
לא ניכרת ההבדלה בינו ובין המצרי.

ואעפ"כ, מצד החיבה לכאו"א משר-
אל, הרי "ואוהב את יעקב" דוקא, ולא די
שהקב"ה הציל גם איש ישראל זה (שזה)
אפשרי גם ע"י מלאך, אלא עוד זאת,
שהקב"ה בכבודו ובעצמו ירד להצילו
מיד מצרים. וכנ"ל בפירוש "אני יוצא
בתוך מצרים", שהיתה ירידה והתלב-
שות⁵⁰ בתוך מצרים, ערות הארץ,

[שזהו אחד מהטעמים⁵¹ שלא ה' יכול
להיות ע"י מלאך, כי מלאך לא ה' יכול
לירד בטומאת מצרים].

ה. ומכאן הוראה בעבודת כאו"א מ-
ישראל בהתעסקותו לקרב לבן של
ישראל לאבינו שבשמים: יש האומרים
שמוכנים לעסוק בקירוב בני" לתומ"צ,
אבל לא לרדת ממדרגתם בשביל זה.
ולדוגמא, אדם העוסק בלימוד התורה,
מוכן ללמוד תורה גם עם פשוטי עם,
ואפילו עם איש ישראל שלע"ע רחוק
מתורת השם, אבל במה דברים אמורים,
כאשר הם מוכנים לבוא אל בית ה',
לבית המדרש וד' אמות של תורה ללמוד
עמו, משא"כ כשהוא צריך להפסיק
מלימודו ולירד להתעסק עם אלה שאינם
שייכים לע"ע להכנס לבית המדרש
ללמוד, להיותם תינוקות שנשבו לבין

העכו"ם, טוען הוא, שאין התעסקות זו
שייכת אליו.

וע"ז היא ההוראה - "דיו לעבד ש-
יהא כרבו"⁵², דכמו שהקב"ה בכבודו וב-
עצמו ירד⁵³ למצרים ערות הארץ מקום
הזוהמא והטומאה להוציאם משם, וגם
לאיש כזה שנמצא בבית מצרי, וכ"ז כדי
לקרבו אליו, ובקירוב ויחוד אמיתי ע"י
התורה ומצות⁵⁴ - כן צריך כ"א מבני"
"לירד" ממדריגתו להציל את בני", גם
תינוקות שנשבו מישראל, וגם אם בגלל
ירידה זו מטנף לבושי⁵⁵ (כמובן ופשוט,
באופן המותר ע"פ הלכה).

ומה גם שלאחר שהקב"ה אמר במ"ת
"אנכי ה' אלקיך"⁵⁶ לשון יחיד⁵⁷, נעשה
ה' כחך וחיותך של כאו"א מישראל⁵⁸,
באיזה מעמד ומצב שהוא, וצריכים רק
לגלות רצונו האמיתי והפנימי⁵⁹,

והרי גאולת כלל ישראל - דכאו"א
מישראל, גם ראשיכם שבטיכם, וכן גאו-
לת השכינה דשכינתא בגלותא - תלו'
בגאולתן של כל אחד ואחד, שהרי ב-
גאולה זו דלעת"ל לא ישאר אף אחד
בגלות, ועד דגם אותו הסוג שלא נגאלו
ממצרים, יגאלו בגאולה העתידה לבוא
ע"י משיח צדקנו,

וכמדובר כמ"פ⁶⁰ בפירוש התשובה
לבן רשעי⁶¹, "אילו ה' שם לא ה' נגאל",

(52) ברכות נח, ב. ועוד. תנחומא ח"ש ד.

(53) ראה אה"ת במדבר כרך ו ס"ע א'תשצו

ואילך.

(54) ראה בארוכה תניא שם.

(55) ראה שה"ש ה, ג.

(56) יתרו ב, ב.

(57) ראה רמב"ן עה"פ. פסיקתא רבתי פכ"א.

(58) ראה לקוית ר"פ ראה.

(59) ראה רמב"ם ספ"ב דהל' גירושין.

(60) ראה לקו"ש ח"א ע' 2. וש"נ.

(61) בהגש"פ. וראה לשון המכילתא פרשתנו יג,

ח. יד. רש"י שם יג, ח. ירושלמי פסחים פ"ה ה"ד.

(50) ומ"ש בתו"ח וירא (קג, סע"ג) "וכידוע
בירידתו במצרים דכתיב ועברתי בארמ"צ כו' ולא
נז' בזה ענין ירידה כלל משום דגם חושך לא יחשיך
ממך כו' כחשיכה כאורה ממש" - היינו כלפי
המצרים במכת בכורות, שבה לא היתה שום ירידה
ח"י, אבל בשייכות לישראל הרי מקרא מלא דבר
הכתוב, "וארד להצילו", כנ"ל בפנים, וכמוכא בתניא
שם ועצ"ע.

(51) ראה לקו"ת צו יב, ג. טו, א. וראה תו"ח
בראשית כז, ב. סידור רצט, א.

תלוקטו לאחד אחד בני ישראל⁶³, ע"י משיח צדקנו, שבונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל⁶⁴, תיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ בא תשל"ו)

דרק שם במצרים לא הי' נגאל, אבל בגאולתנו מגלות זה⁶⁵ גם הוא יהי' נגאל, ובהתעסקות של כאו"א מישראל לקרב את בני לאביהם שבשמים, הקב"ה הולך עמו לסייעו בעבודתו זאת, ועי"ז נגאלים בני מהגלות, ואתם

63 ישעי' כז, יב. וראה רש"י נצבים ל, ג, אוחז

בידיו ממש איש איש כו".

64 רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

62 כיון שהוא לאחר מ"ת - ראה בארוכה

לקו"ש שם ואילך.

בא ב

פלוגתא זו מצינו גם במס' סופרים¹⁰, ושם הלשון „רבי יוסי אומר צבאות חול“, ובהמשך לזה „אמר ר"ש בן אלעזר של בית אגודה היו כותבין בירושלים והיו מוחקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר¹¹ ופקדו שרי צבאות בראש העם“. ובאבות דר' נתן¹² מפורש הוא בדברי ר' יוסי עצמו – „אמר ר' יוסי חלקנו על צבאות שנאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם“. ועד"ז איתא ב' ירושלמי¹³ „תני ר' יוסי אומר של בית חגירה כותננים אומנים היו בירושלים היו מוחקין צבאות שכן הוא שם חול במקום אחר ופקדו שרי צבאות בראש העם“.

ויש להבין טעם החילוקים בדברי ר' יוסי, שבש"ס דידן הביא ראי' לשיטתו (שצבאות אינו מהשמות שאינם נמחקין) מזה שהוא שמם של בני „שנאמר והוצאתי את צבאותי גוי“, ובמס' סופרים ובאדר"נ (וכן בירושלמי) הובא הכתוב „ופקדו שרי צבאות בראש העם“.

גם צריך ביאור מש"כ בש"ס דידן „שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל“

א. בצאת ישראל ממצרים, מצינו ב' קרא שנקראו אז בתואר חדש – „צב-אות“, כמ"ש בפרשתנו „כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים“, „ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם“ (וכן כתיב בפ' הקודמת, „והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים“).

וע"פ הידוע שבעת יציאת מצרים נע-שו ישראל לגוי ועם בפני עצמו, כמ"ש „לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי“, נראה לומר טעם הדבר, כי שם זה („צבאות“) מדגיש (לא רק מעלה פרטית בבני יש-ראל, אלא) דבר עיקרי במהותו של עם ישראל.

ב. ויש לבאר זה בהקדם ביאור שם „צבאות“ שהוא אחד משמותיו של ה-קב"ה, ומחלוקת בדבר, דהת"ק בברייתא¹⁴ ס"ל ד „צבאות“ היו בכלל השמות שאינם נמחקים, ור' יוסי אומר צבאות כולו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל שנאמר והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים“.

יוסי" (וכ"ה גירסת הר"ח הר"ף ורב האי גאון (הובא בס' האשכול הל' ס"ח ס"ז). ובכמה גי' [בה"ג (הובא בדברי רב האי גאון שם, שזהו טעם הרס"ג שלא הזכיר צבאות בכלל השמות שאינם נמחקין). רא"ש שבועות שם. ובחי' הרשב"א כ' ש"כ גירסת כל הספרים שלפנינו. וראה גם ר"ן שם] אמר שמואל הלכה כרבי יוסי.

(10) רפ"ד. נסמן עה"ג בגמ' וכן האדר"נ דל-

קמו.

(11) שופטים, כ, ט.

(12) פל"ד, ב.

(13) מגילה פ"א ה"ט קרוב לסופה.

(1) יב, יו.

(2) שם, מא.

(3) שם, נא.

(4) וארא ו, ד (ראה לקמן בפנים). וראה שם ו,

כו.

(5) ואתחנן ד, לד.

(6) שבועות לה, ב.

(7) וכן לסתמא דברייתא שם, ע"א.

(8) ברי"ף ורא"ש (סכ"ג), „לפי שלא נקרא

הקב"ה צבאות אלא על שם צבאות ישראל“.

(9) וממשיך בגמ' „אמר שמואל אין הלכה כרבי

חול ממש, ופקדו שרי צבאות בראש העם:

ואילו בגמ' דידן כוונת ר' יוסי היא שאף שהוא כינוי להקב"ה מ"מ אינו משמות הקדושים שאינם נמחקין, לפי "שלא נקרא צבאות אלא על שם יש-ראל", שאין הכוונה (כשטחיות הלשון) שצבאות קאי רק על בני ישראל ולא על הקב"ה (דאז הול"ל "שלא נקראו צבאות אלא ישראל"), אלא דזה שהקב"ה נקרא בשם צבאות הוא כיון ש"על שם ישראל" שנקראים "צבאותי", לכן נקרא הקב"ה בשם זה¹⁹.

ומטעם זה לא חל עליו הגדר והדין דשמות שאינם נמחקים, כי שמות אלו הקב"ה נקרא בהם מצד עצמו, ביסודם הם שמות של הקב"ה [אלא שכיון שיש לתיבות אלו גם פירוש של חול, הושאלו גם לדברי חול שבעולם (כמו "ואת אילי הארץ לקח"²⁰, וכן "אלקים" שמשמשים בו על דיינים²¹, וכיו"ב)²², וכיוון שהושג אלו לדברי חול אינם (אז) בגדר שמו של הקב"ה; ואילו שם צבאות ביסודו אינו שם של הקב"ה, אלא שם של בני ישראל, אלא שמשמשים בו ג"כ כתואר של הקב"ה.

ד. ויש לעיין בהראי' שבמס' סופרים (וירושלמי) מהכתוב, ופקדו שרי צבאות

— הרי אפילו אם צבאות קאי על צבא השמים (מלאכים וכיו"ב)¹⁹, אינו שם קדוש של הקב"ה?

ג. ונראה לומר שהבבלי ומס' סופרים (וירושלמי) חלוקים בשיטת ר"י בגדר שם "צבאות":

במס' סופרים הלשון היא — "רבי יוסי אומר צבאות חול", היינו שלדעת ר"י אינו שם של הקב"ה כלל, ובלשון "ה' צבאות" (וכיו"ב), אין תיבת "צבאות" תואר של הקב"ה, אלא ע"ד הנאמר¹⁹, "ה' אלקי הצבאות":

ואילו להבבלי, ששם הלשון ש"צבאות כולו נמחק" (ולא "חול"), שיטת ר"י אינה ש"צבאות" הוא חול ממש, אלא שלא חלה עליו קדושה להעשות כשם שאינו נמחק, אבל מ"מ הוא תוארו של הקב"ה, כמו "הגדול הגבור כו' חנון ורחום וכו'", הנקראים בכרייתא¹⁹, "שמות שנמחקין", היינו שהם שמות של הקב"ה אלא שאין בהם קדושה¹⁹ והם נמחקין¹⁸.

וזהו גם טעם החילוק בין הכתובים שהובאו בשי"ס דידן ובמס' סופרים (וירושלמי):

במס' סופרים (וירושלמי) מביא ראי' שהוא חול, ולכן נקט כתוב שבו התואר צבאות לא קאי על הקב"ה כלל, אלא

14) ראה מכליתא פרשתנו שם, יז. אבות דר"ג נביב פמ"ד. ראב"ע וארא שם.

15) הושע יב, ו. עמוס ג, יג. ועוד.

16) שבועות שם, סע"א.

17) וראה לשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ה: שאר הכינויים שמשבחין בהן את הקב"ה כגון חנון כו' הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למוחקן.

18) ונפק"מ לדינא אולי י"ל ע"ד מ"ש אדה"ז בשו"ע או"ח ספ"ה ס"ג לגבי שמות המיוחדין להקב"ה שבלשון חול, שחל עליהם איסור ביוזי השם וכו'. ועצ"ע.

19) ויש לומר שלכן דייק ר"י בבבלי להביא הכתוב דפ' וארא שבו נאמר "צבאותי", ולא הכתוב "צבאות ה'" דפרשתנו, כי "צבאותי" מדגיש יותר היות בני' מיוחדים לו (ולעזרי' מלקו"ת במדבר ט, ג).

20) יחזקאל יז, יג (הובא בפרש"י בשלח טו, יא. ויקרא ה, טו).

21) משפטים כב, ח. שם, כז. ועוד. וראה פרש"י בראשית ו, ב. ועוד.

22) ראה מו"נ ח"א פס"א. פרדס שערי (יט) שם בן ד' פ"א.

יכולת שום נברא להשיג בוראו כך אינו יכול להשיג מדותיו³⁰ (שהן שמותיו ית'), לכן ס"ל לר' יוסי, שלא יתכן ששמו של הקב"ה (דהיינו תואר של הקב"ה עצמו³¹) יתגלה ע"י נביא. ולכן מפרש "ה' צבאות" – "אלקי הצבאות", שאינו תואר הקב"ה אלא חול ממש.

[ודעת ת"ק – וכ"ה ההלכה³² – ש- צבאות הוא משמות שאינם נמחקין, היא, דכיון שדברי הנביא הם דבר ה' המת- לבש בו, לכן גם שם זה יש בו קדושה³³ כזו שאינו נמחק].

והכתוב ד, ופקדו שרי צבאות גוי" שהובא במס' סופרים הוא להורות המצי- אות והדין, דמה ש"היו נוהגין בו חול" היינו חול ממש (ולא כשמות הנמחקין), ולכן מביא כתוב שבו הלשון צבאות הוא חול ממש (ולשון "שנאמר" פירושו – "כאותו שנאמר", "שהיו נוהגין בו חול [כאותו] שנאמר ופקדו שרי צבאות גוי", חול ממש).

[ועפ"ז, שיסודו של ר' יוסי ש, צבאות חול" הוא מזה שלא נזכר בתורה, יומתק זה שבמס' סופרים לא הובא בדברי ר' יוסי שום פסוק לראי' ורק אומר "צבאות

בראש העם" – והרי גם השמות א-ל אלקים ועוד הם לשון חול במקום אחר, כנ"ל (כמו "ואת אילי הארץ לקח", "צד- קתך כהררי א-ל"³⁴, "אלקים לא תקלל"³⁵), ולמה הראי' ששם צבאות נקרא חול במקום אחר הוי הטעם שכאשר קוראין אותו בו ית' הוא נמחק ואינו שם קדוש³⁶.

ונ"ל שלכר"ע אין הכתובים הללו (ש- הובאו ראי' לשיטת ר' יוסי) היסוד לשי- טתו, והובאו כדי לבאר דבר נוסף, כדל- קמן:

היסוד לשיטת ר' יוסי שצבאות אינו משמות הקדושים, הוא בזה שלא מצינו שם זה בתורה, וכדאיתא בגמרא³⁷, שה- תואר "צבאות" על הקב"ה – "ה' צבאות" וכיו"ב – מצינו לראשונה בדברי הנבי- אים ובלשון חז"ל "מיום שברא הקב"ה את עולמו לא ה' אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאתה חנה וקראתו צבאות". וס"ל לר' יוסי, דשמות של הקב"ה, צריכים לבוא לראשונה בתורה, שהיא דבר ה' ממש.

דאף שדברי הנביא הם דבר ה', רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני³⁸, מ"מ, כיון שענין הנבואה הוא מה ש, הא-ל מנבא את בני האדם³⁹, שדבר ה' מתלבש בדעתו ובהשגתו ובסגנונו של הנביא (כמבואר במ"א באריכות⁴⁰), הרי "כשם שאין ב-

לקו"ש חכ"ג ע' 85 ואילך. סה"מ באתי לגני ח"א ע' סח-סט.

30) שער היחוד והאמונה פ"ד (עט, א). שם פ"ה.

31) להעיר מרמב"ם (הל' תפלה פ"ט ה"ז, ע"פ ברכות לג, ב) בנוגע לכינויים, וכן לא ירבה ב- כינויים של שם כו' שאין כח באדם להגיע בסוף שבחיו אלא אומר מה שאמר משה רבינו עליו ה- שלום". וראה שו"ע אדה"א אריח הל' תפלה סק"ג ס"ח.

32) שבועות שם, ב (וראה לעיל הערה 9). רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב.

33) ביאר בכ"ז ע"ז החסידות – ראה תו"א ותרי"ח (קמ, ב ואילך) פרשתנו עה"פ בעצם היום הזה.

23) תהלים לו, ז. לפי פירושו של תיב"ע ורש"י. ועוד.

24) משפטים שם, כז.

25) ראה שירי קרבן לירושלמי מגילה שם, שהקשה עדין. וראה נחל אשכול לספר האשכול שם ע' 55 אות ט'.

26) ברכות לא, ב.

27) ש"ב כג, ב.

28) ל' הרמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ז.

29) ראה תניא שער היחוד והאמונה ספ"ב.

וזהו גם תוכן הפי' ד"לא נקרא (ה' קב"ה) צבאות אלא על שם ישראל".

ויש לומר, שבזה נרמז ג"כ, שזהו כפי שהקב"ה מתלבש בהשגת הנביא (יש-ראל).

ו. ויש להוסיף ביאור בזה ע"ד הדרוש, ע"פ מ"ש במדרש³⁶ בפירוש שם "צבאות" – "אמר לי' הקב"ה למשה . . . לפי מעשי אני נקרא כו' כשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות":

אף שלפי מדרש זה, כל שמותיו של הקב"ה הם "לפי מעשי", שזהו בשייכות הקב"ה להבריאה ולמעשיו (כמו: כשאני דן את הבריות אני נקרא אלקים: כשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'), הרי אין במעשים אלו מציאות הדומה במציאותו להבורא: משא"כ בשם צבאות שהוא

חול" (והפסוק הובא רק בדברי ר"ש בן אלעזר בהמשך להענין "שהיו נוהגין בו חול"').

ה. ובשיטת הבבלי שר' יוסי אמר "כולו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל" (שהוא שם שהקב"ה נקרא כן אלא שמוטר למוחקו) – יש לומר³⁷:

הבבלי ס"ל, דלר' יוסי, אף שאפשר שיתגלה שם של הקב"ה ע"י נביא (כיון שדברי הנביא הם דבר ה'), מ"מ, כיון שהנבואה הוא כפי שדבר ה' מתלבש בהשגתו כו' של הנביא (כנ"ל), לכן אין בשם זה קדושה כקדושת השמות ש- נתפרשו בתורה. כלומר: כמו שהנבואה היא, דבר ה' כפי שמתלבש בכו' אדם (נברא), עדי"ז הוא גדרו של שם הקב"ה המתגלה ע"י נביא, שאין זה תואר של הקב"ה מצד עצמו, אלא תואר של הקב"ה כפי שיש לו שייכות כביכול עם גדרי הנבראים (ולכן נמחק)³⁵.

הן שמות שאין נמחקין כגון איל אלקיך אלקים אלקים אהי אשר אהי אלה דלית וי"ד היי שדיי צבאות הרי אלו אין נמחקין, אפשר לפרש כב' אופנים אלה.

ולהעיר מדברי הרמב"ם (הל' יסוה"ת רפ"ו), שמקדים "כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה לוקה מן התורה שהרי הוא אומר כו", ואח"כ כהלכה שלאח"י, ושבעה שמות הם השם הנכתב כו' (ומונה כולם עד) וצב-אות", ומזה שמקדים ומתאר כולם באותו התואר "המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה", משמע קצת סס"ל (שכדיו "אין נמ-חקים") כל השמות שווים גם בעצם גדרם (קדושתם וטהרתם), וכן מוכח קצת מזה שמקדים מנינם, ושבעה שמות הם" (אף שפשוט קדושת, שם ה' מפורש, יו"ד ה"א וא"י ה"א, היא יותר משאר הש-מות).

ולהעיר ג"כ שהרמב"ם קורא לכולם (הל' ע"ז פ"ב סה"ט. הל' ממרים פ"ה ה"ב), "שמות המיוחדים" (אבל ראה כס"מ הל' ע"ז שם. צפע"נ מהד"ת שם נט, ד ואילך. ועוד). ולהעיר מצפע"נ להל' שבועות פ"יב הג'. ואכ"מ.

34 גם יש לומר לדעת הבבלי, שגם ר' יוסי ס"ל כת"ק ששם של הקב"ה יכול להתגלות ע"י נביא, ומה שצבאות "כולו נמחק" היינו מפני הוכן השם, שהקב"ה נקרא בשם צבאות רק "על שם ישראל" ואינו שמו של הקב"ה מצד עצמו (כנ"ל).

35 ובדעת הת"ק דס"ל דאפע"כ הוי משמות שאינם נמחקין – אולי י"ל ב' אופנים: דאף שכל השמות שנק' בהם הבורא דינם שאינם נמחקים, מ"מ אין קדושתם שווה זל"ז, שכיון שצבאות לא נאמר בתורה אלא ע"י הנביאים אין קדושתו חמורה כקדושת שאר השמות, או – שאין חילוק ביניהם.

[ובלשון הברייתא שם (שבועות שם, סע"א) "אלו

*) ראה ר"ן (ועד"ז הוא ברא"ש. וראה רשב"א) שבועות שם בטעם שהוצרך שמואל לומר אין הלכה כר"י. אעפ"י דיחיד הוא לגבי רבים משום דרבי יוסי ניתוקו עמו. וע"פ הגי'ל בפנים י"ל שההוספה אין הלכה כר"י הכוונה רק בנוגע להלכה שאינו נמחק, אבל בנוגע לגדר השם, גם לת"ק אינו שווה לקדושת שאר השמות. ועצ"ע.

היא יודעת את ה"י, הרי ע"י כור הבר-
זל דמצרים⁴⁰ נעשה שינוי עיקרי בבני,
שנתבררו ונודככו עד שנעשו הם עצמם
מכון לשבתו ית'.

ולכן מצינו שארז"ל⁴¹ ראתה שפחה
על הים מה שלא ראה גדול הנביאים,
דכיון שגדר הנבואה הוא, שדבר ה'
מתלבש בהשגת ושכל הנביא, עכצ"ל
שגם ביצי"מ בעת קרי"ס היתה נבואת כל
ישראל גי"כ באופן כזה, אלא שאז ה' זה
לפי שעה⁴², ובפרטיות ובגלוי נעשה זה
אח"כ במ"ת דכל העם רואים את הקולות
גו'⁴³, ואח"כ ע"י בנין המשכן, כמ"ש⁴⁴
ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו
לא נאמר אלא בתוכם בתוך כאו"א
מישראל⁴⁵, שהקב"ה שורה על כל ובכל
או"א.

והגמר והשלימות בזה אז ה' בסוף
ארבעים שנה, כמו שאמר להם משה"
אתם ראייתם את כל אשר עשה ה' לעי-
ניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו
ולכל ארצו המסות הגדולות אשר ראו
עיניך האותות והמופתים הגדולים ההם",
ו(רק) אז "נתן ה' לכם לב לדעת ועינים
לראות ואזנים לשמוע", והיינו שבמשך
ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, נק-
טו אצלם ובהם כל עיני התגלות של
הקב"ה שביצי"מ, שבק"ס וכו', עד להת-

כשאני עושה מלחמה ברשעים", הרי
תוכן מלחמה הוא עם דבר המנגד. ולכן
ס"ל לר"י שאין לומר דשם צבאות הוא
שם קדוש שאינו נמחק, שזהו שם המורה
על מעשה הקב"ה כפי שהוא ית' נתון כח
לדבר המנגד לו כביכול, ובמעשה זה
לא ניכרת קדושתו של הקב"ה, שהוא
קדוש ומובדל מן העולם⁴⁶.

ולדעת הת"ק צריך לומר, שזה שנק'
צבאות "כשאני עושה מלחמה ברשעים",
אינו כסתירה לזה שהוא שם קדוש, כי
הכוונה וההדגשה היא לא להדבר ה-
מנגד, אלא לביטולו, ומדת הנצחון היא
אדרבה דבר הנעלה ביותר בו ית', כידוע,
דבמי שהוא גדול יותר, מדת הנצחון הוא
ביותר, ולכן עיקר מדת הנצחון הוא
דוקא בהקב"ה, והיא למעלה משאר מדו-
תיו⁴⁷.

ז. ע"פ הנ"ל יש לבאר הטעם שבני'
נקראים בשם "צבאות ה'" בעת יציאת
מצרים:

ע"פ הנ"ל מובן, שגדרו של שם צב-
אות הוא כפי שהקב"ה מתלבש בגדרי
בני אדם ונבראים, שלכן שם זה נתגלה
ע"י נביאים דוקא, שדבר ה' מתלבש
בהשגתם וכו'.

וזה ה' (גם) החידוש שנעשה בישראל
ביצי"מ, אף שגם לפני יצי"מ למדו "בני
יעקב" תורה, ו"נעשית בעולם אומה ש-

(39) רמב"ם ה' ע"ז ספ"א.

(40) ואתחנן ד, כ. מ"א ח, נא. ועוד. וראה תו"א

עד, א ואילך.

(41) ראה מכילתא (ורש"י) בשלח טו, ב. וראה

גם שמו"ר פכ"ג, טו. ועוד.

(42) ראה תניא פלי' (בנוגע למ"ת, ומוכן דכ"ה

(ובמכ"ש) בנוגע להגילוי דק"ס).

(43) יתרו כ, טו ובדודיל שם. וראה תניא שם.

(44) תרומה כה, ח.

(45) של"ה חלק תושב"כ פ' תרומה (שכה, ב.

שכו, ב.) ועוד.

(46) תבוא כט, א"ג.

(37) ראה אה"ת פרשתנו (ע' שכח ואילך. וראה

גם סה"מ פ"ת ע' רמז ואילך), דב, יצי"מ וק"ס
שהיו הנסים בגילוי יוצאים מהטבע לגמרי בלתי שום
לבוש וכו' וזה המלחמה ע"י שם הוי' עצמו, ע"כ לא
נוכר בתורה שם צבאות כ"א "צבאות הוי"ו" שהם
בטלים לגמרי לשם הוי', משאי"כ כשהמלחמה ב-
לבוש הטבע כו'. ע"ש.

(38) ראה המשך בבתי לגני השי"ת פ"א פ"ח
ואילך. ד"ה בבתי לגני תשכ"ח ותשמ"ח (נדפסו
בסה"מ מלוקט ח"ב).

כאו הענינים ד„נתן ה' לכם לב לדעת
ועינים לראות ואזנים לשמוע“, וקאי
איניש אדעתו דרביי⁴⁷,

בתכלית הגילוי — והשלימות תהי'
בביאת משיח צדקנו⁴⁸ בקרוכ ממש ב'
עגלא דידן, שלא יכנף עוד מוריך והיו
עיניך רואות את מוריך⁴⁹, ונגלה כבוד ה'
וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר⁵⁰.

(ממאמר ושיחות) יו"ד שבט
תשכ"ב, תשכ"א, תשמ"ח)

אחדות פנימית במציאותם, שזהו „לב ל-
דעת ועינים לראות ואזנים לשמוע“.

וכן תהי' לנו, בגמר נצחון המלחמה
שעי' בני' בסוף זמן הגלות, שלפי כל
הסימנים שבש"ס הוא דורנו זה, ובמיוחד
בהיותנו ארבעים שנה* מהסתלקות הילו-
לא של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו,
שליום ההילולא שלו נתן ללמוד מאמרו
הידוע ד"ה באתי לגני וכו' מבאר (בארו'
כה לפ"ע) זה שבני ישראל נקראים בשם
צבאות ה', ועבודת בני' בזה,

ובכחו של משה רבינו שבדורנו —
כ"ק מו"ח אדמו"ר הרי במשך ארבעים
שנה בודאי הצליח כאו"א למלא שלי-
חותו ותפקידו בתור „צבאות ה“, וכבר

47 ע"ז ה, ריש ע"ב. פרשי' תבוא שם, ו.

48 ראה סה"מ פר"ת שם (פי"ע רמח), דאמיתת
הגילוי הזה (דשם צבאות) יהי' לעתיד וכמ"ש
להנחיל כו' ואוצרותיהם אמלא כו"ל.

49 ישעי' ל, כ. תניא פליז.

50 ישעי' מ, ה. תניא שם (ספלי"ז).

(*) כשנת תשי"ג (שנת הו"ל של השיחה). המו"ל.

בא ג

וקוברו" שכ"ע מודי בה, ואילו טעם ה-
עריפה, "הוא הפסיד כו' לפיכך יפסיד
ממונ", הוא דעת לוי (בברייתא שהובאה
בגמ"א), "תני לוי הוא הפסיד כו".

ובמכילתא כאן איתא: "ואם לא תפדה
וערפתו, מכאן אמרו מצות פדי' קודמת
למצות עריפה. ד"א, ואם לא תפדה וערפ-
תו אם אין אתה פודהו עורפהו הואיל ואב-
דת נכסי כהן אף נכסיד יאבדו", שמפש-
טות לשון המכילתא משמע שהם ב' די-
עות', וטעם זה לעריפה ("הואיל ואבדת
כו") אינו לדברי הכל,

[וכמבואר במפרשים¹, דלת"ק עריפה
היא מצוה כמו פדי' אלא שמצות פדי'
קודמת: ואילו לפי הד"א עריפת פטר
חמור אינה מצוה, אלא עונש וקנס לבעל
החמור על שלא פדה אותו בשה (וכדעת
לוי בברייתא)],

ועפ"ז דורש ביאור ביותר מה שצירף
רש"י שני הענינים – פירושה של עריפה
(שהוא לכ"ע) עם טעם העריפה (שהוא רק
לדעת לוי, ודיעה ה' במכילתא) – בד"ה
אחד¹¹.

ב. ויובן זה בהקדים השאלה – למה

א. "וכל פטר חמור תפדה בשה ואם
לא תפדה וערפתו", ובפרש"י ד"ה, "וערפ-
תו" – "עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו.
הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד
ממונ".

והנה לכאורה מבאר כאן רש"י שני
ענינים שונים: (א) מהו פירוש עריפה
("וערפתו") – "עורפו בקופיץ מאחוריו
והורגו", היינו שהריגת הפטר חמור צ"ל
באופן מיוחד, "עורפו בקופיץ כו". (ב)
הטעם למצות עריפה – "הוא הפסיד ממונו
של כהן לפיכך יפסיד ממונו". וצע"ק, למה
צירף רש"י את שני הענינים בדיבור אחד
[דלא כדרכו בכ"מ, שמחלק ענינים שונים
(אפילו בפירוש תיבה אחת) בשני ד"ה].

ועוד: מ"ש רש"י, "עורפו בקופיץ מאח-
ריו והורגו" מקורו (בסתם) משנה¹, "לא
רצה לפדותו, עורפו בקופיץ מאחוריו

(1) פרשתנו יג, יג.

(2) לכאורה צ"ע שלא פרש"י תיבת "עורפו".

וראה ראב"ע כאן. מדרש לקח טוב כאן (ולקמן תשא
לד, כ). וייל שמטעם זה מוסיף רש"י, "והורגו" (ראה
לקמן הערה 25), להדגיש דעריפה היא פעולה ה-
הורגת החמור. ועדיין צ"ע דהול"ל כלשונו בפי
שופטים (כא, ד) – גבי עגלה ערופה – "קוצץ ער-
פה" (ושינה שם מל' המשנה – סוטה מה, ב).

(3) צ"ע שלא פי' מהו "קופיץ", אף שפירשו ב-

כ"מ בפירושו לש"ס (ראה הנסמן לקמן הערה 13).
ובמ"א (לקו"ש חכ"ד ע' 125 הערה 48) נת' ע"פ ל'
רש"י בשופטים שם "קוצץ". ועצ"ע.

(4) ראה לדוגמא פרש"י פרשתנו י, יא, שם,

כב, יב, ב, שם, כח.

(5) בכורות ספ"א (יג, א).

(6) כ"ה במשנה שבמשניות. וכן בלשון המשנה
שבה' בכורות להרמב"ן ספ"א. ובמשנה שבגמ'
ליתא תיבה זו, אבל הובאה בברייתא שם לעיל (י,
ב). וכן במשנה סוטה שם (בעגלה ערופה).

(7) י, ב.

(8) משנה בכורות הגיל (הערה 5).

(9) וראה פלוגתת הרמב"ם והראב"ד הל' ביי-
כורים רפ"ב. וכבר האריכו בזה במפרשים.

(10) ראה מהר"ט אלגאזי להל' בכורות לה-

רמב"ן פ"א (סי"ד ד"ה ראיתי למהרש"ג). ועוד.

(11) ולהעיר ממניח (מצוה כג סק"ב), ד"לכ-

אורה ללוי דדריש טעמא דקרא מחמת קנס איכ' ליל'
קופיץ וממול ערפו. – ועי' המבואר לקמן בפנים,
הרי אדרבה, הא דצ"ל קופיץ ומול ערפו מובן דוקא
ע"פ טעמא דלוי.

לא הותרה מיתת ברי' אפילו בשביל אחי-
לה, ומזה מובן, דגם כאשר הותרה אח"כ
(לנחי¹⁹), צ"ל זהירות שלא לצער הבעל חי,
שזהו הטעם בפשטות לאיסור אבר מן ה-
חייט, ולכן שחיטת בהמה לאכילה היא ב-
סכין (כמובא בפרש"י לעיל בפ' וירא²¹).

ולכן, לאחרי שפרש"י מהי עריפה –
„עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו“ – מוכ-
ח להמשיך ולבאר הטעם לזה²²: „הוא
הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד
ממונו“.

ביאור הדבר:

זה שבעל החמור אינו רוצה לפדותו
אינו אלא „הפסד“ (היוק) בלבד, שהרי אין
לו הנאה וריוח מזה, כי קודם פדיתו הרי
הוא אסור בהנאה²³ (וכמ"ש רש"י בד"ה
שלפנ"ז „נותן שה לכהן ופטר חמור מותר
בהנאה“, שבפשטות כוונת רש"י היא, שה-
פדי' ע"י שה היא המתירה את הפטר
חמור בהנאה²⁴), ועוד, דאם אינו פודה
אותו, הרי צריך להמיתו²⁵ – וא"כ מה

מביא רש"י טעם לעריפה כל עיקר, והרי
אין פרש"י על התורה ספר של טעמי
המצוות, ולא בא אלא לפרש פשוטו של
מקרא, וברובא דרובא לא מצינו שרש"י
יפרש טעמן של המצוות¹.

ויש לומר, שההכרח בנדו"ד למצוא
טעם (גם ע"ד הפשט) למצות עריפה, הוא
מפני האופן המיוחד של המתת הפטר
חמור, „וערפתו“ דוקא:

הריגת חמור ע"י עריפה – „עורפו ב-
קופיץ מאחוריו“ – היא מיתה הקשורה ב-
יסורים וצער, כי ע"י עריפה מאחוריו ב-
„קופיץ“ (סכין גדול¹³) שוברים את עצם
הצוואר כו¹⁴. וצ"ע: גם אם יש צורך לה-
מית את הפטר חמור (כיון ש„כל פטר רחם
לה¹⁵“, וכמו שבכור בהמה טהורה צריכים
לזבוח לה¹⁶, עד"ז פטר חמור שלא רצה
לפדותו צריכים להמית) מ"מ, למה צריכה
מיתתו להיות באופן כזה¹⁷?

והרי הזהירות ב„צער בעלי חיים“ הוא
ענין המובן בשכל הפשוט (גם ד"בן חמש
למקרא¹⁸). ועוד זאת: מפורש לעיל בפ'
בראשית¹⁹ ש„לא הותר לאדם ולאשתו ל-
המית ברי' ולאכול בשר“ (דלאדם ולחה

(19) נח ט, ג ובפרש"י.

(20) נח שם, ד ובפרש"י.

(21) כב, ו. וכן בפרש"י תולדות כו, ג.

(22) ועד"ז ב"עגלה ערופה, שנאמר בה (שופטים
שם), „וערפו“, פרש"י גם טעם העריפה „(קוצץ כו')
אמר הקביה תבא עגלה כו'“, כמשנ"ת בארוכה
בלקויש שם ע' 125 ואילך.

(23) כדעת ר' יהודה (בכורות ט, ריש ע"ב),
וכ"ה להלכה (רמב"ם הל' ביכורים פ"ב היד. הל'
בכורות להרמב"ן ספ"א. תוס'וע י"ד שכ"א ס"ח).
וכן סתם מבכילתא פרשתנו כאן.

(24) ראה רא"ם שם [נ"מ"ש בדפוס ר"א"ם ה'
נפוצים, נכנס במקום פטר חמור], לכאורה היא
טה"ד, וצ"ל „לא נכנס“. וכלשון הקיצור מזרחי
ושפ"ח שם] נחלת יעקב על פרש"י כאן.

(25) וגם אז נבלתו אסורה בהנאה (וגם ר"ש
דמתירו בהנאה מחיים, מודה דאחר מיתה אסור –
בכורות שם בסוף העמוד). וכ"ה ל' המשנה וברייתא
בכורות (הג"ל הערות 5, 6), „עורפו כו' וקוברו“.

(12) ראה ס' כללי רש"י (קה"ת, תשמ"ט) פ"ג אות

11 (בהוצאת תנש"א – פ"ב אות 17) וש"נ.

(13) רש"י בכורות י' ב. ובכ"מ. – וראה לקו"ש
חכ"ד ע' 125 הערה 42, 50. וש"נ. וראה ס' זכרון על
פרש"י כאן.

(14) ד„עורפו“ היינו „קוצץ“ (רש"י שופטים כא,
ד), וראה טיו"ד שכ"א (ורמ"א שם ס"י). מ"כהו
בקופיץ כו' (וראה במקומות שנסמנו בלקויש שם)
– ולא כשחיטה שחותר בהולכה (ההבאה).

(15) פרשתנו שם, יב. וכן לפנ"ז שם, ב: „קדש
לי כל בכור גוי באדם ובבהמה לי הוא“.

(16) פרשתנו שם, טו.

(17) ואינו דומה למליקת עוף (ויקרא א, טו
ובפרש"י, שם ה, ח), שהוא בצפרונו של כהן (רש"י
הג"ל), ועוד, שעצם צואר העוף אינו קשה כ"כ כו'.
(18) א, כט"ל.

„יפסד ממונו“ קאי על החפצא ד„ממונו“, דהיות שהוא גרם שיפסד ממון הכהן, לכן גם ממונו נפסד ׀לפי׀ יל שהוא ע״ד חיוב תשלומין, דהיות שהוא גרם הפסד בממון חבירו, חל חיוב תשלום (ושיעבוד) על ממונו, ומעין זה בנדוד׳, דהיות שהפסיד ממונו של כהן, לכן חל חיוב של „הפסד“ על ממונו: משא״כ „יפסיד ממונו“ קאי על הגברא, ובלשון זו מודגש יותר העונש על הגברא, שהוא צריך להפסיד ממונו.

וזו טעמו של רש״י ששינה ל„יפסיד ממונו“, כי לשיטתו, עיקר העוול בהעדר פדיית פטר חמור, אינו הצד הממוני שבזה (שגרם חסרון בממונו של כהן), אלא אכד ריות הגברא, שכוונתו אך להפסיד ממון הכהן בלי תועלת והנאה לעצמו, ו„לפיכך יפסיד ממונו“, שהוא צריך להרגיש ענין של הפסד בממונו.

ועפ״ז אולי יש להוסיף עוד, דלשון „יפסיד ממונו“ בפרש״י כאן פירושו לא רק שטובל הפסד בממונו, אלא שגורם הפסד ונזק לממונו, שהוא צריך להפסיד את ממונו במו ידיו, דפעולת העריפה (הפסדת ממונו) צריכה להיעשות על ידי בעל החמור בעצמו.

כלומר: מכיון שהוא התנהג באופן אכזרי בממונו של כהן, „הפסיד ממונו של כהן“, לפיכך עונשו, שהוא (בעצמו) צריך לעשות פעולה אכזרית בממון שלו, „יפסיד ממונו“.

ד. והנה נת׳ כמ״פ²⁸, דאף שבפירושו על התורה, לא בא רש״י אלא לפרש פשוטו של מקרא, מ״מ נרמזים בו גם „ענינים מופלאים“²⁹ בשאר חלקי התורה, וגם ע״ד ההלכה.

הנאה יש לו בהעדר פדיית החמור? אד׳ רבה, אם ה׳ פודה אותו בשה ה׳ מרווית, כי ערד השה הוא פחות מערך החמור³⁰ — וא״כ אין בהעדר פדיית החמור אלא הפסד ממונו של כהן (למנוע ממנו השה), בלי כל תועלת והנאה לעצמו, וה״ז היפך החסד והרחמים.

ומשום כך מענישים אותו, מדה כנגד מדה, שלא זו בלבד שחמורו נהרג, אלא עוד זאת, ש„עורפו בקופיץ מאחוריו והורג׳, שהריגה באופן זה מדגישה שהיא פעולה של הפסד בלבד, „יפסיד ממונו“, ועי״ז ישים אל לבו האכזריות שבהנהגתו כ׳.

ג. בדרך זו יש לבאר גם דיוק לשון רש״י „הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו“: לשון הבריייתא היא „לפיכך יפסיד ממונו“ ׀עד׳ז במכילתא הלשון „נכסיד יאבדו“], ואילו רש״י שינה וכ׳ „יפסיד׳ ממונו“.

וע״פ הנ״ל יש לומר:

החילוק בפשטות בין שתי הלשונות — „יפסד ממונו“ או „יפסיד ממונו“ — הוא:

וכ״ה להלכה (ראה במקומות שנסמנו לעיל הערה 23). אלא שרש״י כאן השמיטו (ובמקומו כ׳ „הורגו“ — ראה לעיל הערה 2). ואכ״מ.

26 ראה בכורות שם „אפסידא דביני ביני“ וברש״י שם. וראה שם (ואילך), תפדה בכל שהוא. ושם יא, א, ולא אמרה תורה בשה להחמיר עליו אלא להקל עליו. ועוד.

27 בדפוס ראשון דפרש״י „יפסד“ (ובכמה כת״י רש״י שתח״י „יפסד“). וכ״ה בפרש״י (גם ב־דפוסים הנפוצים) לקמן תשא (לד, כ). אבל בדפוס שני, כמה כת״י רש״י שתח״י, ובדפוסים הנפוצים — „יפסיד“, ככפנים.

28 ראה ס׳ כללי רש״י (קה״ת, תשמ״) פט״ז (בהוצאת תנש״א — פ״ח).

29 ל׳ השל״ה במס׳ שביעות שלו (קפא, א).

30 אבל להעיר שבפירושי רש״י עה״פ תשא שם, כמה שינויים (קלים) לגבי ל׳ רש״י בפרשתנו כאן. ואכ״מ.

אינה חובת הבעלים (והוא כמו פדיית הקדש, שכל אדם יכול לפדות ממון הקדש, לא רק הבעלים שהקדישו), אבל לדעת כמה מפרשים³¹, הרי פדיון פטר חמור הוא חובת הבעלים, ופדיון ע"י חבירו מועיל מטעם (זכ"ו) ושליחות.

וע"פ הג"ל בשיטת רש"י בפירושו ע"ה"ת, ג"ל, שכל זה הוא רק לענין פדיון, משא"כ לענין עריפה, לא יהני גם אם ימנה את חבירו בפירוש לשלית, כי חובת ה"עריפה היא עונש על הגברא, שצריכה להעשות כמו ידיו (כנ"ל), שרק בזה מתקיים עונשו.

ה. ועדיין צע"ק ל' רש"י³², "הוא הפסד ממונו של כהן", דלכאורה, אין כאן הפסד ממונו של כהן, אלא רק מניעת ריוח, שה"י צריך לתת שה לכהן ולא נתנו, אבל לא הפסיד ממונו (שיש לו מכבר) כלום³³.

לכאורה יש לומר, דגם מניעת ריווח נקראת הפסד³⁴ (עכ"פ ע"ד הפשטי³⁵). אבל

34) ראה מהרי"ט אלגאזי להל' בכורות לה: רמב"ן פ"א (ס"ז). מניח מצוה כב. שו"ת הצ"צ י"ד סרכ"ב את ג"ד. ועוד.

34) וכן לשון לוי בבביתא (כנ"ל ס"א). וראה לקמן הערה 41.

35) להעיר מצפ"ע להל' מתנות עניים (גב, ריש ע"ב).

36) ראה השקו"ט ע"ד ההלכה במקומות ה: מסומנים בשד"ח כללים מערכת ה' אות סט (כרך א') ק"א, סעי'ב ואילך). פאת השדה לשם אות ב' (כרך ח' איתראס, א ואילך).

37) ראה לקו"ש ח"ט ע' 135.

ולהעיר דע"ד הופט מצינו בכמה מקומות ב' תורה שמתחשבים בהוה כמה שיקרה בעתיד (ראה לדוגמא רש"י לך, יד. יד. ועד"ז בכ"מ. וראה לעיל ע' 8 הערה 17). ועד"ז י"ל בענינינו, דע"פ תורה, הריווח שצריך להגיע לאדם בעתיד נחשב כאילו כבר הגיע לידו (וכנראה מוחש שהאדם מצטער גם ע"ז).

וכן יש לומר בנדו"ד, דע"פ הג"ל בדיוק לשון רש"י, "יפסיד ממונו", יש ללמוד גד"רו של חיוב עריפה ע"פ הלכה.

דהנה בנוגע לפדיון פטר חמור איתא בגמ'³⁰, "הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדיו", ובמנחת חינוך³¹ חקר מהו הדיון לענין עריפת פטר חמור, אם אפשר לע"רוף פטר חמור של חבירו.

והנה במנ"ח שם אתי עלה מטעם דאיך אפשר לאדם להזיק ממון חבירו, דכיון שאם רצו הבעלים יכולים לפדות החמור ככל עת, הרי כשעורפו הוא מזיק ממון חבירו. אלא שיש לעיין בזה ע"פ מ"ש רש"י בגמ'³², "לפיכך יופסד ממונו, יכפר הו"בית דין לעורפו. לאחר שלשים", הרי שלפרש"י לאחר ל' יום ב"ד כופין אותו לעורפו, וכיון שכן, לכאורה יש מקום לומר, דלאחר ל' מותר לערוף פטר חמורו של חבירו, ואין בזה דין מזיק ממון חבירו (כיון שכבר אין בידו הברירה לפדות, שהרי ב"ד כופין אותו לערוף אחרי ל').

אמנם ע"פ משנת"ל בכוונת לשון רש"י, "לפיכך יפסיד ממונו", מובן שזוהי חובת הבעלים, שבעל החמור צריך לערוף (ל' הפסיד) ממונו, ואין חבירו יכול לזכות בקיום חובה זו.

ויש להוסיף עוד, דהנה לענין פדיון פטר חמורו של חבירו שקו"ט במפרשים בטעם הדבר, דבתוס' איתא שמצות פדיון

30) בכורות יא, א. וז"ה ברמב"ם שם ה"ג. טושי"ע י"ד שם ס"ז.

31) מצוה כג בסופה.

32) בכורות י, ב. – הובא במנ"ח שם (ונשאר בצ"ע, למה כופין אותו לערוף ואין מניחים אותו לקיים מצות פדיון. וראה לקו"ש ח"ט ע' 497-8. ואכ"מ).

33) ד"ה הוא ב"ק סח, ב. וראה תוד"ה הפודה בכורות יא, א (ושקו"ט בכוונתם במהרי"ט שבהערה הבאה).

— פדיית החמור מיד הכהן, דבעצם תיכף משנולד — „לך יהי“, דשייך לכהנים, אלא שהתורה ציוותה לישראל לפדותו מה-כהן³⁸ (וגם הקל על הישראל, שיכול ל-פדותו בשה).

וזהו פירוש ל' רש"י³⁹, „הוא הפסיד

(פ"א ה"ז) „החמש שוכניו בהן הכהנים בכל מקום כו' ופדיון הבן ופטר חמור“, ועד"ו אח"כ (שם ה"י) „ופטר חמור לוכי כהונה — ולא נקט (כלשון ה-ש"ס — ב"ק ק"ב. ב. חולין קל"ג, ב) „פדיון פטר ח-מור“⁴⁰. והיינו, דגדר מתנות כהונה חל על הפטר חמור עצמו (אלא שחייבים לפדות אותו מיד הכהן. וראה הערה הבאה).

40) להעיר מפלוגתא הפוסקים (ראה תרומת הדשן פסקים סר"ה. שו"ת הרדב"ז ח"א סתצ"ו. טו"ד משכ"א. ברכ"י י"ד שם ס"ד. וטו.) אם מקי"מים המצוה ע"י נתינת הפטר חמור עצמו לכהן.

אבל י"ל, דהמבואר בפנים הוא גם להדיעות ש-אין יוצאין י"ח בזה, כי טעמם הוא מפני שהתורה גזרה, תפדה... ואם לא תפדה וערפתו, שבכתוב נתפרשו רק שני ברירות, או פד"ו או עריפה (ולא נתינת החמור עצמו לכהן) אבל גדרו של פדיון הוא, שפדוין את החמור מן הכהן.

41) וצ"ע אם גם ע"ד ההלכה הוא כן (וזהו פירוש לשון לוי בברייתא, וכן ל' המכילתא כאן „אבדת נכסי כהן“). — וראה לעיל הערה 39.

ולכאורה לדעת ר"ש שמותר בהנאה (ולא נחשבת גזל כהן) עכצ"ל שאינו ממון כהן ממש. וראה בכורות (א, א) דלר"ש שמותר בהנאה ממונא דבעלים הוא, וגם לר"י דאסור בהנאה, כיון דקני להו „דביני וביני“ נחשב „מונא דידי“ (רש"י שם) והגונג ממנו פט"ח הכפל שלו. ועיי' צ"ע שם.

וכן המקדש בפט"ח לדעת ר"ש שמותר בהנאה מקודשת (קידושין גז, ב. וראה בכורות י, ב — „תיקדש בכולו“⁴¹. משא"כ אליבא דר"י שמקודשת רק „בהך דביני וביני“ — דלא כדיו, המקדש

(⁴¹) וכ"ה גם ל' הרמב"ם הלחן בפרק שם הט"ו (אבל בסוף הפרק שם הט"ו) לפנינו, ופטר חמור. אלא שבמהדורת פרענקל שם בילקוט שינויי נוסד-חאות מביא גירסא, ופדיון פטר חמור. — ובספרי קרח יח, כ) „פטר חמור“.

קשה קצת לפרש כן הלשון „הפסיד ממונו של כהן“, שמשמעה שמדובר בממון שכבר זכה בו הכהן, ואם הכוונה רק למניעת ריווח הול"ל „הוא גרם הפסד לכהן“ ו-כיו"ב (ולא „הפסיד ממונו של כהן“).

ולכן נ"ל, דלדעת רש"י בפשוטו של מקרא, זכותו של הכהן אינה רק בפדיון הפטר חמור, אלא בפטר חמור עצמו, וא"כ אין כוונת רש"י ב„הפסיד ממונו של כהן“ על מניעת הריווח של השה, אלא על הפטר חמור עצמו.

ביאור הדבר:

ע"ד הפשט משמע, דגדרו של פדיון פטר חמור הוא, מה שפדוין את החמור מן הכהן, דהפטר חמור שייך לכהן, אלא ש-אמרה תורה שאין נותנים הפטר חמור עצמו לכהן אלא צריכים לפדות אותו מידו, ע"י נתינתו שם במקום החמור.

וכדמוכח מפשטות הכתובים דפ' קרח³⁸ (שרק שם מפורש ע"ד הנתינה (דפדיון הבן ופדיון פטר חמור) לכהן): „כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם וב-בהמה יהי' לך, אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה“, הרי מפורש ד„כל פטר רחם לכל בשר גוי באדם ובבהמה יהי' לך“ (לכהן), אלא שאח"כ ממעט הכתוב בכור אדם ובכור בהמה טמאה שאין הם עצמם ניתנים לכהן אלא רק פדיונם.

ונמצא, שגדר פדיון פטר חמור הוא³⁹

38) יח, טו.

39) וכ"כ במהריט"א אגאזי שם פ"א ס"ג בסופו (ד"ה אשר ע"כ). ע"ש. ועיי' ג"כ ל' הצ"צ בשו"ת יו"ד שם (אות ג' וריש אות ד'). וראה צפצפ"ג הנ"ל (הערה 35) השקו"ט אם המית פט"ח (לא בעריפה) צריך לשלם לכהן לצאת ידי שמים, ע"ש (ובצפצפ"ג ה' כלאים יט, ד) נקט „דמצות מתנות כהונה לא חל רק לאחר פדיון, ע"ש“.

ואולי זהו דיוק לשון הרמב"ם בהל' ביכורים

ממונו של כהן", דמי שאינו רוצה לפדות את החמור, הרי הוא מפסיד ממון כהנים, כי (ע"ד הפשט) פטר חמור – "לך יהי", ואע"פ שהתורה ציוותה לישראל לפדותו,

הרי עכ"פ יש לכהנים זכות בחמור זה כדמי הפדיון (שה).

(משיחות ש"פ חצא וש"פ חבא תשמ"א)

במתנות" (זרוע לחיים וקיבה) דאינה מקודשת (קידושין נה, א"ב. וכ"ה להלכה ברמב"ם הל' אישות פ"ה ה"ו – כמ"ד טובת הנאה אינה ממון).

ולהעיר מרשב"א (שו"ת ח"א סשי"א) „דבגופו של פטר חמור ממש ליכא דוכי ב"י דאי לא פריק ל' "

למיתה אויל ועוד כל דפריק ל' הוה ל' דבעלים כו' והילכך דינא הוא דאפילו תקפו כהן מוציאין אותו מידו". ובביאורי הגר"א יו"ד (סשט"ו סק"ב) „דבפטר חמור לא זכה כהן".

ועצ"ע. ואכ"מ.

בשלח

„פחדכם ומוראכם יתן ה' גוי' וז'ל: „פחדכם ומוראכם, והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד, לשון בעיתת פתאום. מורא, לשון דאגה מימים רבים, והיינו, דזה ש„פחד“ קאי על הקרובים הוא לפי שזהו פירוש תיבת פחד – „לשון בעיתת פתאום“ (שזה מתאים כשגורם היראה נמצא בקירוב מקום ובמילא היראה היא בדרך „בעיתת פתאום“): ותיבת „מורא“ נופלת על הרחוקים לפי שפירושה „דא-גה מימים רבים“ (שגורם היראה הוא כריחוק ממנו, אם ריחוק במקום או רי-חוק בזמן?).

אבל לכאורה קשה לבאר שזהו טעמו של רש"י כאן, כי לפי הו"ל לרש"י ל-הביא כאן את פירוש התיבות „פחד“ ו„אימה“ (ד„פחד לשון בעיתת פתאום“, ו„אימה“ הוא לשון „דאגה מימים רבים“). ועוד – דכיון שסדר המקרא כאן מורה, לכאורה, ש„אימה“ היא על הקרובים ו„פחד“ קאי על הרחוקים (שהרי מקדים „אימתה“ ל„ופחד“), ה' לו לפרש טעמו דקרא.

כלומר: משנת"ל הוא רק טעם על פרש"י, שמפרש „אימתה על הרחוקים, ופחד על הקרובים“ – אבל עדיין קשה בכתוב עצמו: כיון ש„אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים“, למה מקדים „אימתה“ ל„ופחד“, ולא אמר „יפול עלי-הם פחד ואימה“ (וכמו בפ' עקב שם, שמקדים „פחדכם“ ל„ומוראכם“)?

[ויש להוסיף ממה שהעירו במפר-

א. „תפול עליהם אימתה ופחד גוי'“, ומפרש רש"י: „תפול עליהם אימתה – על הרחוקים. ופחד, על הקרובים, כענין שנאמר: כי שמענו את אשר הוביש וגוי'“.

וכבר הקשו במפרשים¹, „דילמא איפ-כא, אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים, שמתחילה ירא הקרוב ואח"כ הרחוק“.

ואע"פ שבמכילתא על אתר נאמר כן („אימתה על רחוקים ופחד על קרובים“) – הרי: (א) כבר נת' כמ"פ שאין דרכו של פרש"י עה"ת להעתיק פירושי חז"ל, אלא מפרש רק פשוטו של מקרא (ואו-תם פירושי חז"ל שנעתקו בפירושו, הוא לפי שהם מיישבים פשטות המקרא). (ב) במכילתא דרשב"י כאן הגירסא „אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים“, ולמה בחר רש"י גירסא הנוטה מפשטות הכתובים.

ועוד תמוה: רבינו בחיי כאן כותב „על דרך הפשט, אימתה על הקרובים, ופחד על הרחוקים, כענין שכתוב כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם“, והוא היפך פירוש רש"י.

לכאורה יש לומר (וכן תירצו במפר-שים)² ע"פ מ"ש רש"י בס"פ עקב, עה"פ

(1) פרשתנו טו, טז.

(2) יהושע ב, י. – וראה לקמן טעני ג.

(3) שפי"ח, משכיל לדוד, באר בשדה על פר-

ש"י. מרכבת המשנה על המכילתא כאן.

(4) כפרש"י בראשית ג, ח. ובריבוי מקומות בפיר-

רושו עה"ת.

(5) באר בשדה. וראה גם אמרי שפר ודברי דוד

כאן.

(6) מספרי שם.

(7) להעיר גם מפ' לך טו, יב וברש"י שם.

שים, שבפרש"י לש"ס משמע שמפרש איפכא, ש"פחד" הוא "דאגה שאינו בא פתאום", וכבר שקוטט בארוכה איך ל- תורך זה עם פירושו הנ"ל בפ' עקב.

ב. ויוזן זה בהקדם הסברה בכללות תוכן כתוב זה:

בפסוקים הקודמים נאמר "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען", שבוה כבר מתוארים היראה והפחד שנפלו על כל האומות (עם פרטי החילוקים שביניהם: "ירגזון", "חיל", "נבהלו", "רעד" ו"נמו- גו").

וההידוש בכתוב דידן "תפול עליהם אימתה ופחד גו" הוא:

בכתובים הנ"ל הכוונה היא לסיפור דברים (בלשון עבר), שלאחרי קריעת ים סוף, "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז גו" נבהלו גו" יאחזמו רעד נמוגו גו" ו"אע"פ שבפשטות¹¹ לא נודע לכל אומות הנ"ל ע"ד קרי"ס עד לאחרי זמן, ושירת הים אמרו בני" תיכף בצאתם מים סוף – הרי השירה נאמרה ברוח הקודש¹² (וכ-

מובן מפרש"י (ממכילתא)¹³ שבעת קרי"ס "בכבודו נגלה עליהם כו' ראתה שפחה כו' מה שלא ראו נביאים", וזהו שאמרו ברוח הקודש אשר בשמוע האומות ע"ד קרי"ס יגרום זה לרוגז וכו':

משא"כ בכתוב דידן נאמר "תפול" ל- שון עתיד, כי זהו ענין של תפלה או נבואה על העתיד, כמפורש בהמשך הכתוב, "תפול עליהם אימתה ופחד גו' ידמו כאבן) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית", היינו, שבני" ביקשו או ניבאו שיראה ופחד אלה (מהנס דקרי"ס) ימשכו¹⁴ עד לאחריי שיעברו בני" את הירדן¹⁵ ויכנסו לארץ ישראל.

עפ"י יש לבאר טעמו של רש"י לפרש "אימתה – על הרחוקים", כי אז, כאשר בני" יעברו את הירדן, הרי מה שנוגע בעיקר הוא מצבם של האומות שיכולים לעכב כניסתם לארץ, והם, "הרחוקים" מים סוף.

כלומר: אף שבעת כניסת הארץ יהיו אומות הנ"ל קרובים למקומם של ישראל – הרי כאן לא מדובר על הפחד שיתחדש אז אצל האומות (מחמת קירבת בני" לארצם), אלא על האימה שנפלה עליהם מחמת הנס דקרי"ס. וזאת היתה בקשת או נבואת בני", שאימה זו מקרי"ס (שנפלה עליהם, "מרחוק") תישאר חקוקה בלבם,

8) ס' חלקי אבנים על פרש"י (פירדא, תג"ו. ונדפס כמ"פ לאח"ז) ס"פ עקב. הובא במלקט חדאיג מהרש"א ע"ת פרשתנו כאן. ועוד. וראה בארוכה שם אפרים על פרש"י פרשתנו כאן.

9) סוטה כ, ב ד"ה פחדא.

10) טו, יד-טו.

11) וראה גם פרש"י שם.

12) וראה ב' הפירושים ברמב"ן על "שמעו עמים".

12) להעיר מרש"י לעיל יד, כא (ממכילתא שם), ושיך עה"ת כאן.

13) ראה מכילתא פרשתנו טו, א. שמור" פכ"ב,

ג. פכ"ג, ב. ועוד. וראה גם סוטה ל, סע"ב ואילך.

וראה לקו"ש חלא" ע' 69 ואילך.

14) טו, ב ד"ה זה אילי. – ועיי'ן סוטה שם.

15) כ"ה בחזקוני כאן. ועוד.

16) ראה גם חזקוני כאן: "תשכון עליהם ולא

תעבור מהם הפחד, לשון על פני כל אחיו נפ"ל"

(ס"פ ח"ש, וכפרש"י שם).

17) ברמב"ן (טו, יד) מפרש ש"תפול גו" הוא

כדי שלא ילחמו עם בני" לעכב העברתם את הירדן.

אבל לכאורה י"ל שקאי גם על הזמן שאח"כ, שגם

כשילחמו עם ישראל יהי מתוך אימה ופחד כו'.

18) ובפרטיות יותר – שתי העברות, נחל ארגון

והירדן, כהתרגום עה"פ (שצויין בפרש"י).

פג אצל הקרובים, והרי רואים בטבע בנ"א דכאשר יודעים שהכל מפחדים מדבר מסוים ה"ז גופא מטיל אימה על כאו"א בפרט, וכן בענינו, שזה שהפחד עדיין בתקפו אצל "הקרובים" מוסיף ברגש האימה אצל "הרחוקים".

ג. ועוד יש לומר (באופן אחר קצת), ובהקדם עוד קושיא בפרש"י כאן, ש- הביא הרא"י, "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'" בהמשך לפירושו, ופחד - על הקרובים, ותמוה - הלא בפשטות הכנענים הם בסוג ד, "רחוקים"²⁰ (שעליהם נפלה אימה), וא"כ הו"ל לרש"י להביא רא"י זו בד"ה "אימתה" שלפנ"ז?

ובמפרשים²¹ כתבו, שרא"י זו אכן חו- זרת על פירושו שלפנ"ז, "אימתה - על הרחוקים" [והוסיפו שכוונת רש"י ללשון הכתוב ביהושע שם²², "וכי נפלה אימת- כם עלינו גו'", שבהמשך לזה נאמר, כי שמענו את אשר הוביש גו'", הרי מפורש לשון, "אימה" בשייכות להשמיעה ע"ד הנס דקרי"ס].

וימתק עוד יותר אם נאמר ששני הפירושים דרש"י הם ד"ה אחד, וכדמש- מע גם מזה שרש"י העתיק בהד"ה גם התיבות, "תפול עליהם", שמזה מובן, שאין כוונתו רק לפרש החילוק בין ב' הלשונות ד, "אימתה" ו, "פחד", אלא כוונתו לפרש (גם) תוכן הכתוב, שכוונת הכתוב היא כאילו ה' כתוב, "תפול (עליהם) אימתה על הרחוקים ופחד על הקרו- בים", ואח"כ מביא רא"י לכך, "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'", וזוהי רא"י שזה נתקיים בפועל אצל הרחוקים.

וכהכתוב שהביא רש"י לרא"י, "כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'", שזה אמרה רחב לשלוחי יהושע, שגם אז (לאחרי ארבעים שנה) עדיין היתה אימה זו בלבבם ממה ש"הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים".

וכיון שבענין "עד יעבור עמך גו' עד יעבור גו'" צריכה להיות קיימת האימה שנפלה בעת קרי"ס על האומות בא"י (וכן אלו שסביבות א"י), לכן הקדים, "אי- מתה - על הרחוקים", ורק אח"כ אומר, "ופחד - על הקרובים", שזהו הפחד שנפל על האומות הסמוכים וקרובים לים סוף²³.

ואין להקשות למה נאמר, "ופחד - על הקרובים" כל עיקר, דלמאי נפק"מ פח- דם של הקרובים לים סוף לענין העברת בניי את הירדן? - כי מובן, דאם רגש האימה מרחוק לא פג לאחרי ארבעים שנה, כ"ש וק"ו שהפחד מקרוב עדיין לא

19) ולכאורה "הקרובים" קאי על פלשתים, כמ"ש בריש פרשתנו, כי קרוב הוא" (אלא ש.ויסב אלקים גו' דרך המדבר גו"). - ולהעיר שעליהם נאמר, "ח"ל אחז יושבי פלשת".

ואולי גם "עמלק" הוא בכלל "הקרובים", שהרי הוא ישב בנגב (שלח יג, כט), וכן ה' הראשון ללחום עם ישראל, כמסופר בסוף פרשתנו - אלא שמהו גופא מוכח, לכאורה, שעליהם לא נפל פחד (וראה רש"י תצא כה, יח ד"ה אשר קרד). ויש לומר, שזה ה' עונש על בניי (שעמלק לא יפחד כו'), כפרש"י פרשתנו (יו, ח) וכן מלחמתו ה' עם ישראל (רש"י חוקת כא, א) היתה רק מפני ששמע שמת אהרן כו' (רש"י שם. וכן בפרש"י מסעי לג, מ).

* בפ' שלח (יד, כה. שם, מג"מה) העמלקי והכנעני. היושב בהר הוא, ומשמע שהיו סמוכים זל"ז. אבל כנעני הוא שם כללי (רש"י בא יג, ה). וצ"ע אם כנענים אלו (שאצל עמלק) הם בכלל יו- שבי כנעני, שארצם (הר ההוא) היא חלק מא"י. ואכ"מ.

20) ראה הערה הקודמת ובושה"ג לשם.

21) נחלת יעקב. ועוד.

22) ב, ט.

אימה, ויושבי כנען (ש, אמרו עלינו הם באים כו"ו) הם הקרובים שעליהם נפל פחד – וע"ז הביא רש"י כתוב מפורש איך נתקיימה נבואה זו, שהפחד שנפל על יושבי כנען מקר"ס, נשאר בהם עד שבנ"י עברו את הירדן, כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו'²⁵.

ולפי ביאור זה מבואר סדרם של „אי-מתה ופחד“ בפשטות, דתחילה נפלה אי-מה על הרחוקים (אדום ומואב), ורק אח"כ נפל פחד על הקרובים שהם יושבי כנען.

ד. ויש לבאר הסדר בכתוב – „אי-מתה על הרחוקים, ופחד על הקרובים“ – בעבודת האדם:

מלחמת ישראל עם האומות גם רומזת על מלחמת היצר, שכאו"א מישראל צ"ריך לכבוש את ז' המדות הרעות של נפשו הבהמית שיהיו תחת ממשלת הקדו-שה. ובאומות יש שני סוגים – „קרובים“ ו„רחוקים“: האומות ה„רחוקים“ מבני ישראל, הם תאוות רעות כאלו שאיש ישראל רחוק מהם, שמצד טבע נפשו מופרך אצלו להכנע להם, אלא שלפ-עמים יצרו של אדם מתגבר עליו, ואחרי שנשקע בריבוי תאוות יכול להכשילו ר"ל גם בהם²⁶; וה„קרובים“ היינו אותן המדות רעות שקרובה יותר האפשריות שאיש ישראל יכשל בהם, ועיקר מלחמת היצר היא להתגבר על תאוות אלו.

והנה אמרו חז"ל²⁷ „אלמלא הקב"ה

אבל פירוש זה דחוק קצת בלשון רש"י, שפשטות המשך לשונו מורה שקאי על פירושו, ופחד על הקרובים²³.

ואולי יש לומר, שכונת רש"י ב„רחו-קים“ ו„קרובים“ אינה לריחוק וקירוב במקום, אלא הוא ע"ד ב' הסוגים שב-פרש"י בפסוק הקודם, דעל „אלופי אדום אילי מואב“ כתב „והלא לא ה' להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים כו"ו, ועל „נמוגו“ כ', אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו“, וזהו החילוק בין „רחוקים“ ל„קרובים“, ד„אי-מה על הרחוקים“ היא אימתם של האו-מות שבנ"י נשארו „רחוקים“ מהם בעת כניסתם לארץ, כי לא באו לרשת את ארצם, אלא שמ"מ נפל עליהם אימה מגבורתם²⁴ של ישראל; ואילו „פחד על הקרובים“ הוא הפחד שנפל על אותם האומות שבנ"י הלכו לרשת²⁵ את ארצם.

ועפ"ז י"ל, ש„הרחוקים“ ו„הקרובים“ שבפרש"י כאן הם האומות שנוכרו בפסוק שלפנ"ו, דאדום ומואב (ש„לא עליהם הולכים“) הם הרחוקים שעליהם נפלה

(23) וכן נקט בשם אפרים על פרש"י (אלא ש-פירושו דחוק לכאורה. וראה בהערות „יד ושם“ לשם אפרים שם).

בחי' ופי' מהרי"ק על פרש"י (לבעה"ס מה-רי"ק) כאן משמע שפרש שכונת רש"י היא להביא רא' על שניהם, הו אימה והו פחד (והוא מ"ש ביהושע שם (פסוק יא) וימס לבבנו, כנגד פחד). וראה גם הערות „יד ושם“ הנ"ל. אבל לכאורה כל הכנענים הם בגדר „רחוקים“ לגבי מקום הים סוף, ונפל ע"ז לשון „אימה“ ולא „פחד“. ואכ"מ.

(24) להעיר מאכרובאל עקב (י, יב) בחילוק בין פחד ומורא, שפחד הוא כ„פחד האדם מאיבו כשיבא עליו וחרבו שלופה כו"ו, ו„מורא“ הוא היראה „הנמשכת מפני הכרת מעלת הדבר הנורא“. ע"ש באורך (ושם ס"פ עקב). ולהעיר שיראה במוח ופחד בלב (ראה תניא פ"ג ובקיצורים והערות לשם ע' פט). שם פ"ט. ועוד.

(25) אבל אין כוונת רש"י להביא רא' לפירוש לשון „פחד“, שהיא על הקרובים – שהרי ביהושע שם לא נזכר כלל לשון פחד – אלא רק להביא רא' שהענין נתקיים בפועל, שנפל פחד על הכנענים, וכדייק לשון רש"י „כענין שנאמר“.

(26) ראה קונטרס ומעין מאמר ב. ובכ"מ.

(27) סוכה נב. ב. קידושין ל, ב.

היצר הרע, באופן שאין לו כח להתגבר על האדם אפילו בתאוות כאלו שקרובים הם לאדם להכשל בהם, ועד שנותן כח לאדם לכבוש לגמרי את יצרו הרע, ועוד יותר – להפכו לטוב, כמחז"ל²⁸, „בכל לבבך – בשני יצריך“.

(משיחות ש"פ בשלח
וש"פ משפטים תשל"ט)

(28) משנה רפ"ט דברכות. ספרי ואתחנן עה"פ (ו, ה).

עוזרו אין יכול לו, שהקב"ה עוזר לאדם להתגבר על יצרו ולנצחו, וזהו מה שהכתוב אומר „תפול עליהם אימתה ופחד“, שהקב"ה מטיל אימה ופחד על היצה"ר, שלא יוכל להתגבר ולשלוט ח"ו על איש ישראל.

ועפ"ז מובן גם הסדר, שבתחילה נופלת אימה על הרחוקים ואח"כ פחד על הקרובים, כי פעולת העזר מלמעלה היא מן הקל אל הכבד, דלכל לראש פועל עזר זה, שהאדם לא יהי' שייך לתאוות כאלו שהם רחוקים ממנו, ואח"כ פועל עזר זה עוד יותר, שמטיל פחד על

בשלח ב

ב. ויובן זה בהקדים ביאור מקורה וגדרה של סעודת מלוה מלכה, דחובת ג' סעודות למדו בגמ' מג' פעמים "היום" שנאמרו במז' – "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה" (וי"א¹ שהוא חיוב מה"ת), משא"כ סעודת מלוה מלכה לא מצינו עלי' לימוד מקרא.

ובגמ' איתא, "לעולם יסדר אדם שול-חנו במוצאי שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכניזת", ובפרש"ש¹⁰, "במוצ"ש, נמי כבוד שבת ללוות ביציאתו דרך כבוד כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר", וב-המשך הגמ' שם הובא סיפור דר' אבהו עשו לו במוצאי שבת "עיגלא תילתא" (אע"פ שלא הי' אוכל אלא מעט, כוליי"תא"). ובפשטות משמע, שזהו טעמה של סעודה זו¹¹, כדי לכבד את השבת ביצי-

א. כתב רבינו הזקן בשולחננו בדיני סעודת מלוה מלכה: "טוב לבשל בשר או דבר אחר במוצאי שבת לכבוד סעודת דה זו, ובזמננו שמאחרין כ"כ סעודה ג' שאין יכולים לאכול במ"ש יכולים ל-קיים סעודה זו בפירות", ואח"כ ממשיך (בסוגריים²), "וא"צ להקדים סעודה ג' בשביל שיאכלו סעודה זו כראוי ש-סעודה זו אינה חובה כ"כ אלא מצוה מן המובחר בלבד".

ולכאורה - צ"ע קצת מ"ש, "אינה חובה כ"כ אלא מצוה מן המובחר בלבד", דלכ-אורה הול"ל שהיא "מצוה בעלמא" ו-כיו"ב, ולא שהיא "מצוה מן המובחר", שלכתחילה צ"ל קיום המצוה באופן זה דוקא⁵?

(1) או"ח סי' ש"סג. והוא ממג"א שם.

(2) ולהעיר ממש המהרי"ל (אחי אדה"ז) ב-סאריית יהודה (תאו"ח סי'. נעתק בהוספות לשו"ע אדה"ז קה"ת ח"א ע' 52 [356]): שמעתי מפי קדשו (אדה"ז) פעמים רבות דכל ספק (בשו"ע) העמיד בתוך חצעי"ג ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדק דבריו. וראה קונטרס השלחן (לה-ררא"ח נאה) מכוא ס"ח. ואכ"מ. – וראה לקמן הערה 46.

(3) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"א ס"א (מ-טושו"ע שם) לענין סעודה שלישית: "החכם עיניו בראשו שלא למלאות בטנו בסעודת הבקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית".

(4) להעיר מלשון התוס' (מנחות ה, ב) "אינו אלא מצוה מן המובחר בעלמא". אבל כיון שבדרך כלל לשון זו מורה להיפך (כבפנים), לכאורה לא הי' לאדה"ז נלקוט לשון זו בשו"ע שלו שצ"ל בשלח ברורה.

(5) ובגדודי, מכיון שסעודה זו היא מצוה מן המובחר, אי"כ מדוע לא אמרינן גם כזה, "החכם עיניו

בראשו" להקדים סעודה ג' בשביל שיאכלו סעודה זו כראוי.

(6) שבת קיז, סע"ב.

(7) פרשתנו טו, כה. וראה מכילתא שם. ועוד.

(8) ראה לבוש או"ח ר"ס רצא. ט"ז סתרע"ח סק"ב. ונודד (וראה תוש" פרשתנו שם ובמילואים טט"ז. וש"ג). – אבל בשו"ע אדה"ז ר"ס עדר, ורמז לזה כו". ואכ"מ.

(9) שבת קיט, ב.

(10) ובב"י לטור סי' ש שם (משבלי הלקט): משל שמלווין את המלך ביציאתו כשם שמלווין אותו בכניסתו. וראה שו"ע אדה"ז שם ס"א.

(11) וכן משמע לכאורה בפרש"י שבת (ק"ה, א ד"ה אכלי'): "ולא תצטרך לאכול בלילה, ואע"ג דאמרינן לקמן לעולם יסדר אדם שולחננו במוצ"ש כו", ומשמע דסידור השולחן היינו גם חיוב אכילת סעודה (אבל ראה לקמן הערה 17). וראה גם רדב"ו לרמב"ם ה' מתנות עניים (פ"ט הי"ג), "ואע"ג דמצוה לאכול במוצ"ש כמי שמלווה את המלך כו".

השבת ביציאתנו, ובלשון אדה"ז כאן¹⁴ "יש לו לעשות הכנה בסידור השלחן כגון פריסת מפה וכיוצא בזה" [דאע"פ שאין בכוונת האדם לאכול אלא כזית, הרי מכבוד שבת (גם ביציאתו) לערוך את השולחן כאילו הוא הולך לאכול "סעודה גמורה"¹⁵].

ולכאורה יש מקום לומר, שבעצם אין סעודה זו חובה, אלא שכיון שכך היא דרכם של בני אדם, לאכול במוצאי שבת, דאף שכבר אכלו סעודה שלישית, הרי כיון שע"ד הרגיל לילה הוא זמן סעודה¹⁶, לכן אוכלים עוד סעודה (עכ"פ סעודה קטנה) בלילה [ורק גבי מי שמתפרנס מן הצדקה יש קס"ד בגמ'¹⁷ שלא ליתן לו סעודה למוצאי שבת, ד"אמרינן ל' מאי דבעית למיכל באפוקי שבתא אכלי' בשבתא"] – ובזה הוא הדין דסעודת מלוה מלכה, שמצד החיוב דכבוד שבת, חייבים להכין השולחן ל- סעודה זו (שבני אדם אוכלים בלא"ה) "כמו" לסעודה גמורה". אבל מי שאינו

אתו ("כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר") ע"י סעודה זו.

ולהעיר דמאמר זה אינו מדבר ע"ד חיוב אכילת סעודה במוצ"ש, אלא רק ע"ד סידור השולחן¹⁸. וכדמוכח מזה ש- מאמר זה הובא בש"ס בהמשך למאמר ר' אלעזר, "לעולם יסדר אדם שולחנו בערב שבת אע"פ שאינו צריך אלא לכזית", שבזה פשוט דמ"ש "יסדר אדם שולחנו בע"ש כו"י" אינו החיוב דסעודת ליל שבת (שהיא בלילה), אלא הוא חיוב סידור ה- שולחן בע"ש (קודם כניסת השבת).

[והוא מדין כבוד שבת, וכמ"ש ה- רמב"ם¹⁹ (לאחרי שהביא שני מאמרים אלו להלכה ע"ד סידור השולחן בע"ש²⁰ ובמוצ"ש)²¹], כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו, ומביאו שם בהמשך לעוד עניני הכנה שחייבים לעשות בבית בערב שבת בשביל כבוד שבת²² – ואילו דין סעודת שבת אינו ענין לכבוד שבת, אלא לעונג שבת²³].

שמזה מובן דגם המאמר "יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת" אינו מדבר ע"ד חיוב אכילת סעודה, אלא ע"ד אופן עריכת השולחן לסעודה כדי לכבד את

17) אלא שמזה גופא מובן שצ"ל גם סעודה (דדוחק גדול לומר שיש חיוב לסדר השולחן מבלי לאכול משהו), אבל אין הכרח שזהו טעם הסעודה, כדי ללוות כו'. והרי לא מצינו שסעודת ליל שבת נק' "מלוה מלכה" (כמלווה את המלך בכניסתו).

ומה שסעודת מוצ"ש נק' "מלוה מלכה", י"ל לפי שזמן לוויית המלך "ביציאתו" הוא בעת סעודה זו. ולהעיר ממש באל"י רבה כאן (סקי"א) שאם נמשך סעודה ג' עד אחר חשיכה אי"צ לאכול עוד סעודה רביעית.

18) ס"י ש"א. והוא כט"ז שם. – וגם לדעת הב"ח שם, ש"יסדר שולחנו" היינו הכנת מאכלים כמו לסעודה גמורה (ע"ש), אין הכוונה ב"יסדר שולחנו" לחיוב אכילת סעודה זו, אלא רק הכנת הסעודה.

19) ל' אדה"ז שם.

20) ראה פרשתנו ט, ח וברבינו בחיי שם. ועוד.

21) שבת קיח, א.

12) ראה גם מחצית השקל למג"א ס"י רדע סק"ב.

13) הל' שבת פ"ל ה"ה.

14) וכבר תמה בב"ח לטאו"ח כאן, למה לא הביא הטור דין זה גם לענין ליל שבת, וכ' דאולי נכלל בדברי הטור ס"י רסב. ע"ש.

15) וראה גם טושו"ע ושו"ע אדה"ז ר"ס רסב.

16) ראה שבת קיח, ב. רמב"ם שם ה"ז ואילך.

17) טאו"ח ס"י רמב. שו"ע אדה"ז שם (בריש הסימן). ועוד.

* בשו"ע אדה"ז כאן (ס"י ש"סו"א), כמו בכניסתו כמו שנת' בס"י רמ"ב. והוא טה"ד וצ"ל כמו שנתקן בלוח התיקון בהוצאת קה"ח. רס"ב, ע"ש. וראה גם ב"ח וט"ז כאן.

אוכל סעודה זו בכל לילה אין עליו חיוב אכילה.

בנמשל, לכאורה לאחרי הבדלה²⁵ אין השבת „ביחד“ עם בני“.

אבל אין לומר כן, שהרי מוכח בכ”מ שגוף הסעודה היא מצוה, וכלשון אדה”ז ש„יכולים לקיים סעודה זו בפירות“, ול”אח”ז כתב „שסעודה זו אינה חובה כ”כ אלא מצוה מן המוכרח בלבד“, שמזה מובן שגם גוף הסעודה היא קצת חובה עכ”פ (ועד שיש אומרים²² שסעודה זו צ”ל בפת).

ועכצ”ל שגם לאחרי צאת השבת (ב”ה הבדלה) עדיין לא הלכה לגמרי. ובני”כ השו”ע²⁶ הביאו בשם תלמידי האריז”ל²⁷ „שהנפש יתירה אין הולכת לגמרי עד אחר סעודת מוצאי שבת לכן אין ראוי להתעסק במלאכה שאינה אוכל נפש עד אחר סעודת מוצאי שבת“.

וצריך ביאור, מהו מקורה וטעמה של סעודה זו.

וצריך ביאור, מהי השייכות בין הליכת הנשמה יתירה (ושבת בכלל) עם סעודת מלוה מלכה, שעד סעודה זו הוא כמלך בצאתו מן העיר שעדיין נמצא בקירוב מקום ועם אנשי העיר, ואנשי העיר מלווים אותו.

ג. גם צ”ע בדברי רש”י הנ”ל שסידור השולחן במלוה מלכה הוא „ללוות ב” יציאתו דרך כבוד כאדם המלוה את ה” מלך בצאתו מן העיר“, דממשל זה מובן, שעד אז עדיין לא „הלכה“ השבת (כמו במשל, שבעת שמלווין את המלך עדיין נמצא המלך בקרב העם המלווים). ולכ”אורה, אע”פ שחייבים להוסיף מחול על הקודש הן בכניסתו והן ביציאתו²⁸, הרי הענין דמלוה מלכה הוא דוקא לאחרי הבדלת וצאת השבת.

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

ירידת המן היתה באופן של הלילה הולך אחר היום, וכמפורש בכתוב שירי”תו היתה בבוקר²⁹, ומהעומר מן שירד בבוקר ה” מוזן לשתי סעודות³⁰, סעודת שחרית וסעודת הערב (וכמ”ש בבעלי התוס”פ³⁰ ד”כל ימות השנה היו עושין מן העומר שני לחמים“).

ובשו”ע אדה”ז²⁴ כ” ש”ש נוהגין . . לומר פיתים וזמירות אחר הבדלה ללות את השבת אחר שיצא כדרך שמלווין את המלך אחר שיצא מן העיר“. ועדיין צריך ביאור כנ”ל, דלכאורה, במשל יציאת ה” מלך היא היציאה רק מן העיר, אבל המ”ל לווים עדיין נמצאים אצל המלך, ואילו

ומזה מובן גם בנוגע למן שירד ב”

25) להעיר מרש”י שבת קנ, ב ד”ה המבדיל. וראה פסחים קג, א.
26) שערי תשובה לסי’ ש שם (ממחזיק ברכה שם ס”ב).
27) ראה פ”ח שער השבת קרוב לסופו. סי’ האריז”ל שם.

28) פרשתנו טז, ח. שם, יג. כא.
29) דמ”ש (שם, ח. שם, יב) דבערב אכלו בשר ובבקר לחם, בפשטות בא לשלול רק שלא יאכלו בשר בבוקר (כדחז”ל יומא עה, ריש ע”ב), אבל לחם אכלו גם בערב, שהרי עיקר הסעודה בפת.
ועכצ”ל כן לפי הדיעות שהשליח דפרשתנו ה” רק לזמן קצר (תנא דבי אליהו רבה פ”ב. תוס’ ער”כין טו, ב. ריב”א פרשתנו טז, יג. ועוד).
30) פרשתנו טז, כב.

22) ביאורי הגר”א לשו”ע שם. וראה גם מחזיק ברכה שם סק”א (הובא בשע”ת שם). ועוד. – ובסי’ האריז”ל (ר’ שבת). ועד”ז בקול יעקב במקומו: ויסדר שולחן בני ככרות כו.
23) ר”ה ט, א. וש”נ. וראה שו”ע אדה”ז אר”ח סרס”א ס”ד.
24) כאן סי”ב, והוא ע”פ הט”ז שם. אלא שבט”ז כ” ר, אחר שיצא המלך, ובאדה”ז מוסיף ומדגיש „אחר שיצא מן העיר“.

שיש ענין שמסדרים שולחן לסעודה גמור
 רה מבלי לאכול כלל].

ונמצא, שהלחם דסעודת מוצ"ש הי'
 מהעומר מן שהי מיוחד לשבת.

ועפ"ז יש להוסיף ביאור בלשון
 חז"ל³⁶ עה"פ³⁷, "ויברך גו' ויקדש" –
 „ברכו במן וקדשו במן, ברכו במן כו'
 בערב שבת שני עומרים, וקדשו במן
 שלא ירד בו כל עיקר", דיש לומר, שה-
 חילוק בין ב' הענינים ד„ברכו" ו„קדשו"
 אינו רק אם הוא ענין חיובי (שירדו שני
 עומרים בערב שבת) או שלילה (שלא
 ירד המן בו), אלא הם שני גדרים (ו-
 זמנים) שונים:

„קדשו במן" היינו ענין במן בקשר
 לקדושת שבת, דקדושת שבת מחייבת
 שלא ירד המן בזמן קדוש זה, וענין זה
 הוא רק בשעות דשבת גופא, בזמן ד-
 קדושת שבת (כולל ג"כ זמן של הוספה
 מחול על הקודש, שגם אז ישנה קדושת
 שבת):

משא"כ „ברכו במן", הרי ברכת המן
 ליום השבת אינה מוגבלת להזמן ד-
 קדושת שבת³⁸, אלא להמעת-לעת דשבת.
 וכיון דזמן המעת-לעת לענין ירידת המן
 הוא באופן של „הלילה הולך אחר ה-
 יום", הרי גם לענין זמנה של ברכת המן
 דשבת כך הוא, שברכת המן דיום השבת
 נמשכת למוצאי שבת.

[ואדרבה, סעודת ליל ש"ק היתה מה-

ע"ש, „שני העומר לאחד"³⁹, שהי' באופן
 של „הלילה הולך אחר היום", דמהעומר
 הראשון⁴¹ אכלו סעודת יום שני וסעודת
 ליל שבת, והעומר השני הספיק להם לא
 רק ל(ב'32) סעודות דיום השבת אלא גם
 לסעודת הלילה שלאח"ז (מוצאי שבת)³³.

[ודוחק לומר שלא אכלו שום סעודה
 במוצ"ש לפי שכבר אכלו סעודה שלי-
 שית³⁴ ביום השבת עצמו, שהרי מילתא
 דתמי' היא לומר שבמשך ארבעים שנה
 שהיו ישראל במדבר לא אכלו שום
 סעודה במוצ"ש (כי לא הי' להם מה לא-
 כול)³⁵. דנוסף לזה שבדרך כלל אוכל
 אדם סעודה (לו יהא סעודה קטנה) ב-
 מוצאי שבת גם כשאכל סעודה שלישית
 (כנ"ל ס"ב), הנה עוד זאת (ועיקר): כיון
 שמצד כבוד שבת חייבים ללוות את
 השבת ביציאתו ע"י סידור השולחן ל-
 סעודה גמורה, פשיטא שהיו עושין כן
 גם במדבר (ולהעיר שדוחק גדול לומר

31 ראה ככ"ז רבותינו בעה"ת שם. טור או"ח
 סרצ"א בשם „ירושלמי במכילתא" (ובמרדכי שצויין
 בכ"י שם איתא „במכילתין"). וראה יפ"ת (השלם)
 לב"ר פ"א, ב. פ"י זה ינחמנו למכילתא פרשתנו (טו,
 ה) ופ' יתרו (כ, יא). ועוד.

32 ולדעת ר' חזקוני (שבת ק"ז, סע"ב) – ג'
 סעודות (ליום השבת). וראה מושב זקנים שבערה
 הבאה.

33 וכן מפורש בחזקוני פרשתנו (טז, כג), והוא
 הדין לסעודת מוצאי שבת. וראה גם מושב זקנים
 (מבעה"ת) עה"ת (שם, ה). ועוד. שבת של מי (לשבת
 ק"ח, א) בשם ס' צבי קודש (ולהעיר מל' אדה"ז
 בשו"ע או"ח סרצ"א ס"ו). – וראה לקמן הערה 40.

34 ראה הנסמן בעה"ת 31. ובמושב זקנים
 עה"ת שם, וכי לא היו מקיימין ג' סעודות. ובפרט
 להדיעות (נסמן לעיל הערה 8) שהוא חיוב מה"ת.

35 במושב זקנים עה"ת תתי' הראשון, שאכלו
 של מוצאי שבת (ע"ד הא דשבת ק"ח, א במתפרנס
 מן הצדקה – והוא לעיל ס"ב), אבל למסקנתו אכלו
 גם במוצ"ש. ע"ש.

36 ב"ר שם. וראה גם מכילתא יתרו שם.

37 בראשית ב, ג. ובפרש"י שם (וכן בפרש"י
 יתרו שם).

38 וכ"ה לפי פ"י הוהר (ח"ב פ, א). ועד"ז
 בזהר פרשתנו סג, ב: ויברך אליקים את יום השביעי
 . . . מה ברכתא אשתכח ב' . . . כל ברכאן כו' ביומא
 שביעאה תליין כו' מתברכאן מיני' כל שיתא יומין
 כו'. וראה הערה 44.

נו ש, "קדשו במן", מ"מ הרי קדושת שבת היא בכל זמן בכל הדורות, עד"ו הענין דברכת השבת הי' לא רק בזמן המדבר כשירד המן אלא הוא ענין תמידי בכל שבת בכל הדורות].

וזהו הטעם שסעודה זו היא „סעודת מלוה מלכה“, שאז מלווים את השבת ביציאתו, כיון שבסעודה זו הוא גמר „ברכת“ השבת.

ועפ"פ כהנ"ל אולי יש לומר עוד, ש- יסודה של סעודה זו הוא – זכר למן, דכיון שהעומר מן דשבת כלל גם ה- סעודה דמוצ"ש, לכן, כמו שחייבים ב- אכילת ג' סעודות דשבת זכר למן, הרי זכר- זה עצמו מחייב ג"כ אכילת סעודה זו (כמו שבנ"י במדבר אכלו סעודה זו מהמן שירד ליום השבת).

ועפ"י יש לבאר ל' אדה"ז הנ"ל „ש- סעודה זו אינה חובה כ"כ אלא מצוה מן המובחר בלבד“, דיש לומר שכוונתו ב- זה, שעי" סעודת מלוה מלכה הרי המצוה דג' סעודות היא „מצוה מן המובחר“. כלומר, אין החיוב דסעודת מלוה מלכה רק ענין בפני עצמו (כדי ללוות את ה- שבת, שענין זה אינו ענין לשאר סעודות דשבת שזמנם בשבת עצמו), אלא הוא (גם) חלק מחובת ג' סעודות⁴⁵, דקיום מצות ג' סעודות באופן ד„מצוה מן ה- מובחר“ הי"ז כשאוכל גם סעודת מלוה מלכה, שאז הזכר ל„ברכו במן“ הוא ב- שלימות⁴⁶.

(45) ועפ"י מובן עוד יותר מ"ש באלי" רבה הנ"ל הערה 17.

(46) וי"ל שזהו גם הטעם שהעמידו אדה"ז ב- חצעי"ג (ראה לעיל הערה 2) – כי כיון דהוי מצוה מן המובחר דכללות מצות ג' סעודות אולי ראוי להקדים סעודה ג' כו'. וי"ל שמתעם זה גופא נקט אדה"ז לשון „מצוה מן המובחר“ להדגיש טעם ספיקו כו'. ולהעיר מפתח הדביר לשו"ע או"ח סי' ש' סק"א.

עומר הראשון³⁹ שירד בשביל ערב שבת, ודוקא סעודת מוצאי שבת היתה מן ה- עומר השני שירד במיוחד בשביל יום השבת⁴⁰, שבו קרה הנס ש„לא"י הבאיש ורמה לא היתה בר"י].

ה. ויש לומר, שזהו ג"כ המקור לכך שענין השבת נמשך עד זמן סעודת מוצ"ש (כנ"ל סעיף ג):

אע"פ שקדושת שבת (ממש) אינה אלא עד לאחר ה' הבדלה, כשמבדילין בין קו- דש לחול, הרי ברכת השבת („ויברך אל- קים את יום השביעי“⁴²), „על כן ברך ה' את יום השבת“⁴³) היא באופן שנמשכת עד סעודת מוצ"ש⁴⁴, כשם שב„ברכו במן“ נכללה גם ברכת והספקת המזון לסעודה דמוצ"ש.

[ומובן ופשוט, דכשם שקדושת השבת, אע"פ שפירשו חז"ל ד„ויקדש אותה“ היי-

(39) אלא שיש דיעות שגם חצי עומר זה נתברך ועשו ממנו ב' לחמים (ראה בעה"ת שבהערה 31). וי"א שירדו ב' עומרים לשבת מלבד העומר דיום ששי (ראה יפ"ת ופי"ז זה ינחמנו שם. ועוד). ואכ"מ.

(40) להעיר משי"ך עה"ת פרשתנו עה"פ (טו, כה) „אכלוהו היום“, כי הוא „מנה של שבת ואין ראוי לאכלו בחול“. ע"ש (ועד"י בספורנו שם. ועוד). – וע"פ המבואר בפנים נמצא, שגם במוצ"ש אכלו „מנה של שבת“, עם כל הסגולות דאכילת שבת.

(41) פרשתנו טו, כד. וראה חוקוני הנ"ל הערה 33.

(42) בראשית שם.

(43) יתרו שם.

(44) ראה סי' הארז"ל (קול יעקב) במקומו, ש„צריך לשמוח בסעודה זו כמו בסעודת שבת כי בסעודה זו יש בה ג"כ הארת שבת“, ועי" סעודה זו (שהיא „סעודה ד"“) נמשך „אור קדושת סעודות שבת לכל סעודות ימי החול“ (ל' שער הכוונות ענין יהיה נועם. ועד"י בסי' הארז"ל (ל' שער הכוונות ענין פכ"ד). וראה וחי"ב (פח, א) שהוא בבהערה 38 (וממשיך שם, „לסדרא פתורי“ תלת זמני . . ותשרי ברכתא עלי' כל שאר יומי דשבתא“).

אכו"ש השייכת לעצם זה, למה אינה מ־אכילת שבת עצמה?⁵³ שמעלתה מיוחדת שהאכילה גופא הוי מצוה, ו"פרש שבת כס לא קאמר"⁵⁴, כ"א רק מסעודת מוצאי שבת?⁵⁵

ויש לומר הביאור בזה ע"ד הדרוש: תכלית הכוונה בכריאת עה"ד היא לא רק כדי לנסות את אדם הראשון שלא יאכל ממנו, אלא כדי שהאדם יהפוך את עץ הדעת ויעלה אותו למעלה מענין המיתה. וכמבואר בספרים⁵⁶, שאם ה' אדם הראשון ממתין ג' שעות עד יום השבת, ה' אוכל מעץ הדעת ולא ה' ענין של מיתה כלל. והיינו לפי ששבת היא מעין חיי עוה"ב⁵⁷, למעלה מגדר מיתה, ואם ה' ממתין באכילת פרי עץ הדעת עד שבת, ה' למעלה מענין ה־מיתה.

מאכו"ש כו', ולאידך, הרי קאי שם על דברי ה' לבוש, ששם מפורש שנהנה מסעודת מוצאי שבת.

53) ראה מעבר יבק שם הדיעה שנהנה רק מסעודת שבת.

54) זח"פ ב. וראה תרי"א ר"פ ח"ש. פרשתנו סה, סעי"ב ואילך. ובכ"מ.

55) וראה סידור יעביץ זמירות למוצאי שבת, כי סעודה זו "אין בה אכילה גמורה... שהיא נאכלת על השובע ואין אוכלים אותה אכילה גמורה באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה כי לא לאכילה הוא צריך רק מכוונת המצוה הוא נהנה ולא מגשמיות האכילה שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כ"א לשם מצוה בלבד".

אבל לכאורה, גם סעודות שבת כשנאכלות כ־דבעי הן רק לשם מצוה ואין בה פסולת כו' (ראה הנסמך בהערה הקודמת).

56) ש"ד עה"ת קדושים יט, כג. וראה לקו"ת ר"פ קדושים. אוה"ת נח מ, א.

57) ראה מכילתא (ומדרש הגדול) תשא לא, יג. וראה ברכות נו, ב. ר"ה לא, א. מדרש לקח טוב תשא שם. אוה"ח שם. ועוד. — וראה בארוכה לקו"ש ח"ל ע' 125 ואילך, שוה"י כוננת הרמב"ם בסוף הל' שבת. ע"ש.

ו. ביאור ענינה של סעודת מלוה מלכה ע"ד הדרוש, יובן בהקדם מ"ש ב־"אבר יש באדם... ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת", שמה מובן, שיש ענין בסעודת מלוה מלכה שאינו בסעודות שבת, שהרי אבר זה — והוא ה"עצם לזו"⁴⁸ — לא נהנה בשום אכילה (גם דסעודות שבת) אלא של מוצאי שבת בלבד.

ויש לבאר הדברים ע"פ מ"ש באל"י רבה⁴⁹ שה"עצם לזו" לא נהנה מעץ ה' דעת (דכיון ש"אינו"⁵⁰ נהנה בשום אכילה... אלא כשיאכל במוצאי שבת), א"כ לא נהנה מאכילת עץ הדעת בערב שבת), ולכך אינו נפסד", כי כל ענין המיתה בא בגלל חטא עץ הדעת, שבשביל חטא זה נקנסה מיתה בעולם, אבל ה"עצם לזו" שלא נהנה מעץ הדעת הוא למעלה מענין המיתה, ומעצם זה יבנה הגוף⁵¹ לתחיית המתים.

דלכאורה צ"ע, דכיון שעצם לזו זה הוא למעלה מענין המיתה ואינו צריך לאכו"ש לקיומו, א"כ אמאי נהנה הוא מסעודת מלוה מלכה?⁵² ולאידך, אם יש

47) לטא"ח ס' ש' משבלי הלקט (ובסידורים מפרש").

48) מדרש רבה שצויינו לקמן הערה 51. ועוד. וכ"ה באל"י רבה או"ח שם אות ב (ממטה משה).

49) שם אות ג.

50) ל' הלבוש או"ח שם.

51) ב"ר פכ"ח, ג. ויק"ר פ"ח, א. תוד"ה והוא (ביק טז, ב). זח"א סט, א. קבו, סעי"א (מהני"ע). שם קלו, א (מהני"ע). זח"ב כח, ב. ועוד. — וראה לקו"ש ח"יח ע' 248. וש"נ.

52) ובמעבר יבק שפת אמת (מ"ב) פ"ו מביא דיעות חלוקות, אם נהנה רק מסעודת שבת, או מיין הבדלה לבד, או שאינו נהנה כלל מאכו"ש ובאל"י רבה לכאורה מוצרף ב' דיעות, דמה שכו' ש"לכך אינו נפסד" משמע דס"ל (כדעת הזהר — ח"א קלו, א הני"ל) שאינו נהנה מאכו"ש כלל (כי הוא למעלה

והנה לאחר החטא, כשכבר ישנו ענין המיתה בעולם, הנה אף שישנה השבת שהיא מעין עוה"ב כו', מ"מ, כיוון שיום השבת מובדל וקדוש משאר הימים, הרי אין ה"חיים" דשבת נמשכים במקום ה"מיתה גופא, היינו כפי שהאדם חי בעולם של חול (ששם נקנסה עליו מיתה).

ויש לומר, שזהו התוכן הפנימי ד-סעודת מלוה מלכה, תיקון חטא עץ ה-דעת, כי בסעודה זו ישנו החיבור דשבת וחול, דמחד גיסא ה"ה לאחרי גמר קדושת שבת, אבל לאידך יש בה הברכה (וההמשכה) דיום השבת, שע"ז נמשך הכח דשבת גם בסעודה של חול⁵⁸, כנ"ל באור.

וזהו גם מה שה"עצם לוז" נהנה מ-

סעודת מוצאי שבת דוקא, כי תיקון ה-חטא בפועל הוא הענין דתחיית המתים שאז "בלע" המות לנצח", וזה בא ע"י עצם הלזו שלמעלה מענין המיתה כנ"ל. היינו, שענינו של עצם זה הוא לא רק מה שהוא נשאר קיים, אלא שממנו צ"ל בנין כל הגוף כולו, שגם הגוף שהי' בו גדר מיתה, יזדכך ויתקן עד שיקום בתחיית המתים ויחי' בחיים נצחיים (בלע המות לנצח").

והכח לזה הוא ע"י שנהנה מסעודת מוצאי שבת, שגם בסעודה בזמן של חול ממשיכים ברכת השבת, מעין עוה"ב.

(משיחות מוצש"ק בשלח, י' שבט, תשי"ז:

מוצש"ק פ"צ; י"ג ניסן; תשכ"ז)

58) ראה לעיל הערה 40, 44. וראה לקוטי לוי"צ

אגרות קודש (ע' רנו) ע"ד הקבלה.

59) ישע"י כה, ח. משנה סוף מו"ק. ועוד.

בשלה :

לפי דרשת המכילתא, אין שביתת המן ב־ יו"ט ויוהכ"פ כגדר שביתתו ביום השבת (וכן שביתתו ביו"ט ויוהכ"פ הם שני גזרי שביתה שונים), משא"כ לפרש"י כולם הם באותו סוג. ומודגש גם בהד"ה בפרש"י „וביום השביעי שבת“, שע"ז מפרש „שבת הוא המן לא יהי בו (וממשיר) ולא בא ה־ כתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טו־ ביים“ (דלהיות שכבר נאמר „כי שבת היום לה, היום לא תמצאוהו בשדה“, ששת ימים תלקטוהו“, צ"ל, שהכתוב לא בא לרבות אלא יוהכ"פ ויו"ט), ונמצא, שיוהכ"פ ויו"ט נלמדים יחדיו מהכתוב „וביום השביעי שבת גר“.

והסברת הדבר: להמכילתא, זה שלא ירד המן ביוהכ"פ וביו"ט הוא לפי שגם ימים אלו הם ימים מיוחדים וקדושים ה־ מובדלים משאר ימות השבוע (ימי החול) [וכיון שחלוקה קדושת יוהכ"פ מקדושת שבת, וכן קדושת יו"ט מקדושת יוהכ"פ, לכן צריכים לימוד מיוחד לכ"א]; ואילו לפרש"י זה שלא ירד בימים אלו הוא מצד גדר „שבת“ שבהם, לפי שגם הם בכלל שבחות ה"י.

וזהו גם הטעם שהקדים רש"י יוהכ"פ ליו"ט, כי ביוהכ"פ פשוט יותר שנקרא „שבת“.

ב. והנה כתבו התוס' בכ"מ, דיש מד־

(6) שם, כה.

(7) ראה זית רענן על יל"ש, שמפרש עדי"ז דברי

ר"א המודעי במכילתא ויל"ש.

(8) שהרי נק' שבת שבתון (אחרי טו, לא. אמור

כג, לב).

(9) עירובין לח, ב ד"ה ואין. ביצה ב, ב ד"ה

והי'.

א. עה"פ, „ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהי בו“ פרש"י „וביום השביעי שבת — שבת הוא, המן לא יהי בו, ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים“.

ומקורו בדרשת ר' אלעזר המודעי ב־ מכילתא עה"פ: „ששת ימים תלקטוהו, רבי יהושע אומר למדנו שאין יורד בשבת ב־ יום טוב מנין תלמוד לומר שבת? לא יהי בו, רבי אלעזר המודעי אומר למדנו ש־ אינו יורד בשבת ביום טוב מנין תלמוד לומר לא: יהי בו ביום הכפורים מנין תל־ שבת לא יהי בו“.

אלא ששינה רש"י מדרשת ר"א בכמה פרטים: (א) במכילתא יש לימוד בפ"ע ל־ יו"ט ולימוד בפ"ע ליוהכ"פ, משא"כ רש"י כוללן יחד, (ב) במכילתא מקדים יו"ט ל־ יוהכ"פ, ואילו רש"י מקדים יוהכ"פ ל־ יו"ט. (ג) במכילתא נלמד יו"ט ממ"ש „לא יהי בו“, ויוהכ"פ ממ"ש „שבת לא יהי בו“, ולשון רש"י היא „לא בא הכתוב“, היינו ש־ כל הכתוב כולו בא לרבות יוהכ"פ ויו"ט.

ובפשטות, היסוד לשינויים אלו הוא:

(1) טו, כו.

(2) כן הובא ביל"ש כאן עה"פ רמז רסא. וב־

מכילתא דפוס ראשון „תל לא יהי בו“.

(3) ע"פ גירסת הילקוט. ובמכילתא „תל שבת

ביום הכפורים שהוא שבתון מנין תל לא יהי בו“.

וכגירסא שבפנים הובא בכ"מ. וראה מכילתא ב־

הוצאת הורוויץ כמה גירסאות ושינויים במכילתא.

וש"י.

(4) וכן להלן במכילתא (עה"פ טו, לא) והוא

כורע גד מקדים יו"ט ליוהכ"פ.

(5) אף ש"ל שלפני רש"י כן היתה הגירסא

במכילתא. ולהעיר שכן הובא בתוס' ביצה דלקמן

(בפנים סעיף ב), שמקדים יוהכ"פ ליו"ט.

ביו"ט כמו בשבת, „דא"ר אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב"י ופירשו רבנן דבימיים טובים נמי בעינן לבצוע על שתי ככרות כשבת דעיקר חיובא בשבת משום דלא הוה המן נחית בשבת אלא הוה נחית בערב שבת זוגי זוגי ובימיים טובים נמי לא הוה נחית אלא הוה נחית בערב יום [כ-] ערבי ימיים טובים] זוגי זוגי כמו דהוה נחית בערבי שבתות הלכך בעינן למבצע ביום טוב על תרתין ריפאתא שלמאתא כ- דמחייבין בשבת.

והנה הרמב"ם הביא החיוב דלחם משנה בשבת ויו"ט ב' פעמים, בהל' ברכות ובהל' שבת: בהל' ברכות¹⁷ כ', „בשבתות

ובימיים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות נוטל שתיהן בידו ובצוע אחת מהן, ובהל' שבת¹⁸ כ' בקיצור „וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות וכן בימיים טובים”.

ואף שבפשטות נראה דהוא אותו הדין וקיצר בלשונו בהל' שבת כי סמך על מ"ש לפניו בהל' ברכות, נ"ל, שהם שני דינים בחיוב לחם משנה.

דהנה חיוב זה יש לבאר בשני אופנים:

(א) הוא דין בסעודת שבת, דגדר סעודה הוא ע"י קביעתה על פת, וכיון שסעודת שבת היא סעודה חשובה לכן חייבים לקבוע אותה על לחם משנה.

(ב) חיוב לחם משנה הוא דין בכציעת הפת, דמהלכות בציעת הפת שצריך לברך ולבצוע אשלימה, אלא שבשבת נתוסף בגדר „שלימה”, דלהיותו יום חשוב הרי

רשות חלוקות אם ירד המן ביו"ט. דממ"ש בשבת (יום השביעי), „ויברך . . ויקדש¹⁹, ברכו במן וקדשו במן”²⁰ (שבשבת לא ירד המן) משמע דרק בשבת לא ירד אבל ב- יו"ט ירד²¹, ואילו לדרשת המכילתא, „שבת לא יהי' בו לרבות יום הכפורים, לא יהי' בו לרבות יום טוב”²², לא יהי' המן יורד בהם.

אבל רש"י בפירושו עה"ת הביא את שתי הדרשות: עה"פ²³, „ויברך . . ויקדש” פי', „ברכו במן שכל ימות השבוע ירד להם עומר לגולגולת ובששי לחם משנה, וקד- שו במן שלא ירד כלל בשבת”, וביחד עם זה הביא בפרשתנו (כנ"ל) שלא ירד המן ביוהכ"פ וימים טובים.

וע"פ הנ"ל מוכן הוא, כי לשיטת רש"י זה שלא ירד המן ביוהכ"פ ויו"ט אינו מצד קדושת היום שבהם מצד עצמם (שגם הם מובדלים מהימים שלפניהם ולאחריהם להיותם מקראי קודש), אלא מצד גדר „שבת” שבהם²⁴.

ג. ויש לומר דנפק"מ להלכה, וב- הקדים:

בחיוב לחם משנה כ' הרי"ף²⁵ דחיובו

(10) בראשית ב, ג.

(11) ב"ר פ"א, ב.

(12) אבל ראה גור הקודש (השלם) לב"ר שם.

(13) ל' התוס' בבבא מציעא שם. ובעירובין שם ג"ד.

דרשינן שלא ירד מן לישראל בשבתות וימים טובים.

(14) בראשית שם. ועד"ז פי' ביתרו כ, יא.

(15) כמ"ש בחזקוני בראשית שם. וראה גוי"א

נפרשיי כאן (אלא שמבאר, שעד"ז הוא גם הפירוש במכילתא). וראה אמרי שפר ונחלת יעקב בפרשיי בראשית שם. ס' זכרון פרשתנו כאן.

(16) לפסחים קטו, רע"א. הובא בתוס' פסחים

שם ד"ה מה דרכו. ב"י לטא"יח סתקכ"ט. וכ"ה דעת רב נטרונאי גאון (הובא באוצר הגאונים ברכות לט,

ב. ובכ"מ).

(17) פרשתנו טו, כב.

(18) פי"ז ה"ד.

(19) פ"ל ה"ט.

רמב"ם: בהלכות ברכות הביא החיוב ד' לחם משנה בהמשך לדיני בציעת הפת, דהתחלת ההלכה היא „מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה, אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהו כדי שיבצע מחטים ומשלימה", ובהמשך לזה מביא „בשבתות ובימים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות, נוטל שתיהו בידו ובוצע אחת מהן", היינו שמדיני בציעת הפת חייב בשבת ויו"ט לבצוע על שתי ככרות.²²

ואילו בהל' שבת קאי בדין הב' שבלחם משנה, מצד חשיבות הסעודה שבזה, כ' דיוק לשונו „חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת כו' וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות", דמהלכות ודיני ג' סעודות בשבת יש חיוב לקבוע אותן על יין ולבצוע על שתי ככרות.

ולכן לא הוסיף כאן (מ"ש בהל' ברכות) דבצוע רק ככר אחת, כי זהו רק מצד דין בציעת הפת, ולא בקביעות הסעודה (כנ"ל).

ולפ"ז נמצא עוד נפק"מ: במגיד משנה להל' שבת שם הביא לענין חיוב לחם משנה „וכתב גאון כל זמן שהוא סועד", דהיינו שחיוב זה הוא בכל סעודה שסועד בשבת.²³ ולכאורה זהו מצד דין בציעת הפת שבלחם משנה,²⁴ דאז כל פעם שהוא

„שלימה" בו היא לחם משנה, ולכן צ"ל ב' ציעת הפת על לחם משנה.²⁵

ויש לומר נפק"מ בפשטות בין שני האופנים: אם הוא דין בבציעת הפת, ה"ו נר' גע רק בעת הברכה ובציעת הפת²⁶, משא"כ אם זה גדר בחשיבות הסעודה, ה"ו נוגע לכל הסעודה, ולכן צריך שיהיו שני הלחמים על השולחן במשך הסעודה, ומצוה (מן המובחר) לאכול משניהם.²⁷

ועפ"ז יש לומר, דמ"ש הרמב"ם דין זה ב"פ, בהל' ברכות ובהל' שבת, הוא משום שס"ל דתרווייהו איתנהו בי, שיש שני הגדרים בחיוב לחם משנה, הן מדין בציעת הפת והן מדין הלכות סעודת שבת (ויו"ט).

וזהו החילוק בין שתי ההלכות ב'

(20) וכמובן גם מפרטי הדינים בהל' בציעת הפת (שו"ע אדה"ו אור"ח סקס"ו ס"ג, וש"ג) דבימות החול „טוב לחתוך מעט בסכין פרוסת הבציעה מן הלחם קודם שיתחיל לברך כו' בשבת ויו"ט אין לחתוך כלל בלחם עד לאחר הברכה כי שמא כו' ובשבת צ"ל לחם משנה שלם". וראה גם שם סקס"ח ס"ג החילוק בין ימות החול ושבת לענין לחם משנה שיה' לחם שלם.

(20) ראה שו"ע אדה"ו סע"ד ס"ב (כדעת ר"כ, הובא לקמן ס"ד. אבל ראה הערה 29). ולהעיר מפמ"ג שם (משב"ז סק"ב). ועוד.

(21) ראה שטמ"ק (ריטב"א) ועוד לברכות (לט), ש.מפרש המימרא „חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת" – „פירוש ולבצוע משתיהו". וראה ב"ח לטאו"ח סי' רדע ש.ראוי לנהוג (כשני הפ"י רושימי) לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה וגם לבצוע שתי הככרות של לחם משנה לחתיכות שיאכלו כל המסובין מהם ועכ"פ יאה נוהג כך בסעודת בקר דכבוד יום קודם לכבוד לילה" (הובא גם במג"א שם סק"ב), ומשמע דבציעה על ב' הככרות הי מצד חשיבות הסעודה.

(*) דרש"י והרשב"א בברכות שם, ושבת ק"ו, טע"ב (כדלקמן הערה 27).

(22) והרי גם בדין בציעה על שלימה, שכלל היא מצוה מן המובחר (כלשון הרמב"ם בתחילת ההלכה), הרי בשבת ויו"ט יש ע"ז חיוב מיוחד, וכמובן גם משו"ע שבהערה 20.

(23) וכ"ה באבודרהם ב'דיני שלש סעודות' בשם הרא"ש (הובא ברמ"א (ושו"ע אדה"ו) אור"ח סרצ"א ס"ד (ס"ו)): כל שעה שמבקש לסעוד חייב בלח"מ ואע"פ שאינו מחוייב אלא בשלש סעודות.

(24) ראה ביאורי הגר"א אר"ת שם סק"ב.

הסוגיות דברכות ודשבת: במס' ברכות שם קאי בדיני בציעת הפת כנ"ל, ומזה למדין שחיוב לחם משנה הוא מצד הלכות בציעת הפת²⁴; והסוגיא דמס' שבת שם היא (בעיקר) בדיני סעודות שבת²⁵, שמזה מובן, שחיוב לחם משנה הוא גדר בסעודת שבת.

והנה כתבו התוס'²⁶, "ועיקר מילתי דר' חייא בר אבא²⁷ בפרק כל כתבי אלא להכי מייתי התם (בברכות) אחר פסח לומר ש- צריך שם מצה שלישית משום לחם משנה וחייב לבצוע על שתי ככרות בין בשבת בין ביי"ט, דאי לאו הכי למה הביא שם מילתי דר' חייא, וכן פסק רב אלפס ד- צריך לבצוע על שתי ככרות ביום טוב וה- טעם לפי שהי' לחם משנה יורד בערבי ימים טובים". ונמצא, שבסוגיא דמס' בר-

סועד בשבת ויו"ט צריך לבצוע על שתי ככרות, אבל חיוב לחם משנה מצד דין סעודת שבת י"ל שהוא רק בסעודות של חיוב, ג' סעודות השבת²⁸ (ולא אם מרבה עוד סעודות של רשות).

ד. ומעתה יש לעיין בחיוב לחם משנה דיו"ט, אם גם בו יש שני דינים אלו או לאו, ובהקדים:

מקור דין לחם משנה הוא במס' שבת²⁹: "אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה, אמר רבי אשי חזינא לי' לרב כהנא דנקט תרתי ובצע תדא אמר לקטו כתיב רבי זירא הוה בצע אכולה שירותי"³⁰.

וסוגיא זו הובאה גם במס' ברכות³¹ ל- אחרי דיני בציעת הפת אם היא על הפתי- תין או על השלימות, וקאמר "וירא שמים יוצא ידי שניה . . מניח פרוסה בתוך ה- שלימה ובצוע . . א"ר פפא הכל מודים ב- פסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובצוע מאי טעמא לחם עוני כתיב", וממשיך לאח"ז, "אמר ר"א כו".

ויש לומר בפשטות, שזהו המקור לדב- רי הרמב"ם שיש בחיוב לחם משנה שני הגדרים, מצד הלכות בציעת הפת ומצד דין סעודת שבת³², שזהו החילוק בין שתי

(ע"פ הנ"ל ס"ג) שזהו החילוק בין רב כהנא דנקט תרתי ובצע תדא, כי ס"ל דהוי דין בבציעת הפת, ור"ז דבצע על ב' הככרות, כי ס"ל דהוי דין בסעודה. אבל מזה שהוסיף רב כהנא (בשבת שם. ולכמה גירסאות גם בברכות). לקטו כתיב" מסתבר דגם לר' כהנא מקרי קביעת סעודה על שתיהן. אבל להעיר דלפי השטמ"ק (ריטב"א) (הנ"ל הערה 21) מאמר רבי אבא בשבת, "חייב אדם לבצוע על שתי ככרות" פירושו שצריך, לבצוע משתיהן. והרי לפי גירסת הרשב"א ושטמ"ק הגי' בברכות היא דברבי ר"ז בא לפני דברי רב אשי חזינא לי' לרב כהנא (דלא כלפנינו) - ראה דק"ט ברכות שם.

(30) להעיר מהשינוי בפרש"י בין מס' שבת למס' ברכות בדיה בצע לכולי' שירותי: במס' שבת כ', "פרוסה גדולה וזי' לו בה לאותה סעודה ולכבוד שבת ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה", ואילו בברכות קיצר, "פרוסה גדולה שהי' די לו לכל הסעודה בשבת" - הרי שבמס' שבת מדגיש יותר חשיבות הסעודה.

ויש לבאר ע"פ הנ"ל גם השינויים בגי' הגמ' כמו שהוא במס' ברכות ומס' שבת. ואכ"מ.

(31) פסחים שבהערה 16.

(32) לפנינו בברכות ושבת שם ר' אבא (כנסמן עה"ג לתוס' פסחים שם). ובר"ז שבת שם, רבא".

(25) שלמדוהו ממ"ש ג' פעמים היום בפרשת המן - שבת קיז, סע"ב. ולכמה דיעות משמע דהוי דאורייתא - ראה חרדים פ"ד מצוות התלויות בוושט אות ג'. לבוש ר"ס רצא. ט"ז סתע"ב סק"א. סתע"ח סק"ב. ובכ"מ. וראה שו"ע אדה"ז רסרד"ע.

(26) קיז, סע"ב.
(27) לפרש"י (ברכות ושבט שם) ר"ז בצע א- כולה שירותי' היינו פרוסה גדולה, ולהרשב"א כבר- כות ושבט שם (וכן בשטמ"ק ברכות ועוד ראשונים), ר"ז בצע משני הככרות. וראה הערה 29.

(28) לט, ב בשינויים קלים.

(29) ע"פ מ"ש הרשב"א ועוד (הנ"ל הערה 27) שר' זירא הי' ובצוע על כל הככרות, לכאורה י"ל

כות נתחדש, שחיוב לחם משנה הוא גם ביו"ט.

ועפ"ז י"ל, דזה שהחיוב דלחם משנה ביו"ט נלמד בהסוגיא דברכות דוקא, הוא לפי שלשיטת הש"ס, הא שלמדין חיוב לחם משנה משבת הוא רק לענין גדר לחם משנה מצד הלכות בציעת הפת (דבי' עס' קינן במס' ברכות שם), אבל לא מצד הגדר דסעודת יו"ט (דבזה עסקינן במס' שבת שם, בדיני סעודת שבת).

והסברת הדבר: בחיוב בציעת פת אין חילוק בין שבת ויו"ט³⁵, ולכן מסתבר לומר, דכשם שבציעת פת דשבת צ"ל על שתי ככרות, כך הוא ביו"ט: משא"כ בענין סעודות שבת ויו"ט, מצינו כמה חילוקים ביניהם, דכיון שבשבת אסורים גם ב"מלאכת אוכל נפש, וצ"ל הכנה רבתי לה"סעודה מערב שבת, הרי נמצא, שיש לסעודת שבת יותר חשיבות וקביעות מסעודת יו"ט שאפשר להכינה בו ביום³⁶. ולכן יש מקום לומר, שאין סעודת יו"ט מחייבת קביעות הסעודה על שתי ככרות.

וע"פ כ"ז יש לומר, דזה תלוי בהחילוק שבין המכילתא ופרש"י עה"ת (הנ"ל):

33) ראה ברכות מט, ב. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סתרי"ד. שו"ת צ"צ או"ח סל"ז ד"ה והנה (לענין אכילת פת בשבת).

[בנוגע לחיוב אכילת פת ביו"ט אם הוא מדין שמחה או מדין עונג – ראה רא"ש ברכות פ"ז סכ"ג. מעדני יו"ט שם אות ז. שו"ע אדה"ז או"ח סקפ"ח ס"י. ובס"ת תקט"ג ס"ג. איזהו עונג זה שאמר חכמים כו"ו. שו"ת רעקיא ס"א ובהשמטות לשם. ועוד. ואכ"מ].

34) ראה נחלת יעקב שבהערה 15.

לדעת רש"י, דזה שהמן לא ירד ביו"ט הוא מצד גדר שבת שבו, עד"ז הוא לענין חיוב לחם משנה (שלמדים מהעדר ירידת המן ביו"ט), שגדר חיוב לחם משנה דיו"ט הוא בדיוק כהחיוב דשבת, שיש בו שני ה"גדרים, הן מצד הלכות בציעת הפת והן מצד³⁵ חיוב הסעודה³⁶: משא"כ להמכילתא, שיש לימוד בפ"ע שהמן לא ירד ב"יו"ט, הרי גם חיוב לחם משנה דיו"ט המס"תעף מזה, אינו שווה לחיוב לחם משנה דשבת בכל, כי חיוב לחם משנה דיו"ט הוא רק מצד ה"ל בציעת הפת, ולא מצד החיוב דסעודת יו"ט.

(משיחת ש"פ בשלה תשכ"ח)

35) ולכאורה כן משמע ברמב"ם ה"ל שבת שם, שהוסיף, "וכן בימים טובים" (ודוחק לומר דקאי רק על עיקר הדין דשתיית יין ובציעת הפת בימים טובים ולא על גדרו).

וצ"ע הא להשמיט אדה"ז הדין דלחם משנה ב"ה"ל י"ט בס"י תקט"ט שהביאו המחבר בשו"ע שם ס"א, אף שהוכירו אדה"ז כמ"פ בשו"ע שלו (סקס"ז ס"ג. סרד"ע ס"ב. סתע"ג סכ"ד. סתע"ה ס"ג – ומפ"רש שם, אע"פ שבכל יו"ט חייב האדם לבצוע על לחם משנה כמו שית' בסיומן תקט"ט**). ואכ"מ.

36) וי"ל שבזה תלוי ג"כ אם ישנו חיוב ג' סעודות גם ביו"ט כמו בשבת – ראה טור או"ח סתקט"ט בדעת הרמב"ם ה"ל שבת שם. כלבו ה"ל יו"ט (סנ"ח). וראה מושב זקנים עה"ת (לבעה"ת) פרשתנו כאן.

(* בשו"ע שם, וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על הי"ו, ואולי משנה בשו"ע הסדר מלשון הרמב"ם כי ס"ל שחיוב לחם משנה (ביו"ט) הוא רק מדין בציעת הפת ולא מדין סעודה. (** בכמה דפוסים, תק"ח, אבל בדפוס ראשון (שקלאוו, תקע"ד). תקכ"ט.

חמשה עשר בשבט

מפרשים⁵) שג' הרגלים נקבעו על התכו-
אה: פסח בזמן האביב; שבועות, חג ה-
קציר – קציר חטים, וחגה"ס בזמן האסיף.

וטעם הדבר שנקבעו מועדי השנה על
צמיחת התבואה – ע"ד החסידות⁶:

בני ישראל נקראים „תבואת ה'“, כמ"ש
„קודש ישראל לה' ראשית תבואתה“, ו-
כתיב, „וזרעתי לי בארץ“, כי ירידת
נשמות ישראל בארץ הלזו היא כמו זריעה
בארץ. והנה ארז"ל⁷, „כלום אדם זורע
כרס⁸ אלא להכניס כמה כורין“, שתכלית
הזריעה היא ריבוי הצמיחה, שמחטה א'
צומחות חטים רבות, וכן הוא בבנ"י, ש-
תכלית „זריעתם“ בארץ, שהיא ירידה
עצומה, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא,
היא „צמיחת“ וגידול הנשמה שע"י ירידה
זו, כמאמר הידוע: „ירידה זו צורך עלי“,
שע"י ירידת הנשמה למטה הרי היא מתע-
לית למדריגה עליונה ביותר, גבוהה ביו-
תר מדרגת הנשמה כפי שהיתה קודם ירי-
דתה למטה.

ועוד זאת: מצמיחת התבואה יש ללמוד
גם אופן עבודת נשמות ישראל:

(5) ראה פנים יפות משפטים כג, יד"ט.
(6) ראה אודות משפטים ע' אקעח ואילך. סה"מ
תר"ל ע' קלב. ועוד. – וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע'
קסט ואילך.

(7) ירמ" ב, ג.
(8) הושע ב, כה.
(9) פסחים פו, ב.
(10) כ"ה בתורא ר"פ בשלח. ובגמ' שם – טאה.
ובתורא בשלח שם (קסט, ב) – קב.
(11) ראה תורא שם. הנסמן באותיות משפטים
שם.
(12) ע"פ ל' חזיל חגיגה ה, ב.

א. תנן בריש מס' ראש השנה: „ארבעה
ראשי שנים הם, בא' בניסן ר"ה למלכים
ולרגלים כו' באחד בשבט ר"ה לאילן כ-
דברי ב"ש, בית הלל אומרים בחמשה עשר
כו'“.

והנה מלבד השייכות הכללית בין כל
ד' ראשי השנים [דכיון שכולם נשנו ב-
משנה אחת ונקראים בשם „ראש השנה“,
מובן, שיש שייכות ביניהם גם בתוכן עני-
נמן] הרי ע"פ הכלל הידוע⁹, „נערץ סופן
בתחלתן ותחלתן בסופן“ מובן, שתוכן ה-
ראש השנה שנשנה בתחילת המשנה – „א'
בניסן ר"ה למלכים ולרגלים“ – שייך
במיוחד לראש השנה לאילן שנשנה בסוף
המשנה.

זאת ועוד: כיון שר"ה למלכים ור"ה
לרגלים חלים באותו יום – בא"ב בניסן –
מסתבר שיש שייכות מיוחדת ביניהם.

ב. ויובן זה בהקדם מ"ש הבחיי" (ועוד

1) כדמצינו גם להלכה – ראה הגמיי' הל' שו'
פר רפ"א: כיון דמתניתין ארבעה ראשי שנים בהדי
הדדי אידמו נמי להדדי בהא מילתא דכולן שוין דאין
להתענות. וכ"ה בתשובות מהר"ם מרטנבורג (דפוס
פראג ס"ה). מרדכי ר"ה רפ"א (ס"י תשא). ועוד. –
וראה ע"ד הקבלה פ"ח ש"ה פ"ו (נעקט במלאכת
שלמה ריש ר"ה).

(2) ס' יצירה פ"א מ"ז.

(3) אף שכנגד' שם (ד, א ובפרש"י) מפרש דקאי
על רגל שבו, דהיינו ט"ו ניסן – מ"מ מזה שנשנה
במשנה „בא' בניסן ר"ה כו"“ מובן ששייך (גם) לא'
בניסן. וכמ"א נתי' (לקי"ש ח"א ע' 243 הערה 16) ע"פ
דיוק הלשון „ראש חודש“ (ולא תחילת החודש),
שיום זה כולל בתוכו כל ימות החודש (לקי"ת ר"ה
גח, סע"א. שפע טל ש"ח פ"ג). ע"ש.
(4) בא יג, ד. משפטים כג, יז.

הנשמה שבגדר „צמיחה“, שהיא עלי' שלא בערך (עד שנעשית כמציאות חדשה) היא ע"י השמחה דוקא. וכידוע¹⁷ בענין שמחה פורצת גדר, שע"י שמחה אמיתית מתבטט לים כל הגדרים וההגבלות של האדם, וזהו שהעלי' הנפלאה הנפעלת בהנשמה ע"י עבודתה בארץ, שנעשית כמציאות חדשה (כנ"ל), נעשית על ידי שמחה, פריצת הגדרים כו'.

ג. ועפ"י יש לבאר הטעם שג' הרגלים נקבעו על זמני תבואת השנה:

שני הענינים הנ"ל הגורמים ל„צמיחת“ ועליית הנשמה, ביטול (רקבון) ושמחה – ישנם ב„שלוש רגלים“:

מחד גיסא, „רגלים“ הוא מלשון „רגל“ [שלבן „קטן כו' שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית“ פטור מראי¹⁸, כי „שלוש רגלים“ כתיב, וכפרש"י¹⁸, „הראוי לעלות ברגליו חייב הכתוב“, וכן איתא בגמ'¹⁹ ד„חיגר ברגלו אחת פטור מן הראי' שנאמר רגלים“] – וידוע, ש„רגל“ מורה על העבודה דקבלת עול מלכות שמים, שאינו עושה רצון ה' בגלל הבנתו והשגתו או רגש לבו (אהבת ה' ויראתו), אלא עושה כן מחמת קבלת עול (וזהו ענין הרקבון והביטול שבה-זריעה):

ולאידך, הרי הם „מועדים לשמחה“, והיא השמחה המתגלית בעת הצמיחה והעלי'.

וזהו גם הנקודה המשותפת שבין ר"ה לרגלים ור"ה למלכים:

תפקידו של מלך ישראל [שהכוונה בר"ה למלכים היא למלכי ישראל²⁰] הוא

א) צמיחת התבואה אינה מהחטה עצמה הנורעת בארץ, אלא ע"י רקבוני' החטה הנורעת, שע"י שהזרע נרקב ובטל לגבי הכח הצומח שבארץ, ה"ז מעורר את כח הצומח שבארץ להצמיח שבילים של חטים. ומזה מובן עוד ענין – שההוספה הנעשית ע"י צמיחה אינה תוספת של כמות לחוד (שמחטה אחת נעשה ריבוי גדול), אלא י"ל שהיא כמו התהוות חדשה, איכות אחרת¹⁴.

וכן הוא גם כירידת ועליית הנשמה, שהדרך להגיע ל„צמיחת“ הנשמה ע"י ה-זריעה בארץ, היא ע"י שהאדם הוא בת-נועה של ביטול (ע"ד ענין הרקבון), ונפשי כעפר לכל תהי', דהיינו העבודה בדרך קבלת עול (שהיא „ראשית העבודה ועיק-רה ושרשה“, וכמ"ש בתניא קדישא¹⁵), ש-ע"י עליית הנשמה ו„צמיחתה“ היא עלי' שלא בערך כלל, שנעשית כמו מציאות חדשה ממש.

ב) כשם שבזריעה גשמיית נאמר¹⁶ „הזורעים בדמעה ברנה יקצרו, הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבוא ברנה נושא אלומותיו“, שע"י ש„זורעים בדמעה .. ובכה“ דוקא, בכבי' וביטול, הנה „ברנה יקצרו .. יבוא ברנה נושא אלומותיו“ – עד"ז הוא בעבודת בני ישראל, שע"י הביטול והזריעה בארץ נעשית מזה ה-שמחה בזמן הצמיחה והגילוי.

ויש לומר, שבעבודה רוחנית, השמחה המתגלית בעת העלי' אינה ענין צדדי לבד (דכיון שרואה הצמיחה לכן הוא שמח) אלא היא שייכת להעלי' גופא, דעליית

13) ראה תניא אגה"ק ס"ח (ק"ג, א). תרי"א בהוספות ויקהל (ק"ד, ד ואילך). ובכ"מ.

14) ראה תניא אגה"ק סו"כ (קלב, א ואילך).

וראה סה"מ תרנ"ו ע' קעה"ו.

15) רפמ"א.

16) תהלים ככו, ה"ו. וראה אוה"ת ס"ע

איקפט ואילך.

17) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ו ע' רכג ואילך.

18) משנה ריש תגיגה.

19) שם ג, א.

20) ר"ה ג, א. וראה תוד"ה למלכים במשנה.

ילקוט²⁸: „אתה מוצא שלש שמחות כתוב בחג . . אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, למה, אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינו עושה לפיכך אין כתוב שם שמחה . . וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת . . ולמה כתב בה שמחה אחת מפני שהתבואה נכנסת בפנים, ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות לפי שפירות האילן נידו-נין . . אבל בחג לפי . . שהתבואה ופירות האילן בפנים לפיכך כתב שלש שמחות“.

ונמצא, שגודל השמחה דחג הסוכות הוא לפי שאז „פירות האילן בפנים“ (ולא רק התבואה שנכנסת בפנים בזמן עצרת).

ויש לומר הטעם (הפנימי) לזה (בהמשך להנ"ל):

התכונות הנ"ל שבענין הזריעה הרי הן ביתר שאת ויתר עז באילנות. שהרי אין צמיחת התבואה בגדר מציאות חדשה ממש בגלוי, כי גם הזרע הנזרע הוא חטה או שעורה וכיו"ב (שיש בו טעם וראוי לאכילתה), משא"כ בנטיעת אילנות הרי הגרעין הנזרע אין בו טעם, והפירות הצומחים מן האילן הם איכות אחרת לגמרי מהגרעין הנזרע.

ומטעם זה יש חילוק בין זריעה ונטיעה בנוגע לזמן הצמיחה, דבזריעה „אין צריך שהות כ"כ ועיכוב מזמן הזריעה עד הוציאה²⁹, משא"כ בנטיעה ד, יש שהות ויעיכוב רב בזמן צמיחתו כו"³⁰, והיינו מצד ריחוק הערך שבין הגרעין הנזרע והפירות הצומחים ממנו.

ולאידך, יש מעלה גדולה בצמיחת פירות האילן לגבי צמיחת תבואה³¹, ד-

לפעול בכל עם ישראל ענין הביטול לה' „זורעים בדמעה“, ביטול ורקבון), שעיי"ו הוא מעלה את בני לעלי גדולה ביותר.

וכידוע ביאור כ"ק אדמו"ר הצ"צ³², ש-ענינו של מלך ישראל הוא, להמשיך בכל בני ישראל הביטול למלך מלכי המלכים הקב"ה. דהנה אצל מלך ישראל צ"ל תכלית ושלמות הביטול להשם, כמחז"ל³³ „אין על גביו אלא ה' אלקיו“ [שלכן „המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף“³⁴, שאין זה ענין של זהירות (שלא יגבה לבו מצד התנשאותו בתור מלך), אלא זה גופא הוא ענינו של מלך, להביא עצמו לביטול בתכלית, עד שאינו יכול לזקוף את עצמו בעמדו לפני השם], ועל ידי שהעם מבטלים את עצמם אל המלך, כמ"ש³⁵, „שום תשים עליך מלך“ וכדרשת חז"ל³⁶, „שתהא אימתו עליך“, נמשך בהם הביטול של המלך למלך מלכי המלכים הקב"ה.

ויש לומר, שעיי"ו ביטול זה של העם ל-המלך, הרי הוא מגבוי ומעלה אותם ל-מדריגה עליונה יותר. דהיות שהמלך הוא בתכלית ההתנשאות והרוממות³⁷, ו-כמ"ש³⁸ „משכמו ומעלה גבוה מכל העם“, לכן ביכלתו להגבוי ולהעלות את בני ישראל לעלי גדולה כזו שלמעלה מזו שמצד עצמם³⁹ – בדוגמת ענין הצמיחה, שהיא התהוות חדשה כנ"ל.

ד. והנה בענין שמחת המועדים יש חילוקים בשלשה רגלים עצמם, וכמבואר ב-

(21) בסהמ"צ מצות מינוי מלך בתחלתה.

(22) משנה הוריות י, א.

(23) ברכות לד, ריש ע"ב.

(24) פ' שופטים יז, טו.

(25) כתובות יז, א. קידושין לב, ב.

(26) ש"א ט, ב.

(27) להעיר מסהמ"צ להצ"צ שם פ"ג בענין

פעולת המשיח בתור מלך.

(28) אמור רמז תרנד.

(29) ל' הלקו"ת בחוקותי מט, ד.

(30) ראה בכ"ז לקו"ת שם.

ובעבודת האדם יש לומר ע"פ מ"ש³²
 „כי האדם עץ השדה” ואיתא בגמרא³³
 דקאי על תלמידי חכמים, ועפ"ז, המעלה
 דצמיחה שבאילן היא מצד המעלה דתו-
 רה, והיינו לפי שבתורה מודגש שההצ-
 לחה בה תלויה בענין היגיעה דוקא, „ש-
 תהיו עמלים בתורה”³⁴, כמאמר³⁵ „יגעת -
 ומצאת”, שע"י העמל והיגיעה בתורה, ה-
 קשורים עם כיטול האדם, זוכים לצמיחה
 והצלחה שלא בערך להיגיעה, המביא
 לשמחה אמיתית, „הזורעים בדמעה ברנה
 יקצורו”.

(משיחת ט"ו בשבט תשל"ה)

פירות האילן ראויים לאכילה מיד, דלא
 כתבואה שהחטה הנצמחת אינה ראוי' ל-
 מאכל כמו שהיא³¹, וצריך כמה מלאכות
 עד שנעשית ראוי' לאכילה.

וזהו הטעם לגודל השמחה של חג
 הסוכות דוקא, דכיון שאז הוא לא רק
 אסיפת התבואה, אלא גם דפירות אילן,
 נמצא, שאז הוא זמן תכלית השלימות
 בענין הצמיחה.

ה. וע"פ כהנ"ל מובנת השייכות בין
 ר"ה למלכים ולרגלים (שבתחלת המשנה)
 לר"ה לאילן (שבסוף המשנה) - דנעוץ
 תחלתן בסופן, שהעילוי הנרמז בתחילת
 המשנה (ר"ה למלכים ורגלים), הצמיחה
 והעלי' (שלא בערך), נעוץ בסופן, ר"ה ל-
 אילן, שבו מודגשת שלימות ענין הצמיחה,
 שהיא באילנות דוקא (כנ"ל).

32) פ' שופטים כ, יט.

33) תענית ז, א.

34) תוי"כ (פרש"י) ר"פ בחוקותי.

35) ראה מגילה ו, ב.

31) ראה יבמות (סג, א) „אדם מביא חיטין חיטין

כוסס" (בתמי' - רש"י. וראה הגהות הב"ח שם).

יתרו

וני"ל בפשטות, שפרש"י זה בא כהמשך לפירושו בתחילת הענין: על „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל“ פרש"י „לבית יעקב, אלו הנשים תאמר להן ב- לשון רכה. ותגיד לבני ישראל, עונשין ודקדוקין פרש לזכרים, דברים הקשין כ- גידין“, ונמצא שבאופן מסירת דברי השם ה' חילוק עיקרי בין אנשים לנשים, של- אנשים ה' צריך לפרש העונשין והדק- דוקין, ואילו לנשים לא פירש העונשין אלא דיבר בלשון רכה.

ועפ"ז הוה אמינא, שדברי ה' כאן נאמ- רו למשה רק באופן כללי, ואח"כ בעת מסירת הדברים לבנ"י היו חילוקים, ש- לאנשים הוסיף בפירוש העונשין והדק- דוקין (כדי שיהיו הדברים קשים), ולנשים פחת מהם כדי לקיים הציווי ד, תאמר להן (לנשים) בלשון רכה" – וקמ"ל הכתוב „אלה הדברים“, „לא פחות ולא יותר“, שדברי ה' נאמרו כאן באופן שלא ה' צריך משה להוסיף עליהם.

ב. אלא שעדיין אין הענין מיושב ל- גמרי, כי ענין ה„דקדוקין“ שייך רק בציווי מפורט, ובפסוקים אלה לא נאמר אלא זי- רוז כללי „אם שמוע תשמעו בקולי ושמר- תם את בריתי“: וכן לא נתפרשו שום עונ- שין על העדר קיום התורה, כ"א רק דברי

א. „כהי תאמר לבית יעקב גו' אתם ראייתם גו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי גו' ואתם תהיו לי וגו' אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל“. ובפרש"י על התי- בות: „אלה הדברים“ כ' „לא פחות ולא יותר“.

והקשו במפרשים, למה תיסק אדעתין שמשה רבינו יפחות או יוסיף על דברי ה' עד שהוזקק לאזהרה מיוחדת „אלה ה- דברים אשר תדבר אל בני ישראל – לא פחות ולא יותר“? ואם יש צורך בכך, למה לא מצינו כן בציוויים אחרים?

בגור ארי" תי „דס"ד שמשה יהי מ- פתה אותם מעצמו, לא שיוסף על דבר ה' רק יהי מוסיף עליהם דברי ריצוי מעצמו ויאמר להם שאלו דברי עצמו, גם זה אסור, וטעמא דמילתא שלא יאמרו אח"כ כי נתפתו יותר מדי לקבל התורה“.

אבל פירוש זה מיישב רק הצורך ב- אזהרה שלא יוסיף („לא יותר“), ועדיין קשה אמאי הוזקק לאזהרה ד„לא פחות“, דכי יש ס"ד שמשה רבינו לא ימסור לבנ"י דברי השם במילואם?

(1) פרשתנו יט, ג.ז.

(2) שם, ו.

(3) להעיר מרש"י וראי (ו, ב) „פעם אחת כו' ואהרן אחיך ימליצנו ויטעמנו כו'“. אבל (א) שם איירי בשליחות לפרעה (וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 73 ואילך), ולא מצינו כן בציוויים לישראל (שכפי כ"א כו'). וראה רש"י שמות ד, טז. (ב) ג"ז אוהרה רק שלא יוסיף, ולא שלא יפחות. (4) וכ"ה בדבק טוב (בהגהה). הואיל משה (באר היטב) וראה רע"ב לפרש"י כאן. אוה"ח כאן. ועוד. (5) ברע"ב כאן, וגם לא תפחות מהם שמא ית- יראו מעונש ויבואו לקבל המצות מיראה" (וראה גם אוה"ח שם). אבל זהו רק טעם שלא יפחות, ועצ"ע

מהי הס"ד שמשה יפחות מדברי ה' עד שצריך להזהירו ע"י.

ומה שתי' במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י, שהי' חושש שבנ"י לא יבינו הדברים כראוי (ע"ש), צ"ע, דלאחרי שהקב"ה ציווה לו בפירוש למסור הדברים, איך יעלה על דעתו שלא לקיים ציווי ה' (לו יהא אפילו שיש חשש כו')? (6) יט, ג.

מתורץ מ"ש רש"י, עונשין ודקדוקין פרש לזכרים" (כנ"ל), דהרי אין בכתובים אלה שום עונשין ודקדוקין, וכיון שמשה הוזהר "לא פחות ולא יותר", איך הי' יכול לפרש העונשין והדקדוקין?

ג. גם צ"ע: לאחרי הפסוקים הנ"ל מ- סופרי, ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה', ולכאורה תמוה¹⁰, הרי משה נצטווה "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" וכפרש"י שהי' צריך לדבר אל הנשים תחילה בלשון רכה, ואח"כ אל האנשים "דברים הקשין כגידין" – וא"כ איך נת- קיים ציווי ה' בקריאת זקני ישראל ושימת דברי השם לפניהם?

במכילתא שם איתא, מגיד שמשה חלק כבוד לזקנים, ובפשטות כוונת המכילתא לתרץ קושיא זו [וכמבואר במפרשים¹¹ שלפי המכילתא אין הכוונה שמשה מסר להם דברי השם, אלא שדיבר לנשים ול- אנשים¹² בנוכחות הזקנים¹³, כדי לחלוק להם כבוד, וזהו דיוק לשון הכתוב, וישם לפניהם את כל הדברים גוי", ולא נאמר שדיבר אליהם].

אבל בפרש"י סתם ולא פירש כלום¹⁴,

ריצוי ושכר על שמירת התורה, והייטם לי סגולה גוי' ממלכת כהנים גוי' (כפרש"י ד, ממלכת כהנים היינו "שרים").

ועכצ"ל דמ"ש רש"י על "ותגיד לבני ישראל", עונשין ודקדוקין פרש לזכרים, היינו שמשה הי' צריך לפרט ולפרש אותם אף שלא נתפרשו בדברי השם כאן – ותמוה איך מתאים זה עם פרש"י על "אלה הדברים" – "לא פחות ולא יותר", שאין לו למשה להוסיף כלום על דברי ה' (אפילו לא בתור "דברי עצמו" כנ"ל)?

יש מפרשים המחלקים הכתובים, "ש- נשים אמר אתם ראיתם אשר עשיתי ל- מצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים וגוי' וכל זה לשון רכה עד כי לי כל הארץ, ואח"כ חזר פניו לזכרים ואמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, פירוש ככהנים משרתים לפני ה' כל היום וגוי' קדוש פרושים מעריות ומכל עבירות"¹⁵ [ועפ"ז מבארים מ"ש, "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל", ש"אלה הדברים האחרונים שהם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי' קדוש תדבר אל בני ישראל (האנשים)].

אבל פירוש זה קשה ליישבו בפרש"י (פשוטו של מקרא), שמלבד זאת שלפי פשוטו מ"ש, "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" הכוונה לכל ישראל, הן אנשים והן נשים [והרי לפרש"י כוונת הכתוב "אלה הדברים גוי'" היא להזהיר, "לא פחות ולא יותר" – ולא שדיבורים אלה האחרונים הם רק לאנשים. ועוד, לפירושה הרי האזהרה ד, "לא פחות ולא יותר" היא רק בנוגע לאנשים!], ועוד זאת, שלפי פרש"י פירוש "ממלכת כהנים" כאן אינו "משר- תים" אלא "שרים" (כנ"ל) – הרי עדיין לא

9) ט, ז.

10) וכן הקשה במלאכת הקודש על פרש"י (ומפרש ע"פ הילקוט) ש"קני ישראל" כולל גם הזקנות. וצ"ע לפרש כן בפרש"י. וראה עץ הדעת טוב (להרח"ו) פרשתנו שם. משכיל לדוד כאן (ט), (1).

11) פי' מרכבת המשנה על המכילתא.

12) והרי בפסוק שלאח"י (ט, ח) מפורש, ויענו כל העם גוי", וא"כ גם הם שמעו הדברים (אף שלא נתפרש בקרא ממי שמעו).

13) וברמב"ן שם פי' להיפך, שדיבר להזקנים כמעמד כל העדה. ע"ש.

14) להעיר מפרש"י משפטים כד, טז (ד"ה ויקרא).

7) תולדות יצחק. אמרי שפר. הואיל משה (באר היטב). מלאכת הקודש. – וראה חתם סופר עה"ת פרשתנו כאן (ע"ד הדרוש).

8) ל' התולדות יצחק.

ישראל, להדגיש שבדיבורים אלה אין חילוק דנשים ואנשים¹⁶].

ה.ויש להביא רא'י שזוהי כוונת רש"י בפירוש כתובים אלה:

במכילתא על „כה תאמר“ איתא: „כה בלשון הקודש, כה כסדר הזה, כה כענין הזה, כה שלא תפחות ולא תוסיף“ [ובסיום הענין על „אלה הדברים“ מפרש „שלא תפחות ולא תוסיף“, „אשר תדבר אל בני ישראל, כסדר הזה“].

ורש"י משנה מלשון המכילתא, דעל „כה תאמר“ מפרש „בלשון הזה וכסדר הזה“, היינו (א) רש"י לא כ' „בלשון הקור“ דש" אלא „בלשון הזה“¹⁷, (ב) השמיט „כ" ענין הזה... שלא תפחות ולא תוסיף“.

והנה בטעם השמטת רש"י „שלא תפחות ולא תוסיף“, לכאורה הטעם, כי ענין זה נלמד מסיום הענין, „אלה הדברים“, ותרתי למה ליי, ולכן פ"י ש, „כה תאמר“ מלמד רק על „בלשון הזה וכסדר הזה“, ו„אלה הדברים“ מלמד „לא פחות ולא יותר“. אבל עדיין צריך ביאור, שהרי הלימוד מ- „כה תאמר“ הוא מזה שהלשון „כה“ מורה על הדיוק, וא"כ מהיכי תיתי לומר שה- דיוק ד„כה תאמר“ אינו כולל הענין ד„לא פחות ולא יותר“ עד שהזקק הכתוב ל- הוסיף עוד פעם „אלה הדברים“?

וע"פ הנ"ל (סעיף ד) אתי בפשטות.

16) ועפ"י י"ל שמשא לא דיבר בעצמו לכל ישראל, אלא נמסר להו ע"י הזקנים (ראה לעיל הערה 12, 13). וראה לעיל שמות ג, טו. שם ד, כטי לא. ולהעיר מרש"י תשא לד, לב.

17) במשכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י מפרשים שגם כוונת רש"י היא ל„לשון הקודש“. אבל מזה ששינה רש"י מלשון המכילתא לכאורה לא משמע כן.

18) ראה גם ס' זכרון על פרש"י כאן (יט, ו). וראה גם מרכבת המשנה על המכילתא שם.

ופשיטא שאין לומר שרש"י סומך שהלומד מקרא יבין כ"ז מעצמו, ועכצ"ל שלשיטת רש"י קושיא מעיקרא ליתא.

ד. ולחומר הענין נ"ל (אף שדוחק קצת) דמ"ש „כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל“ לא קאי על הכתובים ד- לקמן, אלא זוהי הוראה כללית למשה רבינו השייכת לכל התורה כולה¹⁸, והיינו, דראשית דברי השם אל משה בעלייתו ב- פעם הראשונה להר בשביל קבלת התורה היתה הוראה כללית, לכל הזמנים, שאופן מסירת דברי תורה לבני הוא, שלנשים מדברים בלשון רכה ולאנשים „דברים הקשין כגידיון“.

והנה כנוגע לכל התורה כולה אין צ"ל הזהירות ד„לא פחות ולא יותר“, שהרי בודאי פירש משה ולימד לבני ישראל את דברי השם בכיבור כו', ובזה גופא יש חי- לוק בין אנשים ונשים, דלנשים אין להד- גיש העונשים והדקדוקין אלא לדבר ב- לשון רכה, ולאנשים יש לפרש (גם אם לא נתפרשו בדברי השם) עונשין ודקדוקין.

ואח"כ אמר הקב"ה את הדברים הרא- שונים שיש למסור לבני – „אתם ראי אתם גו' ועתה אם שמוע גו' ואתם תהיו ל"י גו'“, ובסיום הוסיף „אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל“, להזהיר, דאע"פ שבנוגע לתורה בכלל צריך משה להוסיף ביאור ופירושו, ולפעמים יש צורך לקצר (כנ"ל) – הנה בנדו"ד, ג' כתובים אלה, עליו למסור הדברים באופן ד„לא פחות ולא יותר“.

[ויש לומר שזוהו גם מה שמסיים „אשר תדבר אל בני ישראל“, שהכוונה לכל

15) ראה עד"ז במרכבת המשנה על המכילתא שם (אבל ראה לקמן בפנים סעיף ה החילוק בין לשון רש"י ולשון המכילתא). ובחוקוני כאן משמע לכאורה, שכן נקט בפרש"י.

שצ"ל²⁰ (א) „בלשון הזה“ (לשון רכה ל- נשים ודברים קשים כגידיון לאנשים), (ב) „וכסדר הזה“ – נשים קודם לאנשים²¹.

אבל אח"כ, בפסוק „אלה הדברים“, דקאי על ג' כתובים אלה, מלמדנו ייתור הכתוב דשאני דיבורים אלה מכל התורה כולה, שמשה צריך למסור הדברים האלה כמו שהם, „לא פחות ולא יותר“.

(משיחות ש"פ יתרו וש"פ משפטים תשמ"א)

דכיון ש„כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל“ קאי על כל התורה כולה, הרי אין מקום לומר שמשה אינו יכול להוסיף ביאור ופירוש, דאדרבה, זהו תפקידו של משה, לפרש את התורה לבני ישראל [ובפשטות הי' מבאר דברי השם גם כלשונות אחרות (אם הי' צורך בכך), לאו דוקא בלשון הקודש¹⁹] – ולכן מפרש רש"י דהכוונה בהדיוק ד„כה תאמר“ היא בענין המפורש בכתוב כאן, הסדר ד- מסירת דברי תורה לנשים ולאנשים,

20) וכמו שפי' באמרי שפר שם. הואיל משה.

וראה שפי"ח. ועוד.

21) בבאר יצחק על פרש"י כאן פי' שלא ישנה מסדר הכתובים. וצע"ג מהי הסי' שמשה ישנה את הסדר ששמע מפי ה' (משא"כ בנוגע להסדר דנשים ואנשים, הרי לולא הדיוק ד„כה“, יש מקום לומר שבדוקא צריך להקדים האנשים. וכפי שהאריכו במפרשים מה טעם הקדים נשים לאנשים).

19) והרי אח"כ גם נצטווה לפרש התורה בשב- עים לשון (רש"י דברים א, ה). ולכאורה גם לפני כן הי' מבאר דברי תורה (אם הי' צורך בכך) בשאר לשונות. וכ"כ בבאר בשדה בפרש"י פרשתנו כאן. – וראה לעיל ע' 38 הערה 9, שם (ע' 39) הערה 24. וש"נ.

יתרו ב

ואם כ', „שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהי נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומא־סה בתכלית לפני אלקים ואנשים, ושייתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבל זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדה"ר ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלי־מות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שלולי הנפש שחננו האל יהי כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ית"ש".

ולהעיר שלפי דברי החינוך מבואר (רק) שיש שייכות בין כיבוד או"א ל־כבוד האל, כי ע"י קביעת הכרת ה־טובה של אביו שהולידו, יעלה ממנה להכיר טובות האל ברוך הוא; אבל

(5) מצוה לג. וראה גם כלי יקר פרשתנו עה"פ (כ, יב).

(6) ראה גם תוס' (הדר זקנים) עה"פ.

(7) וראה אברבנאל באופן אחר: יסוד המצוה הזאת הוא כדי שתהי' קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה ויסמוך עלי' כו' ולהיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שהוא עיקר כולל בתורה ולא יצויר מציאותו בלתי לכן ה' הדבור הזה מכלל הדבורים ה' האלקיים אשר בלוח האחד, ולא ה' מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.

(8) ולהעיר שהאב יכול למחול על כבודו (קידור־שין לב, א). ובשו"ת הרשב"א ח"א סי"ח דזה שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול הוא הטעם שאין

א. כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת: ד־„עשרת הדברות חמשה בכבוד הנורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הנורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה; ונשאר חמשה ל־אדם בצרכו וטובתו". ומובן מדבריו, ש־כיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים ש־בין אדם למקום, שלכן מקומו בעשה"ד הוא בחמשת הדברות הראשונות שכולם ענינים שבין אדם למקום, לפי שזהו („כבוד האל") העיקרי משא"כ כבוד האב והאם.

ובחינוך בשרשי המצוה דכיבוד אב

(1) פרשתנו כ, יג.

(2) וכ"כ בפסוק שלפניו (יב), נעתק בהערה 4. ובראב"ע שבהערה הבאה.

(3) ועד"ז הוא בראב"ע פרשתנו (כ, א) בהקדמה לעשרת הדברות: בדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם (ואולי דברי הרמב"ן כאן הוא מ־דברי הראב"ע הנ"ל שם). ובכמה מקומות דחמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום — ראה אברבנאל שם בסופו. של"ה כנס' שבועות (קצ, ריש ע"ב). ועוד.

(4) צע"ק מ"ש בפסוק שלפניו „הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה (ראה ואתחנן ה, טז) כאשר צויתוך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך". ולהעיר מאברבנאל כאן (ד"ה כבד בתחלתו); וכבר יראה ממנו שהוא מהדברים שבין אדם לחבירו וכן הוא דעת הרמב"ן כי הוא בכבוד ההורים שהם היותר אוהבים מכל שאר החברים. וראה לקמן סעיף הו.

כאדם כו' בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני¹³.

ויש לומר, דזה שהענין דכיבוד אב ואם הוא גופא „כבוד האל” הוא רק מפני ש, משתתף (עם הקב"ה) ביצירתו. דזה שהורים עושים הכל בשביל הבן, „גמלוהו וטפחוהו כו”, אין זה בגדר „שותפות” להקב"ה, כי אע"פ שהאמת היא שהוא ית', זן את העולם כולו, מ"מ, כיון שפעולות אלו הם דברים שבטבע, שהאדם עושה (כאילו) בכח עצמו, אין זה נק' „שותפות” עם מעשה הקב"ה; משא"כ יצירת הולד, שאין זה בכח האדם לבדו להביא את הולד לעולם אלא אך ורק ביצירתו „שותפות” גלו' דהקב"ה, ש"נותניו בו רוח ונשמה כו"¹⁵.

ואולי י"ל, דגם חלק האב והאם (הגוף) תלוי באופן גלוי בהקב"ה¹⁶, וכ"י דוע'¹⁷, שכח ההולדה שבנבראים אינו בהם מצד עצמם אלא הוא כח הא"ס והבלי-גבול של הקב"ה. כי נבראים מ"צ"ע הרי הם מצד גדרם במדה וגבול ואין שייך שיהי' בהם מצ"ע כח ההולדה שהוא כח בלי גבול, להוליד עד א"ס (וגם עצם ההולדה הוא ענין של חידוש, כעין יש מאין), ואינו אלא מצד כח הא"ס של הקב"ה שקבע בגוף האדם בכח המפליא לעשות. ועד"ז הוא בפשטות בבעלי חיים (וראה לקמן סעיף ה).

13 ראה תפארת ישראל להמהר"ל פל"ו ו-רפמ"א.

14 נדה לא, א.

15 וראה גם ב' הענינים בראב"ע שם, „החיוב הוא בשקול הדעת”, ובעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף צוה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם” ע"ש.

16 וראה אלישך עה"ת פרשתנו עה"פ בסופו.

17 ראה לקוית שה"ש לט, ד ואילך. המשך

שמח תשמח ע' 7 (סה"מ תרנ"ו ע' קטע) ואילך.

מלשון הרמב"ן אולי משמע, שכיבוד אב עצמו הוא בעיקר כבוד הקב"ה, „כי ל-כבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה”, שמתעם זה מצות כיבוד אב ואם בעיקרה אינה מה, חמשה לאדם” אלא מחמשת הדברות הראשונות המדב"רים „ככבוד הבורא”¹⁸.

ב. ויש לומר הביאור בזה:

בחינוך שם הלשון ש, האב והאם הם סיבת היותו בעולם. . גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, ובראב"עו, „הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמלוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו”. אבל ברמב"ן מדייק שהאב, „משתתף ביצירתו”, ותו לא. וב-פשטות מקורו ממרז"ל¹², „ג' שותפין הן

מברכין על כבוד אב"א לפי שאפשר למיעקרא לעשה. וראה מנ"ח (מצוה לג) שחקר אי הוי ממצות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו (ונפק"מ דאם הוי דין בין אדם לחבירו אין יוה"כ"פ מכפר וצריך גם לרצות כו'). וראה רמב"ם פיה"ש פאה פ"א מ"א.

9 ראה חזקוני פרשתנו עה"פ כפי' השני: חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע רק לשמים לפיכך הוכיר שמו בכלם שהרי לשמו הם קבועות. 10 ולהעיר מהתחלת דברי הרמב"ן שם, ש-מבאר שגם החמשה לאדם” שייכים לדברות הראשונות, שהטעם ד, לא תרצו” הוא דכין ש, צווייתך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה. . אם כן השמר פן תחבל מעשי ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה” (ועד"ז בשאר הדברות), הרי שעוד דברות קשורים עם כבוד ה, ומ"מ נקראים, חמשה לאדם”. ואולי י"ל כי זהו רק שעל ידם נמנעת פגיעה גם בכבוד השם אבל ב-עיקרם הרי הם דברים שבין אדם לחבירו.

ולהעיר ממה"ל בנוגע לעשו שהידר בכבוד אביו (תיב"ע וישלח לב, יב. ב"ר פפ"ב, יד. דב"ר א, טו. זח"א קמו, ב. ועתד). — וראה לקמן סעיף ו וב-הערות שם.

11 נסמן בהערה 3.

12 קידושין ל, סע"ב.

ובפי' דברי הגמ' כתב החיד"א²¹ ע"פ מ"ש הרמב"ם ריש הל' עבודה זרה, בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונב- ערה עצת חכמי אותו הדור. . וזו היתה טעותם אמרו והאיל והאלקים ברא כוכ- בים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמ- שים המשמשים לפניו ראויין הן לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד כו' התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות כו' ולהשתחוות למולם וזוהי עיקר ע"ז²² – ועד"ז בנדו"ד, ש"אוה"ע היו סוברים כמ"ש הרמב"ם דהש"ת חלק כבוד לכוכבים וגלגלים ונתנם במרום וזה מעשה שעשה וממנו ילמדו לכבדם ולהשתחוות להם, ואח"כ ששמעו אנכי ולא יהי' לך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש שנתקנא ח"ו ואין רוצה שיכבדו לשום א' ולא אתי דיבור ומבטל מעשה, וכששמעו כבד את אביך והשוה כבודם לכבודו כככול, מינה ידעו דח"ו לא נת- קנא דהרי ציוה לכבד או"א בתוקף הכ- בוד והשוה כבוד או"א לכבודו²³, ומוכ- רח דנתן למזלות וכוכבים וכו' במרום להאיר לעולם השפל אבל לא לעובדים ולהשתחוות להם וחזרו והודו למאמרות דייקא דאף שהוא דיבור אינו סותר ה- מעשה ח"ו²⁴.

והנה ע"ד ביאור הנ"ל כתב גם אדמו"ר הצ"צ²⁵, ומוסיף שם ביאור טעם

[ולהעיר²⁶ שיש כמה בני אדם (אנשים ונשים) שהם בריאים ושלמים בתכלית הכריאות, ועד שאין שום חסרון כלל באברי גופם, ומ"מ אינם מולידים, לפי שענין ההולדה אינו ענין טבעי לבד, אלא תלוי בהמשכת כח הא"ס להיות ההולדה, וכמ"ש ש"י, "זכר ונקבה ברא אותם ויכרך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו גו", דאף כשהם שליי- מים בטבע גופם שיוכלו להוליד, מ"מ צריכים הם לברכה שיהיו פרים ורבים, וברכה זו הוא כח הא"ס שנמשך באדם כדי שיוכל להוליד²⁷].

וכיון שכל ענין יצירת הולד לא יתכן אלא בשותפות גלו' דהקב"ה, לכן כאשר מכבדים את האב מצד ענין זה שהוא „משתתף ביצירתו“, ה"ו גם „כבוד הא-ל“.

וזהו גם נקודת הביאור בדברי ה- רמב"ן דכיבוד אב ואם הוא „כבוד ה- אל“, שמדבריו משמע (כנ"ל ס"א) שב- עיקרו הוא ענין של „בין אדם למקום“ (שלכן בא בחמשת הדברות הראשונות).

ג. ויובן יותר בהקדים דברי הגמ'²⁸: „בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות“ (ובפרש"י „כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בכריאתו כאביו ואמו, וחייו ומותו מסורין בידו“).

22) פתח עינים קידושין שם. וראה מפרשי הע"י

שם.

23) קידושין ל, ב. ושי"ן. ובתוד"ה כבד (שם לא, רע"א) מירושלמי „שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו“.

24) וראה המקנה קידושין שם. פנים יפות פרש"י

תנו עה"פ (הובא באוה"ת שבהערה הבאה).

25) אוה"ת פרשתנו (כרך ח) ע' ג'ג ואילך.

ועד"ז בסה"מ תרנ"ח ע' קיח. וראה באו"א קצת או"ת

18) ראה שמח תשמח שם. ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ז (סה"מ תרפ"ז ע' רכו"ז) פ"ד.

19) בראשית א, כז-כח.

20) ולהעיר מהצומח. ובפרט „עץ פרי עושה פרי“ העושה פרי „למינהו“ (בראשית שם, יא-ב).

וראה לקמן סעיף ה.

21) קידושין לא, א.

בהבנת הדברים וכו', אלא עצם סברא זו היא בסתירה לעיקרי האמונה, וכמ"ש ה"ר מב"ם ב"ג עיקרים שלו²⁵: „יסוד החמ"י שי שהוא ית' הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו³⁰ גדולתו ולעשות מצוותיו וש" לא יעשו כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים וה" יסודות ומה שהורכב מהם לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו השיי וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו אלא אליו בלבד יכווננו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו וזהו היסוד ה" חמישי שהזכיר על עבודה זרה³¹.

ומ"מ אין זו סתירה למ"ש הצ"צ ד" כיבוד או"א הוא לפי שהם בעלי בחירה, כי אין הפירוש בזה שלהיותם בעלי בחירה יש להם שליטה ח"ו בהנהגת העולם, ובידם להוליד או לא להוליד (וכן להטיב או להרע) שלא ברצון ה" קב"ה ח"ו, אלא הוא רק ע"ד „חמרא ל" מרי" טיבותא לשקי"י³², דאף שה" שקי"י אינו משפיע ונותן כלום משלו כ"א של „מרי" (בעל החמרא), וגם זה גופא ש" משקה החמרא הוא בשליחותו של בעל החמרא, מ"מ, כיון שאינו מוכרח בזה ומעשהו הוא בבחירתו החפשית, לכן מגיעה לו הכרת טובה עבור זה³³. וכן בענינו, דכיון שהם בחרו להיות שלוחי השם להוליד בן זה ולגדלו ולטפחו כו', לכן מגיע להם שכר וכבוד עבור בחירה זו.

ויש לעיין בדברי הרמב"ן הנ"ל שה-

החילוק בין כל הכוכבים והמזלות וצבא השמים בכלל כו', שאין ראוי לחלוק להם כבוד²⁶ – אף שהם שמשים המ" שמשים לפניו ית' ונתנם במרום להנהיג את העולם – לאב ואם שנצטוונו לחלוק להם כבוד, ועד שנקראים שותפים ל" הקב"ה („ג' שותפים באדם כו"):

כל הכוכבים כו' לא רק שאין להם שליטה וממשלה ח"ו מצד עצמם, אלא גם זה שעל ידם מנהיג הקב"ה את העולם ומשפיע לעולם, הרי אין להם שום בחי" רה כלל להשפיע או לא להשפיע, או להשפיע כך או כך, כי הקב"ה הוא לבדו המשפיע על ידם, כגרזן ביד החוצב כו"²⁷ – ולכן אין ראוי לחלוק להם שום כבוד:

משא"כ או"א שנחשבים שותפים ל" הקב"ה בבריאת האדם, אף שבאמת גם חלקם הוא מהקב"ה שהוא המהוה ומחי" גם את האו"א (כי כמו הארץ שתוציא צמחה ע"י הכח שניתן לה מהקב"ה במ" אמר תדשא הארץ דשא²⁸, כן הוא הזרעת האדם ואשתו ע"י מאמר פרו ורבו) – עכ"ז נקראים שותפים להקב"ה בבריאת האדם, כי הם בעלי בחירה ובידם ל" הזדווג או לא להזדווג, ולכן חייבים ככבודם.

ד. ולהעיר, הרי ענין העבודה זרה דדור אנוש (שחשבו שהכוכבים כו' יש להם בחירה אם לפעול ולהשפיע בכחו של הקב"ה) אינו רק טעות בלבד, שטעו

להה"מ פרשתנו (לד, א בהוצאת קה"ת), ולקו"א סקכ"ג (בהוצאה הנ"ל).

26) בהבא לקמן ראה גם אוה"ת נח' (כרך ג) תרנח, א ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' ג' נד ואילך. ושו"נ.

27) ע"ד ל' הכתוב – ישע"י, טו.

28) בראשית א, יא.

29) סנהדרין פרק חלק.

30) כ"ה לפנינו. ובתרגום קאפח „ולפרסם" (ו' שם כ"כ שינויים ב' הרמב"ם).

31) ב"ק צב, ב. וראה סה"מ הצ"צ מצות

מילה (ו, א ואילך).

32) וראה לקו"ש ח"ו ע' 14 ובהערה 22.

אודה"ע⁴¹ שרק אז שייך ענין הבחירה בישראל דוקא. ועד"ז יש לומר גם לענין כח ההולדה שישנו באוה"ע⁴².

ויש חילוק עיקרי בין כח ההולדה בישראל לכח זה בשאר נבראים:

בשאר נבראים שאין בהם נשמה קדושה, הרי כח ההולדה, שהוא כח א"ס שלמעלה מהבריאה, הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, דאף שהקב"ה קבע כח זה בטבע גופם הרי זה ע"ד כח מקיף שלמעלה מציאותם; משא"כ בישראל שמצד מעלת נשמתם יש בהם הארת א"ס, הרי כח זה הוא באופן שמתייחד עמהם, והוא חלק מעצם מציאותם.

ויש לומר, שזהו עומק כוונת הרמב"ן ד"כבד את אביך כבוד האל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה⁴³, דיש לפרש כוונתו, כי יצירת הוולד (ע"י כח ההולדה) הרי היא רק בכח הא"ס שבהורים, שנמצא בהם רק מפני שהקב"ה קבע כח של א"ס בטבע האדם, וא"כ אין זה כבוד האב והאם מצד עצמם⁴⁴, אלא רק כבוד האל, כח הא"ס שבהם⁴⁵.

וזהו גם ההכרח שמצד ענין זה שביכבוד אור"א, שהם משתתפים עם הקב"ה ביצירתו, ה"ז בעיקר מצוה שבין אדם למקום ("כבוד האל"), ולא הענין של בין אדם לחבירו: אם הכבוד המתחייב מיצירת הבן הוא למציאות האב והאם מצד עצמם, בגלל שהם בעלי בחירה

ענין דכיבוד אב ואם הוא (לא הכרת טובה על בחירתם אלא) לפי שהאב, משתתף ביצירתו⁴⁶.

ה. והנה בענין כח ההולדה מבאר רבינו הזקן³³, דכיון שהוא כח של א"ס (וכנ"ל ס"ב), לכן ישנו רק בנשמות ולא במלאכים, כי רק בנשמות ישראל ישנה הארת א"ס ב"ה³⁴ (להיותן), חלק אלקה ממעל ממש³⁵, ועד דישראל וקוב"ה כולא חד³⁶, ולכן יש בהם כח הא"ס שב-הולדה, משא"כ במלאכים כו'. והא ד-מצינו כח ההולדה גם בשאר נבראים, ואפילו בעלי חיים, היינו לפי "שניזונות מצומח שנצמח מהארץ"³⁷, שבארץ, "יש ג"כ כח ההולדה" מצד כח הא"ס שבעפר הארץ (דנעוץ תחילתן בסופן דוקא³⁸).

[ואולי יש לומר (בנוגע לכח המוליד שבאוה"ע), ע"פ המבואר ב"מ"א³⁹ שיש כמה ענינים בגוף האדם שסיבתם היא כדי שיהי' בהתאם לנשמתם שהיא חלק אלקה ממעל ממש (כמו ציור הגוף שהראש למעלה, שזהו לפי ש, אדם אתם", ע"ש אדמה לעליון⁴⁰), ואעפ"כ מצינו ענינים אלה גם בגופי אוה"ע שאין בהם נשמה קדושה, ומבואר בזה שזהו כדי שיהי' ענין הבחירה בישראל, כי ענין הבחירה יתכן רק בין שני דברים שווים, ולכן צ"ל השתוות בין גופי ישראל וגופי

33 לקו"ת שה"ש שם. ביאוה"ז ה, ד ואילך.

34 ראה לקו"ת שם, דשרש נש"י מפנימיות

החכמה, ואור"א מלובש בחכמה דוקא. וראה גם

תניא פ"ח"ט.

35 תניא רפ"ב.

36 ראה זח"ג עג, א.

37 לקו"ת שם מ, א.

38 ראה אגה"ק סו"ט כ.

39 ד"ה נ"ח תרנ"ו.

40 של"ה כ, ב. ובכ"מ.

41 ראה תניא פמ"ט.

42 להעיר מזהר פרשתנו (צ, א. וכן זח"ג רעו,

ב) כבד את אביך דא קוב"ה ואת אמך דא כנסת ישראל.

43 ועפ"י מובן בפשיטות דברי רב יוסף (קידו"ח

שין לא, ב, הובא בתפארת ישראל להמהר"ל שם) כי הוה שמע קל כרעא דאמ"י אמר איקום מקמי שכינה דאתיא.

רק הענין הא' דכיבוד⁴⁶ או"א⁴⁷ (מצוה שכלית בין אדם לחבירו⁴⁸).

דאצל ב"נ, כיון שכח ההולדה שהוא כח הא"ס שלמעלה מהבריאה הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, לכן, חלק ה- או"א ביצירת הולד וחלק הקב"ה הם כמו שני דברים נפרדים, ובמילא, הכיבוד שלהם מצד זה שהם בחרו להיות „שלו- חים" שעל ידם יוצר הקב"ה ולד זה – אינו פרט ב„כבוד הא-ל", וגם הוא רק גדר בין אדם לחבירו:

ורק בישראל שייך לומר, שהענין ד- כיבוד או"א מצד ענין זה שהם משתתפים ביצירתו הוא בעיקר גדר דבין אדם ל- מקום, כיון שכח הא"ס היוצר את הולד נמצא בהאב ואם גופא, וא"כ מה שמכבד אותם הוא הוא „כבוד הא-ל".

(משיחת ש"פ בראשית (התעודות ב') תנש"א)

ובבחירתם ורצונם הביאו אותו לאויר העולם, הנה אז ה"ז בסתירה לאמונה אמיתית באחדות השם, שאין עוד שליטה מלבד הקב"ה בהנהגת הבריאה – אלא ענין הכבוד כאן הוא רק מצד כח הא"ס של הקב"ה שבא ונמשך באופן של א"ס ובל"ג בהולדה שע"י או"א. דכיון שכח הא"ס מאיר ומתייחד עמהם, לכן, שייך לומר, שהכיבוד שמכבדים את האב ואם (מצד כח הא"ס שבהם, שעל ידו נוצרו) הוא „כבוד הא-ל", גדר „בין אדם ל- מקום".

ו. ומכל הנ"ל נמצא, שבכבוד אב ואם יש שני גדרים וענינים⁴⁹:

א) מצוה שכלית, והוא ענין שבין אדם לחבירו (אם מצד ענין של הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו אביו ואמו אליו וגיידולו וחינוכו, או גדר של פריעת חוב כדאיאת בירושלמי⁴⁵),

ב) גדר של בין אדם למקום, דכיון שהאב „משתתף ביצירתו" הרי כיבוד או"א הוא „כבוד הא-ל".

ויש לומר, שזה גופא הטעם שב- עשה"ד נאמרה מצות כיבוד או"א ב- חמשת הדברות הראשונות שהם דברים שבין אדם למקום, כי עיקר החידוש דמצות כיבוד או"א הוא רק בישראל, והוא ענין זה שבכיבוד אב מפני שהוא „משתתף ביצירתו", משא"כ באוה"ע שייך

46 ראה לקו"ש ח"ה (ע' 154-5, 160 ואילך), ש- אף שכיבוד אב ואם אינו מכלל 1' מצות ב"נ (כדאי- תא בסנהדרין נו, ב. וראה קידושין לא, א. נויר סא, א) ה"ז בכלל ישונו של עולם, ע"ש באורך.

47 ראה הקדמת ר"ן גאון לברכות (נדפסה בש"ס ווילנא שם): כל המצוות שהן תלוין בסברא ובאונותא דלבא כבר הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים. ובהגהת רעקיא ליו"ד סרמ"א סעיף ט בשם פורת יוסף ש„בנימוסיהם" מקיימים כבוד או"א. וראה שו"ת בנימין זאב ס"י קסט. ועוד.

48 וגם כזה מעלה בישראל, שאצלם גם קיום מצות כיבוד אב ואם כדבר שבין אדם לחבירו הוא מצד ציווי הקב"ה בתורתו (ככל מצוות דמשפטים) – ראה מדרש תלפיות בתחלתו. ערוך השולחן י"ד סר"מ ס"ב וד'.

44 ראה לעיל הערה 8. וראה ס' חסידים סי' קנב ותקעג. ברית עולם להחידאי שם. ובכ"מ.

45 פאה פ"א ה"א.

יתרו ג

ולא על ידי כוכב ואמצעי אחר שיבקש עליהם. . והביא רא" מהמעמד הנבחר ששמעו מהשם ית' עשרת הדברות מבלי שום אמצעי בינו לבינם ולכן לא יעשו אתו כלומר להיות אמצעיים בינו לבינם אלקי כסף ואלקי זהב והם הטלסמאות שהיו עושים הקדמונים להוריד רוחניות הכוכבים להצלחת הדברים המדומים, ואמר לא תעשון אתי וחזר לומר לא תע-שו לכם להגיד שהוא בלתי ראוי מצדו ומצדם, אם מצדו כי הוא מן השמים דבר עמכם בלי אמצעי, ואם מצדם שהם מהשגחתו והנהגתו יתברך אינם מהנהגת המערכות השמימיות.⁹

ודורש ביאור, שגם על עשיית אמ-צעי, לכאורה, אין צורך להזהירם תיכף לאחרי מ"ת, שהרי ענין זה הוא ג"כ בגדר ע"ז, וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' ע"ז¹⁰, ובמ"ת ראו כל ישראל, כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו – וראו שהוא יחיד¹¹, דאין עוד שום מציאות מלבדו ית'. ואיך יעלה על דעתם לעשות אמצעי בינם לבין אלקיהם?¹²

ונראה לפרש, שהציווי ד"לא תעשון אתי" אינו (רק) אזהרה פרטית (על ע"ז או שיתוף או אמצעי וכיו"ב), אלא בו בא

א. בסוף פרשתנו מספר הכתוב, של-אחרי מתן תורה אמר הקב"ה למשה: „כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם“.

וכתב הרמב"ן בפירושו הדברים „אח-רי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דבר-תי עמכם ואני הוא האדון בשמים ובארץ אל תשתתפו עמי אלקי כסף ואלקי זהב כי אין לכם צורך אתי אל עזר אחר“, ומפרש: תוכן ב' האזהרות שבכתוב „לא תעשון אתי אלקי כסף גו' לא תעשו לכם“ ש„הזהיר מן האמונה בהם וחזר והזהיר מן העשי' לבדה כענין ופסל¹³ ומצבה לא תקימו לכם“.

וכבר הקשו במפרשים על הרמב"ן, שדוחק לומר שבא להזהיר מן האמונה באלקה אחר (שהרי כבר נאמר בעשה"ד „לא יהי' לך גו"¹⁴), וכתבו פירוש אחר, שכאן בא „לצוותם שעם האמונה באלקו-תו לא ישימו בתפילותיהם אמצעיים בינם לבין אלקיהם ולא יעשו צורות להוריד שפע הכוכבים להצליח קנינם יען וביען אינם צריכין אליהם לפי ש-אלקים קרובים אליהם בכל קראם אותו והוא ישמעם ויענם לא על ידי מלאך

9) ראה גם ראב"ע כאן בפ"י הארוך והקצר.
 לקח טוב נג'ארה. צרור המור. ספורנו. אלשיך. ש"ך עה"ת. ועוד.
 10) פ"א ה"א וריש פ"ב שם.
 11) ואתחנן ד, לה ובפרש"י (וראה לקמן הערה 28).
 12) וראה ראב"ע שם: ובעבור שהשם ידע ש-ישראל יעשו (העגל) הזהירים בתחלה שלא יעשו אלקי זהב. וראה אלשיך כאן.

1) כ, י"ב.
 2) כאן פסוק יט. וראה גם רלב"ג כאן.
 3) ובכמה דפוטים „תשתפוי. ולכאורה כן צ"ל.
 4) אחרי הפירוש הפשוט. ע"ש.
 5) בהר כו, א.
 6) ראה גם אוה"ח כאן בפירוש ב' הפרטים שבכתוב.
 7) אברבנאל כאן.
 8) פרשתנו כ, ג וא"לך.

עשרת הדברות ונתינת תורה לישראל.
ולפי פשוטו הם שני ענינים ושונים.

וזהו החידוש בהדיבור לאחר מתן תורה - „אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי” - ששני ענינים אלה אינם שני דברים שונים¹⁶, אלא תוכנו של מתן תורה הוא ביטול מציאות האדם, שירגישי ויכיר אשר „לא תעשון אתי”, שאין שום מציאות „אתי”.

ג. ההסברה בזה:

בגדרו של רגש הביטול שבאדם יש בכללות ב' אופנים¹⁷: א) שהאדם מכניע ומשפיל א"ע, ובזה גופא אפשר שההכ-נעה שלו היא רק בפרט אחד או כמה, או שמכניע ומבטל א"ע לגמרי, כביטול עבד לגבי אדונו, שמכניע ומבטל א"ע לגמרי כלפי אדונו, לשמוע לקולו לכל אשר יצונו. ב) ע"י גילוי נעלה ביותר נעשה הביטול בדרך ממילא, ובדוגמת ביטול אדם פשוט לגבי חכם גדול, שאין זה באופן שהאיש פשוט מבטל ומכניע את עצמו¹⁸, אלא שמציאותו מתבטלת בדרך ממילא לפני גודל מעלת החכם.

והיתרון באופן הב' לגבי האופן הא' הוא בשנים: א) באופן הא' הביטול הוא מצד המתבטל, ובמילא מובן, אשר ב) גם לאחר שמבטל א"ע, גם כשהוא בטל בכל פרטיו, עדיין נשאר הוא מציאות כעבד הבטל לפני אדונו; משא"כ באופן

לידי ביטוי כללות הענין דמ"ת, כדלקמן.

ב. והביאור בזה:

הפסוק הראשון שנאמר בתורה אחר מ"ת הוא¹⁹, „וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר . . וירא העם ויננוו ויעמדו מרחוק”, שבמ"ת נעשה בישראל ביטול גמור [ועוד זאת, בעת מ"ת נעשה ביטול בכריאה כולה, כמרז"ל²⁰, „כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה אופנים לא עפו שרפים לא אמרו קדוש קדוש הים לא נודעזע הבריות לא דברו אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול אנכי ה"א כו' כשדבר הקב"ה על הר סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממנו”, והיינו שמ"ת עשה ביטול לא רק בישראל אלא בכל הכריאה כולה].

ומשמעות הענין, שבמ"ת היו שני ענינים: א) שישאל קיבלו את התורה והמצוות, ב) הביטול שנעשה בישראל (ובכל הכריאה כולה). ושניהם באים משני הענינים שהיו במ"ת: א) הקולות וברקים כו' וכללות גילוי השכינה וכל המרכבה עשה ביטול בישראל (ובכל הכריאה כולה). ב) דבר ה' בעשה"ד, הוא נתינת התורה ומצוותי לישראל.

כלומר: במתן תורה היתה התגלות אלקית, שפעלה הכרה והרגשה בכל הנבראים (ובפרט בישראל) שאין מציאות בפ"ע כלל ולא נמצאו אלא מאמיתת המצאו²¹. ונוסף לזה הי' ענין אמירת

16 ויומתק לפי פי' הרמב"ן (הגיל הערה 13) ד, וכל העם רואים את הקולות גו' וירא העם ויננועו' הי' לפני מ"ת, כי הביטול שפעל דבר ה' הוא ביטול נעלה יותר.

17 ראה דרך מצותיך קכת, א. ובכ"מ.

18 ראה ד"ה ביום השמע"צ תשי" בתחלתו. „התמים” ח"א ע' כה [יד, א] ואילך. אגרות קודש אדמו"ר מהור"צ ח"א י' ע' ססט ואילך. וראה גם ד"ה רבי אומר הש"ת פ"ב. ועוד.

13 כ, טו. וברמב"ן שם: דעת המפרשים שהי' זה אחר מ"ת כו'. וגם לדעתו שזה הי' לפני מ"ת ואמירת עשה"ד, הי' נאמר בתורה אחרי מ"ת. וראה לקמן הערה 16.

14 שמו"ר ספכ"ט.

15 ל' הרמב"ם ריש הל' יסודי התורה.

היא לא תעשו אתי כו', והמע' הראשונה היא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך, וממשך, דזה שהל"ת כאן קודמת להעשה הוא לפי שהעדר קודם ליש והרקבון קודם ל- צמיחה, ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

כלומר: תוכן המל"ת הראשונה הוא הענין ד', העדר" (שקודם ליש) – ענין הביטול. ובוה בא לידי ביטוי כללות תוכן הענין דמ"ת, שתכליתה של תורה היא להביא את האדם למצב של „לא תעשו אתי“ – שהרגש הביטול שלו הוא באופן ד', העדר", שאין שום מציאות, אפילו לא בדרך „אתי“ – דבר הטפל²⁵ ובטל להקב"ה, כלומר, לא (רק) הביטול הנרמז בכתוב „אין עוד מלבדו²⁶“, ד- מלבדו אין שום מציאות אבל עמו ישנה מציאות, אלא כמו שנאמר „אין עוד²⁷“, שאין שום מציאות כלל²⁸ (אפילו לא מציאות של „עוד“ וטפל²⁹).

ויש לומר, שתוכן פירוש זה מרומז גם בדרשת המכילתא (והובא בפרש"י) עה"פ „לא תעשו אתי“ – „לא תעשו . . דמות שמישי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים³⁰“, שבכללות קאי על ה- מרכבה העליונה³¹, והיינו, שעבודת בני

הב', (א) להיות שהביטול הוא לא מצדו, שהוא מכניע א"ע, אלא ע"י הגילוי, הרי הוא מתבטל בדרך ממילא, ולכן (ב) לא נשאר כאן שום מציאות, והיינו דאין זה „שהוא י לעצמו איזה מציאות רק שהוא בטל“, אלא „שאינו במציאות כלל“.

וזהו החידוש שנעשה בנתינת התורה לישראל:

תכלית העלי' בהכרת והרגשת ביטול המציאות שהיו נבראים יכולים להגיע אלי' לפני מ"ת, היא דרגת הביטול דמר- כבה, שמרכבה בטלה לגמרי להרוכב, ומ"מ יש מציאות של „מרכבה“, ולכן אף ש, האבות הן הן המרכבה³², „שכל אב- ריהם- כולם היו- קדושים- ומובדלים- מ- עניני עוה"ו ולא נעשו מרכבה רק לרצון העליון לבדו כל ימיהם³¹“, גדר ד, מר- כבה" הוא, שהיא בטלה אל הרוכב; יש כאן שני דברים, הרוכב והמרכבה הבט- לה אליי³².

והחידוש דמ"ת הוא, שהביטול אינו רק תוצאה מהכנת בני' להקב"ה, אלא ע"י ומצד התגלות ה', דכיון שאורייתא וקוב"ה כולא חד³³, לכן, כאשר „אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם“, אין מקום למציאות בלעדו, גם לא מציאות שבטלה אליו ית'.

ד. ויש לומר שזהו תוכן תורת אדמו"ר הזקן שהביא כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁴, אשר המל"ת הראשונה לאחר קבלת התורה

25) ראה עירובין ד, ב. ושי"ב.

26) ואתחנן ד, לה.

27) שם, לט.

28) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 41 ואילך, שלפרש"י

– ביטול זה נתגלה במ"ת (אלא ששם הוא על הפסוק אתה הראת. ע"ש. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 202 הערה 86. ואכ"מ).

29) ראה תניא שער היחוד והאמונה פ"ו (פ,

סעי' ואילך).

30) וראה תיב"ע עה"פ.

31) ראה גם ר"ה כד, ב. ע"ז מג, א ואילך.

רמב"ם הל' ע"ז פ"ג ה"א.

19) „התמים“ ואג"ק שם. וראה גם ד"ה ביום השמע"צ שם.

20) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

21) תניא פכ"ג (כח, ב).

22) ראה סה"מ מלוטט ח"ד ע' קמא-קמג.

23) ראה תניא שם. וראה לקמן סעיף ה.

24) בחג השבועות תרצ"ט (ספר השיחות תר-

צ"ח תורה" היש"ת (קה"ת, תשמ"ט) ע' 337 ואילך).

הוא קשור עם עשה"ד, התורה שניתנה במ"ת.

ו. ועפ"י יובן מה שאדה"ז מפרש שעיקר הביטול הוא מ"ש, לא תעשון אתי ולא, מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליי, כפי כמה מפרשי התורה³⁸ ד, מזבח אדמה תעשה לי מורה על ההכנעה, כי לפירושם הביטול הוא ההכנעה והביטול מצד פעולת האדם, וענין זה הוא הקדמה והכנה לתורה, ובלי זה הוא מגד לה ולתורתו, כמחז"ל, אין אני והוא יכולים לדור³⁹, לא תמצא בגסי רוח כו⁴⁰ (וכפי שמפרשים⁴¹ דזהו ההמשך להכתוב שלפניו, אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, כי רם ה' ושפל יראה⁴², ואע"פ ששכינתי בשמים מ"מ ממכון שבתי דברתי עמכם וזה מופת שאין חפץ לה' ברמי הקומה לפיכך לא תעשון אתי אלקי כסף וגו' וזה ציווי על המזבח שלא יעשו מכסף וזהב כי אם מזבח אדמה תעשה לי המורה על גדר הענוה").

אבל לפי פירוש אדה"ז הביטול הוא מצד התורה, שהיא פועלת ביטול בתכ"לית, גדר, העדר, ולכן מפרשו בלשון, לא תעשון אתי המדגיש שאין שום מציאות (אפילו בדרך אתי, את הטפל).

ז. והנה גם בפירוש, מזבח אדמה תעשה לי מפרש אדה"ז בעומק יותר, שאינו רק ציווי על הכנעה וענוה כדי להיות ראוי לקבל ציווי וכיו"ב, אלא הוא בעומק יותר, הבא כתוצאה מביטול

מעכשיו אינה, כדמות שמשיי, הביטול באופן ד, שמשיי המשמשין לפני, מרכבה העליונה, אלא למעלה מזה, ביטול בתכלית, אין עוד".

ה. והנה מעין חילוק הנ"ל ישנו גם עכשיו (לאחרי מ"ת) בעבודת האדם, והוא הפרש בין הביטול כאשר האדם מקיים מצות הקב"ה, והביטול בלימוד התורה, כפי שמבאר אדה"ז³², שאדם המקיים מצות הרי הוא, כעבוד המקיים מצות המלך ועושה דבריו, אבל בלימוד התורה ה"ה, בחי מלך, כמאמר מאן מלכי רבנן³³, כי דברי תורה שמוציא מפיו³⁴ הרי הם דבר ה' ממש, וכמ"ש³⁵, ואשים דברי בפיך, דברי ממש, כי דבר ה' זו הלכה³⁶, היא היא הנגלית בו והיא המדברת מתוך גרונו".

והיינו דאף שבכדי שלימוד התורה יהי כדבעי ובפרט באופן כזה – שהוא דבר ה' ממש – ה"ו כאשר האדם מכניע עצמו, מ"מ הרי עבודת האדם בזה אינה אלא הכנה וכלי, דע"י, ונפשי כעפר לכל תהי³⁷ נעשה, פתח לבי בתורתך³⁷, אבל הביטול באופן ד, ואשים דברי בפיך נמשך מצד התורה עצמה.

וזהו מה שענין הנ"ל דשלילה וביטול המציאות נאמר בלשון של ציווי ומצוה – אתם ראיתם כי מן השמים גו' לא תעשון אתי, להורות, שאין הביטול דבר בפ"ע הבא ומסתעף מהגילוי דמ"ת, אלא

(32) תו"א וישב כו, ב. וראה גם תניא שם

(פכ"ג).

(33) כ"ה בתו"א, ע"פ גיטין טב, סע"א.

(34) ראה גם לקו"ת פקודי ה, סע"ד ואילך. נשא

כב, ריש ע"ב. ועוד.

(35) ישעי' נא, טז.

(36) שבת קלח, ב.

(37) תפלת אלקי נצור – ברכות יז, א.

(38) ראה אברבנאל וכלי יקר כאן, ובהנסמך

לעיל הערה 9.

(39) סוטה ה, א.

(40) עירובין נה, רע"א.

(41) כלי יקר כאן.

(42) תהלים קלח, ו.

וזהו שמבואר שם, דהענין ד"מזבח אדמה" הוא בהמשך להל"ת ד"לא תעשון אתי", היינו הביטול הנעשה מצד התורה, שבזה אין מציאות כלל זולתי התורה שלומד (אפילו לא מציאות הבטילה). ובכתוב "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך" מבואר איך שביטול זה (דלא תעשון אתי) חודר גם לתוך מציאות האדם, דגם כמו שהוא במציאותו מצ"ע שלא בשעת לימוד התורה, יהי' ביטולו באופן הנ"ל, שאין שום מציאות כלל.

וע"ז ממשיך "מזבח של ביטול תעשה את עצמך, עולותיך העליות שלך, של-מיך השלימות שלך. תזבח על המזבח להיות עפר ואפר ממך".

דפירושו, שהביטול שלו אינו באופן שהוא מציאות בפ"ע המכניע ומבטל אי"ע לה', שאז הביטול הוא עבודה ומעלה שלו, אלא הביטול הוא באופן של זבי-חה, שאין כאן שום מציאות ו"מעלה" של ביטול, וזהו דוקא כאשר העליות וה-שלימות, היינו עליות ושלימות אמיתיים שנק' כן ע"פ תורת אמת (שתכלית העלי' והשלימות ביחס לה' ולתורתו היא בבי-טול עצמו), זובח אותן על המזבח, היינו שלא נרגש אצלו שפעל ועשה איזה דבר נעלה ונתעלה לה' ונעשה שלם בעבודתו, אלא כולו הוא מזבח של ביטול, בלי הרגש של עליו ושלימות.

ח. והנה בתורת אדה"ז שם ממשיך, א' מזבח פון ביטול איז נאך קיין זאך ניט, נאך מען דארף אויף אים זובח זיין די עליות ושלימות".

ולכאורה ה"ז רק כפל לשון. אבל יש לומר שבזה מוסיף דרגא נעלית יותר.

האדם באופן ד"לא תעשון אתי", גדר "העדר". וכלשונו "רקבון הוא קודם ל-צמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה".

ביאור הענין:

אחרי הביאור ב"לא תעשון אתי", ממשך אדה"ז (שם): "און די מצות עשה איז: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך, מזבח אדמה תעשה: א' מזבח פון ביטול זאָלסטו זיך מאַכן. עולותיך דיינע עליות, שלמיך דיינע שלימות, זאָלסטו זובח זיין אויף דעם מזבח להיות עפר ואפר ממך".

ולכאורה ה"ז בסתירה להמבואר לפני"ז: מלשונו בתחילה דהל"ת היא "לא תעשון אתי" והעשה "וזבחת עליו", וזה שהל"ת כאן הוא לפני העשה הוא לפי ש"העדר הוא קודם ליש ורקבון קודם לצמיחה ולפי ערך גודל הרקבון לפי ערך זה היא הצמיחה בזריעה ונטיעה", מובן, שתוכן הענין ד"מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו גוי" הוא הצמיחה, היינו המציאות והעלי' של האדם, לא הביטול ("העדר"), ואח"כ ממשיך בביאור הכתוב שכל תוכנו הוא ההעדר והביטול של האדם, "לעשות עצמו מזבח של ביטול לזבח עליות שלך כו"?

אלא שהן הן הדברים: כאשר הביטול הוא מצד האדם, הכנעה וענוה שהאדם פעל בעצמו, או אפילו ביטול באופן ד"עבד המקיים מצות המלך ועושה דב-ריו", הרי גם כשכא לדרגת "מזבח אד-מה", ענין של ביטול בתכלית, ישנו ענין של מעלה ושלימות, וכפשוטו דכאשר העבד מקיים מצות המלך, הרי נרגש שזוהי מעלה ושלימות שנפעלו על ידו (וע"ז עבד⁴³ מלך מלך).

דברים א, ז. ב"ר פט"ז, ג (ורש"י לך טו, יח). תנחומא צו יג (ורש"י בהעלותך יב, ח).

(43) שבעות מז, ב (כמלך). ספרי (ורש"י)

כלל, לפי שחדור בביטול ד"העדר", "אין עוד".

ובסגנון פשוט יותר: העבודה בכל עיני תומצ"צ בלי הרגשת המציאות שלו, היינו, שאין זה באופן שהוא הלומד תורה ומקיים מצוות, כי אם ע"ד "מנפשי כרע"⁴⁵, שקיום התומצ"צ נעשה (כמו) מאליו, בלי המציאות שלו⁴⁶. כלומר: כל עבודתו בתומצ"צ היא רק שיתמלא רצון העליון, ולא איכפת לי שדוקא הוא יהי המקיים רצונו של הקב"ה⁴⁷, כי לא מורגשת מציאותו (גם לא כאדם המקיים רצונו ית'), והדבר הקיים אצלו הוא רק — רצונו של הקב"ה.

(משיחת מוצש"ק, י' שבט תשכ"א)

45) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד, הובא בתוס' שבת ק"ח, סע"ב. ועוד.

46) ראה בארוכה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 705 ואילך.

47) ראה ביאודה"ל לאדמו"ר האמצעי פקודי (נט, ג), ולהצ"צ שם (ע' שי).

דהנה בלשון זו מוסיף שני דברים שלא נאמרו לפניו: א) דמזבח של ביטול, "אין נאך קיין זאך ניט", היינו, שעיקר הענין אינו מה שעושה את עצמו, מזבח של ביטול" (שזה לחוד, "אין נאך קיין זאך ניט"), אלא מה שזוכה עליו, "את עולותיך ואת שלמיך"⁴⁴. ב) בזה גופא מדייק כאן "עליות ושלמות" סתם (ולא כדלעיל "עולותיך, דיינע עליות, שלמיך דיינע שלמות"). ויש לומר החידוש בזה, דלא זו בלבד שנרגש אצלו שבכל עבודתו לא נעשה עלי' בו, ולא נעשה שלמות אצלו, אלא שאין כאן עלי' ושלמות

44) וראה ס' השיחות שם, דכאשר חזר כ"ק מו"ח אדמו"ר על תורה זו, שאל אותו א' מן המסובים: אחרי כי המזבח הוא מעפר וכיטול, מה ענין זבחת העליות והשלמות? וענהו כ"ק מו"ח אדמו"ר: "יש אופן אשר בכלל הוא בבחי' ביטול, אמנם כשמחדש חידוש טוב בתורה דערהערט ער דאָס, והיינו כי המדובר הוא אודות עליות ושלמות אמיתיות וזה צריכים לזכור. וענין גאווה און גם הרוח האט זיך ניט גערעדט".

משפטים

בטל דין מועד מהשור ו"חזר לתמותו" ובמילא אין חייבים יותר מחצי נזק (ופשיטא דחייב חצי נזק דתם חל על הבעלים).

ואף שמקור הרמב"ם הוא בלשון הברייתא, "בעלים משלמין חצי נזק ו- שואל פטור מכלום", הרי שם לא נאמר הטעם, "שהרי החזירו"⁸, ויש לפרש שה- טעם הוא לפי שחזר לתמותו, משא"כ הרמב"ם מפרש הטעם שהשואל פטור "שהרי החזירו".

ב. ויובן זה בהקדם הביאור וההס- ברה בהך דינא ד"רשות משנה", דלכא- רה תמוה מה טעם נאמר דשינוי רשות יבטל דין מועד מהשור – הרי "מועד" פירושו (בלשון הרמב"ם)⁹, "העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד", ותם שנעשה מו- עד היינו דכאשר, "הרגיל בשינויו פעמים רבות נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו", ולמה נתבטל דין מועד מטעם שינוי רשות?

א. כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' נזקי ממוני: "שור שהועד ונמכר או ניתן ב- מתנה חזר לתמותו שהרשות שנשתנית משנה דינו" (ומקורו בגמ'¹, דפליגי אמור- ראים אם רשות משנה אם לא, והרמב"ם פסק כמ"ד ד"רשות משנה").

והנה דין זה ד"רשות משנה" הביא הרמב"ם גם לעיל בפ"ד שם², וז"ל: "שא- לוי כשהוא תם והועד בבית השואל והחזירו לבעליו חזר לתמותו הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה והבעלים משלמין חצי נזק והשואל פטור שהרי החזירו".

וצע"ק טעם השינוי בלשון הרמב"ם, דגבי שינוי רשות דמכר או מתנה נקט "שהרשות שנשתנית משנה דינו", וגבי שואל כתב, "הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה".

גם צע"ק לשון הרמב"ם בסיום הלכה זו (גבי שואל), "והשואל פטור שהרי חז- ירו", דלכאורה הול"ל שפטור לפי ש-

(7) נסמן בהערה הקודמת.

(8) וזה שהוצרך בברייתא שם לטיים, ושואל פטור" (דלכאורה מאי קמ"ל), הוא בכדי להדגיש הניגוד לרישא דברייתא (והובא ברמב"ם שם פ"ד ה"ח), "שאלו בחוקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין חצי נזק ושואל משלם חצי נזק", דאף שבנדודי מ- שלמים הבעלים חצי נזק (אף שהשור הוא ברשות השואל), הנה בסיפא השואל פטור מכלום (ורק הבעלים משלמים חצי נזק).

והשאלה כפנים היא על לשון הרמב"ם שנקט בטעם הדין, "שהרי החזירו", דלכאורה טעם הפטור הוא לפי שחזר לתמותו ואין מה לחייבו (משא"כ ברישא שנשאר מועד ברשות השואל – ראה לקמן ס"ה והערה 45).

(9) שם פ"א ה"ד.

(1) ה"ו.

(2) מגיד משנה שם.

(3) ב"ק מ, ב – לענין רשות שואל (וראה לקמן בפנים).

וראה לעיל שם (לט, ב), שזהו טעם פלוגתת התנאים גבי אפוטרופוס (וראה שם מ, א). אבל בענין זה פסק הרמב"ם (כאן) כר' יוסי דהיה בחוקתו (וראה לקמן סעיף ה והערה 46). וראה מגיד משנה כאן, שלדעת רב פפא אין פלוגתא זו תלוי ברשות משנה, והרמב"ם פסק כרב פפא. ע"ש.

(4) רב פפא.

(5) ה"ט.

(6) ומקורו בברייתא (שם מ, סע"א) וכפירוש רב

פפא (שם מ, ב), כמ"ש במגיד משנה שם.

זאת אומרת, דגם אם הבעל יודע ששורו נגחן, ואפילו באו אליו שני עדים ואמרו לו כן, מ"מ "אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד", דכך היא גזירת הכתוב¹⁸ שצ"ל עדות והתראה בב"ד, ועד אז אין לחייב את הבעלים נזק שלם.

ומזה מובן, שבדין מועד, "והועד ב- בעליו", יש שני ענינים: א) לגבי השור, שע"י ששור זה נגח ג' פעמים נקבע ש"שור נגח הוא"¹⁹ והוא "מועד לאותו דבר שהרגיל בו", ב) בנוגע להבעלים, שאין לחייב אותם נזק שלם אא"כ מתרים בהם תחילה ג' פעמים, וכפרשי" על "והועד בבעליו" – "ל' התראה בעדים"²⁰.

[ואע"ג דאיבעיא היא בגמרא²¹ "ל- ייעודי תורה או לייעודי גברא"²² – ה"ז רק לענין "שלשה ימים דקתני"²³, דב- משנה²⁴ איתא ד"מועד כל שהעידו בו שלשה ימים", וע"ז בעי בגמ' אי הא דב- עינן שלשה ימים היינו רק שג' נגיחות דהשור צ"ל בג' ימים (ולא ביום א'), או

ובמאירי¹⁰ כתב ש"יציאת השור מ- רשות לרשות משנה מזלו וטבעו"¹¹. ולכ- אורה צ"ע, למה יגרום שינוי בעלות שינוי במזל וטבע השור. ואף שיש לומר שזהו מצד דין תורה, וכדמצינו שדין תורה פועל שינוי בטבע העולם¹², קשה לומר כן בנדו"ד, כי היכן מצינו בתורה (אפילו ברמז) ששינוי הרשות פועל שינוי ב"מזלו וטבעו" דהשור.

ג. והנה כפרשי"ב כתב, "רשות משנה, מועד שיצא מרשות זה ונכנס ליד בעלים אחרים הרשות משנה את דין העדאתו". ונראה לפרש כוונת רש"י, שאין הפירוש שנשתנה טבע השור, שנתבטל ממנו טבע הנגיחה, אלא שזהו"ע דין, שבטל "דין העדאתו".

והסברת הענין:

שינוי בברייתא¹⁴ "אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד" (כדילפינן¹⁵ מ"מ"ש¹⁶, "והועד ב- בעליו", ד"אין" עדות אלא בבית דין").

(10) במשנה ב"ק לט, א.

(11) ולהעיר משטמ"ק ב"ק לט, ב (ד"ה רשות כש ר' יהונתן) גבי אפורטופוס, "למיד חזר לתמותו סבר כשם שנשתנה בעל השור מחרשות לפקחות ומקטנות לגלות כן נשתנה חולי השור ונתרפא מהעדאתו. . ור"י לא ס"ל רשות משנה משום שאין שווין האדם שיש לו מזל והשור שאין לו מזל (ב"ק ב, ב)".

(12) כדברי הירושלמי הידועים (כתובות פ"א ה"ב. ושי"ו. הובא בש"ך יו"ד סקפ"ט סק"ג. שו"ע אדה"ז שם סק"ג).

(13) במשנה ב"ק לט, א ד"ה חזר לתמותו. וב- רש"י שם, ב ד"ה רשות משנה, "משנה את העדאתו".

(14) ב"ק כד, א. וכ"ה ברמב"ם שם פ"ז ה"ב.
(15) ובמהר"ם שם, שכצ"ל בגמ' "שנאמר והועד בבעליו", וכן משמע מפירוש רש"י. וכ"ה ברמב"ם שם.

(16) פרשתנו כא, טז.

(17) רש"י ב"ק שם. רמב"ם שם.

(18) ובפרט לפמ"ש התוס' (ב"ב כת, ב סד"ה אלא) ד, בהעדאה. . גזירת הכתוב הוא דאין נעשה מועד אלא אם כן מעידים בפניו, אפילו יתברר לו באלף עדים שהעידו על שורו בב"ד" (אבל ברש"י שם (ד"ה התם) דהעדאה כפני בעלים היא כדי "שידעו לטעון ולהכחיש העדים ולהביא אחרים להזימן". ואכ"מ).

(19) ל' הכתוב פרשתנו שם (וכן שם, לו).

(20) ועד"ז במכילתא ע"פ. וראה תוד"ה ולא

ישמרנו ב"ק כג, סע"ב. ועוד. ואכ"מ.

(21) ב"ק כד, א. שם מא, א.

(22) וברמב"ם שם פ"ז ה"א פסק שהוא ספק מועד (כי הוא בעיא דלא איפשטא – מגיד משנה שם).

(23) ל' הגמ' שם כד, א. וראה גם רש"י שם מא,

א.

(24) שם כג, סע"ב.

נגח, מ"מ, בלי העדאה בב"ד אין מ-
חייבים אותם, אף שטבע השור לנגח –
כך אם יש בעלים חדשים בטלה העדאת
הבעלים הראשונים, וצ"ל התראה חדשה
דבעלים החדשים, אף שהשור הוא שור
נגח³⁰.

ד. אבל עצ"ע שיטת המאירי שכתב
בפירוש ש"יציאת השור מרשות לרשות
משנה מזלו וטבעו³¹.

יש לומר, שס"ל להמאירי, שזהו ענין
שבטבע, כי בעלים חדשים מתנהגים ב-
אופנים וסדרים חדשים, ועי"ז משתנה
אופן הנהגת השור. ובפרט שבבעלים
הקודמים נעשה שור נגח מפני העדר

ש(גם²⁵) ג' ההעדאות (התראות) להב-
עלים בפני ב"ד צ"ל בג' ימים (ונפק"מ
אם, אתו²⁶ תלתא כיתי סהדי בחד יומא",
והעידו²⁷ על שלש נגיחות של ג' ימים):

אבל בעצם ענין ההעדאה לא פליגי
שיש בו שני הענינים דלייעודי תורא ול-
ייעודי גברא²⁸, דגם להסברא דג' ימים
הוא רק, ל"ייעודי תורא", הרי אין לחייב
הבעלים בנזק שלם עד שמעידים בפני-
הם (עכ"פ ביום אחד) על שלשת הנגי-
חות].

ועפ"ז יש לומר, שזהו שכ' רש"י ש-
"הרשות משנה את דין הנדאחו", שאין
כוונתו ב"העדאתו" לדין מועד דהשור,
אלא לדין העדאת הבעלים²⁹, דכיון ש-
גזוה"כ היא שאי אפשר לחייב הבעלים
בלי העדאה בפניהם ובפני ב"ד, לכן כ-
שמשנתית הרשות, צריכים הבעלים ה-
חדשים התראה חדשה. ואע"פ שכשקנו
השור ידעו שהוא שור נגח, מ"מ, זהו דין
תורה שאי אפשר לחייבו נזק שלם בלי
העדאה בפניהם ובפני ב"ד. וכמו שב-
בעלים הראשונים, הרי גם אם ב' עדים
התרו בהם שלא בפני ב"ד שהשור נגח ג'
פעמים ובמילא יודעים שהשור הוא שור

30 להעיר מנמוקי (למשנה ב"ק ט, א) נדון
רשות משנה גבי אפטרופוס, "דיכלו יתומים למימר
אי הוו מייעדי ל"י באנפא דילן הוה עבידנא ל"י
שמירה מעולה ולא הוי נגח ולפיכך דינינו ל"י כחם
עד שיעיד בפני בעלים". ויש לומר, שאין כוונתו
ע"ד סברת רבה ב"ק מ, ב (לענין הועד בבית שואל)
"דא"ל לאו כל כמינך דמייעדת ל"י לתורא" (וב-
רש"י שם "לא שלך ה"י ולא נזהרת בשמירתו")
[ולפ"ז ה"ז רק גבי שואל (אפטרופוס), ולא במוכר
או ניתן מתנה] – שהרי בנמוקי" מבאר טעם הדיעה
ד"רשות משנה", ואילו רבה ס"ל דרשות אינה מ-
נה: אלא יש לומר שכוונתו ככפנים, דר"מ ס"ל דאין
ההתראה להאפטרופוס מועילה ליתומים, כמו שאין
ההעדאה לבעלים ראשונים מועילה לבעלים חד-
שים.

וראה ריא"ז בשלטי גבורים לקמן שם גבי נעשה
מועד ברשות שואל, דאם "נגח נגיחה רביעית
ברשות בעליו ה"ז משלם ח"ג שהרי לא ידע הבעל
שהוא מועד כשעה שנגח נגיחה רביעית ואע"פ
שהעידו עליו בפני השואל אין הבעל מחייב עליו
ע"י השואל".

31 ואולי יש לומר, שגם להמאירי יסוד הדין
ד"רשות משנה" הוא מצד דין העדאת הבעלים, אלא
כיון שדין תורה הוא שחייב נזק שלם תלוי ב"הוועד
בבעליו", וכשמשנתית רשות בעלים בטל דין שור
המועד – הרי דין תורה זה משנה את המציאות (ראה
לעיל סוף ס"ב) ומשתנה טבע השור.

25 כי לכיוצ צ"ל הנגיחות בג' ימים (ראה
ראב"ד ומגיד משנה לרמב"ם שם. וראה חכמת
שלמה לשי"ע או"ח סקיד" ס"ט. ועוד).

26 שם כד, א.

27 ל"י רש"י שם.

28 וגם לפי פירוש המאירי ב"ק שם, דלייעודי
תורא ולייעודי גברא אינו רק בנוגע לג' ימים אלא
בעצם גדר ההעדאה (ע"ש), הרי גם לדידי" מוכח,
שגם להסברא דלייעודי תורא יש בהעדאה ענין של
התראה לבעלים. ע"ש.

29 ראה גם קרית ספר לרמב"ם שנעתק לקמן
הערה 43. – וגם את"ל דכוונת רש"י ב"העדאתו"
היא לדין מועד דהשור, ה"ז רק שבטל "דין העד-
אתו" כי אין לחייב הבעלים (ולא שנשתנה טבע
השור), ככפנים.

את"ל שלא נשתנה טבע השור, והרי הוא שור נגח כמקדם, ורק גזירת הכתוב היא שאין לחייב הבעלים החדשים עד שמתרים לו בפני ב"ד, יש לומר, דלאחרי שהתרו אותו ונתקיים בו „והועד ב- בעליו" שוב חייב לא רק על מין זה אלא נשאר „מועד לכל"39. ועצ"ע40.

ה. ויש לומר, שהרמב"ם ס"ל שהדין ד„רשות משנה" כולל שני האופנים, אלא שתלוי באיזה אופן: גבי מכירה או מתנה דהוי שינוי רשות לגמרי (שעובר לרשות חדשה ממש) אמרינן ששינוי הנהגת ה- בעלים החדשים גורם שינוי בטבע ה- שור; משא"כ כשאין שינוי רשות גמור, וכמו שור ברשות שואל שאינו שינוי רשות לגמרי, שהרי השור עדיין של ה- בעלים ורק שהשאלו לו, ובלשון הגמ"41 שעדיין „שם בעליו עליו", אזי לא מס- תבר שנשתנה טבע השור, כי ודאי שה- שואל לא ישנה כ"כ ממנהג הבעלים כלפי השור (שהרי צריך להחזירו), ובזה מסתבר לומר שהדין ד„רשות משנה" הוא רק מפני ביטול דין העדאת הבעלים.

וזו החילוק בלשון הרמב"ם בין שתי ההלכות הנ"ל:

גבי שואל („הועד בבית השואל והח- זירו לבעליו" כ', הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה", והכוונה לביטול ה-

השמירה, הרי אפשר וקרוב לומר שה- בעלים החדשים יזהרו בשמירה מעולה יותר32, ועי"ז גופא משתנה טבע33 השור.

וכפי שמצינו עד"ז שטבע השור ל- הזיק תלוי בהמצב שסביבו, וכמו „מועד לשבתות אינו מועד לימות החול"34, כי המצב דשבת גרם (באופן טבעי) לנגיחו- תיו (כפרש"י35 דבשבת „לפי שהוא בטל ממלאכה וזחה דעתו עליו", ובתוס'36 הביאו מירושלמי שבשבת „ראה אותם במלבושים נאים אחרים וחשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם"), וכן בנדוד"ז, ש- אפשר וקרוב לומר שאופן הנהגת ה- בעלים הראשונים עמו גרם לנגיחותיו, והמצב החדש כבעלים החדשים גורם שינוי בטבע השור.

ונמצינו למדים, שיש שני אופנים בביאור הדין ד„רשות משנה": א) ששינוי הרשות מבטל דין העדאת הבעלים, (ב) שע"ז משתנה טבע השור.

ו]י"ל נפק"מ להלכה בין שני אופנים אלה – אם ברשות הראשונה הי' „מועד לכל"37 (לכמה מינים38), ואח"כ ברשות החדשה נעשה עוד פעם מועד רק למין אחד: אם אמרינן דטבע השור נשתנה, פשוט שאינו מועד אלא למין זה; אבל

32 ראה גם ערוך השולחן חו"מ (סשפ"ט סי"ח) ד,יש להסכיח הטעם (דרשות משנה) דשמא הבעלים החדשים יטילו עליו שמירה יתירה ולא יגח עוד"י.

33 ולשון המאירי „חזלו וטבעו" – ראה מאירי ב"ק ב, ב, צד או טבע להשתדל בהצלה" וראה ב' הפירושים ברש"י שם (וברש"י שבת נג, ב שצוין בגליון השי"ס שם). ואכ"מ.

34 רמב"ם שם פ"ז הי"ח, מב"ק לו, א (במשנה).

35 ב"ק שם ד"ה הי"ח מועד.

36 ב"ק שם.

37 ראה ב"ק לו, סע"א ואילך. רמב"ם שם

ה"ט.

38 ראה מגיד משנה לרמב"ם שם, פלוגתת

הרמב"ם והראב"ד בפ"י „מועד לכל"י.

39 ע"ד מ"ש בטורי אבן לחגיגה (ד, א) בדעת רבי (יבמות סד, ב) דט"ל דחוקה בשתי פעמים ומ"מ בשור המועד הוא רק בגיפ מפני דילפינן מקרא – שזהו רק לענין שלא יתייחב נזק שלם דגזירת הכתוב דאינו חייב עד גיפ, אבל די שיגח שני מינים שהי' מועד לכל המינים (כיון דטבע של חזקה נקבע בבי פעמים). ע"ש.

40 כי י"ל שאינו חייב אלא על מה שהתרו בו.

41 מ, ב (דעת רב פפא שם). וכ"ה ברמב"ם שם פ"ד הי"ח. וראה לקמן הערה 45.

לשומר הרי הוא בחזקתו, וכן שור ש-
הועד בפני אפוטרופסין ונתפקה החרש
כו' אע"פ שבטלו האפוטרופסין הרי הן
מועדין בחזקתן שהרי ברשות בעלים הן"
— שלא נקט סתם „שנשאר מועד" וכיו"ב,
אלא מדייק שנשאר בחזקתו, כי זהו
הניגוד לתחילת ההלכה, דבמכר ומתנה
נשתנתה חזקת (וטבע) השור, משא"כ ב-
שואל שומר ואפוטרופוס, לא נשתנתה
חזקת נגחן, כיון שאין כאן שינוי רשות
גמורה, דגם שואל ושומר „שם בעלים
עליו"⁴⁵, וכ"ש אפוטרופוס ש„ברשות
בעלים הן".

[ויש לומר, דמ"ש הרמב"ם גבי אפוט-
רופוס „שהרי ברשות בעלים הן", הכוונה
לא רק לדין רשות, אלא גם „רשות"
כפשטות, דגבי אפוטרופוס נשאר השור
ברשות ובית היתומים, וא"כ פשוט יו-
תר⁴⁶ שטבע השור לא נשתנה כש„בטלו
האפוטרופוסין"].

ו. ע"פ כל הנ"ל יתבאר היטב הדין
ד„רשות משנה" ברמז, בפנימיות ה-
ענינים:

„שור" — קאי על הנפש הבהמית שב-
אדם, שצריך לשמור עלי' שלא תעשה
דבר בלתי רצוי ח"ו, ואדרבה, יש לנצל

(45) ובוה לא אמרינן שבטל דין העדאת הבעלים
[אע"פ שרשות שואל נחשבת לשינוי רשות, כב-
רמב"ם שם הי"ט ש„הועד בבית השואל והחזירו
לבעליו חוזר לתמותו"] כי השואל (והשומר) קיבל
עליו חובי הבעלים (ראה רמב"ם שם פ"ד הי"ד)
ועדיין „שם בעליו עליו" (רמב"ם שם הי"ח. וראה
כס"מ שם). וראה ים של שלמה לביק פ"ד סי"ד.
ועוד. ואכ"מ.

(46) ולהעיר שבאפוטרופוס פשוט יותר גם שאין
כאן דין שינוי רשות לגבי היתומים, כי הם בעלים
ממש (ולא רק ד,שם בעליו עליו" כבשואל) — ראה
יש"ש שם, צפעי"ג (המלוקט) לביק (לט, ב ושם מ, א)
ועוד — בדעת הרמב"ם. וראה ח"י הרשב"א ב"ק מ,
ב. ועוד.

העדה⁴² (ההתראה) להבעלים⁴³, דאף ש-
גבי שואל לא נשתנה טבע השור, מ"מ,
כיון שההתראה היתה לשואל, אין זה מ-
חייב את המשאל כשחוזר השור לרשו-
תו, שהוא צריך התראה בפ"ע.

ועפ"י מובן גם סיום דברי הרמב"ם
„והשואל פטור שהרי החזירו": כיון ש-
טבע השור לא נשתנה והרי הוא שור
נגח, סד"א דאע"פ שהשור כבר הוחזר
לרשות הבעלים, מ"מ, כיון שהשואל
עשה לשור נגח (ועדיין נגח הוא), נחייב
את השואל לשלם חצי נזק (השני) שאי
אפשר לחייב הבעלים⁴⁴. כלומר, כיון ש-
זה שהשור „חזר לתמותו" הוא רק בכך
שאי אפשר לחייב את הבעלים בנזק
שלם (כיון שלא היתה העדאה בפני
בעלים), אבל השור מועד הוא, א"כ יש
לחייב את השואל לשלם את ההפסד
(חצי הנזק דנזק שלם) כיון שהוא גרם
שהשור ייעשה מועד. וקמ"ל הרמב"ם
זכיון שהחזירו בטלה כל אחריותו דה-
שואל ואין לחייבו שום ממון.

משא"כ גבי מכר ומתנה מדייק ה'
רמב"ם „שהרשות שנשתנית משנה דינו"
(ולא ש„בטלה ההעדה"), כי כאן חל בו
שינוי יסודי יותר, שנשתנה דין השור,
ששוב אין עליו חזקת מועד, והיינו לפי
נשתנה טבע השור ובמילא אין עליו
דין מועד.

ועפ"י מדויק לשון הרמב"ם בהמשך
הלכה זו „אבל אם השאלו או מסרו

(42) ראה רמב"ם שם פ"ו הי"ב „אין העדה כו",
והיינו ל' עדות (והתראה), לא ענין של „מועד"
(דהשור).

(43) וכן מפורש בקריית ספר לרמב"ם על אתר
„הרשות שנשתנה לה משנה את ההעדאות ואין שם
השואל שהועד ברשותו עליו".

(44) ועי' רישא דברייטא, שהשואל משלם רק
חצי נזק דתם והבעלים משלמים החצי השני (ראה
לעיל הערה 8) כיון שעדיין מועד הוא.

רה"ש⁵² היא שבא לידו דבר שעבר בו, באותו מקום כו"ו, ומ"מ אינו נכשל).

ז. ועל זה יש הוראה ולימוד מהדין ד"רשות משנה", שיש עוד אופן לבטל דין "מועד" מנפשו הבהמית, ולהגביה מההשקעה ברע ח"ו, והוא ע"י העינין דשינוי רשות. דגם אם האדם לא עבד עם נפשו הבהמית עד שזיככו, אלא ששינה רשותו, שהשקיע את עצמו בכל מהותו בעולם חדש דקדושה, אם בלימוד התורה או בעבודת התפילה או במעש"ט, אזי בדרך ממילא הועברה ממנו שליטת היצר בעיני זה שהי' מורגל בו, וחזר לתמותו".

[וע"ד שנת' במ"א⁵³ בפירוש תוכן ה' עיני דא' מדרכי התשובה הוא, שינוי השם⁵⁴, וכמ"ש הרמב"ם⁵⁵, ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", שהגדר דתשובה זו הוא שינוי הגברא. דבכלל עיני התשובה המכפרת בא על ידי עזיבת החטא, חרטה על העבר וקבלה על להבא⁵⁶, וכאשר תשובה זו היא באמת (עד ל"תשובה גמורה" כנ"ל), אזי מתכפר לו עונו;

אבל העיני ד"משנה שמו" הוא, ד' כאשר האדם משנה כללות מציאותו, וכמ"ש הרמב"ם שם, ומשנה מעשיו כולן לטובה", הרי זה שאין מענישים אותו על העבירות שעשה אינו מפני שביטל את חטאיו, אלא לפי שנעשה מציאות חדשה, "איני אותו האיש שעשה אותן המעשים" ובמילא האדם שעבר העבירות אינו לפ' נינו כדי להענישו].

ובזה גופא אפ"ל ב' אופנים:

- (52) רמב"ם שם.
 (53) לקו"ש חל"ד ע' 62 ואילך.
 (54) רמב"ם שם פ"ב הי"ד.
 (55) שם.
 (56) ראה רמב"ם שם פ"ב הי"א.

גם את כח ה"שור" שבאדם (נפשו ה' בהמית) לדברים של טוב וקדושה.

וכיוון שגם הנפש הבהמית שבישראל היא מקליפת נוגה שיש בה טוב ורע, הרי יש בטבעה גם מדות טובות⁵⁷, ועוד זאת, שמצד עצם טבעה אין הנפש ה' בהמית שבישראל מתאוה לדברים אסורים אלא רק לתאוות היתר⁵⁸. וזהו ענין שור תם ("המשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשות כן תמיד"⁵⁹) בעכו-דה, והיינו כשמתאוה לדברים אסורים (שאינו זה טבעה של נפש הבהמית שב-ישראל) ועד שנכשל ר"ל בעבירה, שאז ה"ה בגדר "תם". וענין "שור המועד" הוא כאשר "הרגיל בשינוי פעמים רבות"⁶⁰, שחזר על מעשה זה כמה פעמים עד שמתרגל בו (ונעשה לו כהיתר⁶¹), ש"נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו", היינו שההנהגה הבלתי רצויה נעשית אצלו כמו טבע.

והנה בדרך כלל, הסדר לבטל דין מועד בבהמה הוא ע"י ש"חזרה בה מדבר שהועדה לו . . שור שהועד ליגח וחזר שלא ליגח . . ה"ו תם לנגיחה ומאימתי היא חזרתו עד שיהיו התינוקות ממש-משין בו ואינו נוגח"⁶⁰, וכן הוא ברוחניות העיניים, שכדי שטבע נפשו הבהמית יחזור ל"תמותו" (שתבטל ממנו רגילות זו) צריך להתייגע עם נפשו הבהמית לבטל תוקף תאוותיו כו' עד שמתבטל טבע רע זה (שהרגיל את עצמו בו), ועד שיוכל לבחון את עצמו שלא יפול בזה עוד פעם (ע"ד מחז"ל⁶¹ ד"תשובה גמו-)

(47) תניא ספ"א. ע"ש.

(48) ראה תניא פ"ח (יב, סע"ב) ש"כח המתאוה

לדברים האסורים הוא שד משדוין ונכראין שהוא יצר הרע של אומות הנוולם".

(49) יומא פ"ב. ושי"ג.

(50) ל' הרמב"ם שם פ"ו הי"ז.

(51) יומא שם. רמב"ם הל' תשובה רפ"ב.

ענייני באופן פנימי, עד שגם טבע נפשו
הבהמית נשתנה ונזדכך, שנתבטל ממנו
כליל טבעו הרע, ו"חוזר לתמותו", כולל
הפירוש הפנימי בזה – מלשון תמימות
ושלימות, שמהתפך „להיות” טוב גמור,
כמו יצר טוב ממש.”

(משיחת ליל ד' דסוכות תשמ"ח)

א) שטבע נה"ב לא נשתנה, אלא שמ"מ
חזר לתמותו, ובעבודה היינו שעוצם גי'
לוי נפש האלקית, ע"י השקעתו באור
הקדושה ברשות (ומדריגתו) החדשה,
פועל שנפשו הבהמית תהי' כפופה ל'
גילוי אור הקדושה, ובמילא טבע הרע
(שנתרגל בו מקודם) אינו פועל בו.

ב) אופן עמוק יותר, שנעשה כאיש
חדש ממש, ש"שינוי רשות" זה, שהשקיע
את עצמו בעולם הקדושה, פועל בכל

משפטים ב

— דנוסף לזה שא"כ למה הוצרך רש"י לפרשו כאן בפרשתנו ולא סמך על פירושו בפ' וארא (ולכאורה דוחק לומר שזהו מצד ההפסק דכמה פרשיות), הרי א"א לפרש ד, "חודש האביב" הנאמר בפ' בא פי' רושו כתיבת, "אביב" שבס"פ וארא, שהרי בפ' וארא קאי בזמן מכת ברד, והרי כל מכה נמשכה חודש אחד (וכמ"ש רש"י ש"היתיה המכה משמשת רביע חודש ושלשה חלקים ה' מעיד ומתרה בהם), וא"כ (אפי' לו את"ל שבשביל מכת בכורות שהי' זמנה רגע אחד בחצות לילה לא היתה התראה שלה שלשה חלקי חודש, הרי) נמצא שזמן מכת ברד הוא סמוך לסוף טבת¹⁰ וחודש שבט, שהרי אחרי מכת ברד היו עוד ב' מכות (מלבד מכת בכורות), ארבה וחושך.

גם צ"ע:

א) מדוע הוצרך רש"י בפרשתנו בפירוש תיבת, "אביב" להוסיף¹¹, "אביב לשון אב, בכור וראשון לבשל פירות", ולא הסתפק בתחילת פירושו, "שהתבואה מתמלאת בו באביב", וע"ד מ"ש בס"פ וארא, "בכרה ועמדה בקשי". . עמדה באביב לשון באבי הנחל" — ולא כ' ש, "אביב לי' אב בכור כו".

(8) וארא ז, כה.

(9) והרי הדיבור ע"ד מכת בכורות, "עוד נגע אחד באיבי על פרעה גוי" (בא יא, א) נאמר למשה בעמזו לפני פרעה (פרש"י יא, ד) בהמשך למכת חושך.

(10) בבבלי התוס' (פנענ רוא, מושב זקנים ועוד) — דמכת ברד היתה בטבת, ואיך היתה אז השעורה אביב כו'. אבל ראה רמב"ן בא' ד. בחיי שם, ה.

(11) ופשיטא להגירסא (הנ"ל הערה 2) שהוא

"לשון אחר" בפרש"י.

א. "את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חודש האביב", ופרש"י, "חודש האביב" — "שהתבואה מתמלאת בו באביב", אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות".

וצריך להבין: בפ' באי נאמר כבר, "היום אתם יוצאים בחודש האביב", ושם לא פי' רש"י תיבת, "אביב" [רק מפרש המעלה דחודש זה לגבי היציאה ממצרים — וכי לא היינו יודעים באיזה חודש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צינה ולא גשמים וכן הוא אומר: מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת], ותמוה, למה לא פירש רש"י תיבת, "(חודש) האביב" בפעם הא'.

ואין לומר שסמך על מה שפירש לעיל מינ' בס"פ וארא, "כי השעורה אביב" — "כבר ביכרה ועומדת בקשי", "השעורה אביב — עמדה באביב לשון באביב הנחל"

(1) כג, טו.

(2) בדפוס ראשון ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) "אביב לשון אב" הוא "לשון אחר" בפרש"י. וכיה באמרי שפר ויוסף דעת כאן. ובדפוס שני "ד"א. וכיה ברע"ב כאן. אבל ברוב הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י) הוא כפננים. וראה ספר החקירה להצ"צ צא, א ואילך.

(3) יג, ד.

(4) כיה לפנינו. אבל בדפוס ראשון (ובעוד), וכי לא היו יודעים, וכן הגיהו בכמה מפרשים — ראה לבוש, יוסף דעת, דברי דוד (להשאיל), באר יצחק, באר בשדה ועוד. וראה לקמן סוף הערה 43.

(5) תהלים סח, ז.

(6) ט, לא.

(7) שה"ש ו, יא.

בכתובים אלה מדובר אודות „שֵׁלֶשׁ רגלים“¹⁸, אבל קביעת הרגלים בפרשה זו קשורה עם תבואת השדה, „חג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה, וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה“¹⁹. [והטעם מובן בפשטות, כי ה־אזרה על הרגלים בפרשתנו היא בשייכות לענין שביעית, כפרשׁי עהפ²⁰ „שֵׁלֶשׁ פעמים גו״ – „לפי שהענין מדבר ב־שביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו שלש רגלים ממקומן“. ולכן מדייק הכתוב שה־רגלים שייכים לתבואת השדה שמשום זה היתה קס״ד שזהו רק בשש שנים ש„תזרע את ארצך ואספת את תבואתה“, משאיכ ב„השביעית (שאז) תשמטנה ונטשתה“²¹, יתעקרו שלש רגלים, ולכן הוצרך לומר שלא יתעקרו כו].

ועפ״ז אינו מובן, הרי כ״ז ניחא בשב־עות וסוכות, שכל עיקרם הוא בשייכות לתבואה, „חג הקציר“ ו„חג האסיף“, אבל מה ענין חודש האביב לתבואת השדה, ומהי השייכות והקס״ד בנוגע לחג המצות?

ולכן מפרש רשׁי ש„חודש האביב“ כאן הוא לא סתם שם חודש (כבפ׳ בא), אלא גם הוא שייך לתבואת השדה, „שהתבואה מת־מלאת [בן] באבי״, ונמצא שגם זמן חג המצות שייך לתבואה.

אבל אין רשׁי מסתפק בזה, דקשה לִי, דכיון שעיקר החגים הקשורים עם תבואת השדה הם חג הקציר וחג האסיף, שרק הם נקראים בשם זה, הִי הכתוב צריך להק־דים חג הקציר וחג האסיף לפני חג המצות שהוא רק „במועד חודש האביב“, ולכן מו־סיף רשׁי „באביב לשון אב בכור וראשון

(ב) לקמן בפ׳ תשא²² פירש רשׁי עוד פעם „חודש האביב“ – „חודש הביכור, ש־התבואה מתבכרת בבישולה“, וצ״ע: אפי־לו את־ל שלאחרי הפסק פרשיות הוצרך רשׁי לפרש עוד פעם (בקיזור) הפירוש ד„אביב“, מדוע נקט דוקא לשונות אלו, שאינו מודגש בהם כ״כ הקשר לתיבת „אביב“, ומדוע לא כתב „שהתבואה מת־מלאת בו באבי״, וכן למה הוסיף בהתחלת פירושו תיבת „חודש (הביכור)“ שנאמרה בכתוב?

ב. ויש לומר הביאור בכל זה:

לפי פשוטו של מקרא, פירוש „חודש האביב“ הוא – שם החודש, והרי דרכו של רשׁי בפירושו על התורה, שבדרך כלל²³ אינו מבאר פירוש השמות²⁴. ואפילו את־ל שיש שייכות²⁵ בין תוכן השם לדבר ה־נקרא בו, הרי כאן מובנת השייכות בפש־טות, שהרי חודש זה הוא „ראש חודשים ראשון“ הוא לכם לחדשי השנה²⁶, ולכן נקרא „חודש האביב“, ד„אביב“ הוא „לשון אב“, שהוא אבי וראש לחדשים.

אבל בפרשתנו הוצרך רשׁי לתרץ קושיא המתעוררת בכתובים אלה:

(12) לה, יח.

(13) ראה ראב״ן נח (ח, ט), אל תבקש טעם לכל

השמות. וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 4.

(14) ומה שפרשׁי בתחלת פירושו עה״ת (ברא־שית א, ח), „שמים שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים“, יל שהוא לתרץ מ״ש „ויקרא אלקים לרקיע שמים“, למה הוצרך לקרוא אותו בשם אחר ולא בשם רקיע (שלבן מעתיק רשׁי בדה״ה כל תיבות אלו „ויקרא אלקים לרקיע שמים“, אף שמפרש רק תיבת „שמים“). ועצ״ע.

(15) כן צ״ל לכאורה בנדו״ד שהרי לא נקרא „חודש אביב“ אלא „חודש האביב“ שמורה שיש לו פירוש שהוא ידוע כבר.

(16) בא יב, ב ובפרשׁי.

(17) כמ״ש הבחי״ בא שם. וראה אה״ת פרשתנו

ע׳ אקפה.

(18) כג, יד.

(19) כג, טז. וראה רמב״ן עה״פ.

(20) כג, יז. וראה נחלת יעקב שם (הובא גם

בשפ״ח).

(21) כג, ייא.

מקנך תזכר פטר שור ושה ופטר חמור תפדה בשה גו' כל בכור בניך תפדה גו' ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות", וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה".

ואינו מובן: הא דהוסיף בתוך ג' רגלים ע"ד "בחריש ובקציר תשבות" מובן הוא ע"פ פירש"י²⁴, "למה נזכר חריש וקציר" (או דקאי "על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית כו", או שהוא בשייכות ל"קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת", שעומר זמנו בחג המצות), אבל למה בא כאן הציווי ע"ד פטר רחם? ואף שמצות פטר רחם נאמרה בס"פ בא²⁵ בשייכות ליציאת מצרים²⁶, כמפורש בכתוב שם²⁷, "ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו'", הרי לכאורה אין זה טעם מספיק להכניסו בתוך פרשת הרגלים בשייכות לתבואת השדה (ובפרט שיש עוד מצוות שהם זכר ליציאת מצרים, וכמפורש בפרשת בא שם בהמשך להנ"ל ע"ד מצות תפילין²⁸, "והי' לאות על ידכה ול-טוטפות בין עיניך כי בחזוק יד הוציאנו ה' ממצרים").

ולכן פרש"י שם, "חודש האביב²⁹ – חודש הביכור שהתבואה מתבכרת בביושו לה", להדגיש שהחג דחודש זה הוא לא

לבשל הפירות, שלא רק שחג המצות שייך ג"כ לתבואה, אלא עוד זאת, שהוא בכור וראשון לבשל פירות²², ולכן גם כ- שנמנו החגים בקרא כפי שהם שייכים ל- תבואת השדה, הרי הראש שלהם הוא חג המצות, שהוא, כמועד חודש האביב".

ג. ע"פ הנ"ל יש לומר, שבפירושו הנ"ל בפי' תשא כוונת רש"י היא ג"כ לבאר את הפסוקים שם:

גם בכתובים דפי' תשא מדבר על שלש רגלים בשייכות לתבואת השדה, וא"כ צריך ביאור: לאחרי הכתוב, "את חג ה- מצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חודש האביב כי ב- חודש האביב יצאת ממצרים", נתפרשו עוד כמה מצוות²³ – "כל פטר רחם לי וכל

(22 לכאורה יש לומר, שכונתו גם לבישול ה- חטים וכן בישול הפירות, שאף שגמר בישול החטים וכן בישול הפירות הוא בחג הקציר, הרי התחלתו (וכן ההתחלה דכמה פירות האילן) י"ל שהיא בחודש האביב. ולפי' לכאורה החשיבות דחודש האביב אינה רק בזה שהוא ראשון לבישול תבואת שעורים אלא גם לחטים, וכן לכמה מפירות האילן. אבל בספר החקירה להציץ שם (צא, ב): "הטעם שבאמת רק שעורים נקי' אביב כי היא התבואה המתבכרת ונגמרת קודם לחטים. . והיא בכירה לחטים" (וע"ש (צא, א-ב) בארובה שמתווך לכלל הפירושים ב, א- ביב' ה"ז שיד' לאביב מלשון אב). (23 לד, יט ואילך.

(*) ולהעיר מפירוש רבי תנחומא שהביא רש"י ב'פ' וארא שם (ט, לב בסופו) "פלאי פלאות נעשו להם שלא לקוי, שלפי' משמע שגם החטה היחה אביב אז. אבל ראה פנחס רזא ועוד שם, שהפלא הוא שהי' להם להיות נשדפים כו".

(**) להעיר מרמב"ם הל' קידוש החודש פ"ד ה"ג. ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח. . וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב – והוא דלא כפרש"י סנהדרין (יא ב ד"ה ועל פירות האילן) שאינו שיד' לאביב.

(24) שם, כא.

(25) יג, ב. שם, יב ואילך.

(26) כמיש' בראב"ע תשא שם, יח.

(27) בא שם, טו.

(28) שם, טז.

(29) ויש לומר, שדיקוי של רש"י הוא גם מכפל

ההדגשה בהכתוב, למועד חודש האביב כי בחודש האביב יצאת ממצרים", דלא כפרשתנו שנאמר, למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים".

שזוהי הסיבה המחייבת זכירת יצי"מ, גודל חסד השם שגמלם.

ויש להוסיף, שזוהי גם הסיבה לזכירת יצי"מ לא רק בזמן יצי"מ, בחודש האביב, אלא כל השנה כולה, כפרש"י שם³⁰, זכור את היום הזה, למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום³¹.

ואילו השלש רגלים בתור קביעת חג, כל אחד בזמן קבוע בשנה, קשורים עם זמני תבואת השדה, הנחשבים ל"אביב", "קציר" ו"אסיף" של התבואה.

ה. ויש להביא ראי' לחילוק הנ"ל, דל-רש"י בפירושו ע"ת הפסוק דפ' בא, "היום אתם יוצאים בחודש האביב" לא קאי על קביעת חג הפסח, משא"כ הכתוב דפרשתנו (וכן דפ' תשא), "במועד חודש האביב" — מפרש"י לקמן בפ' ראה³² ע"ה פ"ה, "שמור את חודש האביב" — "מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה".

דהנה בגמ'³³ איתא, "על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה", הרי שעל ג' דברים מעברין את השנה, ומדוע כתב רש"י שהעיקר הוא, "שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר", דבפשטות היינו ש"יהא בישול התבואה"³⁴, הרי מעברין את השנה (גם) על התקופה³⁵, שיבא הפסח בזמן

(רק) מחמת התבואה המתבכרת אלא שה' חודש נקרא בשם "חודש הביכור", ולכן אתי שפיר השייכות כאן דהמצוות ה' תלויות בכבור.

ד. ויש לומר, שהחילוק בין פירושי רש"י דפ' בא ודפרשתנו קשור עם החילוק בתוכן המצוות המדוברות בהפרשיות ה' אלו:

בפרשת בא מדובר בעיקר אודות זכירת יצי"מ, כמ"ש בפסוק שלפני³⁶ "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" [וכן בכתובים שלאח"י ההדגשה אינה (כ"כ) על קביעת החג, אלא על פעולות שונות ה' מזכירות על יצי"מ, "ועבדת' את העבור דה הזאת... שבעת ימים תאכל מצות... מצות יאכל את שבעת הימים... והגדת לבנך... בעבור זה גוי' (כפרש"י³⁷ בעבור שאקיים מצוותיו כגון פסח מצה ומרור" שהם מזכירים יצי"מ³⁸) והי' לך לאות גוי' — "יציאת מצרים תהי' לך לאות"³⁹ ואילו בפרשתנו מדבר אודות קביעת⁴⁰ החגים (לדורות בארץ ישראל) בג' זמני השנה, "שלש"⁴¹ רגלים תחוג לי בשנה את חג ה' מצות תשמור גוי' כאשר צויתוך למועד חודש האביב".

ולכן, בכל מקום מפרש רש"י עיקר המחייב והגורם:

בפ' בא כתב — "ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת",

37 טו, א.

38 סנהדרין יא, ב.

39 להעיר שבפרש"י סנהדרין שם ד"ה על האביב מפרש, אם לא בישלה התבואה מעברין כו' ואית דמפרשים לפי שאין להו מהיכן להקריב ה' עומר" (ומקשה ע"ז).

40 במשכיל לדוד שם, ואפשר דכוונת רבינו על אביב של תקופה" (וכי"כ בפשטות בפנים יפות שם, וזו מצוה לבי"ד לעבר את השנה מפני ה' תקופה"). ולכאורה כן משמע קצת מפרש"י סנהדרין שם ד"ה ועל התקופה, "על תקופת טבת שנמשך

30 יג, ג.

31 שם, ה ואילך.

32 שם, ח.

33 ראה פרש"י פ' ראה טו, ג ד"ה למען תזכור.

34 פרש"י בא שם, ט.

35 להעיר מפ"י הבי' בנחלת יעקב פרשתנו

(שם, יו) "או י"ל (דהי' קס"ד שבשביעית) לא ינהגו במקומן דהיינו בזמניהם אלא בכל עת".

36 בג, יד-טו.

שצריך שיבא בתקופת האביב⁴³, אלא מצד אביב של תבואה כמפורש בפרשתנו⁴⁴, ולכן בציווי „שמור את חודש האביב” מ־פרש „שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר”, שכוונתו בפשטות, שיהא כישול התבואה בכדי להקריב את העומר.

ו. והנה ענין יצי"מ (וזכירת יצי"מ) הוא „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו”⁴⁵. וי"ל שאחד מהענינים שלמדים מ־יצי"מ וזכירת יצי"מ לגבי כל עניני התורה ומצותי הוא ענין האמור בב' הפרשיות (פ' בא ופרשתנו), דעד כמה שגדל ענין ה־זכרון, ועד שהזכרון הוא לא רק במחשבה אלא בא גם בדיבור ובמעשה בפועל בהקרבת קרבן ואכילת מצה⁴⁶, הרי כ"ז אינו מספיק ובכדי שתהי' להדבר קביעות הוא רק כאשר יש לזה שייכות ופעולה גם בעולם כולו מחוץ לאדם. שהרי בפ' בא שמדובר בעיקר בזכירת יצי"מ, ועד ש־הזכרון בא במעשה כנ"ל, הרי עדיין לא חל ע"ז קביעת שם חג, ורק בפרשתנו שבה מדובר כמו שהחגים שייכים לתבואת השדה נעשו חגים קבועים.

וכ"ה ב, אמונתנו ובתורתנו: שיעור תוקף וקביעות האמונה והבטחון בנפש ה־אדם באופן אשר כל הענינים שבעולם לא

האביב, וכמו שלמדוין⁴¹ מ„שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן?”

[וכמפורש ברמב"ם⁴² שזהו העיקר, „ו־מפני מה מוסיפין חודש זה מפני זמן ה־אביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חודש האביב שיהי' חודש זה ב־זמן האביב כו'”, „על שלשה סימנין מעב־רין את השנה על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד ב"ד מחשבין ויודעין אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהי' הפסח בזמן האביב ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר” (ואח"כ ממשיך ב־הלכה בפ"ע „וכן אם ראו ב"ד שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא כו'”)].

אלא דרש"י לשיטתו, דקביעת חג ה־מצות בתור חג בחודש האביב, אינה מצד

זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות⁴⁷.

אבל דוחק קצת לפרש כן בפרש"י עה"ת, שלא כתב בפירושו עה"ת בכלל „על התקופה” (וכן הרי לפרש"י בגמ' שם הוא גם „על תקופת תמוז ש־מתעכבת ונמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג”, שלא הביא בפירושו עה"ת), ובפרט שמשנה מלשון הספרי שם „שמור החודש שהוא סמוך לאביב מפני אביב שיהי' בזמנו כו'” (וראה נחלת יעקב בפרש"י שם), וכן לא הביא מ"ש להלן בספרי „כי בחודש האביב חודש שהוא כשר לא חם לא צונן וכהאי כו'”.

(41) סנהדרין יג, ב. ורש"י.

(42) הל' קידוש החודש רפ"ד (צויין גם במשכיל לדוד שם). וראה לקו"ש חט"ז ע' 96 ואילך.

(43) ראה לעיל הערה 40, דרש"י לא הביא בפ' ראה דרשת הספרי עה"פ כי בחודש האביב חודש שהוא כשר כו'. והא דהביאו בפ' בא, הרי לפרש"י בפ' בא אין עיקר המדובר בקביעת החג, וכנ"ל בפנים. ובפרט לפי הגירסא והפירוש דלעיל (הערה 4) „וכי לא היו יודעים כו'”, שמדובר בבני' היוצאים או ממצרים ולא בדורות שלאח"ז.

(44) להעיר מפרש"י סנהדרין שם ד"ה שמור, שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי כישול התבואות. ועד"ז בר"ה כא, א ד"ה ולא תחוש (והובאו בס' החקירה להצ"צ שם).

(45) חינוך מצוה כא.

(*) להעיר שגם הרמב"ם שבהערה 22 (שוה"ג הב') בהסיון, ששנדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא, כ' „כדי שיהי' האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן, כפרש"י עה"ת בפ' ראה שם.

ממצרים, כמרז"ל⁴⁶, „בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים“, לצאת ממצרים וגבולים שלו⁴⁷, עי"ז ממהרים את היציאה דכלל ישראל מכל המיצרים והגבולים, בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ משפטים וש"פ תרומה תש"מ)

יחלישהו ולא יפעלו בו אפילו הזזה כל שהיא, הוא – שאמונתו ובטחונו בה' ישפיעו גם בבני ישראל שסביבו.

ועד"ז ב„תורתנו“ – דאימתי נקבעים התורה ומצוות בהאדם באופן דבל ימוט לעולם – כאשר תורתו ומצותיו פועלים גם מחוצה לו, ובבני ישראל עצמם – שמשפיע גם באלה שלע"ע אינם שייכים לתורה ומצות.

ועי' שפועל על כאו"א מישראל מסביבו להחדיר בו אמונה בהשם ושיתאחד עם התורה ומצוות השם, שע"ז הרי הוא יוצא

46) משנה פסחים קטז, ב – עם הוספות ל'

אדה"ז בתניא רפמ"ז.

47) ראה תניא שם.

משפטים ג

ורש"י שינה מדברי „רבתינו“ והביאו על הכתוב „באגנות“!

ובפרט שרש"י מדגיש בלשונו „מכאן למדו רבתינו“ (ולא „ואמרו רבתינו“, „ולמדו רבתינו“ וכיו"ב) – שמשמעו, כמשנ"ת כמ"פ, לשלול קס"ד שאפשר ללומדו ממקום אחר. והיינו, שרש"י מ"דייק שהלימוד הוא דוקא „מכאן“, מה"כתוב „באגנות“, ולא מהכתוב דלקמן „ויזרוק על העם“.

ב. ויובן זה בהקדם השאלה: כבר נת' כמ"פ שאין פרש"י על התורה ספר של הלכה, ולא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא (כמ"ש רש"י כמ"פ בעצמו), וצ"ע בנדוד"ד – למאי נפק"מ בפירושו הכתובים זה שאמרו רבתינו „שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים“?

דלכאורה, הא שנכנסו לברית ע"י הזאת דמים מפורש בכתוב, „ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית גו“, ואין צורך ב„לימוד“ כי מפורש הוא: ולא ידך, אין שום זכר בפשוטו של מקרא כאן שהיתה מילה וטבילה. ויתרה מזה מה נתוסף בהבנת פשוטו של מקרא ע"י לימוד זה של רבתינו?

א. „וישלה את נערי בני ישראל וייעלו עולות גו' וזבחים שלמים לה' גו' ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח, ויקח ספר הברית ויקרא גו' ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם גו'“.

ובפרש"י על תיבת „באגנות“: „שתי אגנות, אחד לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים להזות אותם על העם, ומכאן למדו רבתינו¹ שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה“.

ואינו מובן: כתוב זה, „ויקח משה חצי הדם וישם באגנות“, לא איירי בהזאת הדם על העם אלא רק בשימת הדם באגנות כדי „להזות אותם (אזכ) על העם“, וא"כ הו"ל לרש"י להביא זה ש„למדו רבתינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים“ על הפסוק: „ויקח משה את הדם ויזרוק על העם“, וכמפורש שם „ויאמר הנה דם הברית“ – ולמה הביאו רש"י כאן בפסוק „ויקח משה חצי הדם וישם באגנות“?

וביותר תמוה: בגמ'² מקורו של ה"לימוד, כן הובא הלימוד ע"ז מהכתוב „ויקח משה (חצ"י) הדם ויזרוק על העם“,

„את הדם“. וכ"ה ברבינו גרשום שם (נדפס שם י, א). גמ' יבמות מו, ב. – וראה לקמן הערה 36.

7) ראה ס' כללי רש"י (קה"ת, תשמ"ג) ע' 79 (ובהוצאת תנש"א – ע' 140) ושו"ת ועוד.

8) בראשית ג, ח. שם, כד. ובכ"מ.

9) ובלאה"כ עכצ"ל שאין כוונת רש"י ב„ומכאן למדו רבתינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים“ שכוונתו נלמדו ממכאן, שהרי מילה לא נזכרה כלל „כאן“.

1) פרשתנו כד, ה"ח.

2) שם, ו.

3) כריתות ט, א.

4) כ"ה בנדפוסים הנפוצים. וראה לקמן סעיף ג.

5) שם, ח.

6) כ"ה בגמ' לפנינו, שהועתקה תיבת „חצ"י“.

וכבר הגי' בשטמ"ק שם (ועוד) שהיא מיותרת וצ"ל

שמלו באותו הלילה שנאמר¹² מתבוססת בדמיך . ואומר¹³ גם את בדם ברידתך שלחתי גוי¹⁴ – כי מילת בני¹⁵ במצרים היתה לצורך אכילת הפסח [או (בלשון רש"י¹⁶)] שיהיו "בידם מצות להתעסק בהם כדי שייגאלו", ועוד: ע"ד הפשט אין מילה זו שייכת לכניסת בני¹⁷ להברית דפרשתנו בעת מ"ח, והו"ל לרש"י לפרש חידוש זה, שמילת בני¹⁸ במצרים נחשבת חלק מכניסתם לברית בעת מ"ח].

ג. גם יש לעיין:

לפי הגירסא הנפוצה לשון רש"י היא „שנכנסו אבותינו לברית במילה וטני-לה) זהזאת דמים“, אבל בגמ' (לפנינו¹⁹) נאמר „(לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה) והרצאת דם“, ובפרש"י שם „הרצאת דמים – זריקת דמים על המזבח“ (אלא שבהמשך הגמ' הובא, „טבילה מנלן דכתיב ויקח משה (חצי²⁰) הדם ויזרק על העם ואין הזהא בלא טבילה“.

וצ"ע – למה לא הזכיר רש"י גם „הרצאת דמים“, דהיינו זריקת דמים על המזבח²¹?

והנה לפי גירסא אחרת²², גם בפרש"י כאן הלשון היא (בגמרא) „והרצאת דמים“, ויש מפרשים²³ שכתבו שגם לה-

כן – סיום דברי רש"י „שאינן הזהא בלא טבילה“: כלל זה אין לו הכרח ב-פשוטו של מקרא (וכן – רש"י לא הביא שום רא"י ע"ז), אלא הוא כלל בהלכה²⁴ – וא"כ, גם את"ל שרש"י הוצרך להביא שהיתה גם טבילה (כיוון שכן אמרו רבותינו שכך נכנסו אבותינו לברית), צריך ביאור למה הביא גם את ההוכחה של רבותינו ע"ז מהכלל „שאינן הזהא בלא טבילה“?

ועוד זאת: בנוגע למילה לא הביא רש"י שום רא"י, אף שבגמ' הובאו ע"ז שני כתובים – „כי מולים היו כל העם היוצאים“, אי נמי מהכא²⁵ ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, ואומר לך בדמיך חיי וגו' – ולמה הוצרך רש"י לרא"י על הטבילה?

[ולכאורה דוחק לתרץ, שמילת בני²⁶ במצרים מפורשת בקרא²⁷, כמ"ש²⁸, וכל ערל לא יאכל בו²⁹, וכן פרש"י³⁰ שהקב"ה נתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה

10) ויש להוסיף, שבמכילתא (יתרו יט, י) למדו שהיתה טבילה לפני מ"ח ממה שנאמר (שם) „וקדשתם היום (מחר) וכנסו שמלותם“, וברמב"ם (הל' איסורי ביאה רפ"ג) הביא לימוד זה, ולא הלימוד שבש"ס „שאינן הזהא בלא טבילה“ [ואע"פ שבש"ס (יבמות שם) דחו לימוד זה, כי „דלמא נקיות בעלמא“. וכבר האריכו במפרשים, שהרמב"ם ס"ל שדחי' זו אינה למסקנא ולהלכה: ולאידך, הכלל „אין הזהא בלא טבילה“ אינו לכר"ע]. ואכ"מ.

11) יהושע ה, ה.

12) יחזקאל טו, ו.

13) משא"כ טבילה, שלא נזכרה בקרא, הוצרך רש"י להביא רא"י ע"ז (ראה דבק טוב והואיל משה (באר היטב) על פרש"י פסוק ח).

14) בא יב, מח. ולהעיר, שהרמב"ם שם הביא כתוב זה לרא"י על מילה (ולא הכתובים שבש"ס).

והוא רשב"א ליבמות מו, ב. וכבר האריכו במפרשי.

15) בא שם, ו.

16) זכרי' ט, יא.

17) ראה הערה 24: 26.

18) ראה הערה 6.

19) ולאידך: הזאת דמים לא נאמרה בפירוש

בגמ' כ"א רק דרך אגב (כרא"י על טבילה). וב-חדא"ג מהרש"א כריתות שם הניח בצ"ע „אמאי לא חשיב נמי שלא נכנסו לברית בלא הזהא“. ולהעיר משו"ת אבני נזר י"ד סש"ז (אות ד ואילך). ערוך לנר ליבמות שם (ד"ה ואין הזהא).

20) כ"ה בדפוס א' וב' דפרש"י, ורוב כתי

רש"י שח"י. וכן הועתק ברא"ם כאן.

21) נחלת יעקב על פרש"י כאן.

משה את הדם וזירוק גוי' ואין הזאה בלא טבילה והרצאת דמים דכתיב וחצי הדם זרק על המזבח" – הרי שהזאת דמים והרצאת דמים לאו היינו הך, ותרווייהו איתנהו בי].

ועפ"ז – למה הביא רש"י רק הזאת דמים (על העם) ולא גם „הרצאת דמים“ (ע"ג המזבח)?

ד. ויש לומר הביאור בזה:

בכתוב כאן מפורש דבר חידוש, „ויקח משה חצי הדם גוי' וחצי הדם גוי'“, כלומר, שהי' מעשה מיוחד של חילוק הדם לב' חצאין²¹ דוקא, וכמפורש ב' רש"י בד"ה „ויקח משה חצי הדם“ – „מי חלקו, מלאך בא וחלקו“, פעולה מיוחדת של חלוקת הדם ע"י מלאך²².

וצ"ע: מצינו בעוד מקומות שחלק מדם הקרבן נזרק על המזבח וחלקו מיזם על האדם (כמו בחינוך אהרן ובניו ל' כהונה שנאמר²³, ולקחת מדמו ונתת על תנוך אוזן אהרן גוי' וזרקת את הדם על המזבח סביב, ועוד) – אבל לא מצינו שיהי' מעשה מיוחד של חלוקת הדם לב' חצאין, ולמה כאן הי' צ"ל חלוקת הדם לב' חצאים?

וזהו מ"ש רש"י „מכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים“, כלומר, מכתוב זה – שבו

גירסא בפרש"י „הזאת דמים“, אין כוונת רש"י שהיתה הזאה על העם, אלא כמו שפי' התרגום לקמן עה"פ²⁴ „ויזרוק על העם“ (והובא בפרש"י שם, כדלקמן סעיף ח) „וזרק על מדבחה לכפרא על עמא“, והיינו, ש„לא“ זרק כלום על העם גופייהו אלא בשביל כפרת העם זרק על המזבח . . . דהרצאת והזאת הכל אחד והיינו על המזבח“.

אבל צע"ג אם אפשר לפרש כן ב' גירסא הנפוצה בפרש"י כאן²⁵, שכתב „שתי אגנות כו'“ להזות אותם על העם²⁶, דהיינו שההזאה היתה על העם עצמו (ולא זריקה על המזבח, שלא נזכרה כלל בפרש"י כאן). ומזה, דמ"ש רש"י בהמשך לזה „שנכנסו אבותינו לברית כו' והזאת דמים“ כוונתו להזאת דמים „על העם“. ועוד זאת: כיצד אפשר לפרש ש„הזאת דמים“ היינו זריקה על המזבח, והרי רש"י ממשיך „שאין הזאה בלא טבילה“, ובשלמא אם הזאה פירושה הזאה על העם, מובן שקודם להזאה צ"ל טבילה, אבל אם הכוונה לזריקת דם על המזבח – מהי שייכות טבילת האדם לזריקת דם על המזבח²⁷?

[וכן מפורש בפרש"י לש"ס במק"א²⁸, שהביא לשון הברייתא „מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים והזאת דמים“ דכתיב ויקח

בברייתא (וראה מהרש"א שם). ולהעיר מגירסת התוס' שהובאה בהערה 24.

(27) ובפי' הרס"ג עה"ת כאן פי' „חצי“ – „מקצת“.

(28) ראה רא"ם ועוד, הכרחו של רש"י לפירוש זה בכשון הכתוב. – וכבר העירו על החילוק בין ל' רש"י ולשון המדרש (ויקרי פי" ה), ומיחכן הי' יודע משה חצי של דם, וכן הטעם שנקט רש"י כפירוש שהי' ע"י מלאך ולא כא' משאר פירושי המדרש שם. – ונת' בההתעודות. ואכ"מ.

(29) תצוה כט, ב.

(22) ל' הנחלת יעקב. – וכבר האריכו במפרשי הת"א, ועוד. וראה ת"י יבמות שם ד"ה ויקח משה.

(23) ראה גם באר בשדה על פרש"י כאן.

(24) ועפ"ז נ"ל לאידך, שגם את"ל כהגירסא „והרצאת דמים“, כוונת רש"י (כאן, בפשש"מ) היא להזאה על העם (ולא זריקה על המזבח, כפירושו על הש"ס). ויותר נראה לקיים הגירסא „והזאת דמים“. ולהעיר שכ"ה גירסת התוס' (יבמות שם) בגמ' כריתות שם.

(25) ר"ה לא, ב ד"ה צריך.

(26) ומפשטות ל' רש"י משמע שכן גרים

ביני וביניכם", "בריתי בבשרכם", כן הזו את דמים הכניסה את ישראל לברית.

ועפ"ז יש לבאר גם סיוס לשון רש"י "שאינן הזאה בלא טבילה": אין כוונת רש"י להביא רא"י שהיתה טבילה (כשם שלא הביא רא"י על מילה), אלא לבאר תוכן ענין הטבילה ושייכותה לברית, דמהי שייכותה של טבילה לענין הברית?³⁷ ולכן מפרש רש"י, שאכן אין מעשה הטבילה עצמו פעולה של כניסה לברית, וכל ענינה אינו אלא הכשרה להזאה³⁸, "שאינן הזאה בלא טבילה".

וזהו גם הטעם שלא הביא רש"י ש- נכנסו לברית ע"י קרבן (הרצאת דמים), כי בפשוטו של מקרא³⁹, הקרבת הקרבן היא חיוב צדדי ונוסף, ואינו חלק מעצם פעולת הכניסה לברית⁴⁰.

ה. אבל אין ביאור זה מספיק, שהרי לפי הנ"ל כוונת רש"י בהבאת לימוד זה דרבותינו היא לתרץ שאלה בכללות הכתוב, בענין חלוקת הדם לבי' חצאים – ואילו רש"י הביאו בהמשך לפירושו על "אגנות", שעיקר כוונת רש"י בפירוש זה היא לבאר הטעם שהוצרכו לשתי אגנות (א' לחצי דם עולה וא' לחצי דם של- מים): ואם כוונת רש"י רק לתרץ ה- שאלה הכללית הנ"ל – הי' לו להביאו בד"ה בפ"ע ("וישם באגנות – להזות על העם, מכאן למדו כו").

מודגש שחצו את הדם – למדו רבותינו שהזאה זו⁴¹ הכניסה את אבותינו לברית.

וכמבואר במפרשי התורה⁴², שנחלק לשני חצאין, שכן דרך כורת בריית ש- נאמר⁴³ העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו, וענין זה כבר מפורש ב- פרש"י לעיל (גבי בריית בין הבתרים) עה"ה⁴⁴, "ויבחר אותם" – "חלק כל אחד לשני חלקים. . . לפי שהי' כורת בריית עמו כו' ודרך כורת בריית לחלק בהמה ולעבור בין בתרי' כמה שנאמר להלן⁴⁵ העוברים בין בתרי העגל", וכיון שזוהי "דרך כורת בריית" (גם בברית עם ה- קב"ה), ודאי שגם הברית דפרשתנו היתה באופן כזה. וזוהי כוונת רש"י כאן, שה- כניסה לברית⁴⁶ היתה ע"י הזאת דמים⁴⁷, כיון שהיתה באופן של חלוקת הדם לבי' חצאין⁴⁸.

וזהו שהביא רש"י, "מכאן למדו רבו- תינו שנכנסו אבותינו לברית במילה כו' והזאת דמים", דכמו שפשוט שמילה מכניסה את האדם לברית, כמפורש בכ- תוב שענינה של מילה היא, "אות בריית

30) ומה שרש"י מביא גם מילה (וטבילה) – אף שזה לא נלמד "מכאן" – כי מעתיק דברי "רבותינו" (להדגיש דהזאת דמים היא דבר המכניס לברית כמו מילה, כדלקמן), אבל עיקר כוונתו ב"מכאן" היא לענין הזאת דמים.

31) חזקוני כאן (פסוק ח). ועד"ז ברי"י בכור שור. תוס' הדר זקנים. ועוד. וראה ויקר' שם. מכילתא יתרו יט, י (ובפי' זה ינחמנו). וראה (ע"ד החסידות) אוה"ת פרשתנו (כרך ח) ס"ע גימב ואילך.

32) ירמ"י לד, יח.

33) לך לך טו, י. וראה גם רש"י נצבים כט, יא.

34) ירמ"י שם, יט.

35) וזהו גם דיוק הלשון "נכנסו לברית", ולא "נתגייירו".

36) ואולי מטעם זה הובאה בגמ' (בגירסא

שלפנינו) תיבת "חצי (הדם)" – ראה הערה 6.

37) לך לך יז, יא. שם, יג. ועוד.

38) כלומר: אף שזובן שיש מקום לטבילה בעת שנכנסים לברית (ע"ד הטבילה מטומאה לטהרה) – מ"מ אין הטבילה מעשה המכניס לברית, ככפנים.

39) ראה תוד"ה דאין הזאה – יבמות שם.

ולהעיר משפת אמת לכריתות שם.

40) וגם ע"ד ההלכה כ"ה, שחיוב קרבן הי"ע נוסף (ולא מעצם פעולת הכניסה לברית), כמשנית בארוכה במקא' (לקו"ש חכ"י ע' 162 ואילך).

41) וצ"ע ל' רש"י בתהלים (ג, ה).

זריקת הדם על המזבח היתה מן המזרח-קו⁴⁵) — משא"כ לדעת רש"י והרמב"ן היו שני מיני כלים, „אגנות“⁴⁶ שבהם קיבל משה את הדם כדי להזות על העם⁴⁷, „והחצי האחר זרק על המזבח מן המזרחות שקבל אותו בהם כדרך הקרבנות“⁴⁸].

והטעם שלא פרש"י כן מובן בפשטות, כי פשטות לשון הכתוב „ויקח משה חצי הדם וישם באגנות, וחצי הדם זרק על המזבח“ מורה, שרק חצי הדם (שלא זרק על המזבח) שם באגנות.

אבל לפי זה צ"ע בכתוב עצמו: מדוע פירש הכתוב את הכלי שבו נתן משה את חצי הדם הראשון, „להזות על העם“, ולא את הכלי שקיבל בו את הדם כדי לזרוק על המזבח?⁴⁹

כן אינו מובן: מהו החידוש בזה ש-משה שם את הדם באגנות כדי להזות ממנו על העם (עד שהכתוב הוצרך ל-ספר זה) — הרי אא"פ לקבל את הדם

ועוד: לפירוש הנ"ל נמצא, שהכניסה לברית שייכת לשני חצאי הדם, הן החצי ששם משה באגנות „להזות . . על העם“ והן החצי ש„זרק על המזבח“ — וא"כ קשה יותר למה הביא רש"י לימוד זה בפירושו על תיבת „באגנות“ (דקאי רק על החצי שהזוה על העם)⁴².

גם אינו מבואר הא שלא הביא רש"י גם „הרצאת דמים“, דאף שחיוב הקרבן (בעת הכניסה לברית) אינו חלק מעצם הכניסה לברית כנ"ל, הרי מ"מ „הרצאת דמים“ — דהיינו זריקת חצי הדם על המזבח — היא מגוף ענין הברית (וכמו שביאר בספרוננו⁴³ „עשה את המזבח כ-שליח לא-ל ית' לבדו לכרות הברית, ו-בכך קבל (המזבח) חצי הדם וחציו האחר יזרוק על העם הנכנסים עמו בברית“), והדרא קושיא לדוכתא, דהו"ל לרש"י להביא גם „והרצאת דמים“?

ולכן נ"ל, שלפרש"י, תוכן ענין ה-כניסה לברית ע"י „הזאת דמים“ אינו ע"י שני חצאי הדם (כפירוש המפרשים ה-נ"ל), אלא ע"י הדם ששם משה בשתי אגנות, א' לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים, כדלקמן.

1. לפי פשוטו, כוונת רש"י בפירושו „שתי אגנות, אחד לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים“ היא לשלול הפירוש שגם הדם שזרק על המזבח שם תחלה באגנות, וכמ"ש האבן עזרא שה„אגנות ישמש לשנים, שנתן חציו באגנות וחציו אחר באגנות“ [וברמב"ן מוסף, שזוהי גם „דעת אונקלוס“⁴⁴ שתרגם במזרקיא“ (כי

(45) תרומה כז, ג ובפרש"י שם.

וכבר האריכו במפרשים (מיני תרגומא, נתינה לגר, נפש הגר ועוד) שהתיא' לשיטתו, שגם חצי הדם שנאמר בו „ויזרוק על העם“ — זרק על המזבח אלא שהי' בעד העם (כנ"ל סעיף ג ולקמן סעיף ח).

(46) ראה טור הארוך כאן, שאגנות „הם כלים עשויים שלא כדמות כלי המזבח“. וכ"ה ברמב"ן הוצאת שעועל. וראה מיני תרגומא כאן (לפי הגיר-סא שלפנינו „עשויים כדמות כו"). ולהעיר מפנים יפות כאן.

(47) ולהעיר מרש"י פינחס כח, ו. ואכ"מ.

(48) ל' הרמב"ן.

(49) והרי עדיין לא נעשה המשכן וכליו. ולהעיר מפסח מצרים „הדם אשר בסוף“ (בא יב, כב. וברש"י שם, בכלי כמו ספות כסף). וראה רש"י שם, ז.

(42) ורש"י לא רמו כלל לסיים ל' הכתוב „וחצי הדם זרק על המזבח“.

(43) כאן פסוק ו. וראה ויק"ר ומכילתא הנ"ל. — וראה לקמן הערה 57.

(44) וכ"ה גם בתיב"ע כאן (וכן בפסוק ח).

(*) וי"ג תרגומא — ראה לקו"ש ח"ח ע' 372

הערה 14. ושי"ג.

ביד להזות ממנו על כל העם⁵⁰ (ובפרט שביתתיים, ויקח ספר הברית ויקרא ב' אזני העם גור"), וא"כ פשיטא שנתן את הדם בכלי.

ולתרוץ שאלות אלו ממשיך רש"י „ומכאן [בוא"ו המוסף] למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית כו' והזאת דמים", שבזה מדגיש רש"י, שהכניסה לברית היתה ע"י שני סוגי הדם שבשתי האגנות.

ז. ביאור הענין:

החילוק בין „עולה" ו„שלמים" בפשטות הוא, שעולה „היא כולה כלייל"⁵¹ לה, ושלמים יש בהם חלק לבעלים⁵². והם שני חלקי ה„ברית" (כדרך כורתי הברית, שעוברים בין שני הבתרים), חלק א' שייך לה' (דם העולה) וחלק א' שייך לישראל (דם השלמים)⁵³. וזהו שאומר הכתוב „וישם באגנות", שלא עירב משה את שני הדמים וזרקם יחד⁵⁴ על העם, אלא שם אותם בשתי אגנות והזה מכל אחד בפ"ע על העם, שדוקא בזה מודגש גדר של ברית, הזאה משני חלקי הדם (כאילו עברו ישראל בין שני חלקי ה-דם).

ולפירוש זה נמצא, שפעולת הכניסה

לברית היתה רק ע"י חצי הדם שזרק על העם (ע"י שני חלקים שבו, חצי דם עולה וחצי דם שלמים), וכפשוטו לשון הכתוב „ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם", שרק חצי זה של הדם נקרא „דם הברית".

ועפ"ז צ"ל, שזריקת „חצי הדם .. על המזבח" אינה חלק מפעולת הכניסה לברית, אלא הוא דבר צדדי, דכדי שיחול על „דם הברית" שם „דם עולה" ו„דם שלמים" (שדוקא ע"יז יש בו שני חלקים, א' לה' וא' לישראל), צריך הדם להיות חלק מדם קרבן שזרק על המזבח⁵⁵.

וזהו ג"כ הטעם שהכתוב מספר ב' פרטיות ע"ד חצי הדם להזות על העם (ששם אותו באגנות) — כי עיקר כוונת פרשה זו היא⁵⁶ לספר ע"ד הברית שכרת הקב"ה עם ישראל, וברית זו נעשתה ע"י „הזאת דמים" בחלק הדם ששם באגנות: ויש להוסיף, שע"פ הנ"ל היתה התחלת פעולת הברית בזה גופא ש„ויקח משה חצי הדם וישם באגנות", כי פעולה זו, לשים הדם „בשתי אגנות א' לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים", היא ע"ד ה-פעולה ד„ויכתר אותם" (חלוקת הבהמה).

[משא"כ זריקת הדם על המזבח היתה רק דבר צדדי (בענין פעולת הברית), כדי שיהי' דם עולה ודם שלמים (כנ"ל), ולכן אינו מפרט שם הכלי שבו קיבל חצי הדם שזרק על המזבח].

50 משא"כ בפסח מצרים שנתנו הדם רק על המשקוף ושתי המזוזות, מקום לקס"ד שהקבלה היתה ביד (רש"י בא שם).

51 רש"י יתרו יח, יב.

52 ולהעיר מפרש"י לקמן (תצוה כט, כב. וראה רש"י ויקרא ג, א) כפי שם „שלמים" — „שמישים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים".

53 ביפ"ת (השלם) לויק"ר שם, שולל פ"י זה בדברי המדרש. אבל בפשוטו של מקרא (שיטת רש"י בפ"י עה"ת) ל"פ כו.

54 להעיר ממיני תרגומא כאן „צריך ביאור קצת איזה איסור יש בתערובות דם עולה ודם שלמים הלא שוין במתנות כו".

55 ויש לומר, שגם זה שחילקו את הדם לשני חצאים דוקא (כנ"ל סעיף ד) — אף שלפי הנ"ל אין פעולת הברית בבי' חצאים אלה — היינו בעיקר כדי שיהי' מודגש יותר ב„דם הברית" שהוא רק „חלק" (ע"ד „ויכתר אותם") ע"יז שהם „חצי דם עולה .. חצי דם שלמים", חצי דוקא.

56 ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 156 ואילך.

[ובדרך זו יש להוסיף ביאור בפרש"י לקמן על פסוק: „ויוזרק על העם“, שמפרש „ענין הזאה, ותרגומו זורק על מדבחה לכפרא על עמא“, שלשיטת התרגום לא היתה שום הזאת דם על העם⁵⁸, אלא רק זריקה על המזבח בעד העם, „לכפרא על עמא“ (דחצי אחד זרק על המזבח ככל קרבן⁵⁹, וחצי אחד זרק במיוחד „לכפרא על עמא“).

והטעם שהביא רש"י פירוש התרגום כבר ביארו במפרשים⁶⁰, כי לפי פשוטו קשה לומר שמשה רבינו זרק מדם זה על כל ששים רבוא מישראל. אבל ע"פ הנ"ל יש לומר, שזה נוגע גם לתוכן פעולת הברית. דלהפירוש שהיתה הזאה על העם ממש, הרי הכניסה לברית ע"י „הזאת דמים“ היתה ע"י ששני סוגי הדמים (חצי דם עולה וחצי דם שלמים) נתאחדו בהזאתם על ישראל כנ"ל. וע"י מוסיף רש"י, שלפ"י התרגום מובן גדר הברית ע"י הדמים גם להפירוש ש-הכניסה לברית היתה ע"י שני חצאי הדמים (החצי שזרק „על המזבח“ והחצי שזרק „על העם“), דכיון שגם החצי השני (לכפרא על עמא) זרק על המזבח, הרי נמצא, ששני החצאים נתאחדו ע"ג ה-מזבח].

ט. והנה ע"פ ביאור זה מובן, שה„אח-דוּת“ שע"י ברית זו היא אחדות חזקה ומעולה יותר מה„אחדות“ שע"י חלוקת

ח. ויש לומר, שהטעם שנקט רש"י כאופן זה, שהברית היתה ע"י חלק הדם שהיה על העם (ולא שהברית היתה ע"י שני חצאי הדם, החצי שהיה על העם והחצי שזרק על המזבח) – אינו רק מפני משמעות לשון הכתוב, שרק חלק זה נקרא בשם „דם הברית“, אלא גם מפני שדוקא לפי אופן זה מדוייקת פעולת הברית ע"י הזאת הדמים.

דהנה „דרך כורתית ברית“ היא בשני פרטים (א) לחלק בהמה (ב) ולעבור בין בתרי, ועיקר פעולת הברית היא (לא) חלוקת הבהמה, שזוהי פעולה של חלוקה (ופירוד, אלא) בהעברה בין חלקי, המו-רה על האיחוד של שני החלקים.

ועפ"ז יש לעיין בנדו"ד, היכן היתה פעולה ע"ד העברה בין שני הבתרים? דלפירוש המפרשים הנ"ל היתה רק חלוקת קח הדם, וכל חלק נזרק במקום אחד, חצי אחד על המזבח וחצי אחד על העם⁶¹?

משא"כ ע"פ הנ"ל בשיטת רש"י מובן, כי משה הזה את שני חלקי דם הברית (חצי של עולה וחצי של שלמים) על בני, שע"י נתאחדו שני סוגי הדם.

57) ע"פ המבואר בפנים מובנים דברי הויקי"ר (שם) (בגירסא שלפנינו. וכ"ה בויקי"ר הוצאת מרגליות (שם): „אמר משה לפני הקב"ה מה נעשה בחלקך איל זרוק על העם, ומה נעשה בחלקם איל זרוק ע"ג המזבח“ [וכ"ה במכילתא יתרו שם לפנינו: „חלק למקום וחלק לצבור... ויקח משה חצי הדם [וישם באנגות] זה חלק למקום, וחצי הדם זרק על המזבח זה חלק לצבור“] – ד"ש לומר, שזוהי ע"ד „ויתן איש בתרו לקראת רעהו“ (לך טו, י). המורה על האחדות בין שני הבתרים.

[משא"כ לגירסת הילקוט פרשתנו כאן (רמז שסא. ובפ"ת לויק"ר שם, שכן צ"ל הגירסא בויקי"ר. ויש גורסין גם במכילתא (שם) שחלק המקום זרק על המזבח וחלק ישראל זרק על העם].

58) להעיר מהגירסא בדפוס א' דפרש"י, וכן בכמה כתי"י רש"י שתח"י – „ותרגומו זורק על עמא“ (ואין התיבות „על מדבחה לכפרא“).

59) ראה באר יצחק על פרש"י כאן, שלהת-גום, זריקת חצי הדם על המזבח כאן היתה, כדי לקדשו (ולא לכפרא).

60) באר מים חיים (לאחי המהר"ל). דבק טוב. הואיל משה (באר היטב). וראה ראב"ע, רלב"ג ואכרנבאל כאן.

כולא חד⁶³, ניתן הכח להתאחד עם הקב"ה בתכלית היחוד.

ועפ"ז יש לבאר הרמז בכך שברית בין הבתרים היתה ע"י חלוקת בהמה⁶⁴ ואילו הברית כאן היתה ע"י "הזאת דמים"⁶⁵ – כי כאן נתחדש הביטול בעצם מציאותם וחיותם של ישראל, כדם שלהם⁶⁶, שנעשים כולא חד עם קוב"ה.

(משיחות פ"ט משפטים תשל"ד)

בהמה והעברה בין שני הבתרים, שהרי שם נשארים הבתרים מחולקים כל אחד בפני עצמו, אלא שעוברים בין שני הבתרים, ואילו כאן נתערבו ונתאחדו שני חלקי הדם.

ויש לומר שבוה יש רמז גם להחידוש שבברית זו בין הקב"ה לבנ"י על הברית שכתת עם אברהם בברית בין הבתרים:

במ"ת ניתן הכח שבנ"י יגיעו לאחדות גמורה עם הבורא, וכמשנ"ת לעיל בארו-כהו⁶¹, שתכלית העלי' בהכרת והרגשת הביטול שהיו נבראים יכולים להגיע אלי' לפני מ"ת, היא דרגת הביטול ד- "מרכבה" (כמחז"ל⁶², האבות הן הן המר-כבה⁶³), שאף שמרכבה בטלה לגמרי לרצון הרוכב, מ"מ יש כאן שני דברים, הרוכב והמרכבה הבטילה אליו; משא"כ ע"י נתינת התורה, ש"אורייתא וקוב"ה

(63) זהר הובא בתניא פ"ד, שם רפכ"ג. וראה זח"א כד, א. זח"ב, ס, איב. תקו"ז ת"ז. (כא, ב.) ותכ"ב (סד, א).

(64) וע"פ פנימיות הענינים יש לומר, שהברית ע"י חלוקת בהמה בברית בין הבתרים מרמזת על הביטול דמרכבה, השייך לבחי' בהמה, חיות המר-כבה.

(65) ראה חזקוני ותוס' הדר זקנים כאן.

(66) וראה אוה"ת פרשתנו (הגיל הערה 31) ע'

ג'מד"מה.

(61) ע' 97 ואילך.

(62) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

תרומה

והנה בביאור מרז"ל הנ"ל נאמרו כמה פירושים, ומהם: א) „במקדשי והמזבח יראה שאע"פ שבבנין שלמה נסתלקו מ"מ הם קיימים לעולם במקום שנגזרו¹² ולא יהי' בהם הפסד." ב) אע"פ¹³ שהמקדש נחרב, קדושת המקום לא בטלה, וכמ"ש הרמב"ם¹⁴ ז"ל, „קדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים ל-שעתן וקידשן לעתיד לבוא. . . שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה והרי הוא אומר¹⁵ והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים¹⁶ אע"פ ש-שוממינ¹⁶ בקדושתן הן עומדים.".

וצ"ע, אמאי לא ניחא לי' להצ"צ פירוש הנ"ל, שלכאורה עדיפי, שהרי לפיהם קאי על המקדש עצמו, ואילו לפירוש הצ"צ הענין ד"אינו זז" הוא לפי

א. שנינו בספריי, בכל מקום שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים. . . ב-מקדש הוא אומרי ועשו לי מקדש. ועד"ז איתא במדרשי, „בכל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב. . . במקדש ועשו לי מקדש".

ומבאר כ"ק אדמו"ר הצ"צ, דענין „אינו זז בעוה"ז" במצות „ועשו לי מקדש" הוא „משום דכתיב¹⁷ ואהי להם למקדש מעט. . . וארז"לי. . . אלו בתי כנסיות¹⁸ א"כ הרי שאין זז גם בעוה"ז".

1) בהעלותך יא, טז (על הכתוב „אספה לי" לענין סנהדרין). הובא ביל"ש פרשתנו רמז שסד בתחלתו עדיפ ויחלו לי.

2) בספרי לפנינו „שבכל מקום" – בהמשך ל„לשמי". וראה לקמן הערה 27.

3) פרשתנו כה, ח.

4) ויקר"פ"ב, ב.

5) ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ג בסופו „כל דבר שאמר הקב"ה תורה לי ישנו בעולם הזה ולעולם הבא, אבל לא הביא שם הפסוק „ועשו לי מקדש".

6) ועד"ז הוא במדרש שמואל יט.

בתנחומא בהעלותך (יא) ובבמדב"ר (פט"ו, יז) בסגנון אחר: מעלתו של יעקב מעלה שאין לה ירידה ואין קדושתם מתחללת לעולם וכן אתה מוצא שה-זקנים אחד משלש עשרה דברים שהן כתובים לשמו של הקב"ה אלו הן. . . אהל מועד מנין שנאמר ועשו לי מקדש (ויש שם כמה שינויים בדברים שנמנו – ראה יפה תואר השלם שבעה ערה 11. ואכ"מ). וראה לקמן הערה 27.

7) אהר"ת פרשתנו ס"ע א'תמב. וראה שם ע' איתכה. אהר"ת שכת שובה ס"ע א'תפא.

8) יחזקאל יא, טז. וראה רש"י ותרגום שם.

9) מגילה כט, א.

10) במגילה שם: אלו בתי כנסיות ובתי מד-רשות. ולכאורה גם באהר"ת שם הכוונה לרמז גם

לסוים לשון רז"ל אלא שקיצר בלשונו (כדרכו בכ"מ ברשימותיו). וראה לקמן סעיף ו.

11) יפה תואר השלם לויק"ר שם.

12) צ"ע כוונתו שהרי הא דנגנו מפורש בנוגע לאהל מועד – משכן (כתבספתא טוטה פ"ג, א. טוטה ט, א). ואולי כוונתו למ"ש במדרש (במדב"ר פט"ו, יג. וכ"ה באיכ"ר פ"ב, יג. זח"א ג, א. וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 465 הערה 9) „שערי ביהמ"ק במקומן נגנו שנאמר (איכה ב, ט) טבעו בארץ שערי".

13) ראה ספרי דבי רב, תולדות אדם וזרע אברהם לספרי בהעלותך שם.

14) הלי' ביהיב"ח פ"א הי"ד-טז.

15) בחוקותי כו, לא.

16) מגילה כח, סע"א (במשנה).

16) בדפוסים רמב"ם לפנינו „ששוממינ". אבל ברמב"ם דפוס רומי רמ ובכתי"י התימנים הוא (ככ-פנים) „ששוממינ". וכ"ה ברמב"ם הלי' תפלה פ"א הי"א (הובא לקמן בפנים (ט"ד) „שוממינ", וכמשנה מגילה שם.

„ואמרו כל מקום שנאמר לי ה'ה קיים ל-
עולם¹⁷, כלומר שהוא דבר מתמיד ואינה
מצוה לפי שעה אבל הוא ראוי ומחוייב
לדורי דורות”. והיינו, שהפירוש ד „קיים
לעולם” אינו (רק) שהפצא קיים לעולם,
אלא שחיוב הגברא קיים לעולם, דכל
מקום שנאמר לי ה' ציווי תמידי ל-
דורות.

וכן בענייננו בציווי ד „ועשו לי מקדש”,
דכיון שנאמר „לי” ה' ציווי לדורות. וכך
מפורש ברמב”ם בריש הל' בית הבחירה,
שלמד הציווי „לבנות בית המקדש” מ-
כתוב זה, אף שנאמר במשכן שבמדבר
(אלא שכיון שנאמר בו „לי” עכצ”ל דקאי
לא רק-על-משכן שבמדבר אלא על כל
המקדשות¹⁸), וכמ”ש בכסף משנה¹⁹ ש-
לדעת הרמב”ם „האי קרא כלל הוא לכל
מקום בין למשכן שבמדבר בין לשילה
ונוב וגבעון בין לבית עולמים”, ונמצא
שהיא מצוה תמידית בכל מקום ובכל
זמן (ואינה מהמצות התלויות בארץ²⁰,
שהרי נכלל בציווי יחיד זה גם המשכן
שבמדבר).

ובזה מדויק גם לשון הספרי והמדרש
הנ”ל שלא הובא בהם סיומ הכתוב „וש-

20 כ”ה במקור הערבי – ראה סהמ”צ הוצאת
העליר (בהערות) וקאפח.

21 כ”כ בקנאת סופרים לסהמ”צ להרמב”ם
מ”ע כ בסופו. ספרי דבי רב לספרי פ’ ראה יב, יוד.
22 לרמב”ם שם.

23 מצד הכתוב ד „ועשו לי מקדש” עצמו,
משאי”כ מצד שאר הכתובים (ראה כס”מ שם). וראה
אוה”ח פרשתנו: ועשו לי מקדש היא מצוה כוללת
כל הומנים בין במדבר בין בבניסותן לארץ בכל זמן
שהיו ישראל שם לדורות וצריכים היו ישראל
לעשות כן אפילו בנגלות אלא שמצינו שאסר ה’ כל
המקומות מעת שנבנה בהמ”ק (וראה גם ספרי דבי
רב פ’ ראה שם). אבל בחינוך מצוה צה, ונוהגת
מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתו, ובמצוה תצו
ונוהגת בזמן שישאר על אדמתו. ואכ”מ.

שיש בזמן הזה בתי כנסיות שהם „מקדש
מעט”, מעין ובדוגמת המקדש, ולא מק-
דש ממש.

בנוגע לפירוש הא’ הנ”ל יש לומר, כי
הוא ביאור מספיק בלשון הספרי „קיים
לעולם ולעולמי עולמים”, אבל אינו מיי-
שב לשון המדרש „אינו זו לעולם לא
בעוה”ז ולא לעוה”ב”, שהרי המקדש זו
ממקומו ונגנו. אבל אמאי לא ניחא לי’
הפירוש שהוא מצד קדושת השכינה ו-
„שכינה אינה בטילה”, שהוא ענין השייך
למקום המקדש גופא, בעוה”ה, כמ”ש ה-
רמב”ם י’, לפיכך מקריבין הקרבנות כולן
אע”פ שאין שם בית בנוי ואוכלים קדשי
קדשים בכל העזרה אע”פ שהיא חריבה
ואינה מוקפת במחיצה, הרי נמצא ש-
קדושת המקדש, „ועשו לי מקדש”, אינה
זוה (גם) בעוה”ז¹⁸.

ב. ויש לומר ע”פ מ”ש הרמב”ם בספר
המצותי (בפירוש דברי הספרי הנ”ל)

17 שם הטי”ו.

18 ודוחק לומר שהוא כדי לפרש מאמר זה
ד „קיים לעולם” „אינו זו לעולם לא בעוה”ז כו”)
לכו”ע, גם להדיעות (ראה מגילה י, א. שבועות טו,
א דס”ל דלא קדשה לעתיד לבוא. ובפרט שרוב
הראשונים פסקו שקדושת המקדש קיימת ולא בטלה
– ראה אנציקלופד” תלמודית ערך בית המקדש (ע’
רלד). ושי”נ.
19 מ”ע קעו.

18 בתולדות אדם לספרי הוסיף (גם להדיעה
דלא קדשה), או כפי שכתבו החוסי’ דשבעות דף ט”ו
(ע”כ) ד”ה קדושתו וז”ל אי נמי לפי שאין ראוי לחזור
ולקדש אלא אותו מקום קרוי קדושת עולם. אבל
מובן שדוחק לפרש כן לשון המדרש. אינו זו כו’
בעוה”ז.

וראה ספרי דבי רב שם, שהוסיף „ועוד דלא זוה
שכינה מכותל מערבי לעולם”, וכאורה כוונתו
שפצ”ז הוא לכו”ע.

כנתי בתוכם" אלא רק תחילת הכתוב „ועשו לי מקדש", כי עיקר ההדגשה כאן היא על מעשה האדם, „ועשו לי מקדש".

ויש לומר דמטעם זה לא נחא לי להצ"צ לפרש ד„אינו זו לעולם" היינו מפני השראת השכינה במקום המקדש – כי זה מורה רק על הקיום הנצחי של החפצא דהמקדש (השראת השכינה שבו), ולא על הקיום הנצחי של חובת הגברא ד„ועשו לי מקדש".

ג. והנה במ"א²⁴ נת', דכיון שלדעת הרמב"ם „ועשו לי מקדש" הוא ציווי תמידי בכל מקום ובכל זמן, עכצ"ל שגם בזמן הזה יש חובה לעסוק בבנין ה-מקדש, ונת' שיש לומר שזהו יסוד החיוב ללמוד תורת הבית וצורת הבית כו', דכיון שא"א לבנות הבית בפועל, נשאר עכ"פ חלק זה של העסק בבנין הבית, הלימוד בצורת הבית.

וזהו כוונת המדרש²⁵ שהקב"ה אמר ליחזקאל „אמור להם (לישראל) ויתעס-קו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתו. . . אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית", ויתירה מזו, ש-הקב"ה אמר „ובשביל שבני נתונים ב-גולה יהא בנין ביתי בטל (בתמי") א"ל כו"²⁶, היינו שע"י העסק בצורת הבית אין „בנין ביתי בטל" – והיינו לפי שה-לימוד בהלכות וצורת הבית ה"ז מגדר מצות בנין ביהמ"ק, שהוא ציווי תמידי, ובזמן הזה שא"א לבנות הבית כפשוטו, קיום ציווי זה הוא ע"י לימוד צורת הבית²⁶.

(24) לקו"ש ח"ח ע' 412 ואילך. ושי"נ.

(25) תנחומא צו יד. וראה גם מנחות בסופה.

ובכ"מ (נסמך בלקו"ש שם הערה 19).

(26) וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 149 ואילך ובי-

הערה 39 שם.

ועפ"ז אתי בפשטות מאמר הספרי ד-הציווי ועשו לי מקדש „קיים לעולם ול-עולמי עולמים", כי גם בזמן הזה ישנו קיום ציווי זה ע"י העסק בהלכות וצורת הבית.

והא דהצ"צ לא הביא ענין זה, יש לומר, לפי שקאי (כנ"ל) על דברי ה-מדרש, ששם הלשון „אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו", שמלשון זו מוכן שלא חל שינוי ו„הזזה" באופן קיום הציווי, וגם „בעוה"ז", ואילו לביאור הנ"ל, הרי חל שינוי ו„הזזה" באופן קיום הציווי ד„ועשו לי מקדש", שאין מקיימים אותו בגשמיות (בבנין גשמי) אלא רק בענין של לימוד, ענין רוחני.

ולכן מפרש הצ"צ שהענין ד„אינו זו לעולם לא בעוה"ז" הוא מצד הענין ד-„מקדש מעט. . . אלו בתי כנסיות", שלפ"ז יש קיום של „ועשו לי מקדש" כפשוטו בגשמיות²⁷.

וצריך ביאור, איך אפשר לומר שע"י הענין דבתי כנסיות שהם רק „מקדש מעט", אין שום „הזזה" ושינוי באופן קיום הציווי „ועשו לי מקדש"?

ד. ויש לבאר זה ע"פ דברי הזהר²⁸ „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ועשו לי

(27) ולהעיר דהתחלת המאמר בספרי היא „ש-תהא סנהדרין לשמי שבכל מקום שנאמר לי קיים לעולם כו", ומונה כולם. ועד"ז בכמדבר שם שמתחיל „א' מייג דברים שהן כתובין לשמו של הקב"ה אלו הן" (כניל הערה 6) שגם בזה אפשר לדחוקי שהכוונה להקדושה כו' ותוכן רוחני שבוה, והצ"צ מדייק הלשון בויק"ר דוקא „אינו זו כו' בעוה"ז", ולכן מפרש דקאי על „מקדש מעט" – שהכוונה להענין כפשוטו.

(28) ח"ג קכו, א.

(*) אבל בספרי דבי רב שם כתב שמי"ש, שבכל מקום שנאמר לי הוא כמו „ד"א".

ואע"ג דההוא קרא דלרומם בית אלקינן
 כתיב בעזרא גבי בנין בית המקדש אלא
 שמע מינה דיש להדמות זה לזה . . . וכן
 כתב נמי רבינו מאיר ומביאו המרדכי³⁷
 . . . ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשה
 . . . מקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת
 קדושה ומעין קדושת היכל הרי שרוצה
 לומר דאפילו למאן דאמר דעליות עזרה
 לא נתקדשו מכל מקום בית הכנסת שלנו
 חמורה יותר דיש לדמות לעליות היכל
 דנתקדשו³⁸.

[וי"ל דזוהי ההלכה ברמב"ם, דנוסף
 ע"ז שפסק³⁸, "בתי כנסיות ובתי מדרשות
 שחרבו בקדושתן הן עומדות שנאמר וה'
 שימותי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין
 בקדושתן הן עומדין" (וכהא דכתב ב'
 קדושת המקדש³⁹), הרי במנין המצות
 בראש ספר היד במצות ל"ת⁴⁰ מפורש
 "שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות
 או בתי מדרשות כו' שנאמר⁴¹ אבד
 תאבדון לא תעשו כן לה' אלקיכם", הרי
 שמנה ללא (ובמנין המצות שלו), שלא
 לאבד בתי כנסיות ובתי מדרשות בחדא
 מחתא ומאותו הכתוב שלמדין בנוגע
 לבית המקדש⁴²].

מקדש סתם דכל בי כנישתא דעלמא מק'
 דש אקרי³⁹, וברע"מ⁴⁰ מנה זה במנין ה'
 מצות "פקודא (יט) למבני מקדשא (בי
 כנישתא)" לתתא כגוונא דבי מקדשא
 דלעילא כד"א⁴⁰ מכוון לשבתך פעלת ה'
 דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ו'
 לצלאה בגוי' צלותא בכל יומא למפלה
 ל' לקב"ה דהא צלותא אקרי עבודה⁴¹.

ובאחרונים⁴² האריכו להביא ראי' מ'
 דברי הזהר שם דמצות עשה של ועשו
 לי מקדש כוללת גם מצות בנין בית
 הכנסת, ושכן משמע מדברי המהרי"ק⁴³,
 וז"ל:

"ראוי לדמות נדבת בית הכנסת לנד'
 בת מלאכת המשכן שהרי בכל מקום דמו'
 רבותינו ז"ל בית הכנסת לבית המקדש
 כדאמרינן בפרק בתרא דמגילה ואהי
 להם למקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות
 ובתי מדרשות . . . ומתוך זה כתב שם
 המרדכי דאסור לנתוץ דבר מבית ה'
 כנסת כי היכי דתניא בספרי⁴⁴ מנין ל'
 נותץ אבן מן ההיכל וכו' שהוא בלא
 תעשה כו' ושמעת מינה דילפינן בית
 הכנסת ממקדש ותניא בספרי⁴⁵ מקדש
 מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ואמרינן
 נמי בפ"ק דשבת⁴⁶ כל עיר שגגותי' גבו'
 הין מבית הכנסת סופה חריבה דכתיב⁴⁷
 לרומם בית אלקינן ולהעמיד חרבותיו

(37) שבת שם סרכ"ח.

(38) הלי' תפלה פ"א ה"א.

(39) בהל' ביהב"ח שם (פ"ו ה"ז). ולהעיר שה'
 לימוד והשימותי את מקדשיכם בקדושתן אף כשהן
 שוממין נאמר במשנה (מגילה כח, סע"א) לענין
 ביהב"ח, והרמב"ם הביאו (גמ') לגבי ביהמ"ק.

(40) ל"ת סה.

(41) פ' ראה יב, ב"ד.

(42) ובסהמ"צ כתב בכיטוי כולל "שהזוהירנו
 מנתוץ ומאבד בתי עבודת האל" (כ"ה בסהמ"צ
 לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח בשינויים קלים).

ולהעיר מבי"ב ג, ב דמקשה, "בכא בן נוטא היכא
 אסבי' ל' עצה להורדוס למיסתרי' לבית המקדש
 והאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד
 דבני בי כנישתא אחרינא", דלמד אסור סתירת בית

(29) זחי"ב נט, ב.

(30) בשלח טו, יז.

(31) הובאו בשדי חמד כללים מערכת הבי"ת

סוף כלל מג וכלל מד.

(32) סוף שורש קסא (ובדפוס ווארשא הוא בסי'
 קנט).

(33) פ' ראה יב, ג.

(34) כ"ה במהרי"ק שם. ולכאורה צ"ל ספרא,
 והוא כתיוב' בחוקותי' כו, לא.

(35) י"א א.

(36) עזרא ט, י"ד (בהשמטת חיבות).

ו. ויש לומר, שזוהי כוונת הצ"צ ב- מ"ש דהא ד"וועשו לי מקדש" הוא ציווי ש"אינו זו לעולם לא בעוה"ז" הוא מצד הענין דבתי כנסיות שהן "מקדש מעט" – שאין זה (רק) מצד הקדושה או השראת השכינה שיש בהם [שהרי א] א"א לדמות קדושת ביהכנ"ס לקדושת המקדש, וא"כ אין שייך לומר ע"ז, "אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו"ו". (ב) לאידך: גדר הקדושה והשראת השכינה קיימים גם עכשיו, וביתר שאת ועז, במקום המקדש עצמו בירושלים (כנ"ל), ובשביל זה אין צורך בבתי כנסיות, אלא מצד מעשה האדם שבזה, דהחשוב ד"וועשו לי מקדש" קיים לעולם, כי תמיד יש חיוב לעשות ולקבוע מקום לה"י, גם כשאין ביהמ"ק

ה. אבל נ"ל, דאף שתרוייהו איתנהו ב"י בביהכנ"ס כמו בבית המקדש, הן קיום מצות ועשו לי מקדש והן איסור שלא לנתוח ושללא לאבד, הרי הם ב' גדרים:

האיסור לאבד בתי כנסיות כו' הוא מצד דין קדושה שבהם, כדיוק הלשון "והשמותי את מקדשיכם כו' בקדושתן הן עומדין", הרי שזהו מצד דין קדושה שיש בבתי כנסיות ובתי מדרשות מעין קדושת בית המקדש: אבל המצוה ד"וועשו לי מקדש" היא מצוה ודין דקביעת מקום, כלשון הרמב"ם בהגדרת מצוה זו" – "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו"ו, והיינו דגדר המ"ע אינו לקדש המקום וכיו"ב, אלא לקבוע מקום בשביל לעבוד בו את ה"י, וכלשון הרמב"ם בספר המצות" – "ציונו לבנות בית הבחירה לעבודה", או "לבנות (לעשות) בית עבודה" – ויש לומר (לדעת הזוהר), שדבר זה הוא דין בפני עצמו שקיים בבתי כנסיות ובתי מדרשות בכל מקום" – שהם מקומות קבועים "לעבודה" (עבודת השם).

בעשיית בית לה' בפ"ע כיא כשהוא בשביל להקריב בו קרבן – ראה הרמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט הי"ד. הל' מעשה הקרבנות פ"ד הי"ז. ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם מנחות פ"ג מ"ד ד"בית חנוני . . . שעבר על מ"ש פן תעלה וכו", ולא הזכיר דעבר על איסור עשיית הבית חוץ לירושלים. וראה בהג"ל בלקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12.

אבל דוחק הוא, שהרי הרמב"ם לא כלל במצות "וועשו לי מקדש" (מ"ע ב) ע"ד בתי כנסיות (ע"ד שהביא במנין המצות הג"ל לענין איסור איבוד וני" (ת"ץ).

ולהעיר שבספר הבתים כתב דיני בית הכנסת כ,שערי בית המקדש, ולא כ,שערי תפלה, וכי המשך להלכות בית המקדש מתחיל שם בשער שמיני, בבתי כנסיות ובתי המדרשות הם בגלותינו זה במקום מקדש, אמרו חכמים ואחי להם למקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות כו' לפיכך כל מקום שיש שם עשרה מישראל צריך לבנות להם בית הכנסת.

(47) ראה סיפור עם דא"ח (רעו, ב): דהנה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . . . ע"י אמצעות שני דברים על ידי ישראל ועל ידי מקום בהמ"ק כו' וצריך להיות שניהם דוקא וגם בח"י ההארה והי המשכה הזאת שהיתה בבית המקדש נמשכה ונתפשטה גם בגלות ישראל אחר החורבן בכל בתי

המקדש מבית הכנסת. וראה שו"ת הצ"צ או"ח סי"ב. ועוד.

(43) ריש הל' בית הבחירה.

(43*) ראה לקמן סעיף ח', שביהמ"ק ה' גם מקום חפנה.

(44) מ"ע ב.

(45) בהוצאת העליר וקאפח.

(46) לכאורה, לדברי האחרונים הג"ל שמצות בנין בית הכנסת היא בכלל מצות, "וועשו לי מקדש" וראייתם מדברי המרדכי, כ"ה גם להרמב"ם (וכפרט ע"פ שלושנו במנין המצות הג"ל בפנים).

ואף שכתב הרמב"ם כנ"ל (הל' ביהב"ח פ"א ה"ג) "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המור" – הרי בפשטות אין האיסור

פרט ע"פ מרז"ל⁵¹ מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

וזהו הטעם לדיוק המדרש „אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו" – כי הגדר ד- השראת השכינה וענין הקדושה שאינה בטילה אינו דבר שבגדר עוה"ז ממש, שהרי הו"ע רוחני ולמעלה מגדר מקום, ורק מצד המצוה ומעשה האדם ד, ועשו לי מקדש" שהיא מצוה וחובה תמידית בכל זמן ובכל מקום אפשר לומר ש, אינו זו . . . בעוה"ז.

ז. והנה עוד פירוש י"ל בזה ד, ועשו לי מקדש" קיים לעולם, ע"פ מארז"ל⁵² עה"פ-ועשו לי מקדש-ושכנתי בתוכם „בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחת⁵³ מישראל", דכל אחד ואחת מישראל נעשה מקדש ומשכן לו ית'.

ויש לומר שענין זה יש לו יסוד גם בהלכה, שהרי החיוב ד, ועשו לי מקדש" שהוא „קיים לעולם ולעולמי עולמים" קיומו אפשרי ע"י כל אחד⁵⁴ מישראל, בכל מקום ובכל זמן, ע"י שבביתו ה- פרטי קובע מקום לתורה ולתפלה כו'.

ואף שגם בנוגע לבית הכנסת כתב הרמב"ם⁵⁵ „כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה", הרי שאין זה חיוב מצד עצמו אלא דוקא במקום שיש

ג"כ ולעבדו זו תלמוד . . . ואמרו עבדוהו בתורתו ועבדוהו במקדשו.

(51) ברכות ת, א. וראה שם המשך הגמ'. ומגילה כט, א.

(52) אלשיך עה"פ קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן). ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו. שליה (סט), א, רא, א, א, שכה, ב, שכו, ג, ובכ"מ.

(53) ראה לקמן סעיף ט בהנחטמן שם.

(54) ראה גם סידור שם (הגיל הערה 47).

(55) הלי' תפילה פ"א היא.

קיים, ובכל מקום שנמצאים בני" (גם בחו"ל כו')⁴⁶ והם בתי כנסיות⁴⁹.

[ומזה מובן, דאף שבזהר לא נזכרו אלא בתי כנסיות כמקום תפילה, הרי כיון שהוא מצד הענין דקביעת מקום בית לה, פשוט דהוא גם בבית המדרש, וכמפורש בגמ' ד, „מקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות", דגם בתי מדרש הם בכלל מקום לעבודה⁵⁰, וב-

כנסיות ובתי מדרשות שמתפללים שם כמ"ש ואחי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם והיינו בבה"כ ובהמ"ד כידוע והטעם הוא משום דכש- מתאספי" עשרה מישראל ומתפללים הרי אכל עש- רה שכונתא שרי" כו' וגם כשיהי' בנין מוכן בקדושה לזאת האסיפה יש ה"י כמו בחי' משכן ומקדש כו'.

(48) ראה כף החיים אר"ח סי' קנ אות ה' שמביא מספרים דכופין „גם לחוק בהכ"נ כשם שכופין בכל מ"ע דכשם שמ"ע לבנות בית הבחירה ולחוק בדק הבית שנאמר ועשו לי מקדש כן הוא בזה"ל לבנות ולחוק בדק בתי כנסיות ובתי מדרשות". וראה לעיל סוף הערה 46.

(49) וי"ל דגם בזה העיקר הוא ב, „מקדש מעט" „זה בית רבינו שבבבל" (מגילה כט, א). והיינו דכמו שבנוגע לקדושת „מקדש מעט", העיקר שנותן ה- קב"ה לישראל בזמן הגלות במקום „המקדש הגדול אשר בירושלים" (מצוד' עה"פ) הוא בית רבינו שבבבל, שבו (בהכתי"י) עיקר השראת וגילוי שכינה „שנסע מקדש וישב שם" (ערוך ע' שף – הובא בחזקתא מהרש"א שם (וכמשנ"ת בארוכה בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 465 ואילך), עד"ו הוא לענין קיום „ועשו לי מקדש" מצד הגברא, שאף שהוא בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שנק' „מקדש מעט", עיקרו הוא בבנין בית רבינו שבבבל.

(50) להעיר מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה: ואמרו

(*) משא"כ היא דשכינה אינה בטילה לגבי המקדש וירושלים שקדשה גם לעתיד, הוא רק במקום המקדש ולא בהבנין. ויחירה מזו גם לפני החורבן נאמר (יחזקאל ז, כב) דבאו בה פריצים וחללוהו, דיצא מדרשותו (ראה ע"ז נב, כ, מלחמות להרמב"ן שם).

עושה לעצמו שאינו תפלת ציבור) ולומד תורה וכיו"ב, אלא בעיקר ע"י מעשה של בנין וכיו"ב, כגון ע"י בנין ועשיית ארון-ספרים לתורה, ושלחן שעליו לומדים ומתפללים, וכיו"ב.

ח. ועוד יש לומר בזה: מצינו במשכן ומקדש שהיו בהם כל שלשת העמודים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמילות חסדים⁶³:

תורה – נוסף על הארון והלוחות שבמשכן ומקדש, "ועשו ארון ג' ונתת אל הארון את העדות גו"⁶⁴, התורה⁶⁵, הרי השם "הר המורי" הוא ע"ש "שיצא ממנו הוראה לישראל"⁶⁶ – מסנהדרין שהיו יושבים בלשכת הגזית⁶⁷; וכן ענין העבודה, דנוסף על העיקר שקאי על עבודת הקרבנות שהיו במקדש, ה"ז גם "ביתי בית תפלה יקרא גו"⁶⁸, ו"זה שער השמים"⁶⁹; וכן ענין גמ"ח דנוסף על השפעת החסד לכל ישראל (ולכל העו-לם) על ידי השולחן שבבית המקדש (וכמרומו בגמ'⁷⁰ "הרוצה . . שיעשיר יצ-פיו וסימניך שלחן בצפון"), הרי ה"ז בבי-המ"ק ענין הצדקה וגמ"ח כפשוטו, לשכת

בו עשרה מישראל – הנה זהו רק בנוגע להחיובו, שהחיובו על הציבור לבנות בית הכנסת הוא רק כשיש שם עשרה מישר-אל, וחיובו זה יש בו דין כפי', כהמשך דברי הרמב"ם, "כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת"⁷¹ – אבל כל אחד ואחת שקובע חדר או מקום מיוחד בביתו לעבודת השם, הרי יש בזה "קיום" הענין ד"ועשו לי מקדש"⁷².

ומובן, דכשם שהוא בבית הכנסת, שאופן קביעותו היא ע"י מעשה בנין [וישנם כמה דינים בבנייתו, כשבונים⁷³ בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגבהה של עיר שנאמר⁷⁴ בראש הומיות תקרא, ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר⁷⁵ ולרומם את בית אלקינן, ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח שנאמר⁷⁶ והחונים לפני המשכן קדמה], ובבנין גופו יש כמה פרטים [ובונין⁷⁷ בו היכל שמניחין בו ספר תו-רה . . ומעמידין בימה באמצע הבית כו"⁷⁸] – כן הוא בבית פרטי דכל אחד ואחת מישראל, שהכנת וקביעת מקום לעבודה אינה רק ההחלטה לקבוע מקום שבו מתפלל⁷⁹ (עניני ברכות ותפלה ש-

מקום לתפלתו תמיד". וראה טושו"ע (ואדה"ז) שם סצ"ח ס"ד.

63 אבות פ"א מ"ב.

64 פרשתנו כה, י"ד. שם, טז.

65 ל' רש"י שם. וראה בארוכה במפרשי רש"י אם הכוונה להלוחות או להסית. וראה מפרשי התו-רה – רשב"ם, ראב"ע ועוד. ואכ"מ.

66 תענית טז, א. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. פרש"י עה"פ (וירא כב, ב) ארץ המורי (וראה חדא"ג מהרש"א שם).

67 ראה רש"י ותוס' תענית שם.

68 ישע"י נו, ז.

69 ויצא כה, יז. ובפרש"י שם ד"ה וזה שער השמים: מקום תפלה כו'.

70 ב"ב כה, ב. תקו"ז תכ"ד (סט, ב). וראה שו"ע אדה"ז א"ח סצ"ד ס"ג.

56 וראה לעיל הערה 48 מכף החיים.

57 להעיר מחידושי הרמב"ן סוף מגילה, דיחיד

שייחד לעצמו בית לתפלתו, "יש בה קדושה קצת ואסור להשתמש בה חול כל זמן קדושתה". וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך ביהכ"נ בתחלתו.

58 ל' הרמב"ם שם ה"ב.

59 משלי א, כא.

59 עזרא ט, י"ד (ושם: לרומם).

60 במדבר ג, לח.

61 ל' הרמב"ם שם ה"ב.

62 ראה מג"א א"ח סצ"ס סקל"ג שו"ע אדה"ז

שם (ט"ס יח) "גם כשמתפלל בביתו יקבע (לו) מקום" (אלא דשם נאמר הטעם "שלא יבלבלוהו בני הבית"), וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ז, וקובע

חשאי, שבויי היו, יראי חטא נותנים ל-
תוכה כחשאי ועניים בני טובים מתפרנסים
מתוכה כחשאי".

ועד"ז צ"ל בה, "ועשו לי מקדש" שב-
בית פרטי בכל מקום, דצ"ל בכל ג'
הקוים הנ"ל, קביעת מקום (וארון) לתורה
ולתפלה, וכן לגמ"ח ע"י קופת צדקה
(למוסדות תורה בתי כנסיות לתפלה ו-
מוסדות צדקה וחסד), ועל ידי הכנסת
אורחים כפשוטו.

ט. ויש להוסיף, דכשם שבבנין בית
המקדש כפשוטו, אף שהוא מהמצות ה-
מוטלות על הציבור, הרי כתב הרמב"ם⁷²
ש"הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן וב-
ממונם, אנשים ונשים כמקדש המדבר",
ובאבות דר' נתן⁷³ איתא שגם הטפלין
הביאו לנדבת המשכן -

עד"ז הוא ב, "ועשו לי מקדש" שבביתו
של כל אחד, שהוא דבר השייך לאנשים

נשים⁷⁴ וטף, וכמבואר בארוכה בזה ב-
מ"א⁷⁵.

ועל ידי מעשינו ועבודתינו בזמן ה-
גלות, בקיום העשי' דהמקדש מעט בכלל
בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כולל גם זה
שכל אחד מקיים זה בביתו הפרטי, ה"ז
מביא ומזרז בנין בית המקדש השלישי,
ש"בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא מ-
שמים"⁷⁶, שאז יהי בגלוי בתכלית ה-
שלימות קיום, "ועשו לי מקדש", שהרי
יהי בנין נצחי שאינו זו לעולם, "מקדש"⁷⁷
אדני כוננו ידיך ה' ימלוך לעולם ועד",
שאינו זו לעולם כו' ולא לעוה"ב, ב-
מקדש השלישי, תיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ תרומה תשמ"ז)

74 ראה סדיה ועשו לי מקדש תשי"ד (סה"מ)
תשי"ד ע' 156). ולהעיר ד, ויבואו האנשים על ה-
נשים (ויקהל לה, כב) - האנשים נטפלו להנשים
(רמב"ן שם).

75 ראה בזה מכתבי בנין יו"ד וט"ו בשבט
ה'תשמ"ו (לקו"ש חכ"ז ע' 414 ואילך. שם ע' 420.
חל"א ע' 235 ואילך. ע' 242).

76 פרשי ותוסי' סוכה מא, סע"א. ועוד.

77 בשלח טו, יז"ת. וראה זח"ג רכא, א. ועוד.

71 שקלים פ"ה מ"ו. רמב"ם הל' ערכין פ"ב
ה"ב. הל' מתנות עניים פ"י ה"ח.
72 הל' ביהב"ח פ"א ה"ב.
73 פ"א, א. וראה צפע"נ מהד"ת ג, ג. ואכ"מ.

תרומה ב

ח' אמות (מכ' אמות של רוחב חוברת א' דהיריעות) כיסו את (ח' האמות של) ה-קרשים שבצד מערב, ועוד אמה – לעובי ראשי הקרשים שבמערב, הרי נמצא, ש-סיום חוברת היריעות (ששם הם הקרסים) הוא בסוף האמה הי"א (מצד מערב) של גג המשכן [8, 1, 11 = 20 אמה], ואין הפרכת (שבסוף האמה הי"ד) תחת הקרסים:

משא"כ לדעת הש"ס (במס' שבת), שט' אמות של קרשי צד מערב היו מכוסות, היתה הפרוכת בדיק תחת הקרסים (9, 1 של עובי ראשי הקרשים, 10 = 20).

וצ"ע: נת' כ"מ פ"ש שרשי בפירושו עה"ת לא נחית להביא בפירושו כל דיעות חז"ל בענין מסויים, אלא רק לפרש פשוטו של מקרא, בלשון רש"י: „ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא“.

וכדמצינו בענינו גופא: במס' שבת שם הובאה פלוגתא בעובי הקרשים, דלדעת רבי יהודה רק מלמטן עוביין אמה, אבל „מלמעלן כלין והולכין עד כאצבע“, ול-דעת רבי נחמי' „כשם שמלמטן עוביין אמה כך מלמעלן עוביין אמה“, ונפק"מ טובא ביניהם לענין אופן הנחת היריעות על גבי המשכן, הן בארכן והן ברחבן (כ-מבואר בפרטיות בסוגיא שם), כי לדעת ר' נחמי' היריעות צריכות לכסות אמה של עובי ראשי הקרשים, משא"כ לדעת רבי יהודה (שאינן בראשי הקרשים אלא כאצ-בע) נותרה אמה של היריעות שכיסתה עוד אמה (בערך) של הקרשים (של צפון ו-דרום, וכן שבמערב) – ודיעה זו לא נזכרה

א. באופן הנחת היריעות על המשכן, מביא רש"י בפירושו על התורה שתי דיעות, וז"ל:

„רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות .. שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב, ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח .. נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות, זו מצאתי בברייתא דמ"ט מדות. אבל במס' שבת אין היריעות מכ-סות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות אחורי המשכן. והכתוב בפרשה זו מסייע-נו, ונתת את הפרוכת תחת הקרסים, ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה“.

פירושי: הפרוכת היתה בסוף עשר אמות של קודש הקדשים (שהוא לצד מע-רב של המשכן), ולדברי הברייתא, שרק

(1) פרשתנו כו, ה.

(2) כ"ה בדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י שתח"י (אלא שבכת"י אחדים „ארבעים ושתיים“), וכ"ה ב-מהדורת בערלינער – ולא „דמס“ (כבדפוסים ה-נפוצים). וראה רש"י לקמן כו, ה (בסופו) „מצאתי במשנת מ"ט מדות. ואכ"מ“.

(3) ראה גם י"ש פקודי רמז תכא (ראה מעשה חושב (לבעה"מ משנת חסידים) פ"ד סוף אות ג. ועוד).

(4) צח, ב.

(5) כו, לג.

(6) ראה ריב"א עה"ת, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דברי דוד (להטי"ז), דבק טוב, שפי"ח ועוד כאן.

(7) ראה פרש"י לקמן כו, לא. – וראה לקמן

רי המשכן, לכסות שתי אמות שהיו מגור לות בקרשים".

הרי שכאן סתם רש"י כדעת הברייתא, ששתי אמות היו מגולות, דאילו לדעת ה"ש"ס (במס' שבת) ש"ט, אמות [דיריעות תחתונות] תלויות אחורי המשכן, רק אמה אחת דהקרשים היתה מגולה¹⁵.

[וגם בפרש"י בתחילת הענין שם, עה"פ¹⁶, וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל, סתם כדעת הברייתא ד"מ"ט מדות, וז"ל: „וכפלת את היריעה ה"ששית, העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול פני האהל, חצי רחבה ה' תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח-דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פני"'].¹⁷

ופירוש זה (ששתי אמות היו תלויות על המסך שבמזרח) קאי לכאורה רק לדעת ה"ברייתא, דאילו לדעת הש"ס ש"אין היריעות [התחתונות] מכסות את עמודי המזרח, אין חצי רחבה" של היריעה ה"ששית [ב' אמות] תלוי „על המסך שבמזרח כנגד הפתח", שהרי אמה אחת ממנה מכסה את ראשי עמודי המזרח (שלא ה' מכוסה ע"י היריעות התחתונות), ולא נשארה אלא אמה אחת שהיתה תלוי על המסך¹⁸].

כלל בפרש"י, לפי שאינה ע"ד הפשט כלל¹⁹,

ועפ"י יש לעיין — כיון שרש"י כ' ב-פירוש שהמקרא דפרשתנו מסייע לדעת הש"ס, למה הביא שיטת הברייתא דמ"ט מדות כל עיקר?

[אף שבמפרשים²⁰ תירצו הכתוב ד- „ונתת את הפרוכת תחת הקרסים" גם ל-דעת הברייתא — מ"מ, הרי לכאורה רש"י בוור דברו, שהכתוב מסייע לדעת הש"ס, וצ"ל דס"ל שהתירוצים שבמפרשים דחו-קים הם²¹, וא"כ למה ל' להביא דעת ה-ברייתא כל עיקר].

ב. וביותר צ"ע: להלן גבי יריעות עזים, שרחבות היו מן היריעות התחתונות ביריעה אחת שהיא ד' אמות, נאמר²²: „וסרח העודף ביריעות האהל חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן, וב-פרש"י: „וסרח העודף . . יריעות האהל הן העליונות של עזים . . והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה ה' נכפל אל מול פני האהל²³. [היינו לצד הפתח שבצד מזרח], נשארו שתי אמות רוחב חצי עודף על רוחב התחתונות. תסרח על אחו-

(15) כמ"ש בחזקוני, ריב"א, שפ"ח ועוד.

(16) כו, ט.

(17) להעיר, שבדפוס ראשון דפרש"י ליתא ה"תיבות „חצי רחבה". אבל ישנן בדפוס שני וכת"י רש"י שתח"י, כבדפוסים הנפוצים.

(18) אבל ראה המלקט דחז"א: מהרש"א עה"ת פרשתנו שם, דלדעת הש"ס ה' תלוי וכפול על המסך מבפנים כלפי קדש הקדשים ועובי העמודים מבחוץ היו (או שהעמודים הם חלק מאורך ה' אמה דהמשכן), ע"ש שמוכיח כן מל' הש"ס ופרש"י שם. — ובנחלת יעקב שם, דלדעת הש"ס עובי העמודים לא ה' אמה. ע"ש באורך. וראה מעשה חושב שם (אות ה). ואכ"מ.

בשפ"ח לקמן (כו, יב — בפ"י הא'), שלדעת

(9) וראה ריב"א, ר"א"ם ועוד כאן. ס' זכרון כו, ט. — ולהעיר מרשב"ם וראב"ע (כו, ט) דמשמע שנקטו כדעת ר"י. ע"ש.

(10) ראה ס' זכרון ונחלת יעקב לקמן עה"פ (כו, כד) „ויחדיו יהיו תמים", שכוונת רש"י שם היא לאפוקי מדעת ר"י. ע"ש.

(11) ראה חזקוני, ביאור מהרא"י (לבעה"מ תרומת הדשן) על פרש"י, ר"א"ם, באר בשדה (על פרש"י), פנים יפות, מלבי"ם ועוד כאן. לשון הזהב לשבת שם. ועוד.

(12) ראה גוי"א, נחלת יעקב, דברי דוד, קיצור מזרחי ועוד.

(13) כו, יב.

(14) כמ"ש לפנ"ז (כו, ט ובפרש"י שם).

זוה גופא הטעם שהביא רש"י סיוע ל- פירוש הש"ס, אף שברוב המקומות דרכו לפרש המקרא בלי ראיות והוכחות לפי- רושו (או הקושי שבא ליישב), כי בנדוד"ד לכאורה אין מקום לפירוש זה, ולכן צריך לבאר מדוע הביאו.

ויש לומר, שזהו גם דיוק לשון רש"י „והכתוב בפרשה זו מסייענו” – ולא נקט ל' „מוכח” (וכיו"ב), כלשונו (בכ"מז) כש- כוונתו להביא הוכחה (גמורה) לפירושו – כי אין בכתובים אלה הוכחה להכריע כפירוש זה²², כי הטעמים לפירוש ה- ראשון הם חזקים הרבה יותר מסייע זה [ובפרט שיש לומר, שהתנא דהברייתא ס"ל שמתאים לומר שהפרכות היא „תחת הקרסים” גם אם היא משוכה מהם אמה אחת²³, כי לפי ערך אורך של שלשים אמה (דהמשכן), הרי גם כשנמצא תחת הקרסים בריחוק אמה, „תחתיהם” ייקרא] – אלא הוא רק טעמו של רש"י שהביאו כפירוש שני.

ד. ביאור הענין:

בנוגע לאופן הנחת היריעות ע"ג רוחב

בררתי ברייתא זו²⁴ (ולא כדברי הברייתא הזו- את").

(21) ראה רש"י בראשית ב, ה. ג. ז. לך יב, ג. יג, א. ויצא כח, יז. ונדוד. – וראה ל' רש"י סוף פרשתנו (נת' בלקי"ש ח"ו שיחה ב' לפי תרומה).

(22) להעיר גם מלשון הזהב לשבת שם.

(23) ראה עד"ו ביאורי מהרא"י הנ"ל (הערה 11). ואולי י"ל, שזהו דיוק ל' רש"י לקמן (כו, לא) גבי

הפרכות: „והפרכת .. פרוסה בשליש של משכן שיחא הימנה ולפנים עשר אמות .. ונתת את הפרכת תחת הקרסים .. ורוחב החוברת כ' אמה וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב כיתה בשני שלישי המשכן והחוברת השני כסתה שלישו של משכן” – ולא פירט האמה המדוייקת (כפי שפירט שם גבי הפרכות), כי לדעת הברייתא לא הי' „שני שלישי .. שלישי” בדיוק, אלא משוכה אמה. ודווקא.

וצ"ע ביותר – לאחר שכתב רש"י ב- פירוש שהמקרא מסייע לדעת הש"ס, אך סתם א"כ כדעת הברייתא דמ"ט מדות!?

ברא"ם²⁵ כ', „ורש"י ז"ל תפס הברייתא עיקר והמשיך פירוש המקראות על פי ה- ברייתא אפילו במקום שהכתוב עומד ל- נגדו”. ולכאורה דבריו תמוהים, דאיך ית- כן לומר, שרש"י שלא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא יתפוס הברייתא עיקר „אפילו במקום שהכתוב עומד לנגדו”?

ג. ולכן נ"ל – בהתאם לכללי רש"י ש- נתבארו כמה פעמים – זוה שהביא דעת הברייתא דמ"ט מדות, ועוד קודם לדעת הש"ס, ה"ז לפי שהוא הפירוש העיקרי ב- פשוטו של מקרא, ואדרבה, הסברא הפשו- טה מחייבת רק פירוש זה (מצד כמה טע- מים, כדלקמן סעיף ד), והטעם המכריחו להביא גם את פירוש הש"ס הוא רק מצד הסיוע²⁶ מהכתוב, ונתת את הפרכות תחת הקרסים”.

הש"ס „אמה של יריעות (עויים) מכסות האמה של העמודים ונתי אמות היו נכפלים על מסך פתח האהל”. ודבריו לכאורה תמוהים (וראה גם מלאכת הקודש על פרש"י), שהרי לפ"ז לא נשאר עודף מהיריעה היחידה אלא אמה אחת, ומפורש בכתוב (שם, יב), ש„חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן” (לכסות הנשאר מגולה מיריעות התחנות). ואולי ס"ל להשפ"ח שהש"ס מפרש ל' „חצי (ה- יריעה)” מלשון חזק (ולא חצי בדיוק), כפירוש ה- ראב"ע ורלב"ג שם. אלא שבלאה"כ דבריו צע"ג, שהרי בש"ס מפורש, דל חרתי לכפלא .. פשא להו תרחי סרי (לצד מערב).²⁷

(19) לקמן כו, כו ד"ה והתיכון.

(20) באחדים מכת"י רש"י שתח"י הגירסא ב- פרש"י „והכתוב .. מסייענו” (וכן נעתק בחזקוני. ריב"א. ג"א ועוד), ומשמע שזוהי הכרעת רש"י. אבל בדפוסים הנפוצים (וכ"ה בדפוס ראשון ושני ורוב כת"י רש"י שתח"י), „מסייענו” (וקאי על הש"ס. וצע"ק. ובא' מכת"י רש"י שתח"י „מסייענו”).

ולהעיר מהגירסא בדפוס ראשון דרש"י, ואם

יריעה היתירה), „לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים“²⁷ (כדלעיל סעיף ב) – יש לחלק, דכיון שקודש הקדשים הוא בצד מערב לכן היו צריכים לכסות את כל הכותל שבצד זה, משום כבוד השכינה²⁸ (אבל אין זה טעם לשנות מדת היריעות התחתונות, שלצד מערב יכסו ט' אמות, כיון שבלאו הכי לא כיסו את כל היריד אמות של הקרשים, ועוד זאת, שלא היו נראות לעין רואה – וא"כ למה לא יהיו שוות ליריעות שבשני הצדדים)].

ה. עפ"י שרשי נקט פירוש הברייתא כפירוש ראשון ועיקרי, יש לבאר ג"כ ה"טעם שבפירושו עה"פ „וסרח העודף ג' חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי ה"משכן" (גבי יריעות העזים) נקט רש"י רק כפי פירוש הברייתא (כנ"ל סעיף ב) – כי מכתובים אלה יש עוד ראי' חזקה לפירוש הברייתא:

לדעת הש"ס, שהיריעות התחתונות כ"סו ט' אמות של קרשים בצד מערב, נמצא, ש"חצי היריעה העודפת" (שהוא שתי א' מות) שצ"ל „על אחורי המשכן" (לכסות) מה שנשאר מגולה מן יריעות התחתונות), היתה אמה אחת ממנו מכסה את האמה היריד של הקרשים, והאמה השנית – מן נחת על הארץ²⁹!

[וכמפורש במס' שבת שם, שיריעה זו היתה „נגררת בארץ"³⁰, וכפי שמביא שם: „תנא דבי ר' ישמעאל למה משכן דומה לאשה שמהלכת בשוק ושיפולי' (שולי בגדי' רש"י) מהלכין אחרי'"].

המשכן, כ' רש"י כאן, וז"ל: „היריעות ארכו כ"ח . . רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות . . נותן היריעות ארכו לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה נשתיירו י"ו אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות“.

ועפ"י מובן הטעם שרש"י הביא (כ-המשך לזה) דעת הברייתא דמ"ט מדות, שגם רוחב היריעות הי' מונח על המשכן באופן שכיסו ח' אמות של הקרשים לצד מערב, ושתי אמות התחתונות מגולות – שלפ"ז נמצא, שהקצה התחתון של היריעות הי' שווה²⁴ מכל ג' הצדדים²⁵; משא"כ לדעת הש"ס, הרי בצד צפון ודרום כיסו היריעות ח' אמות, ואילו בצד מערב כיסו ט' אמות.

[ואע"פ שיריעות העזים לא כיסו את הקרשים מכל הצדדים באופן שווה, ד' אילו בצד צפון ודרום, שעודף יריעות ה' עזים על יריעות התחתונות הי', אמה מכאן ואמה מכאן²⁶, כיסו רק אמה אחת („מה" שתי אמות שנשארו מגולות²⁶), והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה²⁶; משא"כ בצד מערב, שהיו שתי אמות עודף (חצי רוחב

24) וי"ל (ע"ד הרמז), שטעם זה מצרף רש"י ביאור אופן הנחת היריעות ע"ג המשכן בדיה „מקבילות הלולאות“, ובהמשך לפירושו שצריכים לעשותם, במדה אחת מכוונות כו", לרמז, שגם הנחת היריעות צ"ל באופן של „מקבילות“.

25) ועוד זאת, שלדעת הברייתא היו ראשי ה' עמודים שווים לראשי הקרשים (מג' הצדדים), שכו"לם היו מכוסים ע"י היריעות התחתונות (וראה מעשה חושב הנ"ל הערה 18) משא"כ לדעת הש"ס.
26) ל' רש"י כו, ח.

27) ל' רש"י כו, יב.

28) כמ"ש בחזקוני וריב"א עה"ת שם (כו, יב).

29) וכמ"ש בריב"א עה"ת כאן (כו, ה). פ"י הב' בשפ"ח שם, יב.

30) ל' רש"י שבת שם.

31) בסוף העמוד.

אבל ע"פ פשט, קשה לומר שיריעות המשכן היו נגרות בארץ³², שזהו היפך הכבוד³³. ובפרט שרש"י מביא בטעם ש-עודף יריעות העזים (בצד צפון ודרום) "יהי סרוח על צדי המשכן מזה ומזה ל-כסותו"³⁴ – "למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה"³⁵, דאף שזה קאי (ב-פשטות) על היריעות התחנות³⁶, דלפי שהיו יפות חס עליהם לכסותם (ביריעות עזים) מ"מ, מובן, שאותה הנהגה של "דרך ארץ" מחייבת ג"כ להזהר ביריעות עזים (שגם הן יקרות) ולא לבזותן שיהיו נגרות בארץ³⁷!

(32) ולהעיר מפרש"י סוף פרשתנו, שה"יתדות" היו עשויו ליריעות האהל... קשורים במיתרים (חבלים) סביב סביב בשיפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן, ואינו יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלוין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח". ומזה שבכל אופן היו צריכים להיות "קשורים במיתרים" משמע לכאורה, שגם הארץ ש"כובדן מכביד כו", לא היו שיפולי היריעות נגרות על ה-ארץ, דאל"כ ה' אפשר להניח היתדות ע"ג היריעות (שבצד מערב) מבלי לקשרם במיתרים. ועצ"ע.

(33) וראה חזקוני (שם, יב) – לאחרי שמעתיק תנא דבי ר' ישמעאל (ממס' שבת) – "משיקול הדעת כנפי זיוותיהן של יריעות היו פרופות למעלה דאי לא תימא הכי הרי הן מוטלות ע"ג קרקע" (וזהו דלא כפרש"י שבת שם, שאכן היו נגרות בארץ).

(34) כו, יג.

(35) וכ"ה ביל"ש פקודי שם רמו תכב.

(36) ראה גם בחיי פרשתנו (כו, ז). וראה שר"י

שבת שם (ד"ה וישתי) "והתחנות... שהן לנו".

אבל בנחלת יעקב (כו, ט) משמע שמפרש דקאי על יריעות העזים, ובא להדגיש שלא היו נגרות כלום על הארץ, ע"ש (כבחי שבהערה הבאה).

(37) ראה בחיי שבהערה הקודמת, ד"ח, על היפה – כלומר שלא יגיעו לארץ כדי שלא יתנפלו בעפר ובגשמים.

[אלא שצ"ע לפרש כן בפרש"י, שהביא מאמר זה

ולכן מפרש רש"י הכתוב רק לפי פירוש הברייתא, ש"חצי היריעה העודפת" כיסה "שתי אמות שהיו מגולות בקרשים", שעפ"ז לא ה' נגרת בארץ כלל.

ו. ויש לבאר דעת הש"ס – שיריעות העזים היו נגרות על הארץ – ע"פ פני-מיות הענינים:

החילוק הפנימי בין עשר יריעות התחנות וי"א יריעות עזים הוא³⁸:

קדושה מתחלקת ליי"ד מדריגות (עשר ספירות), משא"כ בלעז"י יש ו"א כתרין דמסאבותא, וכן בעניננו: היריעות התחנות רומזות על אור המקיף את כל עשר דרגות דקדושה, ולכן היו במספר עשר; ואילו יריעות עליונות רומזות על אור מקיף עליון יותר, שבכחו לברר גם ה-לעז"י, "שהי' הקליפה שומר לפרי ולא יהי' הקליפה מתנגד להפרי"³⁹, ולכן הם במספר י"א.

וזהו גם הרמז בכך שיריעות עזים היו נגרות על הארץ, בהתאם לענינים הפנימי, לברר גם הארציות, שגם היא תהי' חדורה באור הקדושה.

(משיחת ש"פ חרומה תשמ"א)

ע"פ "והאמה מזה גו' יהי' סרוח על צדי המשכן גו' לכסותו", והרי על צדי המשכן גם יריעות העזים לא הגיעו לארץ (וכיסו רק האמה הט' דהקרשים).

ויותר מסתבר שכונת רש"י לבאר הטעם ש-יריעות התחנות היו מכוסות ביריעות עליונות, כדי לשמרם מן הגשמים והעפר כו', כמ"ש במשכיל לדוד שם.

(38) בהבא לקמן ראה אוה"ת פרשתנו ע'

אתיקא ואילך. אוה"ת ויקהל שבהערה הבאה.

(39) אוה"ת ויקהל (כרך ז) ע' ב'תט.

תרומה ג

ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו ולא ידעינן אמה טרקסין אי מהני עשרים ואי מהני ארבעים, ודילמא לא מהני עשרין ולא מהני ארבעין וחללא קא חשיב כותלים לא קא חשיב, תדע דכל היכא דקא חשיב כותלים חשיב לי' לדידי' דתנן ההיכל מאה על מאה ברום מאה . . . כותל ההיכל שש וארכו ארבעים אמה ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי ה' קדשים . . . אלא קדושת' אי כלפנים אי כלחוץ".

אלא שלפי פשטות הסוגיא דהבבלי (להמסקנא) ה' ידוע להם מקומה של אמה טרקסין (שלא ה' מהני עשרים ולא מהני ארבעים אלא אמה בפ"ע), ורק היו בספק אם קדושתו כלפנים (קד"ק) או כלחוץ (היכל), וכיון שלא היו יכולים לעשות כותל בבית שני (כדלקמן) לכן „עבוד שתי פרוכות", שביניהן אוריר אמה כנגד מקום אמה טרקסין. ולפ"ז לא הו' סיפו במדת הבנין, אלא עשו שני פרוכות במקום הכותל, האמה טרקסין.

אבל הרמב"ם נקט (ע"פ הכס"מ) כדברי הירושלמי ש„נסתפק להם אם עובי הכותל ה' ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים, לפיכך עשו כו' אמה יתירה בין הקדש ובין קדה"ק".

א. כתב הרמב"ם בהלכות בית ה' בחירה: בבית ראשון ה' כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים עביו אמה וכיון שבנו הבית שני נסתפק להם אם עובי הכותל ה' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים לפיכך עשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות והניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדש הקדשים ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שני פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שה' בראשון.

ובכס"מ כותב, שמקור דברי הרמב"ם „כיון שבנו הבית שני נסתפק להם כו" – הוא בירושלמי כלאים², „אמה' טרקסין מה מבפנים או מבחוץ כו' א"ר יוסי מן מה דכתיב' וארבעים באמה כו' הדא אמרה מבפנים כו' והכתיב' ויעש את בית קדה"ק כו' הדא אמרה מבחוץ".

והנה השק"ט בגדרה של „אמה טרק-סין" ישנה גם בש"ס בבלי (במס' יומא³): „אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ, מתקיף לה רבינא מ"ט אילימא משום דכתיב' והבית . . . ששים אמה ארכו . . . וכתיב' וארבעים באמה ה' הבית הוא ההיכל לפני, ו- כתיב' ולפני הדביר עשרים אמה אורך

(9) וכ"ה לשתמא דגמ' שם נא, ב: ורבנן אמרי לך . . . ואיסתפקא להו לרבנן בקדושת' אי כלפנים אי כלחוץ.

(10) ראה שיח יצחק ליומא שם ד"ה אלא קדור' שתי', שהקשה על הרמב"ם דכ' דלא כמסקנת הגמ'. וראה בארוכה חסדי דוד לתוספתא יומא פ"ב, יד דוד יומא שם, הר המורי' לרמב"ם שם ועוד – דגם להבבלי נשאר הספק מאיזו מדה היא, אלא דמוסיף

(1) פ"ד ה"ב.
(2) פ"ח ה"ד.
(3) ל' הכס"מ.
(4) מלכים א' ו' יז.
(5) דה"ב א' ג' ח.
(6) נב, א.
(7) מ"א שם, ב.
(8) מ"א שם, כ.

ל"הכל בכתב גר¹³, דלפי¹⁴ אינו מובן, למה לא בנו כותל בבית שני ורק עשו ב' פרוכות. בדגמ¹⁵ איתא הטעם שלא עבוד אמה טרקסין, כי קאי בתלתי קאי טפי לא קאי" (שכותל דעובי אמה אינו יכול לעמוד בגובה של יותר משלשים אמה), ופרש"י (בסוגיא דיומא¹⁶) "ולוסיף על עובי א"א דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", ובמק"א¹⁷ פרש"י "ולהר-חיבו לא יכלו לפי שמקצרים את ההיכל או את קדשי הקדשים¹⁸", אבל את"ל דלפי הרמב"ם הא דמוסיפים בין הקדש וקדה"ק אינו שייך ל"הכל בכתב גר¹⁹", למה לא הוסיפו מדה ד"אמה יתירה" לבנות כותל ו"לוסיף על עובי"?

ב. גם צריך להבין:

בתוס¹⁸ הקשו מדוע הוצרכו לעשות שתי פרוכות, ולא עשו פרוכת אחת - עובי אמה, ותירצו, דמשמע להו לרבנן פי' דקראי¹⁹ והבדילה הפרוכת לכם בין

ולכאורה צ"ע²⁰, כיון שבלאה"כ לא עשו כותל בבית שני, למה הוצרכו לה-ניח אמה יתירה כנגד עובי הכותל, ולא די בעשיית פרוכת²¹ בין ארבעים דקודש ועשרים דקדה"ק?

גם צ"ע, איך רשאיין להוסיף על מדת הבנין, והרי הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל²².

והשינוי בזה הוא בשני דברים: בבית ראשון ה' ההיכל וק"ק ביחד ס' אמה והאמה טרקסין היתה או בתחלת ק"ק באמה הא' או בסוף ההיכל באמה המ' שבו, ולא ה' הפסק כלל בין הקודש וקדה"ק, משא"כ בבית שני (א) ה' קדה"ק כ' אמות תמימות וקדש מ' אמות תמימות, וביניהן (הפסק) אמה יתירה. (ב) ה' שינוי במקום שטח קרקע ההיכל (או קדה"ק) מכפי שהי' בבית ראשון²³.

ואין לומר דלהרמב"ם אין בזה סתירה

עוד ספיקות, דאולי הוי אמה בפ"ע כו'. ע"ש. אבל מלשון הרמב"ם, לפיכך עשו קדש הקדשים עבוי כ' אמה תמימות. . . הקדש מ' אמה תמימות והניחו אמה יתירה כו'. לא משמע דמפרש בבבלי דג"ז בכלל הספק. ועכ"פ לפי הכס"מ מקור הרמב"ם הוא מהירושלמי ואכ"מ.

(10) וראה פי' ר"מ קוים למדות (ירושלים, תשכ"ג) פ"ד מ"ז. חסדי דוד שם. עזרת כהנים שבעה ערה 21.

(11) ראה תוי"י יומא שבעה ערה 13 שאין לחוש אי מוסיפין על אויר ההיכל או בית קדה"ק.

(11) דה"א כה, יט. וראה דרך הקדש (למהר"א אלפאנדר'י) כג, ד. חסדי דוד שבעה ערה 10. עזרת כהנים שבעה ערה 21 (אות ג). ועוד.

(12) ראה שטמ"ב ב"ב ג, ב בשם תוס' הרא"ש: אבל באורך ורוחב לא יוכלו להוסיף מהאי קרא משום דלא יוכלו לשנות הקרקע שנתקדש כבר לאולם לעשותו לצורך היכל וכן מעורה למזבח אי לאו דאשכחו קרא. ועד"ז הוא בקיצור במאירי ליומא כאן, ולוהוסיף בקרקע אי אפשר שהכל ה' מצוייר בנבואה דכתיב הכל כו'.

13) להעיר מתוי"י ליומא (נא, ב) (נדפס שם נב, א) ד"ה מספקא (ורייב"א יומא שם) בשם הריב"א) ש, אין לחוש אי מוסיפין על אויר ההיכל או בית קדשי הקדשים". אלא דנפשטות כוונתו רק על ההוספה באויר ההיכל וקדה"ק (ראה תוס' הרא"ש יומא שם, ואין לחוש במה שמוסיפים על אויר ההיכל או בית קדשי הקדשים, כיון שבלאו הכי היתה קדושת מקום החומה באותה קדושה) ולא על ההוספה במקום הקדושה (בשטח הקרקע), וכמ"ש בתוס' הרא"ש ב"ב שם.

14) ב"ב ג, סע"א.

15) נא, ב ד"ה אמה טרקסין.

16) כתובות קו, א ד"ה בדבבי.

17) וראה גם תוס' ישנים יומא שם ד"ה עבוד שתי: ולקצר בחלל היכל או קדשי הקדשים לא היו יכולין דהכל בכתב. ובמאירי יומא כאן: ולוהוסיף ברוחב אי אפשר שהי' אויר ההיכל מתמעט מאר-בעים אמה.

18) ד"ה ועבוד יומא נא, ב.

19) תרומה כו, לג.

שם אלא פרוכת אחת וכו' נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון דאילו בבית ראשון לא הי' פרוכת אלא כותל".

וכבר הקשו²², שמקרא מלא דבר הכי-טוב בדברי הימים²³, "ויעש את הפרוכת", הרי שגם בבית המקדש ראשון היתה פרוכת. וכן איתא להדיא בגמרא²⁴ דהוי "פרוכת דבבי", וכן כתב הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות²⁵. ותימצו²⁶, דפשיטא שגם הכס"מ ס"ל שלהרמב"ם היתה בפתח האמה טרקסין פרוכת כמפורש בכתוב ובגמ', אלא שכאן קאי הרמב"ם בגדר דפרוכת מדין מחיצה, כמו הפרוכת בבית שני, שזה נלמד מהכתוב (גבי המשכן), "והבדילה הפרוכת לכם גוי", משא"כ בבית ראשון לא היתה הפרוכת מדין, "והבדילה הפרוכת גוי" — כי ההבדלה בין קודש וקודש הקדשים היתה ע"י כותל בנוי ומחיצה גמורה — והפרוכת (על פתח האמה טרקסין) היתה רק משום צניעות, כדאיתא ברש"י²⁷, ולכן כתב הכס"מ שכוונת הרמב"ם במה שכתב (בהמשך לשתי הפרוכות שבבית שני) "אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר והבדילה הפרוכת לכם גוי", כוונתו למשכן.

אבל הא קשיא, למה הוצרך הרמב"ם לסיים כאן ש"במקדש ראשון (דהיינו המשכן) לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד?"

הקדש גוי שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עובי' ולפנים יהא הכל קדש קדשים ולהכי לא מצוי למיעבד פרוכת אחת שעובי' אמה ולאוקומה במקום אמה טרקסין דילמא קדושתה כלחוצ' ונמצא דמתחילת עובי' ולפנים אינו הכל קדש קדשים . . אבל השתא דעבוד שתי פרוכת ניחא, חדא אוקמורה בתחילת מקום אמה טרקסין והשני' בסוף אמה טרקסין בקדש הקדשים בסוף חלל העשרים של קודש הקדשים לצד החוצ' דבוקה למקום סוף אמה טרקסין דאי מקום אמה טרקסין כלפנים הרי מעובי פרוכת החיצונה ולפנים הוה קדשי הקדשים הכל ואי מקום אמה טרקסין כלחוצ' מעובי הפרוכת השני' ולפנים הוי קדשי הקדשים".

אבל מדברי הרמב"ם, הניחו אמה יתירה בין הקדש כו' וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון, מוכח דלא ס"ל כהתוס' שהבדלה צ"ל בפרוכת גופא, שהרי הרמב"ם מדייק דשני ה-פרוכות, "אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקודש וביניהן אמה כו"²⁸, משא"כ לדעת התוס' (שהפרוכת עצמה מבדלת) הרי פרוכת האי היתה, "בתחילת מקום אמה טרקסין" באופן שלא היתה אמה שלימה ביניהן.

ולפ"ז אינו מובן, מדוע להרמב"ם לא עשו פרוכת אחת עובי' אמה?

ג. והנה בהמשך דבריו כותב הרמב"ם "אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד שנאמר²⁹ והבדילה הפרוכת לכם וגוי", ובכסף משנה שם "ומי' רבינו אבל במקדש ראשון לא הי' "

22 בהגהות הר"י עמדין לרמב"ם שם. שלטי הגבורים שם. וראה גם חסדי דוד שם. ובכ"מ.

23 דה"ב ג, יד.

24 יומא נד, א.

25 מדות שם. וראה גם פיה"מ ליומא נא, ב.

נב, ב.

26 ראה עזרת כהנים שם סוף אות ב'. הר

המורי' שם. ועוד.

27 מנחות צת, ס"א. וראה יומא נד, א. ועוד.

20 כלשון המשנה יומא שם.

21 וראה שלטי הגבורים לר' אברהם הרופא (מנטובא שע"ב) פ"ד. עזרת כהנים למס' מדות פ"ד מ"ז (בני יוסף את ה).

ובהעשי' נאמר³², "ויבא את הארון אל המשכן וישם את פרוכת המסך ויסך על ארון העדות", וכיו"ב³³.

והיינו שיש שני ענינים בהפרוכת: (א) מחיצה מבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים, (ב) מסך על הארון.

ועפ"ז יש לעיין בד"ן אמה טרקסין שבבית ראשון:

דבפשטות הרי כיון שמקום אמה זו ה' במקום פרוכת דמשכן ורק שזה ה' כותל בנוי, צ"ל שגם בו היו ב' ענינים אלה, מחיצה בין קודש ובין קודש הקדש, וגם מסך על הארון, וזהו גם פירוש שים, תיבת "טרקסין", כפי שהביא רש"י³⁴ מ-ירושלמי³⁵ שפירושה, "לשון פנים וחוצץ", ובתוס'³⁶ "וי"מ מלשון טרוקו גלי שסגור ה' לפנים הימנו הלוחות שניתנו בס"י נ"י³⁷, דלהפירוש שזהו, "פנים וחוצץ" י"ל בפשטות שהוא מטעם שזהו כותל ה- מפסיק בין פנים וחוצץ³⁸, קודש הקדשים

וגם לפי המפרשים כוונת הרמב"ם כפשוטה, דקאי על מקדש ראשון, צ"ב, למה לא הביא הרמב"ם ע"ד פרוכת זו תיכף בתחילת ההלכה? לא מיבעי להפ"י רש שכוונת הרמב"ם בפרוכת זו המבדל-לה היא לכותל המפסיק, האמה טרקסין²⁸ – ה' לו להרמב"ם להתחיל ההלכה: "בבית ראשון ה' כותל מבדיל . . עביו אמה דכתיב והבדילה הפרוכת לכם גו"²⁹, שבבית המקדש ה' כותל בנין במקום פרוכת²⁹; אלא גם להפירוש שכוונת הרמב"ם היא כפשוטו, שהיתה פרוכת על האמה טרקסין, מצד הדין ד"והבדילה הפרוכת" (ולא רק מטעם צניעותא)³⁰, צ"ב למה לא כלל הרמב"ם שני הענינים יחד: "בבית ראשון ה' כותל מבדיל כו' עביו אמה, וכן פרוכת דכתיב והבדילה הפרוכת לכם גו" (ואח"כ לבאר השינויים בבית שני, שהניחו אמה יתירה כנגד הכותל ועשו ב' פרוכות) – ולמה הזכיר אודות הפרוכת והפסוק, "והבדילה גו" רק לאחרי שביאר עשיית ב' הפרוכות בבית שני.

ד. והביאור בזה יובן בהקדם ביאור גדרה של אמה טרקסין לדעת הרמב"ם:

דהנה בענין הפרוכת הזה מצינו בקרא כמה לשונות: בציווי הראשון נאמר³¹ "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", אבל לאח"ז בציווי הק-מת המשכן נאמר³¹, "ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת",

(32) שם מ, כא.

(33) ראה תצוה כז, כא. ל, ו. ונק' "פרוכת המסך" (ויקהל לה, יב. פקודי לט, לד. במדבר ד, ה), "פרוכת העדות" (אמור כד, ג) – ראה בארוכה תוי"ש שם.

(34) יומא נב, א ד"ה טרקסין. ועד"ז בר"ח שם נא, ב.

(35) יומא פ"ה סה"א. כלאים ספ"ח.

(36) יומא שם נא, ב ד"ה טרקסין.

(37) ובב"ב שם ד"ה הג"ל הוא בשם ר"ת: כלומר שהי' מפסיק וסוגר את הלוחות שנתנו בסניני שהיו מונחות בארון שהי' בבית קדשי הקדשים. וראה עזרת כהנים למדות שם (כני יוסף ד"ה טרקסין את א' וב').

(38) בערוך ערך טרקסין: לשון יון פנים וחוצץ כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוצץ. ועד"ז הוא בתוס' ב"ב שם לפי' זה. אבל רש"י לא כתבו. ומה שרש"י כ' בפירושו שם נא, ב ד"ה אמה טרקסין, כך נקראת כותל מחיצה שהפסיק במקדש ראשון מש-

(28) ראה קרית ספר להמבי"ט לרמב"ם כאן.

(29) כלשון הקרית ספר שם.

(30) כדמשמע קצת מדבריו בפיה"מ מדות שם

ועוד (וראה צ"ח יומא שם דמסיים: ונראה דמקדש ראשון חד פרוכת הוה אלא שהי' עובי הפרוכת אמה כעובי חומת טרקסין). וראה בכ"ז בארוכה תורה שלמה מילואים לפ' תרומה ס"ח. וש"נ.

(31) פקודי מ, ג.

המשמשת את קודש הקדשים, או מגינה על הארון: אבל הרמב"ם ס"ל שלא הרי אמה טרקסין שבמקדש כהרי פרוכת שבמשכן, שהפרוכת כשמה כן היא, שמשמשת רק כמחיצה המבדלת, או כמסך על הארון, אבל ה"אמה טרקסין" יש בה גם מקום בפני עצמו, שהיא חפצא בפ"ע, אלא שהיתה משמשת ג"כ לשני ענינים הנ"ל (הבדלה בין הקודש וקדשי הקדשים, וכן מסך על הארון), אבל זהו רק פעולתה ואינו מעצם גדרה.

וכן משמע מזה שנקרא מקום זה ב"כתוב בשם בפ"ע, "דביר", וביותר מוכח כן מדברי הזהר"י, שמבאר הכתוב במל"כים"י, "ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' ואת בית המלך", "דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר", הרי שהזהר מנה ה"דביר" כא' מחלקי בית המקדש, ואיך שנפרש הטעם שהזהר מנה ד' ענינים אלה דוקא, הרי בכל אופן מוכח מזה שה"דביר" אינו רק פרט וטפל בחלק אחר של המקדש, אלא הוא ענין בפ"ע (כמו העזרות ולשכות ו- בית האולם).

[ובפרט ע"פ המבואר בכתבי אמו"ר על הזהר"י, שד' הענינים שנמנו בזהר שם הם, "לנגד ד' אותיות דשם הוי"ו", א"כ

וקודש, והפירוש שהובא בתוס' הוא (בעיקר) מטעם זה שהוא מסך על הארון [והחילוק הוא רק מהו העיקר, זה שהוא מחיצה המפסקת או זה שמגן על הארון, שלכן לדעת רש"י שבעיקר הוא דין מחיצה נק' טרקסין ע"ש פנים וחוציי, משא"כ לפי ר"ת וי"מ שבתוס'י].

ה. ויש לומר שלהרמב"ם שיטה אחרת בזה. ששני הענינים הנ"ל שבפרוכת (ואמה טרקסין), הם רק בתור פרט וטפל בחלק אחר של המשכן ומקדש – מחיצה

מע דרך שמה מצד ההבדלה (והרי הא דמספקא להו לא ה"י בבית ראשון אלא בבית שני, ולדעת רש"י) נק' אמה טרקסין בבית ראשון.

39) וי"ל דגם בפרוכת שבמשכן, אף שהיו בו ב' הענינים כנ"ל, ס"ל לרש"י שהעיקר הוא הנאמר בפשטות הכתובים בתחלה, "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גוי"ו" שהיא מחיצה המבדלת. וי"ל שלכן פרש"י תיבת פרוכת בפרשת תרומה תיכף בתחילת הענין, "ועשית פרוכת גוי"ו" (כו, לא), "פרוכת לשון מחיצה הוא ובל' חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם" – והרי מפורש בכתוב גופא, "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", וי"ל דקמ"ל, דלא תימא שיש בה שני ענינים, להבדיל בין הקודש וכן למסך על הארון, אלא שהחפצא שלה היא מחיצה, ורק שפועלת גם להיות מסך על הארון. ולהעיר מפרש"י בהציווי (פקודי מ, ג), "ושמת שם את ארון העדות וסכות על הארון את הפרוכת", וסכות על הארון – לשון הגנה שהרי מחיצה היתה".

וראה רמב"ן על הפסוק, "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש גוי"ו" – "הענין שיצוה אותו הכתוב שישם הפרוכת תחת הקרסים כדי שיהא הארון שמה מבית לפרוכת ותבדיל הפרוכת בין הקודש ובין קדש הקדשים". וע"פ הנ"ל אולי י"ל דזה שהקדים בפ"י עה"פ הנ"ל (שבו נאמר, "והבדילה הפרוכת גוי"ו") הענין ה', כדי שיהא הארון שמה בו"ו הוא כי ס"ל דעיקר דינה דפרוכת הוא כמסך על הארון. ועצ"ע.

40) ולפ"י שלטי הגבורים שם יא, ג (ע"פ הערוך בערך טרק (תג)) שגומר קה"ק, משמע דעיקר ענינו הוא לא זה שמבדיל אלא זה שגומר מחיצת קדוה"ק, ע"ש ואכ"מ.

41) מ"א ו, טז (ועוד). וראה פרש"י שם.
וכמפורש בתוספתא יומא פ"ב, יא. בגמ' שם נב, א ובפרש"י שם ד"ה דביר. ועוד. וראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ז הי"ז.
42) ח"ב ד, א.
43) מ"א ט, א.
44) לקוטי לוי"צ הערות לזהר שם.

*) ובכמה מקומות קאי "דביר" על קדוה"ק – ראה לרונגא מלכים שם, כג. שם ט, ו. דה"ב ו, ו. ובכמה מפרשים פ"י כן גם בפסוק הנ"ל דמלכים שם (ו, טו).

„הי' כותל מבדיל כו' עביו אמה, ש' „כותל" אינו דבר עראי, אלא חלק מעצם הבנין. ויש על מקום זה שם בפני עצמו – „דביר“.

ובסגנון אחר:

קדה"ק חלוק בקדושתו מכל חלקי הבית, שהיא הקדושה הכי נעלית שבכל מקומות המקודשים⁴¹. וקדושתו אינה רק עוד דרגא בקדושה, בדוגמא לשאר ה' קדושות ש"כ"א מהן מקודשת מדרגא שלמטה ממנה, אלא שקדושתו מובדלת מכל הקדושות⁴² שלמטה ממנו. ולכן אין

ודאי שחל על הדביר שם וחשיבות ל' עצמן.

ובטעם הדבר יש לומר – ע"פ דברי הרמב"ם בריש הל' בית הבחירה „מ"ע לעשות בית לה' כו' ועשו לי מקדש⁴³, וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה כו'“, ונת' במ"א⁴⁴, שכוונת הרמב"ם בהדגשה זו (שהמשכן הי' רק „לפי שעה“, ולכאורה מאי קמ"ל) – שבזה מגדיר החילוק בין המשכן שעשה משה ובית המקדש, שהמשכן הי' רק „לפי שעה" משא"כ בית המקדש הוא בית ובנין קבוע („בית לדורי הדורות"⁴⁵), וזהו היסוד להחילוקים בין פרטי בנין המשכן ופרטי בנין בית המקדש. כלומר: כמה מהשינויים בין בנין המקדש והמש' כן באים מהחילוק בין בנין עראי („לפי שעה") לבנין קבוע.

ועד"ז בעניננו: במשכן שהי' רק בנין עראי, „לפי שעה" – הרי הדבר המבדיל בין הקודש וקודש הקדשים (ומגן על הארון) לא הי' חלק מגוף הבנין, אלא רק „פרוכת", ששם זה מורה שאינו דבר קבוע בגוף הבנין, אלא מחיצה בשביל פעולת ההבדלה (או הגנה על הארון): משא"כ בבית המקדש, שהי' בנין קבוע⁴⁶.

(45) תרומה כה, ח.

(46) ראה לקושי חט"ז ע' 302 ואילך. חכ"א ע'

149 ואילך (חידושים וביאורים כהל' בית הבחירה (קה"ת, תשמ"ו) ס"ב, שם ח"ב שיחה ג').

(47) לשון הרמב"ם שם פ"א הל"ג.

(48) מעין דוגמא לדבר בנדודי: „אולם" שהי'

בביהמ"ק שלא הי' במשכן. וראה רמב"ם שם פ"א ה"ה שמדייק „ואלו הן הדברים שהן עיקר כבנין הבית כו' ועושו מחיצה אחרת כו' כעין קלעי החצר כו' וכל המוקף במחיצה זו שהיא כעין חצר אהל מועד כו'“, שמפשטות המשך לשונו משמע שהוא בדוגמת המשכן, ואעפ"כ רק בביהמ"ק הי' אולם (ראה קריית ספר ובכמה מפרשי הרמב"ם. לקושי חט"ז שם הערה 58), אלא שמחמת זה שביהמ"ק הוא

בנין של קבע (ולא „לפי שעה" כהמשכן) הי' מחייב „שהי' לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם". וראה עירובין כ, ב, ובמפרשים שם. ריטב"א שם כ, ב, ד"ה פתח אולם הבית. ושם בסופו: כי האולם עצמו נקרא פתח ההיכל דלפנים מפני שהוא בית שער שלו כו' (וראה גם רד"ק מ"א ו, ג). וראה אנציק' קלופד" תלמודית ערך אולם. ואפ"מ.

(49) כלים פ"א מ"ז ואילך. רמב"ם הל' כיהי"ת

פ"ו הי"ג ואילך.

(50) להעיר מלשון המשנה כלים שם מ"ט „קדה"ק מקודש מהם" ולא ככהקדושות לפני"י „מקודש ממונ"י. ואולי י"ל דבזה מודגש הבדלת קדושת קה"ק גם מקדושת היכל, דבהקדושות ש' לפני"י קדושת כ"א היא למעלה יותר אבל בערך למקום הקדושה הקודמת, משא"כ קה"ק שאין לומר שקדושתו היא רק „למעלה" מההיכל, „מקודש ממונ"י, שזה מורה שיש לו ערך לקדושת היכל אלא שהוא למעלה ממנו, ולכן אומר הלשון „מקודש מהם", להורות שקדושת קה"ק מההיכל היא כמו קדושתו והבדלתו מהם, מהדרגות בקדושה שלמטה יותר, שפשיטא שקדושת קה"ק מובדלת מהם לגמרי.

(*) דלשון (רבי"ם). מקודש מהם שבריש ח"ח שם קאי (לא על כמה דרגות (בביהמ"ק). אלא על עיירות המוקפות חומה שבמשנה ז.

(**) ראה שושנים לדוד למשניות שם שחי' (בחי' הב') ע"פ החזו"ט. קדושת אולם והיכל א'. וכבר שקוט"ש שאפשר לפרש בא"א במשנה. ואכ"מ.

דה"ש⁵⁴ (גם ממקום הקודש, שכל הכהנים נכנסים שם כל השנה), מתאים וצ"ל הפסק ועכבה לפני הכניסה⁵⁵].

ו. ועפ"ז יש לומר, שהרמב"ם ס"ל, שגם בבית שני שלא עשו כותל, היו חייבים להניח אמה זו של מקום ה"דביר", שזהו אחד מגדרי "בית המקדש", שצ"ל מקום בפ"ע – רוחב אמה – בין קודש וקודש הקדשים. וענין זה מדוייק בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שכתב, "ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" – דלכאורה אריכות ל"שון הרמב"ם, כנגד עובי הכותל שהי' בראשון" מיותרת – אלא שבזה בא ללמדנו, שגדר של בית המקדש מחייב להניח אמה זו.

וזהו גם הטעם שלא עשו פרוכת אחת שעובי' אמה אלא (כלשון הרמב"ם), "עשו שתי פרוכות אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עובי הכותל" – כי מטרת עשיית הפרוכות לא היתה (רק) לשם עשיית מחיצה והבדלה בין הקודש וקודש הקדשים, אלא לשם עשיית מקום ה"דביר"⁵⁶. וזהו שעשו שתי פרוכות מב' הצדדים, שעי"ז

מספיק שההבדלה (הקבועה⁵⁷ בבית הקודש) תהי' רק ע"י מחיצה דכותל (כשאר ההבדלות בין ב' מקומות), אלא צ"ל מקום בפ"ע⁵⁸ שהוא כעין "ממוצע" בין קודש וקודש הקדשים, ומקום זה הוא המבדיל ביניהם⁵⁹.

[ויש לומר שבעיקר הרי זה נוגע לגברא: בכדי ליכנס לקודש הקדשים, מקום הכי מקודש, שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבו-

51) כי אף שגם במשכן חלוקה הקדושה דקה"ק אהל מועד כו', הרי כיון שהמשכן אין קדושתו קדושת עולם, ולא הי' בו, "שום קביעות מקום" ככביהמ"ק שהקדושה שבו באופן של קביעות (כג"ל בפנים), "קדושתו קדושת עולם", "קדושת מקום" (ראה שבועות טו, ב. תרד"ה או אידי שם (דברי רבינו חיים הכהן). מהרש"א שם טו, א ד"ה אבל בימי שלמה. ועוד), לכן אין הקדושה של מקום קה"ק באופן של הבדלה כ"כ בהמשכן כמו בביהמ"ק, ש"ק בו היו וקויקים ההבדלה קבועה ע"י הפסק והבדלה קבועה במקום. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 73 ואילך. חידושים וביאורים שם (ט"ו).

52) אף שמצד קדושתו אינו קדושה בפ"ע אלא או קדושת קודש או קה"ק, אבל הי' חולק מקום לעצמו, ועד שנתייחד למקום בפ"ע, שלפועל אינו מקום עבודה, לא הדיכל ולא דקה"ק. וראה ת"י יומא הנ"ל (הערה 13). גבורת ארי יומא שם (כמילואים) ד"ה ומסתפקא. וראה לקמן ס"ח.

53) בלקו"ש שבהערה 51 מבואר, שכיון שקה"ק היא נעלית שלא בערך לשאר חלקי המקדש, לכן אף שבשאר חלקי המקדש כל מקום גבוה ממקום שני, לפי החילוקים שבקדושה שהיא נעלה הימנו, אבל בקה"ק כיון שהבדלתו היא לגמרי, לכן אינו שייך שיתבטא בעלי' דגובה מקום גשמי. ע"ש בארוכה.

אבל אין מזה סתירה להמבואר בפנים, כי פשיטא דשאני הבדלות הקדושה כפי דשייך למקום דקה"ק, שבזה אפ"ל שקדושתו הנבדלת אינה יכולה להתבטא בגובה דמקום גשמי, להמדובר בפנים בענין ההבדלה וכו' בערך דקה"ק המחייב הבדלת מקום לפני קה"ק לפני הכניסה בו. וד"ל.

54) כלים שם מ"ט. רמב"ם שם הכ"ב.

55) ועפ"ז יש להוסיף ביאור ויומתק אופן הכניסה לקה"ק בבית שני ע"י הילוך במקום האמה בין ב' פרוכות כל הרוחב מדרום לצפון (משנה יומא נב, ב) שמודגש ביותר ההפסק וההעכבה לפני הכניסה.

56) ולכאורה י"ל שזהו דיוק לשון התוספתא יומא שם, (עד שמגיע לבין שתי הפרוכות המבדילות בין הקדש ובין קודש הקדשים וביניהן אמה) זה מקום הדביר שעשה שלמה, שמוסיף בזה על לשון המשנה (יומא נא, ב) – והיינו לומר דהוי מקום בפ"ע גם במקדש שני.

יעשוהו בקודש או בקדה"ק, אפשר שהם מגרעים ממקום הקודש או ממקום קודש הקדשים] – היו מוכרחים מצד דינו ד"אמה טרקסין" להניח, אמה יתירה".

ועי' כ"ז יש לבאר גם סיום דברי הרמב"ם, אבל במקדש ראשון [דהיינו המשכן, לפירוש הכסף משנה] לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד שנאמר והב' דילה הפרכת לכם וגו', שבזה כוונתו להדגיש שעשיית שתי הפרוכות בבית שני הוא (לא עשיית הבדלה בין קדש וקדה"ק, אלא) ייחוד מקום האמה טרקסין, שלכן הוצרכו לעשות בבית שני שתי פרוכות דוקא, דלא כ"במקדש ראשון – המשכן – (שלא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד [כיון שגדר פרוכת המשכן הוא כמון שנאמר והבדילה הפרכת לכם וגו']".

ז. ויש לבאר סיום לשון הרמב"ם הנ"ל גם לדברי המפרשים שכוונת ה' רמב"ם היא למקדש ראשון ממש (ולא למשכן), כי גם במקדש ראשון עשו פרוכת (נוסף על הכותל דאמה טרקסין) – דלכאורה, הו"ל להרמב"ם לכתוב זה בתחילת ההלכה (כנ"ל ס"ג),

ובהקדם, דבהך דינא שנתחדש בבית המקדש לגבי המשכן, שלא מספיק פרוכת לחוד אלא צ"ל כותל של אמה טרקסין (כנ"ל ס"ה) – יש לבאר בשני אופנים:

(א) שלא נתחדש במקדש חיוב חדש, אלא שהחילוק בין גדר משכן וגדר מקדש (לפי שעה או קבוע לדורות) מחייב שבמקדש לא תהי' פרוכת (שמציאותה ותכונתה היא דבר עראי) אלא צ"ל מקום קבוע (כנ"ל סעיף ה).

(ב) שזהו חיוב חדש, מצד "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", שאינו שייך ל' עשיית הפרוכות ודין, והבדילה הפרוכות

נתייחד מקום אמה זו בפני עצמו [וע"ד פירוש רש"י⁵⁷], ועבוד שתי פרוכת – לקלוט ביניהן אויר מקום המחיצה". משא"כ אם היתה רק פרוכת אחת (גם אם עובי' אמה), הרי נוסף ע"ז ש"פרוכת" הו"ע עראי כנ"ל, הרי ע"י פרוכת אחת שעובי' אמה לא נתייחד מקום זה כמקום נפרד בפ"ע (כנ"ל סעיף ה).

וזהו גם טעם החילוק בין שיטת הרמב"ם ושיטת התוס' במקום פרוכות אלו (כנ"ל ס"ב) – שלהתוס' היו הפרוכות "חדא אוקמה בתחילת מקום אמה טרקסין והשני" בסוף אמה טרקסין", שמשמע מזה שלא היתה ביניהן אמה שלימה, ואילו הרמב"ם מדייק, "וביניהן אמה⁵⁸ – כי לשיטת התוס' שענינן של פרוכות אלו הוא מצד הדין ד'הבדילה הפרוכת גו', וההבדלה צ"ל בפרוכת גופא (כמ"ש התוס'), לכן הפרוכת החיצונה צ"ל דוקא במקום אמה זו, כדי "שמצד חיצון של פרוכת יהא קדש ומתחילת עובי' ולפנים יהא הכל קדש קדשים"; משא"כ לשיטת הרמב"ם, עיקר עשיית פרוכות אלו היתה לייחד מקומה של האמה טרקסין, וא"כ אדרבה, צ"ל "ביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהי' בראשון".

ובזה מתורץ ג"כ זה שלא עשו כותל רחב יותר בבית שני, אף שהניחו אמה יתירה (יותר ממקדש ראשון), כי גם הרמב"ם ס"ל שלא הותר להם להוסיף סתם ברוחב הבנין; אלא שבנוגע לאמה זו, כיון שהיו חייבים לעשות מקום קבוע של אמה בין קודש וקודש הקדשים, ולא היו יכולים לעשותו ממדת הקודש או ממדת קודש הקדשים (ככבית ראשון) כי "נסתפק להם אם עובי הכותל ה' ממדת הקדש או ממדת קדש הקדשים" [ואם

(57) יומא שם.

(58) ראה שלטי הגבורים שם בסופו (יד, א).

שהרי קדש הקדשים נתפרט בכתוב בפני עצמו, „בית המלך“, שמוזה מובן, שזהו ענין בפ"ע, וא"כ אי אפשר לומר שהדביר היא ממדת קדש הקדשים ומקדושתו.

[ואע"פ שבגמ' קאמר דאיסתפקו להו לרבנן בקדושת' דדביר אי כלפנים (קדושת קדה"ק) אי כלחוץ (קדושת היכל) — הרי מצינו שלכמה פירושים⁶² ס"ל לר' יוסי שלא ה' בזה ספק, וא"כ יש מקום לומר שגם הזהר הכריע כצד א'.

ועפ"ז ה' אפשר לתרץ ג"כ זה שזהר הזכיר רק בית האולם ולא הזכיר כלל ההיכל — כי לדעת הזהר — קדושת הדביר היא כקדושת (חוץ, דהיינו) היכל⁶³, וא"כ גם ההיכל נכלל בחלוקה ד"דביר⁶⁴.

וזהו שמחדש אאמור, ש"ד דברים . . . לנגד ד' אותיות דשם הוי", ומסדר הדברים מובן, שהדביר הוא נגד אות יו"ד דשם הוי" — שעפ"ז מובן, שקדושת דביר אינו כקדושת היכל אלא כקדושת קדה"ק⁶⁵.

דהנה בנוגע לד' אותיות שם הוי", ידוע, שאות יו"ד (שהיא לנגד בחי' חכמה⁶⁶) מובדלת לגמרי משאר אותיות דשם הוי". וכמו החילוק בין חכמה ושאר הספירות, ובעבודה חכמה ענינה ביטול

לכם גוי", וע"ד מ"ש בתוס'⁵⁹, „דבמקדש ראשון . . . אמה טרקסין ע"פ הדבור עבד כדכתיב הכל בכתב“ (ומטעם זה אין על האמה טרקסין הגדר, והבדילה הפרו' כת גוי", שהפרכת עצמה צריכה להב' דיל בין הקודש וקדש הקדשים).

ולאופן הב' יש לומר, שזוהי כוונת הרמב"ם בהלכה זו, שבתחילת ההלכה כתב רב ק, „בבית ראשון ה' כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים“ ולא הביא ע"ז הקרא ד, „והבדילה הפרכת לכם גוי", ורק בסיום ההלכה, לאחר האריכות ע"ד עשיית שתי הפרכות בבית שני, מסיים, „אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד ש' נאמר והבדילה הפרכת לכם וגוי", שבוה מדגיש, שהחיוב דעשיית אמה טרקסין (וכן הנחת אמה יתירה כנגד עובי הכותל בבית שני) אינו מדיון „והבדילה הפרכת לכם וגוי", שזהו חיוב בפ"ע, וזו היתה מטרת עשיית הפרכת (שבפתח הכותל) במקדש ראשון (מצד החיוב ד, „והבדילה גוי"⁶⁰).

ח. והנה הובאו לעיל (ס"ה) דבריו הזהר, שמנה ד' חלקי המקדש — „עזרות ולשכות ובית האולם והדביר“, ופירוש אאמור, שהם כנגד ד' אותיות דשם הוי". ויש לומר, שבהערה זו מחדש אאמור ענין בהלכה בשיטת הזהר.

ובהקדם שבוהר שם מפרש לשון הכתוב, „את בית ה' ואת בית המלך“ — „בית ה' דאיהו בית המקדש כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר . . . בית המלך דא קדש הקדשים“, ומפשטות דב' רי הזהר מוכח, לכאורה, שס"ל שקדושת הדביר אינה כקדושת קדש הקדשים,

61 יומא שם. ושם נב, א.

62 ר"ח יומא שם. תוד"ה ועבוד שם בחיורן הב'. תוס' ישנים שם ד"ה מספקא. פיה"מ יומא שם (אלא דלפיה"מ ותוס' ישנים לא נתפרש לאיזה צד נתברר לו אותו ספק).

63 וכפי' ר"ח הגיל בדעת ר"י.

64 ולפי' לדעת הזהר היכל ואולם ב' קדושות. ומצינו כעין זה בוח"ג קסא, ב. וראה לקו"ש חל"א ע'

149.

65 וכפי' הב' בתוס' שבהערה 62.

66 ראה אגה"ת פ"ד. וככ"מ.

59 יומא שם נא, ב ד"ה ועבוד.

60 ולדיעות הגיל במקדש שני הרי זה נכלל

בפרכות אלו. וק"ל.

הקדשים והקודש, כך הוא ברוחניות הענינים, שענינו של הדביר מורה על קדושת קודש הקדשים כפי שהיא פועלת מחוץ לקודש הקדשים.

וזהו החילוק בין קדושת קדה"ק עצמו וקדושת הדביר, דקדושת קדה"ק היא למעלה מאותיות שם הוי', כי "אות" היא כלי המגביל את האור שבו, ואילו קדושת קדה"ק היא למעלה מגדר גבול [ש] לכן מצינו שבקדש הקדשים "מקום ארון אינו מן המדה"⁷⁰, וכמשנ"ת במ"א⁷¹ שזה ענין של "נמנע הנמנעות"⁷², חיבור של למעלה ממקום ומקום]: משא"כ ה"דביר" מרמז על השפעת קדושת קדה"ק בעולם (במקום), אך כיון שזוהי קדושת קדה"ק, הרי זה נרמז באות יו"ד דוקא, בחי' החכמה, שענינה (כנ"ל) ביטול מוחלט, שלכן היא כלי לקדושת קדה"ק, "א"ס ב"ה" שלמעלה מן העולם.

(משיחות ש"פ שמות תשל"ג)

בתכלית, שלכן "אין סוף ב"ה מלובש בבחי' חכמה"⁷³, וכמ"ש בספר התניא⁷⁴ בשם מורו (הרב המגיד), "שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו, וזו היא מדריגת החכמה".

ועפ"ז מובן, שקדושת הדביר (שכנגד אות יו"ד) היא מובדלת לגבי קדושת כל שאר חלקי המקדש, ובמילא מובן, שאין לומר שקדושתו היא רק כקדושת היכל, כי אין קדושת היכל מובדלת לגמרי מקדושת האולם, אלא צ"ל שקדושת דביר היא כקדושת קדה"ק (המובדל לגמרי משאר חלקי המקדש)⁷⁵.

ואין בזה סתירה לזה שהזהר מפרש "בית המלך – דא קדש הקדשים", ש-קדה"ק נבדל גם מהדביר ועד שנתפרש בפ"ע – כי גם להדיעה שקדושת דביר היא כקדושת קדה"ק, יש חילוק (עיקרי) בין קדושת קדה"ק וקדושת הדביר.

ביאור הענין:

כשם שהדביר כפשוטו הוא בין קודש

(67) תניא פ"ח.

(68) פל"ה בהגהה.

(69) ועפ"ז י"ל דבית האולם שבוהר כולל גם

היכל (ודלא כנ"ל הערה 64). וראה לקו"ש חל"א

שם (ע' 155), ואכ"מ.

(70) יומא כא, א.

(71) ראה ד"ה וטהר לבנו עזרת. לקו"ש ח"א

ע' 319 ואילך. ובכ"מ.

(72) שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח – הובא ונת'

בס' החקירה להצ"צ ע' 68.

תצוה

(ב) למה מאריך רש"י ומפרט כאן סדר לידתם, הרי מפורש הוא בכתוב (בפ' ויצא):

יש מפרשים שכונת רש"י היא לשלול את הסברה שפירוש „כתולדותם“ הוא כפי סדר (התחלת) הולדתם ע"י האמהות (שזו שהתחילה ללדת קודם לחברותי יהיו כל בני קודמים – גם אם מקצתם מאוחרים – לשאר הבנים), ואז יהי הסדר: כל בני לאה (ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולון), בני בלהה (דן ונפתלי), בני זלפה (גד ואשר), ואח"כ בני רחל (יוסף ובנימין).

ולכן מפרש רש"י „כסדר שנולדו“ כל אחד מהשכטים ולא כסדר (התחלת) הולדתם ע"י האמהות.

אבל נוסף ע"ז שעדיין צ"ע למה הוצי-

(4) כ"ה בכל הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י), אלא שבדפוס שני אינו מפרט כולם שעל אבן האחת, ושם הגירסא „ראובן שמעון לוי וגו". אבל מפרט כולם שעל אבן השנית.

(5) כט, לב ואילך. ולידת בנימין בפ' וישלח לה, טז ואילך.

(6) רא"ם לקמן כה, כא.

(7) במפרשי רש"י כאן (ראה אמרי נועם. נח"י. קצור מזרחי. אמרי שפר. מלאכת הקודש. גו"א לקמן כה, כא. דברי דוד שם ועוד) הקשו עוד, דפרש"י לא הוי לא כתיב ולא כרבי חנינא בן גמליאל (סוטה לו, סע"א ואילך), דלתיב ה"י יהודה על האבן הראשונה לפני ראובן, ולר' חנינא הוי ששה הראשונים ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולון, ועל האבן השני בנימין דן נפתלי גד אשר יוסף (כפרש"י סוטה שם) כסדר שנכתבו בפ' שמות בתחלתה, וכתולדותם פ"י, כשמות שקרא להן אביהן ולא כשמות שקרא להן משה ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני כו"י.

אבל פשוט דרש"י מפרש הכתובים בהתאם לפשש"מ ומביא רק דרו"ל המיישבת פשש"מ, כפי

א. „ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן ה-שנית כתולדותם“, ופרש"י „כתולדותם“ – „כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת ועל השני גד ואשר יששכר זבולון יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת“.

וצריך ביאור: (א) היש חידוש בפירוש רש"י, דלכאורה זהו פירוש הפשוט דתיבת „כתולדותם“ – כסדר שנולדו.

(1) פרשתנו כה, י"ד.

(2) ועפ"ז לכאורה וא"ו החיבור שכפרש"י בשם נפתלי אשר ובנימין מיותרת. וכ"ה בכמה כת"י רש"י (שתח"י). ובכמה כת"י (שתח"י) ישנה וא"ו החיבור בשם יהודה נפתלי אשר ובנימין (ועפ"ז הוא בדפוס ראשון דפרש"י). ואולי הוא ע"פ הכתובים דר"פ שמות (ראה סוטה שנסמן לקמן הערה 7). ודוחק, שהרי לפרש"י כאן – שם אינם כסדרם.

ואולי צ"ל וא"ו החיבור (רק) בשם נפתלי ובנימין – כיון שבאים לבסוף. וראה פרש"י וישלח לו, כד. צו ז, טז.

(3) ברא"ם כאן כתב „תיקן בזה שני תיקונים, האחד שפירושו כתולדות כסדר תולדותם לא כמספרם כפי המובן ממלת כתולדותם (וכ"כ במשמרת הקודש). והשני שיהי פירוש תולדותם כמו הולדם, כאילו אמר כסדר הולדם וה' אומרנו כסדר שנולדו, לא כסדר שהולדו („מי שהעמיד תולדות תחלה“ – ל' השפ"ח. וראה גם גו"א) כפי המובן ממלת תולדותם“.

וצ"ע בשניהם – היכי תיסק אדעתין (א) לפרש כתולדותם כמספרם, שהם שנים עשר, הרי מפורש בכתוב „ששה .. וששה“. (ב) לפרש כתולדותם כסדר שהולדו – הרי בתושב"כ לא נאמר כלל הסדר שהולדו, ומנין היינו יודעים סדרם, והרי לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש.

(*) בדפוס ראשון יש וא"ו החיבור גם בזבולון, וכ"ה בעוד כת"י רש"י (שתח"י).

„כסדר שנולדו“, אבל עדיין יש בכתוב זה שני קשיים: א) תיבת „כתולדותם“ לא נאמרה (כפי שהי' מתאים לכאורה) בתחילת הענין – „ופתחת עליהם שמות בני ישראל כתולדותם“ וכיו"ב – אלא בסיום הענין, בהמשך ל„ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית“, שמשמעו דקאי רק על האבן השנייה.

ב) מהו דיוק לשון הכתוב „ואת שמות הששה הנותרים“? והרי מובן מאליו שהששה השניים הם „הנותרים“ לאחר ששה הראשונים?

ומפני שתי קשיות אלה הי' מקום לכאורה לפרש, שהכתוב בא לחלק כאן בין השמות החקוקים על האבן האחת להשמות שעל האבן השנית, שעל האבן האחת נחקקו שמות השבטים החשובים יותר, ועל האבן השנית – שמות השבטים שאינם חשובים כ"כ [כגון, שעל האבן השנית נכתבו השמות של כל בני השפחות, או אולי (גם) אלה שיעקב הוכיח לפני פטירתו, או כיו"ב], ולכן קראם הששה הנותרים¹⁰; ויהי גם הפרש בסדר חקיקתם על האבנים, שבאבן האחת הוא לפי דרגת חשיבותם (כמובן מברכת יע-

רך להאריך ולפרט כאן כ"ו, כנ"ל, מדוע תיסק אדעתין לפרש „כתולדותם“ – כ"סדר הולדת האמהות ולא כסדר לידתם הם?

גם צ"ב: מדוע הוצרך רש"י להוסיף „ו בנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו“, וכן ההמשך „כ"ה אותיות בכל אחת ואחת“? הרי רש"י לא נחית (לקבוע הלכה למעשה) אלא לפרש פשוטו של מקרא, ובפש"מ מפורש רק שששה משמותם על האבן האחת וששה הנותרים על האבן השנית, וסדרם כתולדותם, אבל לא נאמר איך היו כתובים וכמה אותיות על כל אבן?

[ובפרט שעפ"ז הרי מוסיף רש"י עוד פירוש ב„כתולדותם“, דלפי התחלת דברי הפירוש ד„כתולדותם“ הוא „כסדר שנולדו“, ואילו לפי מה שמסיים „בנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו“ נמצא ש„כתולדותם“ אתי להורות איפן כתיבתו (היינו כפי שנכתב במקום תולדתו)].

ב. והביאור בכל זה:

אף שפשטות הפי' „כתולדותם“ הוא

שהודיע רש"י כמ"פ בפירושו (ראה צידה לדרך כאן). וצ"ע בחדא"ג מהרש"א סוטה שם דכתב דרש"י לא דק. וכן בתירוץ הגוי"א (שם, כא) דגם כ"פרש"י כאן, אין כוונתו דהוי בדיוק כסדר הזה שכתב רש"י עיי"ש.

ועפ"ז מובן ג"כ שאין לומר שלכן הוצרך רש"י לפרש כסדר שנולדו ראובן שמעון כו' לשלול הפי' שבגמ', כי אין זה ענינו של רש"י, ולכא"ו גם בלי פרש"י לא היינו מפרשים בפש"מ כהדיעות בגמ'.
(8) כ"ה בסוטה שם.

(9) אבל לפי סוגיית הגמ' בסוטה שם ע"ב, משמע דקושיית ר"ג כתולדותם בעינו (כשמות אשר קרא להם אביהם – פרש"י) ותירוצו „כל התורה כולה בנימין כתיב (חסר) והכא בנימין שלם ואביו קרא לו בנימין“, הוא (גם) לדעת הת"ק שמפרש בע"א שם כתולדותם כסדר לידתן – ראה כס"מ ושאר מפרשי המבנים שהובאו לקמא הערה 22. ועוד.

(10) כדברי הת"ק בסוטה שם „שני כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם“, אלא שלדעת הת"ק הוא רק „מפני שיהודה מוקדם, ולפי פש"מ הי' קס"ד שאינו כפי הסדר בכלל, כדלקמן בפנים.

(11) ראה בארוכה באוה"ח עה"ת כאן בתחלתו בשאלות הנ"ל ובמה שמפרש בדעת ת"ק.

(12) ויחי מט, ג. ואילך: ראובן שמעון כו'.

(13) דהרי אלה שהוכיחם יעקב ג' היו וביחד עם בני השפחות היו ז'. ואולי נקראים „הנותרים“ מצד הארבעה שבהם – ראה אוה"ח כאן סד"ה ורחב"ג.

(14) ואף שלשון „הנותרים“ בפשטות היא ב"המשך להלשון „ששה משמותם“, הרי בזה גופא צ"ע למה נאמר כן ולא „ששה שמות גו"ו ואז לא להליל „הנותרים“, כמו שהקשה באוה"ח כאן.
(14*) ראה פרש"י ויצאל ל, לו.

לאחרי התיבות „על האבן השנית“, ולא בתחילת הכתוב (או בסוף הכתוב הקודם), באופן שיהי ברור דקאי על שתיהן? ולכן ממשיך רש"י ומבאר ש„בנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו“, שבזה בא ליישב דמה שנאמר „כתולדותם“ לבסוף הוא כדי לרמז על אופן כתיבת שם בנימין (שנכתב ב(ף) אבן השנית).

ועפ"ז מובן ג"כ הא דהוסיף רש"י „כ"ה אותיות בכל אחת ואחת“, לשלול הקס"ד שבהאבן האחת יש חשיבות לגבי השני¹⁷ וכיו"ב – אלא שאין שום חילוק ביניהן עד שהן שוות גם במספר האותיות שעל כל אחת מהן.

ג. והנה הרמב"ם¹⁸ כתב סדר השב"טים על אבני השהם של האפוד באופן שונה: ראובן לוי יששכר נפתלי גד יהוסף על אבן אחת שמעון יהודה זבולן דן אשר בנימין על האבן השני¹⁹, וכבר שקו"ט²⁰ בשיטת הרמב"ם שאינה מכוונת לשום דיעה שבגמ"ג, לא לדעת הת"ק ולא לדעת רבי חנינא בן גמליאל.

וביארנו מפרשים²² דעת הרמב"ם, דס"ל

קב: יהודה יוסף וכו'), ועל האבן השנית, שבהם נאמר „הנותרים“, סדרם הוא „כ"תולדותם“.

וזהו מה שקמ"ל רש"י בפירושו, עד שבגלל זה הוצרך לפרט סדרם בפר-טיות¹⁵: „ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת ועל השני" גד ואשר יששכר זבולן יוסף ובנימין¹⁵ – להורות דמ"ש „כתולדותם“ קאי על שתי האבנים¹⁶ בשווה¹⁷.

אלא שעדיין יש להקשות: מכיון שכן, למה נאמר „כתולדותם“ בסוף הכתוב,

(15) דאם ה"י כותב רק „כסדר שגולדו“, ה"י עדיין מקום לפרש דהיינו כסדר שגולדו ע"י ה"אמהות (ויששכר וזבולן באים לפני דן ונפתלי) שאו אתי שפיר (במקצת עכ"פ) ל' „הנותרים“ לפי הנ"ל מצד הרוב – ד' בני השפחות שעל אבן הב' (כנ"ל הערה 13).

א י"ל, דמהלשון „כסדר שגולדו“ לא ה"י ידוע סדרם על האבנים, ואפשר שבאו על הסדר מאכן א' לאבן הב' כפי הרמב"ם והרלב"ג דלקמן ס"ג. (15) ולפי זה צ"ל דפי"ה „הנותרים“ לפרשיי הוא לפי שבסדר לידתו נולדו שכטים אלה לאח"ז כמו בתור הוספה על הששה הראשונים וכפשטות הכתובים בפי' ויצא, דבני זלפה שפחת לאה הוי הוספה על לידת בני לאה עצמה, וכן לידת בני רחל באו לאחר שרחל היתה עקרה (ויצא כט, לא) ולא ילדה ליעקב (שם ל, א), ותאמר הנה אמתי בלהה בא אלי וחלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה" (שם, ג). ועפ"ז, זה גופא הטעם שנאמר „הנותרים“, להורות שבאו „כסדר שגולדו“. וראה לקמן הערה 17.

(16) להעיר דגם בסוטה שם לדעת הת"ק ש"נאמר „שני" כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שיהודה מוקדם, פרשיי שם ד"ה כתולדותם „רששה ראשונים נכתבו בה יהודה ראובן שמעון ולוי ודן ונפתלי כסדר לידתן חוץ מיהודה“.

(17) וכדמוכח גם מזה שנאמר „ואת שמות ה"ששה הנותרים“ ולא „ואת שמות הנותרים“.

(*) משא"כ בני בלהה שפחת רחל, כבהמשך ההערה.

(17) ועפ"ז י"ל שזהו הטעם שנאמר בתחלה „ששה משמותם . . . ואת שמות הששה הנותרים“, להורות דזה שנק' „הנותרים“ הוא רק מצד סדר תולדותם, אבל לא מצד חשיבות ופחיתות – שבזה הם שוים.

(18) ה"ל כלי המקדש פי"ט ה"ט. פיה"ש יומא פי"ז מ"ה.

(19) ועד"ז הוא ברלב"ג כאן.

(20) ראה (נוסף על נוי"כ על אתר –) שמע שלמה פרשתנו. שו"ת כנסת יחזקאל בתחלתו. ועוד.

(21) סוטה שם.

(22) קרית ספר להמב"ש כאן (הובא בבאר שבע סוטה שם). וראה גם מהר"י קורקוס כאן. גט פשוט ה"ל גיטין סקכ"ט ס"ק כ"כו. אודה"ת עה"ת כאן. מעשה רוקח לרמב"ם כאן. ועוד. צידה לדרך לפרשיי כאן בסופו.

נקראים ביחד, ואין התחלה ל"קיום", כ- תולדותם" על אבן אחת אלא רק בצירוף האבן השני, דלאחרי ראובן באבן האחת בא שמעון באבן השני וכן הלאה.

ולכאורה י"ל ע"פ המבואר במ"א²⁷ ש- לדעת הרמב"ם הוי החושן והאפוד ביחד לבוש אחד (אף שבמנין הכגדים דבגדי כהונה הם ב' בגדים) [ועפ"ז מובן מה שבלבישת האפוד והחושן משמע מדברי הרמב"ם²⁸ דהאגירה בחשב האפוד נעשתה לאחרי שלבש את החושן, ולא כדעת הרמב"ן²⁹ (ועוד) שחגירת האפוד בחשב האפוד נעשתה לפני לבישת החושן³⁰].

ולכן כשם שבנוגע לחושן אף שבו היו כתובים כל הי"ב שבטים בפ"ע, כל אחד על אבן בפ"ע, והיו בו "ארבעה טו- רים של אבן המפורשים בתורה"³¹, לא פירט הרמב"ם בפירושו איו מהם היו בכל טור, אלא סתם, ומפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם ונמצא כותב על האודם ראובן ועל ישפה בנימין³², לפי שקיום "כתולדותם"³³ אינו בכל טור בפ"ע,

שפירוש "כתולדותם" הוא כסדר שהאמ- הות הולידו את השבטים (לאה שילדה בראשונה באים כל בני זה אחר זה וכן בלהה³⁴ וזלפה ורחל), אלא ש"אינ³⁵ סידו- רן בכל אבן (בפ"ע) אלא בשתי האבנים (כאחת), ראובן באבן זו (הראשונה) ושמעון אחריו באבן אחרת (השני), ולוי תחת ראובן ויהודה תחת שמעון וכן כולם". ו- היינו, דמדכתיב, "ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם" משמע, שהסדר "כתולדותם" אינו באופן סידורם זה אחר זה באבן אחת ואח"כ זא"ז באבן השנית - שהרי לא נאמר "כתולדותם" אלא אחר "אבן השנית"³⁵, והיינו בהצטרפן יחד ב- אופן שקריאתם היא מאבן זו לאבן השנית (וכפי הציור שברמב"ם³⁶).

ונמצא, שגם הרמב"ם לפי שיטתו כסדר השמות מדגיש את ההשתוות בין ב' ה- אבנים; ויתירה מזו, לדעת הרמב"ם ה- השתוות דב' האבנים היא ביתר שאת מלדעת רש"י:

לדעת רש"י בכל אבן בפ"ע מתקיים ה- "כתולדותם", "כסדר שגולדו", ורק ש"כ- תולדותם" שבכל הי"ב שבטים הוא מבין ב' האבנים, דהששה באבן השנית באים לאחרי הששה שעל האבן האחת; ואילו לדעת הרמב"ם הוי ב' האבנים כאילו מונ- חות זו בצד זו והן כאבן אחת ושמותיהן

(23) וקדימת נפתלי באבן הימנית לדן באבן השמאלית כבר כתבו במפרשים שבהערה הקודמת שהיא בכדי שיהיו כ"ה אותיות על כל אבן, והרי שניהם בני אם אחת, בלהה.

(24) לשון הקרית ספר שם.

(25) וכן מדייקים (ברלביג ואברבנאל) דא"כ לא הי' ציל לשון "משמותם" (אלא "שמות"). וראה אוה"ח כאן בסופו מה שביאר בלשון "הנותרים" לפי דעת הרמב"ם.

(26) בספר היד ובפירושו המשניות שם.

(27) ראה בארוכה לקו"ש כח"ז ע' 196 ואילך.

(28) הל' כלי המקדש פ"י ה"ג.

(29) עה"ת צו ת, ז. ט.

(30) כפשטות הכתובים בפ' צו שם, ז (אף שב-

פרשתנו כט, ה כתוב להיפך - ראה רמב"ן שם).

(31) ל' הרמב"ם שם פ"ט ה"ז.

(32) שם ה"ז.

(33) בכתוב לא נאמר "כתולדתם" לענין שמות

השבטים על אבני החושן אלא, "איש על שמו" (כה, כא), אבל כ"ה לשון הרמב"ם כנ"ל, וכפ"רש"י, "כס- דר תולדתם סדר האבנים" - ראה קרית ספר על הרמב"ם שם.

וכבר שקו"ש בדעת הרמב"ם כסדר השבטים

באבני החושן אף הוי כסדר לידתן (כתיב"ע פרשתנו כה, יז ואילך) או כסדר לידתן מהאמהות ע"ד שיטתו

באבני האפוד (כתרגום ירושלמי שם. שמור"ר פ"ה,

ט. וראה גם שם, ח). ועוד. וראה ספרים שנסמנו

לעיל הערה 20: 22. מנ"ח מצוה צט. ועוד.

דבני לאה היו בפ"ע, ובני בלהה וזלפה בפ"ע ובני רחל בפ"ע.

ד. ויש לומר הביאור בזה בפנימיות העיניים:

תוכן ענין חקיקת שמות השבטים על אבני שהם בכתפות האפוד מפורש ב- כתוב³⁸, ושמט את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל, ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזכרון, ופרש"י, לזכרון שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם.

וכיון שענין שמות בני"ה הוא העלאתם לזכרון לפני ה', הרי זה קשור ותלוי ב- אחדותם של בני"ה יחד³⁹, שאז הרי הם ראויים לעלות לפני ה', כי כל בני"ה הם קומה אחת שלימה⁴⁰, וכשיש פירוד והת- חלקות בין אחד לחבירו, הרי אינו ראוי לעלות לרצון⁴¹ לפני ה'.

אלא שבזה יש ב' דרגות:

החילוק בין השבטים (בני"ה) כפי שהם מצד סדר לידתן וכפי שהם מצד לידת האם שלהם, ד"כסדר שנולדו" מורה על לידתם כפי שהיא מצד האב, בניגוד לסדר לידתם מצד האמהות.

והנה ידוע שעצם מציאות הולד היא מטיפת האב, וההתחלקות בציור פרטי ה- אברים היא על ידי שהייתה ט' חדשים בכטן האם⁴², ועד"ז הוא בענייננו, שמצד האב (כסדר שנולדו) נרגש בהם ענין האחדות כפי שהוא מצד שרשם, כולנו בני

אלא בשמות השבטים שעל כל הי"ב אבנים ביחד⁴³, עד"ז הוא בנוגע לאבני שהם שבכתפות האפוד (שע"י נעשה דבי- קות החושן והאפוד, שידבקו זה בזה ולא יזח החושן מעל האפוד³⁵) – ש, מפתח על שתי האבנים שמות השבטים ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם³⁶ באופן דהוי כמו אבן אחת ומתקיים, כתולדותם" כשהן נקראין, ביחד" תיכף בתחילתו ראובן שמעון כנ"ל³⁷.

אמנם עפ"ז צ"ע קצת מה שלהרמב"ם "כתולדותם" אינו, כסדר שנולדו" (כ- פרש"י) אלא כסדר לידת האמהות, דלכ- אורה, סדר לידתם" משמע יותר ההשתוות והאחדות שלהם, ואינו מדגיש את ההת- חלקות בנייהם, משא"כ סדר לידת אמותי- הם מדגיש יותר את החילוק בין השבטים,

34) וכמודגש גם בזה ש, כותב בתחלה למעלה מראובן אברהם יצחק ויעקב וכותב למטה מבנימין שבטי י"ה" (רמב"ם שם. שמו"ר שם, ט).

35) רמב"ם שם הי"י.

36) רמב"ם שם הי"ט.

37) ולפ"ז י"ל, דלהרמב"ם עיקר התכשיט כו' (הבגד) הוא החושן, וסדר השמות בהאבנים שב- כתפות נמשך אחר סדרם באבני החושן, ולרש"י עיקר הבגד הוא האפוד – ראה בחיי פרשתנו כח, ו (בתחלתו), וסדרן בהחושן הוא כסדרן בהאפוד – ראה פרש"י (שם, כא) עה"פ איש על שמו (האמור באבני החושן), שכ', כסדר תולדותם סדר האבנים אדם לראובן פטדה לשמעון וכו' כולם.

בראים וגוי"ה הוכיחו מפרש"י לני"ך (שופטים יח, כט) שלדעת רש"י סדרן בהחושן אינו כפי סדרן בהאפוד אלא היו כסדר לידתן מהאמהות, ויששכר חובלון באים תיכף אחרי יהודה לפני דן ונפתלי. וכ"ה בהואיל משה (באר היטב) לפרש"י פרשתנו שם. ולכאור רש"י עה"ת אינו מוכרח שיתאים לפירוי- שו בני"ך, דפשוטות, כסדר תולדותם" שכתוב בחושן הוא כסדרן באפוד, וכמ"ש בבאר בשדה לפרש"י שם. וראה מהר"י קורקום להל' כלי המקדש שם (ומנ"ח שם), ד, ה'דעת גותן וסדר חושן וסדר אפוד כי הדדי נינהו".

38) כח, יב.

39) ראה תניא פל"ב.

40) לקוית ר"פ נציבים.

41) ראה ספר המצות להצ"צ מצות אהבת

ישראל.

42) להעיר מצור המור פרשתנו כח, ו.

43) ראה לק"ש ח"י ע' 98. וש"נ.

ה. והנה אחדות זו דשכטי ישראל ביניהם קשורה עם אחדותם עם הקב"ה. ולפי זה מובן, שגם ב' האופנים הנ"ל באחדות דבני יש דוגמתם באחדות ד' אלקות.

ויש לבאר זה ע"פ מ"ש בספרים⁴⁷ לגבי שמות בניי שעל כתפות האפוד, דכ"ה אותיות שבכל אבן הן כנגד כ"ה אותיות דשמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כ"ה אותיות דשחרית וכ"ה דערבית, ועוד פירוש⁴⁸, דמ"ש, "שהה משמותם על" הוא "ר"ת שמע, שאמרו שמע ישראל"⁴⁹, והיינו דכ"ה אותיות שעל כתף הימיני הוא לנגד שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, וכ"ה אותיות שעל כתף שמאלי הוא ששה של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (ש' בכל אחד מהם יש ו' תיבות וכ"ה אות' יותש)⁵⁰, וכדאיתא בגמרא⁵¹ שאמרו השב"טים, "כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד".

והחילוק בין שני הביאורים: ק"ש של שחרית ושל ערבית שניהם תוכנם – יחודא עילאה, שהוא היחוד כפי שהוא מצד למעלה, ואילו, "ברוך שם" מורה על

איש אחד נחנו⁴⁴, וסדר לידתם מצד האם מורה על ההתחלקות שלהם.

והם שני אופנים שצ"ל בהתאחדות ד' בניי ודהשכטים, בכדי שיוכלו לעלות "לפני ה'": אופן הא', "כתולדותם – כסדר שנולדו", שירגש האחדות שלהם כפי שהוא מצד שרשם באבינו יעקב, ואופן הב' כפי סדר לידתן מצד האמהות, ש' האחדות תודגש גם במקום ההתחלקות שלהם.

ומעלה בכ"א מהם:

באופן הא', היינו האחדות מצד ה' שורש, ה"ה אחדות נעלית יותר, שהרי מצד שרשם אין שום התחלקות, משא"כ האחדות כפי שהיא לפי סדר לידתם מצד האמהות – יש בה נתינת מקום להתחלקות.

אבל לאידך, הרי מטעם זה גופא שה' אחדות מצד האב הוא ע"י הרגשת שרשם, נמצא, שרק בשרשם הם מאוחדים, אבל במקומם ה"ה מחולקים ומובדלים זמ"ז (וכנ"ל שלפרש"י מתקיים ה"כתולדותם", "כסדר שנולדו", בכל אבן בפ"ט):

וזהו החידוש באופן הב' – שגם במקום ההתחלקות ממשיכים ופועלים אחדות.

וזהו מה שבאופן הב' – שיטת הרמב"ם – דוקא מודגש, שגם כמו שהם על שתי אבנים נפרדות, נעשים אחדות ממש, כאילו הם אבן אחת, שנקראים יחד – שגם במקום ההתחלקות⁴⁵ פועלים וממשיכים האחדות דבני⁴⁶.

(44) מקץ מבי, יא.

(45) ראה לקו"ש חיד (ע' 1141 ואילך) לענין ב' הלשונות נלקו"ת נצבים שם, "לאחדים כאחד". ושם, שוה"י המעלה ב, "לאחדים", על "כאחד". וראה לקו"ש ח"ט ע' 159 ואילך. הי"ח ע' 115 ואילך. חכ"ג ע' 55 ואילך. וש"נ.

(46) ראה בארוכה אוה"ת פרשתנו (ע' איתרמו ואילך, ע' א' תרנו, איתרסה ואילך) – בהחילוק בין

(47) ש"ך עה"ת פרשתנו עה"פ.

(48) ש"ך אלתשיך כאן כח, ט.

(49) בעה"ט עה"פ כאן.

(50) אלתשיך עה"פ. פ. דכ"ה אותיות שבברוך שם כ"ה הוא עם הכולל כמו שב, ששה הנותרים" הם כ"ה אותיות, "שהיו ממלאים בידו אחר המים" (בני ימין). וראה אוה"ת פרשתנו שם ריש ע' איתרפג.

(51) פסחים נ, א.

אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחד . . . למהוי אחד באחד, שעייז נעשית אחדות נעלית יותר גם מכמו שהוא מצד יחודא עילאה מצד עצמו.⁵⁷

משא"כ ק"ש של שחרית ושל ערבית, אף דשניהם הם בבחי' יחוי"ע, האחדות כפי שהיא בשרש, הרי של שחרית וערבית הוי ב' דרגות, והיינו דכפי שנמשך במקום ההתחלקות לוי נרגשת האחדות כ"כ כפי שהיא מצד יחוי"ע.

ועיי' ההוספה באהבת ישראל, אחדות דכל בני ישראל יחד, בכל האופנים הנ"ל, שזוהו יסוד כל התורה כולה, כמו שמבאר אדמו"ר הזקן בספר התניא⁵⁸, „כי יסוד ושורש כל התורה הוא להגבי' ולהעלות הנפש על הגוף מעלה מעלה עד עיקרא ושרשא דכל עלמין וגם להמשיך אור א"ס ב"ה בכנסת ישראל . . . במקור נשמות כל ישראל למהוי אחד באחד דוקא ולא כשיש פירוד ח"ו בנשמות, דקב"ה לא שריא באתר פגים . . . (הרי אז נעשה) ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך",

ועד לברכה השלימה והעיקרית בימות המשיח, ד„קהל גדול ישובו הנה"⁵⁹, „בנע-רינו ובזקננו בבנינו ובבנותינו", ותיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ תצורה תשל"ה)

(57) ראה לקו"ש ח"ט ע' 157 ואילך בפי' „גדול ה' . . . בעיר אליקינו" (תהלים מח, ב) לגבי אחדות ה', ולקמן שם (ע' 159 ואילך) עדיז לגבי האחדות דבניי.

פלי"ב.

(59) ירמ' לא, ז.

יחודא תתאה⁵², שבעבודת ה' היינו בחי' אתכפיא, שאין לו תשוקת הלב לאלקות, אלא צריך לכפות א"ע, בבחי' מוח שליט על הלב⁵³.

והיז ע"ד ב' האופנים הנ"ל, דלפי ה' אופן הא' אין ניכר כ"כ ההפרש בין ב' האבנים⁵³, משא"כ לאופן הב', וכמודגש בלשון הרמב"ם⁵⁴, „והאבן שכתב בה ראובן על כתיפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיפו השמאלית",

ואעפ"כ יש מעלה ביחוד זה⁵⁵ ד„כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד", שפועלים וממשיכים האחדות גם במקום ההתחלקות, עלמא דפרודא, ד-כגוונא⁵⁶ דאינון מתייחדין לעילא באחד

52) זח"א יח, ב. יב, א. שער היחוד והאמונה

פ"ו.

53) ראה בארוכה (בכל הנ"ל לענייננו, שמות השבטים על אבני האפוד והחשוף) – אוה"ת פרשתנו ע' איתרנה ואילך. איתרסד. איתרסו. ועוד.

53) ראה לעיל סוסי"ב והערה י"ז.

54) שם פ"ט ה"ט.

55) ויש לומר (בפנימיות העניינים) שגם מטעם

זה דוקא ברמב"ם מודגש „על כתיפו הימנית . . . על כתיפו השמאלית" (ולא בפרש"י), לפי שעייז מודגש איך שנעשה התכללות דימין ושמאל איחוד שניהם יחד (כדאיאת בירושלמי (סוטה פ"ז סה"ד) הראשונים נכתבין מימינו של כהן גדול משמאלו של קורא והאחרונים נכתבין משמאלו של כה"ג מימינו של קורא) – ראה שו"ת כנסת יחזקאל שבערה 20 –

בדעת הרמב"ם. וראה פנים יפות כאן כת, יב.

בש"ך עה"ת כ' עדיז להסדר שהביא שהיו כתובים על אבן שמאלית ראובן שמעון לוי כו' ובאבן ימנית גד אשר כו'. וצ"ע.

56) זח"ב קלה, א.

תצוה ב

והראב"ד פליגי אי יש דין כלאים רק באבנטי או גם כעוד בגדי כהונה (דכהן גדול).

ויש לומר, שב' פלוגתות אלו בין ה' רמב"ם והראב"ד תלויות זכ"ז:

הא דפליגי הרמב"ם והראב"ד אם הותרו כלאים כבגדי כהונה רק בשעת העבודה או כ"ז שהוא במקדש (אפילו שלא בשעת עבודה), הוי פלוגתא בגדר היתר כלאים כבגדי כהונה:

הרמב"ם כתב בפירוש שהיתר כלאים כבגדי כהונה הוא ע"ד היתר כלאים ב' ציצית, שזהו רק דחוי"י (או היתר"י), והיינו דאיסור כלאים נדחה והותר"י ב' מקום מצות עשה דעבודת הכהונה"י, כמו

א. כתב הרמב"ם בסוף הל' כלאים: „כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני ה' אבנט שהוא כלאים, ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית” (ועד"ז כתב בהל' כלי המקדשי ד, האבנט מפני שהוא שעטנו, אסורי לכהן הדיוטי ללבושו אלא בשעת עבודה“). והראב"ד השיג, מהא דאמרו בגמרא' ש„במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר“.

ועוד השיג הראב"ד' על מ"ש ה' רמב"ם דלוקין רק „מפני האבנט שהוא כלאים” – „אטו חשן ואפוד מי לית בהו כלאים”. וברדב"ז תי' ד, „אבנט הי' מרו-קם צמר ורך הי', אבל חשן ואפוד ארוגים היו ואפשר שהיו קשים ואינם כלאים”, ולפי ביאור זה ברמב"ם נמצא דהרמב"ם

ברדב"ז. כס"מ. ועוד) – דגם להרמב"ם יש כלאים כחשן ואפוד כו' דכהן גדול.

(9) כבר העירו, דבכ"מ איתא שגם בכתונת היו כלאים (יל"ש צו רמז תקיג. וראה קה"ע לירושלמי יומא פ"ז ה"ג. ידי משה ורד"ל לויק"ר שם פ"י, ו). אבל ראה יפה תואר שם). ואכ"מ.

(10) ראה ח"י הרמב"ן יבמות ד, ב ד"ה הא דקאמרינן. וראה לקו"ש חט"ז ע' 237 הערה 41. וש"נ.

(11) כדעת ר"ת בתוד"ה תכלת מנחות מ, ב. ועוד. הובא ברמב"ן יבמות שם.

(11) ראה בארוכה שו"ת הצ"צ שער המילואים ח"ד ס"א, שהרמב"ם ס"ל דכלאים כבגדי כהונה אישתרי לגמרי והוא היתר גמור (אלא שהוא רק בעידן עבודה), ומתוך עפ"ז קושיות השאג"א (שבהערה הבאה) על שיטת הרמב"ם. ע"ש.

(12) כן מוכח כשאגת ארי' (סי' כט), שכוונת הרמב"ם היא למ"ע דעבודה. ע"ש. ובכמה מפרשים כ' שכוונת הרמב"ם ב' שהיא מצות עשה אינה לגוף העבודה, אלא למ"ע דלבישח בגדים לצורך עבודה (כלשונו בסהמ"צ מ"ע לג). ואכ"מ.

(1) פ"ח הי"א.

(2) בדפוסים הנפוצים, כאן היא התחלת הלכה י"ב. ובהר המורי' שם כ' שהיא טה"ד והוא המשך להלכה הקודמת. וכ"ה בהוצאת קאפח.

(3) ראה כס"מ ועוד שם, דה"ה לכה"ג, ונקט הרמב"ם כהן רדיוט לאפוקי כה"ג ביהכ"פ. זכ"מ.

(4) הל' כלאים שם. ועד"ז השיג בהל' כלי המקדש שם – „כל היום מותר במקדש“.

(5) יומא ט, א.

(6) הל' כלאים שם.

(7) לרמב"ם הל' כלאים שם ונמצאין למ"ש בהל' כלי המקדש. וברדב"ז לפנינו שם (הל' כלי המקדש – נדפס ברמב"ם הוצאת שולזינגר. ועוד) ליתא. וכן בשו"ת שלו ח"ה סי' אלף תע (לשונות הרמב"ם סי' צו). וראה פ"י מהר"י קורקוט להל' כלי המקדש שם (נדפס ברמב"ם הוצאת הנ"ל). ועוד.

וכבר שקו"ט במפרשים דביומא שם משמע דהאבנט קשה. וראה בעל המאור ור"ן לביצה יד, ב. השגות הראב"ד שם. ועוד. ואכ"מ.

(8) משאי"כ לשאר התירוצים (ראה תי' הבי')

אלא שנדחה (והותר) במקום מצות עשה, מסתבר למעט הדיחוי וההיתר דאיסור כלאים ככל האפשרי, ולכן ס"ל להרמב"ם שגבי חשן ואפוד אין צריכים להתיר האיסור כי "היו קשים ואינם כל-אים", ורק באבנט יש דין כלאים שהותרו בשעת עבודה.

ב. ע"פ הנ"ל בדעת הרמב"ם, אולי יש לבאר טעם ע"ד הנגלה שרק האבנט יש בו דין כלאים ולא אף אחד משאר בגדי כהונה (ולדעת הרמב"ם גם בבגדי כה"ג כן הוא) – דלכאורה מאי שנא בגד זה שרק בו ציוותה תורה שהיה עשוי מכלאים?

יש לומר בזה, ע"פ מה דאיתא בגמ' רא"י דחגורה בעת התפלה יש בה משום "הכונן לקראת אלקיך ישראל" (ולכן כתבו הראשונים¹⁸, "שצריך לאזור חלציו כשמתפלל", וכן נפסק בטור ושולחן ע-רוך¹⁹).

ועפ"ז יש לומר, שזהו גם תוכן ענין האבנט בבגדי כהונה, דכל עיקר ענינו הוא משום "הכונן לקראת אלקיך ישראל". דשאר בגדי כהונה הם לבושים ו-בגדים לכסות את האדם (כתפקידם ה-רגיל של בגדים), אלא שנעשו באופן מיוחד, "לכבוד ולתפארת"²⁰, להיותם בגדי קודש לעבודת הכהונה²¹ [ולבושים

שהותר במקום מצות ציצית, ולכן אין מקום להתירו אלא בשעת עבודה בלבד:

משא"כ הראב"ד ס"ל שיש חילוק עיקרי בין כלאים בציצית וכלאים ב-בגדי כהונה²², דגבי ציצית יש לימודי להתיר כלאים בציצית (מסמיכות בקראי בשני הענינים, "לא"י תלבש שעטנו גו' גדילים תעשה לך גו'"), משא"כ בבגדי כהונה אין כאן לימוד מכתוב להתיר כלאים בבגדי כהונה, אלא מפני שכן ציוותה תורה לעשות האבנט מצמר ו-פשתו²³, ובדרך ממילא ידעינן שאין בזה איסור (כלאים), היינו שמלכתחילה כן הוא אופן קיום לבישת בגדי כהונה, שיש בהם כלאים. ולכן ס"ל שאין היתר לבי-שת כלאים בבגדי כהונה תלוי בעשיית העבודה, אלא שגבי בגדי כהונה מעי-קרא לא נאמר האיסור דכלאים²⁴.

ועפ"ז יש לומר, שזהו גם טעם פלוג-תתם אם רק באבנט הי' דין כלאים או גם בחשן ואפוד:

לדעת הראב"ד שמעיקרא לא נאמר דין כלאים בבגדי כהונה, מסתבר לרבות כלאים בבגדי כהונה (שגם בחשן ואפוד יש כלאים), להדגיש דכך ציוותה תורה מלכתחילה שכן צ"ל אופן עשיית בגדי כהונה: משא"כ לדעת הרמב"ם, שבעצם גם בבגדי כהונה נאמר איסור כלאים,

13) בהבא לקמן ראה (באו"א קצת) שאגת ארי' שם (ס"ל). ובכמה אחרונים.

14) יבמות ד, רע"א ואילך.

15) תצא כבי י"ב.

16) פקודי לט, כט. וראה יומא ו, א (וברש"י

ותוס' שם) וש"נ.

17) אלא שזהו רק במקדש (כל' הראב"ד), ולא במדינה. וראה השקו"ט בשא"א שם (ס"ו ל'). וי"ל, כי מקומו של לבישת בגדי כהונה הוא רק במקדש, משא"כ במדינה אסור ללבושם ולהינות מהם, וממילא לא בטל שם איסור כלאים.

18) שבת י, רע"א.

19) עמוס ד, יב.

20) תוס' שם. ועוד. והובא גם בהגמ"י לרמב"ם

הל' תפילה פ"ה ה"ה.

21) ארי"ח סצ"א ס"ב. וכן ברש"ע אדה"ז שם.

22) פרשתנו כח, מ.

23) ולהעיר מהשקו"ט (ראה אתון דאורייתא

להר"י ענגל) כלל יט. בית האוצר (להנ"ל) מערכת

ב' כלל י"ד. וש"נ, אם בגדי כהונה הוי לצורך

הכהנים (שאינו נעשה כהן בלי הכהנים), או דהוי

לצורך גוף העבודה.

וכיון שלדעת הרמב"ם עיקר טעם ה-
היתר דכלאים הוא רק מחמת מצות עשה
דעבודת הכהונה²¹, לכן, לא היו כלאים
אלא בבגד זה שכל ענינו הוא „הכון
לקראת אלקיך ישראל“, הכנה לעבודת²².

ג. וצ"ע בפנימיות הענינים, סו"ס מאי
טעמא אמרה תורה שעבודת הכהונה
נעשית דוקא ע"י לבישת בגד שיש בו
כלאים?

ובפרט שעצם ענין הכהונה תלוי ב-
בגדי כהונה, כמו שאמרנו³⁴, „בזמן שבג-
דיהם עליהם כהונתם עליהם“, ונמצא,
שענין הכהונה נפעל על ידי לבישת בגד
שיש בו כלאים³⁵.

ועפ"ז י"ל שגם לדעת הרמב"ם אין ה-
כלאים בבגדי כהונה רק ענין של היתר,
אלא יש בזה תוכן מיוחד, דענין ועבודת
הכהונה מחייב שיהי' בו בגד של כלאים.
אלא שלדעת הרמב"ם תוכן זה שייך (א)
אך בשעת העבודה, (ב) ורק באכנט.

ד. ויובן זה ע"פ המבואר בבחי"ב³⁶.

המיוחדים לכה"ג, הרי יש בכל א' מהם
תפקיד מיוחד: על האפוד היו אבני שהם
שבהם היו חקוקים שמות בני ישראל²⁴;
וכן בחושן היו י"ב אבנים כנגד י"ב
שבטים²⁵, ועוד זאת שבו היו האורים
ותומים²⁶; בשולי המעיל היו הפעמונים,
„ונשמע קולו בבואו על הקודש גו"²⁷;
והציץ שעליו הי' חקוק „קודש לה"²⁸ הי'
כדי לכפר על „עון הקדשים"²⁹;

משא"כ האכנט עיקר ענינו ותפקידו
הוא הענין ד„הכון לקראת אלקיך יש-
אל" [שהרי המכנסים היו בהם „שנצים"³⁰
כדי לאזור אותם, והכתונת אינה צריכה
אכנט כדי להחזיקה³¹], כפשטות ענין ה-
אכנט, שמורה על גמרי³² לבישת הבגדים,
ומוכנים לעשיית העבודה.

(24) פרשתנו שם, ט ואילך.

(25) שם, יז ואילך.

(26) שם, ל.

(27) שם, לג-לה.

(28) שם, לו.

(29) שם, לח.

(30) נדה יג, טע"ב. רמב"ם הל' כלי המקדש

פ"ח הי"ח.

(31) ואף את"ל שהאכנט מהדק הכתונת להגוף,

הרי אורך האכנט ל"ב אמה, ומקיפו ומחזירו כר"ך
ע"ג כר"ך (רמב"ם הל' כלי המקדש ספ"ח. וראה
לקמן ס"ז הדיעה שכורכו ל"ב פעמים), שזה אינו
כשביל הידוק הכתונת לחוד (שלוה הי' די בפעם
אחת או שתיים), ואינו אלא מצד הענין ד„הכון גו"י.

(32) ואף שלבישת המצנפת היא אחרי האכנט
(רמב"ם שם פ"י ה"א"ב) – הרי המצנפת שהיא
לבוש שעל הראש הו"ע בפ"ע, ואינה שייכת לשאר
הבגדים שעל עיקר הגוף (שהאכנט סביבו).

ועפ"ז מדוייק לשון הגמ' (סנהדרין פג, ב) „וח-

(*) ולהעיר משאגת אר"י (סכ"ט), שמדייק מל'

המשנה (יומא ע"א. ב) והגמ' (סנהדרין מט, ב) שלבי-

שת האכנט היא לבסוף, כ"די שלבישת האכנט יהי'

סמוך לעבודה. ע"ש. וראה גם צפנת"ו להל' כלאים

כאן (כד, ג).

גרת אותם אכנט (פרשתנו כט, ט) בזמן שבגדיהם
עליהם כהונתם עליהם כו"י (ובפרש"י סנהדרין שם
„וחגרת אותם אכנט גו, והיתה להם כהונה משמע
שע"י הבגדים היא כהונה“) ועד"ו ברמב"ם שם
ה"ד „וחגרת אותם אכנט והיתה להם כהונה בזמן
כו"י – ומשמ"ט (אמצע הכתוב) „וחבשת להם מג-
בעות" – כי זהו תוכן ענין האכנט, גמר לבישת ה-
בגדים והכנה לעבודה, ולכן הוא העיקר כו'.

(33) להעיר מתוס' (סדיה תלית חולין קי, ב),
דהטעם שאשטרי כלאים בבגדי כהונה רק בשעת
עבודה הוא לפי שבבגדי כהונה „עיקר לבישתן
לצורך עבודה“.

(34) סנהדרין ורמב"ם שם.

(35) להעיר ממ"ש בגלינוני השי"ס (להרי ענגל)
לשבת (כא, ב), שהצורך בנס חנוכה (אף דטומאה
דחוי' בצבור) הוא לפי שאז היתה חנוכת הבית,
וחינוך והתחלת הענין צ"ל בטהרה לגמרי. ע"ש.

(36) קדושים ט, יט.

שע"ז מחבר רוח הקדושה עם רוח ה-
טומאה שהם הן מין בשאינו מינו, ועפ"ז
מבאר⁴¹ הא דמצינו שבקדושה צ"ל דוקא
„הרכבה ומזיגות המדות זביז“, שאין ב-
כך ענין של כלאים, כי בקדושה „הכל
אחדות . . הכל הוא מין א' הביטול
וההכנעה אליו ית' . . עיקר מין בשאינו
מינו זהו הקדושה עם הקליפות שה-
קדושה הוא ביטול אליו ית' והקליפות
הם יש ודבר נפרד“.

(ב) עצם ערבוב שני סוגי כוחות ה-
עליונים הוא היפך הרצון⁴², וע"ד מ"ש
הבחיי לפני⁴³ (מהרמב"ן⁴⁴) בטעם איסור
כלאים ע"ד הפשט, „כי כן יסד המלך
יתעלה במעשה בראשית שיהי' כל אחד
ואחד למינהו, ומי שהוא מרביע או
מרכיב שני מינין הרי הוא משנה ומכחיש
מעשה בראשית שכתוב שם „למינהו“⁴⁵
והוא עושה הפך ה' שרצה להבדיל בין
המינין“ – עד"ז הוא ב101 איסור כלאים,
שהוא „מערבב הכחות העליונים“, דעצם
ערבוב שני סוגי כחות עליונים הוא
היפך הרצון, וכמבואר בספרים⁴⁶, דצמר
ופשתים (ועד"ז שור וחמור) הם כנגד
חסד וגבורה שהן מדות הפכיות, ולכן
אין חבורן עולה יפה.

ולפי ביאור זה צריך לומר, דהא ד-
מצינו שבקדושה ישנה „הרכבה ומזיגות
המדות זביז“, אין זה כענין הכלאים, כי
גדר הכלאים הוא כאשר מבטלים את

טעם וסוד איסור שעטנו (ע"ד הקבלה),
ד„המעמיד תולדות למטה מין בשאינו
מינו הרי זה גורם הפך השלום כי הוא
מערבב הכחות העליונים ומבטל אותן
ועוקר אותן ממנויים . . השנים הנולדים
בעולם ראשונה (קין והבל) היו כלאים,
זה מצד הרוח הטובה וזה מצד הרוח ה-
רעה ואנחנו נצטוינו להמשך אחר הרוח
הקודש ולהתרחק מן הרע שהוא מצד
רוח הטומאה על כן נאסר לנו הכלאים
כי הוא חבור שני קצוות שהם שני
הפכים . . אין חבורן עולה יפה . . נאסר
לנו הבגדים . . לפי שהנולדים ראשונה
קרנבם הי' צמר ופשתים זה הביא הצמר
וזה הביא הפשתים⁴⁷ ולכן נאסר לנו
חבור הצמר והפשתים יחדיו . . הלוכש
בגד זה מערבב הכחות העליונים⁴⁸ . .
ישראל הוזהרו מהחבור הזה שהם
הפכים כדי להתרחק מרוח הטומאה ול-
התקדש ברוח הקודש“.

ויש לומר, שבאריכות לשונו מרמז
לשני אופנים בביאור איסור כלאים, ש-
הוא „חבור שני קצוות שהם שני הפכים
. . אין חבורן עולה יפה“:

(א) ערבוב „רוח הטובה“ עם „רוח
הרעה“⁴⁹ (כמו קין והבל), ואנחנו נצטוינו
להמשך אחר הרוח הקודש ולהתרחק מן
הרע שהוא מצד רוח הטומאה“.

וכמ"ש אדמו"ר הצ"צ⁵⁰ (בביאור דברי
הבחיי), „שעיקר איסור הכלאים מפני

(41) אוה"ת לני"ך שם ע' קלב"ג.

(42) ראה זהר שם. וראה אוה"ת פרשתנו ס"ע
א'תשטו. סה"מ תרל"ד ס"ע כט ואילך. לקוטי לוי"צ
על זהר כרך ב' (ע' פט). ועוד. וראה בארוכה בכ"ז
– לקושי חכ"ט ע' 125 ואילך (ובהערה 39 שם).
וש"נ.

(43) קדושים שם (בשינוי לשון).

(44) בראשית א. יב. ועד"ז שם, כא. כה.

(45) ראה במקומות שנשמנו בהערה 42. ועוד.

(37) תנחומא בראשית ט. פרקי דר"א פכ"א. וזהו

שבהערה הבאה. ועוד.

(38) ראה עד"ז ברמב"ן קדושים שם מ, חב"רינ"ו.
אבל זהו רק לענין כלאי זרעים, משא"כ בבחיי ש-
הובא זה לענין שעטנו. ומקורו בוח"ג (פ, ב), דעביד
ערבוביא בחילא דלעילא“.

(39) וכן מוכח בוהר שם. ע"ש.

(40) אוה"ת לני"ך ע' קלב. וראה אוה"ת תצא ע'
תתקס"ב. וראה ד"ה לא תלבש תרע"ת. ועוד.

הכחיי שם בטעם „שהותר הכלאים ב- ציצית גם בבגדי הכהנים” – „לפי שכל הכחות המשתנים זה מזה כולן כלולין במצות ציצית . . . אין צריך לומר בבית המקדש בשעת העבודה שכל הכחות כלולין שם”⁴⁸ – ד„לכאורה אין לזה הבנה, דאם הפשתים הם מבחי' סטרא אחרא דקין איך הם כלולים למעלה יחד עם הקדושה, ומבאר הצ"צ, דשורש ה- פשתים למעלה „גבוה מאד”, אלא של- מטה נעשה מזה ענין של קליפה וסטרא אחרא (ע"ד הארי, שלמטה הוא ח'י' טמ- אה, ואילו בשרשו הוא אחד מד' חיות המרכבה”⁴⁹ ואדרבא אל הימין), „ולכן בציצית ובביהמ"ק אזי הפשתן מעין ש- הוא בשרשו, שם הוא מין במינו”. היינו שבביהמ"ק (מקום שכולו קודש) מאיר שרשו של הפשתן ששם הוא ענין ב- קדושה].

משא"כ לפי האופן השני הנ"ל, זה ש- הותרו כלאים בציצית ובביהמ"ק אינו רק לפי שהמדובר בעולם הקדושה (ש- הרי לפי ביאור זה, גם בעולם הקדושה אין לערבב כוחות העליונים באופן של „כלאים”, כנ"ל), אלא לפי שבקדושה גופא הם ענין גבוה מאד, ו„במקום”⁵⁰ גבוה יוכלו להתחבר שני ההפכיים ע"ד עושה⁵¹ שלום במרומיו”, „מיכאל⁵² שר של מים וגבריאל שר של אש ואין מכבים זה את זה”.

דהענין ד„עושה שלום במרומיו” אינו

ה„למינהו”, שמערבבים שני מינים ביחד באופן שמתבטלות והגבלות וההגדרות של המין, וכן בערבוב הכחות העליונים (הנגרם ע"י עשיית כלאים למטה), ש- נעשה ערבוב גמור באופן שהכח אינו פועל כפי תפקידו: משא"כ ענין הרכבת ומזיגת המדות אינו מבטל פעולת כל אחת מהמדות, אלא שכל מדה מורכבת גם מהמדה ההפכית.

משל לדבר – משרי המלך, שלכל אחד יש תפקיד מיוחד, שזה ודאי שרצון המלך הוא, שלא זו בלבד שכל שריו יעבדו יחד, באופן שעבודתו של אחד לא תסתור לשליחותו של השני, אלא עוד זאת, שכל אחד (בתור תפקידו ה- פרטי) יסייע למילוי השליחות והתפקי- דים דעוד שרי המלך, שהרי כולם הם ממונים ושלוחים למלא את רצון המלך: אבל ביחד עם זה, כל אחד מהשרים צריך לפעול בתחום שלו דוקא, ולא ל- התערב בתחומו של חברו. וכאשר מת- בטלים התחומים וההגבלות דשרי המלך, ה"ז היפך רצון המלך.

ה. ולפי ההבדל בין שני ביאורים אלה בסוד איסור כלאים, יובן החילוק בטעם היתר כלאים בציצית וכן בבגדי כהונה:

לפי אופן הא', שטעם איסור כלאים הוא מפני עירוב רוח הקודש ורוח ה- טומאה, הרי טעם היתר כלאים בציצית ובמקדש הוא לפי ש„הקדושה כל כך גדולה שם עד שאין כח כלל לסט"א”⁵⁶, והיינו שבטל כח הסט"א שבפשתים (דקין).

[וכמו שמבאר אדמו"ר הצ"צ⁴⁷ דברי

(48) ראה זהר שם פז, א.

(49) ראה אוה"ח אחרי יו, יד.

(50) ל' הצ"צ – אוה"ת פרשתנו שם. וראה

סה"מ תרל"ד שם.

(51) איוב כה, ב.

(52) במדבר פ"ב, ח (וש"ג) – בשינוי לשון.

זח"א בהשמטות רסג, א (מספר הבהיר). אגה"ק

סי"ב.

(46) לשון הילקוט חדש (ערך אדם סעיה עז) –

הובא באוה"ת פ' תצא ריש ע' תתקס.

(47) אוה"ת שם ס"ע תתקסא ואילך.

שהותר איסור כלאים גם שלא בשעת עבודה, ואילו גבי ציצית פסק דלא הו"ת אלא במקום מצוה⁵⁵, משא"כ שלא במקום מצוה לא הותר, וכמ"ש⁵⁶ דזה ש- נשים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, היינו „דוקא בציצית שאין בה כלאים” – דלכאורה מאי שנא (וכפי שהאריכו באחרונים⁵⁷) – וע"פ הנ"ל מובן, כי רק גבי בגדי כהונה אמרינן דבטל איסור כלאים גם שלא בשעת עבודה מחמת קדושת (מקום) המקדש, משא"כ בציצית שאין בטלית עצמה „שום”⁵⁸ קדושה כלל ומותר להשתמש בה דברי חול” (וגם הציצית עצמ⁵⁹ הן רק „תשמישי”⁶⁰ מצוה . . . שאין בעצמן שום קדושה רק שמשמשין בהן לשם מצוה), ולכן רק בקיום המצוה בטל כח הסט"א ואין איסור כלאים].

משא"כ שיטת הרמב"ם היא בהתאם לאופן ה' הנ"ל בסוד איסור כלאים, ש- הוא מצד עצם ערוב הכחות העליונים, והיתר כלאים בציצית ובגדי כהונה הוא מחמת גודל גילוי האלקות, פשיטות ה- עצמות, שבהם. ולכן ס"ל להרמב"ם שה- היתר בבגדי כהונה הוא רק בשעת עבודת דה (ולא מצד כללות קדושת המקדש), שרק כאשר הכהנים עובדים עבודתם, שהיא כביטול כעומד לפני המלך, לפני

מצד „מיכאל” ו„גבריאל” עצמם, דכיון שהם הפכים, לכן, אע"פ שאפשר להיות הרכבה ומזיגה ביניהם, מ"מ א"א להיות (מצד עצמם) אחדות גמורה ביניהם, ש- ייעשו כמו מציאות אחת (כמו שאי אפשר לחבר אש ומים יחד), אלא השלום ה- אמיתי ביניהם הוא רק בכחו של הקב"ה, שהוא ית' שלמעלה משניהם, עושה שלום ביניהם.

ודוגמא לזה⁶¹ – משרי המלך כשהם עומדים לפני המלך, שאז לא נרגשת מציאותם ותוקפם כלל, כ"א אך ורק מציאות המלך, ולכן עומדים שם ב- אחדות גמורה בלי כל פירוד ביניהם.

וכן בענין היתר- כלאים בציצית וב- ביהמ"ק, שהם בחי' גבוהה מאד, עצמותו ומהותו ית' הפשוט בתכלית הפשיטות, שלכן „יוכלו להתחבר שני ההפכיים”.

ו. ויש לומר, שזהו הביאור הפנימי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד אם כלאים בבגדי כהונה הותרו רק בשעת העבודה או אפילו שלא בשעת העבודה אם נמ- צאים במקדש:

שיטת הראב"ד היא בהתאם לביאור הא' הנ"ל בסוד איסור כלאים, מצד ער- בוב רוח הקודש ורוח הסטרא אחרא, ולפ"ז מובן, שהיתר כלאים בבגדי כהונה הוא מצד קדושת המקדש, שמצד קדושת המקדש⁶² בטל ממנו הגדר דכלאים (כיון שכולו קודש ואין שם ענין של סט"א ח"י) ונחשב מין במינו.

[ועפ"ז יש לתרץ (בפנימיות הענינים) שיטת הראב"ד, דגבי בגדי כהונה ס"ל

55) דלא כשיטת ר"ת (תוד"ה תכלת מנחות מ, סע"ב ואילך. תוד"ה טלית חולין קי, ב). וכן פירש מהר"י אבוהב בדעת הרמב"ם (הובא בכס"מ להל' ציצית פ"ג ה"ח. אבל בכס"מ שם דחהו. וראה גם שר"ת הציצ' ארוח ר"ס ג').

56) בהשגות להל' ציצית שם ה"ט.

57) ראה בארוכה שאגת ארי' ס"ל ועוד.

58) ל' התו"א מג"א (ק, א) ולקו"ת שלח (מד,

ב). וראה שו"ע (ודאדה"ז) ארוח סכ"א.

59) שאסור להשתמש בהם תשמיש של חול –

ראה הנסמך בהערה הקודמת.

60) ל' אדה"ז בשו"ע שם.

53) ראה בזה תורת חיים ח"ש (קל, ב). ובכ"מ.

54) אלא שבבחי' שם (שבאור"ת תצא שם מפרשו לפי אופן זה, כנ"ל) מפורש „בבית המקדש בשעת העבודה”.

ויש להוסיף בזה ע"פ המבואר בענין ה"אבנט" ע"ד החסידות⁶⁵, שהוא כנגד המקיף דיחידה, שענינה של יחידה שב- נפש הוא – "יחידה לייחדך", שנעשה חד עם קוב"ה, יחידו של עולם. ויש לומר, שזהו גם הטעם ש"אורכו" ל"ב אמה, מקיפו ומחזירו כרך ע"ג כרך", היינו שאינו מסתפק בהכנה דכריכת האבנט סביב כל גופו פעם אחת, אלא "מקיפו ומחזירו כרך ע"ג כרך" כו"כ פעמים, ש- בזה מודגשת המסירה והנתינה להקב"ה בתכלית השלימות, מצד עצם הנשמה, בחי' יחידה. ויש לומר, שזהו גם הרמז בכך ש"אורכו ל"ב אמה" (וי"א שכורכו ל"ב פעמים⁶⁷), כמנין ל"ב⁶⁶ – כי "נקו- דה"ה העצמית שבנפש (בחי' היחידה) . . נאחזת בל"ב דוקא.

ולכן דוקא בכגד זה, השייך בגלוי ל- הביטול דעומד לפני ה', ישנו ענין היתר כלאים, ע"ד "עושה שלום במרומיו", בי- טול שרי המלך כשעומדים לפני המלך (כנ"ל)⁶⁹.

ועד"ז הוא במצות ציצית (כפי שה- רמב"ם מדגיש, שהיתר כלאים בבגדי כהונה הוא כהיתר כלאים בציצית), ש- תוכן מצוה זו הוא מסירה ונתינה כללית להקב"ה, מצד עצם נפשו⁷⁰, שלכן נאמר בה (לא רק "וזכרתם את כל מצות הוי"ו",

ה"ה, שאז מחמת גודל גילוי אלקותו ית' שבעבודה זו, "יוכלו להתחבר שני הפ- כיים"⁶² [ועד"ז במצות ציצית, שהיא מצוה כללית, שעל ידה "וזכרתם את כל מצות הוי"ו", לכן גם בקיום מצוה זו ישנו גילוי עצום זה].

ז. ע"פ כהנ"ל מובן הטעם (הפנימי) שס"ל להרמב"ם שרק באבנט היו כל- אים:

ענין האבנט הוא (כנ"ל סעיף ב) – "הכון לקראת אלקיך ישראל", היינו זה שהאדם מכין את עצמו לעמוד לפני המלך⁶⁴. דכ"א משאר הבגדים (שכ"א שייך לחלק אחר דהגוף) מורה על עבו- דה פרטית, השייכת לחלק מסויים של האדם, משא"כ האבנט מורה על הכנה כללית לעבודה, והוא הביטול הכללי של האדם, בהכינו את עצמו לעמוד לפני המלך.

(61) ועפ"ז מובן בפנימיות הענינים מ"ש ברדב"ז (הל' כלאים כאן) דכה"ג הותר בכלאים גם שלא בשעת עבודה כיון "דכתיב ב"י (אמור כא, יב) ומן המקדש לא יצא . . לפי שכל שעה שירצה ה' עו- בד", והיינו שהכה"ג ה' תמיד במצב של ביטול זה דעומד לפני המלך.

(62) וזה שכי' הרמב"ם שהוא בגדר הותר (ע"ד כלאים בציצית), דמשמע שלא בטל גדר כלאים, אלא שרק הותר – היינו לפי שגם עיי גילוי זה לא מתבטל כליל גדרם של המדות (החילוק בין חסד ובורה), אלא רק שמצד עצם הגילוי דפשיטות האוא"ס אינם בניגוד ז"ל, ואדרבה הם באופן של אחדות. היינו שאין זה מצד עצמם, אלא רק מצד פשיטות האוא"ס המאירה בהם.

ולהעיר, דאבנט של כה"ג ביוה"כפ הוא רק של בד לבד (אחרי טו, ד). וי"ל שהוא פשיטות הא"ס עצמו, שלמעלה לגמרי מהתחלקות חו"ג (ראה לקו"ת אחרי כח, ג ואלך. עט"ר ש' יוהכ"פ פ"ה).

(63) שלח טו, לט.

(64) להעיר, שבשבת שם הובא בהמשך להענין דחגורה לשם "הכון גו" – "רבא שדי גלימא כו" אמר כעבדא קמ"י מר"י.

(65) עטרת ראש שער יוהכ"פ פ"ו ז.

(66) ל' הרמב"ם הל' כלי המקדש ספ"ח.

(67) שטמ"ק ערכין טו, א אות יא (ע"פ מדרש).

וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אבנט הערה 43.

(68) המשך תערי"ב ח"א ע' נט.

(69) וזהו גופא הטעם שהאבנט הוא דוקא משל כלאים, שמורה על פשיטות הא"ס המאירה בעבודת הכהונה.

(70) ראה בזה – סידור עם דא"ח ש' הציצית ג,

ג ואלך). אמרי בינה ש' הציצית פ"ד ואלך. וראה גם לקו"ת שלח מו, א.ב.

אלא גם) „למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי“⁷¹, לא רק „מצוות הוי“ אלא גם „מצוותי“, „התחברות“ והתקשרות עצמו-תו ממש“, „להמשיך“ עצמות אור א”ס מבחי חי יחידה שלמעלה מבחי כלים כו“, שהמשכה זו נעשית ע”י שלימות העבודה שמצד עצם הנשמה.

(71) שלח טו, מ.

(72) ל' הסידור שם (ד, ד).

(משיחת ש”פ ויק”פ תש”נ)

פורים

וביותר תמוה מענה של ממוכן – אחד ה„חכמים יודעי העתים” – „לא” על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים גו' כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבנות בעליהן בעיניהן גו' – כלומר: הנימוק לזה שהיא חייבת מיתה [„יצא דבר מלכות (גזירת מלכות של נקמה שצוה להורגה. רש"י) גו' אשר לא תבוא ושתי (ולכך נהרגה. רש"י) לפני המלך גו'”] הוא לא מפני חטא מרידתה במלך אחש-רוש, אלא לפי שעותה על „כל הש-רים . . . כל העמים . . . להבנות בעליהן בעיניהן”!

בכמה מפרשים עמדו על זה, ותי-צו בכמה אופנים. ויש לעיין דהרי זו תמי' עצומה בפשוטם של כתובים, ולא באה ולא נרמזה אפילו בפרש"י על ה-מגילה!

ב. ויש לבאר זה בהקדים מ"ש ל-עיל² (בנוגע למשתה זה) „השתי' כדת אין אונס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש”, שלכ-אורה אינו מובן לשון הכתוב „כי כן יסד המלך”; ובפרט שאינו לשון המתאים ל-המשך הכתוב „(יסד המלך) על כל רב ביתו”.

מובן, שאין לחלק בין הדיט ומלכה בענין מורד במלכות.

(8) א, טו ואילך.

(9) שם, ט.ט.

(10) ולכן „יצא דבר מלכות” כולל גם „שיאה זה

חוק ודת לכל הבוזה את בעלה” (פרש"י שם).

(11) ראה מנות הלוי, מגילת סתרים, ראשון ל-

ציון ועוד – על פסוקים הנ"ל.

(12) א, ח.

א. כתחילת המגילה: מסופר שביים השביעי של המשתה שעשה אחשורוש „לכל העם הנמצאים בשושן הבירה”², צוה „להביא את ושתי המלכה לפני המלך גו' ותמאן המלכה ושתי לבוא גו' ויקצוף המלך מאד גו' ויאמר המלך לח-כמים יודעי העתים גו' כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך גו'”.

הוטעם שהציע אחשורוש את הדבר לפני חכמיו הוא „כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין”³ (כי כן מנהג המלך בכל משפט לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין. רש"י), ומשמע מזה, שהי' מסופק בדינה של ושתי. ולכאורה תמוה: הנהגת ושתי (ש„לא עשתה את מאמר המלך”⁴) הרי היתה מרידה במלכות – ומהו הספק בדינה? והלא מי שאינו מקיים ציווי של מלך, בדיני ישראל ע"פ תורת חסד רשות למלך להרגו (מדין מרידה במלכות) – ומובן שכן הוא אצל מלכי האומות, שהמורד במלכות „אחת דתו להמית”.

(1) א, י ואילך.

(2) שם, ה.

(3) שם, יג.

(4) שם, טו.

(5) וביותר תמוה פרש"י עה"פ (א, יב) „ויקצוף המלך מאד” – „ששלחה לו דברי גנאי”, ומשמע, שעצם מיאונה לא הכעיס אותו!

(6) רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ח. וראה שו"ת

חת"ס או"ח סר"ח.

(7) לשון המגילה (ד, יא) בנוגע למי „אשר יבוא

אל המלך גו' אשר לא יקרא” – וכ"ש וק"ו בעובר

על ציווי המלך.

ולהעיר שמה שגם אסתר המלכה בכלל זה,

דאין אונס בשתי' – שג"ז משבחי סידור הסעודה.

ומזה למד רש"י, שזו דהשתי' היתה באופן ד"כדת) אין אונס" לא הי' ציווי פרטי מהמלך בנוגע לשתי', אלא תוצאה מזה שהמלך, "יסד" ותיקן כללות סעודה זו באופן מיוחד – כלומר, שכל שרי הסעודה נצטוו מהמלך, "לעשות כרצון איש ואיש".

ולכן מפרש רש"י, "על כל רב ביתו" – "על כל שרי הסעודה, שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים", שתקנת המלך היתה בנוגע לכל פרטי הסעודה (שתהי' "כרצון איש ואיש"), הכוללת כל מיני מאכל ומשקה: ומזה, ש"כל רב ביתו" כאן כולל, "כל שרי הסעודה"¹⁵, שהם, "שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים". וכיון שהסעודה בכלל נקראת, "לחם"¹⁶, עיקרה אכילה והשתי' טפלה אלי', לכן קחשיב רש"י, "שר האופים ושר הטבחים" לפני, "שר המשקים".

ועפ"ז מדוייק לשון הכתוב, "לעשות כרצון איש ואיש", שמשמעו לא (רק) שלילת האונס, אלא גם עשי' חיובי' – כי עיקר תקנת וציווי המלך (גם בנוגע לשתיית יין) לא הי' (רק) ענין של שלילה ("אין אונס"), אלא ענין חיובי' ("לעשות כרצון איש ואיש"), ששרי הסעודה סידרו אותה באופן שכא"א מהמסובים אכל ושתה כפי רצונו. וזוהי אריכות לשון הכתוב, דזה ש"השתי' כדת אין אונס" הוא, "כי כן יסד המלך גו' לעשות כרצון

ואע"פ שפירש רש"י, "לשון יסוד, כלומר כן תקן וצוה" – צ"ע מה טעם אומר "יסד" [הזקוק בפרש"י ל"כלומר", דיוק מיוחד¹⁷] – "כלומר כן תיקן וצוה", ולא נקט לשון הרגיל, "כי כן צוה המלך" (וכלשון המגילה עצמה (לקמז"י) "כי כן צוה לו המלך")?

גם צע"ק בפרש"י על התיבות, "על כל רב ביתו", שמפרש, "על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים" – הרי הכתוב בא לתת טעם ל"השתי' כדת וגו'" – "כי כן וגו'", וא"כ, "שר האופים ושר הטבחים" מאי בעי הכא?

ואף שמשלשון הכתוב, "על כל רב ביתו" משמע צוה כן ליותר משר אחד – הרי [נוסף לזה, שגם את"ל שהציווי הי' גם לשר האופים ושר הטבחים, הו"ל לרש"י להתחיל ב"שר המשקים" דבי' עסקינן, הנה] אין זה מכריח שכוונת הכ' לכלול גם את שר האופים ובפרט שר הטבחים שע"פ הפשט אינו נוכח בהסעודה (משא"כ שר האופים והמשקים שמביאים הפת והמשקה) – כי מסתבר לפרש בפשטות שהכוונה לכל המשרתים והמפקחים בהסעודה¹⁸ (שהשתי' תהי' באופן ד"אין אונס" אלא "כרצון איש ואיש"), אבל "שר האופים ושר הטבחים" מאן דכר שמייהו!?

ג. ויש לומר, שכוונת רש"י היא לתרץ אריכות לשון הכתוב, "כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש", ולא נאמר בקיצור, "והשתי' כדת אין אונס כי כן צוה המלך"?

גם אינו מובן – למה האריכה ה' מגילה בכל פרטים אלה, אף דנפק"מ

(15) ולהעיר: ע"פ פרש"י ש"ה" (רב) ביתו" פירושו "שרי' הסעודה" – יש (רמז) מקור בכתוב לפסק ההלכה (גבי עירובי תחומין), ש"דירתו (של אדם) במקום מוונותיו הוא" (לי' רש"י עירובין רפ"ג. ש"ע אדה"ו אר"ח סת"ח).

(16) מקץ מג, כה. רש"י אמר כא, יז, ועוד.

(12*) ראה יד מלאכי כללי הרי"ף אות יט.

(13) ג, ב.

(14) וראה ראב"ע כאן.

מצד תוכן הכתוב, דלכאורה, למה יעלה על הדעת שיאנסו לשתות עד שהוצרך להיות ציווי מיוחד (ומהמלך עצמו – „כן יסד המלך“) „השתי“ . . . אין אונס? והן מלשון הכתוב, דתיבת „כדת“ מאי פירושה, והולל¹⁸ „והשתי אין אונס“?

ולזה פרש"י „לפי שיש סעודות ש' כופין את המסובין לשתות כלי גדול" – וכיון שישנן סעודות ש' „דתן“ (מנהגו) מחייבת לכופו על השתי, ה' מסתבר לומר, שבמשתה של מלך, בנדוד, ש' כולה היתה „כיד המלך“ (בכל פרטי"י, ובפרט בנוגע ליי, שמפורש בו²⁰ „ויין מלכות רב כיד המלך“), הרי ודאי ש' „דת“ זו היתה שוררת בה; ולכן קמ"ל הכתוב שכאן היתה באופן ד' „אין אונס כי כן יסד המלך“, שהמלך עצמו צוה שלא לאונס, היפך הדת²¹.

אבל יש לעיין בזה, שהרי הטעם של מנהג ב' „דת“ כזו (לכופו לשתות בכלי גדול) הוא, להראות גדולתו של בעל המשתה, שסעודתו היא בהרחבה, ולכן שותים כוס גדול דוקא. וא"כ בנדוד ד' שהמדובר במשתה של מלך, איך יכולים לוותר על „דת“ זו, והרי הנהגה כזו (לשנות ה' „דת“ ולא לכפות לשתות בכוס גדול), הוא היפך כבוד המלכות²²?

איש ואיש“, שהיא תוצאה מענין כללי שיסד ותקן המלך בסעודה זו.

ד. ועדיין צ"ע: כיון שעיקר החידוש בסעודה זו ה' ש' „יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש“ – למה נאמר זה כנתינת טעם על הא ד' „השתי“ כדת אין אונס“, ולא כענין בפני עצמו?

ועוד: מאי קמ"ל הכתוב בזה שמקדים „והשתי“ . . . אין אונס – דבר המשתמע בדרך ממילא מזה שממשיך מיד „כי כן יסד המלך“ . . . לעשות כרצון איש ואיש? אם „על כל רב ביתו“ למלאות רצון כאו"א בכל השייך לסעודה זו, פשיטא שאין אונס בה, אין לאונס ולהכריח לשתות!

וגם דיוק לשון הכתוב „כן יסד ה' מלך“ עדיין אינו מתיישב כל צרכו – דאף שזהו שייך לכללות הסעודה, מ"מ ה' מספיק, לכאורה, לומר „כי כן צוה המלך על כל רב ביתו (על כל שרי הסעודה) לעשות כרצון איש ואיש“.

ויש לומר, כי בזה שהענין ד' „כן יסד המלך גוי לעשות כרצון איש ואיש“ בא כנתינת טעם על „השתי“ כדת אין אונס“, מודגש יותר החידוש בסעודה זו, שהיתה „כרצון איש ואיש“.

ה. ביאור הענין:

„והשתי“ כדת אין אונס“ פרש"י: „כדת – לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתות – תו כי אם בקושי, אבל כאן אין אונס“.

והכרחו של רש"י (בפשוטו של כ' תובי) לפרש כן, מובן בפשטות – הן

17) ובפרט שרש"י לא כתב ע"ז „רבתינו אמרו“ (וכיו"ב) – ע"ד פירושו בפסוקים שלפניו (א, ז) על „ויין מלכות רב“ – שזוהו מוכח שזוהו פשוטו של כתוב ממש.

18) וראה גם ראשון לציון על מג"א שם.

19) כמסופר בפרטיות בפסוקים שלפניו (א, ו' – ז).

20) שם, ז.

21) כלומר (לחזור) שאין פירוש הכתוב שה'

שתי היתה „כדת“, אלא להיפך, שהשתי כדת – אין אונס, שלא אנסו על „השתי“ כדת. וכדיוק לשון רש"י, שמעתיק בהדי"ה רק תיבת „כדת“ ומ' פרש „לפי שיש סעודות כו' בקושי“ (היינו שזוהי ה' „דת“), וא"כ מסיים „אבל כאן אין אונס“ (היינו שכאן אין „דת“ זו אלא „אין אונס“).

22) ואף ש' „כן יסד המלך“ – אין ציווי המלך מועיל בזה, כי קי"ל שמלך שמחל על כבודו אין

יסד המלך" סעודה זו מלכתחילה, מובן שאין סעודה זו בכלל אותן הסעודות (כדיוק לשון רש"י, "לפי שיש סעודות שכופין כו", שאין זה בכל סעודה) שכופין לשתות כוס גדול דוקא, כי זהו היפך מטרת סעודה זו.

וזהו גם הטעם שהכתוב מדייק לספר ע"ד "והשת"י כדת אין אונס", שבוה מודגש עד כמה הי' סעודה זו, "לעשות כרצון איש ואיש" (רצון והנאת העם דוקא), עד שמצד זה היו יכולים לבטל את "השת"י כדת" (היפך כבוד המלכות), כיון שמטרת סעודה זו הי' "לעשות כ- רצון איש ואיש" כנ"ל.

ו- ע"פ הנ"ל מיושבת בפשטות התמי' הנ"ל (סעיף א) בנוגע לושתי (עד שאין רש"י צריך לבארה בפירושו):

כיון שכל סעודה זו הי' לעשות כ- רצון כל אחד ואחד, ופשיטא ש"אין אונס" בכל הקשור לסעודה זו (כיון שכן יסד המלך וזהו כבודו) – הרי יש מקום לומר שאין ושתי חייבת לבוא, "לפני המלך גוי' להראות העמים והשרים את יפיה" 26 באונס (ומיאונה אינו מרידה במל- כות, אלא אדרבה בהתאם לרצון המלך, "לעשות כרצון איש ואיש" 27).

הכוונה שיעשה, לכל אחד רצונו, היינו שמלא רצון כל אחד ואחד בכל הקשור אליו בפרט.

וע"פ הנ"ל יש להוסיף, שבפירוש זה מתכוין רש"י [לא רק לתרץ השאלה איך אפשר "לעשות כרצון איש ואיש" כאשר "אין רצון כולם שוה" (ובפרט ע"פ מחז"ל (אסתר פ"ב, יד) ע"פ "כל איש ואיש", אלא בעיקר] לבאר גדרה של סעודה זו, שעיקר כוונת אחשוורוש בסעודה זו לא הי' להרבות בכבוד המלכות, אלא "לעשות . . . לכל אחד ואחד רצונו", היינו התועלת וההנאה הפרטית של כל יחיד

ויחיד בפני עצמו.

26 שם, יא.

27 כי לדעת ושתי, בקשת המלך שתבוא לפניו

ושאלה זו מתורצת בדיוק לשון הכ- תוב, "כי כן יסד המלך גוי' לעשות כרצון איש ואיש" – ששאני סעודה זו, שכל יסודה ועיקרה מתחילתה תיקן שיהי' כרצון העם דוקא. כלומר: יש סעודות שענינן הוא להרבות בכבוד עושה הי' סעודה, וע"ד המשתה הראשון שעשה אחשוורוש, "לכל שריו ועבדיו גוי' בהר- אותנו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו" 23 – ובסעודה כזו כבוד המלכות מחייב לנהוג כ"דת", "לשתות כלי גדול" דוקא; אבל הסעודה שעשה אחשוורוש אח"כ "לכל העם הנמצאים בשושן הבירה" היתה למטרה אחרת – לא להראות גדלות המלך ולהרבות ב- כבודו, אלא שתהי' "כרצון איש ואיש", כרצון העם דוקא (כלשון רש"י, "לעשות . . . לכל אחד ואחד 24 רצונו" 25). וכיון ש"כן

כבודו מחול (סוטה מא, ב. קידושי לב, ב. רמב"ם ה' מלכים פ"ב הי"ג).

ויש לומר שגם ע"פ פשוטו של מקרא כן הוא (ואף במלכי ארה"ה) כי זוהי מילתא בטעמא, שאין זה כבודו הפרטי, אלא כבוד המלכות (ולכן אין זה ברשותו לוותר עליו).

23 א, ג"ד.

24 הטעם ששינה רש"י מלשון הכתוב, "איש ואיש" ל"כל אחד ואחד" – י"ל ששולל בזה פירוש חז"ל (מגילה יב, סע"א) ד"איש ואיש" קאי על מרדכי והמן (ובפרט ע"פ פרש"י (שלה יג, ג) "כל אנשים שבמקרא ל' חשיבות"), או כפי התרגום (וראה חדא"ג מגילה שם) שקאי על בניי ואה"ע – ולכן פרש"י שהכוונה (כפשוטו) "לכל אחד ואחד".

25 ראה שפי"ח כאן, שכוונת רש"י היא שלא תאמר שצוה "שיעשה רצון כולם בעת אחד" – שזה לא יתכן, "דכי יעשה כרצון איש זה לא יוכל לעשות כרצון איש אחר כי אין רצון כולם שוים" – אלא

*) כ"ה בדפוס רש"י הנפוצים. ויל"ע בכת"י רש"י, שאולי הי' כתוב "לכל או"א" (בר"ח) והמעתיק פיענחו. לכל אחד ואחד במקום, לכל איש ואיש.

דים, קיימו מה שקיבלו כבר³².

וזהו גם הרמז בפסוק דידן – בנוגע להסעודה שעשה המלך, „לכל העם הנמצאים בשושן³³ הבירה“, דקאי על ישראל שהם עם קרובו (ונמצאים בבירתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה) – שהקב"ה מזמינם לסעודה, דהיינו לימוד התורה וקיום המצות³⁴, שזוהי סעודתו והנאתו של איש ישראל; והקב"ה נותן בחירה חפשית, „אין אונס³⁵“, ואדרבה, „לעשות כרצון איש ואיש“.

זהו ה' העילוי דימי הפורים שאו „קיימו מה שקיבלו כבר“, לא מתוך אונס אלא דוקא מתוך בחירתם החפשית³⁶.

ולכן גדלה שמחת פורים למעלה מ- כל מדידה והגבלה³⁷, עד ש„חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו"³⁸, וכפרשי „לבסומי – ביי³⁹, שיש לומר, שזהו ענין של „ונהפוך⁴⁰“, שתמורת ה„יין“ שנתן אחשורוש במשתה שלו,

אבל מובן שיש מקום לומר גם להי- פך [ומפני כמה טעמים: 1) י"ל שהבאת ושתי לפני השרים אינה פרט וחלק מהסעודה ולא חל ע"ז הציווי ד„לעשות כרצון איש ואיש“. 2) הציווי „לעשות כרצון איש ואיש“ הוא בכלל, אבל כאן הרי יש ציווי מפורש של המלך. 3) „לע- שות כרצון איש ואיש“ ה' בנוגע ל„העם הנמצאים בשושן הבירה“, שאחשורוש רצה להנאותם כו', ואין המלכה בכלל⁴¹] – ולכן התייעץ אחשורוש עם „החכמים יודעי העתים“, והם נזקקו לטעם הנוסף „לא על המלך לבדו גו“.

ז. ידוע מרז"ל⁴² שכל „מלך“ הנאמר במג"א מרמז על הקב"ה, שמזה מובן גם בפסוק דידן, „כי כן יסד המלך גו' לעשות כרצון איש ואיש“ – שבפסוק זה נרמזת הנהגתו של הקב"ה בשייכות ל- עמו ישראל.

ויש לומר, שבפסוק זה נרמז העילוי והחידוש שנפעל על ידי מסירת נפשם של ישראל בימי הפורים. דאמרו חז"ל⁴³ שבעת מ"ת „כפה הקב"ה עליהם את ההר כגגיית כו' מכאן מודעה רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקב- לווה באונס. רש"י) כו' הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב⁴⁴ קיימו וקבלו היהו-

היתה רק אם היא רוצה בכך (באופן ד„אין אונס“, בהתאם ליסודה של סעודה זו).

ועפ"י מתורץ פרשי הגיל (הערה 5) שאחשורוש קצף רק על „ששלחה לו דברי גנאי“, כי בנוגע לעצם מיאונה י"ל שזהו אדרבא רצון אחשורוש דאין אונס.

28) ובפרט שהיא עשתה משתה בפ"ע (א, ט).

29) חז"ג (רע"מ) קט, רע"א. וראה אסתר פ"ג,

י. מגילה טו, סע"ב.

30) שבת פח, א.

31) מג"א ט, כו.

32) וידועים דברי הבה"ג (הל' מגילה קרוב לטופו) „ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה“. ועד"ז בשאלות ויקהל שאילתא סו (וראה העמק שאלה שם את ו).

33) דבניי נקראים שושנה (הקדמת הוהר ב' תחילתה – ע"פ שה"ש ב, א. וראה שהש"ר שם).

34) להעיר מלקו"ת (אמור לג, ב. בחוקתי מה, ג. ועוד) בפ"י „וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב“.

35) ראה גם מחיר יין (להרמ"א) עה"פ: ואל תאמר כי האדם מוכרח במעשיו . . אין אונס כלל והבחירה היא ביד האדם לעשות טוב או רע כי כן יסד מלך מלכי המלכים ית. ע"ש.

36) וראה תו"א מג"א צח, ד ואילך. ובכ"מ.

37) בשייכות ד„הדר קבלוה כו' לשמחת פורים (שלמעלה ממדידה) – ראה לקו"ש חט"ו ע' 370 ואילך.

38) מגילה ז, ב.

39) מגילה שם. וכ"כ ברמב"ם הל' מגילה פ"ב

הט"ו „שותה יין כו“.

40) ל' הכתוב – מג"א ט, א.

באופן של „ויין מלכות רב כיד המלך“,
 שלא למעליותא, נעשה „יין . . רב“ ד-
 קדושה, שמחת פורים שלמעלה ממדידה
 והגבלה, עד דגם כאשר כל המועדים
 בטלים⁴¹ (ששמחת מועדים לא תהי' ב-
 חשיבות לגבי השמחה שתהי' בשמחת
 הגאולה⁴²), שתהי' שמחה למעלה ממדי-

דה והגבלה, ועד ש„שמחת עולם⁴³ על
 ראשם“⁴⁴ – שמחת פורים לא תבטל, „וימי
 הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים
 וזכרם לא יסוף מזרעם“⁴⁵.

(משיחות פורים תשכ"ז)

41) מדרש משלי ט (יל"ש שם רמו תתקמד).

42) ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרסו. וראה
 (בטגנון תורת החסידות) תוי"א מג"א קכא, איב (ושם
 צב, א). ועוד.

43) כפי' תמיד ונצח.

44) ישעי' לה, י. נא, יא.

45) מג"א ט, כח.

פורים ב

„הללו עבדי ה' (ולא עבדי אחשורוש)“, כי אכתי עבדי אחשורוש אנן.”

והיינו, שלטעם הא' והג' אין חיוב לומר הלל, ואילו לטעם הב' חייבים בהלל, אלא שיוצאים חובת הלל בקריאת המגילה (ול-דעת המאירי נפק"מ להלכה, במי שאין לו מגילה, דלטעם „קרייתא זו הלילא“ חייב בקריאת הלל).

ולכאורה צ"ע בטעם הג' „אכתי עבדי אחשורוש אנן“ (ופרש"י ד, לא נגאלו אלא מן המיתה) – הרי קושיית הגמ' עדיין ב-מקומה עומדת: „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן.“ וכי משום שאין המצב מתאים להפסוק „הללו עבדי ה'“ היו פוטר את האדם מל-הלל לה' על גאולתו „ממיתה לחיים“ (ש-גדולה יותר מגאולה „מעבדות לחירות“)?

ועכצ"ל, שהענין ד' „עבדי ה'“ נוגע ל-עצם אמירת הלל, דכאשר חסר תנאי זה ה"ו מעכב מלומר הלל, דרק קריאת ה-מגילה תיקנו מפני הקי"ו, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן, אבל בשביל אמירת הלל זקוקים למצב של „עבדי ה'“.

ב. והנה בגמ' שם ממשיר „בין לרבא בין לר"נ קשיא [וברפרש"י: „בין לרבא, ד-אמר להכי לא אמרי הלל דאכתי עבדי אחשורוש הוו, הא לאו הכי אמרינן. בין ל-רב נחמן, דאמר קריאת המגילה במקום הלל"] והא תניא משנכנסו לארץ לא הוכ-שרו כל הארצות לומר שירה, (ומשני) כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון. ומשמע, דגם לדעת רבא יתכן חיוב הלל גם לאחר

א. גרסינן בגמרא (בטעם תקנת ה-נביאים לקרוא את המגילה בפורים): „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה (ביציאת מצרים אמרו שירה על הים. רש"י), מ-מיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא, (ומשני) לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. יציאת מצרים דנס ש-בחוצה לארץ היכי אמרינן שירה, (ומתרץ) כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות ל-מר שירה. רב נחמן אמר קרייתא זו הלילא (קריאת המגילה זו היא ההלל). רבא אמר: בשלמא התם (ביציאת מצרים) הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה (שהרי לחירות יצאו. רש"י), אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן (דלא נגאלו אלא מן המיתה. רש"י).“

ונמצא, שיש ג' טעמים שלא תיקנו לומר הלל בפורים: א) לפי שנס פורים הי' בחוצה לארץ. ב) קריאת המגילה היא ב-מקום הלל. ג) לפי שאי אפשר לומר

(1) מגילה יז, א.

(2) בטורי אבן מגילה שם הקשה על פרש"י, ומ-פרש באר"א (דקאי על אמירת הלל בליל ראשון דפסח). ואכ"מ.

(3) ראה (בג') טעמים שבמגילה שם) גם ערכי י, - ובירושלמי פסחים (פ"י ה"ו) הובאו רק טעם הא' והג'. ע"ש.

(4) ברש"י גריס „אמר רבא“ (וראה הגהות מה-ר"ץ חיות מגילה שם). ובר"ף (וכיה בהגהות הבי"ח) גריס „מתקיף לה רבא מי דמי“. וראה בס' שצויינו לקמן הערה 20.

(5) תהלים קיג, א.

(6) וכיה ברמב"ם הל' חנוכה פ"ג סה"ז.

(7) כיה בריטב"א מגילה שם. שיטת ריב"ב

לר"ף שם. וראה ל' המאירי שם.

(8) מגילה שם. – וראה לקמן בפנים סוף ס"ג.

דוקאיי. ועד שאמרוי, "הקורא הלל בכל יום ה"ז מחריף ומגדף", דאע"פ שאנו מודים לה' בכל יום בתפלהי, "על נסיד שבכל יום עמנו", הרי שהוא ית' עושה לנו נסים "בכל יום" – מ"מ אין זה מחייב אמירת הלל (ואדרבה, "הקורא הלל בכל יום כו"), לפי שאינם נסים גלויים, ואמירת הלל היא דוקא על נס גלוי, כנ"ל¹⁶.

אלא שיש חילוק עיקרי בין "נסיד שב- כל יום עמנו" לנס פורים, ד"נסיד שבכל יום עמנו" הם החסדים הבאים בהנהגה טבעית, ונק' "נסיד" לפי שבאמת אפילו הנהגת הטבע ה"ה ענין של נסים (וכמבואר בכ"מ, שהטבע עצמו הוא "נסים" רבים מתמידים ותכופים כו"), משא"כ נס פורים הרי כל כולו היא הנהגה נסית, אלא שהנס הי' מלוכש בדרכי הטבעי¹⁷.

ולכן יש מקום לשקוט אם יש חיוב אמירת הלל בפורים: מצד הנס שבמאורע פורים – יתכן שיש חיוב באמירת הלל¹⁸,

שגלו ישראל על נס שנעשה בחוצה לארץ (חזרו להכשירן הראשון¹⁹).

ולכאורה תמוה, הרי לדעת רבא, כ"ז שלא נגאלו, מעבדות לחירות" אין אומ- רים הלל, וא"כ איך שייך חיוב הלל ל- אחרי "שגלו" ונמצאים במצב של "אכתי עבדי" (וכמפורש בר"ף ש, האי טעמא ד- רבא סגי לכל נס העשוי בחוצה לארץ בעוד שישראל בגלות²⁰)?

ג. ויש לומר הביאור בכל זה:

כל ג' הטעמים הנ"ל לזה שלא תיקנו לומר הלל בפורים, יסודם בנקודה אחת – שנס פורים לא הי' נס גלוי [שהרי לא מצינו בכל פרטי הנס דפורים ענין של שידוד מערכות הטבע וביטול מנהגו של עולםי, רק שהי' "נראהי בשכל שכל הסבות היו למעלה מהטבע"], ואילו תקנת קריאת הלל אינה אלא על נס שבגלוי

(9) לר"ף מגילה שם.

(10) בשו"ת חת"ס "א"ח סקצ"ב כ, דלרבא, מה שאמרו, "כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון" – "ראוי לחזור קאמר, אבל אין לנו", "כיון דכל הנסים שנעשו ושייעשו טרם גאולה העתידה אכתי עבדי או"ה אנן" (ועפ"ז מברא שם הא שבערכין שם הקשה רק על ר"ג ולא על רבא, ע"ש).

אבל לכאורה הי' פי' דחוק, שהרי מ"ש רבא, "אכתי עבדי אחשורוש אנן" הוא הוא גדר הגלות המונע מלומר הלל, וא"כ איך מתאים שוב לומר (כעין סברא הפוכה) שדוקא כשגלו ראוי לומר הלל (חזרו להכשירן הראשון²¹). ואכ"מ.

(11) באבןדרהם הל' ברכת הראי', דגם בפורים "יצא ממנהג העולם מפני ב' דברים", אבל גם ב' הדברים שמפרט שם אין בהם שידוד מערכות הטבע ואינם נסים גלויים כי"כ (ע"ש), וכונתו שמצדם חל על זה גדר, "נס" המחייב ברכת "שעשה נסים".

(12) ל' ה"תוי"א מג"א (צג, ריש ע"ד. ק, א). וראה גם אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' קנד: "רא כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו והי' גילוי אלקות כו". – וראה לקמן הערה 19.

(13) וכלשון הירושלמי (פסחים שם) "כשהקביה עושה לכם נסים תהו אומרין שירה" (משא"כ בבבלי שם ק"ו, א), "שיהו אומרין אותו . . על כל צרה וצרה . . ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתו".

(14) שבת ק"ח, ב.

(15) ברכת מודים בתפילת העמידה. וראה אוה"ת שבעהרה הבאה.

(16) ראה מדרש תלפיות אות ה' ערך הלל הג' דול. אוה"ת לתהלים שם (ע' קנ"ד). אוה"ת ברא" שית יט, א. ועוד. לקו"ש ח"ב ע' 16 ואילך.

(17) ל' אוה"ת לתהלים שם מחכמי המחקר. (וש"נ).

(18) ראה ביאור ג' אופנים אלה (נס גלוי, נס המלוכש בטבע, הנס שבהנהגת הטבע עצמה) ע"ד החסידות – אוה"ת לתהלים שם. וראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רכה ואילך.

(19) ראה אוה"ת שם, דכ"ו ד, "נס פורים . . ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו . . ע"ז שייך לומר הלל".

אלא שלכאורה צ"ע, שהרי בפועל אין אומרים

ה"ז יתירה מזה, דמלכתחילה לא תתכן אמירת הלל בפורים אלא בקריאת מגילה [בלבד].

ד. והנה טעם הדבר, שעל נס פורים אי אפשר לומר הלל להיותו נס המלוּבש ב־טבע, יש לבאר בשני אופנים:

(א) זהו מצד החפצא דהנס, שנס ה־מלוּבש בטבע אינו בגדר נס המספיק ל־חייב אמירת הלל (כמו בהנהגה הטבעית, עם היותה גם היא „נסִיךְ שבכל יום עמנו“, שאינה מחייבת לומר הלל, ואדרבה, אסור לומר הלל על הנהגה זו).

(ב) זהו מצד חסרון הגברא, דלהיות ש־קשה לאדם להכיר הנס שבהנהגה זו לכן אי אפשר לתקן ולחייב אמירת הלל ע"ז.

ויש לומר, שזהו החילוק בין שני ה־טעמים שאין חיוב של אמירת הלל כלל בפורים — (א) לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, (ב) אכתי עבדי אחש־ורוש אנו:

לטעם הא' ה"ז מפני החפצא דהנס: ידוע שבהשגחה האלקית יש חילוק בין ארץ ישראל וחוצ' לארץ, דעל ארץ ישראל אל נאמרי: „עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה“, שההשגחה ה־אלקית שם היא באופן גלוי, משא"כ בחוצ' לארץ שההשגחה האלקית מסתרת שם בלבושי הטבע²². ולכן ס"ל מ"ד זה שנס הנעשה בחו"ל (שאינו שם השגחה גלוי, ש־לכן גם הנס מלוּבש ומוסתר בטבע²³) אינו מסוג נס המחייב אמירת הלל.

21) עקב יא, יב.

22) ראה תניא אגה"ק סכ"ה (קלט, ב) ועוד, שבארץ העמים נמשכת הפעולת החיות ע"י ה־התלבשות בע' שרים כו'. וידוע הביאור במחז"ל (ע"ז ח, א) ישראל שבחז"ל עובדי ע"ז כהתרה הו (ראה תו"ח וארא קו. ב. סה"מ תנינ' ע"ז נח ואילך. ועוד).
23) ראה עד"ז חדא"ג מהרש"א ערכין שם.

ואילו מצד לבוש הטבע שבנס פורים — י"ל שפטורים מהלל (ע"ד העדר אמירת הלל בכל יום).

ועפ"ז יש לבאר דעת רב נחמן „קרייתא זו הלילא“, דיש לומר, שאין כוונתו שלא תיקנו לומר הלל בפורים לפי שכבר תקנו לקרוא את המגילה ולכן אין צורך (גם) באמירת הלל — אלא שאמירת הלל ב־פורים לא תתכן אלא בקריאת המגילה: מצד עצמו אין אדם מרגיש הנס שבמעשה פורים באופן המחייבו באמירת הלל (ש־היא על נס שבגלוי דוקא כנ"ל), כ"א דוקא בקריאת המגילה אפשר לו להלל את השם על נס זה — דלהיותה א' מכ"ד כתבי קודש, חלק מתורת אמת ו,תורה אור", הרי בה ועל ידה מואר ומורגש אמיתית הענין, שזה ה' נס מאת הקב"ה (ורק שנתלבש בלבושי הטבע). וזהו מ"ש ר"נ: „קרייתא זו הלילא“, והיינו שבקריאתה של המגילה בה תלוי גם כלולה אמירת ההלל.

[ונפק"מ למעשה, שלפי הסברה זו, הנה גם מי שאין לו מגילה אינו אומר הלל. וזהו בהתאם למ"ש באחרונים²⁴ ד„מסתומות דברי הפוסקים משמע דאין בו הלל לעו־לם“, אלא שהם ביארו, דמאחר שלא תיקנו חכמים הלל בפורים, שוב אין מקום ל־אמירתו גם אם אין לו מגילה. וע"פ הנ"ל

הלל בפורים. ואולי קאי להדיעה, קרייתא זו הלי־לא. ולהעיר ממחז"ל (פסחים ק"ז, א) „מדרכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע כו"י.

או יש לומר, שמצד גדר הנס שבפורים „שייך לומר הלל“, היינו שאינו מושגל כמו אמירת הלל בכל יום (על נסִיךְ שבכל יום עמנו) דה"ז מחרף ומגדף. אבל זה שפועל שאין אומרים הלל מצד הטעמים שבגמ', שייך להא שהנס ה' מלוּבש בטבע, ככפנים. ועז"ע.

20) ברכי יוסף או"ח סו"ס תרצג. שערי תשובה שם. שו"ת חת"ס שם. ועוד. — וראה שדי"ח כללים מערכת ההיא כלל עב. אסיפת דינים מערכת פורים ס"א. וש"נ.

זה ש"אכתי עבדי אחשורוש אנן" הוא רק בנוגע לעניני הגוף, משא"כ בנוגע ל- עניני הנשמה, הרי מאז מתן תורה נעשו ישראל "עבדי ה'" לעד²⁸, וכמפורש ב- כתובי²⁹, "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם", וכמחז"ל³⁰, "שטרי קודם" [וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם אביו³¹, ש"רק גופותינו ניתנו בגלות ובשעבוד מלכות, אבל נשמותינו לא נמסרו לגלות ושעבוד מלכות].

ולכן לא שלל רבא גדר ההלל בזמן הגלות, כי עניני הנשמה לא נפגעו על ידי הגלות, ובהם אפשר להיות הילול: ורק על נס פורים, שהי' מלוּבש בטבע, אי אפשר להיות הילול³¹, כי בשייכות לטבע (היינו דברים גשמיים, ובאדם עצמו – עניני הגוף³²), "עבדי אחשורוש אנן".

ורב נחמן ס"ל "קרייתא זו הלילא", שבכח התורה אפשר לאדם להמשיך הת- גלות אלקות גם בעניני הטבע, שגם בהם יורגש אור הקדושה.

ובעבודת האדם – כאשר הוא עובד את השם בכל עניניו הגשמיים באופן ש, כל מעשיך יהיו לשם שמים" ו, ובכל דרכיך

ורבא ס"ל, שלאחרי שגלו אין המקום חוצה לארץ שולל האפשריות דאמירת הלל³⁴, והחסרון הוא מצד הגברא, "אכתי עבדי אחשורוש אנן", שבכדי לומר הלל צריכים להיות "עבדי ה' ולא עבדי אש- ורוש", דרך מי שהוא במעלת "עבדי ה'" יכול להרגיש את ההנהגה הנסית בנס המלוּבש בטבע. משא"כ כאשר ישראל משועבדים לאומות העולם, אי אפשר להם להגיע להרגשה זו ובמילא אין מקום לאמירת הלל.

ה. ויש לבאר הענין בעבודת האדם:

החילוק בין ארץ ישראל וחוצה לארץ באדם עצמו הוא ההפרש בין עניני נשמתו ועניני גופו²⁵, שבנשמת האדם שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"²⁶ נרגש האור האלקי בגילוי ("ע"ד הענין ד", עיני ה' אלקיך בה"), משא"כ בעניני הגוף שהוא "חוץ" להת- גלות זו.

וזהו תוכן הדיעה הא' שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, דאמירת הלל היא ההילול על התגלות אלקית²⁷, וזה שייך רק מצד נשמת האדם, שהיא מרגישה התגלות זו, ולא הגוף.

ועפ"ז יש לבאר (בפנימיות הענינים) דעת רבא שאין אומרים הלל על הנס ד- פורים לפי ש, "אכתי עבדי אחשורוש אנן" ומ"מ ס"ל, "כיון שגלו חזרו להכשירן ה- ראשון":

(28) ראה גם מחזיק ברכה (להחיד"א) אור"ח שם. ושם, שלכן לא נקט הרמב"ם להלכה טעמי' דרבא (כג"ל הערה 6), כי "אינו (טעם) מרווח".

(29) בהר כה, נה.

(30) רש"י שם. תוי"כ ורש"י שם, מב. – וראה גבורות ה' להמהר"ל פס"א.

(31) שיחת ג' תמוז תרפ"ו (לקומי דיבורים ח"ד תרצב, א. סה"מ תרפ"ו ע' קצו. סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. ועוד).

(31*) וראה לעיל הערה 19.

(32) ולהעיר, ששחת פורים היא ע"י משתה, שמחה גשמית דוקא. וע"פ המבואר בפנים י"ל, שאין זה רק לפי שגזירת המן היתה על הגופים (ראה לבוש וט"ז אור"ח ס"י עטר), אלא שייך גם לאופן הנס, דכיון שבא בלבושי הטבע, לכן פועל יותר על הגוף.

(24) ראה חז"ק"ג שם, "משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה .. אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם ב- חו"ל".

(25) ראה גם סה"ש תנשא"ח ע' 156-7.

(26) ל' התנאי ח"א רפ"ב.

(27) ד"פ"י הלל הוא ענין המשכת האור והגילוי מלשון (איוב כט, ג) בהילו נרו" (לקו"ת צו יד, ד. ועד"ז בתרא' וישב ל, א. ובכ"מ).

דעהו", אזי הוא ממשיך בהם התגלות אלקות ע"ד עניני נשמתו.

וזהו גם הפירוש הפנימי במחז"ל³³ "מיסמך גאולה לגאולה", שצריכים להס- מ"ך גאולת פורים לגאולת פסח, שגאולת פסח, שבאה על ידי "שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם"³⁴ ובנסים גלויים, פעלה שבני ישראל יהיו "עבדי ה' ולא עבדי פרעה", ותכלית הכוונה היא

להסמ"ך ולהמשיך "גאולה" זו גם בגאולת פורים, שגם בעניני הטבע יהי נרגש ש- בעצם הם עניני נסים,

עדי קיום היעוד³⁵ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", ב- גאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

(משיחת פורים תשכ"ב)

33) מגילה ו, סע"ב.

34) ל' ההגדה.

35) ישעי' מ, ה.

תשא

שלוש וכיו"ב, ולכן נקט הלשון „אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם מלאכי השרת ירדו ל- מטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך אלא אימא נראה כמי שאכלו ושתרו“.

ועדו איתא בשמו"ר פרשתנו (עה"פ: „ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה“): „וכי אפשר לו לאדם להיות מ' יום בלא מאכל ובלא משתה, ר' תנחומא בשם ר"א בר' אבין בשם ר' מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסי' (אם אתה באת לתוך עיר צריך אתה לילך במנהגה. מ"כ) למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ונדמה להם למטה שיש אכילה ושתיה ירדו מלאכי השרת ואכלו ושתו שנאמר והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו אמר רבי יוחנן נראין כ- אוכלין ראשון ראשון מסתלק“.

ובזה יש לבאר גם כונת התוס' ב- גמרא שם, שעל לשון השי"ס „ואכלו סל- קא דעתך אלא אימא נראה כמי שאכלו ושתו“, הביאו ש„בסדר אליהו רבה קתני לא כאותו שאומר נראין כאוכלין ושתוין

6) כבמשנה פסחים פ"ד מ"א (נ, ריש ע"ב), „אל ישנה אדם מפני המחלוקת“. וראה בפ"י הגמ' שם נא, ב - הן לפי אב"י וכן לפי רבא (ראה פרש"י ורי"ח שם). וראה תוס' (נב, רע"א) ראי' שם, דגם במקום שמדינא עושה מלאכה כיון שדעתו לחזור אפילו הכי אל ישנה מפני המחלוקת. וראה גם תענית (י, ב) ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן. וראה טור א"ח סתקע"ד בשם ריב"א „ואפי' דעתו לחזור“ (וראה שם ס"ב ויג'). וראה בכנה"ל טושו"ע (ודאדה"ז) א"ח סתסיח ס"ד (ס"ט) ואל"ך. פרי"ח שם בארוכה.

7) וי"ל שזהו החיזוק בהוראת חז"ל באבות (פ"ב מ"ד) אל תפרוש מן הציבור לגבי „אל ישנה כו" - ראה מפרשי המשנה שם.
8) ד"ה נראין כאוכלין ושתוין.
9) פ"ב.

א. איתא בגמרא: „לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם מלאכי השרת ירדו ל- מטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך אלא אימא נראה כמי שאכלו ושתרו“.

ועדו איתא בשמו"ר פרשתנו (עה"פ: „ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה“): „וכי אפשר לו לאדם להיות מ' יום בלא מאכל ובלא משתה, ר' תנחומא בשם ר"א בר' אבין בשם ר' מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסי' (אם אתה באת לתוך עיר צריך אתה לילך במנהגה. מ"כ) למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ונדמה להם למטה שיש אכילה ושתיה ירדו מלאכי השרת ואכלו ושתו שנאמר והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו אמר רבי יוחנן נראין כ- אוכלין ראשון ראשון מסתלק“.

ויש לדייק בהשינוי בין לשון הגמרא ולשון המדרש, שבגמרא נאמר בלשון של שלילה - „אל ישנה אדם מן המנהג“, ואילו במדרש נאמר בלשון חיובי - „אזלת לקרתא הלך בנימוסי“.

ולכאורה נראה שהחילוק בין הגמרא והמדרש הוא בגדר של זה דצריך לנהוג כמנהג המקום, דלהש"ס (די"ל שכוונתו חיוב ע"פ הלכה) הוא תקנה מפני דרכי

1) בי"מ פו, ב.

2) בדק"ס הביא ג"י הכ"י ועוד „אל ישנה אדם

עצמו מנהג המדינה“. וראה שם עוד שינויים ב- מאמר הנ"ל.

3) פרשתנו לד, כח. וראה לקמן בפנים.

4) וירא יח, ח.

5) פמ"ו, ה.

6) משא"כ כשה"י שם י"ב חודש או שלושים יום (מטעם המנהג) או כשכא לעיר להשתקע שם, שאז לא הוי מטעם „אל ישנה“ אלא חיוב לפי שהוא כאנשי העיר (ראה א"ח הנסמן בפנים ההנרה. ב"ב ח, א. ר"ן פסחים שם. שו"ע אדה"ז א"ח סתכ"ט ס"ה ואל"ך. ועוד).

בעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, אבל למטה שיש אכילה ושתיה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכי אוכלין היו אלא נראין כאוכלין ראשון ראשון נסתלק.

הרי ששם הלשון „ולא אכל“ כבגמרא (ולא „ונדמה להם“ כבשמו"ר). ועוד, במדרש מסיים „וכי אוכלין היו אלא נראין כאוכלין כו“, והיינו שאין זו דיעה בפ"ע (כבשמו"ר שוהי דעת ר' יוחנן) אלא המשך למאמר זה.

אבל לאידך גם שם הלשון „עלת ל-קרתא הלך בנימוסה“, שהיא לשון חיוב, דלא כלי הש"ס.

ויש לומר, ששיטת הב"ר היא שיטה שלישית, כי הא ד„אזלת לקרתא הלך בנימוסי“ יש לפרש בב' אופנים: א) זהו דין בהנהגה בפועל¹⁵, שיש להתנהג כ-מנהג המקום, ב) שאין זה ענין של הנהגה לחוד, אלא שחלים עליו גדרים מקום זה, שנעשה כאחד מאנשי המקום, וב-חילא עליו לנהוג כמנהג המקום.

וזהו נקודת החילוק בין השמו"ר ש-מדייק שמשה רבינו „נדמה להם“ והב"ר שנקט רק שמשה „לא אכל“: להב"ר יסוד הדין לנהוג כמנהג המקום הוא ענין של הנהגה לבד ולכן מספיק שמשה רבינו „לא אכל“, ולהשמו"ר הוא דין וחיוב שמאחר שנעשה כאנשי המקום מחויב ל-נהוג כמנהג המקום, ולכן מדגיש ש„נד-מה להם“, וכדלקמן.

אלא אוכלין ושותין ממש מפני כבודו של אברהם¹⁰, ופליגא אדהכא – שע"פ הנ"ל, אין כוונת התוס' שפליגי אם אכלו בפועל או רק „נראין“ כאוכלין, אלא זוהי פלוגתא בהלכה¹². דהגמרא ס"ל שהוא רק שיליה, ד„אל ישנה אדם מן המנהג“, ולכן מספיק הא שהמלאכים „נראין כאוכלין“ כדי שלא תהי' מחלו-קת¹³; משא"כ להסדר אליהו רבה הוא חיוב להתנהג כמנהג המקום, ולכן היו צריכים לאכול ולשתות ממש.

והמדרש, דס"ל (כנ"ל) שהוא חיוב (הלך בנימוסי¹⁴), כתב (כמו הסדא"ר) „ואכלו ושותו“ (ורק ר' יוחנן פליג ואומר „נראין כאוכלין ראשון ראשון מסתלק“), שאכלו ושתו ממש. ועפ"ז מובן דיוק לשון המדרש בנוגע להעזר אכילת משה בהר – „למעלה שאין אכילה ושתיה“, עלה משה ונדמה להם“ (ולא כלשון ה-גמרא „ולא אכל לחם“), כי אין מספיק רק שלא יאכל, אלא צ"ל באופן דחיוב, ש„נדמה להם“.

ב. והנה מאמר רבי תנחומא שבמד-רש הובא גם בב"ר¹⁵, ושם הלשון: „עלת לקרתא הלך בנימוסה למעלה שאין אכי-לה ושתיה עלה משה למרום ולא אכל שנאמר¹⁶ ואשב בהר ארבעים יום ואר-“

10) וז"ל בתבוא"ר לפנינו: וכל האומר לא אכ-לו מלאכי השרת עם אאעיה לא אמר כלום אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח בשב-י לם פתח להם הקב"ה את פיהם ואכלו.

11) ל' התוס'. וראה דקיס"ס.

12) וראה פתח עינים להחיד"א ב"מ שם מה שפי בדברי התוס'.

13) להעיר מפרשי וירא שם „נראין כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג“. ובדפוס ראשון שם מוסיף: כד אזלת בקרתא כו. ואכ"מ.

14) פמ"ח, יד.

15) עקב ט, ט.

15) להעיר מסד"ה כשעלה משה למרום תר-ס"ז (הוספות להמשך תרס"ז ע' תרלא (כהוצאת תנשיא)): כד אזלת כו' זה בהנהגה חיצונית אבל אינם משתנים בעצם.

16) דהחיוב „אל תפרוש מן הציבור“ (ראה לעיל הערה 7) הוא לא רק חיוב ענין הנהגתו, אלא שנעשה חלק מהציבור.

„מי שישים כל מחשבתו אחר שלמותו כאלקיות והוא נוטה כולו אל השם יתעלה . . מפנה מחשבתו מזולתו . . מהם אשר באו אל בית המלך וזאת היא מדריגת הנביאים, יש מהם מי שהגיע מרוב השגתו ופנותו מחשבתו מכל דבר זולתי הש״י עד שנאמר בו ויהי שם עם ה׳ וגו׳ . . ומרוב שמחתו²² במה שהשיג לחם לא אכל ומים לא שתה, כי התחזק השכל עד שנתבטל כל כח עב שבגוף” – שלאופן זה נמצא, שזה ה׳ כענין טבעי (וכמבואר במפרשים²³ „כי לא הרגיש שום רעב ולכן לא אכל“).

[ועפ״ז צריך לומר, דזה שנפסק ל-הלכה שהנשבע שלא יאכל ז׳ יום ה״ז שבועת שוא, הוא לפי שהתורה על הרוב תדבר²⁴, אבל תתכן מציאאות ע״פ טבע שהגוף אינו צריך לאכוש יותר מז׳ יום, כמשה רבינו בהר].

(ב) בעלותו בהר עם ה׳ נשתנה טבע גופו להיות כמו מלאך באופן שלא הוצרך לאכילה ושתי׳ (כמו שמלאכים אין צריכים לאכוש²⁵).

[ויש לומר נפק״מ בין ג׳ האופנים הנל״ז (א) הוא רק שלילה ד, אל ישנה, (ב) הוא דין חיוב, להתנהג כאנשי ה-מקום, (ג) שנעשה כאחד מאנשי המקום]: לאופן הא׳, לא זו בלבד שמשפיק שרק נראה שנוהג כאנשי המקום, אלא שלא איכפת לן הסיבה להנהגתו, אם הנהגתו אינה באופן שונה מאנשי המקום ה״ז מספיק (כיון שלא תתעורר מחלוקת עי״ש¹⁸): לאופן הב׳ – צ״ל סיבת ההנהגה מפני שרוצה להשתוות אל אנשי המקום (שאו מקיים „הלך בנימוסה“), אבל מס׳ פיק שיתראה¹⁹ לאנשי המקום שהוא משתווה אליהם; ואילו לאופן הג׳ צריך להתנהג כן מצ״ע, כי עליו להיות כמו-תם].

ג. ויש לומר, שפלוגתא זו (בין ה-גמרא, שמו״ר ובי״ר) היא גם בגדרו של העדר אכילת משה רבינו בהר – שע״פ הלכה אי אפשר לאדם לחיות בלי אכילת יותר מז׳ ימים, וכפסק הרמב״ם¹⁹ שהנשבע שלא יאכל כלום שבעת ימים היא שבועת שוא²⁰ – שיש לבארו בג׳ אופנים:

(א) כביאור הרמב״ם במו״נ²¹, שכתב:

22 בתרגום קאפח: ומעוצם שגיייתו כו׳. ול-

עניינו אין חילוק.

23 פ״י שם טוב למר״ג שם.

24 מו״נ ח״ג פל״ד.

25 ולכאורה כן משמע גם בקה״ר פ״ג, יד: כך גזר הקב״ה על התחתונים שיאכלו וישתו ועל העליונים שלא יאכלו ושלא ישתו עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים כו׳ עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלים ואין שותים והי״ד ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, ומזה שקאי ובא בהמשך להגזירה בשיבות למת׳, כך גזר הקב״ה על העליונים שהיו עליונים ועל התחתונים שהיו תחתונים עמד משה ועשה עליונים תחתונים ותחתונים עליונים והי״ד ומשה עלה אל האלפים וירד ה׳ על הר סיני כן גזר כו״ משמע קצת שבעליית משה נעשה שינוי בטבע, שנעשה טבעו במדריגת „עליונים“ שאין אוכלים

17 ראה במקומות שבהערה 6.

18 שלכן אם הולך ממקום שאין עושין למקום שעושין אינו עושה כיון שהרואה אומר „כמה בטלני הוי בשוקא“ (פסחים שם נא, סע״ב), ורק אם הוא עסקן מאוד צריך לעסוק במלאכה – ראה רא״ש שם. טוש״ע יו״כ סי׳ תסח (הנ״ל הערה 6). וראה מלאכת שלמה במשנה פסחים שם.

18* משא״כ בצנעה שלא יודע הדבר להמון עם (ש״ע אדה״ז שם סי״ד).

19 הלי שבועות פ״ה ה״כ.

20 ראה כס״מ שם ובצפ״ע לרמב״ם שם כביאור פלוגתת הרמב״ם והר״י, שלהרמב״ם הוי שבועת שוא תיכף משנשבע.

21 ח״ג פנ״א.

מצד טבע גופו הי' צריך לאכו"ש, אלא שהי' בזה נס במשך ארבעים יום שלא אכל ושתה [דלאופן הב' הנ"ל לא הי' נס שנמשך כל הארבעים יום (כי ע"פ טבעו אז לא הי' צריך לאכול), ורק ברגע הראשון עשה ה' נס ששינה טבע גופו של משה: משא"כ לאופן הג' הי' זה נס נמשך במשך כל המ' יום]²⁷.

ד. וזהו החילוק בין ג' הדיעות – גמרא, שמו"ר ובי"ר:
להש"ס שהדין אינו אלא שלא ישנה

(27) ולאופן זה י"ע בדינו של משה לאחר המ' יום, כי י"ל דמאחר שטבע גופו לא נשתנה וגופו מצ"ע הי' זקוק לאכו"ש גם במשך המ' יום ורק שהקב"ה עשה נס שלא אכל מ' יום – הרי תיכף משנפסק הגס, מסתבר, שלא הי' יכול להתענות יותר. אבל י"ל שמ' יום אלה שחי באופן נסי אין לצרפם לחשבון הו' ימים שאא"פ לחיות בלי אכו"ש. ועצ"ע.

(*) להעיר ממזמנת במ"א במ"ש בד"ה אתה הוא הי' לבדך תשא בתחלתו, ההפסדות שבהם (צבא השמים) בלתי ניכרת כלל והם נראים חזקים כיום הבראם... וכשיעלה רצון הבורא ב"ה שיתבטלו... אז תוכר ההפסדות שתי' בהם כל משך קיומם – דלכאורה, זה סותר להמבואר בכ"מ (ראה בארוכה ס' החקירה להצ"צ בתחלתו. שם ע' קא ואילך. ובכ"מ) שקיומם עכשיו הוא כקיום דבר הנצחי ומה שיופסדו לע"ל הוא רק מצד רצון הבורא ב"ה – כי כיון שהנצחיות שבהם הוא מצד כח הא"ס שאינו מתלבש בפנימיותם, נמצא שמצד עניניו הם, הם נפסדים.

ועד"ז י"ל בנדוד' – גופו של משה כשעלה להר.

ולהעיר מהמידוע (ראה ספר הליקוטים דא"ח להצ"צ ערך משה (ע' אחרים ואילך). ושי"ג. ד"ה החודש הזה תרס"ו. ד"ה והי' תשי"ח פ"ו. ועוד), שביטול גופו דמשה הי' מצד נשמתו ולא מצד הגוף, דלא כאלהו (נשמה דב"ז), שהביטול שלו הי' מצד הגוף עצמו, עיי"ש בארוכה.

ויש לומר נפק"מ בפועל בין ב' אופנים אלה – בדין הנ"ל דנשבע שלא יאכל כלום שבעת ימים – דיש לחקור בדינו של משה רבינו לאחר המ' יום אם נשבע אז תיכף שלא יאכל (פחות מז' יום), אם הי' בגדר שבעת שוא: לאופן הא' שטבע גופו של משה לא נשתנה, ועוד זאת – שגם במשך המ' יום הי' הגוף (מצ"ע) רעב לחם אלא שלא פעל ושלט על משה ולכן לא אכל, מסתבר לומר, שלאחרי המ' יום כאשר ירד מז' ההר, לא הי' גופו של משה (שהי' מעונה מ' יום) יכול להתענות עוד והוי' שבעת שוא: משא"כ להדיעה שנשתנה טבע גופו של משה להיות כמלאך, הרי לאחר המ' יום, כששב מחדש טבע גופו, מתחיל אז חשבון חדש, ואינה שבעת שוא עד שישבע שלא יאכל ז' ימים²⁸.

ג) זה שלא הי' צריך לאכילה ושתי' הי' בדרך נס שנמשך כל הזמן, כלומר,

ושותים. וכן משמע לפי הפי' בדב"ר (פי"א, ד) „בשעה שעלה לרקיע אלקים כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין אף הוא כו"י.

(26) וי"ל שבנוגע למשה רבינו תלוי הדבר ב' שאלה נוספת אם יש למעלה הגדר דהמשך הזמן, שכן, רק אז שייך לחקור אם הימים שלאח"ז באים בהמשך לארבעים יום שהי' בהר או לאו. ולהעיר מהשקוי"ט (ראה צפעי"ג על הרמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ד) אם שייך זמן למעלה לאחר הסתלקות הנשמה מן הגוף, ובלשון הגמרא (כתובות לט, א) „יש בגר בקבר". וראה לקו"ש ח"ה ע' 103 ובהערה 45. ח"כ ע' 400. ועוד.

(*) ולהעיר מהמשך הדברים בקה"ר שם: כך גור הקב"ה על הים שיהא ים כו' עמד משה ועשה ים יבשה כו' (וראה שם כו"כ דברים כ"ו) – והרי בקי"ט המים נעשו כנד וכחומה כו' (בשלח טו, ח ובפרש"י. וראה גם שם יד, כב, שם, כט). כדברי אד"ה" בשער היחוד והאמונה פ"ב. וראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 90 ובהערות.

שנעשה בגופו), הרי גם זה נקרא קיום „הלך בנימוסה“, כיון שסיבת נס זה היתה שיהי' בהנהגת דעליונים.

[אבל כיון שאין צריך להעשות כ- אנשי המקום ממש, ודי בזה שדומה להם בהנהגתו, לכן כשהמלאכים ירדו למטה מספיק זה שהיו „נראין כאוכלין“, אף שלא אכלו בפועל (ע"ד הנ"ל בשיטת הש"ס)].

ה. ואת"ל מפורש ע"ד ג' אופנים הנ"ל במדרש גופא²⁸, בפרשתנו עה"פ²⁹ „ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה“, וז"ל:

הה"ד טוב לי כי עניתי למען אלמד חוקיך³⁰, לטובתו של משה נתענה ק"כ יום שקיבל את התורה, ומאין הי' משה אוכל מזיו השכינה שנאמר³¹ ואתה מחי' את כולם ד"א מאין הי' אוכל מן התורה שנאמר³² בן אדם את אשר אתה תמצא אוכל כו' ד"א מלחמה של תורה כד- כתיב³³ לכו לחמו בלחמי מנין שלא ישן ולא נתנמנם משל למלך שהי' אוהב ל- תיסומן (ממונה על אוצר המלך. מ"ב) אמר לו מדוד לך דינרי זהב משמחתו לא ביקש לא לאכול ולא לשתות ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד אלו, כך משה מודד התורה שכח ולא אכל ולא שתה ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד שלא אמר לי אלא מ' יום בלבד אמר הקב"ה נצטערת חייך אין אתה מפסיד בלוחות הראשונות לא היו אלא י' הדברות בלבד עכשיו שנצטערת אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות כו'.

אדם ממנהג המקום, מספיק שלא יאכל בפועל, ובהתאם לזה ס"ל שהעדר אכילת משה לא הי' נס אלא כענין טבעי, שמצד גודל שמחתו וטירדתו בקבלת התורה (והיותו „עם ה'“) לא הרגיש רעב הגוף.

[וזהו ע"ד שהמלאכים רק „נראה כמי שאכלו ושתו“, כי לא נשתנו ולא היו צריכים לאכילת – וכן כאן, שגופו של משה (גם במשך מ' יום אלה) הי' זקוק לאכילת, אלא שהי' נראה כאילו אינו צריך מפני גודל עיסוקו של משה ב- קבלת התורה].

ואע"פ שלפ"ז אין העדר האכילת אצל משה דומה להעדר אכילת המלאכים (שהם רוחניים שמעיקרא אינם זקוקים לאכילת) – הרי זה מספיק לקיים „אל יטנה אדם מן המנהג“, כיון שלא הי' משה אוכל ושותה (וכנ"ל ס"ב, שלאופן זה לא איכפת לן הסיבה שאינו משנה ממנהג המקום, דהעיקר הוא רק שלא יהי' שינוי שיכול לעורר מחלוקת).

להשמור שס"ל ש„הלך בנימוסי“ פירושו שנעשה כא' מאנשי המקום, אינו מספיק זה שלא אכל בפועל, אלא צ"ל שהי' שינוי בטבע גופו של משה רבינו, שנעשה כמו מלאך³⁴ שאינו זקוק ל- אכילת [וע"ד זה שהמלאכים אכלו ושתו ממש], וזהו דיוק לשון השמור"ר „ונדמה להם“ (כנ"ל):

ואילו הב"ר דס"ל שהדין ד„הלך בנימוסה“ הוא רק ענין בהנהגת האדם, נקט שהי' בזה נס תמידי, דאף שלא נשתנה טבע גופו, מ"מ, כיון שבפועל היתה „הנהגת“ גופו של משה כמו הנהגתם של מלאכים (מצד הנס התמידי

28) שמור"ר שם, ז.

29) לד, כז.

30) תהלים קיט, עא.

31) נחמי" ט, ו.

32) יחזקאל ג, א. ושם: את אשר תמצא.

33) משלי ט, ה.

34) ראה גם פ"י המהרז"ו שם. שו"ת שבות

יעקב ח"א סו"ס צא.

אלא ס"ל, שכשם שאצל מלאך ישנו גדר של אכו"ש³⁶, ומזונו הוא מזון רוחני, כן ה' מזונו של משה במ' ימים אלה מזון רוחני – תורה. ולכן מביא הכתוב „בן אדם את אשר אתה תמצא אכול גוי“, שמדגיש שנשאר בו הטבע (של „בן אדם“) שזקוק לאכילה, אלא שבעלותו להר ה' מזונו ומאכלו מן התורה.

[וזהו החילוק בין הפי' הג' „מלחמה של תורה“ והפירוש הב' „מן התורה“, ד„מן התורה“ מדגיש שמזונו הוא מן התורה עצמה, משא"כ „לחמה של תורה“ י"ל שזהו שהתורה היא במקום לחם גשמי, היינו שמצד הטירדא בתורה לא מרגישים הצורך במאכל גשמי. ועצ"ע]:

משא"כ לפי' הא' „שהי' אוכל מזיו השכינה“ ומביא הכתוב „ואתה מחי' את כולם“, לא היתה כאן פעולה של אכילה, כ"א רק ענין נסי מצד הקב"ה, מה ש„ואתה מחי' את כולם“³⁷, שחיות גופו של משה ה' ממש כקיום נשמתו של אדם (וכן דהמלאכים לדיעה זו), שאין צריכים אכו"ש ורק נהנים מזיו השכינה³⁸

וצ"ב במאי פליגי אם אכל מזיו ה' שכינה או מן התורה או מלחמה של תורה.

והנה מהחילוקים בין ג' הפירושים: בפ"י הא' אומר שהי' אוכל „מזיו השכינה שנאמר ואתה מחי' את כולם“: בפ"י הב' מביא הכתוב „בן אדם את אשר אתה תמצא גוי“: בפ"י הג' הלימוד הוא מהכ"י תוב „לכו לחמו בלחמי“, וממשיך³⁴ „מנין שלא ישן כו“, ומאריך במשל הנ"ל ש- „שמחתו לא ביקש לא לאכול ולא לשתות . . . שכח ולא אכל ולא שתה . . . אמר הקב"ה נצטערת כו“.

ועפ"ז יש לומר, שג' פירושים אלה מה ה' מאכלו של משה, הם בהתאם לג' האופנים הנ"ל בגדר המנועות משה מ- אכו"ש בהר³⁵:

בפירוש הג' מודגש שהעדר האכו"ש (וכן שינה) דמשה ה' רק מצד טירדתו בקבלת התורה, והיז ע"ד דברי המו"נ הנ"ל, שלפ"ז לא ה' כאן נס, וגופו של משה ה' זקוק לאכו"ש והי' רעב, אלא שמשה רבינו לא הרגיש רעב ולא אכל.

וזהו גם פירוש דברי המדרש שמשה רבינו נצטער – דלכאורה תמוה, איך אפ"ל שמשה רבינו יצטער על העדר אכו"ש בעלותו לקבל התורה מהקב"ה? – אלא כוונת המדרש, שגופו של משה רבינו מצ"ע ה' בעינו וצער אלא שמשה רבינו לא הרגיש בצערו של הגוף מחמת רוב טרדתו ושמתו בקבלת התורה:

לפירוש הב' י"ל, שנשתנה טבע גופו של משה רבינו שהי' כטבע של מלאך,

36 בכללות גדר אכו"ש של מלאכים – ראה לקו"ת ר"פ צו. מאמרי אדמו"ר האמצעי בראשית (ע' קיב ואילך). ועוד.

37 להעיר מב' הדיעות ביומא (עה, ב) בענין לחם אבירים אכל איש, אם מן הוא אכילת מלאכי השרת. ולפ"ז נפק"מ גם לגבי משה – ראה עיון יעקב לע"י יומא ובי"מ שם. וראה כ' אופנים במשה בתו"א ח"ש (טו, א), יתרו (עד, א) ושם בהוספות (קיג, ג"ד). מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב (ע' תקצו ואילך). ועוד. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1037 הערה 19 בשה"ג. וראה בהנסמן לקמן הערה 39. ואכ"מ.

38 ראה לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב: „העוה"ב אין בו גוף וגוי“ אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתי' כו' כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתי' כו' אלא צדיקים יושבים כו' ונהנין מזיו השכינה. וע"פ

34 ראה יפ"ת (ובהשלם) שם, שההמשך „מנין שלא ישן כו“ הוא לפירוש הג' „ד"א מלחמה של תורה“.

35 ראה יפ"ת (ובהשלם בפ"י דברי המדרש והחילוק דג' הפירושים.

וזהו קיומם וחיותם³¹.

ובמ' ימים האחרונים, שעלה לקבל לוחות שניות, והם היו „ברצון“⁴¹ (כמו ימים הראשונים), העדר אכו"ש שלו הי' נס, אלא שכשם שהלוחות השניות לא היו מעשה אלקים, כמו"כ העדר אכו"ש של משה בהר, לא הי' נס תמידי מאת ה', אלא שנזדכך גופו להיות כגופו של מלאך שאין צריך אכו"ש (גשמית).

ועפ"ז מדוייק עוד חילוק בין השמו"ר וב"ר הנ"ל – שבכ"ר מביא הכתוב דפ' עקב⁴² „ואשב בהר גו' לחם לא אכלתי גו' המדבר במ' יום הראשונים, ואילו בשמו"ר קאי⁴³ על הכתוב דפרשתנו שמדבר במ' יום אחרונים⁴⁴ – כי הבי"ר ס"ל שהי' באופן נסי כנ"ל, ולכן הביא הכתוב דפ' עקב שמדבר ע"ד עליית משה מ' יום הראשונים; משאי"כ השמו"ר שס"ל שנשתנה טבע גופו של משה עד ש„נדמה להם“ – קאי על הכתוב דפר' שתנו במ' יום האחרונים.

אבל לאידך, כשם שיש מעלה בלוחות שניות על לוחות ראשונות, דאף שלוחות ראשונות היו במעלה עליונה יותר, מ"מ, הי' שייך בהם שבירי⁴⁵, משאי"כ לוחות שניות⁴⁶, קיימות לנצח – עד"ז בענין העדר אכו"ש של משה, שאף שבאופן הא' הי' נס יותר, מ"מ אין זה שייך לטבע גופו של משה, משאי"כ כא-

1. ויש לומר, שכיון שאלו ואלו דברי אלקים חיים, הרי כ"א משלשת אופנים אלה הי' במ' יום אחרים שהי' משה בהר:

עליית משה במ' ימים הראשונים הי' תה לקבל לוחות הראשונות, שהיו מעשה אלקים ומכתב אלקים⁴⁰, נס שלמעלה מן הטבע לגמרי, ובהתאם לזה גם העדר האכו"ש של משה לא הי' בגדר של טבע, ואפילו לא מצד שנתעלה גופו להיות כטבע של מלאכים – אלא הי' ענין נסי מצד הקב"ה:

במ' ימים האמצעיים (שהיו בכעס⁴⁷) לא היתה הנהגה נסית, והעדר האכו"ש של משה הי' ענין טבעי, שמרוב טירדתו ועסקו בהיותו עם ה' לא הרגיש דרישות גופו:

הג"ל י"ל כדונתו לשלול לא רק אכו"ש גשמית אלא כל אופן וגדר של אכו"ש (גם אכו"ש רוחנית). וראה שם ה"ד (ראב"ד שם הי"ב וה"ד ונ"כ הרמב"ם שם).

39) ראה שמו"ר (שם, ה) „לחם לא אכל אבל מלחמה של תורה אכל כו' ד"א ויהי שם עם ה' לחם לא אכל כו' בעוה"ז אבל לעולם הבא הוא אוכל מלחמה של תורה כו' אלא מאין הי' אוכל מזיו השכינה הי' ניוון ואל תתמה החיות שנושאת את הכסא מזיו השכינה הן ניוונות“ ולכאורה מזון מזיו השכינה הוא למעלה מלחמה של תורה. וראה מפר' שי המדרש. ועי"פ הג"ל י"ל שבמדרש כאן הכוונה „בעוה"ב“ היא לעולם הנשמות בגופים וכדעת הרמב"ן בשער הגמול (וראה זח"א קלה, ב), וכיון שמשה בהיותו למעלה הוא ניוון מזיו השכינה הי' כנשמה בלי גוף. וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ב ע' תסדס. אוה"ת דרושי יוה"כ ע' איתקפו (ושם מפרש מזון מזיו השכינה בהמשך לקה"ר הג"ל הערה 25). וראה מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תקיח ואילך. ספר הליקוטים דא"ח דהצ"צ הג"ל (הערה 27 בשו"ג), בגדר הגופים והאכילה לעיל (עוה"ב).

40) פרשתנו לב, טז.

41) פרשי' פרשתנו לג, יא. עקב ט, יח.

42) ט, ט.

43) וכן בקה"ר הג"ל הערה 25.

44) וצ"ע בחדא"ג מהרש"א יומא שם, דמפרש הכתוב דפרשתנו על מ' יום האמצעיים. ע"ש.

45) ראה פסחים פז, סע"ב. ירושלמי תענית פ"ד ה"ה.

46) ראה תנחומא פרשתנו לא. פרשי' לד, ג. וראה לקו"ש ח"ט ע' 68 ואילך במעלת לוחות שניות על לוחות הראשונות, שהיא בדוגמת מעלת בע"ת על צדיקים, שהתשובה היא מצד הבע"ת עצמו ולא מצד גילוי אור; ועד"ז המעלה בקדושה שני' דאי על קדושה ראשונה. ע"ש בארוכה.

אירים כמו נשמה⁴⁶, ולכן בא זה דוקא לאחרי היותו בהר במ' יום האחרונים, שאז נזדכך גופו של משה, עד ש"קרן עור פניו".

(משיחת ש"פ נשא תשמ"ו)

שר נזדכך גופו של משה להיות כמלאך, ה"ז ענין פנימי יותר.

ויש לומר שזהו הטעם ש"קרן עור פניו"⁴⁷ של משה דוקא בירידתו מן ההר עם לוחות האחרונות ביום הכפורים, ולא ברדתו מן ההר עם לוחות הראשונות לאחר מ' יום הראשונים⁴⁸ — כי⁴⁹ זה שפני משה מבהיקים עם קרני הוד מורה על זיכוך החומר גופא, עד שפניו מ-

47 פרשתנו לד, כט ובפרש"י.

48 ראה רא"ם וגו"א לפרש"י שם. וראה באר"כ כה יפ"ת השלם לשמו"ר שם, יא.

49 ראה יפ"ת שם הדרך הג' בתחלתו. וראה ספר הליקוטים שם ע' אתרסט.

50 ראה אור"ת פרשתנו ס"ע ביעה (הובא בספר הליקוטים שם ע' אתרעג) שמפרש דברי עמק המלך (שט"ז פל"ז) ש"לוחות שניות היו ישראל בעלי תשובה ובמקום שבע"ת עומדים בו' וע"כ זכה אז דוקא משה לבחי' כי קרן עור, שמבחי' עור נעשה אור דוגמת כתנת עור ובתורתו של ר"מ כתנת אור" (וע"ש ע' ביעו) מה שמקשר זה עם פי' השלי"ה). וראה בארוכה לקו"ש ח"ט שם. ס' השיחות תשנ"ב ח"ב ע' 433 ואילך.

תשא ב

אחא, ור' חייא שאירע התם שמע זה ג"כ אבל לא לו אמר ר"ה או ר"ש, אז אינו מחוייב לומר בשם אומרו, כי ע"ז אין ראי' ממרדכי ואסתר שהתם אמר מרדכי לאסתר, ורק כשר' יוסי שאלו ממאן שמעת לה אז סיפר לו ר"ח ממי שמע.

ועפ"ז א"ש ג"כ הלשון דר"י ממאן שמעת לה ולא אמר מאן אמר לך, הוא כי ר' יוסי הבינו שלא אמרו דרוש זה לר' חייא כי א"כ ה"ו אומר לו בשם אומרו. . לכן שאלו ממי שמעת לה, היינו לא מאן אמר לך אלא ממאן שמעת לה, שלא אמרו זה לר"ח אלא שר"ח שמע זה. עכ"ל.

ב. וצריך להבין: אמירת דבר בשם אומרו אינה רק סגולה לגאולה כמרז"ל הנ"ל, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (שמקורו במס' אבות, ו- הובא גם בחולין" ובנדה"י, כמ"ש אאמור" בהמשך דבריו שם), אלא הוא חיוב ג- מור, והובא להלכה במגן אברהם"י, ד- „כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר

(8) קד, ב.

(9) יט, ב.

(10) ארי"ח סקניו סק"ב. ובשלי"ה (עג, סע"א) ומדברי קבלה ומד"ס פ"ק דנדרים (ראה לקמן ובהערה הבאה) תני ר' חייא כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלא שנאמר אל תגזול דל כי דל הוא.

א. בזהר פרשתנו מסופר אודות ר' יוסי ור' חייא שהלכו בדרך ודברו ב- עניני תורה, ולבסוף אמר ר' חייא דרוש עה"פ, „והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים. . ונהרו אליו כל הגוים“, ולאח"ז אמר ר' יוסי „זכאה ארחה דא דזכינא להאי מלה, א"ל (ר"י) ממאן שמעת לה, א"ל (ר"ח) יומא חדא הוינא אויל בארחה ושמענא וחמינא לי' לרב המנונא סבא (נ"א לר' שמעון) דהוה דריש להאי קרא לרבי אחא“.

וראמור"ר בהערותיו לספר הזהר הא- ריך בביאור דברי הזהר ע"ד הקבלה, ובתוך דבריו כתב, וז"ל:

„ר' חייא בתחלה כשאמר לר' יוסי זה הדרוש לא אמרו בשם ר"ה או ר"ש, ולכאורה הרי צריכין לומר דבר בשם אומרו, וכמאמר' כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, הנה עפ"י פשוט י"ל שאימתי צריכים לומר דבר בשם אומרו הוא כשהאומר הדבר אמר לו זה האומרו אז הוא צריך לומר בשם אומרו, וכמו במרדכי ואסתר שמשם נל- מד זה שאמר מרדכי לאסתר כמ"ש ויגד לאסתר המלכה, אז צריך השומע ממנו לאמרו בשם אומרו כמ"ש ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, משא"כ בנדוד"ד לא אמר זה ר"ה או ר"ש לר' חייא רק לר'

(1) ח"ב קפח, א.

(2) שם קפט, ב ואילך.

(3) ישעי' ב, ב.

(4) קצ, א.

(5) לקוטי לוי"צ ח"ב ע' קמ.

(6) אבות פ"ו, ו (בסופו). מגילה טו, סע"א. ועוד

(הובאו לקמן).

(7) אסתר ב, כב.

* ולהעיר שלא הביאו אדה"ז בשו"ע שלו ש.מיוסד עפ"י דעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים ובראשם הרב בעל מ"א (לשון הרבנים בני הגאון המחבר לשו"ע אדה"ז, אף שבס"מ זה עצמו מביא כ"כ דברים מדברי המג"א לפניו ולאח"ו.

ועכצ"ל שמדבר כאן באופן שאין כזה
האיסור ד"אל תגזול דל".

ג. ויובן זה בהקדם שמצינו כמה
מאמרי רז"ל שלא נאמרו בשם אומרם,
כמודגש במיוחד אצל רבי אליעזר ה-
גדול, שאף ש"לא אמר דבר שלא שמע
מפי רבו לעולם"¹⁶, מ"מ יש ריבוי מא-
מרים שלו שלא הזכיר בהם שם רבו,¹⁷
ומדוע לא חש להא דכל שאינו אומר
דבר בשם אומריו עובר בלאו.

[לכאורה יש לומר ע"פ מ"ש בגמ"¹⁸
„אזל ר' אלעזר אמר לשמעטא בי מדר-
שא ולא אמרה משמי דר' יוחנן שמע ר"י
איכפיד כו' עול לגבי רבי אמי ור' אסי
א"ל כו' וכי על כל דבר שאמר יהושע
הי' אומר להם כך אמר לי משה אלא
יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעים
שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר
תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעים
כי שלך היא"¹⁹].

ועפ"ז י"ל שעד"ז הוא גם בר' אליעזר

בלאו (נדרים פ"ק¹¹) [ומקורו במדרש¹²
„אמר רבי חזקי' אמר רבי ירמי' בר אבא
בשם רבי יוחנן כל שאינו אומר דבר
בשם אומריו עליו הכתוב אומר¹³ אל
תגזול דל כי דל הוא וצריך אדם כשהוא
שומע דבר לומר אותו בשם אומריו"¹⁴].

ולפי זה צ"ב במ"ש אאמו"ר ש"עפ"י
פשוט י"ל שאימתי צריכים לומר דבר
בשם אומריו הוא כשהאומר הדבר אמר
לו זה האומר או הוא צריך לומר בשם
אומריו, וכמו במרדכי ואסתר¹⁵ — דלכ-
אורה, חילוק זה יש לו מקום רק לענין
הסגולה דהבאת גאולה לעולם, דכאשר
האומר רק שמע הדבר מהאומר אבל
לא אמרו לו אין ראי' ע"ז ממרדכי ו-
אסתר ניון „שהתם אמר מרדכי לאסתר",
אבל בנוגע להלאו ד"אל תגזול דל"
מובן ששייך גם כששומע דבר שנאמר
לאדם אחר, ואדרבה, לכאורה הוי יותר
בגדר „גזילה"¹⁶ מבעל המאמר כששומע
דבר שנאמר לאחר, שבעל המאמר לא
נתכוין לאמרו אליו אלא למישהו אחר,
והוא כאילו חוטף ואומר מה ששמע מפי
אחרים מבלי להזכיר שם אומריו.

(16) סוכה כו, סעי'ב. ושי"ג. וראה שם כת, א:
הוקקתוני . . מרבתי (ראה לקמן הערה 21) . . לא
אמרתי דבר שלא שמעתי מרבי מעולם. ועד"ז כיומא
סו, ב.
(17) להעיר מחדאג' מהרשי"א ברכות (כו, ריש
ע"ב), מצינו בכמה זוכתין דגם דבר שלא שמעו
מרבם אמרו חכמים חסנרא ואפשר לומר דדבר
שאינו של סברא לא אמרה ריא בשם רבו כיון שלא
שמע מפיו, ולפי דבריו נמצא דדברים של סברא
אמר מדעתו (אף שלא שמעם מרבו), אבל ראה פתח
עינים להחיד"א ברכות שם שמטוניית הגמ' בסוכה
שם נראה דגם דבר של סברא לא אמר אלא מה
שמע מרבו.
(18) יבמות צו, סעי'ב. ועד"ז בירושלמי שקלים
פ"ב ה"ה.
(19) וראה עד"ז בירושלמי ברכות פ"ב ה"א.
מריק פ"ג ה"ו. וכ"ה להלכה — ראה נ"כ הטושי"ע
ויד' סרמ"ב סכ"ד.

(11) בנדרים לפנינו ליתא. וראה שו"ת נוב"י
אורח' מהד"ת ס"כ: הגהות רעק"א לשו"ע: שערי
תשובה שם: ועוד — שמקורו במדרש תנחומא ויל"ש
שבהערה הבאה.
(12) תנחומא במדבר כב. יל"ש במדבר רמז
תרצה. יליש משלי עה"פ רמז חתקס.
(13) משלי כב, כב.
(14) ולהעיר שבמדרש שם ממשיך „משלישי
הלכה, ששנו רבותינו, אמר רבי תנחום הלבבר
מקובל אני מרבי מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה
למשה מסיני כו". ובזית רענן שם, ומזה למדנו
שצריך לומר השמועה בשם אומריו עד השלישי".
וראה לקמן הערה 47.
(15) להעיר משלי"ה (קפג, ב), „שיאמר דבר בשם
אומריו ולא יגזול דעת האומריו כי גזילה זו יותר גזילה
מגזילת ממון כו".

מצוה קעביד אם יאמר בשמו²⁴, ד"אל²⁵
תמנע טוב מבעליו²⁶.

ד. ונ"ל הביאור בזה:

אף שריב"ז אמר על תלמידו ר"א שהוא „בור סוד שאינו מאבד טיפה²⁷“, מובן שר"א לא הסתפק בידיעת תורת רבו, אלא ודאי התייגע והתעמק בהבנת הדברים עד שהם נתעצמו בשכלו והשגתו, באופן שהשתכנע והבין הדברים ונעשים שכלו, וא"כ מה שאמר אח"כ דבר זה אינו ענין של חזרה על דברי רבו בלבד אלא שדבר זה הי' מוכרח מצד שכלו.

[וע"ד המבואר בכ"מ²⁸ לגבי תנאים ואמוראים, שפסקי הדינים שלהם היו עי"פ שורש נשמתם, וכמו בפלוגתא דבי"ש ובי"ה, שבי"ש ששרשם מבחי' הגבורות

הגדול, שלא הוצרך לומר דבריו בשם רבו כי הכל יודעים שכל דבריו הם של רבו²⁹.

אבל לכאורה דוחק לתרץ כן הנהגת ר' אליעזר הגדול, דממה שאמר „הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי³⁰“, „רבתי“ לשון רבים, מוכח שהי' לו יותר מרב אחד, וא"כ הי' צריך להזכיר³¹ בכל דבר מאיזה רב קיבלן].

עי"פ פשוט יש לומר דהלאו ד"אל תגזול דל" הוא ע"ד גזילה בפשטות, ש"דבר שאין בעה"ב מקפיד עליו אין בו משום גזל³², ועד"ז בדברי תורה שהאי"סור הוא רק כשהאומר מקפיד שיאמרו הדבר משמו, אבל כשאינו מקפיד ליכא הלאו דאל תגזול דל, ולכן מובן שר' אליעזר לא עבר עי"ז כי רבותיו לא היו מקפידים בזה.

אבל נוסף על הדוחק בעצם הדבר, דלכאורה צריך הרב להודיע בפירוש שאינו מקפיד ולא מספיק שהתלמיד יודע זאת מסברא [ועוד, דלכאורה כדי לבטל חיוב לומר דבר בשם אומרו מחמת כבוד רבו, אינו מספיק שרבו רק לא יקפיד עי"ז אלא צ"ל מחילה], הרי זה רק מבטל האי"סור, אבל פשיטא דאין זה מהודר ולפנים משורת הדין, ואדרכה

(24) וראה ש"ך שם סקמ"ג בסופו „אסור לומר בסתם וכשי"כ משם עצמו דבר ששמע מאחרים דהוי מתעטף בטלית שאינו שלוי. וראה ברית עולם לספר חסידים סי' רכד. אבל צ"ע אם זה שייך לר"א, כיון שידוע שלא אמר דבר שלא שמע מרבו(תיו) מעולם. ולהעיר שבנוגע לרבי אליעזר איתא במדרש (פסיק' תא דפ' פרה. תנחומא קתת ח. במדב"ר פייט ז) „כשעה שעלה משה לשמים שמע קולו של הקב"ה שהוא יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה' רבי אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים" – שאמרה בשם רבי אליעזר ולא בשם רבו (רבתי).

(25) משלי ג, כז.

(26) וראה (בכמה פרטי דינים וכו') באומר דבר בשם אומרו) המובא בשד"ח כרך ז (פאת השדה מערכת האליף כללים כלל קמג) איתקמא, א ואילך. כרך ח' (שיורי הפאה מערכת הא' כלל לה) איתשטו, ד ואילך. ובכ"מ.

(27) אבות פ"ב מ"ט.

(28) ביאורו' וישלח כ, ב.

(20) לכאורה כן פירש בכס"מ לרמב"ם הל' ת"ת

פ"ה ה"ט בהך דר"א דסוכה.

(21) סנהדרין סח, א. וראה גם סוכה שבהערה

16 (ואולי – מכיון שמתחיל מ„רבתי“ ומסיים „מרבי“ – „רבתי“ (בסוכה) לאו דוקא).

(22) ראה בי"ח וש"ך יו"ד שם. וראה בארוכה יד

מלאכי כללי התיי"ו סי' תרסג. וראה בנוגע לר"א בפרט – בהקדמת הרד"ל לפדר"א („שם האחד אליעזר“) אות ז' ד"ה ובענין הא דדבר (ואילך).

(23) ראה ב"ק בסופו. וראה סח"מ סו"ס שנח

ושריע שם ר"ס שנט.

* ראה ענדי' חגיגה טו, ב. ועוד.

דול, שאין בזה הענין ד, "אל תגזול דל"³⁵, כי הוא נעשה הבעלים על התורה של-מד.

ומעתה מוכן מה שלא הזכיר אאמור"ר בביאור דברי הזהר האיסור ד, "אל תגזול דל" אלא רק הענין ד, "מביא גאולה לעולם" — כי גבי ר"ח לא שייך הענין ד, "אל תגזול דל" [כדמוכח מזה גופא שלא הזכיר ר"ח שם בעל השמועה עד ששאלו ר"י, "ממאן שמעת לה?"] והיינו לפי שהתייגע בהענין³⁶ עד שהבין הדבר בשכלו ונתעצם עמו, וכנ"ל.

[ועד"ז הוא במה שהביא אאמור"ר³⁷ "מה שמצינו בחולין דק"ד ובכריתות דכ"ג ובנדה ד"ט ששנו במשנה דעת הת"ק ואח"כ דעת ר' יוסי, ופריך בגמרא שם ר' יוסי היינו ת"ק, ומתרץ הא קא משמע לן מאן ת"ק ר' יוסי, כל"ס האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי . . ועיין בפרש"י בחולין שם שהתנא שכח ולא הזכיר שמו בתחלה וחזר

מחמירים, וב"ה ששרשם מבחי' החסדים מקילים³⁸ — דלכאורה, תורה לא בשמים היא³⁹, וכיצד אפשר לפסוק ע"פ שורש נשמתם? — אלא שהפס"ד שלהם ה' ל- אחרי ההתבוננות והיגיעה בשכלם כפי שהם למטה, נשמות בגופים דוקא, היינו, שלא הסתפקו במה שהתקבל אצלם מצד שורש נשמתם, אלא התייגעו בהבנת ר-השגת הענין עד שהבינו כך בשכלם ל-מטה בגוף⁴⁰].

וענין זה, שדבר תורה המתעצם עם שכלו ה"ה נחשב שלו, מצינו גם להלכה, כדאימא בגמ'³² ש, "הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר³³ ו'ה' הולך לפנייהם יומם . . הכי השתא התם הקב"ה עלמא דילי' הוא ותורה דילי' היא מחיל לי' ליקרי' הכא תורה דילי' היא (בתמי') ה- כבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה. רש"י, הדר אמר רבא אין, תורה דילי' היא דכתיב³⁴ ובתורתו יהגה יומם וליילה", ופרש"י, "כי³⁴ אם בתורת ה' חפצו ובתור-תו יהגה, בתחלה היא נקראת תורת השם ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו"³⁵, הרי שיגיעת התורה היא כאופן שיש לאדם בעלות על התורה עד שיכול למ-חול על כבוד התורה.

ועפ"ז מוכן בנדוד"ד, הנהגת ר"א הג-

35) ומצד הענין ד, "מביא גאולה לעולם" — ראה לקמן הערה 46.

36) בלקוטי לוי"צ לזהר שם (ע' קמז) מחלק בין ר"ה ור"ש, "שהמיתו א"ע עלי' וחידשו זה לא היו צריכים לקשר בכנף לבושם שלא תשכח כי הרי כבר המיתו א"ע עלי' ומתקיים אצלם אבל ר"ח שלא חידש זה רק ששמע מר"ה או מר"ש אי"כ לא המית א"ע עלי', אצלו יכול להיות שתשכח ותסור ממנה, לכן קשרה בכנף לבושו כו".

אבל אין זו סתירה להא שנתעצם בשכלו, כי י"ל דהצורך להמית א"ע עלי' הוא דוקא בכדי לחדש ולהמציא ענין בתורה, אבל בדבר שלא חידש אפשר שהדבר יתעצם בשכלו גם כשלא המית עצמו עלי'. וראה לקוטי לוי"צ שם ע' קמב (הובא לקמן בפנים ס"ח) שגם בענין זה היו דברים שר"ח חידש מעצמו.

37) לקוטי לוי"צ שם (ס"ע קמ ואילך).

38) מכאן — ליתא בכריתות.

29) ראה גם תניא בהקדמה (ג, סע"ב ואילך).

30) נצבים ל, יב.

31) ראה לקוטי לוי"צ אגרות קודש (ע' רסג

ואילך).

32) קידושין לב, סע"א ואילך. וראה ע"ז יט, א.

33) בשלח יג, כא.

34) תהלים א, ב בפרש"י שם.

35) שהכוונה בזה לאחר ש, "הגהה" בתורה, כב-

המשך הגמ' ש, "עיין בתלמודו לדמות מילתא למיל-

תא להקשות ולתרוץ כו" (פרש"י ע"ז שם ד"ה ואח"כ

יהגה), "ליסבר" — שבת סג, א.

ולאידך, מכיון שבנדון ישנו הענין דמביא גאולה לעולם, מהי ההסברה בזה שכאשר האומר לא אמרו לו אלא הוא שמע כשהלה אמרו לאדם אחר, בזה ליכא הסגולה ד"מביא גאולה לעולם" (כנ"ל ס"א).

ו. ויובן זה בהקדם ביאור הענין ד"האומר דבר בשם אומר" שהובא לרא" שונה כמס' אבות בברייתא דקנין תורה, שהוא האחרון מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ולאח"י מסיים, "הא למדת כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי".

ומובן מזה, דאף שהו"ע של מדת חסינות, כשאר הענינים שבפרקי אבות⁴⁰, ולא חיוב ממש, מ"מ ה"ז נוגע לקנין תורה, ועוד זאת, מזה שדבר זה נמנה בסוף המ"ח דברים (שנמנו מן הקל אל הכבד), ממשע, שבמילי דחסידותא דקנין תורה גופא, הרי הוא במעלה ובמדריגה עליונה (ולאח"י מוסיף עוד מעלה, ש"מביא גאולה לעולם⁴¹).

וביאור הדבר:

כשם שהוא ככללות התורה, שהלומד צריך לידע המסורה מי קיבל ממי כמו שסידר התנא בריש מס' אבות, וכפי ש"האריך הרמב"ם בהקדמתו לס' היד ב"ארבעים דורות שבמסירת התורה⁴², עד"ז הוא בכל ענין פרטי בהלכה וסברת ה"הלכה, אף דברים שחידש מעצמו וכיו"ב, הרי כאשר אומרים מאיזה בית מדרש בא חידוש זה – יש בכך משום חיזוק ענין ה"מסורה" שבתורה.

והיינו לא רק בדברים שבאו מפי ה-

והזכיר שמו" – ופי' אאמו"ר³⁹ שמה גור פא ששכח התנא ולא הזכיר שמו בתחלה וחזר והזכיר שמו, מובן, שלא הי' בזה חיוב להזכיר שמו⁴⁰ – ומובן, דכ"ש שלא הי' בזה איסור דאל תגזול, והיינו כנ"ל לפי שהתייגע עד שהבין הענין בשכלו].

ה. והנה מובן דענין "האומר דבר בשם אומר" שנאמר בפרק קנין תורה, אינו במקום שיש לאו, אלא הו"ע של מדת חסידות, כשאר הענינים שבפרקי אבות⁴⁰.

והיינו דלא איירי בשמועה והלכה (וכ"ש לימודים פירושים וסברות)⁴⁰ ש"קיבל ולא נתעצמו במוחו ושכלו, שבאו" פן זה מחוייב בדבר, כ"א באופן שבגלוי הי' דבר שנתעצם בשכלו, וזה שאומר דבר זה אינו משום שקיבלו מרבו אלא הוא ענין המיוחד לשכלו דוקא, ועד שכולו הוא לימוד ופירוש שלו וסברתו, הנה גם בזה יש מעלה מיוחדת (משום מילתא דחסידותא) כשאומר הדבר בשם אומר.

וצריך להבין מדוע בנדון כזה שדבר זה נתאמת בשכלו יש בזה משום "האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם", מאחר שאמירה זו היא לא לפי ששמע הדבר מהאומר אלא לפי שכן הבין בשכלו.

39) לקוטי לוי"צ ש (צ' קמא) – לפירושו הנ"ל (ס"א) – שבתחלה לא אמרם בשמו כי לא לו אמרם ר' יוסי ואז אין חיוב לומר בשם אומר".

39*) והטעם שלבסוף חזר והזכיר שמו – ראה לקמן סעיף ח'.

40) ב"ק ל, א.

40*) ראה שם עולם (להר"ר מרגליות) בפתיחה סוף אית א' – שאמירת דבר בשם אומר הוא לא רק בהלכה חדשה (שחייבים לאומר בשם מי שחידשו), אלא גם בשמועות והלכות מקובלות (כהלכה למשה מסיני).

41) ראה בארכה במפרשי המשנה.

42) וראה פי' נחלת אבות להאברבנאל ב"הקדמתו הקדמה הג'.

ז. וע"פ כ"ז אולי יש לבאר דברי אאמור, "דעפ"י פשוט י"ל שאימתי צרי- כים לומר דבר בשם אומרו הוא כש- האומר אמרו לאדם זה האומר, אבל אם לא אמר לו אז אינו מחוייב לומר בשם אומרו:

בגדר⁴⁷ התורה יש ב' דברים: (א) מסירה מדור דור, (ב) מה שישראל⁴⁸ מוסיפים ומחדשים בתורה. וכמו התנאים, ש"כמה ענינים (ש)נתחדשו בתושבע"פ ורק אסמכוהו אקרא⁴⁹ ועד שישנם "ה- גזירות והתקנות והמנהגות"⁵⁰ שבאים לגמרי על ידי החכמים ועד שנעשו תו- רה דוקא על ידי ישראל, כי רק דברים שנתפשטו בישראל ורוב הציבור יכולים לעמוד בהם נעשו חלק מהתורה⁵¹.

ודבר זה הוא מצד עצם גדר התורה, כי כיון שהתורה לא בשמים היא אלא ניתנה לבעלותם של ישראל, ופסק דיני התורה הוא ע"פ הנראה בשכלם, ועד

שמועה או הלכה למשה מסיני וכיו"ב, שבזה אין חידוש שאומר ממי קיבל שמועה זו⁵², אלא גם בדברים התלויים בסברא, שתלמיד ותיק חידש⁵³ ע"י א' מהמדות שהתורה נדרשת בהן, או ע"י סברות בעומק טעמי ההלכות⁵⁴, הרי את היסוד ו"דרך הלימוד" קיבל מרבו (ו- כיו"ב), ולכן יש ענין להזכיר את שם רבו⁵⁵.

וזוהו הפירוש הפנימי במה שמסיים "הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" (דלכאורה, גאולה לעולם - מאי בעי הכא?) - שהמעלה בזה שגם דברים אלו אומר בשם אומרו היא כך, שע"י מגלה (גואל) ההעלם דכל עניני התורה, ששורש ואמיתית כל פרטי הלכות פירושים וסברות שנתחדשו ע"י כאו"א הוא במה שנאמר למשה מ- סיני⁵⁶.

והיינו, דנוסף על הידיעה בכלל ה- תורה שיודע מסורתה עד למשה מסיני, הרי הוא גואל כל פרט מדברי תורה, ע"י שמגלים את האומר הראשון, שהוא משה רבינו מפי הגבורה⁵⁷.

(43) ראה הקדמת הרמב"ם לס' היד ובהקדמתו לפירוש המשניות.

(44) ראה מגילת יט. ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. שמו"ר פרשתנו רפמ"ז (ועוד) - נסמנו בלקו"ש ח"ט ע' 252).

(45) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב.

(46) ראה דרך חיים למהר"ל אבות פ"ז שם.

(46*) וי"ל שלענין מעלה זו מספיקה ההודעה הכללית ד"א הגדול, "מעולם לא אמרתי דבר כו".

(47) וראה ירושלמי שבת פ"א ה"ב (ועד"ז בקידושין פ"א ה"ז) "ר' חוקי" ר' ירמי" ר' חייא בשם רבי יוחנן אם יכול את לשלש את השמועה נד

משה שלשלה ואם לאו תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון, מאי טעמא והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת (אתחנן ד, ט"ז) עד יום אשר

עמדת לפני ה' אלקיך בחורב". וראה פני משה שם

"ומשום דמצוה לאומרם בשם אומרם כו". ולפ"ז לכאורה פירוש "משלישי הלכה" (נסמן בהערה 14) הוא שצריך לשלשל עד משה. וראה נזיר נו, ב ובמפרשים שם (וראה חיד"א בשער יוסף להוריות ו), א ד"ה אמר ר"ח). עין זוכר מערכת כ' אות ו'.

(47*) כהבא לקמן ראה לקו"ש חיל ע' 10 ואילך. "הדר"י שב"ט השיחות תשנ"ב ח"ב (ע' 504 ואילך. שם ע' 507 ואילך). וש"י.

(48) ומרומו ענין זה (גם בנוגע לכללות תורה שבע"פ) בדברי הרמב"ם בריש הקדמתו לס' היד שם "למדה משה רבינו כולה כו' לשבעים זקנים כו' ליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבע"פ וצוהו עלי' כו' זקנים רבים קבלו מיהושע וקבל עלי' כו", והולך ומונה פלוני קיבל מפלוני כו', שבתושבע"פ ישנם ב' הגדרים, גדר מסירה וגדר קבלה - ראה לקו"ש חיל שם (ע' 12).

(49) המשך תרס"ז ס"ע שפג. וראה שם ע' שצב ואילך.

(50) רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב-ג.

(51) ראה רמב"ם בהקדמתו שם. הל' ממרים שם

לומר בשם אומרו ולכן שאלו ממאן שמעת ליי".

ומבאר, כי "ר' יוסי בחינתו הוא ע"ד בחי' אסתר כי אסתר הוא בחי' מלכות וכן ר' יוסי הוא בחי' מלכות".

וביאור הדברים, כי ספירת המלכות היא סוף כל דרגין, דלית לה מגרמא כלום, ולכן בה מודגש שגם החידושים הבאים מצד ישראל הם מהקב"ה, ואד-רבה מדרגא ועלית יותר⁵⁴, מצד זה ש-ישראל וקוב"ה כולא חד.

ומטעם זה גופא בא הסיפור בנוגע לר"י שמתחלה לא אמר לו ממי שמעו, כ"א אחר שר"י שאלו ממאן שמעת ליי,

[וכן בנוגע להמשנה בחולין כריתות ונדה ששנו במשנה דעת ת"ק ואח"כ דעת ר"י, שהתנא לא הזכיר שמו בתחלה וחזר והזכיר שמו, הא קמ"ל מאן ת"ק ר' יוסי].

כי מצד דרגת הגילוי כפי שנסדר ע"פ סדר השתלשלות התורה (הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה בזהר), אין כאן הענין דמסורה אלא ענינו הוא כולו מצד החידוש דישאל, ורק מצד ר' יוסי, בחי' המלכות, נרגש כמו שהוא מצד ה-עצמות⁵⁵, דגם החידוש שמצד המקבל, הרי כח החידוש גופא הוא מהקב"ה, כנ"ל.

(משיחות ש"פ תשא תשמ"מ, ש"פ בלק תשמ"ג)

54) ראה בהנסמן בהערה 49. וראה תורח ח"ש קלד, ג. מאמרי אדמירי האמצעי שמות חי"ב ע' שפב ואילך. נ"ד ע' נה ואילך. וב"הדרן" שבסה"ש תשנ"ב שם (ע' 508 ואילך), דחידושים אלה שמחד-שים ישראל בתורה יש בהם עילוי לגבי עניני התורה כפי שהם מצד עצמם תורתו של הקב"ה, מצד שר-שם בהעצמות. ע"ש בארוכה.

55) ראה אגה"ק סי"ב. המשך תרס"ז ד"ה כי המצוה (ע' שמא ואילך). ובכ"מ.

שקוב"ה קא חי"ך ואמר נצחוני בני נצחו-ני⁵⁶, לכן הרי מגדר התורה הוא שישנם ענינים כאלו שבאו באופן של חידוש ע"י חכמי ישראל.

וב' אופנים אלו באים גם בשמיעת ד"ת מרבו: (א) תלמיד שרבו לומד עמו, (ב) השומע דבר שלא נאמר לו, דהוי כאילו נודע לו הענין מעצמו; והם שני האופנים שבגדר התורה — כמו שהיא באה במסורה מא' לשני, וכמו שהיא באה מעצמו, כיון שזה שהוא יודע ענין זה בתורה הוא לא לפי שרבו או חבירו אמר לו אלא הוא קיבל זה בלי שהדבר נמסר לו בייחוד.

ובזה תלוי הגדרה דאמירת "דבר בשם אומרו": החיוב לומר דבר בשם אומרו מדגיש (כנ"ל) הענין דמסירת כל עניני התורה מדור לדור, ודבר זה הוא כאשר האומר אמרו לו בייחוד (גם כאשר אח"כ נתאמת הדבר בכלי שכלו); והאופן שאינו חייב לומר בשם אומרו (גם משום מילי דחסידותא) — כאשר שמע הדבר מבלי שהאומר ידבר אליו — בא ללמדנו גדר זה שבתורה שבא מצד ישראל המו-סיפים ומחדשים בתורה (לא ע"י מסירה מדור דור).

ח. ועפ"י יש לבאר מ"ש אאמור"ר בהמשך דבריו, שהטעם לזה שר' יוסי שאלו ממאן שמעת לה הוא, כי "ר' יוסי יחוד מקפיד שיאמרו בשם האומרו. . . אפילו אם לא לו אמר האומר רק ששמע מהאומר ע"ד שהי' בר"ח כאן שלא לר"ח אמר ר"ה אלא לרב אחא ור"ח רק שמע [יתירה מזו ש"בדרשה זו הי' ר"ח מבין דבר מתוך דבר. . . חדשם ר"ח בעצמו", כמ"ש אאמור"ר כאן⁵⁷] עכ"ז ג"כ צריך

52) ב"מ נט, ב.

53) לקוטי לוי"צ שם ע' קמב.

ויקהל

ובצפנת פענח⁷ מביא עוד ראי' ש- שיטת הרמב"ם היא ד"גדר הבערה" אינו "מה שעל ידי זה כלה מה שדולק" אלא "מציאות האש" – מהא דקיי"ל (כפסק הרמב"ם כאן) דמבעיר כל שהוא ג"כ חייב, ד"אם הוא משום דבר הנדלק הוא צריך שיעור כל אחד כפי מה שהוא".

ועפ"ז צע"ק לשון הרמב"ם וסדר דב- ריו בהלכה זו, דבתחלה (וכעיקר הגדרת המלאכה) נקט הבערה בשביל האפר, ורק לבסוף נקט גם הבערה בשביל האש עצמה (להתחמם או "להאיר").

להסברא⁸ שמלאכת מבעיר גדרה "שריפת וכליון העצים", ניחא הא שנקט הדוגמא ד"צריך לאפר", כי צורך זה שייך לגוף המלאכה (שריפת וכליון ה- עצים), שהרי האפר נוצר מכליון העצים, ורק אח"כ יש מקום להוסיף, דגם כשאין הצורך בהאפר (הנוצר מכליון העצים), אלא בחמימות ואור (האש), חייבים ג"כ משום מבעיר:

אבל כיון ששיטת הרמב"ם היא שגדר מלאכת מבעיר הוא "הוצאת האש", הו"ל להתחיל מהדוגמא שהביא אח"כ "ה- מדליק את הנר . . . בין להתחמם בין ל-

א. כתב הרמב"ם בהל' שבת: "ה- מבעיר כל שהוא חייב, והוא שיהא צריך לאפר, אבל אם הבעיר דרך השחתה פטור מפני שהוא מקלקל, והמבעיר גדישו של חבירו כו' חייב אע"פ שהוא משחית מפני שכוונתו להנקם משונאו והרי נתקררה דעתו כו' מתקנים הן אצל יצרן הרע. וכן המדליק את הנר או את העצים בין להתחמם בין להאיר הרי זה חייב".

והנה ידועה שיטת אדמו"ר הזקן (ב- דעת הרמב"ם) בגדר מלאכת מבעיר; ש"ענין הבערה הוא הוצאת האש או שמרבה האש", ד"אע"פ שהמבעיר אינו חייב אא"כ צריך לאפר, אעפ"כ עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש⁹, ומוכיח כן ממש"ש הרמב"ם (בסיום הלכה זו) "גבי חימום ברזל באור", [המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב] ובמגיד משנה שם "שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור כו' מבעיר" – אע"פ שבחימום ברזל אין שום כליון; וממשיך אדה"ו, שכן משמע גם מהדין (שהובא ברמב"ם כאן) "דהמדליק הנר אע"פ שא"צ לאפר חייב".

(7) שו"ת דווינסק ח"ב סלי"ה [שם, שבגדר

הבערה יש בזה מחלוקת גדולה ועיון רב אם המלאכה הוא מציאות האש . . . או מה שע"י זה כלה מה שדולק, ומטיק ש, שיטת רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל הוא שהחייב הוא עצם הדבר". ועד"ז בצפע"נ לרמב"ם הל' תרומות ל, ג"ד.

(8) כדעת האבני נזר שם. וראה צפע"נ הל' תרומות שם, ד"בכ"מ מוכח דהחייב הוא רק בשביל הנפעל שנעשה ע"י האור" (אלא שמטיק (כנ"ל) ש- שיטת הרמב"ם אינה כן).

(1) פ"יב ה"א.

(2) בשו"ע שלו ריש הל' יו"ט (סתצה"ס כ"ב).

(3) אדה"ו בקו"א שלו שם ס"ב.

(4) "בגמ' דכריתות", והוא שם כ, א (הובא במגיד משנה).

(5) ל' אדה"ו שם.

(6) ובשו"ת אבני נזר או"ח סרל"ח הקשה ע"ז, וס"ל שמלאכת מבעיר היא "כליון הדבר". ע"ש. וראה דברי הצפע"נ שבהערה הבאה והערה 8. ואכ"מ.

האיר", שחמימות ואור הוא צורך בגוף האש – ואמאי התחיל מהדוגמא ד"צריך לאפר", שהאפר נוצר על ידי "כליון ו" שריפת העצים"?

ב. בפשטות יש לומר:

מ"ש הרמב"ם שמבעיר חייב רק כש" הוא "צריך לאפר", וכן "בין להתחמם בין להאיר", אינו אלא (כמפורש ברמב"ם כאן) שלא יהי' מקלקל¹² (ולא משום דאי לא הכי הוי מלאכה שא"צ לגופה, שהרי לדעת הרמב"ם¹³ חייבים גם על מלאכה שא"צ לגופה).

ועפ"י יש לבאר הטעם שהתחיל ב" הבערה באופן "שיהא צריך לאפר", לפי שבאופן זה מודגש יותר שאין כאן שום ענין של השחתה וקלקול, אפילו מצד גוף הפעולה דשריפת וכליון העצים, דכיון שהוא צריך לאפר, נמצא, שאין כאן מעשה של השחתה וכליון (ביטול מציאות העצים), אלא מעשה של תיקון,

9) בפשטות מקורו של הרמב"ם הוא בל' הש"ס (שבת קו, א. ב"ק לד, ס"ב) "מבעיר בצריך לאפרו" (כמ"ש במ"מ שם). אבל בש"ס שם ה"ז רק אוקימתא לתרץ ל' הברייתא "כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר", דהברייתא קאי ב"צריך ל" אפרו" שלכן אינו מקלקל גמור וחייב עליו (וראה גם מ"מ שם "שאציפ שאין תועלת האפר כנגד קלקול חפצים חייב"). אבל לא שזהו עיקר האופן דמלאכת מבעיר, דאדרבה, כשמוציא אש להתחמם או להאיר, מעיקרא אינו בגדר מקלקל, כמפורש במאירי שבת שם ד"אלו תקון גמור הוא". ע"ש. ועד"ז בתוס' הרא"ש שבת שם (נעתק גם בשטמ"ק ב"ק שם). וראה ח"י הרשב"א ב"ק שם הטעם שנקט ר' יוחנן "צריך לאפרו" ולא "צריך לאפות פתו".

10) וכי"ה בש"ס (שבת ובי"ק שם), דמ"ש "מב" עיר בצריך לאפרו" הוא לפי שבלא"ה הוי מקלקל [אלא שלשיטת רש"י שבת שם, ה"ז תלוי במלאכה שאצ"ל. ע"ש. ואכ"מ].

11) הלי' שבת פ"א ה"ז.

שעושה (ומהפך) את העצים לאפר (שהוא צריך לו)¹². משא"כ כשמדליק את הנר "בין להתחמם בין להאיר", הרי אציפ שכונת האדם היא בשביל תיקון הנעשה ע"י האש (חימום או אור). מ"מ, הרי יש צד קלקול בפעולה זו, קלקול העצים בשביל התיקון שע"י האש¹³.

אבל אין זה ביאור מספיק, כי טו"ס, כיון ש"עיקר החיוב . . . משום ריבוי ה" אש", ה" צריך להתחיל תיאור מלאכת מבעיר באופן המתאים למהותה של מלאכת מבעיר, שהאדם עושה את ה" מלאכה בשביל כוונת המלאכה עצמה (הוצאת האש), והיינו שצריך לאש גופא (בשביל חמימות האש או אור האש¹⁴).

[ויש להוסיף ולהעיר: עיקר הצורך וההכרח לשלול שמבעיר אינו מקלקל, הוא להסברא שמלאכת מבעיר היא "שריפת וכליון העצים", שלפ"ז נמצא, שבעצם הוי מלאכת מבעיר מלאכה של קלקול (שריפה וכליון), ומובן ההכרח להדגיש תיכף בתחילת תיאור המלאכה, שחייבים עלי' רק כשאינה (אלא) השחתה וקלקול¹⁵; אבל כיון שלדעת הרמב"ם

12) אבל כפרש"י שבת שם: "בצריך לאפרו . . . דאציפ דמקלקל הוא אצל המלאכה עצמה מתקן הוא אצל אחרים", ומשמע דגם לגבי העצים הוי מקלקל (וראה גם רש"י שם ד"ה וברייתא). וראה מגיד משנה שנעתק לעיל הערה 9. וראה כס"מ כאן (בשם הרמ"ך) ד"בוראי המבעיר קורה אחת משום האפר מקלקל הוא".

13) ראה גם רש"י שבת שם ד"ה וברייתא.

14) ולהעיר, שמלאכת מבעיר במשכן היתה ב" שביל בישול הסממנין (רע"ב שבת פ"ז מ"ב. ועוד), ולא משום שהי' "צריך לאפר".

15) ע"ד חובל (ראה רמב"ם הלי' שבת פ"ח ה"ז ח), "בוצע . . . המפרש את הארון" (שם פ"ט ה"ב), קורע (שם פ"י ה"ג), מוחק (שם פ"יא ה"ט) – שכולן הן (במהותן) פעולה של קלקול, ולכן מוכרחת ה" הדגשה שהחיוב הוא רק כשיש תיקון.

ועפ"ז יש לומר בעניננו, שהטעם ה' פנימי שקבע הרמב"ם בתחילת מלאכת מבעיר האופן דמבעיר כש"צריך לאפר" (אע"פ ש"עיקר החיוב . . . משום ריבוי האש"), הוא לפי שענינה של מלאכת מבעיר בעבודה רוחנית מחייב ש"היא צריך לאפר".

ד. ביאור הענין:

כתיב¹⁸, "גר ה' נשמת אדם", ומלאכת "מבעיר" בעבודת האדם ענינה הדלקת ה"גר" דהנשמה שיהי' בוער באהבה כ"רשפי אש לה".

והנה מבואר בתניא¹⁹, דכשם שאור הנר, "מתנענע תמיד למעלה בטבעו מפני שאור האש חפץ בטבע ליפרד מהפתילה ולידבק בשרשו למעלה . . . אף שע"י זה יכבה ולא יאיר כלום למטה וגם למעלה בשרשו יתבטל אורו במציאות בשרשו . . . כך נשמת האדם . . . חפצה וחשקה ב"טבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה בה", היינו שענינה של "אש" הנשמה הוא רשפי אש האהבה לה' הגורמים לאדם לעלות למעלה בכלות הנפש לה'.

וזהו גם הביאור הפנימי בזה ש"המבעיר (אפילו) כל שהוא", שמלאכת מבעיר אין לה שיעור (בכמות) – לפי שענין מלאכת מבעיר בעבודת השם הוא התנועה דמסירת נפשו לה', שחפץ זה "ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה . . . הגם שתהי' אין ואפס ותת" בטל שם במציאות לגמרי ולא ישאר ממנה מאומה ממהותה ועצמותה הרא"שון²⁰, מקורו בנקודת היהדות, שהיא

"עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש", א"כ תוכנה של מלאכת מבעיר אינו ענין של קלקול (שריפה וכליון) אלא ענין של תיקון, "הוצאת האש או שמרבה האש".

ומזה מובן, דגם לפמ"ש אדמו"ר הזקן ש"ענין ההבערה הוא הוצאת האש או שמרבה האש", מ"מ, עיקר גדר מלאכת מבעיר הוא כשהוא "צריך לאפר", ולכן מתחיל הרמב"ם באופן זה, וממשיך "וכן המדליק את הנר . . . בין להתחמם בין להאיר ה"ז חייב", דאע"פ שבאופן זה אינו צריך לאפר, מ"מ "ה"ז חייב".

ג. ויש לבאר זה (בפנימיות הענינים), ובקהדים, של"ט מלאכות האסורות ב"שבת הן המלאכות שעשו במשכנ", שמ"ז גופא מובן, שאע"פ של"ט מלאכות דשבת הן עבודות של חול (שלכן אסור"רות ביום קדוש דשבת), מ"מ, בשרשן ומקורן בקדושה (כידוע שכל דבר שב"עולם שרשו ומקורו בקדושה) הרי הן עבודות כלליות ועיקריות של איש יש"ראל בעבודתו לקונו, לעשות מהעולם דירה ומשכן לה', "ועשוי' לי מקדש ו"שכנתי בתוכם".

וכן הוא בענין פרטי התנאים וה"גדרים דהל"ט מלאכות דשבת, הקובעים מהי (אב) מלאכה שחייבים עלי', יסודם ועיקרם הוא כפי שהם מלאכות בעבודת האדם לקונו, שאין העבודה נחשבת עבו"דה שלימה בלי תנאים וגדרים אלה, אלא שמזה משתלשל אח"כ לענין מ"לאכת שבת, שבלי תנאים וגדרים אלה אין היא מלאכה שחייבים עלי' בשבת.

(18) משלי ב, כו.

(19) רפ"ט.

(20) ל' התניא שם.

(16) שבת מט, ב. וראה שם צו, ב. ב"ק ב, סע"א.

ועוד.

(17) תרומה כה, ה.

והיינו, לפי שכל ענין מלאכת המשכן – שהיא היא מקורה של ל"ט מלאכות – הוא להשלים כוונת בריאת העולם, ש- נתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתון- נים²⁴, וכן הוא במשכן הפרטי שבבאו"א (כמחז"ל²⁵ עה"פ¹⁷, ושכנתי בתוכם – בתוך באו"א מישראל"), שענין מלאכת המשכן הוא מה שהאדם צריך לעשות את העולם דירה ומשכן לו ית'. ולכן אין מלאכת מבעיר בשלימות עד ש, יהא צריך לאפר¹⁸, שיורגש, שכוונת הבערת האש האלקי שבנשמתו היא בשביל, הע- פר¹⁹, עשיית דירה לו ית' בתחתונים.

ה. ובעומק יותר:

אין פירוש הדברים, שהבערת האש (כלות הנפש והנשמה) ו, צריך לאפר²⁰ הם שני הפכים, אלא שכיון שתכלית הכוונה היא לעשות העולם דירה לו ית', לכן תכליתה של התעוררות אש האהבה צ"ל בשביל ה, אפר²¹, בירור וזיכור גשמיות העולם – אלא עוד זאת, שהתנאי ד- „צריך לאפר“ הוא הבחינה שהבערת אש הנשמה היא כדבעי. דכאשר התעוררות רשפי אש האהבה לה' היא בשלימות, אזי אש הנשמה גופא מכריח ש, צריך לאפר²².

וההסברה בזה²³:

כיון שהענין ד, דירה בתחתונים²⁴, עשיית עולם הזה לדירה ומשכן לו ית', היא כוונת העצמות, מה שהוא ית'

„חלק אלקה ממעל ממש“²⁵, ולכן לא חשוב בזה הכמות, כי היא נקודה פשוטה שלמעלה מהתחלקות, דגם ב, כל שהוא“ ישנה כל (האיכות של) נקודת הנפש.

ובזה מוסיף הרמב"ם, שביחד עם זה צריך להיות התנאי „והוא שיהא צריך לאפר“:

„אפר“ הרי הוא החלק היותר גשמי וחומרי של הדבר הנשרף באש, ובלשון אדמו"ר הזקן²⁶, דכאשר שורפים עץ הרי ג' היסודות דאש רוח ומים שבעץ „חלפו והלכו להם וכלו בעשן“, משא"כ האפר הנשאר הוא „העפר שבו היורד למטה ואין האש שולטת בו הוא הנשאר קיים... הוא חומרי יותר מכולו“.

וזוהו התנאי במלאכת מבעיר „שיהא צריך לאפר“: תכלית הבערת אש הנשמה צריכה להיות לא בשביל העל"י (האש) לחוד – „ליפרד ולצאת מן הגוף“ – אלא בשביל ההמשכה²⁷, „צריך לאפר“, שהאדם ירגיש שהוא צריך לגשמיות העולם, היינו שהוא צריך להשאר נשמה בגוף ולעסוק עם גשמיות העולם לבררה ולזכרה וכו'. ואדרבה, זוהי תכלית הב- ערת אש הנשמה, דזה שנתעורר ברשפי אש האהבה עד לרגש של כלות הנפש וחפץ לידבק בשרשו ומקורו, הוא אך כדי שמזה יבוא לידי תוספת חיזוק ב- עבודה בקיום התורה והמצוות בהיותו נשמה בגוף בעוה"ז הגשמי.

(21) תניא רפ"ב.

(22) תניא אנהיך סט"ו (קכא, ב).

(23) וזהו הטעם הפנימי שגדר מלאכת מבעיר (לדעת אדה"ו) אינו „כליון ושריפת העצים“ אלא „הוצאת האש או שמרבה האש“, היינו הרצוא צ"ל לא בשביל ענין של כליון וביטול הגשמיות (רצוא בלי שוב), אלא זוקא בשביל ההמשכה למטה, להר- בות אור (אש) הקדושה בעולם. וראה הערה 27.

(24) תניא פל"ז. וע"ש פל"ד.

(25) לקו"ת נשא (כ, סע"ב) בשם „ארו"ל“. וראה אלשיך תרומה עה"פ. ראשית חכמה ש' האהבה פ"ו (ד"ה שני פסוקים). של"ה חלק תושב"כ פ' תרומה (שכה, ב, שכו, ב). ועוד.

(26) עייגי"כ ד"ה אחרי מות תרמ"ט ספ"יב (סה"מ תרמ"ט ע' רנז).

„נתאווה“ אלי, הרי מובן, דככל שהאדם עולה למעלה יותר, ומתקרב יותר ל- שרשו ומקורו „בה' חיי החיים ב"ה"²⁰, הרי הוא מרגיש יותר את הנחיצות וה- הכרח לירד למטה ולהתעסק בבירור וזיכוך העולם, לעשותו דירה ומשכן לו ית', כיון שרק בכך ממלאים כוונת העצמות.

ונמצא, שאימתי הוי הבערת אש הנשמה מלאכה ועבודה בשלימות, שחפץ הנשמה לידבק בו ית' הוא בשלימות

והיא עלי' באמת – רק כשמביאה לידי המשכה למטה – „(צריך ל)אפר“²⁷.

(משיחות ש"פ יתרו תשמ"ט, ש"פ ויקהל תשי"ד)

(27) אלא שמ"מ גם אם מבעיר אש נשמתו „ל- התחמם“ או „להאיר“ הוי מלאכה, דאע"פ שלא נר- גש בהרצוא כוונת השוב (וחסר בשלימות הכוונה כו'), מ"מ כיון שע"ז נתוסף אצלו בחמימות ואור הקדושה ה"ז מלאכה.

ויש לומר, שבלשון „להאיר“ נרמז גם, שכוונת האדם בהבערה צ"ל (לא רק שהוא יהי' „מואר“, אלא) גם להאיר את העולם.

ויקהל-פקודי

מר שלכן ב'פ' ויקהל לא הקדים משה ה' ארון והכפורת, להורות שמעתה עיקר ה' חפץ במשכן אינו השראת השכינה אלא הכפרה על חטאים כו':

וכדי לשלול סברא זו מבאר, שטעם השינוי ש'משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן כו' וכן עשה בצלאל" הוא „לפי שהוא הראוי לקדם במעשה", שזוה מובן, שגם לאחר חטא העגל נשאר ענינו ה' עיקרי של המשכן היותו „מקום מנוחת השכינה שהוא הארון".

וכן מובן מדברי הרמב"ן בריש פרש' תנו (פ' ויקהל), שציווי זה „יתכן שהי' זה ביום מחרת רדתו ואמר לכולם ענין ה' משכן אשר נצטווה בו מתחלה קודם שבור הלוחות, כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו הלוחות שניות כו' הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם ובידוע שתהי' שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה כמו שאמר ויעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ולכן צוה אותם משה עתה ככל מה שנצטווה מ' תחלה".

אמנם לדעת הרמב"ם עיקר ענין ה' משכן ועיקר מצותו הוא כמ"ש בתחילת הל' בית הבחירה¹⁰ „מ"ע לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין

א. כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (ר"פ תרומה): „עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמו שאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת על כן הקדים הארון והכפורת בכאן (בפ' תרומה) כי הוא מוקדם במעלה כו', אבל משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן ואת אהלו ואת מכסהו וכן עשה בצלאל לפי שהוא הראוי לקדם במעשה".

ולכאורה יש לומר בביאור דבריו: ל' דעת הרמב"ן¹¹ ה' ציווי הקב"ה למשה על עשיית המשכן (בפ' תרומה) לפני חטא העגל וציווי משה לישראל (בפ' ויקהל) ה' אחר החטא וסליחתו למחרת יוה"כ פ"ה, וכיון שכן ה' מקום לפרש דבציווי ה' למשה הקדים הארון והכפורת כי לפני חטא העגל ה' עיקר המכוון בבנין המשכן לצורך השראת השכינה, והו"ע הארון וה' כפורת, אבל אח"כ כשחטאו בעגלי ה' תוכן המשכן בשביל הכפרה על חטא ה' עגל, שזוה בעיקר על ידי העבודה ב' משכן, הקרבת הקרבנות, ולכן אפשר לו'

1) ראה גם תנחומא פרשתנו (ויקהל) ז. וראה

שם ו. שמור פ"ג, ב. ועוד.

2) תרומה כה, כב.

3) לה, יא ואילך.

4) לו, ח ואילך.

5) ריש פרשתנו (ויקהל).

6) וכדעת ז"ח ב' קצה, א.

7) ראה תורת משה להחת"ס תרומה (שם, י') ומלבי"ם שם, שמבארים השינוי ע"פ הנ"ל, דעשייתו היתה אחר חטא העגל.

8) כ"ט חדת ישראל (קונטרס נר מצוה ס"ו

מ"ע) כ"ט מבאר כן, ומתיר עפ"י הסתירה בדברי הרמב"ן, דכיון שהרמב"ן מודה דכל תכלית בנין המשכן ה' בעיקר הארון אי"כ מדוע מנה עשיית

הארון וכפורת מצוה בפ"ע (שם בהשגותיו לטה"מ"צ להרמב"ם מ"ע לג), מלבד מצות בנין ביהמ"ק (שם מ"ע כ). אבל ע"פ מ"ש בפנים בפירוש הרמב"ן אאי"פ לפרש כן, ראה לקו"ש ח"א ע' 118 ואילך ובהערה 25 שם.

9) תרומה שם, ח.

10) וכן בסהמ"צ שם (מ"ע כ). וראה שם שרש

יב.

השכינה הייתה במקום המקדש עצמו, שהרי הקב"ה אינו בגדר מקום, כי אם ש־מקום המקדש הוא מוכשר שיעבור על ידו גילוי הקב"ה [עד"מ¹⁸ שאין הנבואה שורה אלא בא"י, שנבואה היא השגה בבחי' ראי' רוחנית שאין הדבר הנראה בגדר מקום, ואעפ"כ אין ראי' זו מתגלה לנביא אלא בא"י בלבד], והוא ע"ד כתיבת שכל ע"י אצבעות היד שהשכל אינו מאיר ושוורה ביד — כי אצבעות היד אין להם שייכות לשכל, אלא שהיד היא רק אמצעי שעל ידה עובר ונמשך השכל. ואע"פ שאפשר להעביר השכל רק ע"י אצבעות היד ולא ע"י אצבעות הרגל, שרק היד מוכשרת לזה, מ"מ, היד עצמה אינה משגת השכל.

ודעת הרמב"ן¹⁹ היא שהשראת השכינה בביהמ"ק הייתה באופן של התלבשות, ש־הגילוי הי' במקום המקדש עצמו, וע"ד משכן השכל במוח, שהשכל מלוכש במוח והמוח משיג את השכל.

והיינו שלדעת הרמב"ם הייתה השראת השכינה בביהמ"ק בדרך מעבר²⁰ ואינה שייכת למקום המקדש עצמו, ולדעת ה־רמב"ן — הייתה באופן של התלבשות²⁰ במקום המקדש.

(18) הובא בדרושים הנ"ל.

(19) ראה דרושים הנ"ל, שהובא שם הרמב"ן הנ"ל דטוף פרשתנו (פקודי), ודברי הרמב"ן בשער הגמול „בענין עין גזן התחתון“ — „גם המקום ההוא נכבד מכל שאר מקומות העולם השפל כו' וע"כ יראו בו מראות אלקי משאר מקומות הארץ כאשר אנתנו מאמינים שא"י וירושלים כו' וכ"ש בהמ"ק כסא ה' ובענין שנאמר (ויצא כה, יז) מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלקי' וזה שער השמים תלה נבואתו הבאה אליו כו' מן המקום ההוא כו' כלימוד משה בסיני כענין שכתוב (תרומה כה, מ) אשר אתה מראה בהר“.

(20) בהחילוק דעמבר והתלבשות — ראה תניא קורא ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנח, א). לקו"ת מסעי פט, ב. ובארוכה ד"ה יין ושכר (אוה"ת שמיני כרך ב' ע' תסח ואילך).

אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש¹¹.

ב. והנה בהמשך דבריו בר"פ תרומה מבאר הרמב"ן ענין השראת השכינה ב־משכן: „וסוד המשכן הוא שיהי' הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר וכמו שנאמר שם¹² וישכן כבוד ה' על הר סיני וכתביב¹³ הן הראנו ה' אלקינו את כבודו דו ואת גדלו וכן כתיב במשכני' וכבוד ה' מלא את המשכן והזכיר במשכן שני פעמים¹⁴ וכבוד ה' מלא את המשכן כנגד את כבודו ואת גדלו“¹⁵. ובסוף פרשתנו (פקודי) כתב: „וכבוד ה' מלא את המשכן כי תוכו מלא הכבוד כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן כענין שנאמר בהר סיני¹⁶ אל הערפל אשר שם האלקים“.

ומבואר בספרים¹⁶, דכוונתו בזה לבאר גדר השראת השכינה במשכן וכן ב־ביהמ"ק (וכמו שהביא שם גם כמה פסוקים בנוגע לביהמ"ק) — שיש בזה ב' דיעות:

לדעת הרמב"ם¹⁷ אין לומר שהשראת

(11) ביאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן (ולשי־תטייהו) — ראה בארוכה לקריש שם ע' 116 ואילך. ועוד.

(12) משפטים כד, טז.

(13) ואתחנן ה, כא.

(14) סוף פרשתנו (פקודי) מ, לד-לה.

(15) יתרו כ, יח.

(16) אוה"ת ויצא קעח, א ואילך. ביאוה"ז להצ"צ

ויצא ע' קג ואילך. סה"מ תר"ל ע' סג ואילך. ועוד [והובא במקומות הנ"ל מעבודת הקודש ח"ג פנ"ה. כוויי מאמר ב ס"ה, ס"י וס"ד. עיקרים מאמר ב פ"י. ועוד]. וראה גם סה"מ פר"ת ע' קפד ואילך. תרפ"ז ע' פג ואילך. לקו"ש ח"ט ע' 141 ואילך.

(17) מר"ג ח"א פכ"ה [וכ"ה דעת הרס"ג (הא־מונות והדעות מאמר ג פ"י. וראה גם שם מאמר ב פ"ח). הרד"ק (ראה פירושו עה"פ מ"א ת, כז), ועוד — כהובא בדרושים שבהערה הקודמת].

(*) כ"ה בהדרושים שם. ובדפוס שתח"י הוא

ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל" (ו) ממשיך, "והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כו").

ונמצא שגם לדעת הרמב"ן עיקר השרת את השכינה במקדש אינה אלא בשביל ישראל²³, אלא שפלוגתתם היא, שלדעת הרמב"ם עיקר ענין המקדש הוא בשביל העבודה דבניי (הקרבת קרבנות כו), ואיי לו לדעת הרמב"ן, עיקרו הוא בשביל השראת השכינה בישראל.

זאת ועוד: נתבאר במ"א²³ בנוגע לפלוגתת הרמב"ם והרמב"ן בעיקר תכלית המקדש, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", אלא שהרמב"ם בספר הלכה שלו (וכן בספר המצות) – שגדרה של הלכה הוא הציווי להאדם – מדבר בתוכן ענין המצוות ש' נצטוו ישראל לעשות בביהמ"ק, והרמב"ן מדבר בענין וחפץ אשר בהמשכן עצמו, שהוא ושכנתו, השראת השכינה שהיתה בו מלמעלה, וזה ה' בעיקר ע"י הארון.

וע"פ הנ"ל שב' הפלוגתות תלויות זב"ן, מסתבר לומר, שגם בהפלוגתא הב' אם השראת השכינה היתה בדרך מעבר או בדרך התלבשות, הרי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ד. ויש לומר הביאור כזה, בהקדם ה' מבואר בזהר²⁴ דההתקשרות דישראל

23) להעיר מרמב"ן תצוה כט, מו. כחיי שם. כחיי ס"פ שלה.

24) לקו"ש ח"ד ע' 1346 הערה 24.
24) ח"ג עג, א. וראה אגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ"ח ע' תקלה, שיש בזה ב' אופנים: א) דגליא דישראל מתקשר בסתים דישראל וסתים דישראל בגליא דתורה כו, וגליא דקב"ה נסתים דקב"ה, ב) גליא דישראל מתקשרת בגליא דקב"ה ע"י גליא דאורייתא, וסתים דישראל מתקשרת בסתים דקב"ה ע"י סתים דאורייתא, וכמ"ש בפנים.

ג. והנה מזה שברמב"ן מבאר ענין השראת השכינה (כבוד ה') באופן של התלבשות בהמשך לדבריו דעיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, מסתבר, דשיטתו בגדר מטרת ה' משכן ושיטתו באופן השראת השכינה בו תלויות זב"ן. וגם הרמב"ם דפליג עליו בכ' ענינים אלו, מסתבר ששיטתו בשניהם מיוסדת על אותו הדבר.

ויש לבאר קשר הענינים, ובפשטות:

הרמב"ן כ' ד, "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה (שהוא הארון)", לפי סס"ל דהשראת השכינה במקדש אינה בדרך מעבר, אלא בדרך התלבשות במקום המקדש עצמו, ולכן שייד לומר דעיקר החפץ הוא מקום מנוחת השכינה, כי זה שייד לגוף מקום המקדש:

משא"כ הרמב"ם שכ' דעיקר מצותו של עשיית המשכן הוא להקרבת קרבנות ואילו תהי' הליכה לרגל, לשיטתו אזיל, דהשראת השכינה במקדש היא רק דרך מעבר, שאינה שורה במקום המקדש עצמו, ורק שמקום המקדש הוא מוכשר שעל ידו יהי' גילוי השכינה לישראל²⁵ שבאו לשם, ועל ידו עוכר הדיבור והנבואה למשה וכמ"ש, ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת".

אבל אין זה ביאור מספיק, שהרי גם לדעת הרמב"ן השראת השכינה במקדש אינה מצד מקום המקדש עצמו, אלא זהו בשביל ישראל, וכפי שהאריך הרמב"ן²⁵, דלאחר מ"ת, "וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום כו' מעתה הנה הם לו לעם כו' גוי קדוש והנה הם קדושים ראויים שיהי' בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהי' לו בית בתוכם מקדש לשמו ושם

21) ראה גם חינוך מצוה צה.

22) בר"פ תרומה.

מבאר סודות התורה, קאי ע"ד „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם“ בבחי' סתים – ה' קשר שבין סתים דישראל לסתים דקוב"ה, וקשר זה לא נעשה על ידי מעשיהם ופעולתם של ישראל, אלא בעצם הקמת המשכן והמקדש בתוך בני ישראל.

ויש לומר, שב' פרטים אלה קשורים עם שני מקומות שונים במשכן עצמו: הקשר הגלוי שייך למקום הגלוי שב' מקדש, מקום העבודה – העזרה וההיכל; והקשר הסתום שייך למקום הסתום ב' מקדש, קדש הקדשים, שאינו מקום עבודה ואין נכנסים שם כל השנה כולה (רק כה"ג ביום הכפורים בלבד)²⁷, ובו גופא – ב' ארון, שלא ה' בו עבודה²⁸, וכל ענינו הוא מקום מנוחת השכינה.

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר עוד פרט לפי דעת הרמב"ן בנוגע לבית שני, דלכאורה צ"ע: מאחר שלא ה' בו ארון, הרי חסר בעיקר החפץ שבמקדש, מקום מנוחת שכינה, שהוא הארון?

זאת ועוד: ארז'ל²⁹ דמ"ש³⁰ „גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון“, פירושו, שבית המקדש השני ה' גדול יותר בכנין ובשנים מבית הראשון. ואינו מובן, כיון שבבית שני ה' חסרים בו ה' דברים³¹, ובראשם ה' חסר הארון שבו הוא „עיקר החפץ“ של המקדש, איך שייך להשוות בית שני לבית ראשון בבחי' ה' מקדש שבו שענינו „ושכנתי בתוכם“, וכ"ש

וקוב"ה היא ע"י שבחי' גליא שבישראל מתקשרת בגליא דקב"ה וסתים דישראל מתקשרת בסתים דקוב"ה.

ועד"ז הוא בנוגע ל„ועשו לי מקדש ו- שכנתי בתוכם“, שיש בו ב' דרגות אלו: א) „ושכנתי בתוכם“ – בגליא דישראל, שהוא הקשר בין גליא דישראל עם גליא ד- קוב"ה, ב) „ושכנתי בתוכם“ – סתים ד- קוב"ה בסתים דישראל.

והחילוק ביניהם הוא: הקשר הגלוי שבין גליא דישראל עם גליא דקוב"ה הוא דבר הנעשה על ידי פעולתם ועבודתם של ישראל, „ועשו לי מקדש“, בלשון ה' רמב"ם³², „לעבודה בו יהי' ההקרבה והב' ערת האש תמיד ואליו תהי' ההליכה והעלי' לרגל והקבוץ בכל שנה והוא אמרו ית' ועשו לי מקדש“: ואילו הקשר הסתום בין סתים דקוב"ה וסתים דישראל נעשה על ידי המשכן והמקדש עצמו, והיינו שגם מי שלא בא למקדש להקריב ולא עלה לרגל – הרי בעצם היות המשכן והמקדש בתוך בני ישראל נעשה „ושכנתי בתוכם“, בתוך בני ישראל.

ויש לומר, שהם ב' הגדרים הנ"ל ב' השראת השכינה בהמשכן: הרמב"ם קאי בענין „ועשו לי מקדש שכנתי בתוכם“ כפי שהוא בגלוי, דהיינו הקשר דישראל ו- קוב"ה הבא על ידי עבודתם, הקרבת קר' בנות ועלי' לרגל, והשראת השכינה (ושכנתי בתוכם) הקשורה בזה היא בבחי' גילוי שהרי באה על ידי מעשיהם ופעו- לתם של ישראל – והוא הקשר דגליא ש- בישראל עם גליא דקוב"ה:

ואילו הרמב"ן שכולל בפירושו „דב' רים נעימים לשומעים וליודעים חז"ל³³, ש-

27 כלים ספ"א. רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז

הכ"ב.

28 ראה לקו"ש ח"ד ע' 7-1346 בהערות. וראה

צפעי"ג עה"ת (ר"פ תרומה. פרשתנו (ויקהל) לז, א) דהארון לא ה' בגדר כלי שרת.

29 ב"ב ג. סע"א ואילך.

30 חגי ב, ט.

31 ימא כא, ב. ירושלמי תענית פ"ב ה"א.

ובכ"מ.

32 סהמ"צ מ"ע כ.

33 ל' הרמב"ן בפתיחתו לפירושו עה"ת (ב-

סופה).

ובמילא על קשר סתים ופנימי יותר שבין ישראל להקב"ה.

ודבר זה קשור ותלוי בדרגת בני ישראל בזמן בית שני: היות שבגלוי ה' אז מצבם של ישראל במדריגה תחתונה יותר בקיום התורה והמצוות ועבודת ה' בכלל, ומה גם שלא היו כל ישראל על אדמתם³¹, שלא ה' "ביאת כולכם", הרי ההתקשרות שבין ישראל להקב"ה הוצרכה להיות גם בדרגא ובמצב של בני ישראל שבגלוי אין נראה בהם שייכות לקדושת המקדש, ועד לאלו שנמצאים בחוץ לארץ.

וזהו תוכן ענין גניזת הארון בקדה"ק, שאז היתה ההתקשרות שבין ישראל להקב"ה בבחי' סתים יותר מצד ישראל, ובמילא מובן שזה מגיע בבחי' סתים יותר למעלה.

ו. ועפ"י יש לבאר בעומק יותר השייכות שבין שיטת הרמב"ן ע"ד עיקר החפץ שבמקדש ושיטתו באופן השראת השכינה, וכן שיטת הרמב"ם בזה:

החילוק שבין המשכה בדרך מעבר להמשכה בדרך התלבשות בפשטות הוא³²: ענין ההתלבשות פירושו שהדבר המתלבש משתנה כפי הכלי שבו מתלבש, יותר, שאינה מתצמצמת לפי אופן וגדר

הוא מצד מעלת זיכור ועליית המטה ששייכת יותר למציאות העולם – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 27 ואילך. 62 ואילך. ועוד.]

הרי זהו בגלוי, אבל בפנימיות הרי מזה גופא שהוא שייך לבעיית מובן שהוא אור עצמי יותר – ראה לקו"ש שם (ע' 27 ואילך) הערה 20, 26.

(37) וכן בסוף זמן בית ראשון שגנוז יאשיהו לא-חרי שגלו שבט ראובן ושבת גד וחצי שבט מנשה – ראה ערכין לב, סעי'ב. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ח.

(38) בהבא לקמן ראה בהנסמך בהערה 16, 20. סה"מ מלוקט ח"ה ע' קמא ואילך.

וק"ו – לומר שהוא גדול ממנו בבנין ובשנים, דאיוה ערך יש לקיום הבית בשנים ובבנין לגבי עיקרו של ביהמ"ק שהוא „מקום מנוחת השכינה שהוא הארון“?

אלא, שענין „מנוחת השכינה שהוא הארון“ עיקר גדרו הוא היותו סתום ונעלם, שמורה על הקשר הסתום שבין ישראל וקוב"ה, ולא הקשר הגלוי הנעשה על ידי עבודתם שבגלוי, ולכן בבית שני אף שלא ה' בו הארון באופן גלוי בקדה"ק, מ"מ ה' באופן של גניזה בקדה"ק גופא [וע"ד ד- איתא בגמרא³³ לחד מ"ד „ארון במקומו נגנז“ וכמ"ש³³, „ויהיו שם עד היום הזה“, וכפי שהאריך ברמב"ם³⁴, „בעת שבנה של-מה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות ויאשיהו המלך צוה וגנוזו במקום שבנה שלמה“].

ונמצא שענין ושכנתי בתוכם, השראת השכינה השייכת לסתום דישאל, הרי בבית שני לא רק שלא ה' חסר בזה אלא ה' במעלה יתירה, כי זה גופא שהארון ה' באופן של גניזה בקה"ק³⁵ מורה על דרגא נעלמת וסתומה יותר בהשראת השכינה³⁶,

(32) יומא נג, סעי'ב ואילך.

(33) מ"א ח, ת.

(34) רפ"ד דהל' ביהמ"ב. וראה בארוכה לקו"ש

חכ"א ע' 158 ואילך.

(35) ראה בארוכה לקו"ש שם (ס"ה ואילך). ב-

ביאור דברי הרמב"ם דגניזת הארון הוי חלק מבנין הבית וקה"ק, וכן נקבע מלכתחילה בבנין הבית. וראה בהמובא שם מתוס' הרא"ש להוריות יב, א. צפ"ע ע"הת הפטורת פרשתנו (פקודי), שזהו מה שאמר שלמה (מ"א ח, כא) ואשים שם מקו"ס לארון.

(36) ואף שברז"ל הגיל (הערה 31) וביומא (ט, סעי'ב ואילך) איתא שלא ה' שריא שכינה במקדש שני, ומבואר בתנאי (פנ"ג. וראה ע"ה שער מיעוט הירח (שער לו) פ"ב. לקו"ת ר"ה ס, ב. ובכ"מ) ש-דרגת השכינה שבבית שני היא למטה יותר (ה' תת-אה) מהגלוי שבזמן בית ראשון (ה' עילאה) [והמעלה שבבית שני שאז ה' ישראל במדריגת בעלי תשובה

משא"כ הרמב"ן קאי בבחי' סתים ד- קוב"ה השורה בבניה"מ, הקשור עם סתום דישראל, דהיינו קשר שאינו נעשה על ידי עבודה אלא קשר פנימי וסתום יותר, מצד עצם השראת השכינה בקד"ק, ולכן ס"ל שהשראת השכינה היתה באופן של הת- לבשות, "וכבוד ה' מלא את המשכן", כי תוכו מלא הכבוד כי הכבוד שוכן בתוך הענו תוך המשכן, כי הקשר דסתים ד- ישראל שלמעלה מגילוי הוא עם בחי' סתים דקוב"ה שבו אין הענין דהתלבשות ירידה וצמצום, כי אינו מוגדר גם בשלי- לת מקום גשמי, ואדרבה - זהו ביטוי הכלי-גבול שלו, שאמיתית הכל"ג ביכלתו להתלבש גם במקום גשמי.

ז. ע"פ הנ"ל יש לבאר דיוק לשון ה- רמב"ן (בר"פ תרומה) הנ"ל בפירוש הכתו- בים דפרשתנו, "סוד המשכן הוא שיהי' ה- כבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר", שכוונתו ב"שוכן עליו בנסתר" אינה רק להאופן ששוכן במשכן (שלא הי' בו באופן נגלה כמו שהי' בהר סיני⁴¹), אלא לדרגת השכינה, שהוא בחי' נסתר דשכינה, שלמעלה מדרגת שכינה שב- גלוי⁴², שהי' במ"ת. וי"ל שזהו שממשיך ומפרש ד"הזכיר במשכן שני פעמים ו- כבוד ה' מלא את המשכן", שבחי' זו ד- שכינה שבבחי' נסתר היא עצמה נמשכה בהמשכן שלמטה, דכבוד ה' שלמעלה הוא הוא כבוד ה' שח"ל את המשכן - בפני- מיות בבחי' התלבשות⁴³.

וזהו החילוק שבין הגילוי שהי' בשעת מ"ת, לגילוי כבוד ה' במשכן ומקדש: גם

המקום, וכמו במשלים הנ"ל (ס"ב), שע"י שהשכל מתלבש במוח הגשמי נעשה בו צמצום והגשמה, ובכתיבת שכל על ידי אצבעות היד אין השכל משתנה על ידי האצבעות. ולכן ענין ההתלבשות יתכן רק בדבר שבערך.

והנה הטעם דס"ל להרמב"ם שהשראת השכינה במקדש היתה בדרך מעבר הוא, כנ"ל, כי הקב"ה הוא למעלה מגדר מקום, ולכן אין שייך לומר שנתצמצם ונשתנה להיות בגדר מקום גשמי. אך טעם זה אתי שפיר רק בבחי' נגיא דקוב"ה, דלהיות ש- מוגדר כביכול בגדר "גילוי", לפיכך שייך לומר שנתגלה רק במקום נעלה ו- רוחני ולא שייך שיומשך ויתצמצם במקום גשמי, אבל בבחי' סתים דקוב"ה שאינו מוגדר בגדרים, הרי אין הפרש לגבי' בין מקום רוחני (השמים ושמי השמים) ומקום גשמי, והוא למעלה ממקום רוחני כשם שהוא למעלה מן מקום גשמי. ומצד זה גופא שאין בו הגבלות הרי ביכלתו ית' להתלבש גם במקום גשמי גם בלי ירידה וצמצום [וכמ"ש³⁹, "המגביהי לשבת המש- פילי לראות בשמים ובארץ", שמצד זה גופא שהוא "המגביהי לשבת", למעלה מגדר של ירידה והשפלה, לכן "המשפילי לראות... (גם) בארץ", ויכול להיות נמשך גם בבחי' המקום⁴⁰].

ולכן הרמב"ם שמדבר בספרו אודות הענינים הגלויים שבניה"מ, הקרבנות והעבודה בו הקשורה בגליא דישראל, ס"ל שהשראת השכינה היתה בדרך מעבר, ולא באופן של התלבשות, כי הגליא ד- ישראל קשורה עם גליא דקוב"ה, ובבחי' זו יש תפיסת מקום (בדרך שלילה) למקום גשמי, ולכן אין שייך לומר בו שמתלבש במקום מסוים.

(39) תהלים קיג, ה'ו.

(40) אה"ת (קעט, א ואילך) וביאה"ז ויצא שם (ע' קח ואילך). סה"מ תר"ל שם ס"ע סה.

(41) ראה בחיי בהקדמתו לפ' תרומה (בסופה).

(42) כמ"ש באה"ת תרומה ע' אהל. וראה שם

(ס"ע איתכח ואילך) בניאור דברי הרמב"ן הנ"ל

בארוכה.

(43) ראה גם אליך תרומה כה, ח. מקומות

שבערה⁴⁰.

בהר סיני נאמר⁴⁴ „פנים בפנים דיבר ה' עמכם“, שנמשך לכ״א מישראל בפנים שלו – בפנימיות, מבחי' „פנים“ – פנימיות דל־מעלה, ובחי' הוי' שלמעלה מהשתלשלות נעשה „אלקיר“ כחך וחיותך של כאו״א מישראל⁴⁵. אבל במ״ת פרחח נשמתן⁴⁶, שלא הי' בהתלבשות בפנימיות עד כ״כ⁴⁷;

ואילו בנוגע ל„ושכנתי בתוכם“ שבמשכן ומקדש, הי' זה באופן של התלבשות ב־פנימיות, ושכנתי בתוך כאו״א מישראל, ולכן זה גופא פעל ועורר בכ״א שיבואו לעלות ולראות ולהשתחוות לפניך, בבי־טול פנימי, למעלה מכלי שכלו ומדותיו.

וזהו שמדייק הרמב״ן, שהטעם לזה הוא לפי ש„הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר“, דדרגת השכינה היתה באור פן נעלה, בחי' נסתר יותר, ולכן בא ונמשך בהתלבשות פנימית יותר.

(משיחות ש״פ ראה וש״פ תבא תשכ״ג)

(44) ואתחנו ה, ד.

(45) ראה לקו״ת ר״פ ראה.

(46) שבת פח, ב.

(47) וראה אוה״ת תרומה שם (ע' איתכט ואילך)

בפירוש „פרחח נשמתם“. וראה תניא פל״ד. פל״ו.

ויק"פ – החודש

על עמי ישראל. ואבחר בירושלים ל-
היות שמי שם ואבחר בדוד להיות על
עמי ישראל" – הרי מפורש, שכוונת
הכתוב היא (גם) להדגיש בחירת דוד
כמלך ישראל, אלא שכאן (בספר מלכים)
מדגיש עוד פרט, ששתי בחירות אלו
שייכות זל"ז.¹

ובזהר (פרשתנו²) איתא: „האי קרא
לאו רישי סיפי ולא סיפי רישי, ד-
כתיב לא בחרתי בעיר ואבחר בדוד מאי
האי עם האי, ואבחר בירושלים מבעי
לי, אלא כד קודשא בריך הוא אית רעו-
תא קמי' למבני קרתא, אסתכל בקדמיתא
בההוא רישא דנהיג עמא דקרתא, ולבתר
בני קרתא ואייתי לעמא ב'י, ההי' לא
בחרתי בעיר עד דאסתכלנא בדוד ל-
מהוי רעיא על ישראל“.

הרי לפי זוהר, הבחירה בירושלים
תלוי' בהבחירה בדוד כמלך ישראל, ד-
קודם שנבחר דוד כ"רעיא על ישראל"
(מלך ישראל) – אין הבחירה בירושלים
בשלימות.

ויש לעיין בהסברת הענין, שבחירת
הקב"ה בירושלים תלוי' בבחירתו בדוד.

והנה בזהר שם ממשך „בגין דמתא
וכל בני מתא כלהו קיימין ברעיא דנהיג
לעמא, אי רעיא איהו טבא, טב לי' טב
למתא טב לעמא ואי רעיא איהו בישא
כו' ווי למתא כו'“, היינו שהבחירה בדוד
פועלת שיהי' „טב למתא“ בירושלים.

א. לאחר השלמת בנין בית מקדש
ראשון ע"י שלמה, מסופר בכתובים, שאז
אמר שלמה: „ברוך ה' גו' אשר דבר
בפיו גו' לאמר, מן היום אשר הוצאתי
את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי
בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית
להיות שמי שם, ואבחר בדוד להיות על
עמי ישראל“.³ ובביאור הענין שפתח הכ-
תוב בבחירה בירושלים („לא בחרתי בעיר
גו'“) וסיים בבחירה בדוד, כתב הרד"ק:
„ואבחר בדוד, למה שהקדים לא בחרתי
בעיר הי' לומר ואבחר בירושלים, אלא
פירוש כי לא הודעתי בחירתי בירושלים
עד שבחרתי בדוד להיות על עמי יש-
ראל והראתי לו המקום הנבחר בירו-
שלים כשנערתתי לו בגרן ארונה באש
מן השמים“.

אבל לכאורה אין ביאורו מספיק, כי
מפשטות לשון הכתוב „ואבחר בדוד
להיות על עמי ישראל“ משמע, שאין
הבחירה בדוד רק אמצעי, שעל ידי דוד
נתגלה ונודע „המקום הנבחר בירושלים“,
אלא שהבחירה בדוד כמלך ישראל,
קשורה עם הבחירה בירושלים.

ו[כן מוכח לכאורה ממ"ש בדברי ה-
ימימי' (שגם שם הובאו דברי שלמה, אבל
שם הלשון): „מן היום גו' לא בחרתי כ-
עיר גו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד

(1) מלכים א ח, טו-טז (מהפטרות פ' פקודי).

(2) ש"ב בסופו. דה"א כא, כו.

(3) ב, ג, הי.

(*) להעיר מהיום יום" (ד' בתח) שנשיאי חב"ד
אמרו (בשמו"ח) ההפטרה דפרשת השבוע גם בשבת
ר"ח וכיו"ב.

(4) להעיר גם ממלכים א (יא, יג. שם, לב, לו).

מ"ב (ט, לד, כ, ו). תהלים (עח, סח-ע. קלב, יא
ואילך). ועוד.

(5) (ויקהל) קצח, א.

אבל צ"ע, דגם אם הבחירה בדוד תהי' אחרי הבחירה בירושלים, יכולה זכותו להגין על ירושלים שיהי' „טב למתא כו“.

ועוד: מזה שהכתוב מסיים רק ע"ד הבחירה בדוד (ולא הזכיר כלל הבחירה בירושלים), משמע, שהבחירה בדוד אינה ענין צדדי (ופרט) בבחירה בירושלים (שאם לא יהי' לה מנהיג טוב, ווי למתא כו"י) אלא שזה נוגע לעצם הבחירה בירושלים, שהבחירה בירושלים נפעלת ע"י הבחירה בדוד, ועד שהעיקר הוא הבחירה בדוד.

ב. ויובן זה בהקדם תוספת ביאור בגדר הבחירה בירושלים, שהיא בחירה נצחית, וכמבואר בפיה"מ להרמב"ם: „קרא את ירושלים נחלה בגלל קביעות קדושתה וקיומה לעולם, ועלי' אמר ה' נביאי ונחלתו לא יעזוב, לפי שכבר אמר בתחילת הענין כי ה' בחר את ירושלים לשכינתו ובחר את ישראל לו יתעלה סגולה, ואמר אח"כ כי ה' לא יטוש את האומה הזו אשר בחר לנחלתו ולא אותו המקום אשר בחרו . . . וכבר באר נצחיות קדושתה ואמר¹⁰ זאת מנוחתי עדי עד“ — שמהמשך דבריו מובן, שהנצחיות דירו- שלים היא בגלל בחירת הקב"ה בה.

והנה בהנצחיות דירושלים יש ב' די- נים:

6) להעיר מרמב"ם הל' ברכות פ"ב הי"ד: ברכה שלישית כו' מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים כו' וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד כו' שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד. וראה ב"ח או"ח סי' קיח ד"ה בונה ירושלים.

7) זבחים פ"ד מ"ח.

8) הלשון ע"פ תרגום קאפח. ובפיה"מ לפנינו בשינויים קלים.

9) תהלים צד, יד.

10) שם קלב, יד.

א) דין בבנין הבית — „כיו"י שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' כו' ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בל- בד . . . זאת"י מנוחתי עדי עד“, שלדורי דורות ירושלים היא המקום היחידי בעולם לבנות בו „בית לה“¹¹.

ב) דין בקדושת ירושלים, וכפסק ה- רמב"ם¹² ש„קדושה ראשונה . . . קידש . . . לשעתו וקידשו לעתיד לבא, לפיכך מק- ריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי כו“, וכנ"ל מפיה"מ ש„קדושתה וקיומה לעולם . . . בחר את ירושלים ל- שכנינו כו“, שמדבריו אלה מובן, שגם „נצחיות קדושתה“ היא תוצאה מהבחירה בירושלים. אלא שבס' היד מוסיף (בהמ- שך העניין¹³) טעם לנצחיות הקדושה — „לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה“.

ויש לעיין בטעם הדבר, שבנוגע ל- קדושת ירושלים לא הביא הרמב"ם את הכתוב „זאת מנוחתי עדי עד“ (שלקאורה גם) ממנו רא"י שהשכינה שוכנת שם לעולם, „עדי עד“, וכמו שהביא בפיה"מ שם לענין „נצחיות קדושתה“, אלא כותב טעם והסברה „לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה“.

גם צ"ע בפירוש הטעם „לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה“, שמזה מובן שאין זו גזירת הכתוב (שכך גזר הקב"ה ש„זאת מנוחתי עדי עד“, שזהו מקום השכינה לעד ולעולמי עולמים), אלא שכך מחוייב ע"פ

11) רמב"ם הל' ביהביח פ"א ה"ג.

12) ראה לקו"ש חט"ז ע' 466 (חידושים ובי- אורים כהל' בית הבחירה ע' כג) הערה 12. ועוד.

13) שם פ"ז הי"ד טו.

14) שם ה"ז.

(ב) הבחירה במקום זה היא רצונו ובחירה-תו בעצם, מצ"ע.

וזהו החילוק בין הבחירה בשילה והבחירה בירושלים²⁰, וכמודגש בחילוק לשונות הכתובים בשילה וירושלים - שבשילה נאמר²¹, "המקום אשר יבחר ה' גוי לשום את שמו שם", אבל בירושלים הלשון²², "אשר יבחר ה' בו (ורק אח"כ ממשיך) לשכן שמו שם", וע"פ הנ"ל יש לבאר טעם הדבר: בשילה, הבחירה ב-מקום זה היתה בשביל המטרה ד', לשום את שמו שם: "משא"כ ענין הבחירה בירושלים הוא שהקב"ה בחר "בו", ב-מקום זה, וכתוצאה מזה השכין "שמו שם", דשם הוא רצונו ובחירתו, ובדרך ממילא נמצאת שם שכנתו ית' (ובאופן קבוע, "לשכן שמו שם" - ולא רק "ל-שום", שמשמעו (גם) עראי).

וזהו כוונת הרמב"ם במ"ש, שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה - שלא בא להביא ראי' לנצחיות הקדושה, אלא לבאר, דכיון ש-בחירת הקב"ה בירושלים (והמקדש) היא באופן של "יבחר ה' בו", בו בעצם, הרי מקום זה נתקשר ונתאחד עם השכינה עד שזהו מקומה הקבוע של השכינה, ובמילא כשם ש"שכינה אינה בטלה" כך לא תבטל קדושת מקום זה.

[משא"כ בשילה, אף שגם הוא ה"מקום אשר יבחר ה'", מ"מ אין לומר שמקום זה נעשה בעצם מקומה של שכינה, כי ה-בחירה היתה לשם מטרה, "לשום את שמו שם", בחירה התלוי בדבר, וכאשר

שכל, דכשם שא"א שהשכינה תבטל, כך אי אפשר שתבטל קדושת המקדש וירושלים (שהיא "מפני השכינה"). ואינו מו-בן: הרי גם קדושת המשכן שבמדבר היתה מפני השכינה ששרתה בו, ומ"מ לא נשארה קדושה במקומות שבהם הוקם המשכן, ולא אמרינן דכיון שהקדושה היא "מפני השכינה ושכינה אינה בטילה" לכן גם קדושת מקום זה אינה בטילה?

בפשטות יש לומר, לפי שבמשכן אין דין קדושת מקומו, כיון שלא הי' קבוע במקום כ"א נשאו אותו ממקום למקום¹⁵, ולכן השראת השכינה שבמשכן אינה שייכת להמקום: אבל עז"ע בנוגע למש-כן שילה, "שכנו שם בית של אבנים . . ושס"ט שנה עמד¹⁶" - הרי שהיתה בזה קביעות מקום, ועד ש"היא היתה מנו-חה¹⁷ [וכמ"ש בפיה"מ¹⁸ שנקראת מנוחה "לפי שנתיישבו ולא היתה שם נסיעה"]:
ועוד - מפורש בספרי עה"פ¹⁹, "המקום אשר יבחר ה'" - "זו שילה", הרי שהיתה בחירת הקב"ה במקום זה - וא"כ מדוע לא שייך (גם) במשכן שילה טעם זה, שקדושתו היא "מפני השכינה ושכינה אינה בטילה"?

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בחירת הקב"ה במקום מסויים יכולה להיות בשני אופנים: א) הבחירה היא כדי לבוא ולהשיג ולהשלים מטרה מסו-ימת, שבאופן זה מובן שאפשר שהבח-ירה היא לזמן מסויים, דכאשר נשלמה המטרה שוב אין צורך ב(בחירת) המקום.

(15) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 73 (חידושים וביאורים שם סי' טו ס"ג) ואילך. ועוד.

(16) ל' הרמב"ם שם פ"א ה"ב.

(17) זבחים קיב, ב (במשנה).

(18) למשנה שם (פ"ד מ").

(19) פ' ראה יד', כה. תבוא כו, כ. וראה גם ספרי

(ורש"י) פ' ראה יב, יא. רש"י שם, ה.

(20) ראה בכ"ז (כאריא קצת) לקו"ש חכ"ד ע' 82

ואילך (חידושים וביאורים שם סי' ג ס"ד ואילך).

(21) פ' ראה יב, ה (ע"פ ספרי ורש"י שם, יא.

וראה לקו"ש שם הערה 31, 32).

(22) שם, יא.

בטל הדבר (נשלמה המטרה) בטלה ה' בחירה²³, וכנ"ל].

ד. ע"פ הני"ל יש לבאר דברי הזוהר, שהבחירה בירושלים תלויה בהבחירה בדוד:

בחירה כזו, כיון שהיא בחירה נצחית, הרי מצ"ע אי אפשר שתחול על מקום גשמי – כי גשמי מצד טבעו ומהותו הוא הווה ונפסד, היפך הנצחיות, וא"כ אין המקום הגשמי מסוגל מצד עצמו להכיל ענין נצחי זה; כלומר: אף שהבחירה היא בחירה נצחית, ובמילא המשכת הקדושה שמצד בחירה זו היא נצחית – זהו רק מצד הבחור, דכשם שלא שייך שינוי בו ית', כך אין שינוי בבחירתו [וכמשנת כמ"פ, דבחירה אמיתית היא לא מצד (מע"ת) הנבחר, אלא מצד (רצונו של) הבורח]. אבל אין לייחס נצחיות זו להמקום עצמו²⁴, שקדושת המקום היא קדושה נצחית²⁵.

וזהו טעם הדבר שבחירה זו בירושלים תלויה בבחירת הקב"ה בדוד המלך, "למהו ריעא על ישראל", "רישא דנהיג עמא דקרתא":

הבחירה במלכות בית דוד הרי היא בחירה נצחית, כמ"ש הרמב"ם²⁶, כיון שנמשח דוד. . . הרי המלכות לו ולבניו

הזכרים עד עולם שנאמר²⁷ כסאך יהי נכון עד עולם. . . אע"פ שלא זכה אלא לכשרים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחו בכך שנאמר²⁸ אם יעזבו בניו תורתו ובמשפטי לא ילכו ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וחסדי לא אפיר מעמו" [שזה הוא מצד הבחירה בדוד, כמ"ש שם בריש המזמור²⁹, "כרתי ברית לבחירי נשבעתי לך דוד עבדי, עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך סלה"] – ונצחיות זו שייכת למציאותו ונשמתו של דוד, שהי' עבד ה' ובטל לה' בתכלית, ולכן נמשך ונתגלה בו כחו ית' שלמעלה משינוי³⁰ [וכמאמר חז"ל³¹ שמעשה ידי דוד נצחיים]:

וכיון שמקומה של מלכות בית דוד הוא בירושלים³² [ועד בירושלים נקראת "עיר דוד"³³, ושליומות מלכותו של דוד (כמלך על כל ישראל) היתה רק כשנא לירושלים³⁴], הרי בכח זה נעשה גם המקום הגשמי בירושלים מוכשר וראוי ("כלי")³⁵ לקבל את ה"בחירה" נצחית

(27) ש"ב ז, טו.

(28) תהלים פט, לא. שם, לג-לד.

(29) שם, ד-ה.

(30) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 470 (חידושים ובני

אורים שם ע' קכה). ושם, שזוהו הטעם שהשראת

השכינה במקדש היתה בזכות דוד. ע"ש.

(31) סוטה ט, סע"א. וראה פסיקתא רבתי פ"ב, ו.

מדרש תהלים מזמור סב בסופו. ועוד.

(32) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"י: ואין

ממנין. . . בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מוצע דוד.

(33) ש"ב ה, ז. שם, ט. ובכ"מ. – ושייכת

למלכות דוד, כמ"ש (תהלים מת, ג), "קרית מלך רב" (ראה ראב"ע ומצוד"ש שם).

(34) ראה ש"ב שם, א-ה.

(35) ע"ד משנית במ"א (לקו"ש ח"ח שם הערה

70, 71), דאף שבחירת העצמות היא בגוף (תניא

(23) ראה תהלים (עח, ס. שם, סז), ו"טוש משכן

שילה. . . וימאס באהל יוסף (שילה. פרש"י) ובשבט אפרים לא בחור".

(24) ע"ד משנית במ"א (ראה לעיל ע' 175 הערה

27 בשוה"ג. ושי"נ) לענין הנצחיות שבצבא השמים.

(25) ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 146 ואילך

(חידושים וביאורים שם ס"ו ו ס"ז ואילך). וראה לקו"ש ח"ח ע' 409. ועוד.

(26) הל' מלכים פ"א ה"ז (וראה שם ה"ט). –

וראה בארוכה לקו"ש חלק כה ע' 110 ואילך. חכ"ח

ע' 109 ואילך. ח"ל ע' 99 ואילך.

בירושלים³⁶ (וכדלקמן ט"ו).

בחירה נצחית (גם) בירושלים³⁷.

ה. ויובן זה בתוס' ביאור בהקדים דברי המדרש³⁸ על הפסוק³⁹, "החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" – "משבחר הקב"ה בעוֹלָמוֹ קבע בו ראשי חדשים ושנים, וכש־בחר ביעקב ובניו קבע בו ר"ח של גאוֹלָה", שגם במחז"ל זה מדובר אודות שתי בחירות, בחירת הקב"ה "בעולמו" (כדוג־מת הבחירה בירושלים, מקום בעולם), ובחירת הקב"ה "ביעקב ובניו" (ע"ד בחירת הקב"ה בדוד מלך ישראל).

ויש לדייק בדברי המדרש: א) "משב־חור הקב"ה בעולמו" – לא משברא הקב"ה את עולמו, שמוזה מובן, שהענין ד'ראשי חדשים ושנים' אינו שייך להעולם כפי שהוא מצד בריאתו, אלא להבחירה ש־הקב"ה בחר בעולמו⁴⁰. ב) "וכשבחר ביע־קב ובניו קבע בו ר"ח של גאוֹלָה" – שע"י הבחירה ביעקב ובניו נפעל חידוש בעולמו של הקב"ה, שקבע בו ר"ח של גאוֹלָה.

[יש לומר, שענין זה נרמז גם באר"י כות לשון הרמב"ם בפי"ה"מ הנ"ל (ריש ס"ב) אודות הנצחיות של ירושלים – "ועלי' אמר הנביא' ונחלתו לא יעזוב, לפי שכבר אמר בתחילת הענין כי ה' בחר את ירושלים לשכינתו ובחר את ישראל לו יתעלה סגולה, ואמר אח"כ כי ה' לא יטוש את האומה הזו אשר בחר לנחלתו ולא אותו המקום אשר בחרו והוא אמרו כו"ו בחר ה' בציון אוה למוֹ-שב לו, כו"ו יעקב בחר לו י"ה ישראל לסגולתו, כ"י לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב" – שמדגיש שהבחירה בירוֹ-שלים שייכת להבחירה בעם ישראל, והיינו לפי שהנצחיות של (הבחירה ב)ירוֹ-שלים תלויה בבחירתו בעם ישראל, כי אין לייחס ענין הנצחיות למציאותו של דבר גשמי מצד עצמו, אלא שלהיות שירושלים נבחרה להיות מקומם של ישראל, שהם מציאות נצחית ("נצר מטעי מעשה ידי להתפאר"³⁹), לכן נמשכה עי"ז

פמ"ט), ובחירת העצמות לא שייך בה שינוי, מ"מ, כדי שבחירה זו תקבע במציאות הגוף גופא בפני־מיתו היו רק ע"י הנשמה. ע"ש.

36) ע"פ המבואר בפנים יבואר עוד פרט בדברי הזהר שם, דלכאורה, לפי פשוט משמעות הדברים, שהבחירה בירושלים היא לפי שדוד נבחר לריש קרית ועי"ז, טב למתא כו" – אין הבחירה בירוֹ-שלים בחירה חפשית אלא מפני מעלת הנבחר. וע"פ הנ"ל יש לומר, שאין כוונת הזהר שבחר בירושלים מפני המעלה הנפעלת בה עי"ז שדוד הוא מלך העיר, אלא שבחירת דוד למלך ישראל מאפשרת בחירה בירושלים (כנ"ל בפנים).

37) תהלים קלב, ג.

38) שם קלה, ד.

39) ישע"י ס, כא. וראה עמק המלך בתחלתו ש' תקוני התשובה ספ"ג. וכן שם ש' עולם התהו פל"א. וראה לקוטי הש"ס למס' אבות: אע"פ שהם רשעים גמורים כו' ניצוצי קדושה בהם כו' שהם נצר מטעי

כו' והיא חלק אלקה היא נצחי כו' והנשמות הם רושם אור עצמותו כו' מעשה ידי להתפאר כו' הקי הוא ומעשה ידיו חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים. ובשער הגמול להרמב"ן: הנפש שהיא עליונה אי אפשר שתהי' בטלה כו'.

40) וזהו גם עומק כוונת דברי התנחומא (פ' ראה ח) "כשברא העולם חלק הארצות לשרי ה־אומות ובחר בארץ ישראל כו' ובחר לחלקו ישראל כו' אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי כו' – שנ"ל שאין הכוונה (כפי ששמע משטחיות הלשון) ששתי הבחירות הם שני דברים שונים, שלאחר מעשה החליט הקב"ה ל־חברם, אלא שהבחירה הנצחית בארץ ישראל תלויה בכך שבני ישראל באים לתוכה ונחלים אותה.

41) שמור"ר פט"ז, יא.

42) בא, כ"ב.

43) ראה גם לקוטי חז"ז ע' 153-4. וחס"ג.

ביאור הענין:

הכוונה ב"בחר הקב"ה בעולמו" היא שהקב"ה בחר שזה יהי' מקומם של בני ישראל ועבודתם בקיום התורה והמצוות, וכמאמר רז"ל⁴⁴ שהעולם נברא "בשביל התורה ובשביל ישראל", וזהו "משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים ושנים", שזה נוגע להכשרת העולם ל- קיום התומ"צ ע"י ישראל⁴⁵;

אבל מ"מ, גם לאחר שהעולם נעשה מוכשר לעבודתם של ישראל, אין זה מצב של "גאולה", כי "גאולה" מורה על היציאה מכל דבר של מיצר וגבול, וכיון שהעולם הוא נברא מוגבל, הרי זה גם כפי שנרגש שהוא "עולמו" של הקב"ה, ועוד – שאף שהוא עולם שהקב"ה בחר בו (ונעשה מוכשר לתורה וישראל), מ"מ, להיותו עולם ה"ז במצב של גבול, ולא "גאולה".

וזהו החידוש ב"בחר בייעקב ובניו" – כי בניי הם למעלה מן העולם, כי נשמ-תם היא "חלק אלקה ממעל ממש"⁴⁶, ולכן נמצא בהם הכח של "גאולה", להתעלות למעלה מגדרי העולם.

[וזה מתאים עם דברי בעל העקידה⁴⁷ בביאור ההבדל בין "בחר הקב"ה בעולמו", וב"בחר בייעקב ובניו", ש"בחר . . ב- עולמו" קאי על ההנהגה הטבעית, וב"בחר בייעקב ובניו" קאי על ההנהגה הנסית (שידוד הטבע) שהקב"ה עושה בשביל עמו ישראל ("יעקב ובניו")].

ו. וע"ז מדייק במדרש "כשבחר ביע-קב ובניו קבע בו ר"ח של גאולה" (שה-

גאולה אינה רק בבניי עצמם, אלא זה נקבע "בו", בעולם גופא):

"בחר בייעקב ובניו" קאי לא על עצם מציאותם של ישראל (שהיא למעלה מן העולם, כנ"ל), אלא בזה שהקב"ה בחר בהם שהם ישלימו כוונתו בבריאת ה-עולם, על ידי קיום התורה והמצוות, שבשביל זה יורדות נשמות ישראל ל-עוה"ז ומתלבשות בגופים⁴⁸; וכיון שגם כשהנשמה יורדת לתוך הגבלות העולם ה"ה "חלק אלקה ממעל ממש", לכן, לא זו בלבד שע"י ירידה זו לא נגרע כלום ממעלתה העצמית (שהיא חלק ה'), אלא אדרבה, ע"י עבודתה למטה נקבע בעולם גאולה-ענין ה"גאולה" שלמעלה מן-ה-עולם.

ואין זו סתירה להנח"ל שהעולם לה-יתו נברא מוגבל אין שייך שיהי' בו גדר של גאולה (כלי גבול והתעלות ל-מעלה מגדרי העולם) – כי זהו מצד גדרי העולם עצמו, אבל ע"י שישראל נמצאים בעולם, ועובדים עבודתם בהיו-תם בו, ועוד זאת – שעבודתם היא עם העולם ובעולם עצמו, לעשותו דירה לו ית' (על ידי שממשיכים קדושה בדברים גשמיים העולם). נקבע גם בעולם גדר של "גאולה" שלמעלה מן העולם.

כי כאשר מגלים בכל פרט ופרט ש-בעולם שכל מציאותו היא רק "בשביל ישראל", היינו שכל מציאות העולם היא רק פרט ממצאותם של ישראל, כדי להשלים כוונה זו שהקב"ה בחר שבניי יהיו נמצאים למטה ועבודתם תהי' ב-

(48) וזה נוגע לעצם הבחירה בישראל, כי רק

ע"י עבודתם למטה מתגלה עצם הנשמה כפי ש-מושרש בעצמותו ית' (שווה בחירת העצמות בנשיי) – ראה המשך תרס"ז ע' תצב ואילך. לקו"ש חס"י ע' 478. ועוד.

(44) ראה רש"י ר"פ בראשית. ועוד.

(45) עיי' לקו"ש חכ"ז ע' 61 ואילך.

(46) ל' התניא רפ"ב.

(47) פ' בא (שער לח).

ועד"ז הוא בעניינו, בחירת הקב"ה בירושלים, שאף שבירושלים מצ"ע לא שייך גדר נצחיות, לאחרי הבחירה ב- דוד, שהיא בחירה נצחית, נמשך בדרך ממילא ענין הנצחיות גם בירושלים, עיר דוד.

(משיחות ש"פ ויק"פ,

פ' החודש, תש"מ ותשמ"ב)

ישראל יג' חשך האומות ג"כ. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 177 ואילך.

עולם הזה" - אזי כשם שישראל עצמם הם בכחי' „גאולה“ (למעלה מגדרי ה- עולם), כך נפעל בעולם (שבו ובעניניו עובדים ישראל את השם) גדר של גאו- לה⁵⁰.

49) ולהעיר מלקו"ש שם (ע' 477 ואילך) בענין דירה לו ית' בתחתונים, שעיקר הדירה היא בנשיי והעולם הוא רק פרט בזה. ע"ש. ועייג"כ לקו"ש ח"ל ע' 138-9.

50) להעיר מתניא ספלי"ז „ומיתרון ההארה ל-

פרשת החודש

גם צ"ע: בירושלמי שם ממשיך (אחר סימנו של רבי לוי): „רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינה בדין הוא שתקדים החודש לפרה שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה ולמה פרה קודמת שהיא טהרתן של כל ישראל“, ופי' בקרבן ה' עדה שם (ומקורו בר"ן), שזהו טעמו של ר"ח בר חנינה שאין מפסיקין בין פרה ל' החודש, כי „אין ראוי להפסיק בין פרה ל' החודש כדי שלא תקדים כל כך מאחר שהיתה ראוי להיות מאוחרת“.

אך לפי אינו מובן למה הפסיק הש"ס בין שני מאמרי רבי לוי בשם ר"ח בר חנינה – היינו בין עצם הדין לטעמו של הדין – במאמר רבי לוי (משמ"י דנפשיה) ע"ד ה' סימן ד, „בין השלישי לרביעי לא ישתה“?

ב. ויש לבאר זה בהקדים הטעם ל' תקנת קריאת פרשת פרה ופ' החודש, ד' קריאת פ' פרה היא „להזהיר את ישראל לטהר שיעשו פסחיהן בטהרה“, ופ' ה' חודש לפי „ששם פרשת הפסח“ [דכשם

א. גרסינו בירושלמי: „רבי בא בשם רבי חי' בר אשי אין מפסיקין בין פורים לפרה, רבי לוי בשם ר"ח בר חנינה אין מפסיקין בין פרה להחודש. אמר רבי לוי סימניהון דאילין פרשתא, בין הכוסות הללו [בארבע כוסות דליל פסח תנן בין הכוסות הללו פ' בין כוס ראשונה לשני' ובין שני' לשלישית. קרבן העדה] אם רצה לשתות ישתה, בין השלישי לרביעי לא ישתה“.

והיינו, שרבי לוי מכריע כדעת ר"ח בר חנינה: ד„אין מפסיקין בין פרה להחודש“, ולראי' וחיווק נתן סימן מדין הפסק בד' כוסות דליל פסח, שבין כוס שלישי ל' רביעי, לא ישתה“.

ויש לעיין בהאי סימנא דר' לוי, דאע"פ שמצינו כעין זה בכ"מ בתורה (שנתנו חז"ל סימנים על ענינים מסויימים, לתועלת זכרון הדברים וכיו"ב) – הרי [מלבד זאת, שגם במקומות ההם יש מקום לומר (כיון שכל עניני התורה הם בדיוק) שיש איזוהי שייכות בתוכן בין הסימן להדבר שעליו ניתן הסימן, הרי] בנדוד, שר' לוי נקט סימן זה לסיוע בהכרעת ההלכה (כדעת ר"ח בר חנינה), בודאי מסתבר לומר שיש בסימן זה קשר לנידון ההלכה.

(6) הובא גם ברש"י מגילה כט, א ד"ה ברביעית. ר"ף שם.

(7) לר"ף מגילה שם ד"ה שבאחד בניסן. ל' הפני משה שם.

(9) ולהעיר מר"ף ור"ח מגילה שם, שהניאו כל ג' המאמרים בשם ר' לוי, ובהמשך אחד. וראה גם רוקח שבעה עה 24.

(10) רש"י מגילה כט, א ד"ה פרה אדומה.

(11) רש"י שם ד"ה ברביעית. – אבל להעיר שבס' הפרדס שלו (צויין לקמן הערה 24. וכ"ה במהרי"ל ומט"מ שצויינו שם), „ברביעית החודש הזה משום ר"ח ניסן שענינו של יום הוא, ומשמע שעיקר טעם קריאתה הוא מפני השייכות לפסוק, החודש הזה גו" (וראה המשך הלשון במט"מ שם, וחודש

(1) מגילה פ"ג ה"ה (נעתק (בשינוי לשון) כר"ף מגילה פ"ג שם). – וראה גם בבלי שם (ל, א). אלא דשם מטיק ד, לא פליגי, הא דאיקלע ר"ח ניסן ב' שנת הא דאיקלע באמצע שנת, „משאיכ בירו' שלמי, שהם ב' דיעות.

(2) כ"ה גם בבבלי שם, ר' חמא בר' חנינא“.

(3) פסחים פ"י מ"ז (ק"ו, ס"ב).

(4) ראה פני משה שם.

(5) להעיר מהקדמת הרמב"ם לסהמ"צ שלו. יד מלאכי כללי הרמב"ם אות לד.

נפשי" ס"ל כר"ח בעצם הדין (דאין מפסי-
קין) אבל לאו מטעמי, דפליגי אם הם ב'
תקנות או תקנה אחת:

טעמו של ר"ח בר חנינה ש, אין מפסי-
קין בין פרה להחודש, הוא לפי שס"ל
שמעיקרא הם כמו קריאה (תקנה) אחת,
ההכנה לעשיית הפסח, וקריאת פ' פרה
היא כמו פרט קדום (טהרתן של ישראל)
בקריאת פ' החודש (עשיית הפסח), ולכן
מובן בפשטות שאין מקום להפסיק ביניהן.

וזהו כוונתו במאמרו, ולמה פרה קו-
דמת שהיא טהרתן של כל ישראל, שזה
מבאר גם הטעם שאין מפסיקין בין פרשת
פרה להחודש, כי בהקדמת פ' פרה לפ' ה-
חודש (לפי ש, היא טהרתן של כל ישראל)
מודגש שעשיית הפסח (פ' החודש) תלוי
ב, טהרתן של כל ישראל¹⁷ [בלשון ה-
מדרש¹⁸], אוכלי פסח צריכין לה (לחוקת
הפרה)¹⁹, וזוהו מוכן שאין להפסיק ביני-
הן²⁰ (כנ"ל).

אבל רבי לוי לא ס"ל הכי, כי בזה שנתן
סימן (לדינו של ר"ח) מהדין ד, בין השלי-

שבמצרים הזהיר משה את ישראל על
עשיית הפסח בר"ח ניסן²¹, כך לדורות
קוראים פרשת החודש, ששם פרשת ה-
פסח בסמיכות לר"ח ניסן (או בר"ח ניסן
עצמו).

ועפ"ז יש מקום להגדיר תקנת קריאת
שתי פרשיות אלו בשני אופנים:

(א) שתי קריאות אלו הם מעיקרא תקנה
אחת²², המתחלקת לשתיים – היינו שבשב-
תות שבין פורים לפסח יש לקרוא בתורה
ב' פרשיות ע"ד ההכנות לעשיית הפסח:
באחת קורין ע"ד הטהרה הדרושה כדי
„שיעשו פסחיהן בטהרה“, ובשני קורין פ'
החודש, ששם פרשת הפסח.

(ב) שתי קריאות אלו הן שתי תקנות
שונות (ע"ד ב' הפרשיות הראשונות, פ'
שקלים ופ' זכור, שהם שני ענינים שונים,
דקריאת פ' שקלים היא „להודיע שיביאו
שקליהן באדר²³“, ו„זכור“ – „לסמוך
מחיית עמלק למחיית המן²⁴“ – דעיקר
תקנת קריאת פרשת פרה היא להזהיר על
ענין הטומאה והטהרה (בכלל)²⁵, אלא ש-
תיקנו לקרותה בזמן זה (בסמיכות לפסח)
כיון שאזרהה זו נוגעת לעשיית הפסח.

ולפ"ז יש לומר, שר' לוי (משמ"י ד-

ניסן הוא ראש לכל החדשים ולסדרי הרגלים). ו-
ראה (ע"ד החסידות) לקו"ש ח"א ע' 220. – וראה
לקמן הערה 34.

12) בא יב, ג ואילך (ובפרש"י שם). וראה
פסחים ו, ב.

13) לכאורה סברא זו לא אתי כהדיעה שקריאת
פרשת פרה היא מהית' (משאיכ' פ' החודש). אבל
י"ל, שחובת הקריאה מה"ת אין לה זמן מיוחד, וזה
שקבעו לקרותה בשבת זו דוקא היא פרט בתקנת
קריאת פ' החודש. ואכ"מ.

14) רש"י מגילה שם ד"ה קורין בפרשת שקלים
(ע"פ הגמרא שם כט, ב).

15) רש"י שם ד"ה ומפסיקין. וראה בגמרא שם

ל, א.

16) ראה לקמן טע"י ג.

17) בקה"ע פ', מפני שהיא טהרתן של ישראל

וראו דנהדר בטהרה לכן מקדימין. אבל ע"פ ה-
מבואר בפנים י"ל דאתי בפשטות יותר, שהוא טעם
שמקדימין אותה לפרשת החודש (ששם פרשת ה-
פסח). וכן מפורש בשיטת ריב"ב לרי"ף שם.

18) שמיר פ"ט, ב.

19) וכן מפורש בשיטת ריב"ב לרי"ף שם, ולכן
אין ראוי להפסיק בין פרשת פרה לפרשת החודש
שהזרת הטהרה צריכה להיות סמוכה לפרשת מצות
הפסח. וכן משמע קצת מהמשך ל' רש"י למשנה
שם (כט, א ד"ה ברביעית). ע"ש.

וראה רש"י לגמ' שם (ל, טע"א), ולא בסמוכה
לפורים, לסמוך אוהרת תמאים לפסח [אלא שכזה
אפשר לפרש שאין כוונתו בלפסח] – לקריאת פ'
החודש, ששם פרשת הפסח, אלא לחזק הפסח. וכן
משמע מהמשך ל' רש"י שם, והיכא דחל כו' הו"ד
קקנו להקדים פרשת פרה לשבת שלפני שבת זו
כו"ל.

והנה דין זה דשלשים יום קודם החג שואלין ודורשין בהלכות החג אינו רק ב־פסח, אלא בכל הרגלים, וכמבואר באר"כ בה בשו"ע רבינו הזקן²⁸ בטעם תקנה זו: „לפי שכאור"א הדר בא"י חייב להביא ב־רגל ג' קרבנות כו' וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל ל' יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהי' להם שהות כל שלשים יום”.

ועפ"ז יש לומר, דזה שתיקנו קריאת פ' פרה להזהיר את ישראל מטומאה, אינו מפני קרבן פסח בלבד, אלא מפני טהרת הרגל בכלל (הדרושה לעלי' לרגל וג') קרבנות החג (מלבד ק"פ), וכן מובן ממה שהביאו בכמה פוסקים²⁹ בענין תקנת קרי' את פרשת פרה הא ד„חייב³⁰ אדם לטהר את עצמו ברגל”³¹.

ונ"ל שזוהו טעמו של רבי בא דס"ל ש־„אין מפסיקין בין פורים לפרה”, כי לדע"ת קריאת פ' פרה שייכת להתקנה דשור־אלין ודורשין כו' קודם הפסח שלשים יום³² (והיינו הכנה לטהרת הרגל בכלל), ולכן צ"ל בסמיכות לפורים דוקא (שבו התחלת ל' יום אלו³³).

שי לרביעי לא ישתה” – כוונתו להגדיר תקנת הקריאה, שתקנת קריאת כל ד' הפרשיות (כולל פ' פרה ופ' החודש) היא ע"ד תקנת ד' כוסות:

כשם שד' כוסות דליל פסח, הרי „כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא”³⁰, ו„כל כוס תיקנו על דבר מיוחד”³¹ [כוס ראשון אומר עליו קידוש היום, כוס שני קורא עליו את ההגדה, כוס רביעי מברך עליו ברכת המזון, כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר³²]; וזה שאין שותין בין כוס ג' לכוס ד' אינו מפני שיש שייכות ביניהן (שבגלל זה אין להפסיק ביניהן), אלא מטעם שונה לגמרי³³ –

עד"ז הוא בתקנת-קריאת-ד' פרשיות, שהם ד' (תקנות ו)קריאות שונות, דקריאת פ' פרה אינה חלק מתקנת קריאת פ' ה־חודש, אלא הוא ענין בפני עצמו, ומה שאין מפסיקין בין פרה להחודש הוא מצד דין נוסף.

ג. ויש להסביר דעת רבי לוי ע"פ המור־בא בכמה פוסקים³⁴ הטעם למ"ש במשנה³⁵ ש„ב[שבת] שלישיית [קורין] פרה אדומה” – „לפי”³⁶ ששואלין בהלכות הפסח קודם ה־פסח ל' יום³⁷, להזכיר שיעשו הפסח ב־טהרה”.

(28) ריש הל' פסח.

(29) ס' הפרדס ומהרי"ל שם (אבל ראה לקמן הערה 35). וראה גם מטה משה שם, „פרשת פרה אדומה להודיע לעם שהם טמאי מתים שיטהרו באפר פרה לפי שבר"ח ניסן מתחילין הרחוקים לעלות לירושלים” (ולא הזכיר בטעם זה ע"ד עשיית פסח בטהרה).

(30) ר"ה טו, ב.

(31) אלא שלא תיקנו כן לפני כל הרגלים וסמכו על קריאתה לפני הפסח. וראה ע"ד החסידות אה"ת חוקת (ס"ע תשעז ואילך).

(32) ע"ד פרשת שקלים שלשים יום לפני ר"ח

ניסן (ראה מגילה שם כט, ב).

(33) כלי אדה"ז בשולחנו שם „מפריים ואילך”.

(20) פסחים קט, סעיב ואילך.

(21) ל' הכ"י לטא"ח סתפ"ז (ד"ה וכתב א"א).

(22) וראה פסחים ק"ז, סעיב.

(23) רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ז ה"י.

(24) ראה רש"ם ותוס' פסחים ק"ז, ב. ועוד.

(25) רוקח הל' פורים (ס"י רמא). וכ"ה בספר

הפרדס לרש"י סדר קריאות והפטורות סכ"א ב' הוצאת עהרענרייך – „סדר פרשיות ע' שמח). הובא גם במהרי"ל הל' ד' פרשיות. וראה גם מטה משה ענין ארבע פרשיות (ס"י תחקצו). ועוד.

(26) מגילה כט, סעי"א.

(27) ל' הרוקח שם.

(28) מגילה שם, ב. וש"נ.

למה שי"ל בתוכן הפנימי של הדין דבין כוס שלישי לרביעי לא ישתה.

ובהקדם המבואר בספרים³⁷, שתוכן ה"חילוק בין פרשת פרה ופרשת החודש ב"עבודת האדם, הוא כענין ההפרש בין עבודת הצדיקים ועבודת התשובה:

פרשת החודש, "ששם פרשת הפסח", מורה על עבודת הצדיקים – וכפי שהי' בפעם הראשונה, שבפסח מצרים הי' (הת"חלת³⁸) הגירות של עם ישראל³⁹, וגר שנת"גייר כקטן שנולד דמי⁴⁰ – והיינו כעין דרגת הצדיקים, שאין בהם רע; ופרשת פרה, דחטאת קריא רחמנא⁴¹, ומכפרת על העגל⁴² – היא⁴³ עבודת התשובה.

ועל זה אמרו, "אין מפסיקין בין פרה להחודש", שצ"ל החיבור בין שתי הפר"שיות, להורות, שגם צדיקים צריכים לע"שות תשובה⁴⁴.

וזהו גם הפירוש הפנימי בדברי ה"מדרש"⁴⁵ (הנ"ל סעיף ב) "בזה נאמר זאת

ונמצא, שדעת רבי לוי שנתן הסימן ד"בין השלישי לרביעי לא ישתה" היא דיעה ממוצעת בין שיטת רבי בא ושיטת ר"ח בר חנינה – דלהלכה למעשה הכריע ר"ל כדעת ר"ח בר חנינה שאין מפסיקין בין פרה להחודש, אבל לאו מטעמי, כי לדעת ר"ח בר חנינה הרי הן כמו תקנה אחת המתחלקת לשתיים, כנ"ל, ואילו רבי לוי ס"ל, שבצמם הן ב' תקנות [ע"ד כוסות דליל פסח], לפי שפרשת פרה היא⁴⁴ אז"הרה על טהרת הרגל בכלל⁴⁵, אלא שיש דין (נוסף) שאין מפסיקין בין פרה לה"חודש⁴⁶.

[ועפ"ז מוכן מה שהכניס הש"ס מיד לאחר דינו של ר"ח ב"ח את מאמרו של ר"ל (משמ"י דנפשי), קודם שהביא את טעמו של ר"ח – כי כוונתו בזה להדגיש, כי הוא קאי בשיטת ר"ח רק להלכה, אבל לא ס"ל כטעמי].

ד. וע"פ פנימיות הענינים יש לומר, ש"שלילת הפסח בין פרה להחודש שייכת

(37) ראה אוה"ת חוקת (ריש ע' תשעז). ד"ה זאת חוקת (הא') תרכ"ט (ע' צה, בהוצאת תשנ"ב – ע' קד), עטר"ת (ע' שכב). – במקומות הנ"ל קאי על החילוק ד, חוקת הפסח ו, חוקת פרה אדומה" (כל' השמו"ר הנ"ל הערה 18). אבל מזה מוכן גם לענין פרשת החודש, "ששם פרשת הפסח". וראה גם לקו"ש ח"יב ע' 61. ויעוד.

(38) ראה לקו"ש ח"יב ע' 119 הערה 26.

(39) ראה יבמות מו, א"ב. כריתות ט, א.

(40) יבמות כב, א. ושי"נ.

(41) ע"ז כג, ב (הובא ברש"י חוקת יט, ט). וראה

תניא אגה"ק סכ"ח.

(42) תנחומא חוקת ח בסופו. פרש"י שם יט, כב

(מיסודו של ר"מ הדרשן).

(43) ראה גם אוה"ת חוקת שם (ע' תשסב. תשפו.

ס"ע תשצו ואילך). וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 420 ואילך.

(44) ראה לקו"ת ר"ה ט, ד. ר"פ האזינו. ובכ"ח.

וראה בארוכה לקו"ש שם (ע' 421 ואילך).

(45) בא יב, מג.

(34) או י"ל שרבי לוי ס"ל שעיקר תקנת פרשת החודש אינה משום עשיית הפסח, אלא לפי שהוא "עניינו של יום" דרי"ח ניסן (כמש"ב בספר הפרדס כו, כנ"ל הערה 11), וא"כ פרשת פרה (הטרה בש"ביל עשיית הפסח והרגל – ראה הערה הבאה) ופר"שת החודש הן שני ענינים שונים.

(35) אלא שבס' הפרדס ובמהרי"ל הביאו הא דחייב אדם לטהר עצמו ברגל בהמשך לטעם ר"ח בר חנינה שפרה קודמת להחודש לפי שהיא טהרתן של ישראל (ומשמע קצת דגריס כן בירושלמי שם). – וראה הערה הקודמת.

(36) וי"ל כמ"ש במט"מ שם, ד. פרשת פרה אדומה הודיע לעם שהם טמאי מתים כו' לפי שבר"ח ניסן מתחילין הרחוקים לעלות לירושלים ולפי"כ אין מפסיקין בין פרשת פרה אדומה לפי החודש" (היינו להסמית קריאת פ' פרה לר"ח ניסן, זמן התחלת עלי' לרגל). או שיש להסמיכו לחג הפסח כפי האפשרי (ראה לעיל סוף הערה 19).

תשובת הצדיקים בזמן הזה היא תשובה „על הריחוק”⁵², דאע”פ שמדובר בצדיקים שאין בהם חטא ועון (ועד שאין בהם רע כלל), מ”מ, כיון שהם נשמות בגופים, ה”ה „רחוקים” מהשם בערך לקרבת נשמותיהם קודם ירידתן למטה, וכמ”ש בספר ה- תניא⁵³ דגם „צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה רבה בתענוגים לא יגיע למעלת דביקותו בה” . . . בטרם ירידתו לעוה”ז ה- חומרי לא מינה ולא מקצתה ואין ערך ודמיון ביניהם כלל . . . שהגוף אינו יכול לסבול כו”.

ויתירה מזו כתב בספר התניא⁵⁴, דגם „נשמת . . . צדיק גמור עובד ה' ביראה ו- אהבה בתענוגים אעפ”כ אינה בטילה ב- מציאות לגמרי . . . רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו” (וכלשונו במ”א⁵⁵, „יש מי שאוהב”).

וזהו ענין תשובת הצדיק, שריחוקו מה' הוא דבר המעיק ומיצר לו מאד⁵⁶. דאע”פ שהיותו במצב זה הרי זה שלא באשמתו כלל, שהלא כך נברא (ויש לומר, דזה גו- פא שנברא באופן ד, „יש מי שאוהב” הוא לטובתו, כי דוקא עי”ז ישנה בעבודתו ה- מעלה דבחירה חפשית⁵⁷, שבהיותו מצי- אות, „דבר בפני עצמו”, הוא בוחר בהשם ותורתו כו) מ”מ, מצד גודל צמאנו להיות דבוק בהשם בתכלית, ה”ה רוצה שנפשו תשוב למעמדה ומצבה הקודם, „והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה”⁵⁸, כדי

חוקת הפסח ובוה נאמר⁶⁴ זאת חוקת התו- רה ואי אתה יודע איזו חוקה גדולה מזו . . . מי גדולה הפרה שאוכלי פסח צריכין לה”:

השקו”ט „איזו חוקה גדולה” — פסח או פרה — היא בהתאם לב' הדיעות בגמ”⁶⁷, אם צדיקים גמורים גדולים מבעלי תשו- בה, או שמקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדין שם. ומסיק ה- מדרש שפרה גדולה לפי ש, אוכלי פסח צריכין לה, והיינו דתשובה גדולה⁶⁸, כי גם צדיקים (אוכלי פסח) צריכים לעשות תשובה⁶⁹ (פרה).

ה. ועפ”ז יש לבאר פלוגתת רבי לוי ור”ח בר חנינה הנ”ל (בטעם הדין דאין מפסיקין בין פרה להחודש) בפנימיות ה- עינים:

בענין זה, שגם צדיקים צריכים לעשות תשובה, מצינו שני זמנים: א) תשובת ה- צדיקים בעבודתם עתה (בזמן הזה). ב) משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא⁶⁰, שעילוי זה, מה שצדיקים „יזכו למעלת התשובה”⁶¹ — „יהי אחר ביאת המשיח דוקא”⁶¹.

ויש לומר, שהם שני אופנים בתשובת הצדיקים:

(46) ר”פ חוקת.

(47) ברכות לד, ב. וראה לקמן הערה 64.

(48) וכן פסק ברמב”ם הל' תשובה פ”ז ה”ה.

(49) סד”ה זאת חוקת הנ”ל. וראה לקו”ש חט”ז

שם, שזוהו גם דיוק ל' הירושלמי מגילה כאן „שהיא טהרתן של כל ישראל” (אף שלכאורה רק טמאי מתים היו צריכים לטהר עצמם באפר הפרה) כי כל ישראל צריכים לענין התשובה.

(50) מאמר זוהר, הובא בלקו”ת שמע”צ (צב,

ב). שה”ש (מה, א. נ, סע”ב). ועוד. סה”מ תקס”ב

ח”ב ע’ תקלד ואילך. — וראה זח”ג קנב, ב.

(51) ל' הלקו”ת שמע”צ שם.

(52) ראה לקו”ת בלק עד, א.

(53) פל”ז (מה, סע”א ואילך).

(54) פל”ה (מד, סע”א ואילך).

(55) לקו”ת בלק שם. ובכ”מ.

(56) ראה בכ”ז לקו”ש חט” ע’ 209 ואילך. וישנ.

(57) וכידוע שכן הבחירה היא בעצמותו ית’,

שאינו מעכב בידו (לקו”ת אמור לת, ב).

(58) קהלת יב, ז. וראה לקו”ת ר”פ האוניו.

ובכ”מ.

ו. והנה א' מהחילוקים בין שני אופנים הנ"ל בתשובת הצדיקים הוא:

באופן הא', תשובת הצדיקים היא רק פרט במעלת עבודתם בתור צדיקים, ש־ היא העבודה במצב של אור וקדושה שאין בו שום רע, שגם תשובת הצדיקים היא בכדי להגיע לשלימות דעבודה זו – דמ־ אחר שעצם היותו נשמה בגוף בעוה"ז ה־ חומרי הוא מצב של "ריחוק" כנ"ל וחסר עדיין במצב של קדושה בתכלית ובמילא אין עבודת הצדיקים שלו בשלימות, ולכן מתעורר בתשובה להשיב את נפשו לשר־ שה ומקורה [ולכן תשובה זו היא רק לפני ביאת המשיח, משא"כ אחי"כ, כאשר "רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁶⁵, אין צורך ב־ תשובה זו⁶⁶].

משא"כ באופן הב' – מעלת התשובה של צדיקים לאחר ביאת המשיח (עלי בלתי מוגבלת) – הרי עבודת הצדיקים ועבודת התשובה הן שתי עבודות שונות,

(64) ראה סד"ה זאת חוקת תרכ"ט שם (בשולי העמוד), דוה שצדיקים צריכים תשובה הוא רק עכ־ שיו, ולא אחרי שרוח הטומאה אעביר בו. וראה שלי"ה בית גדול (לו, א"ב), דמשמע, שמיד בעית גדול מצ"ג (ברכות שם) הוא בזה"ז, אבל לעתל, בזמן ד' עין לא ראתה גו"י" (ראה ברכות שם), או "נהי' מדריגות צ"ג תכלית הגמור כולו טוב". ע"ש.

(65) זכרי' יג, ב.

(66) ועי' לפני הבריאה, שאז היתה מעלת הצדיקים דוקא, כידוע בענין במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים דוקא (ב"ר פ"ה, ז), ולא בעית (לקו"ת שה"ש מד, רע"ג. ובכ"מ).

וי"ל, שזהו הטעם הפנימי ש, באחד בניסן הקום המשכן ובשני נשרפה הפרה – אף שאח"כ, פרה קודמת שהיא טהרתן של כל ישראל – כי הקמת המשכן (בפעם הא') היא ע"ד מצב העולם בתחילת הבריאה (קודם כבודת האדם), מצב של צדיקים כו' בלי רע. ובפרט לדעת הוהר (ח"ב רכז, א) שנדבת המשכן היתה קודם חטא העגל. וראה לקו"ש ח"ז ע' 154. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ר.

„לדבקה"⁵⁹ בו ית' ביחוד נפלא כמו שהיתה מיוחדת בו ית' בתכלית היחוד" קודם ירידתה למטה.

אבל זה שמש"ח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא אי"ז תשובה „על הריחוק" – ש־ הרי אז יתגלה כבוד ה' למטה כמו למעלה, באופן שלא יהי' שום ריחוק מהשם (גם בהיות האדם למטה נשמה בגוף) – אלא הכוונה ב"לאתבא צדיקיא" היא שיגיעו למעלת התשובה הבאה באהבה גדולה לה' שלמעלה ממדידה והגבלה („בכל מאדך"):

בזמן הזה, עיקר השלימות דאהבה „ב־ כל מאדך" הוא בבועל תשובה⁶⁰, דכיון ש־ צמאון נפשם לידבק בה' בא אחרי ש־ „היתה" נפשו בארץ צי' וצלמות . . ורחו־ קה מאור פני ה' בתכלית (ו)לזאת צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים" [וכידוע המשל בזה⁶² ממי שבורח מן ה־ מות, שבריחה זו היא בכל עצמותו ולמע־ לה מכל מדידות והגבלות, וענין זה אינו שייך (כ"כ) בצדיקים]:

אבל לאחר ביאת המשיח, שעצמותו ומהותו ית' יהי' בהתגלות למטה, הנה גו־ דל ועוצם הגילוי יפעול באדם עלי' בלתי מוגבלת, באופן שגם צדיקים יגיעו אז ל־ שלימות דאהבה „בכל מאדך"⁶³.

(59) ל' התניא אגה"ת פ"ח (צח, סע"א) – לענין תשו"ע.

(60) ראה לקו"ת שה"ש מט, סע"ב ואילך. וראה בארוכה שערי תשובה (לאדמו"ר האמצעי) ח"ב חינוך פמ"ח (נג, ג ואילך) במעלת „בכל מאדך" ד־ בעית על „בכל מאדך" דצדיקים.

(61) ל' התניא ח"א פ"ז (יב, א). וראה אגה"ת שם

בסוף הפרק.

(62) סה"מ תשי" ע' 7. ועוד.

(63) ראה לקו"ת שם נ, סע"ב. וראה לעיל שם

במעלת „בכל מאדך" לעתל.

נות) הוא: בחצי הראשון מדובר (בעיקר) על גאולת מצרים, ואילו החצי השני שייך (גם) לגאולה העתידה לבוא: דלא מיבעי חלק ההגדה שאומרים על כוס הרביעי – שמתחיל מ„שפוך חמתך על הגוים“⁶⁹ ונמשך בפרקים האחרונים דהלל⁷⁰ וכו' – שהוא שייך בגלוי לגאולה העתידה, אלא גם הסעודה שמסיימים באכילת האפיקומן שהוא זכר לפסח⁷¹ (ונקרא „צפון“⁷²) שייך כת לגאולה העתידה.

וזהו הטעם הפנימי לכך שאין שותים בין כוס ג' לכוס ד': כוס ג' שמברך עליו ברכת המזון, רומז על הסעודה שהקביה עושה לצדיקים לעתיד⁷³, וכוס ד' שגומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר, שהן רק שירים ותשבחות, כולו רוחניות, רומז על מעלת עולם הבא (עולם התחייה)⁷⁴, שאין בו אכילה אלא צדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה⁷⁵.

ויש לומר, שזה מתאים לשתי המעלות

69 ראה ר"ן ר"פ ערבי פסחים. בחיי וארא ו, ח. ועוד. וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה"ת) ע' מג.

70 ראה פסחים (ק"ת, א) דפרקים הראשונים דהלל שייכים ליציאת מצרים, ופרקים האחרונים – לגאולה העתידה. וראה זבח פסח להגש"פ (הלל).

71 רא"ש פסחים פ"י סל"ד. – או זכר למצה הנאכלת עם הפסח (רש"י ורשב"ם פסחים ק"ט, ב).
72 ראה פ"י האלשיך להגש"פ (רמזים בס"מ נים): „ובזה יהי' שולחן עורך בעוה"ז ותנחיל טוב בעוה"ב, צפון כד"א מה רב טובך אשר צפנך ל' יראיך“.

73 ראה פסחים ק"ט, ב (ושם, ע"ד כוס של ברכה דסעודה זו). ב"ב ע"ד, ב. ועוד.

74 כדעת הרמב"ם (בשער הגמול), ועוד – ראה הנסמן בתשובות וביאורים (קה"ת, תשל"ד) ס"א הערה 23. – וראה לקמן הערה 77.

75 ברכות י"ז. א.

(*) נדפס גם באגרות כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' עו. המ"ל.

שבכל א' מעלה על השני, יש בזו מה שאין בזו: המעלה בעבודת הצדיקים היא בענין המשכת אור הקדושה מלמעלה (ע"י עבו' דתם בקיום התומ"צ), והמעלה בעבודת התשובה היא (בזיכור ו) עליונית התחנות⁶⁷.

וזהו ביאור שתי הדיעות בטעם שאין מפסיקין בין פרה להחודש: לפי הדיעה שזוהו לפי שקריאת פרשת הפרה היא כעין פרט בקריאת פ' החודש, ה"ז בדוגמא לאור פן הא' בתשובת הצדיקים, תשובת הצדיקים בזמן הזה, שהיא תשובה על הריחוק, שהיא פרט בעבודת הצדיקים כנ"ל: מש"א"כ לדעת רבי לוי שהם ב' קריאות שונות אלא שאין להפסיק ביניהן, ה"ז בדומה לאופן הב' בתשובת הצדיקים (כפי שתהי' נביאת המשיח, משיח אתא לאתבא צדי' קי"א בתיובא), שאז הן ב' מעלות שונות, אלא שאין מפסיקין ביניהן, להורות שאז גם הצדיקים יזכו למעלת התשובה.

ז. ועפ"י יש לבאר ג"כ הרמז בדברי רבי לוי, שנתן סימן ע"ז מדין ד' כוסות, ש"בין השלישי לרביעי לא ישתה"⁶⁸:

החילוק בין החצי הא' של סדר ההגדה של פסח (שבו שותים ב' כוסות הראשונות) והחצי השני (שבו שותים ב' כוסות האחרונות)

67 ראה לקו"ד ח"א קמ"ו, א ואילך. וראה המ"ש תער"ב ח"ג ע' אשדמ ואילך. לקו"ש ח"יב ע' 61 ואילך. ועוד.

68 ולהעיר משני הביאורים ע"פ סוד בדין זה (ובואו באוה"ת וארא (כרך ז) ע' בתפסוח. ע"ש): בפע"ח (ש' חג המצות פ"ז) לפי שכוס ג' וד' הם לנגד דעת הנחלק לחיג'ו, ולכן אין מפסיקין ביניהם לפי שהם ממוח אחד (וזהו ע"ד אופן הא' הנ"ל ס"ב, שפ' פרה ופ' החודש הן שני פרטים בתקנה אחת):

כטור ברכת ס"ס טעם כ' דב' כוסות אחרונים הם לנגד חתן וכלה ואין להפסיק ביניהם, שלפ"י זה הם שני ענינים נפרדים שצריכים לפעול היחוד ביניהם (ע"ד אופן הב' הנ"ל בתקנת פ' פרה ופ' ה' חודש).

כן בין כוס שלישי לרביעי לא (יפסיק ואשתה).

וזהו הביאור הפנימי בסימנו של רבי לוי, דזה שאין מפסיקין בין פרה להחודש (המורה על תשובת הצדיקים) הוא כהא ד"בין השלישי לרביעי לא ישתה" – להורות, שכאן אין המדובר בתשובת הצדיקים בזמן הזה, אלא על חיבור עבודת התשובה ועבודת הצדיקים לעת"ל (כנ"ל טוסיץ), משיח אתא לאתבא צדיקיא ב- תיובתא.

(משיחות ש"פ ויקרא (פ' החודש)
ואחש"פ תשכ"ד)

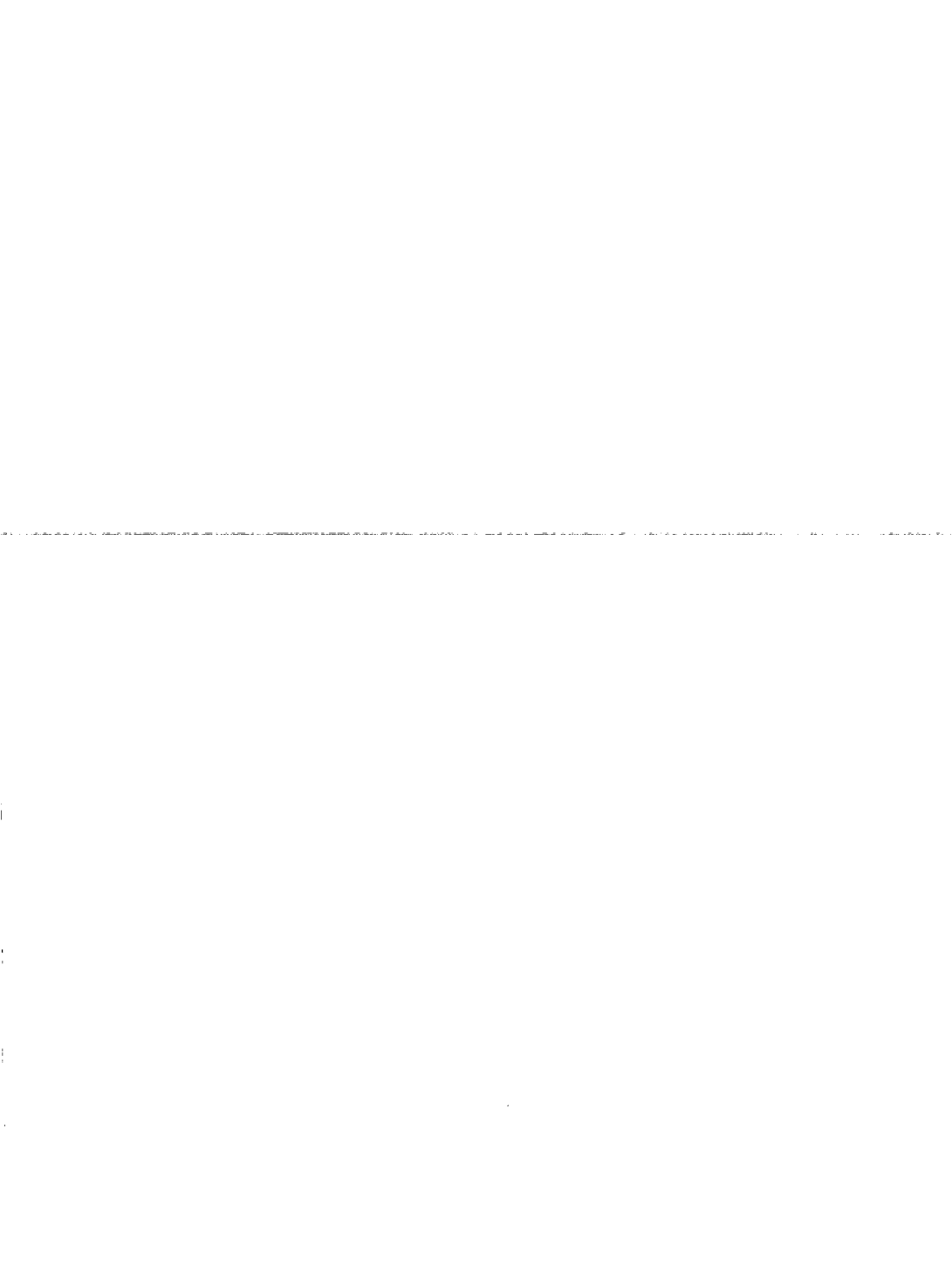
תקופות (שהסעודה תהי' בימה"מ או בתחילת זמן תחה"מ), אבל ע"פ המבואר בלקו"ת (צו טו, ג. ש"ש סה, ד ואילך) מובן שהן כ' ענינים באותה תקופה (כמשנ"ת בתשובות וביאורים שם. וש"נ).

בב' אופני העבודה (דתשובה ועבודת הצדיקים) לעת"ל: הסעודה שעושה הקב"ה לצדיקים לעת"ל שייכת למעלת התשובה, עליית התחתון (כנ"ל); וזה שיושבין ונהנין מזיו השכינה ותו לא ה"ז מעלת עבודת הצדיקים, המשכת וגילוי אור השכינה (בעולם שכולו קדושה).

ולעת"ל יהי' החיבור דב' המעלות ד- עבודת התשובה ועבודת הצדיקים, מ- שיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא, ול-

(76) בהמשך תרס"ו (ע' קה ואילך), דעלי' הבי' (שאינ בו אכוי"ש) באה ע"י עבודת התשובה דוקא. ע"ש. ואין זה סתירה להמבואר בפנים, כי שם הכוונ' נה שעלי' זו באה ע"י עבודת התשובה, אבל העלי' גופא היא לאחרי ולמעלה מעבודת התשובה. ועיין תר"ח ס"פ וישלח (נו, ד ואילך). ואכ"מ.
(77) במפרשים מבואר שב' מרז"ל (הקב"ה עו- שה סעודה לצדיקים: העוה"ב אין בו אכוי"ש) הם בב'

הוספות

•

מכתבים

מפתח

217	שמות
219	כ"ד טבת
226	בא
227	י"ד שבט
233	בשלח
235	ט"ו בשבט
237	יתרו
240	משפטים
257	אדר ר
258	תרומה
265	תצוה
265	פורים קטן
266	פורים
268	תשא

שמות

... בטבלא* וא"ו. א"א אשר בשנת ב'תמח עמד משה לפני פרעה ובשנה זו עצמה הקריבו הק"פ, כיון שלדעת הס"ע ארכו המכות שבין ב' מאורעות הנ"ל יב"ח. ונשתרבו הטעות מפני אי הבירור, דהנ"ל ג)**. ועכצ"ל דעמידת משה לפני פרעה היתה בתחלת שנת הפ' שלו, ז.א. בשנת ב'תמו.

שם. א"א אשר ואכחד את ג' הרועים מרים אהרן ומשה הי' באותה שנה לברה"ע כיון שר"ה הי' באמצע ...

(ממכתב כ"ח מיח, תשי"ז)

* בס' סדר עולם רבה השלם עם פי' ימות עולם. המו"ל.

** הכוונה למ"ש לעיל בהמכתב (לקריש ח"ל ס"ע 272 ואילך), שבספרו לא נזכר ע"ד שנים מקוטעות וכן לא נתפרש במספרים אם הכוונה בשנה קיל (לדוגמא) או לאחר שעברו קיל שנה. המו"ל.

ב"ה. ב' דר"ח אדר תשכ"ג
ברוקלין, נ.י.

צום יערלעכן דינער פון בית ספר לנערות
„בית רבקה“ אין מאנטרעאל,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

איך האָב מיט פּאַרגעניגען באַקומען די מיטטיילונג, אַז דער יערלעכער באַנקעט פון „בית רבקה“ וועט פּאַרקומען אי"ה דעם זיבעטן טאָג אין אדר.

ז' אדר איז, ווי באַקאַנט, דער געבורטסטאָג פון משה רבינו. דאָס דערמאַנט אויך באַלד, אַז משה רבינו'ס געבורט, זיין רעטונג און זיין דערציאונג איז צו פּאַרדאַנקען צוויי פּרויען, אַ מוטער און טאָכטער: יוכבד, משה רבינו'ס מוטער, און מרים, זיין שוועסטער. בשעת פּרעה'ס גזירות האָבן דערגרייכט די העכסט־קריטישע מאָמענטן און האָבן אַריינגעבראַכט מוטלאַזיקייט און אפּהענטיקייט אפילו אין די פּירנדע אידישע משפּחות, זיינען די צוויי פּרויען – איינע אַ מוטער און די צווייטע נאָך אַ גאָר יונגע מיידל – אַנגעגאַנגען מיט זייער מסירות־נפש'דיקע אַרבעט אויפּצושטעלן אַ נייעם דור אידן, דעם דור פון דער גאולה. אין די שווערסטע צייטן פון גלות מצרים, האָבן זיי ניט נאָר באַגייסטערט די אַנדערע פּרויען נאָר אויך די

מענער, און זיי האָבן זוכה געווען, אַז דורך זיי איז געקומען דער אויסלייזער, און די אויסלייזונג, פון דעם אידישן פּאָלק פון גלות מצרים.

אין אונזער צייט, ספעציעל אין די לעצטע דורות פון דעם איצטיקן שווערן גלות, האָבן די אידישע פרויען, מוטערס און טעכטער, די זעלבע אויפגאַבע, און די זעלבע פּאַראַנטוואָרטלעכקייט און זכות, ווי די אידישע פרויען אין דעם ערשטן גלות. כ"ק מו"ח אדמו"ר האָט דאָס אָפט אונטערשטראַכן אין וואָרט און שריפט. אין דעם היינטיקן יאָר, דער 150'טער יאָר פון דער הסתלקות פון דעם אַלטן רבי'ן, בעל התניא און שולחן-ערוך, דער גרינדער פון דער חב"ד שיטה און לעבנס-שטייגער, דאַרפן מיר געדיינקען מיט ספעציעלער באַגייסטערונג די גרויסע השפעה וואָס די רביצין רבקה האָט געהאַט אויף דער דערציאונג פון איר זון, דעם אַלטן רבי'ן, ווי דאָס ווערט באַשריבן אין די זכרונות פון דעם רבי'ן דעם שווער.

מיט אַ טיפער, אינערלעכער האַפנונג האָף איר, אַז די תלמידות פון די „בית רבקה“ וועלן שטענדיק געדענקען און ריכטיק אַפּשאַצן זייער גרויסן אחריות און זכות אין פּאַרזעצן די הייליקע טראַדיציעס פון דער אידישער פרוי, ניט נאָר באַ זיך אין דער היים, וואו די פרוי איז די עקרת הבית, דער יסוד פון דער היים, נאָר אויך דורך אַקטיווער טעטיקייט אין די ברייטסטע פרויען קרייזן, כדי צו העלפן אויפשטעלן אַ טרייען אידישן דור וואָס זאָל זוכה זיין צו דער גאולה שלימה, במהרה בימינו.

און מיט דער זעלבער ערנסטער האַפנונג האָף איר, אַז די בעלי-בתים, עסקנים און פריינט פון „בית רבקה“ וועלן אַנווענדן יעדע אַנשטרענגונג — אין צייט, געלט און מי — צו געבן די פולע מעגלעכקייט צו דער „בית רבקה“ שולע צו פאַר-גרעסערן זיך און וואַקסן לויט דער פּאָדערונג פון דער איצטיקער דרינגנדער צייט.

השם יתברך זאָל אייך אַלעמען בכלל און יעדן בפרט, מצליח זיין אין די אַלע אויבנדערמאָנטע ענינים און אין אַלעם אין וואָס מען נויטיקט זיך בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובנכרה להצלחה
ולבשורות טובות.

כ"ד טבת

הנני לאשר בזה קבלת מכתבו מז' טבת עם החומר המצורף אליו – דפי קריאה, חוברות וכו' על רבנו הזקן מחולל תנועת חב"ד – בעד תלמידי בתי הספר.

ובודאי למותר להדגיש גודל ערך עצם הענין הקשור בהפצת ערכי היסוד של התורה והיהדות, ובפרט בין בני הנוער, אשר כל השפעה טובה עליהם בעודם צעירים מביאה פירות ופירי פירות במשך כל ימי חייהם. ולכן אין צורך בהבעת תודה מצדי בעד מעשה רב שעשה, כי שכר מצוה מצוה. אבל תודתי אמורה לו בעד שימת לבבו וטרחתו לשלוח לי כל החומר, תודה רבה.

ויהי רצון שיראה פרי טוב בעמלו בכלל, ובעמלו בענין האמור בפרט, אשר תלמידי הכתות השונות שיקראו וילמדו חומר זה על דבר גאון ישראל ותפארתו, אישיותו ותורתו של רבנו הזקן, יהי זה לימוד המביא לידי מעשה, הנהגה מיוסדת על אהבת ה' אהבת התורה ואהבת ישראל, חדורה אור וחיות חסידותיים, יחוד הלב והמח גם יחד.

ולאחרי השיחה שהיתה בינותינו, שזכרונה כמובן שמור אצלי, בודאי שאין כל צורך להאריך בגודל ערך נקודות האמורות ועניניהן. ומגלגלין זכות ליום זכאי, שהיום הוא יום היא"צ-הילולא של רבנו הזקן.

בהמשך לענין הנ"ל ארשה לי לצרף בזה העתק מכתב כללי לראש השנה בקשר עם שנת השמיטה דהאי שתא. וכן לעורר תשומת לבו, אף שבטח כבר הובא זה לידיעת כבודו, שהשנה היא שנת ה-100 להסתלקות נכדו (וממלא מקומו) של אדמו"ר הזקן, הנודע על שם ספריו בשם אדמו"ר ה"צמח צדק".

בתודה לבכית על הנ"ל
ובכבוד ובברכה.

(ממכתב כ"ד טבת, היחשכ"ז)

נעם לי לקבל המברק מאשר קבלת שני ספרי רבנו הזקן, ומכמה סיבות נדחה מכתבי זה עד היום, יום ההילולא שלו.

ועל דרך מה שכתבתי במכתבי הקודם אודות בנין בגשמיות, שכל מה שמשערים מה שצריך להשקיע בבנין, אף על פי כן כשבאים לפועל מתמסכנים, וזוקקים לכוחות נעלמים, ועד לכוחות עצמיים, על אחת כמה וכמה בהנוגע לבנין רוחני, וכלי

חכמינו ז"ל אני חומה זו תורה, ואפילו כשהמדובר הוא רק בהנוגע לפרסומו של בנין שכבר הי' קיים.

ונתאמת אצלי הנ"ל, שכשנגשתי לעריכת כתבי-יד הנ"ל שערתי כמה שימת לב, התעמקות וכו' ידרוש הענין, ולכתחילה שערתי במדה בלתי מצומצמת, והנה כשבא הדבר לפועל נוכחתי שאין הזמן ושימת לב וכו' המשוערים מספיקים כלל וכלל, ולא עוד אלא שעצם ההתעסקות וההכנה לדפוס ואפילו ההגה' לאחר הסידור של מאמרים הנ"ל מעבירים לעולם אחר, עולם העליון, ובפרט אשר כמה מהמאמרים בשני כרכים הנ"ל הם מלפני פטרכורג שידוע עליהם פתגם כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע: „די מאמרים וואס פאר פ"ב האָבן געברענט: דאָס איז פאטשטן מלמעלה“.

רגילים לומר בכגון דא שאילו היו משוערים מראש כל הטורח והיגיעה הכרוכים בעבודה כזאת, ובפרט אם יש בה גם ענינים של עג"ג, הנה מי יודע אם היו נכנסים לכל הענין. אבל בנידון דידן, הנה למרות שכאמור לא שערתי אפילו בערך שכל כך יודרש לענין, ובפרט בהנקודה שההתעסקות מעמידה בד' אמות אחרים, אף על פי כן הייתי עושה זאת, אף כי אולי בהכנה ארוכה יותר. וכיון שכי' הי' מהגורמים בזה, הרי גם לו חלק בכל הטוב שבדבר . . .

(ממכתב כ"ד טבת, היולא דרבנו הזקן, תשח"י)

. . . ומבשורה לבשורה, בשורה משמחת מכאן שסו"ס יצא מהדפוס הספר „מאמרי אדמו"ר הזקן – תקס"ב“, ונשלח לכ' בפ"ע.

כמדומה לי, כשהראיתי את הכת"י לכ' הערתי שהוא כת"י מיוחד במינו, שהמאמרים הם של אדמו"ר הזקן, הכת"י של אדמו"ר האמצעי, והי' ברשותו של הצ"צ, המעיד על הכת"י שהוא של אדמו"ר האמצעי, וגם הכניס בו הגהות בכמה מקומות. שכל זה מעיד על אמתיות הענינים וכו' עד שלולא זחלתי ואירא לחוות דעה מוחלטת בדברי דא"ח ועל אחת כמה וכמה בנוגע מאמרי אדמו"ר הזקן, שאפילו אדמו"ר הצ"צ אשר לבו כלב הארי אומר עליו „כשם שבין קד"ק לחולי חולין כך גבהו דרכיו מדרכינו“ (צ"צ יו"ד סי' ס"ג, אות ח) והמדובר שם בנוגע לנגלה דתורה ועאכו"כ בפנימי' התורה – הייתי אומר שהנחות כמה מאמרים אשר בספר מאמרי אדה"ז תקס"ב מתאימות יותר ועולות על הנחות המאמרים אשר נדפסו בלקוטי תורה, אף על פי שנדפסו בימי הצ"צ וכנראה בעריכתו. ואולי בעת הדפסת הלקו"ת לא הי' ספר כת"י זה אצל הצ"צ . . .

(ממכתב ו' מרחשון, תש"ח)

מאשר הנני קבלת מכתבו מ"ג בתמוז, שהגיעני באיחור זמן רב, בצירוף ניתוח הגרפולוגי. ומוכרחני להודות, שלולא קראי במכתבו בפירוש שהמנתח – זולת הכת"י – לא ידע דבר על בעל הכתב יד ולולא הכירי את כ' אישית, לא הייתי מאמין באפשרויות הדבר.

דרך אגב בראותי כ' בהניתוח שהי' קושי באנאליזה מחמת המחסור בחומר הכתוב, הנני מצטער ביותר שלא הערותי לכ' כי בשו"ע לרבנו הזקן שהדפיסו אנ"ש במחנה מעבר באשכנז [אצל מינכען, בשנת תש"ח], בסופו יש פאקסימיליא מתשובה ארוכה, שמלבד הכמות הנוספת בחומר, יש בחומר זה כדי לגלות במדה יתירה מאשר בכת"י הנ"ל כוחות הפנימיים שבנפש הכותב, כיון שהכתוב בא בשינויים ותיקונים על הגליון ובין השיטין. אצל אנ"ש באה"ק ת"ו נמצאת הוצאה זו של השו"ע, ותקותי שידמנן לכ' לעיין בו. ות"ח אם יחוזה לי דעתו בזה . . .

(ממכתב ט"ו מנ"א, היחשי"ט)

הוד כ"ק רבינו הזקן כותב באגרתו הק' ד"ה הוכח תוכיח (נדפס בסו"ס התניא), וז"ל מהשייך לכאן: לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י הגורל או ברצון. ועיר שיש בה מנינים הרבה יגמרו בכל מנין ומנין. ואם איזה מנין קטן מהכיל יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול בכל ישונה חק ולא יעבור. עכ"ל*.

ועל פי זה נהגו מאז לסדר חלוקת הש"ס ביום חג הגאולה הוא – יום י"ט כסלו. משנת תרס"ג ואילך, מפני אפס הפנאי ב"ט כסלו, הנהיגו בליובאוויטש חלוקת הש"ס בכ"ד טבת – יום ההילולא של רבינו הזקן. ומכמה שנים נקבע מנהג זה גם בכאן ע"י "מחנה ישראל" – בנשיאותו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א**.

ואותם הנמצאים במקום אשר, מאיזה סיבה שתהי' הוא, קטן מהכיל" לחלק כל הש"ס מצטרפים*** לחלוקת הש"ס הנעשית בבית מדרשו של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א.

להקל על המשתתפים – נדפס . . טופס הודעת ההשתתפות בחלוקת הש"ס. ועל

(*) באגה"ק שם מסיים: וכאו"א מהלומדים הנ"ל יגמור לעצמו בכל שבוע התמניא אפי שבתהלים ק"ט. אבל לא ראיתי נזהרים בזה.

(**) הערה לאחר זמן: משנת תשי"ג שוב נקבע המנהג דחלוקת הש"ס בכמה מקומות – ל"ט כסלו.

(***) כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע כותב, באחד ממאמרי דא"ח שלו (סד"ה על חומותיו. תרל"ח): צריכים ללמוד בכל יום תושב"כ עם פרש"י שהוא תרומות מדרשי רז"ל, ונאום ד' תושבע"פ כמ"ש בהל' ת"ת ובאגה"ק שלכל הפחות צריך כל אחד ללמוד מסי גמרא בשנה.

המשתתף להודיע המסכתא שבה בחר, או להורות שרצונו שיגרילו עליו, וכנ"ל באגה"ק, ולשלחו חתום ובתוספת הכתובת שלו ל"מחנה ישראל".
 מובן אשר אלו שלא הספיקו להודיע מהשתתפותם קודם כד טבת יוכלו להצטרף גם אחרי כן.

(מרשימת טבת, היתש"ט)

וישנה*? כפשוט שאין לשנות מכמו שהדפיסו רבותינו משנת תר"ס.

(ממכתב חורף, תשמ"ג)

* מענה לא' שרצה לשנות ולהוסיף בתניא הנדפס (לדוגמא: תיקונים, מורה שיעור וכו' על הגליון).
 המו"ל.

... לשאלתו ע"ד ב' בתניא* — עיין (סוף) הקדמת הרמב"ן לפי עה"ת.

(ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ד)

* מענה על שאלה בהמבואר (קונטרס עץ החיים בהוספות ע' 87. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב חיב ע' תשכ) דמאי שנא תניא מספר אחר שנכתב ברוה"ק אשר כיון שנכתב ברוה"ק הרי נכלל בו בדרך ממילא כל הסברה והשכלה שהיא נכונה כשלעצמה גם אם המחבר לא התכוין אליה. המו"ל.

במענה למכתבו מד' אייר, בו שואל:

האם נכון מה שאומרים שכוונת רבנו הזקן בהקדמתו להתניא בכתבו, מפי ספרים, לספרי מהר"ל מפראג.

כן מפרשים חסידים בלדמם ספר התניא, ע"פ מה שקבלו מזקני החסידים מדור לדור, אבל לא שמעתי בזה מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע, אף שבכלל מסורת חסידים בעל סמכא היא.

ולהעיר אשר הלשון מפי ספרים ומפי סופרים, מובא ג"כ בהקדמת חלק ב'

דתניא הנק' חינוך קטן, וכן בנוסח שער התניא, אשר שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שהתיבות, ספר לקוטי אמרים כו' בדרך ארוכה וקצרה בעז"ה, הוא לשון רבנו הזקן, ובפמ"ב (בהיפך הסדר).

דא"ג הלשון האמור נמצא ג"כ בעבודת הקדש לר"מ ו' גבאי חלק ד' פרק א' ובשל"ה איזה פעמים* [נמצא בכת"י אחד חסיד: עיין ירושלמי יבמות פ"ד הלכה י"א רבא דמתניתא רבא דאולפנא עיי"ש].

(ממכתב י"א אייר, תשי"ח)

* א. ג. ב. שפט, א. שפט, ב.

(... ב) ת"ח על מ"ש שהעיר שימת לבו לטעות הדפוס שמצא במורה שיעור ביום ז' שבת דשנה מעוברת*, והוא כמו שכתבתי במכתבי הקודם שמפני הטרדות מסרתי וסמכתי בהגהה כמו אלו על אחרים, ובכלל הרי אמר הכתוב שגיאות מי יבין.

ג) מה שהעיר בהתיקון דרך אפשר עמוד ת"י** כבוד מרנא במקום מרנא החסיד מרנא במקום החסיד, ומפני שמצאתי רשום כך על גליון התניא והועתק מתניא של זקני החסידים בדורות שעברו שכנראה משאר הערותיו ה' בר סמכא, אבל בכ"ז לא יכולתי לברר ברור מי הוא ולכן הכנסתי השינוים שלו בהמחלקה של תיקונים בדרך אפשר.

ד) בענין הספק בתניא פרק א' ע' ה' שורה ז' בתיבת „מזה" הנה לדעתי נמשכת לפני. — וכן תיבת „זה" בדרך כ"ד ע"ב שורה יא. אף שבאחרונה י"א שנמשכת למטה. וצ"ע בקונטרס ביקור שיקאגא ע' ס"ג*** ואילך ...

ז) מה שכותב שיש לו ספר קטן פירוש בכת"י על התניא, הנה העתק הנמצא אצל . . לא נמצא אצלי, אבל מצאתי כאן ביאור תניא שכפי הרשום עליו זהו ממחר"י קיידאנער, מתחיל בלקו"א פרק א' וכו' ואף שבאמת ידוע שצדקת הצדיק ורשעת הרשע במחשבה כו' ומסיים בביאור על פרק י"ב אבל אם לא זהו הנמצא תח"י כהדר"ג ש' הנה א"ת אה"י לו אם כהצעתו יוכל להמציאו אלי על זמן ידוע . . .

(ממכתב י"ד אדר א', תשי"ד)

* בהוצאות שלאח"י תוקן. המו"ל.

** בתניא פורמט כ"ס. המו"ל.

*** סה"ש תשי"ב עו. המו"ל.

... במה שהעיר כת"ר במש"כ בתניא דאמתית שם צדיק הוא מתנה מלמע' ורכה אמר אנא בינוני מפני שעסק בתורה ורק העוסק בתורה וגמ"ח יצרו מסור בידו (ע"ז ה, ב) ורוצה לפרש דיצרו מסור בידו הכוונה למדרי' צדיק הנ"ל – לפענ"ד אאפ"ל כו, כי לעסוק בתוגמ"ח מחובתו של כל או"א ולגמרי תלוי בבחירתו, משא"כ מדרי' צדיק אשר „אין לאדם משפט הבחירה בזה כ"כ כו" (תניא פ"ד). ועיי"ש שהשתדלות האדם בהשגת מדרי' זו היא ע"י התבוננות כו' ולא ע"י עסק בתוגמ"ח. ועכצ"ל דיצרו מסור היינו בהנוגע לפועל במחזור"מ וכמשנ"ת בפ"ג. ודלא כענין דלבם ברשותם המבואר בפ"ז.

(ממכתב ימי הסליחות, תשי"ט)

... להערה בחינוך קטן (שבתניא): בודאי צודק שחנוך לנער גו' וביאורו – הוא בנוגע לכל אדם. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואדרבא מדת הבינונים היא מדת כל אדם וצדיקים מועטים הן,

ומש"כ בסיומו דח"ק יפול צדיק וקם כו' – הוא לתרץ הקושיא שבחצי השני דכתוב זה – דחינוך זה הוא מעליותא להנער אפילו באם שייך ומגיע לדרגת זקן (צדיק) ואפילו לאחר שזיקין. [ומובן ובמש"כ וק"ו בנוגע לכל אדם – שזקוק הוא לאהבה שנתחנך כו' מנעורין].

בנוגע לסדר ולימוד בתורת חב"ד – ה"ה כבכל התורה, דהסדר נחוץ למתחיל (מקרא ואח"כ משנה וכו', ולאח"ז בסדרי הישיבות – כולל תומכי תמימים), אבל לאח"ז – (נוסף על מחז"ל הכללי – ללמוד במקום (גם במוכן הרוחני) שלכו חפץ) העיקר הוא שיהי' בריבוי באיכות „יגעת" ובכמות.

ועיין ב"ח לטאו"ח סמ"ז ד"ה אר"י א"ר. ומצוה גדולה ועתה כפרט לפרסם.

(ממכתב י"ב טבת, תשמ"ב)

במענה על מכתבו מ"ב אייר. מ"ש שאין נמצא בסביבתו מי שיוכל ללמוד – בל"ג – דרושי התו"א ולקו"ת מתאים לשיחת שבת מברכין שלפני חנוכה* – כבר

אמרו רז"ל לא יגעת ומצאת אל תאמין יגעת ולא מצאת אל תאמין. ופשוט שאין הכוונה בהנ"ל ליטול משעות הקבועות ללימוד הנגלה, אלא להוסיף עליהם.

ומה שהעיר באגה"ק סי' א' במ"ש שם המעמיד ומקיים את הראש הוא השכל כו' להוליד מתבונה זו דו"ר כו' בחינת הזרועות והגוף שבנפש, ולמה השמיט ראש. – הנה פשוט הוא, כי זהו סיום הביאור על ההולדה מתבונה זו דו"ר כו' – היינו המדות, שנחלקות לשלש, חסד דרועא ימינא גבורה כו' תפארת גופא. ומ"ש אח"כ ולקיים הראש והזרועות, מפני שמתחיל לבאר פעולת המתנים – שהם מעמידים לא רק המדות אלא גם את השכל. ומה שלא פרט גם בכאן הגוף – הוא דאטו כרוכלא ליזל ולחשוב, והרי כבר נתפרטו כל שלשת הקוים לפני זה, ששם נכנס בפרטיות המדריגות של המדות, וכמו שמבאר צעק לבם רשפי אש פחד ה' וליבוש כו'.

ובמה שהעיר במ"ש להלן במוסגר ועל העמדת וקיום בחינת הראש אמר טעמה כי טוב סחרה, ורוצה לאמר שהכוונה בזה לתיבת סחרה ומדבר במקיפים. הנה לדעתי אינו כן, כי אין נזכר כלל לעיל אודות מקיפים. והדיוק הוא כפשוטו בתיבת טעמה – טעם ושכל. ובא בהמשך לפסוק הקודם – חגרה בעוז ותאמץ זרועותי שזה המתנים והגוף וכו'. ובהמשך לזה – טעמה, עניני טו"ד.

בברכה.

(ממכתב כ"ד אייר, תשט"ו)

בא

. . . אין דיין בריף שרייבסט דו אַז מיט דיר געפינען זיך נאָך 26 אידישע בחורים, וואָס דערוויילע זיינען זיי נאָך פרייע (אין זין פון תורה ומצות). זיכער טוסט דו אויף וויפל דו קענסט צו נעהענטער מאַכען זיי צו תורה ומצות און אַז זיי זאָלן טאַקע מקיים זיין בפועל ממש, און דאַרפסט ניט נתפעל ווערען פון די תירוצים וואָס זיי גיבען דיר, אין געגען טייל דאָס ווייזט מער ווי גרויס דער רחמנות אויף זיי איז, און אַז מען רעט מיט זיי איז סוף סוף ווירקט מען אויף זיי, אין אָנהויב אַביסעל און שפעטער מער און מער, און ספעציעל בנוגע צו לייגען תפילין, דאַרפסט זיי ערקלערען, אַז אַ חוץ דעם וואָס דאָס איז איינע פון די מצוות השם יתברך, איז דאָס אויך אַ סגולה צו אריכות ימים, און אַט אַזוי ווי אין מיליטער לערנט מען ווי אַזוי מען זאָל זיך אויפפירן צו אויסהיטען זיך פון אַ היזק ח"ו, און דער וועלכער לערנט זיך ניט דאָס בריינגט ער זיך אליין אַ שאַדען און טוט אויך קעגען דער רעגירונג, אַזוי אויך יעדער אידישער זעלנער, האָט זיינע באַשיצונגס מיטלען, אַז איינע פון זיי איז דאָס לייגען תפילין, און ווען עס איז ניט מעגליך צו לייגען תפילין אין דער פריה, אין דער צייט פון דאוונען, איז לפחות קענען זיי דאָס טאָן אין פאַרלויף פון גאַנצען טאָג, ביז זון אונטערגאַנג. און איך האָף אַז דו וועסט געפינען די פאַסענדע ווערטער צו ווירקען אויף דייע אידישע חברים.

די חשבונות פון השם יתברך, קען מען ניט וויסען, און עס איז מעגליך, אַז דאָס איז איינע פון די זאַכען פאַר וועלכע מען האַלט איינעם אויף דעם אָרט, און ווען ער וועט דאָס אויספילען, איז מעגליך אַז דענסטמאָל וועט ער צוריק קומען אַהיים, מיט דער צושטימונג פון דער רעגירונג . . .

(ממכתב כ"ב כסלו, חשי"ב)

יו"ד שבט

לקראת יום ההילולא, עת רצון, רצוני, כמנהגי, לחדש ולהדק את היחסים אשר בינינו בכתב עכ"פ.

והרי יום ההסתלקות של צדיק הוא יום סגולה, כביאור רבנו הזקן באגה"ק סימן ז"ך וביאורו, שלאחרי ההסתלקות, כאשר סרו ההגבלות הבאות ע"י הגוף, אזי ההתקשרות עם צדיקא דאתפטר היא במדרגה נעלה יותר, הן במילי דשמיא והן במילי דעלמא, וכל הקרוב קרוב קודם לברכה. וכ' ש' הרי זכה להכיר את כ"ק מו"ח אדמו"ר ובתור אדמו"ר והן במילי דעלמא והן במילי דשמיא, מאז ביקורו של כ"ק מו"ח אדמו"ר באה"ק ת"ו, וכרשום בזכרוני סיפר לי כ', אשר (אדרכה) ההתחלה הייתה ששמע אז לראשונה מאמר דא"ח ממנו. ואף שלפי דברי כ' ה"י הענין אז בבחינת מקיף, הרי ביארו נשיאי חב"ד אשר מאמר חסידות נעמט מגיע לנשמה בכל ה' דרגות שלה נר"ן ח", שיחידה שבנפש היא אמתיות ענין המקיף.

ועל פי מה שכותב בעל ההילולא בשיחתו קודש מי"ט כסלו (צ"ג, אות י"ז)*
שחמש דרגות הנשמה הנ"ל מכוונים הם כנגד ד' עולמות אבי"ע ועולמות הא"ס
שלמעלה מהאצילות, כי איש הישראלי עולם מלא הוא כולל כל חמשה עולמות אלו.

והיחידה שבנפש היא מקיף החודר בתכלית הפנימיות ועד העקב שבנפש ועד העקב שבגוף.

ויהי רצון שזכות בעל ההילולא (כולל פי' החסידותי בזה – הזיכוך שפעל)
יעמוד לכאור"א בהמצטרך לו.

בכבוד ובברכה . . .

(ממכתב ערב יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר, תשכ"ד)

* לקו"ד ח"א כה, ב.

מאשר הנני קבלת מכתבו מי"ג שבט וכן הקודמו מה' שבט עם המצורף אליו,
ות"ח על שלחו לי, ומוחזר בזה, לאחרי העתקת המילי מעלייתא דברי כ"ק מו"ח
אדמו"ר בעל ההילולא דיו"ד שבט דאזלינן מני',
ובמיוחד התרשמתי ממה שמצאתי בסיום הענין*, אשר בהד' אמות הקרובים
לראש ההר מרגישים וכו',

שע"פ המדובר בהתועדות**, מיוסד על הלכה בהנוגע לד' אמות קונות, ה"ה עוד יותר מאשר עומד אחורי הכותל, שהרי כותל מפסיק אפילו כשיש בו חרכים מפסיק בכר"כ ענינים משא"כ בד' אמות, וק"ל.

להזכירו הגירסא דרבא באל"ף***, כמדומה הזכרתי בפירוש בהתועדות** שכן הוא ביל"ש (מ"ב, ג) ר"ח פסחים (קז, א), ויש לעיין בדקדוקי סופרים לעוד מקומות. בברכה לענין יום זה דר"ה לאילנות, כי האדם עץ השדה ובמיוחד ת"ח (תענית ז, א).

(ממכתב ט"ו שבט, תשכ"ד)

** מוצש"ק י"א שבט תשכ"ד. המו"ל.

*** בתניא פ"ז. המו"ל.

ביום היארצייט דכבוד קדושת אדמו"ר מורי וחמי אביע תקותי שעושה כת"ר ויעשה גם בעתיד כל שביכולתו לבסס הריליז טיים לילדי ישראל במחננו, ענין שבעל היארצייט השתדל בו ביותר והפציר בכל אחד להשתדל בזה והרי דברי צדיקים קיימים וגדול זכות כל המשתדל בזה ובפרט רב בעדתו. נכבוד ובברכת הצלחה רבה בהאמור.

(מברק י"ד שבט, תשכ"ז)

... מובן שאין ענינו דיו"ד שבט לטיולים לשם טיול וכיו"ב, ובפרט שגם ביטול ת"ת קשור בזה, וצ"ל איזה שכר רוחני ולא סתם תענוג בעלמא (מלשון העלם והסתר). עוד נקודה וגם זה פלא שלא הוזכר כלל שהשנה יו"ד שבט הוא עש"ק, וצ"ל זמן מספיק לרצו"ש בעוד מועד לאחרי הכנוס. ואולי היתה הכוונה לעשות זה בערב יו"ד שבט ...

(ממכתב כ"ז טבת, תשכ"ד)

מצב בריאות כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הוטב, כן ישלח לו השי"ת רפו"ש בקרוב ממש אכ"ר.

וכבר העירוטי במכתב לא"י, ממרז"ל רפואה בשמינית, נר השמיני (בדורות נשיאי החסידות הכללית), מדריגת יוסף (מלך השמיני הדר – הוספות לתו"א ויחי) יצחק (ח"פ הוי' – אוה"ת להצ"צ** דף ד"ש, א) ואכמ"ל בביאור הענין.

בטח משתמש בהזדמנותו למקום חדש לתועלת עניני הקובץ, מל"ה, ומחנה, ומד' מצעדי גבר כוננו.

בברכת לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה . . .

מה שהעיר ע"ד ה[ש]קו"ט בתורת שמואל (ש"ה ע' נד) – כללות ההמשך וכמו"כ ענין זה בפרט, בא הרחב תוכן ד"ה להבין ענין הברכות שבלקו"ת לג"פ (עיי"ש ד' לו, ע"א***) וכמוש"כ במפתח בהערה.

(ממכתב כ"ב מניא, תשי"ה)

(*) נדפס בלקו"ש חכ"א ע' 365. המו"ל.

(**) בראשית כרך ב'. המו"ל.

(***) אוה"ת בראשית (כרך ג) תקסג, ב. המו"ל.

ב"ה. י"א שבט, ה'תשכ"ג
ברוקלין, נ"י.

צום יערלעכן באַנקעט פון דער ליידיס אַקוילערי
פון בראַנזוויל און איסט ניו-יאָרק פאָר די
ליובאוויטשער ישיבות „תומכי-תמימים“

שלום וברכה!

עס האָט מיר געפרייט צו באַקומען די ידיעה וועגן דעם יערלעכן באַנקעט, כ"ג בשבט, און איך ווינטש אַלע אַקטיווע מיטהעלפער און אַנטייל נעמער תי' פיל דערפאָלג אין דער אונטערנעמונג אין אַלע הינזיכטן.

מיר קומען ערשט פון דעם 13/טן יאַרצייט-הילולא פון כ"ק מו"ח אדמו"ר וואָס האָט איבערגעפלאַנצט די ליובאוויטשער ישיבות אין דעם לאַנד מיט 23 יאָר צוריק. די ליובאוויטשער ישיבות האָבן ב"ה מצליח געווען, און די ליידיס אַקוילערי האָט אַ גאָר באַדייטנדעם חלק אין דעם.

היינטיקס יאָר, ווען עס איז געוואָרן 150 יאָר זינט דער הסתלקות פון אַלטן רבי'ן, בעל התניא והשולחן-ערוך און גרינדער פון חב"ד, איז ספעציעל אַ סגולה-יאָר פאָר אַלע שטיצער און אַנטיילנעמער אין די הייליקע מוסדות וועלכע ווערן

אָנגעפירט אין זיין גייסט און לויט זיינע אָנווייזונגען. דער ערשטער ספר וואָס דער אַלטער רבי האָט געדרוקט איז געווען הלכות תלמוד-תורה, אונטערשטרייכנדיק דערמיט, אַז די ערשטע פליכט פון אַ אידן איז צו לערנען תורה, שטיצן תורה און פירן דעם טאָג-טעגלעכן לעבן על פי תורה, וואָס די תורה הק' ווערט אָנגערופן תורת-אמת און תורת-חיים, ווייל זי גיט דעם אמת'ן אינהאַלט אין אידישן לעבן און דעם אמת'ן גליק, סיי מאַטעריעל און סיי גייסטיג.

השם יתברך זאָל געבן איר זאָלט אַלע פאַרזעצן אייער גוטע אַרבעט אין אַ פאַרגרעסערטער מאָס: לויט ווי עס פאַדערט זיך, אַז אַלע זאָכן פון קדושה און גוטעס זאָלן וואַקסן און פאַרשפרייטן זיך, און דער זכות פון דער מצוה זאָל אייך און אייערע בני-בית, שיחיו, ברענגען דעם אויבערשטנ'ס ברכות אין אַ שטייגנדער מאָס, אין אַלעס אין וואָס מען נויטיגט זיך, מאַטעריעל און גייסטיג.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

. . . ג) ב"מ"ש אודות מספר הקדישים, נכון הדבר שיהי' מספר ט"ז קדישים במעל'עי, ויש לקשר זה עם המבואר בזהר הק' (ח"א סב, ב) פעולת הקדיש לשעתא ופלאגא ש"ע"פ [זה] ט"ז קדישים הם כ"ד שעות המעל"ע. ובשאלתו איך זה אפשר הנ"ל, בש"ק וכיו"ב – לפלא שכנראה אין ידוע לו מנהגנו ללמוד משניות לאחרית כל תפלה ז. א. ג"פ ביום.

ד) המנהג שאבל יורד לפני התיבה לביל ש"ק למזמור לדוד, אין נוהג כן אצלינו. ובכלל במנהגי היאָרצייט וקדישים יעיין בקונטרסים הרשומים מטה*.

ה) בלימוד משניות, מה ששמעתי אני הוא אותיות השם של הנפטר אבל לא שמו של הוריו.

ו) בשאלתו באות כשהיא נכפלת בהשם, האם פרק אחד עולה לכל אותיות הנכפלות או צריך מספר פרקים כמספר האותיות. – הנה אף שלא מצאתי דבר זה בפירוש אבל ע"פ המבואר** שהשם הוא הצנור המקשר את הנשמה עם הגוף, שמוזה מוכן שכל אות מהשם חלק הוא מהצנור, וע"ד המבואר בשער היחוד והאמונה לרבנו

(1) ראה גם לקו"ש ח"ט ס"ע 457. המו"ל.

* נה. סב. סד"י.

** לקו"ת בהר (מא, ג). ר"פ בלק. ועוד.

הזקן ריש פרק י"ב, הנה עפ"י יש ללמוד לכל אות פרק בפני עצמו, אלא שלדעתי אין להקפיד דוקא פרקים שונים ויכול לחזור על אותו פרק כמה פעמים.

ז) בשאלתו מה עדיף יותר, אותיות השם או לימוד לפי הסדר. הרי הנ"ל הם ענינים נפרדים, כי אות השם הוא כנ"ל שייך לקישור הנשמה והגוף, וע"פ המבואר במ"א להמשכת הנשמה ממקורה, משא"כ לימוד לפי הסדר ה"ז מצוה שמקיימים אותה בשלימות ע"י השלמת מסכת או סדר וכו'.

ויש להעיר משער היחוד והאמונה שם ע"ד כח עליון וחיות כללית כו' ובפרט שהסדר שבתושבע"פ תורה היא, וכמובן מדברי רז"ל בכ"מ תנא ממס' פלונית קאתי.

ח) במ"ש אודות הקריאה בתורה ועל"י למפטיר – שתי הוראות שמעתי מכ"ק מ"ח אדמו"ר: אודות זה בהיותי באבלות אחרי אאמו"ר זללה"ה, אלא שמפני טעם פרטי קראתי בתורה רק במנחת שבת וביום ב' וה'.

ט) במ"ש אודות סדר לימוד. – לדעתי שני לימודים שייכים ביחוד בכגון דא, והוא לימוד המשניות אותיות נשמה, ולימוד פנימיות התורה אילנא דחיי, אשר ע"י לימוד זה יעביר רוח הטומאה מן הארץ ומחה ה' דמעה מעל כל פנים כו' כמבואר בדברי משה רבנו רע"מ, זח"ג קנ"ב ב', והרי פנימיות התורה היא אילנא דחיי כמבואר בזהר הק' וכדבר הכתוב שלאחר חטא עה"ד שנגזרה מיתה בעולם, הנה כאשר ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים וחי לעולם, אלא שמעלת תורתנו תורת חיים היא שנעשה הענין מתאים לרצון העליון שאז מהפכים גם את עה"ד לעץ החיים, אתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא.

י) אף שאין מזכיר עד"ז, בודאי מפריש לצדקה לפני תפלת הבקר וגם לפני תפלת המנחה כמובן בימות החול, והרי גם זה שייך במיוחד להנ"ל ע"פ מ"ש צדקה תציל וגו' שהפירוש הפנימי גם לאחרי הפטירה ה"ז הצלה, וכמובן גם ממנהג ישראל שתורה היא, שבהזכרת נשמות מזכירין ענין הצדקה, וידוע דרז"ל מרדכי ע"פ ספרי סוף פ' שופטים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור, ובודאי למותר לעורר על פס"ד תורתנו תורת חיים, כל המיקל באבל הלכה כמותו ועיין ג"כ באו"ח סוף הלכות לולב.

(ממכתב כ"ז תמוז, תשי"ח)

2) נדפסו באג"ק שלו ח"ג ע' שצד. וראה הנסמן בהערות שם. המו"ל.

3) יומא ס' תשכ"ז. הובא בכ"י לטאו"ח סו"ס תרכ"א. המו"ל.

... המנהג לברך בסעודה ג' ולעבור לפני התיבה במוצ"ש שלפני היאצ"ט אין
אצלינו ...

(ממכתב כ"ג חשוון, תש"ט)

... הקדיש שלאחר מזמור שיר ליה"ש אומרים כשחל היאצ"ט בועש"ק או בש"ק
אבל לא בש"ק שקודם הירצ"ט – ז"ל כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א ...

(ממכתב חג הגאולה, תש"ט)

... מש"כ אני שאין נוהגין לעבור לפה"ת בשבת שלפני יאצ"ט (וגם קבלת שבת
בכלל) היינו להוציא מהדעה שמדייקת במנהג זה אבל פשיטא שאין הכוונה שיש
איזה חשש בדבר ועכ"פ לא גרע מסתם שבת ...

(ממכתב י"ט אלול, תשי"ח)

י ראה ס' המנהגים-חב"ד ע' 79 ובהערות שם. המו"ל.

... במ"ש בהתנהגות דיאָרצייט* כשחל באמצע האבילות**, כפי ידיעתי נוהגים
כהאומרים שמתנהגים כמו בכל יאָרצייט.

והשי"ת יברך את כאו"א בתכ"י לבשר אך בשו"ט בטוב הנראה והנגלה, והענינים
הבלתי רצויים יקוים בהם כענין חדשים אלו, ונהפוך הוא לשמחה וליום טוב.

(ממכתב י"ד אדר, תשי"ז)

י בראש חודש. המו"ל.

** ראה שו"ת דודאי השדה סמ"ד. וילקוט יוסף יד. תורת מרדכי קסו. ילקוט דת ודין ע' נו.

מדייק במכ' שההלוי' היתה בונקובר בכ"ח סיון, שלפי זמן אה"ק ת"ו הוא אור לכ"ט. — וכנראה כוונתו שנפ"מ לענין אמירת קדיש (סיום י"א חדש), כי ליאצ"ט חושבין לדידן מיום המיתה (ולא הקבורה) ואפילו בשנה הראשונה (היום יום י"ג שבט).

ולדידי כיון דאמירת קדיש הוא לזכות הנפטר ושייך לדינו — בכ"מ אזלינן בתר הזמן דמקום הפטירה ולא שבמקום האבלים.

באם נפ"מ לענין יארצ"ט (כגון שהיתה הפטירה בזמן כהנ"ל) שקו"ט בזה באחרוני אחרונים בכל בו (להרב גרינוואלד) ועוד. להראשון — דזמן האבלים ומסתייע מס' דודאי השדה, וי"א ע"פ שו"ת כתב סופר חיו"ד סקפ"ח כמקום הפטירה. ואכ"מ. ומסיימים בטוב.

(ממכתב מנ"א, תשט"ז ?)

בשלח

ב"ה, ד' בשלח, יו"ד שבט, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.

תלמידות כתה המסיימת של „בית רבקה“
דברוקלין, נ.י.

ה' עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

מכתבונא נתקבל, ובעת רצון יזכירון על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא למילוי משאלות לבבן לטובה — משאלות הראויות לבנות ישראל, בנות אמותינו שרה רבקה רחל ולאח, אשר בנו את בית ישראל.

ומענינא דיומאי, ידועה שיחת כ"ק רבינו הזקן בפרשה זו דשבת שירה, שעם היות ששתי שירות בפרשה זו, שירת משה ובני ישראל ושירת מרים הנביאה וכל הנשים אחרי, הנה הפטורה היא בהדגשה — שירת דבורה הנביאה. וההוראה בזה, שיש ענינים שבהם נשי ובנות ישראל יש להן שליחות מיוחדת ותפקיד מיוחד יתר על

הגברים, ובכללות – הוא ענין הנהגת הבית והדרכת בני הבית בדרך התורה והמצוה, שעל זה נאמר חכמת נשים בנתה ביתה.

ובתוספת ביאור, הנה בפרשה מדובר על דבר בני ישראל בהיותם במדבר ובדרך לכיבוש ארץ ישראל ולבנות בית בישראל, שדרכו של איש לכבוש, ולכן שירת משה ובני ישראל קודמת ועיקר. אבל בהפטורה מדובר בהיות בני ישראל על אדמתם והי' צריך לשמור על בית ישראל מפני אויבים ואורבים, וכזה יפה חלק האשה מחלק האיש, שלכן נקראת עקרת הבית, ומודגש זה בהפטורה דשירת דבורה, אשר לה משפט הבכורה וברק בן אבינועם הי' טפל לה.

ויהי רצון שכל אחת ואחת מהן תלך בעקבות מרים הנביאה ודבורה הנביאה ותמלא שליחותה ותעודתה הנעלה, להיות בנות בונות בית ישראל לגאון ולתפארת.

בברכה להצלחה
ולבשורות טובות

... פ"פ * 1910. בסדר זמנים מנמק הבדל החשבון (כיום א') דזמן אכילת המן לאחר מות משה. – וי"ל בפשטות שהרי בשבת לא ירד המן. ולחד מ"ד גם יום זה מכנים בחשבון כיון שסו"ס אכלו מאותה העוגה. ולמ"ד השני לא ניחא לי' למנותו כיון שאין זה שייך לזכותו של משה, כי בכל ועש"ק ירד כפלים. – בס' עשרה מאמרות מתווך הדיעות דבשבת או בע"ש מת משה. – מש"כ בק"ג לא זכיתי להבין דאיך אפ"ל ששלישים יום לפני ז' אדר כתב היום מלאו גו'. וי"ל בדוחק גדול. ואכ"מ.

(ממכתב כ"ח מ"ח, תשי"ז)

י' בס' סדר עולם רבה עם פי' ימות עולם. המו"ל.

דין' בשו"ע'י אל תפרוש מן הצבור, ובפרט במקום שיש גם פניית רבנים בזה.
להעיר מציווי יעקב: למה תתראו.

י' במענה לשאלה: האם יש צורך להישמע להוראות הג"א – אטימת-חדר, לבישת מסכת-גו ועוד בעת האועקה – כיון שעפ"י התורה אה"ק הוא המקום הבטוח ביותר, ומאידיך, ישנם הטוענים כי יש להם רגש של פחד (כיון שבכל זאת נחתו טילים). המו"ל.

(1) אר"ח סו"ס תקעד (מאבות פ"ב מ"ד. וראה תענית יא, א).

(2) מקץ מב, א ובפרש"י.

כ"ז בנוגע למעשה.

בנוגע להרגש – כבר מילתי אמורה כמה פעמים.

והזמ"ג – שבת (שבוע) שירה.

ובפרט שבכל מצב – אמרה תורה אור והבוטח בהוי' חסד יסובבנהוי'.

(ממכתב ז' שבט, תנש"א)

(3 תהלים, לב, יו"ד. וראה בארוכה לקו"ש שמות שנה זו.)

(^ע לעיל ע' 2 ואילך.)

ט"ו בשבט

... ובעמדנו בט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, והרי האדם עץ השדה, ובמיוחד

– ת"ח –

יהי רצון שתתחדשנה כל הפעולות הצומחות מ(לימוד – שהוא המביא לידי מעשה – לימוד) עץ חיים היא תורתנו תורת חיים, ויבואו פירות טובים מאי פירות – מצות,

ומהתעוררות וכחות דיום ראש השנה זה – ימשיך בכל ימות השנה הבע"ל.

והרי הוא גם יום דקיימא סיהרא באשלמותא.

בברכה לבשו"ט.

(ממכתב ט"ו בשבט, תשכ"ד)

ובמיוחד – ת"ח: תענית ז, א.
פירות – מצות: סוטה מו, סע"א.

אין ענטפער אויף אייער בריף פון 1/28 מיט דאָס בייגעלייגטע.

בעת רצון וועט מען אייך מזכיר זיין אויף דעם ציון הק' פון כ"ק מו"ח אדמו"ר
וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לויט דעם אינהאַלט פון אייער שרייבען, און השם יתברך זאָל
אייך העלפען איר זאָלט אָנזאָגען גוטע בשורות אין דעם,

און בפרט אַז מיר קומען דאָך פון דעם טאָג ט"ו בשבט, וועלכער רופט זיך ראש
השנה לאילנות (דער אָנהויב יאָר פאָר ביימער) און ס'איז דאָ אַ שטאַרקע ענליכקייט
פון מענשן צו ביימער, איז דעריבער דאָס אַריינטראַכטען זיך אין דעם אָנפאַנג יאָר
פון ביימער, דאַרף בריינגען צו וואַקסען און שטייגען אין אידישקייט, און זעהן עס
זאָל זיין גוטע פירות, און ווי חכמנו ז"ל ערקלערן ס'זאָל זיין גוטע מעשים מקיים זיין
מצות, און אויך אין אַ וועג וואַקסען אין דעם און צוגעבען אין דעם.

און דער זכות הצדקה (לויט דער בייגעלייגטער קבלה) זאָל אייך ביישטיין אין
דעם.

בברכה צו גוטע בשורות.

(ממכתב ט"ז שבט, תשכ"ד)

. . . ללכת מחיל אל חיל בדרך העולה בית אל, היא דרך התורה והמצוה,
כיאות לבנות ישראל, שכל אחת מהן היא בת אמותינו שרה רבקה רחל ולאה, ובפרט
כיאות למחונכות ביה"ס „בית רבקה“ . . . אשר בהכנסן למסלול החיים בודאי תלכנה
לאור חינוכן זה הספוג אהבת השם אהבת התורה ואהבת ישראל, והכרת האחריות –
היא הזכות – הגדולה שניתנה להן מאת ההשגחה העליונה לבנות את בית ישראל.

ייומא קא גרים, יום סגולה דראש השנה לאילנות, שבו נערך חג הסיום, יהי
רצון שכל אחת מהן תהי' בדוגמת אילן ששרשיו מרובים ופריו יתן בעתו, פירות
ופירי פירות, לשמחת לב הוריהן ומוריהן שיחיו.

(ממכתב יום ג' לסדר ותבאנה ותדלנה . . . להשקות צאן אביהן, תשכ"ד)

בצער נודעתי ע"ד מצב בריאותה, ותקותי חזקה שהולך ומשתפר, ופעולתה
בדרך הטבע – קיום הוראות רופא – יהי רצון שיקויים בזה מקרא מלא שדיכר
הכתוב וברכך ה"א בכל אשר תעשה, ברפואה קרובה.

ובפרט אשר עומדים אנו ביום ראש השנה לאילנות, שנתוספים בו כוחות חדשים בעולם הצמח, והרי „האדם – עץ השדה“, ועוד זאת שכל חלקי דומם צומח חי ומדבר נמצאים באדם, על דרך סגנון חכמינו ז"ל כל מה שיש בעולם דוגמתו נמצא באדם (הנקרא עולם קטן), אלא שמדבר שבאדם, ואפילו חי, שייך יותר להנשמה ועניניו, משא"כ חלק הצומח הרי זה – בשטח הגוף, כולל רפואתו והיותו בבריאות הנכונה וכולי. ברם גם הגוף ועניניו בכל אחד ואחת מבני" בכלל בחיי הרוח, ובסגנון המורה הגדול הוא הרמב"ם, אשר מקצועו הי' רופא הנפש והגוף גם יחד – היות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' הוא (הל' דיעות ריש פ' ד').

בברכה לרפואה קרובה.

(ממכתב ט"ו בשבט, תשכ"ז)

יתרו

. . . נהגנו כאן לכתוב G-d בהשמטת אות. ראה שו"ע אדה"ז חאר"ח ספ"ה. וש"נ.

ראכ"מ.

(ממכתב חי' מרחשון, ה'תשי"ג)

. . . בכל מקום שכתב שם הבורא באידיש וה"ה באנגלית, יש לכתוב ג"ט, ולא בשלימות, שלפ"ד כמה מאחרונים חל על זה קדושת השם . . .

(ממכתב כ"א אייר, חשי"ד)

. . . הערה כללית: מעולם תמיהני על שאין נזהרים לכתוב ולהדפיס G-d, ולא

התיבה במילואה (להש"ך – יו"ד סי' קעט סקי"א – לכתחילה, ולכמה אחרונים גם בדיעבד).

(ממכתב ט' כסלו, תשכ"ד)

. . . בכבוד ובברכה – שע"פ סיום מס' שבת* – יתעסקו מתוך (שבת) מנוחה ומתוך הרחבה וגדלות (כהנהגת בי ריש גלותא) במצות ובהכנות להן, כדי לטהר אשה – זו כנסת ישראל – לבעלה – זה הקב"ה ע"י שיהיו כל עשיותיהם במדידה דמצוה (בעניני מצוה) ואפילו בהתעסקותם בעלמא – יעשו מזה דיני תורה (שבעל פה) וכביאור חז"ל (בתושבע"פ) בהנהגת בכל דרכיך דעהו, ובברכת כוח"ט.

(ממכתב ימי הסליחות, תשכ"ד)

(* מדידה דמצוה . . מתעסק בעלמא אנא. המו"ל.

במענה על מכתבו . . הנה מצורף בזה הערותי, ומובן שאין זה בתור הסכמה שאין מדרכי בזה, ומובן ג"כ שאם לא יושטו מהדפוס מה שלפי דעתי יכול להביא למכשול הרי אין רשות גם להזכיר שראיתי את הכתב יד בכדי שלא יתפרש הדבר שגם לי חלק בהמכשול . . .

הערות:

ובהקדמה, א) בספרים הנכתבים בשפה המדוברת, היינו שהם נועדים גם בשביל האישי הפשוט, יש להשמיט כל הענינים שלפי הכנת איש הפשוט יעוררו אצלו רגש של זלזול בענינים דתורה ומצות.

ב) יש להשמיט כל הענינים הדורשים ביאור רחב או עמוק, שבמילא אי אפשר להביאם בספר זה.

ג) יש להשמיט כל ענינים שאצל הקוראים הפשוטים מתפרש זה אשר ישנו שתי תורות או כמה תורות אצל בני ישראל, היינו כל עניני מחלוקת וכו'.

ד) יש לברר התבן מן הבר, היינו שלא לערב ענינים חילוניים לגמרי, כיון שהקורא משהו להם את שאר הענינים שבספר.

ה) יש להשמיט כל הענינים התלויים במפלגה. היינו שמפלגות השונות בישראל דנים ומחולקים בהם. ובהתאם לכל הנ"ל הנני בא על סדר העמודים . . .

עמוד ד': דריי שטערן. הנה עמא דבר שאין מבחינים בין גדולים לקטנים וכו' ובמילא יש לכתוב „ווען עס ווערט נאכט" וכיו"ב.

עמוד ח': קידוש על חלב, הנה אף שיש למצוא סמיכות לזה, אבל דבר תמוה הוא ביותר, ובברכי יוסף ושערי תשובה – והובאו במשנה ברורה בסימן ע"ב – פסקו בפירוש שאין לעשות קידוש והבדלה על חלב.

עמוד י"ד: עיין בסי' רפ"ה, שהמצוה היא להעביר הסדרה בעש"ק, ורק באונס עושים זה בשבת.

בעמוד הנ"ל: הנה יש שבתים בשילהי קייטא שאומרים שני פרקים בשבת אחת.

עמוד י"א: להשמיט ע"ד הבדלה על חלב, וכן להוסיף בסדר הבדלה שאומרים הנה איל ישועתי.

עמוד י"ג: איסור הוצאה היא גם מכרמלית ולא רק מרשות הרבים. כן מה שהוא מפרש אופן עשיית העירוב יש להשמיט. כי הלכות עירובין מסובכים ביותר ולא כמו שיבין הקורא במה שכתב, וה"ה בנוגע לערובי תחומין שכיון שאין ענינו כ"כ בספר הזה יש להשמיטו, כיון שלהעיר מצרפין ג"כ הבתים שמחוץ לעיר וכו' וכמה פרטים בזה.

עמוד י"ד: מה שכותב ששמאי הזקן הוא בית שמאי, אינו מובן, כי המדובר הוא בהלל ושמאי עצמם ולא בתלמידיהם.

עמוד ט"ו: שהשבת הוא לכל בני אדם, הנה זהו היפך הדין דעכו"ם ששבת חייב מיתה, ולכן יש להשמיטו, וכן את הסיפור דתבלין יש לנו ושבת שמה שאיש הפשוט לא יבינו.

עמוד ט"ז ו"ח: יש להשמיט כל הענין דסמבטיון, כיון שמקומו תלוי במחלוקת גדולה ולא כמו שכותב בפשיטות שזהו בדרום דמדינת עטיאפי וגם בהספורים דמסעות ר' גרשון, הרבה מערערים עליו, ובפרט במה שמסיים לא תבערו אש ומפרשו כפירוש הקראים.

עמוד כ': למחוק מלת „גענויע" כי מולדנו הוא מולד האמצעי ולא האמיתי. מפטיר דשבת ראש חדש מתחילין וביום השבת ולא ובראשי חדשיכם וכן להשמיט התיבה „פרומע" כיון שזהו מנהג המוכא בשו"ע . . .

משפטים

אף על פי שזמן רב לא נתקבלה ידיעה ממנו, אעמידו על חזקתו שהשלוש והבריאות אתו בגור' גם יחד, ובפרט על פי פס"ד של המורה הגדול הרמב"ם הל' דעות ריש פ' ד', שבריאות הגוף ושלמותו מדרכי ה' הוא, ועל אחת כמה וכמה בריאות הנשמה ועניני'. ובוזה – פעולותיו בהמכון שזכה והצליח לעמוד בראשו. ואגב, אם הופיעו ספרים ופרסומים נוספים בטח לא ימנע הטוב מלשלחם לכאן כמנהגו הטוב בעבר, ות"ח מראש.

ועל של עתה:

ימים אלו נודעתי שנתמנתה על ידי שר המשפטים ועד משפטים שהוטל עלי' להציע סדרת חוקים אשר תחליף את החוק האזרחי, בשטח דיני חוונים, מקח וממכר, שכירות וכדומה, הקיימים כעת באה"ק ת"ז משרידי המשטרים הקודמים, ואשר בין חברי הועדה יש ג"כ ב"כ מהדתיים. . . ועוד זאת אשר הרשות נתונה לחברי הועדה להתייעץ עם מי שמוצאים לנחוץ בכל הענינים הנוגעים בתחום זה.

גם נודעתי מפי מומחים במקצוע זה, כי בשטח זה של דיני חוזה, מו"מ וכו', אפשר במיוחד לתקן הרבה מחמת הבלבול והערבוב של כמה חוקים, ועוד ועיקר שההתנגדות מצד הבלתי דתיים להפעיל משפט התורה בחלק זה דחוי"מ תהי' מינימלית. אלא שכמובן שצריך להוציא ולקבץ מהחוי"מ את הדינים השייכים לשטח האמור ולהכניסם למסגרת הנ"ל בניסוח המתאים, כי בודאי אשר הניסוח תופס מקום וישפיע על הצלחת המפעל לבסס את החוקים האזרחיים על יסוד תורתנו תורת חיים. ומובן וגם פשוט אשר אם המפעל הנ"ל יצלח, הרי יהיו סכויים מבוססים להקל התעמולה והפעולה להעביר צעד אחר צעד גם שאר השטחים שבשיפוט באה"ק ת"ז לדיני התורה.

כיון שארגון קבוצת תלמידי חכמים שיתעסקו בהנ"ל לע"ע בנוגע שטח החוונים וכו', הוא ענין מסובך ומכמה טעמים, הן מצד עצם הדבר והן מצד הארגוני וההוצאות וכו', עלה ברעיוני שהדרך הכי קרובה להבפועל ממש (שהרי גם הזמן גרמא שלא לאחר המועד) היא שחברי המכון שבלאו הכי מתעסקים כגון דא, ובודאי חלק מהם במיוחד בשטח האמור, הרי מביניהם אפשר לבחור מסוגלים להעבודה האמורה במיוחד. וכיון שעל פי השמועה העו"ד. . . איש נוח הוא וכו' ויהי' מעונין גם מנקודת הדת לגשם הנ"ל, הרי אפשר שיופתר הענין בהצלחה רבה.

ואל התענינות כת"ר ואל בינתו אשען, ולא אאריך יותר בהאמור. ויונעם לי להודע מתגובת כת"ר על כל האמור, ובעיקר מהפעולות להביא הדבר לידי

פועל ממש, ופשוט בשמירת הנקודה אשר זאת התורה לא תהי' מוחלפת, שמירה קפדנית.

בכבוד ובברכה, ובפ"ש אביו הרב שליט"א.

(ממכתב כ"ה סיון, תשכ"ב)

... ולכתבו שזה מביא לסכסוכים עם פ' ומשפחתו – פס"ד ברור בתוה"ק שזה שאינו רוצה להתדיין אצל מרא דאתרא (עכ"פ בזבל"א) – ה"ה עושה ופועל נגד התורה, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהוא וחכמתו אחד, ובמילא – מזיק את עצמו ואת ב"ב ואת כל המסייעים לו היזק לא רק בעוה"ב, כ"א גם בעוה"ז ובגשם. אלא שהקב"ה שהוא אב הרחמן מאריך לו אף – לאיזה זמן, אולי סו"ס יעשה תשובה בחסד וברחמים ויחזור ממרדו בה'. – שמזה מובן ג"כ, שכל מי שיש לו סכסוך עם פ' על הנ"ל – הוא דוקא אוהבו האמתי, וכל המסייע לפ', חבר הוא ליצה"ר של פ', שזוהי אומנתו להסיתו להלחם בתורה ומצוותי'.

(ממכתב כ"ה אייר, תשכ"א)

... ע"ד* גיהנם וכו'. עייג"כ רמב"ם הל' תשובה (פ"ח ה"ה ואילך) ושם „אין שום דרך בעוה"ז להשיגה" (השכר ומזה מובן בנוגע להפכו – העונש. עיי"ש). ע"ד ההתראה – גם כשהתראה למיתה כפשוטה – אינו ידע מהות ואיכות צער מיתה בפועל, אלא שאומרים לו הצער הוא שלא בערך וכו' וזה מספיק ...

(ממכתב תשל"ז)

* מענה לשאלה: איך אפשר להיות התראה על העונש דגיהנם והרי אי אפשר להסביר ענין הגיהנם.

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
פ' אם כסף תלוה את עמי,
ה'תשמ"ז. ברוקלין, נ. י.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעונג קבלתי מכתבם מבשר טוב אשר המלוה מלכה השנתית של החברה
גמילות חסדים שומרי שבת תתקיים במוצש"ק פ' משפטים, פ' שקלים, מכה"ח אדר, פ'
אם כסף תלוה גו' – ומחר חודש

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם
יחד) ומביאה הצלחה,

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק שקלים – מצות מחצית השקל שגם מרמז לכללות ענין
הצדקה, וקורין: כי תשא את ראש בני",

וה"ז גם מוצש"ק מברכים חודש אדר דבריא מזול" דכאו"א מבנ"י, ויתירה מזה,
כגירסת הרא"ש, דתקיף מזול",

וניוסף ב, בריא"ו ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל,
ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח ובפרט שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עניני

יום שלישי: שנתברך משבת פ' מתן תורה – אוריאן תליתאי (שניתנה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום
תליתאי בירחא תליתאי) – שבת פת, א. וראה ר"נ גאון שם. תנחומא יתרו יו"ד. ועוד. וראה לקו"א להה"מ
(הוצאת קה"ת סרמ"ח ס, ב).

יו"ט. טוב: ראה אוה"ת בראשית (לג, א ואילך). שם משפטים (ע' אקנו. אקסא ואילך).
שהוכפל. . טוב: ראה קידושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה. מכתב כ"ק אדניע בס' המאמרים
ה'תש"ט ע' יח (השני). מכתב ומאמר כ"ק מו"ח אדמור"ר שם. ועיין רש"י לבראשית (א, ז) בסופו – דגם העבר
נעשה טוב.

אם כסף תלוה: ראה אוה"ת עה"פ. ד"ה זה כסה"מ תרכ"ז (ע' כג ואילך) ותרכ"ט (ע' סא ואילך).
הנהלת. . חסדיים: מעלת גבאי צדקה – ראה ביב ח, ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ו. זח"א רח,
סע"א. לקוטי לוי"צ לזח"יב ע' רכב. – ולהעיר מכש"ט (הוצאת קה"ת) בסופו (ס"י תל).
גמ"ח. . גם יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם שם. סה"מ תשי"ט שם.

ומביאה הצלחה: ראה כסה"מ שם דגמ"ח בכתר, דמשם נמשכת הצלחה (אוה"ת וישב רעה, א).
ומביאה הצלחה. . משיך ברכנו. . יחיש עוד יותר: ראה „הכרע כל הדברים" (רמב"ם הל' תשובה
רפ"ט. סוף שיעור דשיק זה).

מחצית השקל. . הצדקה: ביב (י, ב) ובפרש"י שם. ועיי"ש במפרשים דשאלת משה בזה דוקא וכו', כו
– ההמשך והשייכות לשאלו את שלמה (שלאחז"ו בש"ס). ועוד.
אדר. . דתקיף: תענית כט, ב.

ובגמ"ח. . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהנה תרפ"ט פ"ד ואילך ופ"ח
ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך). ולהעיר מהמשך מים רבים תרל"ז ספמ"ח.
ובגמ"ח. . אחדות: פרש"י ברכות ח, א ד"ה פדה בשלום.

האדם, במצוה השקולה כנגד כל המצוות,
שהיא גם עושה שלום ומאחדת את כל בני". שהרי גמ"ח הוא בין לעניים ובין
לעשירים,

והשנה שנת השמיטה, המשווה עניים ועשירים בכל הארץ שדה וכרם,
וכולנו כאחד ממשיך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם
אוכל פירותי בעוה"ז,

ובמיוחד אשר בודאי נתאחדו ומאחדים את בני ע"י עשיית ביתו הפרטי דכא"א
מישראל בית תורה תפלה וגמילות חסדים, בהתאם לתוכן המכתב הכללי דבין יו"ד
שבת לט"ז בשבט*.

ויה"ר אשר כ"ז יחיש עוד יותר קיום התפלה והיעוד בספר דוד, דדא היא
סעודתא דדוד מלכא משיחא –

רצית ה' ארצך, ארצנו תתן יבולה, לשכון כבוד בארצנו, כי יקויים הראנו ה'
חסדך וישעך תתן לנו, ובאופן דהראנו, וראו כל בשר – לעיני בשר ממש.

וה"ז גם סעודת ראש חודש – שהם מתחדשים כמותה ומפארים ליוצרים על שם
כבוד מלכותו.

מצו"ב השתתפות, בל"נ.

בכבוד ובברכת הצלחה בכהנ"ל

השקולה כנגד כל המצוות: ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פל"ז. וראה מפרשי המשנה אבות
פ"א מ"ב.

שהיא גם . . . כל בני: ראה ד"ה אני בצדק אחזה פניך (בהקדמת סידור אדה"ז עם דא"ח). – ולהעיר
מוח"א יג, ב: שליט על כל בריין דעלמא.

גמ"ח . . . לעשירים: סוכה שם. (ואולי יל"פ כן – עכ"פ ברמז – בזח"א שם, ריש ע"ב). וראה שו"ע
אדה"ז ריש הל' הלואה.

וכולנו . . . פניך: גוסס ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהבת
ישראל.

גמ"ח . . . בעוה"ז: ריש מס' פאה.

דדא . . . משיחא: סידור האריז"ל. ובכ"מ.

רצית ה' ארצך: דשייך לשמיטה (מדרש תהלים ס' פה: עשו שמיטין).

רצית . . . לנו: תהלים פה, ב. שם, יג. שם, יו"ד. שם, ח.

וראו כל בשר: ישע"י מ, ה.

שהם . . . מלכותו: ברכת קידוש לבנה.

על שם כבוד: כן הוא בסידור אדה"ז (סנה' מב, א. רא"ש שם. טווא"ח סתכ"ז. פעי"ח שער ריח. סידור
האריז"ל. סידור ר"י עמדון. ועוד).

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
 פ' אם כסף תלוה את עמי,
 שנת הקהל, ה'תשמ"ח. ברוקלין, נ. י.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעונג קבלתי מכתבם מבשר טוב אשר המלוה מלכה השנתית של החברה
 גמילות חסדים שומרי שבת תתקיים במוצש"ק פ' משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר, פ'
 אם כסף תלוה גו' –

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם
 יחד) ומביאה הצלחה,

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק שקלים – מצות מחצית השקל שגם מרמז לכללות ענין
 הצדקה, וקורין: כי תשא את ראש בני",

וה"ז גם מוצש"ק מברכים חודש אדר דבריא מזלי' דכאו"א מבנ"י, ויתירה מזה,
 כגירסת הרא"ש, דתקיף מזלי',

וניתוסף ב"בריא" ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל,
 ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח ובפרט שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עניני
 האדם, במצוה השקולה כנגד כל המצוות,

יום שלישי: שנתברך משבת פ' מתן תורה – אוריאן תליתי (שניתנה לעם תליתי ע"י תליתי ביום
 תליתי בירח תליתי) – שבת פח, א. וראה ר"ג גאון שם. תנחומא יתרו י"ד. ועוד. וראה לקו"א להה"מ
 (הוצאת קה"ת סרמ"ח ס, ב).

יוס . . טוב: ראה אוהית בראשית (לג, א ואילך). שם משפטים (ע' איקנו. איקסא ואילך).
 שהוכפל . . טוב: ראה קידושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה. מכתב כ"ק אדני'ע בס' המאמרים
 ה'תש"ט ע' יח (השנ). מכתב ומאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שם. ועיין רש"י לבראשית (א, ז) בסופו – דגם העבר
 נעשה טוב.

אם כסף תלוה: ראה אוהית עה"פ. ד"ה זה בשה"מ תרכ"ו (ע' קכג ואילך) ותרכ"ט (ע' סא ואילך).
 הנהלת . . חסדים: מעלת גבאי צדקה – ראה ב"ב ח, ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ו. זח"א רח,
 סע"א. לקוטי לוי' לזח"ב ע' רכב. – ולהעיר מכש"ט (הוצאת קה"ת) בסופו (ס"י תל).
 גמ"ח . . נס יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם שם. סה"מ תש"ט שם.

ומביאה הצלחה: ראה כסה"מ שם דגמ"ח בכתר, דמשם נמשכת ההצלחה (אוהית וישב רעה, א).
 מחצית השקל . . הצדקה: ב"ב (י, ב) ובפרש"י שם. ועיי"ש במפרשים דשאלת משה בזה דוקא וכו', כן
 – ההמשך והשייכות לשאלו את שלמה (שלאח"ז בשי"ט). ועוד.

אדר . . דחקיף: תענית כט, ב.

ובגמ"ח . . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהגה תרפי"ט פ"ד ואילך ופ"ח
 ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך). ולהעיר מהמשך מים רבים תרל"ז ספמ"ח.
 השקולה כנגד כל המצוות: ב"ב ט, א, ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פל"ז. וראה מפרשי המשנה אבות

פ"א מ"ב.

ובפרט אשר השנה ה"ה שנת הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשערך גו',

וה"ז מפעולות ותוצאות גמ"ח – שמביאה לידי אחוה ושלום ושייכת (ומאחדת ופועלת) בגופו ובממונו בעניים ובעשירים, ועאכו"כ הטיפול (שהוא גמ"ח) בטף, עליו נאמר עושה צדקה בכל עת.

וכולנו כאחד ממשיך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם אוכל פירותי בעוה"ז,

ויה"ר אשר כ"ז יחיש עוד יותר קיום התפלה והיעוד בספר דוד, דדא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא –

שמח נפש עבדך גו' כי חסדך גדול עלי גו' פנה אלי וחנני גו' בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

בכבוד ובברכת הצלחה בכהנ"ל

הקהל . . בשעריך: וילך לא, יב.

וגרך אשר בשעריך: יל דהוכרח לפרט זה כאן, דאף דכל המצוה היא למען ישמעו ככל זה גם גר אשר בשעריך (ואינו גר – בתוככם – בא יב, מט) ואינו מכיר חייב להאזין לבו ולהקשיב אזנו לשמוע באימה כו' (ראה רמב"ם סוף הל' חגיגה).

וה"ז . . מאחדת: ראה ד"ה אני בצדק אחוה פניך (בהקדמת סידור אדה"ז – כא, סעי' ואל"ך). – ולהעיר מוחיא יג, ב: מאן דחס על מסכני . . שליט על כל ברין דעלמא.

גמ"ח . . עשירים: סוכה שם. (ואולי יליפ כן – עכ"פ ברמו – בוחיא שם, ריש ע"ב). וראה שו"ע אדה"ז ריש הל' הלוואה.

לידי אחוה ושלום: רש"י ברכות (ח, א) ד"ה פדה בשלום.

הטיפול (שהוא גמ"ח) בטף: אפילו בטף דהקהל שהוא קטני קטנים (ירושלמי ריש חגיגה. ובמניח מצוה תריב – דתיכף כשגולד) ומחויב לזונם (טושי"ע אה"ע ריש סימן ע"א ובני"כ. ושי"ג) – הרי יש בזה ענין החסד (כתובות מט, ב) וצדקה (שו"ע שם), ובפרט שהטיפול הוא יותר מלזונם (וראה ט"ז שם).

וכולנו . . פניך: נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהנת ישראל.

גמ"ח . . בעוה"ז: ריש מס' פאה.

דדא . . משיחא: סידור האריו"ל. ובכ"מ.

שמח . . וחנני: תהלים פו, ד. שם, יג. שם, טז.

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
פ' אם כסף תלוה את עמי,
ה'תשמי"ט. ברוקלין, נ"ו.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת

ה' עליהם יחי

שלום וברכה!

בעונג קבלתי מכתבם מבשר טוב אשר המלוה מלכה השנתית של החברה
גמילות חסדים שומרי שבת תתקיים במוצש"ק פ' משפטים, מבה"ח אדר ראשון, פ' אם
כסף תלוה גו' –

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם
יחד) ומביאה הצלחה,

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק מברכים חודש אדר (ראשון) דבריא מזלי' דכאר"א
מבנ"י, ויתירה מזה, כגירסת-הרא"ש, דתקיף מזלי',

וניתוסף ב, בריא" ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל,
ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח ובפרט שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עניני
האדם, במצוה השקולה כנגד (ובמילא – גם מאחדת) כל המצוות,

יום שלישי: שנתברך משבת פ' מתן תורה – אוריאן תליתאי (שניתנה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום
תליתאי בירחא תליתאי) – שבת פח, א. וראה ר"נ גאון שם. תנחומא יתרו י"ד. ועוד. וראה לקו"א להה"מ
(הוצאת קה"ת) סרמ"ח (ס, ב).

יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (ושם – דגם העבר נעשה טוב). ובאה"ת
(בראשית לג, א ואילך. ועוד) ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תש"ט ע' יח (השני))
מקשר זה עם מחזיל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב לבריות.

אם כסף תלוה: ראה אוה"ת עה"פ. ד"ה זה בסה"מ תרכ"ז (ע' כג ואילך) ותרכ"ט (ע' סא ואילך).
הנהלה . . גמילות חסדים: מעלת גבאי צדקה – ראה ב"ב ח, ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ו. זה
ח"א רח, סע"א. לקוטי לוי"צ לזח"ב ע' רכב. – ולהעיר מכש"ט (הוצאת קה"ת) בסופו (סי' תל). ד"ה כל
המרמם ה'תש"ט פ"י (סה"מ שם ע' 17).

גמ"ח . . גם יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה.

ומביאה הצלחה: ראה מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע הג"ל (סה"מ שם ע' 18) דגמ"ח בכתר (וראה גם אוה"ת
יהל אור) לתהלים י' ע"ד ה', דמשם נמשכת ההצלחה – ראה אוה"ת וישב (רעה, איב) עה"פ ויהי ה' את יוסף
ויהי איש מצליח.

אדר . . דבריא מזלי': תענית כט, ריש ע"ב.

אדר (ראשון): להעיר מהמבואר במק"א (לקו"ש חט"ז שיחה לפ' תצוה ז' אדר ס"ד ואילך – ע' 344
ואילך) אשר העניו ד"מרבין בשמחה" (תענית שם, סע"א) הוא גם באדר ראשון. ומוזה מוכן גם בענין "בריא
מזלי". וכן משמע לכאורה גם מלשון חזיל (מגילה ו, ב במשנה) אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת
המגילה ומתנות לאבינונים.

ובגמ"ח . . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהנה תרפ"ט פ"ד ואילך ופ"ח
ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך). וראה גם מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בסה"מ ה'תש"ט שם (ע' 4).
השקולה כנגד . . כל המצוות: ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פליז. וראה מפרשי המשנה
אבות פ"א מ"ב.

שהיא גם מביאה לידי אחוה ושלום ומאחדת את כל בני, שהרי גמ"ח הוא בין לעניים ובין לעשירים,

וכולנו כאחד ממשך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם אוכל פירותי בעוה"ז.

וכ"ז באופן של תמימות ושליומות – שהרי השנה היא שנת העיבור שנקראת בתורה בשם „שנה תמימה” – תמימות ושליומות,

ובפרט בכוונתנו זה עתה מיום ההילולא של כ"ק מור"ח אדמור"ר, ונכנסנו לשנת הארבעים, שאז „קאי איניש אדעתי דרבי", שאז „נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע".

ויה"ר אשר כ"ז יחיש עוד יותר קיום התפלה והיעוד בספר דוד, דדא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא – ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון.

מביאה לידי אחוה ושלום: פרשי ד"ה פדה בשלום – ברכות ת, א. ומאחדת את כל בני: ראה ד"ה אני בצדק אחוה פניך (בהקדמת סידור אדה"ז – כא, סעי' ואילך). – ולהעיר מוח"א יג, ב: מאן דחס על מסכני . . שליט על כל בריין דעלמא. גמ"ח . . לעשירים: סוכה שם. (ואולי יש לפרש כן – עכ"פ ברמז – בוח"א שם). וראה שו"ע אדה"ז ריש הל' הלוואה. וכולנו . . פניך: נוסח ברכת „שים שלום” בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהבת ישראל.

גמ"ח . . בעוה"ז: ריש מס' פאה. וראה מכתב כ"ק אדמור"ר נ"ע הנ"ל „דמצות אלו שאוכל פירותיהן בעוה"ז הם תלויים בג"ר והעיקר בבחי' כתר דמשם נמשך דוקא בעשי' כו' וזהו ענין גמ"ח שהוא בחינת רב חסד דאי"א כו' וידוע דכבדי שוימשך למטה צ"ל נמשך ממדרגה עליונה יותר כו", ולהלן שם „וי"ל לכו עי"ן אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז מפני שבבחינת מדה"ר לא יש מניעות ועיכובים כלל ונמשך עד למטה למטה", ומציין שם „רע' בלקו"ת פ' קרח ד"ה והנה פרח מטה אהרן כו' (נה, ג ואילך) בענין רב חסד דאי"א כו". וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם.

שנת העיבור: ולהעיר אשר חודש העיבור הוא חודש אדר ראשון – רשי ותוס' ר"ה יט, ב. ונפקימ (גם) לנדר ולשבועה. שו"ת הרדב"ז ח"א סק"ג.

שנת העיבור: ולהעיר אשר מספר הימים דשנת העיבור זו הוא שפ"ג – שמרמו על פגש, ענין האחדות. שנה תמימה: בהר כה, ל. ערכין לא, א (במשנה). רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ב, ה"ה. וראה אוה"ת להצ"צ (יהל אור) לתהלים יט, ח (ס"ד וס"ח – ע' סז-ח).

מיום ההילולא: ראה אגה"ק סי' י"ד וביאורו וסי' כח. לשנת הארבעים: ראה שיחות: ש"פ בא ח' שבט (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 200 ואילך), אור ליד"ד שבט, מוצאי יו"ד שבט, י"א שבט, י"ג שבט, ש"פ בשלח ט"ז בשבט וט"ז שבט.

קאי . . דרבי: ע"ז ה, ריש ע"ב. וראה ד"ה באתי לגני דבעל ההילולא פט"ז (סה"מ השי"ת ע' 151). ד"ה זה יו"ד שבט ה'תשכ"ז (סה"מ באתי לגני ע' קצג ואילך).

נתן ה' . . לשמוע: תבוא כט, ג. וראה פרשי עה"פ. דדא . . משיחא: סידור הארז"ל. ובכ"מ.

ולציון . . עליון: תהלים פז, ה. וראה שיחת ש"פ בשלח, ט"ז בשבט ס"ח ואילך (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 216 ואילך).

והי' גם סעודת ראש חודש – שהם מתחדשים כמותה ומפארים ליוצרם על שם כבוד מלכותו.

מצו"ב נדבתי – בל"ג.

בכבוד ובברכת הצלחה ככהנ"ל

שהם מתחדשים . . מלכותו: ברכת קידוש לבנה.

על שם כבוד מלכותו: כן הוא בסידור אדה"ו (סנהדרין מב, א. רא"ש שם. טוא"ח סתכ"י. פע"ח שער ר"ח. סידור האריז"ל. סידור ר"י עמדין. ועוד).

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,

פ' אם כסף תלוה את עמי,

ה'תש"נ. ברוקלין, נ"י.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת

ה' עליהם יחי

שלום וברכה!

בעונג קבלתי מכתבם מבשר טוב אשר המלוה מלכה השנתית של החברה גמילות חסדים שומרי שבת תתקיים במוצש"ק פ' משפטים, מבה"ח אדר, פ' אם כסף תלוה גר, אור לא' דר"ח אדר –

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם יחד) ומביאה הצלחה,

יום שלישי: שנכתבך משכת פ' מתן תורה – אוריאו תליתאי (שניתנה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי) – שבת פח, א. וראה ר"נ גאון שם. תנחומא יתרו יו"ד. ועוד. וראה לקריא להתימ (הוצאת קה"ת) סרמ"ח (ס, ב).

יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (ושם – דגם העבר נעשה טוב). ובאוה"ת (בראשית לג, א ואילך. פרשתנו (משפטים) ע' א'קנו. שם (עה"פ אם כסף תלוה) ע' א'קסא ואילך. ד"ה אלו דברים תרניא (סה"מ תרניא ס"ע צג). ועוד, ובמכתב כ"ק אדמור" (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תש"ט ע' 19 (השני). אגרות-קודש שלו ח"א ע' קלו) מקשר זה עם מחזיל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב לבריות. אם כסף תלוה: ראה אוה"ת פרשתנו עה"פ (ע' א'קנא ואילך. שם כרך ח ע' ג"יו ואילך). ד"ה זה תרכיז (סה"מ תרכיז ע' כג ואילך) ותרכיט (סה"מ תרכיט ע' סא ואילך).

הנהלת . . גמילות חסדים: מעלת גבאי צדקה – ראה ב"ב ח, ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ו. זהר ח"א רח, טע"א. לקוטי לוי"צ לוח"ב ע' רכב. – ולהעיר מכתר שם טוב (הוצאת קה"ת) בסופו (ס"י תל). אגרות-קודש הנ"ל ע' פה. ד"ה כל המרחם ה'תשי"ט פ"י (סה"מ שם ע' 17). – ולהעיר אשר גבאי הוא ר"ת אנא בכח נדולת ימינך (וראה מכתב כ"ה טבת ה'תשי"א – אגרות-קודש ח"ד ע' קלח).

גמ"ח . . גם יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה.

ומביאה הצלחה: ראה סה"מ תרניא שם (ע' קצב): מכתב כ"ק אדמור"ר נ"ע הנ"ל (סה"מ ה'תשי"ט שם ע' י

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק מברכים חודש אדר ואור לא' דר"ח אדר דבריא מזלי' ככא"א מבנ"י, ויתירה מזה, כגירסת הרא"ש, דתקיף מזלי',

וניתוסף ב"בריא" ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל, ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח ובפרט שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עיני האדם, במצוה השקולה כנגד (ובמילא – גם מאחדת) כל המצוות,

שהיא גם מביאה לידי אחוה ושלום ומאחדת את כל בני"י, שהרי גמ"ח הוא בין לעניים ובין לעשירים,

וכולנו כאחד ממשיך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם אוכל פירותי בעוה"ז.

ובפרט אשר זה עתה באנו משנת הארבעים להסתלקות-הילולא של כ"ק מו"ח

18. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלה) דגמ"ח בכתר (וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים ע' לדי-ה), דמשם נמשכת ההצלחה – ראה אוה"ת וישב (רעח, א"ב) עה"פ ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.

אדר דבריא מזלי': תענית כט, ריש ע"ב.

ובגמ"ח . . . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהנה תרפיט פ"ד ואילך ופ"ח ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך). וראה גם מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"מ התש"ט שם ע' 4. אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"י ע' לה ואילך).

השקולה כנגד . . . כל המצוות: ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פליז. וראה מפרשי המשנה אבות פ"א מ"ב.

מביאה לידי אחוה ושלום: פרש"י ד"ה פדה בשלום – ברכות ת, א.

ומאחדת את כל בני"י: ראה ד"ה אני בצדק אחוה פניך (בהקדמת הסיפור (עם דא"ח) כא, סע"ד ואילך).

– ולהעיר מוחיא יג, ב: מאן דחס על מסכני . . . שליט על כל בריין דעלמא.

גמ"ח . . . לעשירים: סוכה שם. (ואולי יש לפרש כן – ע"פ ברמז – בוחיא שם). וראה שו"ע אדה"ז ריש הל' הלוואה.

וכולנו . . . פניך: נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהבת ישראל.

גמ"ח . . . בעוה"ז: ריש מס' פאה. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע הנ"ל (סה"מ התש"ט שם ע' 18. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלה), דמצות אלו שאוכל פירותיהן בעוה"ז הם תלויים בגי'ר והעיקר בבחי' כתר דמשם נמשך

דוקא בעשי' כו', והוה ענין גמ"ח שהוא בחינת רב חסד דא"א כו', וידוע דבכדי שיומשך למטה צ"ל נמשך ממדריגה עליונה יותר כו"י, ולהלן שם (סה"מ שם ע' 19. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלו. ועד"ז הוא ג"כ בסה"מ תרנ"א שם ריש ע' קצד). וי"ל לכן עי"ז אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז מפני שבבחינת מדה"ר לא יש מניעות ועיכובים כלל ונמשך עד למטה למטה, ומצינו שם "וע' בלקו"ת פ' קרח ד"ה והנה פרח מטה אהרן כו' (נה, ג ואילך) בענין רב חסד דא"א כו"י. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם.

משנת הארבעים: ראה שיחות: ש"פ בא ח' שבט (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 200 ואילך), אור ליו"ד שבט, מוצאי יו"ד שבט, י"א שבט, י"ג שבט, ש"פ בשלח ט"ז בשבט וט"ז שבט – התש"מ"ט. ש"פ וארא ר"ח שבט, ש"פ בא ח' שבט ואור ליו"ד שבט – התשי"ג (סה"ש תשי"ג ח"א ע' 250; 259 ואילך).

להסתלקות-הילולא: ראה אגה"ק סי' ז"ך וביאורו וטי' כת.

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
 פ' אם כסף תלוה את עמי,
 שנת ה'תנשא'. ברקוקלין, נ"י.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת

ה' עליהם יחי

שלום וברכה!

בעונג קבלתי מכתבם מבשר טוב, אשר המלוה מלכה השנתית של החברה
 גמילות חסדים שומרי שבת תקיים א"ה במוצש"ק פ' משפטים, מבה"ח אדר, פ' אם
 כסף תלוה גו' –

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם
 יחד) ומביאה הצלחה.

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק פ' שקלים – מצות מחצית השקל, שמרמז גם לכללות
 ענין הצדקה,

וה"ז גם מוצש"ק מברכים חודש אדר דבריא מזלי' דכאו"א מבנ"י, ויתירה מזה,
 כגירסת הרא"ש, דתקיף מזלי',

וניתוסף ב, בריא" ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל,
 ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עניני האדם,

יום שלישי: שנתברך משבת פ' מתן תורה – אוריאן תליתאי (שניתנה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום
 תליתאי בירחא תליתאי) – שבת פח, א. וראה ר"נ גאון שם. תנחומא יתרו י"ד. ועוד. וראה לקו"א להה"מ
 (הוצאת קה"ת) ס"י רמח (ס, ב).

יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (ושם – דגם העבר נעשה טוב). ובאוה"ת
 (בראשית לג, א ואילך. פרשתנו (משפטים) ע' אקנו. שם (ע"ה) אם כסף תלוה) ע' אקסא ואילך. ד"ה אלו
 דברים תרניא (סה"מ תרניא ס"ע קצג). ועוד, ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תש"ט
 ע' 19 (השנ"ג). אגרות קודש שלו ח"א ע' קלו) מקשר זה עם מחזיל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב לבריות.
 אם כסף תלוה: ראה אוה"ת פרשתנו ע"ה"פ (ע' אקנא ואילך. שם כר כ ע' ג"ז ואילך). ד"ה זה תרכ"ז
 (סה"מ תרכ"ז ע' קג ואילך) ותרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' סא ואילך). ד"ה כי תשא ה'תשל"א (נדפס בסה"מ
 מלוקט ח"ה ע' קעט ואילך).

הנהלת . . גמילות חסדים: מעלת גבאי צדקה – ראה ב"ב ח, ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י ה"ז. זהר
 ח"א רח, סע"א. לקוטי לוי"צ לוח"ב ע' רכב. – ולהעיר מכתר שם טוב (הוצאת קה"ת) בסופו (ס"י תל). אגרות
 קודש הנ"ל ע' פה. ד"ה כל המרחם ה'תש"ט פ"י (סה"מ שם ע' 17). – ולהעיר אשר גבאי הוא ר"ת אנא נבכח
 גדולת ימינך (וראה מכתב כ"ה טבת ה'תשי"א – אגרות קודש ח"ד ע' קלח).
 גמ"ח . . נס יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה.

ומביאה הצלחה: ראה סה"מ תרניא שם (ע' קצב): מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע הנ"ל (סה"מ ה'תש"ט שם ע'
 18. אגרות קודש הנ"ל ע' קלה) דגמ"ח בכתר (וראה גם אוה"ת יהא אור) לתהלים ע' לדה, דמשם נמשכת
 ההצלחה – ראה אוה"ת וישב (רעה, א"ב) ע"ה"פ ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.

מחצית השקל . . הצדקה: ב"ב י, ב ובפרש"י שם. וראה ד"ה כי תשא ה'תשל"א הנ"ל.

אדר דבריא מזלי': תענית כט, ריש ע"ב.

ובגמ"ח . . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהגה תרפ"ט פ"ד ואילך ופ"ח

במצוה השקולה כנגד (ובמילא – גם מאחדת) כל המצוות,
 שהיא גם מביאה לידי אחוה ושלום ומאחדת את כל בני, שהרי גמ"ח הוא בין
 לעניים ובין לעשירים,
 וכולנו כאחד ממשך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם
 אוכל פירותי בעוה"ז.
 והדגשה מיוחדת בכל הנ"ל בעמדנו בשנת ה'תשנ"א, אשר כפי שנתפרסם
 ונתפשט בתפוצות ישראל, יש בה הרמז: הי' תהא שנת אראנו נפלאות.
 ויה"ר אשר כ"ז יחיש עוד יותר קיום היעוד בספר דוד, דדא היא סעודתא דדוד
 מלכא משיחא –
 מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח
 צדקנו, תיכף ומיד ממש.
 מצו"ב השתתפות בל"ג

בכבוד ובכרכת הצלחה בכהנ"ל

ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך). וראה גם מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"מ ה'תש"ט שם ע' 4.
 אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"י ע' לה ואילך).
 השקולה כנגד . . כל המצוות: ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פל"ז. וראה מפרשי המשנה
 אבות פ"א מ"ב.
 מביאה לידי אחוה ושלום: פרשי ד"ה פדה בשלום – ברכות ח, א.
 ומאחדת את כל בני: ראה ד"ה אני בצדק אחוה פניך (בהקדמת הסידור (עם דא"ח) כא, סע"ד ואילך).
 – ולהעיר מוח"א יג, ב: מאן דחס על מסכני . . שליט על כל בריין דעלמא.
 גמ"ח . . לעשירים: סוכה שם. (ואולי יש לפרש כן – עכ"פ ברמז – בוח"א שם). וראה שו"ע אדה"ז ריש
 הלכות הלואה.
 וכולנו . . פניך: נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהבת
 ישראל.
 גמ"ח . . בעוה"ז: ריש מס' פאה. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע הנ"ל (סה"מ ה'תש"ט שם ע' 18. אגרות-
 קודש הנ"ל ע' קלה). דמצות אלו שאוכל פירותיהן בעוה"ז הם תלויים בג"ר והעיקר בבחי' כתר דמשם נמשך
 דוקא בעשי' כו', והוה ענין גמ"ח שהוא בחינת רב חסד דא"א כו', וידוע דבכדי שיומשך למטה צ"ל נמשך
 ממדריגה עליונה יותר כו"ו, ולהלן שם (סה"מ שם ע' 19. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלו. ועד"ז הוא ג"כ בסה"מ
 תרנ"א שם ריש ע' צדז). וי"ל לכן עיי' אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז מפני שבבחינת מדה"ר לא יש מניעות
 ועיכובים כלל ונמשך עד למטה למטה, ומציון שם, וצ"י בלקו"ת פ' קרח ד"ה והנה פרח מטה אהרן כו' (נה, ג
 ואילך) בענין רב חסד דא"א כו"ו. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם.
 שנתפרסם ונתפשט בתפוצות ישראל: להעיר מרמזים הלי' מרמים (פיא ה"א-ב. שם פ"ב ה"ב ואילך).
 שנתהגות (שהנהיגו ב"ד הגדול) אשטו בכל ישראל יש עשה ול"ת בקיומם.
 דדא . . משיחא: סידור האריז"ל במקומו. ובכ"מ.
 מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו: תהלים פט, כא. וקאי על משיח צדקנו שבא בהיסח הדעת, כמו
 מציאה – סנהדרין צו, א. ב"ר פכ"ט, ג.

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
פ' אם כסף תלוה את עמי,
התשנ"ב. ברוקלין, נ.י.

הנהלת חברת גמילות חסדים שומרי שבת
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעוגג קבלתי מכתבם מבשר טוב, אשר המלוה מלכה השנתית של החברה
גמילות חסדים שומרי שבת תתקיים אי"ה במוצש"ק פ' משפטים, מבה"ח אדר ראשון,
פ' אם כסף תלוה גו' –

ויה"ר שתהא בשעה טובה ומוצלחת, והרי גמ"ח ענינה טוב (לשמים ולבריות גם
יחד) ומביאה הצלחה.

ובפרט אשר ה"ז מוצש"ק מברכים חודש אדר (ראשון) דבריא מזלי' דכאו"א
מבנ"י, ויתירה מזה, כגירסת הרא"ש, דתקיף מזלי',

וניוסף ב, בריא"ו ותוקף זה ביתר שאת וביתר עוז ע"י מעשינו ועבודתינו בכלל,
ובמיוחד בצדקה ובגמ"ח שהיא בממונו בגופו ובנפשו – אחדות כל עניני האדם,

יום שלישי: שנתברך משבת פ' מתן תורה – אוריאל תליתאי (שניתנה לעם תליתאי ע"י תליתאי ביום
תליתאי בירח תליתאי) – שבת פח, א. וראה ר"ג גאון שם. תנחומא יתרו יו"ד. ועוד. וראה לקו"א להה"מ
(הוצאת קה"ת) סי' רמח (ס, ב).

יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז מכ"ר פ"ד, ו (ושם – דגם העבר נעשה טוב).
ובאוה"ת (בראשית לג, א ואילך. פרשתנו (משפטים) ע' אקנז. שם (עה"פ אם כסף תלוה) ע' אקסא ואילך.
ועוד): ד"ה אלו דברים תרנ"א (סה"מ תרנ"א ס"ע קצג) ובמכתב כ"ק אדמור" (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ
התש"ט ע' 19 (השני). אגרות-קודש שלו ח"א ע' קלו) מקשר זה עם מחז"ל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב
לבריות.

אם כסף תלוה: ראה אוה"ת פרשתנו עה"פ (ע' אקנא ואילך. שם כרך ח ע' ג"יו ואילך). ד"ה זה תרכ"ז
(סה"מ תרכ"ז ע' קנא ואילך) ותרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' סא ואילך). ד"ה כי תשא התש"א (סה"מ מלוקט ח"ה
ע' קעט ואילך).

הנהלת . . גמילות חסדים: מעלת גבאי צדקה – ראה ב"ב ת, כ. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ה הי'. זהר
ח"א רח, סע"א. לקוטי לוי"צ לזח"ב ע' רכב. – ולהעיר מכתר שם טוב (הוצאת קה"ת) בסופו (סי' תל). אגרות-
קודש הנ"ל ע' פה. ד"ה כל המרחם ה'תש"ט פ"י (סה"מ שם ע' 17). – ולהעיר אשר גבאי"י הוא ר"ת אנא בכח
גדולת ימינך (וראה מכתב כ"ה טבת ה'תשי"א – אגרות-קודש ח"ד ע' קלח).

גמ"ח . . גם יחד: ראה פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתו.

ומביאה הצלחה: ראה סה"מ תרנ"א שם (ע' קצב): מכתב כ"ק אדמור" נ"ע הנ"ל (סה"מ ה'תש"ט שם ע'
18. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלה) דגמ"ח בכתר (וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים ע' לד-ה), דמשם נמשכת
ההצלחה – ראה אוה"ת וישב (רעז, אי"ב) עה"פ ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח.

אדר . . דבריא מזלי': תענית כט, ריש ע"ב.

אדר (ראשון): להעיר מהמבואר במקמ"א (לקו"ש חט"ז שיחה לפ' תצוה ו' אדר ס"ד ואילך – ע' 344
ואילך) אשר הענין דמרבין בשמחה"ה (תענית שם, סע"א) הוא גם באדר ראשון. ומה מובן גם בענין "בריא
מזלי". וכן שמע לכאורה גם מלשון חז"ל (מגילה ו, ב במשנה) אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת
המגילה ומתנות לאביונים.

ובגמ"ח . . ובנפשו: ראה סוכה מט, ב. ד"ה אשר ברא והמשכו ד"ה כל הנהנה תרפ"ט פ"ד ואילך ופ"ח

במצוה השקולה כנגד (ובמילא – גם מאחדת) כל המצוות,

שהיא גם מביאה לידי אחוה ושלום ומאחדת את כל בני, שהרי גמ"ח הוא בין לעניים ובין לעשירים,

וכולנו כאחד ממשׁך ברכנו אבינו באור פניך – עד למטה מטה, שהרי גמ"ח אדם אוכל פירותי בעוה"ז.

וכל זה באופן של תמימות ושלמות – שהרי השנה היא שנת העיבור, שנקראת בתורה בשם „שנה תמימה“, וחדשי שלמים – תמימים ושלמים,

והדגשה מיוחדת בכל הנ"ל בעמדנו בשנת ה'תשנ"ב, אשר כפי שנתפרסם ונתפשט בתפוצות ישראל, יש בה גם הרמז: ה'י' חהא שנת נפלאות בכל מכל כל.

ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א כג, א ואילך. שם כה, ב ואילך. תרפ"ט ע' 90 ואילך. שם ע' 95 ואילך). וראה גם מכתב כ"ק מ"ח אדמו"ר (סה"מ ה'תשי"ט שם ע' 4. אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר מוהר"י צ"ח ע' לה ואילך). השקולה כנגד . . כל המצוות: ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פל"ז. וראה מפרשי המשנה אבות פ"א מ"ב.

מביאה לידי אחוה ושלום: פרשי ד"ה פדה בשלום – ברכות ח, א. ומאחדת את כל בני: ראה ד"ה אני בצדק אחוה פניך (בהקדמת הסיודור (עם דא"ח) כא, סע"ד ואילך). – ולהעיר מוח"א יג, ב: מאן דחס על מסכני . . שליט על כל בריין דעלמא. גמ"ח . . לעשירים: סוכה שם. (ואולי יש לפרש כן – עכ"פ ברמז – בוח"א שם). וראה שו"ע אדה"ז ריש הלכות הלוואה. וכולנו . . פניך: גוסס ברכת „שים שלום“ בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פ' לב. קונטרס אהבת ישראל.

גמ"ח . . בעוה"ז: ריש מס' פאה. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע הנ"ל (סה"מ ה'תש"ט שם ע' 18. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלה), דמצוות אלו שאוכל פירותיהן בעוה"ז הם תלוים בגי' והעיקר בבחי' כתר דמשם נמשך דוקא בעש"י כו', וזהו ענין גמ"ח שהוא בחינת רב חסד דא"א כו', וידוע דבכ"י שיומשך למטה צ"ל נמשך ממדרגה עליונה יותר כו", ולהלן שם (סה"מ שם ע' 19. אגרות-קודש הנ"ל ע' קלו. ועד"ז הוא ג"כ בסה"מ תרנ"א שם ריש ע' קצד) „וייל לכן עייז אדם אוכל פירותיהן בעוה"ז מפני שבחינת מדה"ר לא יש מניעות ועיכובים כלל ונמשך עד למטה למטה“, ומצייז שם „וע' בלקרי' פ' קרח ד"ה והנה פרח מטה אהרן כו' (נה, ג ואילך) בענין רב חסד דא"א כו"י. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם. שנת העיבור: ולהעיר, אשר חודש העיבור הוא חודש אדר ראשון – רשי' ותוס' ר"ה יט, ב. ונפק"מ (גם) לנדר ולשבועה – שרית הרב"ז ח"א סק"ג.

שנקראת . . שנה תמימה: בהר כה, ל. ערכין לא, א (במשנה). רמב"ם ה"ל שמיטה ויובל פ"יב ה"ה. וראה אוה"ת להצ"צ (יהל אור) לתהלים יט, ח (ס"ד וס"ח – ע' סד"ח). וחדשי שלמים: ראה רמב"ם ה"ל קידוש החודש פ"ח ה"ז: ושנה שיהי' בה שני חדשים אלו [מרחשון כסלו] מלאים היא שנקראו חדשי שלמים.

שנתפרסם ונתפשט בתפוצות ישראל: להעיר מרמב"ם ה"ל ממרים (פ"א ה"א.ב. שם פ"ב ה"ב ואילך), שמהנהגו (שהנהיגו ב"ד הגדול) ופשטו בכל ישראל יש עשה ול"ת בקיומם. וראה בארוכה קונטרס משיחות שי"פ נצבים תנש"א, יום ב' דר"ה ושי"פ וילך שנה זו ס"י ואילך (סה"מ תשנ"ב ח"א ע' 22 ואילך). ושי"נ. ה'י' תהא: באופן ד„בהוייתה תהא“ – ראה ברכות יג, א. מגילה ט, א. שם יז, ריש ע"ב. בכורות ד, ב. ובכ"מ.

בכל מכל כל: גוסס ברכה הרביעית דברכת המזון. וראה ב"ב טו, סע"ב ואילך. ולהעיר, אשר בכל מכל כל"ה הוא בגימטריא „קבץ“ (ראה חידושי חת"ס לביב שם), שרומז על הגאולה.

ויקויים בהם, בתוככי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו (שהיא גם נתינת-
 כח) בסיום וחותרם מזמור צדי"ק שכספר דוד נעים זמירות ישראל, דדא היא סעודתא
 דדוד מלכא משיחא:

ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו — יהי רצון שתשרה שכינה
 במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו,

ויהיה שבמיוחד — במעשה בית המקדש השלישי והמשולש, במהרה בימינו,
 בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, תיכף ומיד ממש.

מצו"ב השתתפות בל"ג,

בכבוד ובברכת הצלחה בכהנ"ל

נעים זמירות ישראל: שמואל-ב כג, א. וראה שהשיר פ"ד, ד (בתחילתה) — שאמר ה"זמירות (בשם כל)
 ישראל".

דדא . . משיחא: סידור הארז"ל כוונת הבדלה ומ"ש. ובכ"מ.

ויהי נועם . . כוננהו: תהלים צדי"ק ט"ב.

יהי רצון . . במעשה ידיכם: פרש"י עה"פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש"י שמיני ט, כג. פרש"י עה"פ

תהלים כאן. וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) ששי"ט.

ומעשה ידינו כוננהו . . בית המקדש השלישי: מדרש תהלים עה"פ.

גאולה האמיתית והשלימה: שאין אחרי"י גלות (תודיה"ג ונאמר — פסחים קטו, ב, ממכילתא עה"פ

בשלח טו, א. יל"ש ישע"י רמז תצט).

. . . בנוגע אייער שאלה צי פֿאַרען אין ארץ הקדושה ת"ו אָדער פֿאַרניצען די

געלט אויף צו קויפען אַ ספר תורה.

לויט מיין מיינונג וואָלט אין[ר] באַדאַרפט די געלט געבען צו אַ קרן גמילות

חסדים, וואָס דענסטמאָל איז אין גרעסטען טייל די געלט בלייבט גאַנץ (וויילע זייער

אַ קליינער פּראָצענט זיינען די וואָס באַצאָלען ניט קיין גמילות חסד) און דאָס דינט

פֿאַר אַ דויערענדען זכות פֿאַר דעם וואָס גיט די געלט, און אין דעם קען זיין[ן] צוויי

אופנים, צו געבען די געלט ספעציעל פֿאַר אַ גמ"ח קרן אין ארצנו הק' ת"ו אָדער

סתם, ד.ה. סיי פֿאַר אה"ק ת"ו און סיי פֿאַר חוץ לארץ, און אויב איר ווילט קענט איר

אַריינגעבן די געלט אין איינע פון די קרן גמ"ח וועלכע געפינען זיך אין מיין

מזכירות.

און השי"ת זאָל אייך געבען און וועט אייך געבען אריכות ימים ושנים טובות אַ

איר זאָלט קענען פון צייט צו צייט מוסיף זיין צו דעם קרן גמ"ח סיי פון אייגענע און

סיי פון די געלט וואָס איר וועט נעמען פאַר דעם צוועק פון אייערע קינדער און פריינד שיחיו.

(ממכתב כ"ג אדר, תשי"ד)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון יום ב', אין וועלכען איר שרייבט וועגען אַפּשליסען דעם קאַנטראַקט און וועגען היתר עיסקא.

דעם נוסח פון דער היתר עיסקא קען מען געפינען אין אייניגע ספרים און פון זיי אין דעם קיצור שולחן ערוך בהוצאת הרב פעלדמאַן, אין אייער פּאַל פון אַ קאַנטראַקט איז דאָס לייכטער איידער אַ סתם הלואה, און אויב איר וועט ניט געפינען דעם נוסח קען מען צושרייבען די ווערטער „ע"פ היתר עיסקא" וואָס דאָס וועט גענוגענט זיין ביז אַ רב וועט צוזאַמענשטעלען אַ גענויעם נוסח, און אויב די ווערטער „ע"פ היתר עיסקא" קען זיין אָנגעשריבען אויף דעם קאַנטראַקט איז אַודאי גוט, אויב צוליב וועלכען עס איז טעם קען דאָס ניט זיין אָנגעשריבען אויף דעם קאַנטראַקט, קען מען אָנשרייבען אויף אַ באַזונדער פּאַפּיר, „אַז דער קאַנטראַקט צווישען דעם און דעם וועלכער איז געמאַכט געוואָרען אין דעם און דעם טאָג, איז דאָס על פי היתר עיסקא, ועל זה באע"ה יום לחדש שנת פה עיר, נאום נאום — און דערנאָך זאָל שטיין געשריבען — בפנינו עדים חתומים מטה נעשה ענין הנ"ל ובפנינו חתם פב"פ ופב"פ, בחתימת ידם ממש נאום פב"פ עד, ונאום פב"פ עד" . . .

(ממכתב י"ב אדר, תשי"ז)

. . . לשאלתו אודות להשיג הלואה ולהשקיע בכסיו דלא נידי,

כלל לא נראה לי — בנוגע לפועל, יתייעץ בידידים מבינים . . .

(ממכתב כ"א מנ"א, תשמ"ו)

אדר

. . . ידוע מרז"ל משנכנס אדר מרבין בשמחה, ויעויין בסוף מס' תענית שהמדובר הוא בענין בנינים של שמחה, ועיין ג"כ שם במשנה סיום היעוד שיבנה במהרה בימינו, שזה שמחת כנסת ישראל למטה ושמחת הקב"ה למעלה וכהני בחשאי וברעותא דליבא הנה עליהם להכין בעבודתם הק' ב"ב בהגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, אמן.

(ממכתב א' אדר, תשי"ב)

. . . ובחדש אדר זה שרז"ל אמרו במדרש שמזלו הוא דגים שזה ענין ליהודים ובפרט חסידים שעליהם נאמר וידגו לרוב בקרב הארץ, שגם בענינים ארציים וגשמיים נוהגים כמו דגים, שלא יפרשו ממקור חיותם (ברכות ס"א ע"ב) וכן לא יפרשו מדרך התורה ומצות כמו"כ מזלו יביא לו רפואה קרובה ובריאות הנכונה . . .

(ממכתב ו' אדר, תשי"ב)

באשטעטיג די ערהאלטונג פון אייער בריף, אין וועלכען איר שרייבט אויך וועגען געזונט צושטאנד און די בעסערונג אין דעם.

ויהי רצון ס'זאל זיין אַ רפואה שלימה, און אויך די רפואה שלימה זאל זיין בקרוב, איינגעשלאסען אין דעם אויך בנוגע צו עצבות, וואָס איר שרייבט, וואָס אַ געזונטער איד איז דאָך דער – וואָס איז אַ איד אַ פרייליכער,

און בפרט אַז מיר געפינען זיך אין דעם חדש אדר, וואָס שוין פון ראש חדש אדר, זיינען מיר דאָך אַנגעזאָגט געוואָרען, מרבין בשמחה, און אַ אַנזאָג פון תורה, איז דאָך זיכער אַז דער נותן התורה גיט פריער די מעגליכקייט מ'זאל קענען מקיים זיין זיין אַנזאָג, און גיט אויך סיבות, אַז מ'זאל זעהן אַז דער אַנזאָג האָט אַ שטאַרקען גרונט, און געוויס איז ניט נויטיג פאַר אייך צו מאַריך זיין אין דעם . . .

(ממכתב ז' אדר, תשכ"ו)

בנועם קבלתי בשעתו פ"ש מהן, ומכתביהן הכללי והפרטיים, על ידי . . . שמסר לי ג"כ ע"ד פגישתו ודיבורו אתן, ושמחתי לשמוע מהתקדמותן בלימודן ובהנהגתן. ובודאי לא יסתפקו בהישגים שבעבר וילכו מחיל אל חיל, כציווי חכמינו ז"ל מעלין בקודש, שהרי כל עניני טוב וקדושה אין-סופיים הם, ותמיד יש מקום להטבה העדפה והידור.

כיון שבהשגחה פרטית נתעכב המענה עד ראש-חודש שנצטוינו להרבות בשמחה מכניסתו (וגם אדר א' בכלל), והציווי הרי הוא גם לנשי ובנות ישראל, כהודעת חכמינו ז"ל, אף הן היו באותו הנס, וציווי התורה פירושו נתינת-כח ואפשריות למלאותו – יהי רצון שכן יהי לכל אחת ואחת מהן, בכל מילי דמיטב בגשמיות וברוחניות גם יחד.

כבקשתן אזכיר כל או"א על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע למילוי משאלות לבבן לטובה.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

(ממכתב א' דר"ח אדר א', תשכ"ז)

תרומה

. . . פתיחה*. בתחלתה. דביהמ"ק יסוד העולם, שהרי הוא מז' דברים שקדמו לעולם.

וכוונתו שמשם תתפשט השכינה (דנק' כן ע"ש ושכנתי בתוכם – הנאמר בעשיית המשכן דאיקרי מקדש) בכל העולם.

ויש לייסד זה במחז"ל כי השתות – אילו ביהמ"ק (סנה' כו, ב). ואפילו למאן דפליג שם בפ"י הכתוב, לא פליג בגוף הדבר שביהמ"ק הוא שתי" ויסוד העולם, שהם דברי חכמים (יומא נד, ב. וכהרמב"ם בפיה"מ שם).

מהברייתא דז' דברים נבראו קודם שנברא העולם כו' ביהמ"ק – רא"י על הקדימה, אבל לא שהוא יסודו של עולם ויסוד גם כפשוטו. ותורה ותשובה וכו' וכיחו . . .

(ממכתב ר"ח סיון, תשכ"ד)

* בדבר מלך על הרמב"ם. המו"ל.

בנועם נודעתי ע"י . . מהקביעות עתים בלימוד תורתנו הק' ברבים בביהכנ"ס הנ"ל,

וגודל הענין דלימוד שיעורי תורה בבית הכנסת בודאי אין דורש אריכות, שהרי מבואר הוא בכ"מ בספרינו הק' ובביאור היטב במכתבי ושיחות הק' של כ"ק רבותינו נשיאינו זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע,

ולא באתי אלא לזירוץ ולהעדפה ע"פ מאמר חז"ל אין מזרזין אלא למזרזין, זירוץ בהשתדלות להרבות מספר המשתתפים בשיעורי לימוד בתורה, בנגלה בתורה ובפנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, וכן להשתדל לכלול כל מתפללי בית הכנסת בזה.

יש לרמז בתחלת וראש פרשת שבוע זה* . . .

(ממכתב 1 אדר, החשכ"ד)

תורה בבית הכנסת: ראה ברכות ח, א.

במכתבי ושיחות: ראה קובץ מכתבים – תהלים.

* מכאן נדפס (ממכתב דומה, בתאריך ד' אדר – בשינויים קלים) בלקו"ש ח"ד ע' 1276. המו"ל.

בנועם הגעתי ההודעה אשר אנשי חברת ש"ס ומשניות דביהכנ"ס עורכים מסיבה לציין כהונת כתי"ר חי' שנים בתור מרא דאתרא,

ויהי"ר אשר במלוא מובן תואר זה – ימשיך להיות מרא דאתרא דין, ע"י שיהי המקום אכסניא של תורה, חדורה יראת השם ואהבת השם, שהן שורש לשס"ה מל"ת ורמ"ח מ"ע ומהן נמשך ובא קיום המצות באמת,

ויסיף בהפצת לימוד תורתנו תורת חיים, נגלה תורה ופנימיות התורה,

כהוראת ימי חנוכה אלו שמוסיפין בנר (מצוה) ו(תורה) אור מיום ליום.

בכבוד ובפ"ש כל המשתתפים ש"י

ובברכת אורך ימים ושנים טובות ומאירות.

(ממכתב ימי חנוכה, תשכ"ז)

אכסניא של תורה: ראה ב"מ פה, א. ערכין טז, ב. (ושכרה – ברכות נח, א. פסחים פו, ב. יומא יב, א.

וממדת חסידות דאינו דנו (מהרי"ק שכ"א – נזכר ש"ך חו"מ ס"ז סק"יב)).

שון שורש לשס"ה מל"ת ורמ"ח מ"ע: תניא פ"ד. פירוש לרמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב.

בנר . . אור: ראה רש"י ד"ה בנין (שבת כג, ב).

כמכתבי מאזי – בכל עניני בית הכנסת הרוחנים והגשמיים: הנוסח, מנהגים, גבאות, בני' וכולי, אך הועד הוא בא כח אנ"ש ובא כחי והוא הודן, קובע ומחליט כלפי פנים וכלפי חוץ, ולפלא גדול השאלה בזה.

והשם יצליחם בעבודה הקדושה לבסס ולהרחיב ולהגדיל בית הכנסת בכמות ובאיכות, ובודאי כל אנ"ש יסייעו בידם, ויהי' הבית גדול בתפלה ובתורה הנגלית והפנימית גם יחד – כהוראות בעל השם אדמו"ר הצמח צדק, עדי ביאת צמח הוא משיח צדקנו.

בברכת הצלחה ולהתועדות פעילה בבית הכנסת בשבת בראשית הבע"ל.

(ממברק כ"ו תשרי, תשכ"ט)

(י) וראה לקריש חכ"ד ע' 396. המו"ל.

. . . ומ"ש אודות מקום העמדת הארון, יש לברר אם יש בזה משום שינוי מנהג, ובאם לא נעשה באופן דבליטות כאלו מבחוץ עד עתה, הרי אין לחדש ענין זה, וכידוע עד כמה נזהרו בדקדוק ביותר וביותר מבלי לעשות שום התחדשות בעניני בית הכנסת אפילו בדברים קלים, ואפילו אם לכאורה אין בזה חשש על אתר, כי הרי הרואה (ה)אומר מה נשתנה שינוי זה משינוי אחר, וד"ל.

(ממכתב ח' מנ"א, תשט"ו)

(י) קודש, באופן שיהיה בולט מחוץ לכותל. המו"ל.

. . . הראה לי חותנו . . . מכתבו אודות פרוכת בתוך הארון קדש. ומה שהעיר עז"ז והפלוגתא שבין תוס' ורש"י במגילה כ"ז ע"ב.

אבל המחלוקת שבין רש"י ותוספת הוא רק בדין הפרוכת אם תהי' בתוך הארון קדש אבל אין זה פלוגתא במציאות. ולכן משם אדרבה ראי' שהיתה הנהגה כזו לתלות פרוכת בתוך הארון קדש. ואעפ"כ יש חשש בדבר לתלות עתה בזמנינו הפרוכת בתוך הארון קדש אף אם תהי' פרוכת גם על הארון הוא מפני שזהו שינוי ממנהג בית הכנסת בני ישראל בדורות האחרונים עכ"פ. וידוע עד כמה הקפידו על

שינוי המנהגים אף בדברים שלא הי' בהם חשש של איסור וכיו"ב, ובפרט במנהגי בית הכנסת שבמדינה זו מצריכים חיזוק ביותר . . .

(ממכתב כ"ב מ"ח, תשט"ו)

. . . ומ"ש אודות ענין הפרוכת, לפלא שלא פירש כוונתי כמו שהיא, כי הרי אין הענין להביא ראי' שהיתה פרוכת מבחוץ לארון קדש כי אין בזה פלוגתא ולא נצרכה אלא למקור שיש מקום לפרוכת מבפנים בארון הקדש, ובמילא כל המקומות שמביא ראי' שמוכח שהיתה פרוכת מבחוץ הוא כמאמר העולם, שלאגט זיך אין אַ אָפּענער טיר. ומה שכתבתי אני היינו שמרש"י ואפי' מתוספות במגילה מוכח שהי' פרוכת גם מבפנים . . .

מש"כ „בדורות האחרונים” – היינו שאז פרוכת רק בחוץ.

(ממכתב י"ז כסלו, תשט"ו)

. . . במ"ש אודות שאין מחיצה בין הגברים לנשים – תקותי חזקה שבהשתדלות המתאימה ובדרכי נועם וכדברים היוצאין מן הלב יעלה בידו לתקן זה, והרי חשוב הדבר ביותר, כיון שיהי' תקדים טוב ויפה בשביל כמה מושבות ובפרט שאפילו אלו שלע"ע אין מקבלים ההסברה שבלי מחיצה הוא נגד השו"ע, יש לבארם מתאים גם לשכל הפשוט דנה"ב שבודאי גם הם כוונתם בתפלה היא פני' למי שהוא עליון מהם, איך שלא יתארוהו בשכלם או בהרגש הלב, וגם לשיטתם הרי תפלה ענינה עבודה שבלב ובכוונה, ותוצאה מידיית מהתבוננות אפילו לשעה קלה בזה מצריך להסיר כל ענינים המפריעים לכוונה ולהתקשר עם זה למי שפונים ומתפללים אליו, ורואים במוחש אשר העדר המחיצה, אף שמתפללים בחלקים מיוחדים בחדר, מגרה את המתפללים או המתפללות להביט למחלקה השני' וכו' ופשוט שבהנ"ל אין כל השפלת ערך מי שהוא, ולכן הוא גם הדין (למרות שהאב ובניו יחסם ענין ע"פ התורה הוא וכסגנון הכתוב כרחם – אב על בנים, בכ"ז הדין בשו"ע או"ח רסצ"ח) שאסור לנשק בניו בבית הכנסת, וטעם הדין ע"פ האמור . . .

(ממכתב כ"ה אייר, תשי"ט)

במה שהעיר במכתבו אודות מחיצה בבית הכנסת, הנה זה מכבר נדפס מאמר בזה בהירחון „המאור“ המופיע בברוקלין, טבת תשי״א, מהרב אברהם שי' וויינפעלד דניואַרק ומעיר שם מהרב״ם פרק ח' הלכות לולב, מהלכות בית הבחירה פרק ה', פירוש המשניות בסוכה ובתוס' יו״ט, שבמקומות האחרונים משמע שצריכה להיות המחיצה באופן שלא יוכלו להסתכל ומציין ג״כ לשו״ת מהר״ם שיק חלק או״ח סי' ע״ז שהרעיש עולם נגד הרוצים לעשות מחיצה בעמודים באופן שיוכלו לראות, וסיים שפשוט הדבר שכל זה נאמר אפילו אם כל הנשים נזהרין בכיסוי ראש ובטפח מגולה, מכש״כ עאכו״כ אם הן הולכות פרוצות ראש וזרועות מגולות, יש איסור כפול, ועיין בא״ח סי' ע״ה וזה פשוט. ובירחון הנ״ל דחדש אייר-סיון תשי״ג מדובר ג״כ בהנ״ל.

(ממכתב ט׳ חמוז, תשי״ג)

בנועם קבלתי בעתו הפ״ש ע״י . . אשר סיפר לי גם כן על דבר פעולותיו הטובות והשפעתו בסביבתו לטובת הרמת קרן ישראל סבא והחזקת רוח היהדות, ואם בכל המקומות ובכל הזמנים יקרה במאד מאד פעולה טובה של ישראל, הרי על אחת כמה וכמה בזמננו זה אשר גברו ההעלמות וההסתרים המניעות ועוכבים בכל דבר קדוש וטהור, ועל פי המובא במכתב הרמב״ן, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו, הרי עאכו״כ שצריך לייקר כל פעולה טובה, ומוכרח לנצל כל אפשריות של מעשה או דיבור לחיזוק התורה והיהדות. וכל שכן וקל וחומר מבני השבט וחלק השבט אשר בהם בחר ה' להיות כהנים לפניו ולשרת בקדש, אשר הדברים והמעשים שלהם בכל הנ״ל גדולים כמה פעמים ככה.

ידוע אשר כל פרטי עניני האדם הם בהשגחה פרטית ממנו ית'. וכיון אשר הגיע ליד כבודו ענין המחיצה בבית הכנסת, הרי בטח הוא בהשגחה פרטית מיוחדת, אשר ביד כבודו לפעול בזה. והאריכות כגודל ערך המחיצה בביהכ״נ בודאי אך למותר הוא. ואם בבית המקדש בארץ ישראל, אשר שם ראו נסים במוחש, וכמאמר המשנה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, בכל זה היו מוכרחים לעשות מחיצה בין אנשים לנשים, וכמסופר במסכת סוכה ובהלכות בית הבחירה להרמב״ם, הרי עאכו״כ לאחר חורבן בית המקדש – יבנה במהרה בימינו – , ובחוץ לארץ, ובבית הכנסת שהוא רק מקדש מעט, ובפרט בדורנו יתום זה, אשר ענין המחיצה בביהכ״נ מוכרח הוא ביותר וביותר. ובמוחש ראינו, אשר באותן הבתכ״נ שבטלו המחיצה או שעשאוה קטנה יותר מדאי, הרי לא ה' זה אלא התחלה של יציאה וירידה מדחי אל דחי, ר״ל. ואחר כך העמידו גם כן מיקראפאן בשבת יום טוב, שהוא איסור דאורייתא ועוד ידם נטוי' לרדת כמה מעלות אחורנית. ואין רצוני להאריך בגנותם של בני ישראל כו', ותקותי, ועל פי מאמר רז״ל אין מזרזין אלא למזורזין, שכבודו יאחז בכל האמצעים והדרכים לבטל מחשבה רעה זו של ביטול מחיצה בבית הכנסת. ולהסביר להם – אף כי דבר פשוט הוא – אשר כשבאים אפילו לשר קטן בשר ודם ומבקשים

ממנו אפילו רק בקשה קלה, הרי מדרכי הנמוס הוא ומובן גם על פי שכל, אשר בשעת מעשה אין לעשות ענינים שהם היפך רצון השר, כי זהו בסתירה ובנגוד להשאלה והבקשה. ועאכו"כ כשבאים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ומבקשים על חיי בני ומזוני, שאסור ועון פלילי הוא לעשות בשעת מעשה ענינים שבזה ממרים את פי ה' אלקי העולם. וידוע פתגם כ"ק מ"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע: חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם. והשי"ת יצליח את כבודו, אשר בנקל ובדרכי נועם, ימלא שליחותו של המקום ברוך הוא, שישאר הבית הכנסת בית תפלה לה, אשר בו יתקבלו תפלות ישראל.

(ממכתב א' מנ"א, תשי"ג)

ע"פ הנ"ל – נכון לדבר עם הבעה"ב והפרעזידנט וכו' שמזה נראה ברור מהו ענין המחיצה, שאלו שמנגדים למחיצה כדבעי – ה"ה שגילו דעתם עתה מה אמתית השקפתם, ומזה מובן שכל אלה המאמינים בתורה מן השמים (היפך הקונסרוטיבים) עליהם להלחם בעד המחיצה וכו'.

אין זה** מונעם כלל לערוך פעטישאָן הנ"ל – עתה או לאחר זמן. ואדרבה אז לא יוכל לצאת נגדם בחוזק כדעתה, כיון שע"י קבלת המשרה מודה שלהם הדעה גם בענינים רוחניים, ואפילו אם יבטיחו זה בחוזה – הרי משנים החוזה דעתה.

אין זה ענינו*** כלל, ובכלל צע"ג אם מותר ע"פ דין.

(ממכתב כ"ד מנ"א, תשכ"ד)

(*) מענה לרב א' שהבעה"ב כינו „פעטישאָן“ לעשות הבהכ"נ קונסרבטיב. המו"ל.
 (** מענה למ"ש הרב הנ"ל אשר בקונסטיטושן של הבהכ"נ וגם בחוזה שלו כתוב שהרב בעצמו האחראי בעניני יהדות ואם אינם מסכימים לתיקון המחיצה נמצא שהם מבטלים החוזה שלו. המו"ל.
 (***) מענה למ"ש הנ"ל ששאל מורה הוראה ואמר שא"א לו לתת היתר למחיצה של 4 רגל, ולהיות הרב ע"מ שבמשך הזמן לתקן זה . . . ובפרט להצילם מקונסרבטיב, שאלה רוחנית כזו שייך לכ"ק אדמו"ר שליט"א. המו"ל.

. . . שואל דעתי אם מותר להתפלל בבית הכנסת שמשתמשים שם במיקראפאן

בשבת ויום טוב.

ולפלא גדול הספק בענין מבהיל כהאמור, שהרי שמוש במיקראפאן בשבת ויום טוב, הוא חילול ימי השבת ויום טוב ובפרהסיא, ונוסף על זה, גם ע"ד לכבוש את

המלכה עמי בבית, ז.א. בבית תפלה לנותן התורה ומצותי, אשר מצות שבת שקולה היא כנגד כל המצות, וכמרוז"ל ירושלמי נדרים (ספ"ג).

וכיון שחילול שבת נעשה בשם כל חברי ביהכ"נ זה, שהרי הגבאים המחליטים בהאמור הם באי כחם, יש מקום ספק לכל עניני תפלה וקריאת התורה אשר בו, ולא רק בחלקם הנמטר ע"י המיקראפאן, אלא גם שלפניהם ושלאחריהם.

והנה כל הנ"ל הוא משורת הדין דהלכות שבת, באם לא הי' כלל בזה ענין דחילול השם, אבל בשים לב גם לנקודה זו, הרי חמור הדבר פי כמה וכמה, ולדעתי פשוט בתכלית, שאפילו בראש השנה ויום הכפורים יש להתפלל ביחידות, אבל ח"ו בבית הכנסת האמור ...

(ממכתב כ"ה אלול, תשי"ח)

לאחרי הפסק נתקבל מכתבו מכ"ג שבט, בו כותב אודות ענין בית הכנסת.

הנה אף כי בכלל אין עניני להתערב בכגון זה ועד ששואלים דעתי במפגיע וכו', אבל כיון שכפי השערתי הרקע איז ניט קיין גלאַטער, ועוד וג"ז עיקר שהמושכל ראשון צ"ל להרבות בבתי כנסיות שעל טהרת הקדש בפרט בתקופתנו זו ובמחנם הט' וכיו"ב, לכן חוויתי דעתי בהתאם לזה שאף שבאופן זמני נכון הדבר ומכמה טעמים שיהי' כת"ר בביהכ"נ אודותה כותב, אבל בהנוגע לקביעות — ע"פ הנ"ל טוב שייסד ביהכ"נ לעצמו, ואפילו אם יהי' ראשיתו מצער הרי אחריתו ישגה עכ"פ ויהי רצון שישגה מאד.

מובן שאין לדיין אלא מה שעניני רואות ואין זה מסוג עניני בכלל להעמיד דוקא על חוות דעתי כהאמורה, אלא שמאיך גיסא איני רשאי להעלים הנראה לי לטובת כל המעונינים והמעורבים — שיהי' באופן הנ"ל, ואפילו באם אי אפשר שיהי' ביהכ"נ בביתו ממש, צריך להשתדל ע"ד ביהכ"נ שיכול להיות עצמאי יותר מאשר בביהכ"נ דעתה.

וכיון שמתקרבים אנו לחדש אדר אשר נקודתו ואמצע החדש הם ימי הפורים, דמשלוח מנות איש לרעהו, ואחד הטעמים בזה קירוב לכב כל ישראל ועד לאחדות אמיתית, יהי רצון שתתחיל פעולה זו תיכף מש"ק מברכין חדש אדר הלוך והוסיף ועד דקיימא סיהרא באשלמותא באמצע החדש.

כבוד ובברכה לכשו"ט בכל האמור ולנחת אמיתי מבנו ש"י אודותו כותב — בתוככי כל יר"ח ש"י — ביחד עם זוגתו הרבנית תחי'.

(ממכתב כ"ו שבט, תשכ"ד)

תצוה

. . . במש"כ בדברי התו"א ד"ה בכ"ה בכסלו בענין הדה"נ בביהמ"ק* – בדרוש זה מבאר שיטת הפוסקים דאין הדה"נ אלא בערב ומזרח ומערב מונחין (שו"ת הרשב"א. הרמב"ן. תוד"ה ולהיטיב יומא עא, א. וראה תויו"ט פ"ז דיומא ופ"ג דתמיד) ומבאר הסדר בבוקר: הטבת נר ז', הטבת נר ו', הדלקת נר ו', הדלקת נר ז'. והדברים ארוכים. ואכ"מ.

(ממכתב ימי חנוכה, ה'תש"כ)

* ראה לקו"ש ח"ג ע' 193. חכ"ג ע' 354. "ו ש"מ"ו" חוברת . המו"ל.

. . . הזכר תורה שלה נתקבל. ות"ח. ובטח יודעת המבואר בספרים, אשר בכאו"א מבני ישראל המזבח שבו הוא לבו ויש בו חיצוניות ופנימיות הלב בדוגמת מזבח החיצוני והפנימי.

(ממכתב י"ב אד"ש, תשמ"ו)

פורים קטן

. . . ובפרט שיומא דא קגרים הוא פורים קטן, שגם הוא והחדש שלו אדר א' נכנסים בציווי חז"ל משנכנס אדר מרבין בשמחה, ויהי רצון אשר השמחה תומשך מחדש וימים אלו על כל השנה כולה, ושמחה מתאימה לתורת הבעש"ט תורת החסידות, שמחת הנפש וגם שמחת הגוף, שמחה מענינים הגשמים ושמחה מענינים הרוחנים שתבוא מתוך בריאות והרחבת הדעת אמיתית.

ובצחות לשון הנוסח זה הקטן גדול יהי, הרי מפורים קטן זה שגם שמחה קטנה עלי' נאמר, שמחה פורץ גדר, יזכו כל בני ישראל וכאו"א מאתנו בכללם, לקיום היעוד תשא את ראש בני ישראל, להוציאם מן המיצר והגבול אל המרחב בכל עניניהם.

(ממכתב י"ד אדר, תשי"ז)

פורים

צו די קומענדיגע פורים טעג, ווען יעדער פון אונז וועט הערן די מגילה און זיך אריינטראכטן אין דעם וואָס עס ווערט דערציילט אין איר, ווילן מיר אויפמערקזאָם מאַכן אויף עטליכע פרטים פון דעם וואָס עס האָט פאַסירט בימים ההם בזמן הזה.

עס איז אויפגעשטאַנען אַ המן האגגי וועלכער האָט אַרויסגעגעבן די גזירה להשמיד ולהרוג את כל היהודים צו אַ באַשטימטן טאָג.

אסתר המלכה זאָגט: לך כנוס את כל היהודים וצומו — און דאָן וועט זי פראוון אָפּשרייען די גזירה.

מרדכי גייט און קלייבט צוזאַמען צענדליגער טויזנטער אידישע קינדער און לערנט מיט זיי תורה. ער לערנט זיי ווי מען וועט מקריב זיין. די מנחת העומר ווען דער בית המקדש וועט צוריק אינגאַנצן אויפגעבויט ווערן.

די אַלע קינדער ווערן אַזוי פאַרכאַפט, אַז אפילו זעענדיק די סכנת מות פאַר די אויגן — שרייען זיי אַלע: מיר בלייבן מיט מרדכי ביי דער תורה — לחיים או למות! און אין דעם זעלבן טאָג ווערט די גזירה בטל. המנ"ס מפלה איז שוין פאַרויגלט. די אידן זיינען פאַלקאָם גערעטעט, כאַטש זיי דערוויסן זיך דערפון ערשט אין מערערע חדשים אַרום. מעשה אבות סימן לבנים.

עת צרה היא ליעקב. אַ נייער המן האָט אַרויסגעגעבן אַ גזירה להשמיד כו', הי' לא תהי'.

דאַרפן מיר וויסן, אַז איינער פון די הויפט מיטלען ווי צו מבטל זיין די גזרה — איינער פון די הויפט-מיטלען עס זאָל זיין דער והשבות להמן את גמולו בראשו וליהודים תהי' אורה ושמחה —

איז קלייבן אידישע קינדער און לערנען זיי תורה און אידישקייט:

דערציילן זיי אַז די גאולה שלמה ליגט אין אונזערע אייגענע הענט, און במילא איז ניטאָ קיין אָרט פאַר יאוש, וואָרום באַלד ווי אידן טוען תשובה מיד נגאלין:

דערציילן זיי אַז אין כמהרה יבנה בית המקדש און מיר אַלע דאַרפן זיין ווערט און צוגעגרייט אויף דינען דעם אויבערשטן!

און אין דעם זעלבן טאָג ווען אידישע קינדער וועלן דורכגעדרונגען ווערן מיט דעם גייסט:

אין דעם זעלבן טאָג וואָס זיי וועלן זיין גרייט אויסצושרייען: אתך אנחנו — מיט דיר תורה זיינען מיר — סיי לחיים סיי למות —

אין דעם זעלבן טאָג, פאַרזיכערט אונז די תורה, איז די גזירה בטל. המן

באקומט זיין מאוס'ן סוף און ביי אַלע אידן וועט זיין בקרוב ממש אורה ושמחה וששון ויקר.

מיט וואונשן פון אַ פרייליכן פורים.

(ממכתב אדר ב', תשג"ה)

. . . בהוספה על אישור מכתבו והחזרת ובהוספה על המברק שלי, אף שהערתי בענין מתנות לאביונים מובנה מאלי' ואין צריכה ביאור, אבל רצוני להשתמש בהזדמנות זו להוסיף עוד נקודה בזה. והיא:

נוסף על העיקר הוא הערך הדתי שבמצות מתנות לאביונים שהיא ממצוות היום דפורים, ואדרבה כמבואר בדברי הרמב"ם עוד נעלה יותר על ענין דמשלוח מנות, יש בזה ערך פדגוגי לחנך ולהרגיל את הילדים לעבור על מדת הילדות (2) ולתת ממונם למי שאינם חייבים לו ולא כלום, שיש בזה רגש עמוק יותר מאשר משלוח מנות לחבר או לחברה. ובפרט אשר הפרשת צדקה בממונו צריכה לגרור, ועל כל פנים בהשפעת המחנך שיעורר על זה, גם צדקה בגופו ובטרחתו, שהם המדריכים הכי פעיליים להחליש רגש האנוכיות שהוא מקור לכל מיני התפרצויות והפרעות ועד לידי חטא ועון בפועל.

לא אכחד אשר בתור חסיד חביבה עלי נקודה זו ביותר, שהרי מיסודי תורת החסידות ונושאי' היא ההדגשה איך שאהבת ה' ואהבת התורה ומצותי' אחדים הם עם אהבת ישראל, ועד שכולי חד.

(ממכתב י"ג ניסן, תשכ"ג)

. . . זיכער האָט איר אויסגעניצט די ימי הפורים, און ווי עס שטייט אין דער מגילה אַז רבים מעמי הארץ מתייהדים, וואָס איינע פון די רמזים אין דעם איז, אַז די וועלכע ביז פאַר פורים זיינען געווען עמי הארץ, ד.ה. אַז זיי האָבען זיך באשעפטיגט נאָר אין ענינים ארציים, זיינען געוואָרען יהודים, כדרשת ולשון רז"ל, אַז ישראל ווערן אָנגערופן יהודים, על שם שכופר בעבודה זרה — וואָס די פנימית אין דעם איז, אַז אין יעדער זאָך זוכט מען און במילא געפינט מען, געטליכקייט, וואָרום דער וואָס זאָגט, אַז עס איז פראַן, אתר פנוי מיני' — איז דאָס אַ ענין פון שתי רשויות, דבר עבודה זרה, ודו"ק.

(ממכתב י"ט אדר, תשט"ז)

תשא

... להערת כת"ר בהליקוט לפ' כי תשא' דכיון דא"א אוסר דבר שאינו שלו לא עבר אהרן איסור ע"ז בזהב העגל שלא קנאו – דאינו כי גם קודם שנעשה פסל ואפילו בתחלת העשי' עובר על לא תעשה לך פסל כמבואר ברמב"ם וכו' –

הנה מעשה העגל הרי ה' קודם לימוד התושבע"פ דעשה"ד לבני, ונתחייבו רק בהמפורש בעשה"ד (1 עשיית 2) 709. ואפילו את"ל שלמדו מקודם וקיימו ת' פרקי דע"ז דאברהם אבינו דאוליף ליעקב (זח"ב רהע, סע"ב) – קיום חומרא זו מד"ע לא דחי פקו"ג דאהרן [לאחרי שראה הריגת חור (הובא בפרש"י)].

משא"כ זה שא"א אוסר דבר שא"ש. וכמה מהשקו"ט שבהליקוט – שסברא הם (ולהעיר מתוס' שבועות כב, סע"ב) צריך שיתאימו גם קודם לימוד התושבע"פ. ולכן באו בהליקוט.

ע"ד הנ"ל מתורץ בפשטות קושיא הידועה בענינים דחה"פ: איך מלו ישראל בלילה (שמור"ר פ"ט, ה) –

והוא דדין מילה ביום נתחדש לאחר מ"ת (תוד"ה מר יבמות עב, ב). ואפילו את"ל דג"ז קיימו עד שלא ניתנה תורה – לא בטלו אכילת הפסח דנאסרה לערל, מפני חומרא זו.

מצו"ב שקו"ט דהת' שי' בהליקוט בהנ"ל – שתקוטי שיענין את כת"ר.

(ממכתב י"א ניסן, תשל"ג)

(י' דשנת תשל"ג – נדפס בלקו"ש ח"א שיחה א' לפ' תשא. המו"ל.

... בהזדמנות זו אעורר את כת"ר על מה שראיתי בכמה פרסומים של פאג"י ציור הלוחות בצורת חצי עיגול למעלה, שזהו מנהג אומות העולם, היפך להבדיל דברי חכמינו ז"ל, שהי' ארכן ששה ורחבן ששה ועבין שלשה (כ"ב יד, א). ובפרסומינו, ובפרט לילדים, מדייקים אנו בזה (כמצורף).

(ממכתב י"ב שבט, תשכ"ז)

(י' ראה גם לקו"ש חכ"א ע' 484. ושי"ן. המו"ל.

הוספות

עניני רפואה

- א. רשות ונתינת־כח לרופא לרפאות
- ב. רופא מומחה
- ג. התחזקות באמונה ובטחון
- ד. להעסיק כח המעשה ולא כח המחשבה
- ה. תומ"צ ורפואת הנפש מביאים רפואת הגוף
- ו. נתוח, וטפול באברים פרטיים
- ז. סמי מרפא, זריקות כו'
- ח. טפול רפואי בשיטת ה"מדיטציה"

מפתח

271 רשות ונתינת כח לרופא לרפאות
276 רופא מומחה
281 התחזקת באמונה ובטחון
286 להעסיק כח המעשה ולא כח המחשבה
288 תומ"צ ורפואת הנפש מביאים רפואת הגוף
300 נתות, וטפול באברים פרטיים
328 סמי מרפא, זריקות כו'
335 טפול רפואי בשיטת ה"מדיטצי"

א. רשות ונתינת-כח לרופא לרפאות

... בהזדמנות זו הנני להביע ת"ח לכת"ר, באשר כנראה מדברי הרבנית תחי' עודד את רוחה, ויהי"ר שגם מכאן ולהבא ירפא לא רק את גוף החולים הבאים אליו, אלא יעודד ג"כ את רוחם ויחזק בטחונם בהשי"ת.

יודוע אשר כמרז"ל שחזקי' גנז ספר רפואות, כבר נזהר הרמב"ם שלא יפרשו את המאמר נגד חכמת הרפואה, ופי' שזה הי' ספר סגולות (פי' המשניות להרמב"ם פסחים ספ"ד, מורה נבוכים ח"ג פל"ז) ונתנה תורה רשות (ועפי' חסידות פי' ג"כ כח) לרופא לרפאות.

ואף שדעת הראב"ע (שמות כא, יט) שזהו רק בחולי שבחוץ ולא שבפנים (ראה ג"כ רמב"ן בפתיחתו לפי' עה"ת ור"פ בחוקתי הובא בט"ז ליו"ד ר"ס של"ו) – הרי כבר הלכה רווחת בישראל כהרמב"ם להשתמש ברפואות, ולבטוח בהשי"ת שישלח דברו – עיי' איש פלוני וסם פלוני – וירפאם ...

(ממכתב א' אלול, תשי"א)

... ידוע, אשר רפואה מתקנת מכאן ולהבא (כתובות עד, ב) אבל אפשר גם לעקור את כל [הענין] מעיקרו (ראה חולין מה, א. שו"ת צפנת פענח ח"א סי"ד). והנה הגוף חיותו ובריאותו תלויים בנפש, וחיות ובריאות הנפש של איש הישראלי תלויים בתומ"צ, וכמרז"ל רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים שס"ה מל"ת כנגד שס"ה גידים (זהר ח"א קע, ב) שאין זה רק דמיון במספר, אלא אדרבה מפני שייכות הענינים זל"ז משתוים הם במספרן (ראה תניא פרק נ"א).

הנה ברפואת האדם ברוחניות, רפואת הנפש, שמזה משתלשלת רפואת הגוף, ישנם ג"כ שני האופנים, אם רק תיקן המצב מכאן ולהבא, או עקירת הדבר מעיקרו והוא אם עיי' עבודה מיראה או מאהבה (יומא פו, א), אשר עיי' עבודה מאהבה לא נשאר גם רושם ממצב הבלתי מתאים הקודם ברוחניות, וחוזרים לאיתנם בגשמיות וברוחניות, לאיתן שבגוף עיי' גילוי איתן שבנשמה (ראה קו"א בתניא ד"ה וצדקה כנחל, לקו"ת ר"פ ראה, ד"ה אנכי נותן לפניכם היום ברכה).

(ממכתב כ"ו מ"ח, תשי"ג)

במענה על מכתבו – בלי הוראת זמן הכתיבה – בו כותב אודות שאלת הרופא במקום, ועיי' ג"כ סנהדרין סוף פרק א', ובפרט ע"פ פירוש הרמב"ם (הלכות דיעות

סוף פרק ד'), ומובן שבכגון דא צריכים להתדבר כולם יחד כמו בכל ענין הנוגע לרבים לכללות כפר חב"ד, ובכל אופן יהי רצון שיקוים בתושבי הכפר בתכ"י אופן הרפואה דהרופא כל בשר ומפליא לעשות, וכדבריו בתורתו תורת חיים, אני ה' רופאך – ולכן – כל המחלה גו' לא אשים עליך, שהוא אופן הרפואה הכי נעלה . . .

(ממכתב כי"ח תשרי, תשי"ז)

בנועם מקבל הנני ידיעות מהרה"ח . . על דבר יחסו של כבודו אליו טפולו בעניניו והעולה על כולנה שימת לבו לכל המצטרך להרב . . שי'.

וכבר ידוע מאמר רז"ל (בבא בתרא ט' ע"ב) אשר הנותן פרוטה כו' מתברך בשש, משא"כ המפייסו מתברך באחד עשר, ואם בכלל דרשו רבותינו ז"ל ורפא ירפא מכאן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות אלא שהי' חשש בדבר שאולי יסמכו על הרופא בעצמו וישכחו אלקה עשהו שמטעם זה גנז יחזקי' ספר רפואות לדעת כמה מפרשים, הנה כשהרופא עצמו יודע אשר הוא הוא שלוחו של הרופא חולי כל בשר ומפליא לעשות הוא ה' אלקינו, הרי ממילא אין מקום לחשש זה ורפואותיו מצליחות ביותר, והשי"ת ישלח ברכה והצלחה במעשי כבודו להיות השליח הנכון להביא רפואה למכאובי האנשים אשר ההשגחה העליונה מביאם לידו, ושכר מצוה מצוה אשר גם בעניניו הפרטים תומשך ברכה והצלחה להמצטרך לו לזוגתו ולילידיהם שיחי בגשמיות וברוחניות . . .

(ממכתב י"א ניסן, תשי"ג)

לאחרי שתיקתו נעם לי לקבל מכתבו מחמישי באייר ות"ח על הבשו"ט מבריאותו, ובטח מקיים ציווי תוה"ק המודיעה שהיא הנותנת רשות לרופא לרפאות, שבזה רשות פירושו ג"כ כח ואין הרופא אלא צנור על ידו מקבלים כח ותוספת כח להיות הגוף בריא ושלם שמדרכי השם הוא וכמבואר ברמב"ם הלכות דיעות ריש פרק ד' ובכ"מ וגם בתורת החסידות בכמה מאמרים . . .

וכיון שנמצאים אנו בימים שבין פסח זמן חירותנו ולחג השבועות זמן מתן תורתנו חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות, הנה יהי רצון שתתוסף בכ"א בתכ"י חירות מכל ענינים המבלבלים לעבודת השם שבזה גם עניני בריאות הגוף וכמבואר גם בדרז"ל, שכל ישראל היו בריאים ושלמים לקבלת התורה גם בגופם ובגשמיות,

ומוכן עוד יותר ע"פ המבואר בתניא פרק מ"ט ובנו בחרת מכל עם ולשון, שהבחירה בגלוי הוא הגוף החומרי כו' עיי"ש.
בברכה לבשו"ט מתוך בריאות הנכונה.

(ממכתב י"ד אייר, תשי"ז)

נמסרה לי הידיעה אודות מצב בריאותו, ותקותי שמיום ליום רואים הטכה בזה, ובודאי לדכוותי' למותר להדגיש ציווי תורתנו הק' תורת חיים שהיא הנותנת רשות לרופא לרפאות, שמזה מובן שצריך למלאות הוראת הרופא, ואף שלפעמים עולה מחשבה שמבזבזים זמן על עניני רפואה ומנוחה וכיו"ב, אבל אפילו בהתבוננות קלה מובן ע"פ מאמר רו"ל האמור שאין זה בזבוז אלא אדרבה, כי על ידי שעה קלה (שלעניני בשר) מבזבז, נשכרים כמה זמן לאחר זה, שיכול לנצל בשמחה ובטוב לבב לעבוד את השי"ת בכל דרכיך, וכהוראת חז"ל המבוארת בפרטיות בתורת החסידות, על הכתוב בכל דרכיך דעהו.

בברכה לרפואה קרובה ולבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב כ"ד ניסן, תשי"ז)

. . . ובימי חדש כסלו חדש הגאולה הנה עליו לפעול בעצמו להתנהג על פי הוראת רו"ל שציוו לשמוע לקול הרופאים ולעשות את זה מתוך שמחה, ומה איכפת לו באיזה אופן ובאיזה ענינים ימלא רצון הבורא ובלבד שיעשה את זה מבלי חשכונות, וכאשר השם יתברך אומר לשמוע לרופא צריך לעשות כן ולהיות שבע רצון מההזדמנות לשמוע אל רצון השי"ת במילא צריך להעשות זה בשמחה, ואז עוזר השי"ת שרואים שיש ממה להיות שבע רצון.

מקוה הנני שיכתוב לי שעושה כזאת והשי"ת יוסיף בברכתו לו ולכל ב"ב שיחיו בבריאות הנכונה ובפרנסה בהרחבה.

המחכה לבשו"ט.

(ממכתב ג' כסלו, תשי"ד)

נאך אַ ליינגערען איבעררייס בין איך געווען צופרידען צו באַקומען אייער בריף פון י"ב אדר שני.

און דאָס וואָס איר שרייבט בנוגע צו די רייד פון די דאָקטוירים.

עס איז באַוואוסט דער כלל און די הנהגה פון יעדער אידן, אַז מען דאַרף אויפפירען זיך לויט די אַנווייזונגען פון תורתנו הק', און וויבאַלד רבותנו ז"ל זאָגען אונז, אַז התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, איז דאָס אַ קלאַרע אַנדייטונג אַז דער רופא איז אַ שליח, און אויב אפילו ניט שטענדיג ווייס דער שליח די כוונה פנימית, אָבער דאָס וואָס דער שליח זאָגט בהנוגע לפועל, איז דאָס פון דעם משלח, און אין אַזאַ אופן איז דאָס אַ תורה זאך, איז פון דעם פאַרשטענדליך, אַז אויב אפילו מען פאַרשטייט ניט אינגאַנצען אַדער עס איז פראַן קשיות אויף דעם שליח, על דרך ווי איר שרייבט אין אייער בריף, דאַרף דאָס אָבער ניט האַבען קיין השפעה אויף דעם אויספאַלגען צו טאָן דאָס וואָס דער דאָקטאָר זאָגט, און דעריבער בין איך בטוח אַז באַקומענדיג דעם בריף וועט איר אָנהויבען אויספאַלגען צו טאָן וואָס דער דאָקטאָר זאָגט, און השם יתברך זאָל געבען, אַז דער פאַלגען און טאָן לויט זייער אַנווייזונג זאָל זיין בהצלחה מופלגה אין אַלע ענינים.

און אויך זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז די הנהגה פון ניט עסען אין צייט, עסען נאָר איין מאָל אַ טאָג וכיוצא בזה, איז דורכאויס ניט דער דרך הבעל שם טוב וועגען וועלכען מיר האָבן געהערט מערערע מאָל פון רבותינו נשיאנו הק', אַז עס דאַרף זיין עזב תעזב עמו, מיטן גוף, אָבער ניט דורך תעניות וסיגופים.

איך האָף צו באַקומען פון אייך אַ שנעלען ענטפער אַז איר הויבט אָן טאָן ווי געזאָגט אויבען, ויהי רצון שיהי' בהצלחה.

(ממכתב י"ט אדר שני, תשי"ז)

איך בין געווען צופרידען צו באַקומען דיין בריף, אין וועלכען דו שרייבסט אויך וועגען דיין הנהגה, און בפרט בנוגע צום עסען, און אין די ענינים וועלכע זיינען פאַרבונדען מיט בריאות הגוף, זאָגט אַן תורתנו הקדושה תורת אלקים חיים, אַז מען דאַרף אויספאַלגען אַלץ וואָס דער דאָקטאָר זאָגט, שהתורה נתנה רשות לרופא, און ער איז ניט מער ווי אַ שליח. פאַרשטענדליך אַז מען קען זאָגען דעם דאָקטאָר די טענות און סברות וועלכע זיינען פראַן אין דעם, און אויך די סברא וועלכע דו שרייבסט צו מיר, אָבער נאָכדעם ווי דער דאָקטאָר הערט אויס די סברות, דאַרפמען אויספאַלגען זיינע אַנווייזונגען, אַן אונטערשייד אויב זיי שטימען מיט דיין סברות אַדער ניט, וואָס ווי געזאָגט אויבען אַז דער דאָקטאָר איז ניט מער ווי אַ שליח וועלכער טוט דאָס מיט דעם כח און רשות וואָס תורה האָט עס געגעבען, און

וויבאלד אַז דאָס נעמט זיך פון תורה איז דאָס אַ טובה פאַר דעם גוף און דער נשמה צוגלייך. אויב אפילו מען פאַרשטייט דאָס ניט, אָדער עס דאַכט זיך אַנדערש, איז דאָס אויך ניט קיין וואונדער, וואָרום תורה איז דאָך חכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא איז קיין וואונדער ניט, אַז ניט אַלץ וואָס שטייט אין דער תורה פאַרשטייט אַ מענטש, אָבער דער מענטש דאַרף מקיים זיין אַלץ וואָס אין תורה שטייט אפילו ניט פאַרשטייענדיק וסוף ההבנה לבוא.

איך האָף אַז דו וועסט אויספאַלגען דאָס אַלץ אויבען געזאָגטע, און טאָן דאָס מיט שמחה ובטוב לבב.

בברכה לבשורות טובות בכל האמור.

(ממכתב כ"ב אייר, תשי"ז)

במענה על מכתבו בלי הוראת הזמן בו כתב כי זוגתו תחי' אמר לה הרופא שצריכה להיות איזה ימים בשפיטאל כדי לעשות חקירה ודרישה, וזוג' תחי' יראה וחרדה משפיטאל מפני חששות שונות (שאין להם יסוד),

הנה עליו להסביר לה באותיות המתאימות לפי מצב רוחה עתה אשר –

דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די וועלט און ער פירט די וועלט, סיי אין חצי הכדור התחתון וואו מיר געפינען זיך, סיי אין חצי הכדור העליון וואו . . און איר געפינט זיך. והוא אמר ויהי, הוא ציוה ויעמוד, אַז אַלץ וואָס עס טוט זיך אין דער וועלט טוט זיך אַז ניט אַז דעם אויבערשטן, און אַלץ וואָס דער אויבערשטער וויל טוט זיך. נאָר דער אויבערשטער וויל, אַז מ'זאָל מאַכן אַ כלי אין טבע, דאָס הייסט, אַז ענינים זאָלן זיך אָפּטאָן בדרך הטבע.

בשעת אַ איד, מאָן אָדער פרוי, פילט זיך עפעס ניט גוט און מ'דאַרף רופן אַ דאָקטאָר, איז דאָס ניט דער פשט, אַז דער דאָקטאָר וועט טאָן ווי עס וועט זיך עס פאַרוועלן, נאָר דער אינהאַלט דערפון איז, אַז הש״ת האָט אויסגעקליבן דעם דאָקטאָר פאַר זיין שליח אויסצופירן דורך דעם די שליחות.

און אַז מ'האַט בטחון אין דעם אויבערשטן, אַן ספיקות, אַז ער פירט די וועלט, איז מען דאָן זוכה אַז מ'זעט דאָס אויך מיט די פליישיקע אויגן, אויף יעדן טריט און שריט: ווי אזוי דער אויבערשטער האָלט אונז יעדן איינעם פאַרן האַנד און פירט אונז ווי עס איז פאַר אונז בעסער, סיי אין גשמיות און סיי אין רוחניות.

במילא, אויב זי וועט גיין אין האָספיטאַל לויט די הוראות פון דאָקטאָר, בלייבט זי נאָך אַלץ אונטער דעם אויבערשטן רשות. און דער אויבערשטער וועט זי היטן און זען, אַז עס זאָל גיין ווי עס איז בעסער פאַר איר הן פאַר בריאת הגוף און הן פאַר בריאת הנפש.

זי דאַרף נאָר זיין שטאַרק אין דער אמונה און בטחון, אַז עס וועט זיכער מקויים ווערן דאָס וואָס דער רבי, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ האָט איר געבענטשט, בענטשט איצטער און וועט איר ווייטער בענטשן זי זאָל האָבן אַ רפואה, און איר און זי זאָלט קאָנען אין גיכן אַנזאָגן בשורות טובות, אַז זי פילט זיך געזונט.

מסתמא לעגט זי אַריין לצדקה אין דער פושקע פון רבינו מאיר בעל הנס ערב שבת ויום־טוב פאַר ליכט בענטשן, און איר זאָגט געוויס דעם רבי'נס קאַפיטל תהלים שהוא עתה קאַפיטל ע"א לכל הפחות ביז יו"ד שבט ה'תשי"א. כמוכן כל זה בלי נדר.

בברכת כתיבה וחתימה טובה, המחכה לבשורות טובות.

(ממכתב ט"ז אלול, ה'שי"ח)

נתקבל מכתבו מכ"ד תמוז. ובשאלתו לבריאותו – יחדל מלחשוב עד"ז כלל. אבל יפנה לרופא וימלא בפועל כהוראותיו בהנוגע לסדר היום שלו וכו', מבלי להעסיק בזה כח המחשבה שלו. כן במש"כ ע"ד אחותו תי' – ג"כ צריך הי' להתייעץ עם רופא. והרי ארז"ל אשר התורה נותנת רשות לרופא לרפאות. ולכל דבר ארז"ל שצ"ל אחיזה בטבע. והרופא כל בשר ישלח רפואתם.

(ממכתב כ"ט תמוז, תשס"ז)

ב. רופא מומחה

במענה על מכתביו מכ"ז סיון ושלאחריי, במ כתב אודות מצב הבריאות וחוות דעת כמה מהרופאים ששאל בעצתם אשר לכן עלה בדעתו וכו'.

ומהנכון בכגון דא שתהי' בחודש הרחמים – אלול התייעצות (קונסיליום) של שני רופאים מומחים אשר ביקר אצלם וראהו, ויסביר להם טעמו ונמוקו, ואחרי כן יעשה כהוראתם, והרי התורה נתנה רשות לרופא לרפאות. . .

(ממכתב י"ח תמוז, תשי"ז)

המענה למכתבו – שנתקבל באיחור זמן בהרבה יותר על הרגיל – בעת רצון יקרא הפ"ג שלו ע"ד בנו . . . שי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע להמטטרך לו וביחוד להטבת מצב בריאותו בקרוב.

ולפלא מ"ש שמתיעץ עם רופא ומוסיף שאינו מומחה להמיחוש שלו כ"א רופא פנימי, ואף שכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ, מובן וגם פשוט שהמיעץ העיקרי צ"ל מומחה במקצוע, והרי כמה מומחים במקצוע זה נמצאים באה"ק ת"ו. ואם בהנוגע לטפול רגיל יש לעשות כנ"ל עאכ"כ בטפול בתרופה חדישה שבכלל תרופות כאלו צריכים זהירות יתירה, וכמו שהראה המציאות.

מובן שבאם יורה רופא מומחה טפול בסממני רפואה הנמצאים רק בארצות הברית – אזי ישתדלו לשלחם מכאן, ובלבד שהרופא יכתוב במפורט שם הסממנים (בלשון ספרי הרפואה, ובאותיות לאטיין) בצירוף הידיעות הנצרכות לזה. ולדוגמא שמזכיר במכתבו על כדורים ובכמה מסממנים אלו ישנם כדורים בעלי גודל שונה וכיו"ב, וכשיאמר לרופא מומחה שכותב ע"ז למעבר לים בודאי ידע איך לפרט הסממנים.

ככלל נכונה ההצעה שלמשך איזה זמן עכ"פ ימעט הנ"ל בלימוד ויתעסק בעבודה גופנית או עכ"פ בעבודה משרדית, ובאם ממאן בזה כמו שכותב במכתבו, הרי יש לברר שזהו ענין שלפעמים עת לעשות לד' ע"י הפרו תורתך וכמ"ש ג"כ המורה הגדול הוא הרמב"ם הל' דיעות סוף פ"ג וריש פרק ד'.

כיון שע"פ תוכן מכתבו מתעסק כת"ר ברפואת הנפש לבניך אלו התלמידים, הרי מובן ע"פ מדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה אלא שכ"פ ככה שכרו בהנוגע לרפואה לבניך כפשוטו, ועוד זאת אשר ע"פ לשון הרמב"ם יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף (שמונה פרקים להרמב"ם פרק ג' והלכות דיעות פ"ב) הנה רואים ברפואת הגוף שאפשר ע"י סממנים מרים או מתוקים, והחילוק מובן, ובפרט כשהטפול הוא לא חד פעמי. ובכלל מחולקים בזה דרך המוסר ודרך החסידות, שהמוסר התוכן שלו כשמו מוסר כפשוטו, ז. א. ההדגשה על הענינים ומדות הלא טובים וכו' משא"כ דרך החסידות הדגשה על רום ויוקר הנפש, (אלא שזהו דורש שלילה כל הדברים המונעים לרוממות הנפש).

שלכן מהנכון ביותר שיקבע כת"ר קביעות לעצמו בלימוד תורת החסידות, אף שתקוטי שבלא"ה מעיין בזה מזמן לזמן, אבל לא זהו ענין קביעות ובפרט כהוראת רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע, שקביעות פירושה לא רק בזמן אלא והוא העיקר הקביעות בנפש, ובמילא גם בהשפעה על תלמידיו ינקוט בקו זה, והרי התורה דרכי דרכי נועם, ואין לך דבר העומד בפני הרצון. ובפרט שהרי זכה (כלשונו במכ"ה) הרבה לשמוע שיחות רמות מכ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בכבוד וכברכה לבשו"ט בכל האמור.

... במ"ש אודות רופא מומחה א"י שיש לו שם טוב גם בין בני ישראל, ושואל חוות דעתי – לא הבנתי מה הספק בזה, כי בענייני רפואה אין מבדילים בזה, ואומן לא מרעי אומנתו, וכמו שראינו במעשה בפועל אפילו מנשיאינו הק', ובפרט שכותב שהוא דתי. וישלח השי"ת דברו ויטיב מצב בריאותו ע"י איש פלוני וטיפולים פלוני.

וסגולה מיוחדת לימים האלו, שמתקרבים אנו לזמן מתן תורתנו שמביאה רפואה לעולם, וכמבואר בארוכה גם בשמו"ר, שכל ישראל היו בריאים ושלמים לקבלת התורה ...

(ממכתב כ"ה אייר, תש"ו)

... במ"ש אודות חמותו תחי' – הנה כלל ידוע בכגון דא, שבאם רופא אומר שב ואל תעשה, יש לשאול עוד דעת רופא מומחה במקצוע. ולכן כדאי שחמותו תחי' תפנה לעוד מומחה. והשי"ת יצליחו לייעצה בטוב לפני' בכל הפרטים.

(ממכתב יו"ד סיון, תשי"ח)

... בנוגע לטיפול שלו: ישאל דעת רופא מומחה שלישי, ובאם יסכים לאחד מהנ"ל – יעשה כן. באם יאמר עצה שלישית – ימסור כ"ז לרופא-משפחתו, ויטייע עמו איך לעשות בפועל.

2) לבן אחותו שי' – יטייע עם רופא מומחה במקצוע זה – איך להשפיע על ב"א בכל הענינים שכותבים.
אזכיר כהנ"ל עה"צ.

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

... איני יכול להבין כלל – למה לא ישלח הרופא המטפל בידידתה תיאור מצבה וכו' להמוסד המחקרי בואשינגטון, אם ככתבה הטעם שלדעתו לא מצאו שם הרפואה לזה: (1) מה יפסיד בזה? (2) איך יכול לדעת הנעשה במוסד הנ"ל לאחרונה. והרי ידוע שנמשך כמה חדשים (ולפעמים שנה ויותר) עד שמוסדות כאלה מפרסמים

תוצאות מחקרים שלהם. רואה הנני רק טעם א' – פסיכולוגי: שלא לעורר בידידתה תקוה שלאח"ז לדעתו תתאכזב – אבל בזה הרי מוצא ישנו שישלחו התיאור מבלי ידיעתה.

(ממכתב ה' אדר שני, תשכ"ה)

קבלתי מכתבו מכ"ז מ"ח, בו מתאר מצב בריאות זוגתו תחי' אשר לפ"ד הרופא דעתה יש לה כמה וכמה ענינים ומזמן לזמן פריסטופען של המרה וכו' ועתה מוטלת במטה בכאבים שונים.

לדעתי כדאי הי' שימצא רופא כללי היינו אף שאינו גדול כ"כ, אבל שיהי' לו ידיעה בכל הענינים, ויספר לו את חו"ד כל הרופאים שהיתה אצלם זוגתו תחי' עד עתה, ויבקשו שיתעסק בכ"ז ויתן לה דבר כללי בהנהגה ובאכילה ושתי' וכיון שארז"ל שהרפואה באה ע"י סם פלוני ואיש פלוני כו' בלי הגבלה ע"ד גדלו ומהותו, הרי קרוב להיות שדוקא רופא ממהות זה וועט איר צטרעפען ועל ידו תבוא הרפואה לזוגתו תחי'.

ברכה שיודיע בשו"ט מהטבת בריאות זוגתו תחי'.

(ממכתב ג' כסלו, תשי"ב)

. . . ומ"ש אודות . . . שתליט"א ואשר מתייעצים עם שני רופאים מומחים בלי ידיעת אחד מהשני, הנה כדי שלא יהי' בלבול לאחר זמן, נכון שקודם גשתם לפעולה יסדרו באופן דיפלומטי אם אפשר שיתדברו הנ"ל ביניהם לטפול . . . מובן שבאם הענין יביא לרוגז וקפיצא של אחד מהנ"ל, יש להסתפק במה שיציעו החוות דעת של שני הרופאים לפני הרופא המשפחתי שלהם ויטיעצו אתו . . .

(ממכתב כ"ט סיון, תשט"ז)

. . . מ"ש בסיום מכתבו אם לפנות לרופא יותר מומחה מאשר ד"ר . . . והחשש הוא אפשר תהי' לו דיעה אחרת ואז איך להכריע.

הרי דיו לחשש זה בזמנו כיון שעכ"פ מגדר ספק לא יצא וההכרעה בכגון דא ה"ה או הרגש השואל בעצמו. וכפסק השו"ע אשר בענינים כמו אלו לב יודע גו'. או שמציעים שתי הדיעות לפני רופא ניטרלי, וינחהו השי"ת בדרך הטובה לפניו . . .

(ממכתב כ"א כסלו, תשט"ו)

בעת רצון יזכירו אותו ואת זוגתו תחי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו ויהי רצון שכשם שכתב הבקשה כן יבשר בשו"ט בזה.

ולכתבו אודות ההישגים של הרופאים בארצוה"נ בחכמת הרפואה – בכלל עומדים הרופאים דהכא ואה"ק ת"ו בקישור הדוק ויודעים אחד מהנעשה אצל השני, אלא שלפעמים כדאי במיוחד לשאול הרופא שמבקר אצלו ע"ד הישגים מחוץ לאה"ק ת"ו ובפרט בארצוה"ב וע"ד מאמר רז"ל, מיל[ת]א דלא רמי' עלי דאיניש וכו'. . .

(ממכתב ג' שבט, תשכ"א)

במענה למכתבו מכ"א אלול חדש הרחמים, בו כותב אודות חוות דעת הרופא בהנוגע לכריאותו שישנם מיעצים נתוח בלב.

והנה מובן שבכלל ההחלטה בזה תלוי' בגודל המומחיות של המיעצים, וביחוד במצבו הנה כפי הידיעות כאן מבקרים באה"ק ת"ו מומחים גדולים ברפואת הלב גם מחו"ל, ואז עושים התייעצות ביחד עם המומחים דאה"ק ת"ו, וכדאי אשר יברר כאם ישנה בקרוב אפשרית להתייעצות כזו האמורה, ואז יבקש את הרופא ממכיריו שיתבקר ע"י הנ"ל וידעו הוראתם, ויהי רצון שיצליחו בעצתם, לרפואתו קרובה . . .

(ממכתב כ"ז אלול, תשי"ז)

במענה למכתב מיום א' וירא,

תעשה כדעה אחידה דשני רופאים מומחים.

ובאם יש פרט השייך לשו"ע כמובן צ"ל חו"ד רב.

(ממכתב י"ט מ"ח, תשל"ג)

... במענה לשאלתה – תמשיך אצל הרופא שיש לה אימון יותר בו.

(ממכתב מוצי"ש בדר"ח אד"ר, תשל"ג)

ג. התחזקות באמונה ובטחון

בעתו קבלתי מכתבו ולאחרי כאן גם הצילומים. ונתעכב המענה כי רק אתמול קבלתי המכתב מרופא ידיד – שבקשתיו לברר דעת מומחה במקצוע זה, ומצורף בזה העתק מכתב הרופא.

עלי להוסיף, אשר גם לולא מכתב הנ"ל הרי כמה רופאים מומחים נמצאים באה"ק ת"ו, ארץ אשר עיני ה' א' בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, והרי הוא רופא כל בשר ומפליא לעשות ורופא בו"ד אינו אלא שלוחו.

כיון שהכל בהשגחה פרטית, ובהמשך להאמור, עלי להוסיף – אבל גם זה עיקר – אשר הדרך והצנור והכלי לקבלת ברכות הרופא כל בשר ומפליא לעשות היא ההתחזקות באמונה ובטחון בהשי"ת ובמלוי מצוותיו באופן דמעלין בקדש.

מהראוי שיבדוק תפיליו – באם לא נבדקו משך י"ב חודש האחרונים.

בברכה לבריאות ולכתיבה וחתימה טובה ולבשורות טובות.

בודאי יורה לאיזו כתובת להחזיר הצילומים.

(ממכתב כ' אלול, תשכ"ז)

ע"י דודו הרה"ג הווי"ח אי"א נו"נ כו' עוסק בצ"צ מוה"ר . . . ש"י נמסר לי אודות מצב בריאותו בצירוף בקשת ברכה, ובלי נדר כשאהי על ציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע נשיא ישראל אוכירו להטבת מצב הבריאות ובודאי למותר לעורר אשר השי"ת הוא הרופא כל בשר ומפליא לעשות, וכנוסח שקבעו אנשי כנסת הגדולה בברכת השחר וכיון שקבעוה בברכה בשם ומלכות אף שספק ברכות להקל בודאי אין כאן שום ספק כלל (וע"ד מה שכותב רבנו הזקן בעל התניא – פוסק בנסתר דתורה – והשו"ע – פוסק בנגלה דתורה – באגרת התשובה שלו פרק י"א יעיין שם) ובמילא כשיתחזק בבטחונו בהשי"ת הרי זה עצמו מביא הטבה בבריאות נוסף על תוספת הצלחה בעניני הרפואה, אלא שהצנור והכלים לזה הם

תורה ומצות בכלל והוספה בהם בעת הצורך והדחוק בפרט, ובודאי יעשה בזה כמתאים למעמדו ומצבו ומאן דמוסיף מוסיפין לו.

בודאי ישמור שלשת השיעורים השווים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע, והם, א) אמירת שיעור תהלים – כפי שנחלק התהלים לימי החדש – בכל יום אחר תפלת שחרית. ב) שיעור לימוד פרשת חומש עם פירוש רשיי מהסדרה של השבוע – ביום א' מהתחלת הסדרה עד פרשת שני, ביום ב' מפרשת שני עד שלישי וכו'. ג) [[שיעור לימוד תניא בכל יום כפי שנתחלק התניא לימות השנה, והשי"ת יצליחו.

בברכה להטבת הבריאות חמכה לבשו"ט,

(מכתב ט"ז מ"ח תשט"ו)

במענה על מכתבו מערב חג השבועות זמן מתן תורתנו, בו כותב ממה ששמע מהרופא והרושם שפעל עליו ועל זוגתו תחי'.

ולפלא שכנראה נשמת מזכרונו פתגם אדמו"ר הצמח צדק בדיוק מאמר רו"ל התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, ודייק לרפאות יש לו רשות, ולא ח"ו לפעול נמיכת רוח וכו' ובפרט שבתקופתנו זו שבכל יום מתחדשים טפולים חדשים בעיני רפואה, מוצאים סממני רפואה חדשים וכו', כנגד השכל הבריא הוא להגיד עתידות בדוגמת אלו שכותב, והלואי יהיו חזקים בבטחונם בבורא עולם ומנהיגו המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, שבעתיד הקרוב יוכחו במוחש ששקר דברי הנ"ל, אף שמוכן שצריכים לעשות איזה אחיזה בדרך הטבע וראה ג"כ קונטרס ומעין מאמר כ"ה בזה, ולכן יש להתענין גם בדיעטא צמחונית . . .

(מכתב י"ד סיון, תשי"ז)

. . . ז"ע נתקבל מכתבו מד' תמוז, בו כותב אודות בריאותו, ואזכירו לרפו"ק בהיותי על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע.

ומ"ש אודות חו"ד הרופאים, הנה כבר ידוע מאמר הצמח צדק, אשר התורה נתנה רשות לרופא לרפאות אבל לא ח"ו מאכן שווער אויפ'ן הארצען, וכאשר מתחזקים בבטחון בהשי"ת, הרופא כל בשר ומפליא לעשות, ממשיכים את זה בפועל כטוב הנראה והנגלה.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות – לו ולזוגתו – שיחיו – ולרוב נחת מכל יו"ח שיחיו מתוך בריאות הנכונה.

(ממכתב ו' תמוז, תשי"ד)

בעת רצון אזכירו וב"ד שי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרף להם מתאים לתוכן כתבו.

ובודאי לדכותי, אשר הוא הגבר ראה עני וחסדי השם יתברך בהנצלו מהמצוקה והתלאות הרבות, למותר להאריך אשר הבטחון בהשם יתברך בורא עולם ומנהיגו, מוצדק הוא, לא רק בהנוגע לחיי עולם הבא, אלא גם בהנוגע להענינים בעולם הזה, אף שהוא גשמי וחומרי, ומעשיו קשים ורעים, כמבואר גם בספר התניא לרבנו הזקן סוף פרק ו', והרי גם על פי חכמת הרפואה, ככל שתגדל מדת הבטחון יגדל המרץ של האדם ומשפיע גם על מצב בריאות גופו ועל מצב רוחו, שזה מוסיף גם בהצלחתו במעשיו והשתדלותו.

והבכנ מכל האמור בהתאם לתוכן מכתבו, הרי מובן, ותקותי חזקה, מיוסד על הבטחת חז"ל, שכל מי שמטיבין לו הוא לאורך ימים ושנים, אשר כעבור זמן מה, יוכל לבשר שהוטב המצב באותן הנקודות אודותו כותב, ויהי רצון שהטבה זו תלך ותוסיף.

תקותי שלאחרי בקורו ב... לרפאות חולים הנה יבקר שם בענינים שמחים, בקור בריאים, וישתתף בהתועדויות הנערכים שם מוזמן לזמן ומביאים רפואה וחיוק עדוד רוח שפלים לב נדכאים, שפלים ונדכאים במלחמת היצרים, מלחמת הצורה עם החומר והרוח עם הגשם. שכל זה בא כתוצאה מהמלחמה דנפש האלקית עם הנפש הבהמית.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב אדר"ח אדי"ש, תשי"ט)

איך האב ערהאלטען אייער ספעשל דעליווערי בריף אין וועלכען איר באשרייבט דעם באזוך מיט אייער טאכטער שתליט"א בא דעם דאקטאָר, און אז ער האָט פֿאַרגעשלאָגען מאַכען פֿאַרשידענע טעסטען בכדי צו פעסט שטעלען צו וועלכער קאָטעגאָריע זי באַלאַנגט, און באַשרייבט אויך די קאָטעגאָריעס. ווי עס זעהט זיך פֿון דעם טאָן פֿון אייער שרייבען, האָט מען אייך געמאַכט שווער אויפֿן האַרצען, און איר פֿרעגט מיין מיינונג ועגען מאַכען די טעסטען:

לויט מיין מיינונג זעה איך פון דעם ניט קיין אונטערשייד אין דער ערציהונג פון אייער טאכטער, וואָס די טעסטען זאָלן ניט ווייזן און ווי באלד אַז דאָס בריינגט ניט קיין נוצען, איז דאָך אויף וויפיל עס זאָל ניט זיין אונשעדליך די טעסטן, אָבער דאָס ווערט דאָך געטאָן דורך עלעקטרי נעבען קאָפּ און ענליכעס, איז שווער צו פאַראויסזאָגען צי דאָס וועט ניט בריינגען קיין היזק חלילה, און אָעלכע זאָכן טוט מען נאָר דאָן ווען מען איז געצוואונגען אין דעם, און בפרט אַז די אַלע טעסטען איז נאָך ניט קיין זיכערער באַווייזן, וואָרום דאָס איז ערשט אַ פּאָר יאָר אַז מען האָט דאָס אויפגעטאָן, און האָלב טאַפט מען אין דער פינסטער, איר דאַרפט נעמען אין אַכט אויך דאָס, אַז איר אַליין האָט דאָך אויך געזעהען אַז דאָקטוירים האָבען ניט געטראָפּען מיט אייער טאָכטער און עס זעהט זיך אין איר אַ בעסערקייט מער וויפיל מען האָט גערעכנט און זיכער איז אַז אויך ווייטער וועט אַזוי אָנהאַלטען, במילא ווייס איך ניט צוליב וואָס דאַרפט איר פאַרלירן געלט און אַנשטריינגען זיך וועגען דעם בנוגע טעסטען וועלכע זיינען אַז אַ נוצען און אין בעסטן פאַל ניט מער ווי אַן היזק.

וואָס אַנבאַלאַנגט צום דאָקטאָרס פּאַרשלאַג צו אַריינזעצן אייער טאָכטער אין אַ טשער רבו' איז מיין מיינונג אַז אין די אַלע זאָכען, ווען עס איז דאָ אויף דעם אַ צושטימונג פון צוויי דאָקטוירים קען מען זיך פאַרלאָזען אויף דעם, און השי"ת זאָל געבען די דאָקטוירים דעם ריכטיקען געדאַנק אויף דער ריכטיקער באַהאַנדלונג פאַר אייער טאָכטער שתיליט"א און די דאָקטוירים זאָלען זיך באַנוצען מיט דעם כח וואָס די תורה האָט זיי געגעבען אויף צו היילען, אויף עפעס אַנדערש זיינען זיי קיינע בעלי בתיב, און ווען מען הערט פון אַ דאָקטאָר אַ שווערן וואָרט, דאַרפמען ניט לייגען קיין אַכט אויף דעם, און מען דאַרף דאָס אָננעמען ניט מער ווי פאַר אַ נסיון פון השי"ת וואָס ער ברוך הוא וויל אויספרובען אייך און אייער מאַן הרב שיחיו אין דעם אמונה ובטחון בכח השי"ת, און וואָס מער איר וועט זיך שטאַרקען אין אייער בטחון בהשי"ת אַלץ פריער וועט איר זעהן מיט אייערע פליישיקע אויגען די געזונט בעסערונג פון אייער טאָכטער, און השם יתברך זאָל העלפען אייך און אייער מאַן הרב שי" אַז דאָס אַלעס זאָל קומען במהרה ממש.

איך רעכן אַז עס איז איבעריג צו ווידערהאַלן וואָס איך האָב שוין געשריבען, אַז אויף וויפיל עס איז מעגליך זאָלט איר איינטייל נעמען אין דער צוגרייטונג וואָס מען באַדאַרף צו אַ חסידישן פאַרבריינגען וועלכע קומט פאַר באַ אייך אין שטאַט, וואָס דאָס וועט אויך זיין אַ באַווייזן אַז איר זייט זיכער אין דער הילף פון השי"ת אַז ער וועט זיכער דערפרייען אייער און אייער מאַנס הרב שי' הערצער.

בברכה לרוב נחת מבתה עם בעלה הרב שי'.

זה לא כבר מסר לי הרה"ח הו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מוהרחמ"א שי' חדקוב ע"ד שאלתו בענין הטעסטען. וידוע מאמר ששמענו כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר, ווי מען פרעגט אזוי ענטפערט מען.

אף שבאמת נפלא הדבר שאחרי שראו נפלאות השי"ת, וגם בעיני בשר, הנה מפעם לפעם נופלים אצלם סברות חדשות אפשר לעשות טעסטען, ואולי למסור את בתם תחי' לעוד רופא שיתלמד את מלאכתו וחכמתו וכו', אבל כיון ששאלה זו גופא מורה על חלישות הבטחון, הרי אפשר שהדרך בנוגע לבתם תחי' צריך להיות בהליכה בשאלה ברופאים, כי אין אתנו יודע נפלאות תמים דעים יתברך ויתעלה.

ויה"ר מהשי"ת שאיך שיחליטו – יהי' להצלחה ולחיוזוק בריאות בתם . . . תחי', ויגדלוה לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבת הדעת.

והשי"ת יעזר לכאו"א מאתנו שלא נהי' כחולמים, אפילו כפי המבואר בתו"א שבשעת ההתקשרות היא התקשרות אמיתית], ואצ"ל כפי המבואר בהמאמר אין הקב"ה בא בטרוניא* כו' במדריגה פחותה מזה . . .

(ממכתב ו' שבט, תשי"ג)

(* נדפס בסה"מ קונטרסים ח"ג ע' קטו. המו"ל.)

מ'האָט מיר איבערגעגעבען, וועגען אייער געזונט צושטאַנד, און ניט אויפֿ-גלעגקייט.

בעת רצון וועט מען אייך מזכיר זיין אויף דעם ציין הק' פון כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע, צו אַנזאָגען גוטע בשורות אין דאָס אויבען געשריבענע.

און קענענדיג אייך און אייער משפחה בכלל, איז איבעריג צו באַטאַנען, אַז עס וואונדערט מיר אויף דער קליינקייט אין בטחון בהשם יתברך, וואָס ער [איז] משגיח בהשגחה פרטית אויף יעדערן ביז דאָס קלענסטע איינצעלהייט, און בפרט אין אייער פּאַל, אַז איר האָט געזעהן חסדי השם יתברך מערערע מאָל, וואָס דאָס מוז דאָך לאַגיש בריינגען צו פאַרשטאַרקונג אין בטחון בהשם יתברך, און ווייניגער דאגה, און צו האָבען קביעות עתים בתורה, און מקיים זיין מצות בשמחה, וטוב לבב, און ניט לייגען קיין אַכט, וואָס דער יצר הרע פּרובירט איינריידן אַנדערש, און ניט אומזיסט ווערט דאָך דער יצר הרע – אַנגערופען, זקן וכסיל.

איך האָף אַז צו דער צייט פון ערהאַלטען מיין בריף, איז שוין דאָ אַ בעסערונג, און וועט קענען אַנזאָגען גוטע בשורות אין דעם אַלעס.

בברכה לרפואה ולבשו"ט.

(ממכתב כ' טבת, תשכ"ז)

ד. להעסיק כח המעשה ולא כח המחשבה

במענה על מכתבו מבדר"ח אלול עם הפ"נ המוסגר בו אשר אקראהו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע, בו כותב ע"ד מצב בריאותו. הנה זה מכבר כתבתי לכמה מהשואלים בכגון דא, אשר אף כי מחד גיסא צריך למלאות אחרי הוראת הרופאים וכמבואר בכ"מ ומבא ג"כ לפסק הלכה בשו"ע בדיני שבת מילה וכו' הרי לאידך גיסא זהו רק בהנוגע להבפועל ממש אבל כח המחשבה אין מענין האדם כלל להתעמק במצב בריאותו בגשמיות וכו' כיון שאין זה מקצוע שלו היינו שאין הוא הרופא של איש פרטי זה ולא תצמח מזה תועלת להאיש פרטי ובמילא ה"ה אצלו בגדר של מחשבה שאין בה תכלית ובמילא ה"ה מבלבלות כי מטרידות את כח המחשבה מלהתלבש במה שצריכה לחשוב וכל יתר כנטול דמי וה"ה בהנוגע אליו שצריך למלאות כהוראת הרופאים בהנוגע להבפועל ממש ולשים בה' מבטחו אשר ישלח דברו וירפאהו. בברכה למילוי בקשותיו בהפ"נ הנ"ל ולכוח"ט בפרט.

(ממכתב ג' אלול, תשי"ד)

מאשר הנני קבלת מכתבו מ"א כסלו, ומ"ש אודות חוות דעת הרופאים הנה לפלא גדול שמסלפים דברי ובמילא איז די שטימונג שלא כדבעי. אני אמרתי וגם כתבתי שיעשו כהוראות רופאים מומחים וגם אמרתי וגם כתבתי כו"כ פעמים שאין להתפעל מחוות דעתם וכידוע דיוק אדמו"ר הצמח צדק שניתן רשות לרופא לרפאות ותו לא, ובשני [ענינים] הנ"ל עושים להיפך, שאין ממלאים כהוראת רופאים מומחים, ולאידך גיסא ווערט מען נתפעל מחוות דעתם, ומה אוכל לעשות בזה. והרי אין לשלול מאיש ואשה הישראלים כח הבחירה חפשית שלהם, שע"פ המבואר בכ"מ בדא"ח וכן משמע גם בלקו"ת פ' אמור לח, ב, בחירה החפשית היא מפני שמושרים בעצמות שרק שם הוא מקום בחירה חפשית בלי כל הכרח. והשי"ת יצליחו ואת זוגתו שיחיו אז מען זאל פאלגען בשני הענינים הנ"ל וועט ארויסקומען בהקדם האפשרי כטוב הנראה והנגלה . . .

(ממכתב י"ז כסלו, תשט"ז)

. . . מ"ש אודות מצב בריאותו ושנפל ברוחו מזה, הנה בודאי ידוע לו שזה היפך תורתנו בכלל, ותורת החסידות בפרט, והתורה נתנה רשות לרופא לרפאות, אבל בנת

אחת עם זה על האדם לזכור ולדעת ברור, שהשי"ת הוא הרופא כל בשר ומפליא לעשות, ובמילא עליו לעבדו ית' בשמחה ובטוב לבב, ובטוח השי"ת למלאות הבטחתו בהמצטרך להעובד, וכמבואר הענין בכ"מ בדא"ח, ואין להתעמק כלל וכלל במצב הבריאות, און צוהרעצן זיך ווי מען פילט זיך, כי זהו מעניניו של הרופא ולא מענינו של האדם, והאריכות בדבר הפשוט אך למותר, וזכות התעסקותו בקירוב לבן של בני ישראל לאבינו שבשמים תעמוד לו לבשר טוב בכל הנ"ל.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש המחכה לבשו"ט.

(ממכתב ד' טבת, תשט"ז)

. . . מסיבה נתעכב שילוח המכתבים, ובינתיים הגיעו מכתביו מט"ו, כ"ב, כ"ו טבת וכן המברק . . ואיני מבין מהי עוה"פ הבהלה ע"ד בריאותו. וכבר אמרתי וגם כתבתי לו כ"פ דעתי ברורה בזה, וגם הדגשתי – שלדעתי יסיח דעתו לגמרי ממח' ע"ד בריאותו, כי בריא הוא בעהשי"ת. אבל ימלא כל הוראות הרופאים בהנוגע למעשה, ושרואה אני שאפילו בהיותו כאן עשה להיפך בשני הענינים: התעמק במ"ש שאין לה כל יסוד (מבלי טעם ע"ז), ובשו"א לא רצה לשמור סדרי אכו"ש וכו' (ג"כ מבלי שום טעם שכלי בזה). וכנראה גם עתה מחזיק בהנהגתו זו. ומה תועיל כתיבתי עוה"פ אז ער וויל טאן דוקא פאָרקערט? והדבר תלוי רק ברצונו הטוב . . .

(ממכתב י"ג טבת, תשט"ז)

. . . בהנוגע לבריאותו הוא, כבר אמרתי מאז לכמה מאנ"ש בכגון דא, אשר במעשה צריך למלאות הוראות הרופא ובמילא צריך להתבקר על ידו שאז יורהו, אבל כח העיון ואפילו המח' אצל כלל ע"ד בריאותו. ובפרט בהנוגע אליו – שאין מה איבערטראַכטען. וכנראה ממכתבו עושה ההיפך מזה: מתעמק ומשקיע מח' „מהו מצב הבריאות היום? אתמול? מחר ומחרתיים?“, ובהשערות משונות דוקא, ואינו מבקר אצל רופא, ובמילא א"א לו למלא הוראותיו. – וכיון שכבר נהג באופן שלו כמה וכמה חדשים, אפשר ינסה מכאן ולהבא לנהוג כהצעתי הנ"ל, ובשני הפרטים גם יחד?

(ממכתב י"ח תמוז, תשט"ז)

נתעכב השילוח ונתקבל מכתבו מכ"ז שבט וכן פתקאות מעמד של . . . – שיחיו.

ומש"כ במכ' ע"ד להתבקר מרופאים אחרים – הנה, לאחר בקשת שליחתו, ווילדקייט דארף אויך האָבן אַ גבול. ויבקש את הרופא . . . שי' – במכתב. וא"צ לויפן בשביל זה ל. . . – לסדר לו רשימת אוכלין ומשקין הטובים יותר במצב בריאותו, זמני האכילה בערך, וכ"פ ביום, וכיו"ב. ואח"כ ימלא הוראותיו ב1906. ולאיזה שבועות יפסיק נסיעותיו מביתו למק"א ובמילא יוכל, אם ירצה, למלאות כהנ"ל בנקל יותר. ויהי' בהצלחה.

(תמכתב כ"ז שבט, תשט"ז)

ה. תומ"צ ורפואת הנפש מביאים רפואת הגוף*

דורך . . . האָב איך ערהאַלטען זיינער צייט די ידיעה וועגען דער מיינונג פון די דאָקטוירים וועגען אייער געזונט, און היינט האָב איך ערהאַלטען זיין גוטע ידיעה פון וועלכער עס האָט מיר געפרייט צו הערען אַז די אַפעראַציע איז געווען כשורה און השם יתברך זאָל העלפען אַז אייער צושטאַנד זאָל פון צייט צו צייט פאַרבעסערט ווערען ביו איר וועט קענען אָנזאָגען אַז אייער געזונט איז אינגאַנצען פאַלקאַם.

אַבער בכדי אויף קאַנען אויפנעמען די ברכות פון השם יתברך דאַרפמען האָבען גוטע כלים אין וואָס עס זאָלן אָנהאַלטען די ברכות השם יתברך און באַ אידען זיינען די כלים, תורה ומצות, און איך האָף אַז אויך איר וועט בלי נדר נעמען אויף זיך, צו אָנהאַלטען זיך שטאַרקער אין תורה ומצות, און וואָס מער שטאַרקער און אָפטער איר וועט אַזוי טאָן, אַלעס מערער און גיכער וועט השי"ת שיקען זיינע ברכות צו אייך, און בפרט וויל איך אייך פאַרשלאָגען צו זיין אָפגעהיט צו לייגען תפילין אַלע טאָג און נאָך דעם דאווענען זאָגען אַ פאַר קאַפיטלעך תהלים, און פאַרן לייגען די תפילין, זאָלט איר געבען אַ פאַר פראַנק אויף צדקה.

אויך זאָלט איר זעהען באַווירקען אייערע ברידער שי' אַז זיי זאָלן] אויך לייגען תפילין (אויסער שבת און יום טוב) און איר דאַרפט אים ערקלערען, אַז ער אַלס דאָקטאָר ווייס אויף וויפיל עס ווענדעט זיך דער געזונט פון דעם קערפאר אַז דער געזונטקייט פון דער נשמה וועלכע ווירקט דורך דעם ניערווען סיסטעם אַז זיי זאָלען זיין שטאַרק און מוטיג, אויך ער אַלס דאָקטאָר ווייס זיכער, וויפיל עס זיינען

דאָ רפואות און מעטאָדען דורך וועלכע מען היילט מענשן, ניט וויסענדיג ווי אַזוי און פאַרוואָס דאָס היילט, און פונדעסטוועגען טוט מען דאָס, וויילע מען זעהט, אָז דאָס בריינגט נוצען און הייל, און אַזוי איז אויך בנוגע צו תורה ומצות, אָז דער עיקר איז ניט דער פאַרשטיין, נאָר דער טאָן דאָס, און די זיכערקייט אָז דאָס איז אַזוי, און ווי מיר זעהען אין דער היסטאָריע פון אידישן פאָלק, אָז ניט קוקענדיג אויף אלע רדיפות און צרות וועלכע די פעלקער האָבען צוגעטראַכט און געטאָן צו אידען, זיינען דאָך אידען געבליבען און לעבען, אָט אַזוי איז אויך באַ דעם פרט (אינדיווידועלן) אידן, איז דער אָנהאַלט איז תורה ומצות דאַרף זיין דער עיקר, און ניט שטעלען קיינע תנאים צו דעם אויבערשטען וועלכער איז דער גרעסטער דאָקטאָר, אָז פריער זאָל מען פאַרשטיין ווי וועט ווירקען די רפואות, און דערנאָך וועט ער נעמען די רפואה, נאָר מען געטרויט דעם ד"ר און פראַפּעסאָר, אָט אַזוי דאַרף זיין דער צוגאַנג פון אַ אידען צו תורה ומצות, און דאָס מאַכט געזונט אַ אידן איז זיין נשמה און אויך זיין קערפאר.

בברכה שיבשר בשורה שמרגיש הטבה בבריאותו.

(ממכתב א' שבט, תשי"ב)

. . . אייער זון ש' האט מיר איבערגעגעבן אז אייער טאכטער . . . פילט צייטענווייז ניט גוט . . . געוויס איז זי געווען בא א דאקטאר און פאלגט אויס וואס ער זאגט. זי בענטשט דאך ליכט יעדער ערב שבת ויום טוב, דארפן אויך זען אז לכל הפחות ביז זי וועט ווערן אכצען יאהר אלט זאל זי פאר ליכט בענטשן אריינווארפן דריי מטבעות אויף צדקה אין א פושקע פון ר' מאיר בעל הנס, אויך וואלט געווען גוט ווען איר זאגט יעדן טאג ביז ראש השנה, דעם קאפיטל ע"א פון תהלים.

אויך האט מיר איבערגעגעבן אייער זון ש' וועגן זיין טאנטע . . . אז זי איז ניט באם בעסטן געזונט, מ'דארף איר אויך איבערגעבן הנ"ל וועגן אויספאלגן וואס א ספעציאליסט א דאקטאר וועט איר הייסן טאן און אריינווארפן דריי מטבעות אין פושקע פון רמבעה"נ פאר ליכט בענטשן און לכל הפחות איינמאל א וואך זאל זי געבן אפעסן אן אידן (א אורח, אדער אן ארעמאן).

היילן היילט דער אויבערשטער ער מאכט עס טיילווייז דורך א דאקטאר, אבער די הויפט מעדעצין פאר אידן האט ער באשטימט זאל זיין צדקה, מעשים טובים און א קאפיטל תהלים. איך האף צו הערן פון אייך אז אייער געזונט האט זיך פארבעסערט און ווערט אלץ בעסער.

(ממכתב ג' מנ"א, תשי"ח)

לשמע אזן שמעתי מחוגי הרבנים ובני הישיבה מהצלחתו במלאכתו מלאכת הקדש רפואת בני אדם בגופם, אשר היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, וכלשון רופא הנפש והגוף גם יחד הוא רבנו הרמב"ם בהלכות דיעות ריש פרק ד', ואף שבטוחני שאין כ' זקוק להתעוררות ובקשה כגון הנ"ל ובפרט בהנוגע לרב מורה הוראה בישראל משרידי דור הישן שעלה להשתקע בארצנו הקדושה תבנה ותכונן על ידי משיח צדקנו במהרה בימינו.

בכל זה כמאמר רז"ל אין מזרזין אלא למזרזין, באתי בשורותי אלה, כיון שהמדובר בידועי ומכירי הוא הרה"ח א"א נו"נ בעל מדות וכו' מו"ה . . שפונה אל כ' בעניני בריאותו וכפי שיבאר בעצמו הפרטים.

ויהי רצון אשר חפץ ה' ביד כ' יצליח לעשות את התלוי בו לרפואתו קרובה של הרב שי' ולרפוי"ש.

בטח נוהג גם כ' כמנהג כמה רופאים יראי ה', אשר כשפונים אליהם בבקשת עצה ברפואת הגוף, מנצלים הזדמנות זו גם להתעוררות לרפואת הנשמה, אשר כ"א ובפרט בדורנו דור יתום זה זקוק לזה, וכמאמר אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וביחוד שרואים במוחש אשר הטבת מצב בריאות הנשמה מביאה גם כן הטבה במצב בריאות הגוף כפשוטו, וכציווי הכתוב, תמים תהי' עם ה' אלקיך ברמ"ח אברים ושס"ה גידים של הגוף וכן של הנפש, שהם כנגד רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה, וכפירושו רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע בכתוב זה (לקו"ת פ' נצבים, דף מה ע"ג).

ככבוד ובברכת הצלחה ברפואת הגופות וברפואות הנפשיות.

בטח הנדפס באוצר הפוסקים ח"א (הוצאה ב' דף קסד טור ב') אשר כ' עושה ניתוח הפרוסטטאטה* מבלי לנתק השביל ואפילו לא לאחרי הניתוח – אמת הוא ונוהג כן גם עתה. וא"כ בודאי יפרסם זה בכל מכ"ע הרפואיים, כיון שנוגע לרבים. ולדוגמא הרופאים כאן אומרים (והשפיעו גם על כמה מהרבנים) שמוכרחים לנתק.

(ממכתב כ' אייר, תשי"ז)

* ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 212. ח"ז ע' 503 ואילך. המו"ל.

בעתו נתקבל מכתבו מה"ל ליאנואר, ואף על פי שאין תחת ידי קרנות למטרות אלו, אבל באופן יוצא מן הכלל, כיון שגם כ' פנה אלי באופן יוצא מן הכלל, מסרתני למזכירות שלי למלא מבוקשתו ככל האפשר ותקותי שכבר קבל החומרים שבקש. בהזדמנות זו חובתי נעימה להביע לו תודתי על הטיפול רפואי שהושיט למר ד. ש. ועוד ועיקר בעד השימת לב והסברת פנים מצד כ' ועוזריו. ובודאי למותר

להדגיש גודל החשיבות אצל החולה סבר פנים יפות של הרופא. ואף ששכר מצוה מצוה, סיפוק הרופא שמילא חובתו לרפא חולים וכולי, הרי גם חובתי ומצוה המוטלת עלי להביע נחת רוח שלי מהדיעות שקבלתי בזה.

יהי רצון אשר כיון שחיים אנו בתקופה שלעת עתה נמצאים כמה וכמה הזקוקים לרפואה בכלל, ובפרט בשטח שהתמחה בו כ' – רפואת עיניים, שיצליח לרפאות חולים ועד לרפואתם שלימה. וכן יהי רצון שינצל השפעתו גם לפקוח עיניים עיוורות בנוגע לאור התורה ומאור שבה, לראות האור הזה כי טוב, שכל אחד ואחת מהם ומאתנו יגשם בחייו וגם בימים האפורים – בסגנון הנביא – שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה (ישעי' מ, כו), ובהמשך הכתובים שם – למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' גו' וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים גו'. והרי תושבי ארצנו הקדושה, ארץ אשר עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, ראו זה גם בעיני בשר בחדשים שעברו.

(ממכתב כ"ח טבת, תשכ"ח)

במענה על מכתבו, בו כותב אשר נהנה הוא מהשכונה בה התיישב, שיש בה כמה עיניים של תורה יראת שמים וגם חסידות.

ובטח גם הוא וזוגתו תחי' מוסיפים בעיניים אלו, שהרי שכונה מציאותה מהאישים הנמצאים בה ופועלים בעינינו, ועל כל אחד ואחת חלק מסוים וגם חשוב מפעולות בעבודה זו, ובפרט שהמקצוע שלו הוא מקצוע הרפואה, והרי בתקופה זו כולי עלמא מודים אשר בריאות הגוף תלוי בבריאות הנשמה ומנוחתה, וכבר ידוע מאמר חז"ל בשלום הנעשה בפמליא של מטה, וביאר רבנו הזקן בעל השו"ע והתניא, שהכוונה לאדם ושתי הנפשות שלו נפש האלקית ונפש הבהמית, ע"י התורה, פירוש אורח חיים כפי הוראת תורתנו תורת חיים, ובטח יש למצוא אותיות המתאימות לרוחו של המבקר אותו בתור רופא להסבירו ג"כ עיניים ברפואת הנפש, ועל פי המבואר בכמה מקומות ומהם בשמונה פרקים להרמב"ם ספרי חסידות ומוסר . . .

(ממכתב כ"ח אלול, תשט"ז)

. . . איננו כותב באיזה מקצוע משטח הרפואה עוסק, ואתענין לדעת את זה. ובכל אופן, תקותי שכשמתעסק ברפואת הגוף של הבאים אליו, מביא בחשבון גם

תכונת נפשם ורפואתה, וביחוד של אלה שאינם יודעים כי נפשם חולה היא ולכן זקוקים ביותר לטיפול רפואי . . .

(ממכתב ג' תמוז, תשט"ז)

. . . הרב . . . ש"י האט מיר אויך איבערגעגעבען אז איר זייט א דאקטאר. בין איך זיכער אז עס [איז] איבעריג צו אנדייטען אייך, אז בא א מענטשן איז דער געזונט פון קערפער — גוף — פארבונדען מיט דעם געזונט פון דער נשמה, און דעריבער איז פאר אייך ניט נויטיג קיין באזונדערע ערקלערונגען אויף וויפיל עס איז וויכטיג אויך בא א אידען אז זאל זיין נשמה באקומען דאס וואס זי נויטיגט זיך, וואס דאס זיינען די ענינים פון תורה ומצות, וואס נאר דענסטמאל קען זיין קערפער זיין געזונט. וואס דאס איז אויך איינע פון די רמזים — אנדייטונגען — פון דער מצוה פון לייגען תפילין, וועלכעס מען טוט אן אויפן קאפ וואו עס געפינט זיך דער מוח (ברעין) און אויפן האנד געגענאיבער דער הארץ, וואס מיטן מוח (ברעין) זיינען פארבונדען אלע גיערווען פון גאנצען קערפער, און פון דער הארץ ווערט פאנאנדערגעשיקט דאס בלוט אין גאנצען קערפער, און אין תפילין איז דא פיר פרשיות פון תורה, און דער אנהויב פון זיי איז דער פסוק, שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד, וואס דאס איז דער רוף צו יעדער אידען אז ער זאל הערען און געדיינקען אז השם יתברך איז דער איינציגער בעל הבית אין אלעס און אויף אלעס און בדרך ממילא אויך אין זיין פריוואט לעבען, און אז אט דער וויסען נעמט דורך און דרינגט אריין אין זיין מוח און הארץ, זיינען דענסטמאל דער גאנצער קערפער — גוף — זיינער און זיין גאנצע נשמה בא עם געזונטע.

איך האף אז אט די אייניגע שורות גיבען איבער אין קורצע שטריכען איינע פון די וויכטיקע אנדייטונגען — רמזים — פון דער מצוה פון תפילין, אין איר פארבינדונג מיט די טאג טעגליכע ענינים.

איך וועל זיין צופרידען צו הערען פון אייך פון צייט צו צייט און ווינש אייך הצלחה אין דאס אלעס אויבען דערמאנטע.

(ממכתב ט' סיון, תשי"ד)

איך באַשטעטיג די ערהאַלטונג פון אייער בריף אין וועלכען איר שרייבט וועגען געזונט צושטאַנד פון מר. . ש"י און איך בין געווען צופרידען צו לייצען

אייער בריף און אַרויסהאַבען פון אייער ארט שרייבען אַז איר טוט אין דעם מיט וואַרימקייט און האַרציקייט, וואָס האַטש פון יעדער דאָקטאָר פאַדערט זיך דאָס, אָבער צוגעבענדיק אַז ליידער זיינען פראַן אַזעלכע וואָס האַבען ניט מער ווי אַ געוויינלעכן צוגאַנג, איז אויך אפילו די וועלכע האַבען אַ וואַרימען און האַרציגען צוגאַנג, זיינען פראַן פילע פערשידענע שטופען, איז ווען מען זעהט אין דעם אַ צוגאַב, שטאַרקט דאָס די האַפנונג אַז שפעטער וועט צוקומען נאָך און נאָך און דורך דעם וועט אויך צוקומען אין דער ווירקונג אויף דעם פאַציענט.

אין דער זאַך זעלבסט ווייסט איר זיכער אַז אין צווישען צייט זיינען געווען ענדערונגען אין דעם צושטאַנד פון דעם פאַציענט וועגען וועלכעס מען האָט מיר מדיע געווען און אויך האָט מען זיכער אייך איבערגעגעבען דעם אינהאַלט פון מיינ ענטפער, וואָס [אין] איינשטימיג אויך צו אייער פאַרשלאַג, ער זאל אויספאַלגען דאָס וואָס דאָקטוירים זאָגען. איך ערוואַרט ווייטערדיקע ידיעות והשם יתברך הרופא כל בשר ומפליא לעשות זאָל העלפען עס זאָל זיין גוטע בשורות.

זיכער איז איבעריג צו אויפמערקזאַם מאַכען, אַז רוחניות וגשמיות זיינען פאַרבונדען איינע מיט די אַנדערע, און אויך חכמת הרפואה אַנערקענט אַז דער געזונט פון קערפער איז פאַרבונדען מיט דעם געזונט פון דער נשמה, און ניט נאָר מיט דער נשמה אין איינפאַכען זין נאָר אויך מיט דעם נפש האלקית, און דעריבער האָף [אין] אַז היילענדיק די פאַציענטן לייגט איר אַכט אויף זייער צושטאַנד אין דאָס לעצטע און כּמיעהט זיך צו היילען אויך זייער נשמה נפש האלקית און ניט נאָר דעם גוף ונפש הבהמית, און אויב אפילו אייניגע פאַציענטן פילען ניט דאָס נויט בזה און שטעלען זיך אפילו געגען, איז דאָך דאָס אַליין דער ריכטיגער באַווייז אַז זיי נייטיגען זיך אין אַ נאָך גרעסערער מאָס רפואה אין דעם, ויהי רצון אַז אויך אין דעם זאָלט איר מצליח זיין . . .

(ממכתב כ"ה שבט, תשי"ז)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון י"ב מנ"א, ת"ח פאַר דער גוטער בשורה פון דעם געזונט בעסערונג פון פב"פ תי' און השי"ת זאָל אייך מזכה און מצליח זיין אַז איר זאָלט בקרוב אַנזאָגן אַז דער מצב איז נאָך בעסער, אויך אין די אַנדערע ענינים וועגן וועלכע איר שרייבט אין אייער בריף. און זעלבסט פאַרשטענדליך אַז דער מצב ברוחניות איז ניט נאָר בכלל זה, נאָר פון די עיקר'דיגע חלקים אין דעם, וואָרום נוסף אויף דעם וואָס ישראל גוי אחד בארץ, קען מען ניט פאַנאָדערטיילן דעם רוחניות לעבן פון גשמיות'דיקן, איז דאָך גאָר רוחניות פריער, וכסדר השתלשלות העולמות. ואפילו אין עולם הזה הגשמי, ווי דער סדר פון אַ אידן אין טאַג טעגליכן לעבן: תפלה תורה דרך ארץ — ווי דער פסק פון שולחן ערוך איז.

בברכה צו בשורות טובות] בכל הנ"ל, און דאָס זאָל זיין בהקדם האפשרי, און מען זאָל ניט דאַרפן אויף דעם קיין התעוררות פון מיין זייט.

(ממכתב י"ט מנ"א, תשט"ז)

. . . בכלל יעדער איד, און בפרט איינער וואָס האָט געלערנט אין אַ ליובאוויטשער ישיבה, דאַרף זיך שטענדיק און אומעטום באַטראַכטן אַלס אַ שלוח פון דעם אויבערשטן ית', וכמרו"ל (סוף קדושין) אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני, און דאַרף זיך באַמיען משפיע צו זיין אויף חברים אידן אַז זיי זאָלן אויך קומען צו דער הכרה.

אַזוי ווי איר געפינט זיך אין . . . ובפרט אין אַ קרייז פון אידישע סטודענטן, וואָס פיל פון זיי בלייבן נויטיקן זיך אין גייסטיקע הילף, האָף איך אַז איר וועט עס האַלטן פאַר אייער תפקיד צו מקרב זיין [זיי] צו תורה און מצוות אין טאַגטעגלעכן לעבן. און בשעת דער אויבערשטער גיט אימיצן אַ תפקיד דורכצופירן, גיט ער אים אויך די כוחות דורכצופירן זיין שליחות, און דאָס איז בלויז אַפּהענגיק פון רצון הטוב.

סטודענטן פון מעדיצין בפרט, נעמענדיק אין אַכט אַז אפילו די וויסנשאַפט אַנערקענט איצט די וויכטיקייט פון, הערעדיטי' אין מענטשלעכן לעבן, דאַרף מען זיי מסביר זיין אַז דער געזונט פון דער נשמה באַ אַ אידן איז פאַרבונדן מיט דער תורה ירושה פון דער צייט פון מעמד הר סיני, און אַ איד קען ניט זיין גייסטיק געזונט און גאַנץ אויב [ער] ווערט חלילה אַפּגעריסן פון דעם מקור מיט וועלכע זיינע עלטערן און זיידעס זיינען במשך פון אומציייליגע דורות געווען ענג פאַרבונדן.

געפינענדיק זיך אין אַ סביבה וואו מען דאַרף אַנקומען צו סיעתא דשמיא אויסצוהיטן זיך פון דעם, לעומת זה, איז אַזוי ווי מדתו של הקב"ה איז מדה כנגד מדה, במילא דורך דעם וואָס איר וועט מקרב זיין אַנדערע צו תורה און מצוות, וועט השי"ת אייך געבן כוחות נוספים דורכצומאַכען אייער וועג בדרך התורה והמצוות ביראת שמים וקבלת עול צו פילן שטענדיק ואני קרבת א' לי טוב.

בברכה המח' לבשו"ט.

(ממכתב ו' מ"ח, תשט"ז)

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מר"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

בודאי למותר לעוררו שככל שמוסיפין בעניני תורה ומצות מתוסף בברכות השי"ת בהמצטרך לאדם וביתו.

במ"ש אודות בקור וזגתו תחי' אצל הרופא, – לפלא שאינו מזכיר אם צוה לה לעשות קאמפרעסען והרי לפעמים קרובות ביותר עי"ז עובר כל הענין, ואולי כדאי לשאול את הרופא עדי"ז גם עתה.

במ"ש שאינו יודע מה שהוא רוצה ומה שחסר לו.

הרי לכאורה זהו סתירה לתחלת מכתבו, שהרי כיון שכותב שמבני ביתו יש כאלו שחסר להם בבריאות הגוף זקוקים לרפואה וכו' וידועים דברי חז"ל רמ"ח אבריו של אדם כנגד רמ"ח מצות עשה ושס"ה גידיו כנגד שס"ה מצות לא תעשה! הרי מוכן שחסרון בגוף צריך למלאות גם בבריאות הנשמה, וכשמוסיפין חיות בנשמה הרי מתוסף גם כן חיות כפשוט בגוף ומתוספת ההצלחה בטפול הרפואי, ועוד זאת שבה בשעה שבהנוגע לבריאות הגוף ה"ז מהענינים שמבקשים עליהם רפואת השי"ת ומרפא כי הכל בידי שמים, הנה בהנוגע לבריאות הנשמה, הודיעה תורתנו תורת חיים שחוץ מיראת שמים, שהבחירה ניתנה לאדם, שמוזה מוכן שאין לך דבר העומד בפני הרצון התקיף וחזק לעלות להוסיף בתורה מחיל אל חיל ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור . . .

(ממכתב י"ד תמוז, תשי"ח)

. . . מזמן לזמן יש לי הזדמנות לראות מפרי עטו במכתבי עתים בענינים הנוגעים לרפואת הנפש. ולדכוותי, ובפרט על פי השמור בזכרוני משיחתנו לפני, למותר להדגיש שרפואת הנפש – בהנוגע לכל נפש בישראל – קשורה במידת ההתקשרות שלה לתורה, עלי' נאמר כי הם חיינו ואורך ימינו, ולקיום מצוותי, עליהם נאמר וחי בהם. ואם בכל אדם בריאות הגוף קשורה בבריאות הנשמה, הרי אצל יהודי הענין הוא מודגש ומובלט ביתר שאת.

אם פרסם לאחרונה איזה ספרים או קונטרסים וכדומה, בטח כמנהגו הטוב ישלחם לספריי שלנו, ותודה מראש.

(ממכתב י"ד כסלו, תשכ"ז)

במענה על מכתבו המודיע ממצב בריאותו, אשר מרגיש תשישות הכחות והרופא רוצה לעשות בדיקות וכי' ושואל דעתי –

קאן ער אים נאָכגעבן ולעשות הבדיקות. ובנוגע לתשישות הכחות – יהי זהיר כפת של שחרית, ומזמן לזמן ילמוד איזה לימוד, אם בנגלה אם בדא"ח, וואָס ער זאָל פון דעם הנאה האָבן גאָר בפשטות. ורפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך.

בהיותי על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר אזכירו ואת זוגתו תי' לבריאות הנכונה. ותקותי שיבשרני בשורות טובות בזה.

ולפלא שאינו מזכיר דבר ע"ד בריאותו ברוחניות.

ואולי שמע הסיפור של א' מבני אמריקה שבא לשאול עצת כ"ק מו"ח אדמו"ר במסחר עצים שלו. ואחרי המענה בזה והמשיך כ"ק מו"ח אדמו"ר להורותו בעניני תומ"צ – אמר שהרי לא אודות זה שאל. וא"ל כ"ק מו"ח אדמו"ר: כלפי לייא. מסחר שאתה המומחה ואין זה שייך אלי – תשאל בעצתי. ובתומ"צ שזהו מעניני העקרים ומעסק אבותי ואבות אבותי – בזה אין אתה שואל.

כמוכן אין הנדון דומה כלל – אבל, בכל אופן, יש לי שייכות יותר ללימוד גפ"ת ודא"ח מאשר לחכמת הרפואה. וא"כ כלפי לייא?

בברכת רפואה קרובה ובריאות הנכונה לו ולזוגתו יחי.

(ממכתב כ"ט שבט, תשי"א)

בשעתו נמסרה לי הידיעה אשר מצב בריאותו אינו בשלימות כ"כ ונכנס לבית רפואה בשעה טובה ומוצלחת.

הנה בודאי ימלא כהוראות הרופאים מומחים, וידוע פסק ופירוש רבותינו ז"ל אשר התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, ופירושו של רשות זה היינו רשות וגם כח, כי כאשר בורא עולם נותן רשות למי שהוא למלא תפקיד טוב, הרי בהיותו עצם הטוב, בודאי רוצה שיתמלא התפקיד ונותן לו ג"כ היכולת והכח על זה.

בודאי למותר לעוררו לקרב לב אלו הנמצאים עמו בבית הרפואה לאבינו שבשמים בדרכי אהבת ישראל, כפי שהורונו נשיאינו הקי' זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, וכשמסיפים בבריאות איש הישראלי ברוחניות מוסיף הקב"ה מדה כנגד מדה אבל כמה פעמים ככה בבריאות המשתדל בזה, בבריאותו בגשמיות וברוחניות.

בברכה לבריאות הנכונה ולאריכת ימים ושנים

טובות בפעולות טובות בתורה ובצדקה

(ממכתב י"ג מנ"א, תשי"ד)

... במ"ש אודות מר . . . שי', שכיון שפעם כבר היתה אצל הפראָפּ . . . ואינה שבעה רצון מפעולתו אז, הנה ברצונם לחכות עוד הפעם על חוות דעתי, אם הוא כמו שכתבתי מכבר שיבקרו אצלו או שחזור הנני מזה,

הנה בודאי למותר להודיע את מר . . . וזוגתו – שיחיו – שאינני פּראָפּ. בחכמת הרפואה, ולא אפילו רופא או פּלדשר בזה. ועוד זאת – שכשואלים אצלי חו"ד וכותב אני מה שנראה לי, הרי אין השואל מוכרח לקיים מה שאמרת לי, כי הבחירה חפשית אצלו, וכרצונו הטוב יעשה. ובמילא – אין כאן מקום לקפידא וכו' מצדי. ואין להם לעשות איזה פעולה, כדי שלא לפגוע עי"ז בכבודי כביכול, כי אין מקום להנ"ל כלל. ואח"כ הנה מה שפעולת פּראָפּ. . . אז לא השביעה רצונם, הרי עברו כמה שנים מאז. ומה שידוע לי מכמה שפנו לעזרת . . . שהצליחו. ואיני מוצא טעם מפני מה בנידון זה יהי' אחרת. ובכ"א איך שיעשה מר . . . וזוגתו שיחיו, הרי יצליחם השי"ת שיהי' לטוב לפניהם בגשמיות וברוחניות גם יחד . . .

(ממכתב כ"ט סיון, תשי"ג)

... דיוק בהנחת תפילין דהזקוקים לברכה, ההורים שלהם וכו' –

ובזה שייכות מובנת גם בפשטות (וע"פ ההנהגה המובנת ג"כ בפשטות – מדה כנגד מדה), „סקיצאפערניא“ (מה שלא תהי' סיבתה) ענינה – אי התאמה בין המציאות (דהסביבה) כמו שהיא – לכמו שהחולה, „רואה“ ותופס אותה בשכלו, ובמילא 1) מדות מתאימות לראש שכל זה פחד, יראה שרוצים להזיקו וכו'. 2) מזמן לזמן שינויים ועד להיפך: מפחד בלתי מבוסס במציאות – לרוממות הרוח בלתי מבוססת וכו' פיצול הנפש וההשקפה וכו'.

תפילין – חלק מהמצוה וסגולתה: לשעבד הלב (המדות) והמוח (שכל) לאלקים אמת – עליו נאמר אני הוי' לא שניתי – ובמילא: התאמה בין השכל הרגש והמציאות וכו'.

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

... (ז) לכתבו אודות הנשימה שלו, קרוב לודאי, שזהו ענין הקשור בעצבים – ניצרווין – וכשיקרא ק"ש שעל המטה ביחד עם כוונה כללית, שהפני' הוא למי שעומד עליו כהאמור בסדר הק"ש, ה' צלך על יד ימינך, הרי פשוט שכל ענינים בלתי רצויים אין להם מקום כלל וכלל, וגם בהנוגע לבריאות ככה, שהרי כדונג נמסו וכו'.

(ח) מובן שאין זה שולל דרך הטבע, ז. א. הנהגה מתאימה להוראת הרופא שהרי

העולם מסודר באופן כזה, [ומבואר הטעם בקונטרס ומעין בפירוש הכתוב, וברכך ה"א בכל אשר תעשה דוקא]. וישאל ג"כ את הרופא, האם כדאי לעשות הפסק בין אכילה לשינה יותר ממה שרגיל הי' עד עתה.

(ממכתב ו' טבת, תשכ"א)

בכל* יום חול בוקר פרוטות אחדות לצדקה, בל"ג. תלמוד שער הבטחון (בספר חובת הלבבות). בדיקת המזוזות ואופן קביעותן.

* מענה לאשה הסובלת מעצבנות וכעס. המו"ל.

(ממענה מנ"א, תשל"ז)

. . . מסיבה נתעכב שילוח מכ' זה. ובינתיים נתקבל מכתבו מה' אייר עם הפ"נ המוסג"ב. ונהייתי לקרות בו, אשר העלמה . . . שתליט"א אין רצונה להתגאל במאכלים בלתי כשרים. וזה גופא יוסיף בכריאותה גם בגשמיות. ובודאי ישתדלו גם מצדם לסדרה באופן שתהי' האכו"ש שלה עצהיו"ט כדרישת הרופאים וגם כשרים. והשי"ת ישלח דברו וירפאה בקרוב.

(ממכתב כ"ט ניסן, תשט"ז)

בטח* שגגו באכילת דעניני שמיטה.

עבודת ה' בשמחה (שפורצת גם גדר דשגיאות מי יבין).

(ממענה ק"ץ תשמ"ז)

* מענה למשפחה מסוימת שסבלה מענין בריאותי וכמענה ע"ז נכתב הקטע הראשון. עם קבלת המענה פנו בשאלה איך להתחיל לבדוק את הדבר, לאחר שבדרך-כלל הם קונים רק מצרכים בהכשרים מהודרים. וקיבלו המענה שבקטע השני. המו"ל.

... בנוגע להאברך* ... שי' –

עליו לדייק בכשרות האכו"ש, ובהנחת תפלין (בדוקות**).

(ממכתב י"ד כטלו, תשי"מ)

(* שהפך ל"ע ול"ע צמת. המו"ל.

(** כשנבדקו התפלין נמצא כתוב „ושינתם” במקום „ושנתם”. המו"ל.

יביאו* לו תניא ויקרא בו מזמן לזמן וכן מזוזה (בדוקה) במעטפה תוך מעטפה
אזכיר עה"צ ויב"ט.

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליטי"א)

(י נכתב לאברך שאביו שהה ל"ע בבית-רפואה, אך היה מאד לא רגוע. המו"ל.

יסביר* לזוג' תי' שחז"ו במצב כזה לחזור מהבטחה לצדקה – היינו להקב"ה
שהוא הרופא כל בשר (והרופאים בשר ודם אך שלוחיו).

לנסוע עוה"פ להתראות עמו ועם זוג' בפ"ע וגם ביחד ולהסביר כנ"ל.

אזכיר עה"צ.

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליטי"א)

(י מענה לא' שכתב בנוגע לגביר שחלה ל"ע ול"ע במחלה הידועה. קיבל ברכתו הק' ונתרפא. אז
הבטיח סכום גדול לצדקה אך אח"כ מתוך לחץ בניימשפחתו חזר בו. המו"ל.

ו. נתוח, וטפול באברים פרטיים

... לכתבו אודות חילוקי דיעות בין הרופאים בהנוגע לזוגתו תחי' וטפול

המתאים.

ידוע אשר במקום ספק בהנוגע לנתוח איזה שיהי, שב ואל תעשה עדיף, והרופא כל בשר ומפליא לעשות ירפאה ויחזקה באופן המתאים וימלא משאלות לבנם לטובה ...

(ממכתב כ"ט כסלו, תשכ"א)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון ד' פ' ויצא, אין וועלכען איר שרייבט וועגען אייער געזונט צושטאנד און די מיינונג פון דעם דאקטאר.

פארשטענדליך איז, וויבאלד אז ער זאגט – דער דאקטאר – אז אויב מען וועט אנהאלטען די דיעטא, קען מען אויסקומען אן א אפעראציע א יאר צוויי און מער, האט ניט קיין ארט צו טראכטען וועגען א אפעראציע, און בפרט אז פון צייט צו צייט קומען צו נייע וועגען אין דער באהאנדלונג פון אזא צושטאנד, און דעריבער איז זייער מעגליך אז מען וועט אינגאנצען ניט דארפען קיין אפעראציע, און דאס ווענדעט זיך אין אייער זעלבסט קאנטראל, ניט אויפרעגען זיך און אפהיטען מער ווייניגער די דיעטא און אין אלגעמינעם די אנווייזונגען פון דעם דאקטאר ספעציאליסט, און ווען איר וועט זיך אפילו נאר אויף א קליינע ווייל אריינטראכטען אין וואסערע ערטער מען איז געווען מיט אייניגע יאר פריער, און אז הונדערטער טויזענטער אידען געפינען זיך נאך אויך היינט דארטען זייער אבסטאנאווקע דארטען און אייערע דא, וועלען גאנצענע טעג ניט גענוגענד זיין צו דאנקען השם יתברך פאר זיין חסד, און דענסטמאל זעהט מען וואס פאר א קליינעם ארט עס פארנעמען די שוועריגקייטן וועלכע זיינען פראן איצטער קעגען די אויבען געזאגטע חסדים פון השם יתברך, און איך בין זיכער אז עס איז גאנץ איבעריג צו ראספראסטנייען אין דעם.

בברכה, אזוי ווי עס איז דאך איצטער דער חדש כסלו, וועלכער איז א חדש פון נסים און גוטעס, זאלט איר אנוואגען גוטע בשורות אין דאס אליץ אויבען געזאגטע, און אויך וועגען אייער מאן און קינדער שיחיו.

בברכה לרפואה ולבשורות טובות.

(ממכתב ו' כסלו, תשי"ז)

. . . לשאלתה אודות ניתוח – אין לענות בהחלט, כיון שאין ברור במכתבה מהות המיחוש שלה, אבל כיון שככתבה במכתבה רואה הטבה במצבה, יש לקוות להטבה עוד יותר ועד שלא יצטרכו לניתוח. – כדאי לשאול הרופא המטפל בה הכדאי שתשמור דיפטא של אורז.

(ממכתב ט' תמוז, תשכ"ה)

הניתוח שכותב אודותו – הוא: (1) מסובך ביותר. (2) בשלב של חקו"ד. (3) מעטים (לפי ערך – עכ"פ) מספר הניתוחים שכבר נעשו, ובמילא כל המסקנות שישנן – אינן „ודאיות כ"כ". ועוד ועיקר גדול – השינויים שעושה הניתוח א"א להחזיר. ולכן באם המצב במקומו עומד (לא נגרע, ח"ו) – יש לחכות בטיפולים כהנ"ל – עד שידעו אודותם הרבה יותר מהנדע עתה. – אוכיר עה"צ.

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

באם עוד רופא יאמר כהנ"ל – יעשה כן בשטומו"צ [כמובן – מה טוב בחודש אלול ולא במנ"א. ובכל אופן – לא בועש"ק כ"א קרוב לתחלת השבוע].

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

. . . נתקבל המכתב פ"ג מיום כ' סיון והקודמיו שיקראו בעת רצון על הציון הק'. ובנוגע לטיפול הרפואי . . . – יעשו כדעה אחידה ד(עכ"פ) שני רופאים מומחים (ובכל אופן – לא ב„בין המצרים“). בנוגע . . . תי' (ורידי הרגל) – כדאי לנסות ע"י פוזמקאות גומי, זריקות וכיו"ב*.

* ראה גם לקמן ע' 313. המו"ל.

(ממכתב ה' תמוז, תשכ"ז)

נעם לי לקבל מכתבו מר"ח מנ"א, אחרי הפסק ארוך שלא שמעתי ממנו מאומה. ובנוגע לבנו . . . שי', הנה אין דעתי נוחה מההצעה לעשות בדיקות נוספות מסוכנות. יתן השי"ת שגם בלא בדיקות אלו יקבעו הרופאים אופן וסדר רפואה מתאימה בשבילו ויקוים על ידם מרז"ל שהתורה נתנה רשות – שפירושו ג"כ כח – לרופא לרפאות. ואף שצריך למלאות אחרי הוראת הרופאים, אבל לא בענינים כמו אלו בבדיקות מסוכנות וכו'.

(ממכתב ד' מנ"א, תשי"ב)

במענה למכתבה מנר הראשון, בו כותבת אודות נתוח להוציא בלוטה וכו'.

והנה כבכל עניני נתוחים, ז. א. מעשה שאי אפשר להחזירו, צריך לשאול דעת מומחים במקצוע, לכה"פ שנים ומה טוב שלשה. ובטחוני שגם חמ"י שי' לא יקפיד על זה, והרי גם על פי הוראת תורתנו תורת חיים יש תוקף לדעת שנים ושלושה שלא בערך לתוקף דעת יחיד, והרי גם שכל האנושי מסכים על זה, כי האדם יהי' מי שיהי' אינו אלא נברא מוגבל והתייעצות שנים שלשה יחד הרי תשועה ברוב יועץ, וכיון שכותבת מכתבה ונתקבל ונשלח המענה בימי חנוכה, דענינם מוסיף והולך באור, הנה יהי רצון שיאיר מזלם במילוי משאלות לבכם לטובה.

בברכה.

(ממכתב א' טבת, תשי"ח)

. . . מה שכותב אשר יש רופאים מייעצים לנתח את השקדים של . . . שי' ומחכים לקריאה מהרופא לעשות הנתוח. הנה בטח קודם שיעשו ישאלו את דעתו עוד הפעם כיון שתלוי זה במצב האויר בעת ויום שאומרים שצריך להסיר השקדים נוסף על מה שכמה רופאים אין דעתם כ"כ בהחלט לנתח שקדים כמו שהי' בשנים שעברו, ואיך שיהי' יהי' מהשי"ת שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ויגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים . . .

(ממכתב ד' אייר, תשי"ד)

במענה על מכתבו בו שואל במה שיש רופאים מיעצים לחתוך השקדים אצל בתו . . תחי', הנה כנראה ממכתבו אין זה נוגע אלא לאֶפְטִיט שלה, ואם כן הוא אין כדאי למהר בזה, ואין צריך לומר שאין לעשות זה בשלהי קיטא בימי החום. ויש להתייעץ עם רופאים מומחים בשנת תשט"ו הבע"ל לאחרי הימים טובים . . .

(ממכתב כ"ח מנ"א, תשי"ד)

במענה על מכתבה מ' סיון . . ובשאלתה בהנוגע למצב בריאותה וחווה דעת הרופאים ע"ד הסרת השקדים, נוהגים בענינים כאלו לסמוך על הוראות שני רופאים מומחים במקצוע זה ואז מתקיימת הודעת רז"ל התורה נתנה רשות לרופא לרפאות שהיא תורת חיים גם כפשוטו, חיים בעולם הזה . . .

(ממכתב ט"ו סיון, תשט"ז)

. . . במ"ש אודות הטאָנסילס וכו' הרי ע"ד הרגיל אפילו אלו המצטננים לפעמים והסיבה היא הטאָנסילס, במה דברים אמורים בימי הסתיו וחורף: משא"כ בקיץ, ולכן לכאורה אין נוגע עתה לדון על שאלה זו, ויתייעצו בזה עוה"פ עם הרופא שלהם, ובאם גם דעתו כנ"ל יהי' מקום לשאלה וכתובה ע"ז רק בעוד כמה חדשים ובינתים הנה כל אחד ואחת מהם וכלם יחד זָאֵלְעוּן הָאָבְעוּן אַ גְעוּזֶטְען זומער . . .

(ממכתב ו' אייר, תשט"ז)

במענה למכתבו מ' סיון, בו כותב אודות מצב בריאות בנם . . שליט"א ודעת הרופאים בזה.

וע"פ סגנון כתבו, אף שאינו מפורש הדבר, כנראה שדעת כל הרופאים שלע"ע אין כל קס"ד ע"ד טפולים רציניים (כגון נתוח ח"ו וכיו"ב, אפילו לא נתוח של בירור המצב), ומובנת השלילה בקשר עם הגיל הרך של בנם שי'.

וכיון שאין נפק"מ בהנוגע למעשה, הרי לפי השקפת תורתנו תורת חיים, על האדם להיות חזק בכטחון בהשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות שילך המצב הלוך וטוב.

אלא שלדעתי יש לעוררם – הרופאים – שבאם תמצוי לומר שהסיבה היא שאחד מקנה הריאה, החלל שלו דק יותר מהרגיל, הרי בכגון דא יש עצה ותרופה מכנית שאין בה חשש העדר התועלת ח"ו ורק תועלת והיא, עשיית תנועות הקשורות בנשימה ובשרירי הצואר בקצב קצת יותר מהיר וחזק, שכדרך כל האברים שכשמרגילים אותם לעבודתם, זה גופא מחזק אותם ומפתחם וגם בהאמור י"ל עד"ז, ומודגש לעיל קצת יותר שאז בטלו כל החששות בזה.

אופן תנועות האמורות כמובן על הרופא להחליט וכן באם ע"י מכוונה או בידיים וכו' ואולי מקום בזה לשאלת עצה מאחיות המומחיות בהתעמלות הגוף.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו – באם לא נעשה כזה במשך שנים עשר חדש האחרונים – וזוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב. וכן מהטוב לברר באם לא ה' בהשיוך שלהם פגיעה בכבוד בן או בת ישראל באופן שע"פ דין צריכים לבקשת מחילה.

וכיון שהכל בהשגחה פרטית עלי החובה (והזכות) לעוררו על ההכרח בקביעות תמים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, קביעות בכל יום ובהוספה ביום השבת אשר קדש הוא לה'.
בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב כ"ז סיון, תשכ"א)

קבלתי מכתבו מה' שופטים, שבו מתאר מצב בריאות . . תחי' ושואל חו"ד בנוגע למה שאמר לה הרופא:

הנה לפ"ד, בנוגע של הנתוח למרידין, אם זהו דעת שני רופאים מומחים במקצוע זה, תעשה זאת, ויתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

ובנוגע לענין השני שמציע לה לעשות נתוח על האם, הנה בדבר זה צריכים לברר אצל הרופא מהו כוונתו בזה, אם הוא רוצה לעשות קלין אפ' לגמרי, או שרק לחתוך את הטומאך, ואם הוא באופן הראשון אשר בד"כ הרופאים דארצוה"ב להוטים אח"ז, אזי ישאל ג"כ דעת עוד שני רופאים ורק אם שלשתם יחד יסכימו לעשות קלין אפ', יעשו כזה. והשי"ת יתן בלב הרופאים דיעה הישרה לכווין אל האמת והטוב, וה' ישלח דברו וירפאה ע"י רופא פלוני וסם פלוני.

במ"ש אודות . . שי' ימלא כהוראת הרופאים, והעיקר בעניני אכילה ושת'

ומנוחה, און ער זאל זיין אַ סאַלדאַט להשי"ת כמו שצ"ל, וכמ"ש הרמב"ם הלכות
דיעות רפ"ד: היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא . . .

(ממכתב ח' אלול, תשי"א)

במענה על מכתבו – שכותב עליו יו"ד סיון אבל נתקבל רק היום – בו כותב
ע"ד מצב בריאותו ואשר כמה מהרופאים ייעצו לו לעשות נתוח להשבר משני
הצדדים, שסובל מזה כמה שנים:

הנה לדעתי כיון שזהו עצת רופאים מומחים במקצוע זה, נכון הדבר, אלא
שכדאי לעשות לאחר ימי הקיץ ולא בימי החום,

והשי"ת יוליכהו בדרך הישרה ויזכהו להחדיר בתלמידיו רוח יראת שמים
ולהאירם בנר מצוה ותורה אור כפי שהם מוארים בתורת החסידות וזכות אבותיו
מסייעתו וכל זה ישמש ג"כ לצנור וכלי נוספים להמשכת וקבלת תוספת ברכת השי"ת
בכל המצטרך לו.

(ממכתב י"ג מני"א, תשי"ב)

במענה על מכתבו מכ"ח תשרי עם הפ"ג שיקרא בעת רצון על הציון הק' של
כ"ק מר"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בו כותב אודות השבר, ואשר מלפני זמן הרגיש כאבים וגם לאחר הטפול לא
עבר לגמרי.

וידוע בכגון דא, אשר החגורה שנותנים לשבר, הנה מזמן לזמן צריך להתאימה
לשינוי הגוף ע"י שנעשה שמן קצת יותר או להיפך וכיו"ב, וקרוב לומר שגם אצלו
באים הכאבים מאי התאמה של החגורה, ולכן כדאי שמומחה במקצוע זה יבדוק
החגורה ויתאימה ככל הדרוש . . .

(ממכתב ג' מ"ח, תשי"ז)

. . . מ"ש ע"ד מצב בריאות זוגתו תחי' – הנה צריך להתייעץ עם הרופאים מומחים, כי בהרבה מקרים מאריכים ימים ושנים רבות וגם טובות מבלי לעשות נתוח. וזה תלוי בגודל האבן, מקום המצאו וכו'. וכיון שכותב במכתבו שכ[ש]שומרת היא הדיעטא מרגשת עצמה לפ"ע בטוב, לכן לדעתי צריך לדבר עם הרופאים עוד הפעם. והשי"ת יתן להרופאים הדיעה הנכונה שבכח התורה, כמרו"ל נתנה רשות לרופא לרפאות, וייעצו אותם העצה טובה לרפואה קרובה . . .

(ממכתב כ"א שבט, תשי"ג)

במענה למכתבו, בו כותב אודות מצב בריאותו ודעת הרופאים.

וצדק בכתבו אשר כמה מקרים דומים לשלו ואולי עוד יותר חמורים, הרי ע"י הנהגה מתאימה יורד האבן מבלי נתוח ובהנהגה האמורה הוא גם אמבטיות חמות השתי' בכמויות חשובות אלא שגם נוהגים שבהמשקים תהי' גם כמות שומן צמחוני וכיו"ב, וכדאי לשאול את הרופאים בזה.

אין ברור כ"כ ממכתבו מקום האבן, כי לפעמים יש לגעת אליו ע"י צבת מתאימה לפצלו, שאז הירידה שלו בנקל יותר.

והשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ירפאהו ע"י טפול מתאים ורופא מתאים.

ובודאי למותר להאריך ע"ד הוספה בעניני תורה ומצות שנוסף על הציווי וגם זה עיקר ההעלות בקדש בכל עת, הרי ההוספה מוסיפה בברכת השי"ת, וק"ל.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב כ"ז סיון, תשכ"ב)

. . . לשאלותי* בענין הניתוח – תעשה בכ"ז כעצת רופא ידיד.

. . . באופן עדין (שלא לפגוע בכבוד הרופאים הנ"ל כלל) כדאי לשאלם:

ששמעה שלאחרונה יש מקרים שבמקום ניתוח – מכניסים מבחוץ „מכשיר“ לתוך הכוליא ומפוצץ את האבן שבתוכה (ובמילא יוצאים אח"כ חלקיו בהשתן).

(ממכתב ט' תמוז, תשמ"ב)

. . . לכתבה אודות, מאלע, הנה כיון שדעת איזה רופאים, שכשמסירים אותם, הרי על ידי זה עצמו – מגרים את הגוף ונותנים מקום אשר יחזור עוד הפעם, משא"כ (לדעתם עכ"פ) כשאין נוגעים בהם, וגם שלא לחכך ולגרד אותם וכו' – נוח יותר, והרי גם זה סימן טוב הוא, אשר אינם גורמים לה כל אי נוחיות, ולכן יש להתייעץ עם עוד רופא מומחה בכהנ"ל. ובאם יהי' חילוקי דיעות בין הרופאים, הרי שב ואל תעשה עדיף.

(ממכתב ט' תמוז, תשכ"ב)

במענה למכתבה מיום 10/9, בו כותבת אודות בריאות בעלה שי' שסובל מדיסקוס.

והנה בארצוה"ב לאחרונה משתמטים מנתוחים ככגון זה, ומשתדלים באופני טפול אחרים, וכיון שהרופאים דאה"ק ת"ו עומדים בקישור תמידי עם הרופאים דכאן, בודאי ידועים טפולים אלו בסביבתה.

כשתכתוב השמות שלה ושל בעלה בלשון הקדש בצירוף שם האם של כל אחד ואחת (שכן נוהגים להזכיר בתפלה) יזכירום להמצטרך להם.

בברכה לבשו"ט ולכוח"ט.

(ממכתב כ"ג אלול, תשכ"ג)

במענה למכתבו מכ"ב סיון, עם הפ"נ המוסגרים בו, בו כתב אודות הסברא לעשות נתוח, אבל אינו מפרש ענין הנתוח ואפשר הכוונה להנתוח הנקרא Lobotomy ואם כן אינו נראה לי הדבר עכ"פ לעת עתה, כי הרי לפעמים הכי תכופות לא הצליח כ"כ ע"ע בנתוח, שמזה מובן שצריך לנסות בכל האופנים

האפשרים מקודם לזה והרי ידוע שכמה מהכדורים (פילן) ובכלל אופני הטיפול החדשים שמשמשים בהם עתה, ישנם כאלה שפעולתם ניכר לאחרי שנה ושנתיים וכדאי הי' אשר הרופא המטפל יכתוב בפרטיות כדרך הרופאים שכותבים אחד לחבירו, בהנוגע . . . תחי' הטיפול שעשו עד עתה וכו', ויראו כתב זה להמומחה במקצוע אשר בכאן.

ויהי רצון שכיון שנכנסנו לחדש תמוז הוא חדש הגאולה של רבנו נשיאנו ראש ישראל, וגופא בתר רישא אזיל, הנה הגוף בכל הקומה שלו ועד העקבתא ימשיך מן הראש ככל הדרוש ויגאל כאו"א מכל הענינים המבלבלים ויוכלו לעבוד השי"ת בשמחה שלימה ובטוב לבב.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב ד' תמוז, תשי"ח)

הנני מאשר בזה קבלת מכתבו מכ"ג בתמוז, ומודה לכ' בעד טרחתו לתאר מצב החולה . . .

לפי דעת המומחים הכי גדולים במקצוע זה אשר כאן, ועל יסוד כמה וכמה מקרים שטיפלו בהם, הנה אם המחלה היא ממושכה כמה שנים וכל הטיפולים כבר עשו ולא הועילו, אז דעתם נוטה לניתוח.

ומובן שעל כבודו להחליט אם המקרה בנידון דידן הוא מסוג הנ"ל, כיון שהחולה נמצאת בטיפול המוסד שבהנהלתו.

בכבוד ובברכה.

מתאים לציווי חכמינו ז"ל והייתם נקיים מה' ומישראל הנני עונה גם על ענין השני אשר במכתבו וסגנונו המכוון אלי, שמתפלא איך זה אני רוצה להשפיע מעבר לאוקינוס וכו', ומסיים אשר „ישראל אמנם ארץ חדשה, אבל כו"ו.

והנה פשיטא שאין רצוני לפגוע בכבוד ארץ ישראל או בכבוד אישי של מישהו, ובפרט באלה שאינם מוכרים לי. אבל בהנוגע לטיפול לובוטומי שנתחדש בשנים האחרונות, הרי ככל ענין מדעי, ובפרט ככל ענין של טיפול רפואי, אי אפשר שמשנה לשנה לא יהיו שנויים ביחס הרופאים לטיפול זה וגם באופן ביצועו וככל שיגדל מספר המקרים הנבחנים יהיו שנויים אלו מבוססים יותר, ועל פי ההשערה, קיימים לזמן ארוך יותר. ובדאי לכ' ידוע כל זה – הרבה יותר מאשר לי.

על פי האמור, מובן שבכל טיפול שאי אפשר לתקנו אח"כ, וכמו ניתוח, הרי, כלשונו גם במכתבו, יש להשתמש בו רק אחרי כל נסיון אחר, זאת אומרת רק במקרה שמוכרחים לעשותו ואי אפשר לחכות אפילו באופן דשב ואל תעשה. ולכן ראינו

אשר גם בארצות הברית ממעטים בנייתו זה, וגם זה – רק לאחרי כמה שנים של טיפול בחולה, וברוב המכריע שעושים ניתוח לובוטומי – הוא מפני שלא היתה אפשרות של השגחה מעולה (מחוסר אמצעים כספיים). ולאחר כל זה, וגם זה בודאי ידוע לכבודו יותר מאשר לי, אם גם הניתוח מצליח, הנה אף שכבודו מזכיר במכתבו „שכמעט כולם חזרו לחיים תקינים” מקרים כאלו שיחזרו לחיים תקינים כאן – נדירים ביותר וביותר, אם בכלל היו כאן מקרים כאלו.

ולהשתמש בסגנונו של כבודו שאינו „רוצה להיות שותף ברצח”, הרי בנייתו האמור אין זה ניתוח רק בגוף, כי אם ניתוח גם בחיים הנפשיים של המנותח, ואם תמצא לומר, הרי זה פוגע בחלק מחייו הנפשיים – ז. א. שיש בזה ג"כ רצח חלקי עכ"פ, אלא שבליית ברירה – בוחרים את הרע במיעוטו.

כל הנ"ל מבאר עמדתי בנוגע לטיפול האמור, מבוססת על הוראות חכמינו ז"ל בתורתנו תורת חיים, שאפילו הצלה לשעה ג"כ יש להשתדל בה ככל האפשר, ובפרט במקרה של חולי נפש, אשר בזה כמה ענינים עדיין אין ברורים הן בהנוגע לגורמי המחלה והן באופן רפואתה, וביותר בשנים האחרונות, אשר טיפולים עקריים ושנויים עקריים מתחדשים בשטח זה לעתים הכי תכופות. ולכן כדאית כל השתדלות לדחות טיפול הלובוטומי למשך זמן איזה שיהי' – עד שאין ברירה בהחלט.

את כבודו הסליחה על כתבי אליו בשטח שהוא שלו. ויהי רצון אשר הרופא כל בשר ומפליא לעשות יצליחו במילוי תפקידו במילואו. וזכות הרבים מסייעתו.

(ממכתב רי"ח מנ"א, תשמ"ב)

לפלא השאלה הלהסתבך בניתוח . . . דהקטנת הקיבה ותוצאותיו הבלתי ברורות (ככל הדרוש) וכו'! – והסיבה היחידה – שהמזדברת תי' כבדת בשר! ומפורך.

(ממכתב ח' כסלו, תשמ"ג)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון י"ט חשון וועגען אייער געזונט צושטאַנד און די מיינונג פון די דאָקטוירים.

בכלל פון די צוויי אופנים, וואָס איר שרייבט נתוח אָדער ראָדיום חשמל (געמיינט הקרנות) דאַרפמען נוטה זיין מער צו דעם ערשטן אופן. פאַרשטענדליך מיט דער צושטימונג פון אַ רב מורה הוראה. וואָרום אין הקרנות, איז ניט שטענדיג קען

מען זאָגען פּאַראַויס דעם אויסגאַנג און ניט שטענדיג איז מען זיכער, אז מ'האַט באַוואַרענט וואָס מזויל באַוואַרענען.

און ווי מ'פירט זיך אין אַזעלכע פאַלען, דאַרפמען האַבען די החלטה אין דעם פון צוויי דאָקטוירים ספּעציאַליסטען אויף דעם געביט, אין צוגאַב צו דעם הסכּם פון דעם רב ווי אויבען געזאָגט. און השם יתברך זאָל אייך פירען ווי גוט איז פאַר אייך אין אַלע הינזיכטען.

געוויס היט איר אָפּ דעם גוטען מנהג פון אידישע פרויען צו געבען אויף צדקה יעדער מאל פאַר ליכט צינדען ערב שבת און ערב יום טוב.

(ממכתב כ"ד מ"ח, תשכ"ג)

... ותקותי שלעת קבלת מכתבי זה קבל גם ידיעות מהטבת מצב בריאות כ"ב שי, ובמ"ש אודות השטראַלען להראש בנוגע לבריאות . . כמדומה כבר כתבתי פעם, שטפול זה דורש זהירות יתירה. והרי ישנם כמה טפולים שאין בהם אחריות, וכמה טפולים שאין בהם עכ"פ אחריות כ"כ ויודעים התוצאות מהם יותר ברור מאשר תוצאות טפול של שטראַלען . . .

(ממכתב י"ח שבט, תשט"ז)

נתקבל המכתב שלה והברקתי דעתי ע"פ מה שראיתי בכמה וכמה מקרים דומים, שכדאי לנסות בטפול בקאָמפּרעסין, שמטיבים לרכך עינינים כאותם שכותבת ולפעמים קרובות עד שעוברים לגמרי, ובמשך זמן קצר רואים כבר תוצאות באם הטפול מתאים, ובודאי גם הרופא יסכים על הנ"ל, ובהתאם להתוצאות מהאמור תחליט.

והשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ישלח דברו וירפאה ע"י טפול פלוני ואיש פלוני . . .

(ממכתב ה' טבת, תשכ"ב)

במענה למכתבו מכ' תמוז, בו כותב אודות מצב בריאותו . . . תח" ודעת הרופאים בזה, שכמה מהם מייצגים נתוח ביד, ואינו ברור במכתבו, אם זוהי דעת רופא יחיד או רופאים רבים ועוד ועיקר – האם הדיעה מבוססת רק על העדר ידיעה לסיבת המיחוש (שלכאורה כן משמע כיון שעשו טפולים שונים אחרים) או שיודעים המיחוש ברור וגם הטפולים הנ"ל שייכים למיחוש, אלא שבמקרה זה לא הצליח, ובטח יברר האמור ובהתאם להידיעות יחליטו.

ועוד להוסיף, אשר בנתוחים כאלו ישנם סוג שנוגע לא כ"כ עצם הנתוח, שבסגנון כתבו קל הוא, כי אם הזהירות יתירה שלא לנגוע בעצבים (נערוז) ועורקים (מוסקולס) הנוגעים לנענוע אצבע או אצבעות, כן מהנכון לברר החלק שמתוסף מצד „הפסיכולוגיא“, ז. א. ענין שאינו בגשם האצבע והיד, כי אם בכח המחשבה והדמיון – שנדמה לבתו שבחזרתה לעבודה גם הכאב חוזר [שבמקרה זה הרי התבוננתה בהענין דהשגחה פרטית וזה שהמשגיח על כאו"א הוא ג"כ רופא כל בשר ומפליא לעשות, ונאמר בכל אשר תעשה, וההדגשה בכל אפילו כל שהוא, יש מקום לומר שיחליש או הדמיון ואת הכאבים בזה], ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

התקוה חזקה שעשה בשבועות אלה בענין הפצת המעינות בכל מקום שידו מגעת, ובטח ימלא עד"ז בהזדמנות הבאה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב כ"ה תמוז, תשכ"א)

במ"ש אודות מצב בריאותו והרופאים תולים זה בעצב בחוליות הצוואר, בטח נודע לו שישנה שיטה בחכמת הרפואה (אף שכמה מהרופאים מתיחסים לזה בביטול) שעי' משמוש – המומחים באופן זה – בחוליות מביאים להטבה בכמה ענינים כגון דא. ואף שמוכרחני לאמר שאינני בהתלהבות משיטה זו, אבל הנסיון הראה שכמה פעמים מביאים תועלת. וכדאי לנסות. כמדומה שהשם הוא: קיראפראקטיק.

לפלא שאינו מזכיר דבר מהתועדות דחודש כסלו בכלל ומיום הבהיר י"ט כסלו ביחוד, שהרי הוא ר"ה לחסידות ולדרכי החסידות, שהראש כולל בתוכו חיות כל האברים (הימים) וממשיך להם חיות במקומם הם.

ולסיום מכתבו בהנוגע למצב בתו –

השי"ת ימלא ימי הריונה כשורה ובנקל ותלד זחור"ק בעתה ובזמנה כשורה ונקל.

המחכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב י"א טבת, תשי"ח)

במענה למכתבו מיום הבהיר ח"י אלול, יום שנתלו בו שני המאורות הגדולים, יום הולדת מורנו הבעל שם טוב ויום הולדת כ"ק רבנו הזקן.

בו כותב ע"פ בקשת הורים בהנוגע לבנם שי' אשר פסק לדבר ולאחרי כמה טפולים שלא הועילו עשו טפול בעצמות העורף ונראית הטבה, ושואלים באם להמשיך בזה וכו'.

והנה כפי הנראה מהמלות ספורות שכותב, אודות הטפול הרי זוהי שיטה שכמה רופאים התחילו להשתמש בה לאחרונה, וקורין לה קיראפראקטיקע, ז. א. שאין בזה כל ענין סגולי וכו' גם לדעתם, וכן לדעת החולקים עליהם, והחילוקי דיעות הוא רק במדת התועלת שבדבר ותו לא, שבזה לכאורה מענה על השאלה האם מותר ללכת לאותו שטפל בזה.

ככ"ז הרי אין מענייני לפסוק דינים ובפרט בהעדר כמה פרטים, ולכן יפנו לרב מורה הוראה בסביבתם לאחר שידועים יהיו לו הפרטים בהנוגע להטפול.

בעצם הדבר - באם - מותר, - אם - כדאי - ללכת - עוד - פעם, - הרי - כיון - שרואים - הטבה, - כדאי - להמשיך - בזה.

ולכשיודיעו השם של הבן בצירוף שם האם שלו, יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך לו ויהי רצון שכשם שהביא הבקשה כן יבשר טוב בזה.

ובטח ימצא אותיות מתאימות ומסבירות להורי הנער, אשר עליהם להוסיף בעניני תורה ומצות, והרי ככל שיהי' גם המצב טוב בזה, הרי תמיד יש מקום להוסיף עוד, מאחר שקשורים בהקב"ה שהוא אין סופי, ושעי"ז מתוסף בברכות השי"ת בהמצטרך לאדם ולביתו.

בברכה לבשו"ט ולכוה"ט.

(ממכתב כ"ז אלול, חשי"ט)

... במ"ש אודות הנסיעה לטבריא והצדדים החיובים והשלילים שבזה.

לאחרי בקשת סליחתה, הוא בדוגמת סוחר המחשב חשבונות באם יפתח בית מסחר, הרי עליו להשקיע בשכירת המעון וקניית הסחורה מאה זוז ובאם לא יפתח הרי אין מקום להרויח מאה פעמים מאה זוז, שהרי בעולמנו אין ענין שאין צריך להשקיע בו אם כחות נפשים או כחות גופנים או ממון, וזוהי היכולת להרויח כ"פ ככה, וחשבון כזה הוא גם בהנוגע להנסיעה, ז. א. להאי נעימות הכרוכה בנסיעה לחמי טבריא בערך להרויח כ"פ ככה ולארך ימים ושנים טובות שיבוא ע"י נסיעה זו, והלואי היתה נוסעת שנה שעברה, אבל אין צועקין על העבר, ומזכיר הנני את זה רק

כהוכחה שנסיעה זו לא רק מותרת ועולה על גבי הצדדים השלילים שמזכירה אלא גם רצוי, ואפילו לטובתן של אלו שלשעה קלה אולי יסבלו ע"י נסיעה זו.
בברכה לבשו"ט ולחורף בריא בכל המוכנים.

(ממכתב י"ד טבת, תשי"ח)

. . . במ"ש אודות מצב בריאות זוגתו תחי' בהנוגע להרגלים שיש רופאים מייעצים לנתח. – לפלא שאין מזכיר אם התעסקו באופנים אחרים וכמו לבישת פוזמקאות, מאסאזש, זריקות וכו' – שמובן שקודם שיחליטו בנוגע לנתוח, ינסו באופנים אלו. ובאם כבר ניצלו כל הנ"ל אין כל תועלת, אזי יש לעשות התייעצות (קונסיליום) משני רופאים מומחים במקצוע ולעשות כהוראתם, והתורה נתנה רשות לרופא לרפאות, ויהי רצון שיבשר טוב בכל הנ"ל.

בטח זוגתו תחי' נוהגת במנהג הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב. ונכון הי' לבדוק את המזוזות בדירתם. ובטח שומר הוא שלשת השיעורים השווים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ ז"ע, בחומש תהלים ותניא הידועים, ועכ"פ ישמרם מכאן ולהבא.

בברכה.

(ממכתב י"ז מ"ח, תשי"ז)

. . . במ"ש אודות גידי הרגלים של זוגתו שתליט"א. – לפלא שאינו מזכיר אם ציוה הרופא ללבוש פוזמקים של ראָבער וכן אשר תפסיק תכופות בהילוכה או בעמידתה ותשכב לנוח איזה רגעים.

והש"ת ימלא ימי הריון זוגתו תחי' כשורה ובנקל ותלד זחור"ק בעתה ובזמנה כשורה ובקל . . .

(ממכתב ח' תמוז, תשי"ז)

מאשר הנני קבלת מכתבו מג' מטו"מ, בו כותב ע"ד מצב בריאותו ושואל חו"ד כאשר יש רופא אומר שכדאי לעשות נתוח:

הנה בכלל בעניני אולסער, מרפאים לרוב ע"י שמירת דיטטע ומנוחת הנפש והגוף, אשר מוכן שזה דרך נכון מאשר ע"י נתוח וכו' אבל כיון שכותב במכתבו שזה איזה פעמים שוב דם ל"ע וכו' ובמילא נראה שזה כבר דבר ישן אצלו וקשה עליו השמירה הנחוצה בעניני אכז"ש וכו' לכן יתייעץ לדעתי עם שני רופאים מומחים במקצוע זה ביחוד וכהוראתם יעשה, ולנסוע לראטשעסטער לתכלית זה, הנה איני יודע הנחיצות, כיון שביקאגא נמצאים מומחים בזה ולמה לו טלטול הדרך הוצאות נוספות וכו', והשי"ת יתן להרופאים שישאל אותם את הדיעה הנכונה שע"י יבוא מן הכח אל הפועל פס"ד התורה שנתנה רשות (שפירושו ג"כ כח) לרופא לרפאות, עיין בתקוני זהר תקון י"ט דף מ' ע"ב בדיוק הלשון מהכח אל הפועל, והשי"ת יזכה לבשר בשו"ט מהטבת מצב בריאותו ואשר מוסיף כח ועוז להשפיע על קהלתו וסביבתו לקרב את לבם לאבינו שבשמים ע"י ההתחזקות בשלשת הקיום דתורה עבודה וגמילות חסדים מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות.

מוסג"פ הקונטרס והרשימה שהו"ל בקשר עם ימי הגאולה והסגולה י"ב וי"ג תמוז שעברו, ואשר באמת כל השנה זמנם הם ומהראוי שישתמש בשהותו בביה"ח לזכות בהם גם את שכניו הנמצאים שם, ואין אתנו יודע עד מה, ואולי זהו תכלית הכוונה ועיקרה מה שהביארה לביה"ח וכשיגמור שליחותו זאת בטוב הרי בדרך ממילא הטפל נמשך אחר העיקר וכו'.

בברכה לרפואה קרובה.

(ממכתב כ"ד תמוז, תשי"ב)

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מיום השלישי שהוכפל בו כי טוב, בו כותב אודות מצב בריאותו ודעת הרופאים שונים בזה.

ובכללות אינו מוכן, שהרי מפורסם במדינה, שבעניני אולקוס מועילה דיטטא, באם שומרים אותה בדיוק, והתועלת לא רק שמשקיטה את הכאבים אלא גם בריפוי האולקוס, והכדורים (פילן) שמוסיפים בזה הם למהר הריפוי ולחזק הבריאות ולמלאות את החסר בויטאמין וכיו"ב מפני הדיטטא.

וכיון שממכתבו אין משמע כל זה, אולי כדאי שיברר וידבר עוד הפעם עם הרופא המטפל בו.

והרי על האדם לעשות בדרך הטבע והשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ישלח דברו וירפאהו על ידי איש פלוני וטפול פלוני . . .

(ממכתב ט"ו טבת, תשכ"ב)

... א) בנוגע להנתוח של קאטארעק ואשר הרופאים מאיצים לעשות, הנה כותב „שהרופאים” לשון רבים, הרי בודאי עכ"פ שנים מומחים בכללם, ובמילא אין מה להרהר בזה – איבערטראכטען – כי נתוחים כאלו כבר נעשו דבר הרגיל ביותר, וידוע למדי הזהירות הצריכה בזה, ומזה מובן ג"כ שלכאורה אין כדאית הנסיעה למדינה אחרת בשביל זה ומפני כמה טעמים. ובאיזה רופא יבחר, הנה ידוע סיפור ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שבברית מילה של אחד מנכדי הצ"צ שהי' בחיי הצ"צ, ושאלו את הצ"צ באיזה מוהל לבחור, אם זה הבא בשנים וידוע הכוונות וכו' או את הצעיר אבל פשוט הוא ביותר, וענה הצ"צ שיקחו את הצעיר, כי העיקר הוא הבפומ"מ, והשי"ת ישלח דברו וירפאהו ע"י איש פלוני רפו"ש ...

(ממכתב ה' אייר, תשי"ג)

במענה על המכתב פ"ג, שיקרא בעת הרצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

כהנוגע לשאלתו: הסרת הקאטארעק, הרי כיון שרופא מומחה אמר שנמצא עוד מעט ראי' בעין ואין למהר בנתוח, שב ואל תעשה עדיף. אלא שמזמן לזמן מהנכון לבקר אצלו או לשאלו מראש מתי לבוא אליו עוד הפעם, בכדי שהוא יבחון את העין. ורופא כל בשר ומפליא לעשות ינחה אותם באופן היותר טוב בטוב הנראה והנגלה.

ואחכה לבשו"ט לתוכן הפ"ג, ובפרט שהרי נמצאים אנו בחודש כסלו, חודש הנסים והגאולה ונצחון עניני חב"ד, ואשר כל אנ"ש החסידים והתמימים שי' הם חלקי ועיקרי.

(ממכתב ו' כסלו, תשי"ז)

קבלתי הפ"ג – בלי הוראת זמן כתיבתו – שכותב שאצלו נחלשה הראי' מכמו שהיתה, והרופא מומחה, לא נתן לו לע"ע מאומה לזה.

נכון הוא שהי' שיכנוס לרופא אחר מומחה, שע"פ התורה צריכים להתנהג גם בדרך הטבע, וחוי' מזה הצעתי שישתתף בשיעורי תורה הנלמדים ברבים, וגם יראה

ללמוד או לומר לכל הפחות שורות אחדות מספר התניא וספר הזהר, ואקוה שיוכל לבשר בשו"ט שהולך וטוב מצב הראי' שלו.

(ממכתב כ"ג טבת, תשי"ב)

במענה על מכתבו מז' מנ"א, בו כותב ע"ד מצב בריאותו בגשמיות והעיקר בנוגע למצב עינו.

והנה אין דעתי נוחה מזה שכותב שכשנתיים שהתחיל להרגיש מה בעינו ובכ"ז לא הלך לרופאים, אבל אין צועקין על העבר, ועתה לדעתי צריך לשאול בעצת שני רופאים מומחים במקצוע זה ביחוד, ולהשתדל אצלם שיעשו כל התרופות האפשריות קודם שיציעו לו ע"ד הוצאת העין ח"ו, ויהי חזק בבטחונו בהש"ת שלא יוצרכו לזה, ובטח למותר להעיר אותו ע"ד הזהירות בקידוש והבדלה שכמרז"ל זה נוגע למאור עינו של אדם, וכן ישתדל להוסיף אומץ בלימוד פנימיות התורה מתאים למעמדו ומצבו, ואחכה לבשו"ט ממנו.

הפ"נ שלו אקראהו על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ובטח יעורר ר"ר עליו.

בברכה לבריאות הנכונה בכל.

(ממכתב י"ג מנ"א, תשי"ב)

במענה על מכתבו מר"ח כסלו, בו כותב אשר רופא מייעצו לעשות נתוח לעינו ...

בטח למותר להעירו להזהר בקידוש ובהבדלה שזה נוגע למאור עינו של אדם וכן בתוספת אומץ בעיניים של כבוד התורה ולומדי' והוא ע"פ מ"ש כי נר מצוה ותורה אור, ומדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה לחזק ולהוסיף במאור עינו. ויקבע שיעורים בתורת הנגלה ובתורת החסידות הסוד מתוך הרחבה ובריאות הנכונה.

בברכת רפ' קרובה.

(ממכתב כ' כסלו, תשי"ג)

במענה על מכתבו מיום הראשון, בו כותב אודות מצב בריאותו ובפרט בהנוגע לעינים.

וכפי שמתאר המיחוש כנראה שזהו הנקרא גלאוקאָמַע ורגילים בכגון דא לעשות נתוח גם פעם שני, אף שכמובן זקוקים בזה להוראת רופא מהיותר מומחים במקצוע דוקא, וישנם כמה מסוג זה באה"ק ת"ו, וישאלם, והתורה נתנה רשות לרופא לרפאות.

וידוע אחת הסגולות בכגון דא ע"פ מרז"ל למאור עיניו של אדם, זהירות בקידוש והבדלה על היין . . .

(ממכתב י"ז מנ"א, תשי"ז)

במענה על מכתבו מב' מ"ח, בו כותב ע"ד בריאות בתו שתליט"א בהנוגע לעיני וחור"ד הרופאים.

ולכל לראש טרם יחליטו ע"ד נסיעה, הנהוג בכגון דא, אשר הרופא המטפל בה מתאר הידוע לו ממצבה והטפולים, ושולחים את זה להרופא אשר אותו רוצים לבקר, ובנדון דידן להרופא בבוסטון. כן נשמע כאן אשר הרבה מאה"ק ת"ו מתייעצים עם רופאים מומחים בשווייץ, ומהנכון לעשות את הנ"ל גם בהנוגע להם, שבודאי כמה היכירות בשווייץ יש למצוא ע"י מכיריו באה"ק ת"ו.

ועצם הענין כפי שמתארו במכתבו אינו מובן קצת, כי גודל הלחץ בעינים מבררים אותו בקל, ולכן צ"ע איך אפשר ספק בדבר, ועוד זאת אשר אם נעשה המיחוש באופן פתאומי, הרי יש מקום לאמר שזהו קשור בשאָק (זעזוע פסיכולוגי) ואינו במכתבו כלל אם חקרו עדי"ז והרי לזה טפולים מיוחדים, ואף שחשש פשוט הוא בכ"ז מצאתי לנחוץ לעורר גם עדי"ז.

בעת רצון יזכירוה על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

(ממכתב ט' מ"ח, תשי"ז)

. . . מיחוש האזנים שכותבתו – כפי תיאורה, לפעמים בא זה מעקזעמא באוזן ונקב שנהי' עי"ז. וא"כ הוא – ישנם רופאים שמתפללים בזה ומרפאים ע"י משחה

ושלילת כניסת מים באוזן. מובן, אשר סופית צריך להחליט עדכ"ז – הרופא המטפל.

(ממכתב כ"ב כסלו, תשכ"ב)

במענה למכתבה מיום כט' סיון ע"ד השן כו',

כיון שהכאבים (רגישות) משך זמן מתאים שהמצב לא בסדר – צריך לטפל בזה ולא להזניחו.

ובאם, ככתבה, בין הרופאים ישנה חלוקת דעות, ישאלו דעת רופא שלישי שיכריע ביניהם.

הפ"נ שבמכ' יקרא בעת רצון על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

(ממכתב ו' תמוז, תשל"ב)

... בהזדמנות זו, אתענין לדעת אם יש תוכן לידיעה שהגיעה אלי שד"ר . . של קאָרנעל אוניברסיטה גילתה הסיבה למחלת העור סאָראיאסיס, שהיא באה מחמת אלרגי' לטאורין העוברת בירושה; ושלכן הטיפול במחלה האמורה הוא להקטין מידת הטאורין של החולה ע"י מיעוט אכילת מאכלים המכילים טאורין, בעיקר בשר ודגים.

וכיון שבעבר שלחתי לכ' שני אנשים שסבלו ממחלה האמורה, ת"ח מראש אם יודיע לי חו"ד על דבר הנ"ל ואם משתמשים בטיפול האמור.

(ממכתב ימי הסליחות, תשכ"ה)

במענה על מכתבו עם הפ"נ המוסגר בו, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, בו כותב ראשי פרקים מאשר עבר עליו במשך שנה זו וכן אודות מצב בריאותו בהנוגע לעורו.

ומובן שבאם כוונת מכתבו כפשוטו שבעצמו בוחר לו משחה ואופן הטיפול בה,

וע"פ השאלה מידידיו וכו', אין זה הדרך כמובן בשכל הטבעי וגם לא ע"פ הוראת תורתנו שנתנה רשות לרופא לרפאות, ובטח ישנם רופאים מומחים במקצוע זה בסמיכות מקום אליו ועכ"פ ישאל עתה להוראתם ויעשה כן, וע"פ הנ"ל מובן במה ששאל עצת איש אחד שאומרים עליו שהוא מומחה, גם זה אינו נכון, ויעשה כנ"ל וכמו שמסיים גם במכתבו, להתייעץ עם רופא עור וכו'.

יהיה רצון שיוסיף בתורה ומצותי' במסירה ונתינה ולא בהסדר שכותב שנאם יעזור לו השי"ת אז יתעורר, וסדר איש הישראלי הוא לכל לראש לעשות בפועל (ובפרט שהענין לעצמו אין די ערך וכמאמר המשנה שכר מצוה מצוה), והשי"ת יצליחו לבשר טוב בהנוגע לבריאות לא רק בגשמיות אלא גם ברוחניות.

בודאי משתתף בפעולות צעירי אגודת חב"ד, ובאופן שלא יגע בסדרי הלימוד.

בברכת כוח"ט ולבשו"ט.

(ממכתב י"ד אלול, תשי"ז)

במענה על מכתבו מכ"ה אייר והקודם לו.

בעת רצון אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע לבריאות הנכונה, ובודאי ביאר לכו' ג"כ הרופא ששאל בעצתו, אשר ענין לחץ הדם תלוי במדה חשובה במצב רוח האדם, שמוזה מובן שהנהגה מתאימה לדברי הבעש"ט, עזב תעזוב עמו – עם הגוף, בשמחה וטוב לבב, ה"ז מהענינים שמתן שכרם בצדם הטבת בריאות הגוף כפשוטה, וכנראה גם במוחש.

ומה נפלאו דברי רבינו הזקן בתניא פרק מ"ט (ס"ט סוף ע"ב) ובנו בחרת כו' הוא הגוף כו', ומסוגלים ימים אלו בפרט להאמור כיון שהם ימי הכנה לקבלת התורה, אשר כדרז"ל נעשו כל ישראל בריאים בגופם ושלמים (וע"פ כל הנ"ל מובן שאין להתנצל כלל על מה שכתב אלי בענין זה, כי נוסף על הפתגם החסידותי הידוע, יענעמס גשמיות איז בא' מיר רוחניות, הרי גוף הישראלי קדוש הוא וכמובן גם מתניא הנ"ל).

כיון שאינו מזכיר בהנוגע לבריאות זוגתו הרבנית שתליט"א בטח הכל

בסדר ...

(ממכתב כ"ז אייר, תשט"ז)

. . . במש"כ ע"ד האויסשלאג – אינו מוכן הספק בדברי. לפעמים קורה שמיני אכו"ש מסוימים גורמים אצל איש פלוני תופעות שונות וכמו אויסשלאג וכיו"ב. וע"י שנמנעים ממינים אלו חולפות התופעות. הקושי בדבר הוא לברר איזה הן מיני האכו"ש הגורמים. הדרך הפשוטה (אבל ארוכה) בזה היא – מניעת סוג מיוחד מאכו"ש לאיזה זמן ולראות התוצאות.

(ממכתב כ"א אד"ש, תשי"ז)

. . . וביחוד מה שכותבת על דבר בנם . . . שי, לפלא בעיני הדבר כי בזמן האחרון מצאו כמה תרופות לחולי העפעלעפסי – ר"ל – אשר אף שמרפאים לאט לאט בכל זה ניכרת ההטבה בימים קרובים והולכת וגדולה, ולכן עלי' לדבר עוד הפעם עם הרופא המומחה שבודאי נודע לו מהרפואים והרפואות שנתגלו בשנים האחרונות לזה שינסה עוד הפעם, והשם יתברך יתן לו הרעיון הנכון איך לרפאות את בנם שי'.

המחכה לבשו"ט.

(ממכתב ב' אדר, תשט"ו)

במש"ש אודות . . . שי, הנה בכגון דא ישנם תרופות שפועלות לא רק להקל אלא שמגדילים ההפסק בין פעם לפעם, וההוספה ההולכת וגדלה, ולפלא שהרי הרופא שמזכיר במכתבו מומחה הוא במקצוע ואפשר אין ממלאים הוראתו, ולכן לע"ע לא ניכרת הפעולה.

בברכה.

(ממכתב אדר"ח טבת, תשי"ח)

בעת רצון אזכיר בנו . . . שי, וכן את אלו שכותב אודותם, על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ ז"ע.

גמגום בלשון בגיל זה לעתים תכופות בא מפתח פתאום, וכיו"ב, וכשמבררים

הסיבה אז בנקל יותר לתקן המצב עד שיבריא לגמרי. ולכן מהנכון שיתיעץ עם רופא מומחה במקצוע זה.

בודאי למותר לעוררו אשר ככל שיוסיף בעניני תורה ומצותי' יתוסף שיפור בכל הענינים ובהנ"ל ביחוד.

בודאי מחנך את בנו בגן ילדים (וימשיך חינוכו בבית ספר) על טהרת הקדש.

(ממכתב י"א מנ"א, תשי"ז)

. . . ולכתבו בנוגע לגמגום – כיון שעל האדם לעשות את התלוי בו בדרך הטבע, ישאל ויעשה כדעת רופא,

אלא ועיקר, שעליו להוסיף בהתמדה ושקידה בלימוד התורה נגלה וחסידות, והלימוד יהי' כהוראת חז"ל מביא לידי מעשה קיום המצות בהידור, שנוסף על העיקר שכן הוא ציווי הקב"ה הרי זה גם הדרך לקבלת הברכה שהוא הרופא כל בשר ומפליא לעשות ורופא בשר ודם שלוחו הוא.

ורואים במוחש שבנוגע לגמגום מועילה בפרט ההתחזקות במדת הכטחון בהשם יתברך שהוא המשגיח על כל אחד בהשגחה פרטית, כיון שסיבה חשובה במיחוש האמור, הוא העדר שלווה נפשית ובטחון עצמי ככל הדרוש.

(ממכתב כ"ה תמוז, תשי"ז)

במענה על מכתבו מעשירי במנחם, בו כותב אשר לפעמים מרגיש כמו שנעשה צר לו בהקנה וכו'.

הנהגה אין זה אלא ענין הקשור בעצבים (ניערוויז) שמוזה מוכן שבאם יסיה דעתו מזה ויחזק בטחונו בהשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות שהוא נותן התורה והמצוה, תחול הטבה בדרך ממילא, אלא שצריך לעשות גם איזה אחיזה בדרך הטבע על ידי שאלת רופא ולמלאות הוראתו, ופשוט שעליו להוסיף בהתמדה ושקידה בתורת הנגלה ובתורת החסידות ולהשפיע גם על חבריו בזה וטוב יהי' לו בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

(ממכתב ט"ו מנ"א, תשי"ז)

... במ"ש אודות פורונקול, – לפעמים רבות בא זה מהתרגשות הניערווין ומאופי המאכלים, ותיקון קצת בשתי הנקודות מביא לשינוי לטוב תומ"י, ויתייעץ גם בזה עם הרופא ששאל בעצתו.

(ממכתב ט' טבת, תשי"ח)

... ובמ"ש אודות בנם .. שליט"א, איך ששינתו קלה ביותר ומתעורר כמעט כל לילה וכו'.

יש מקום לומר שחסר לו מה במזונו, וכשימלאו החסר בודאי יתחזקו העצבים (ניערווען שלו) לישן במנוחה יותר, אלא שצריך לבדוק גם המזוזה בחדרו בו ישן, וכן לדקדק בכשרות המאכלים ומשקים אשר נותנים לו, שעל ידי כל זה ילך מצבו הלוך וטוב.

וכיון שהשגחה העליונה העמידתו על חלק היפה חינוך בני ישראל בחינוך על טהרת הקדש, הנה כל הוספה מצדו במלאכתו מלאכת שמים זו, תוסיף כ"פ ככה בכרכות השי"ת בעניינים הפרטים שלו ושל ב"ב שיחיו, ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור ...

(ממכתב ט"ו תמוז, תשי"ח)

... במ"ש אודות החלישות שלו, וכן מהפרעות בעת השינה, יש מקום לומר ששני העניינים הוא מהבלתי סדר והעדר זמנים קבועים לאכילה שתי שינה וכו', והרי ידוע עד כמה דרשו וגם דייקו והקפידו רבותינו על סדר חיים מסודרים וביארו והסבירו שמונע – הבלתי סדר – להצלחה בקיום התורה והמצוות ובפרט בנדון כזה שנוגע למלאכתו בקדש מלאכת זבולון שקדם לישכר, ואופן מלאכתו הרי מקרא מלא דבר הכתוב שמח זבולון בצאתך, וק"ל.

ומהנכון שישאל דעת רופא בכדי להשקיטו מהתרגשות מהנ"ל ויבקשו לקבוע לו זמני האכילה שתי וכו' ועד כמה שאפשר ישתדל לשמור עליהם והשי"ת ישלח דברו ויחלימהו ויחזקהו ...

(ממכתב י"ד סיון, תשי"ח)

במענה למכתבו מיום החמישי, בו כותב ע"ד הפרעות שיש לו בשינה וכו' ושאל דעת רופא ולע"ע לא עזר לו.

הנה לכל לראש צריך לבדוק את המזוזות בדירתו וכן את התפילין שלו שתהיינה כשרות כדין, ובכל יום חול קודם תפלת הבקר יפריש פרוטות אחדות לצדקה, ואחרי התפלה בכל יום גם בש"ק ויום טוב, יאמר השיעור תהלים חדשי – כפי שנחלק תהלים לימי החדש – ומה טוב שלא רק ביום ילבש טלית קטן בדוק בציציותיו אלא גם יישן בטלית קטן וכדברי האריז"ל בזה (הובאו ע"י רבנו הזקן בסידורו הל' ציצית), ואז תקוה חזקה שיסתדרו עניניו.

אלא שכיון שלכל דבר צריכה להיות אחיזה בטבע, ובטח הרופא יתן לו איזה כדורים וכיו"ב, יקחם כהוראת הרופא, אבל יסיח דעתו לגמרי מענין הפרעות הנ"ל ואז כנ"ל לאט לאט במשך זמן לא ארוך יחזור לאיתנו ככל האדם, וככל שייסיח דעתו יותר ויוסיף בבטחונו בהשי"ת בורא עולם ומנהיגו יתוסף בברכות השי"ת והצלחתו בהנ"ל ובכל עניניו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב ה' אייר, תשי"ט)

כמפורסם* מיעצים: מנוה"ח* דהנ"ל ככל האפשרי, היסח דעתם דהנ"ל בהנ"ל (ופשיטא שלא להגזימו).

מיעוט שתי' סמוך לשינה וכו'.

(ממענה קיץ תשמ"ג)

(*) מענה להורים שכתבו ע"ד הרטבת לילה אצל ילדם, וציינו „לרופאים אין תרופה לזה". וע"ז העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: ?? והוסיף ההמשך כבפנים. המו"ל.
(**) כ"ה בהעתקה שתח"י וכנראה הכוונה מנוחת הנפש (ואולי טעה המעתיק). המו"ל.

מאשר אני קבלת מכתבה מכ"ז טבת שהגיעני זה עתה בנדון . . בקשת ברכה ועצה. ואזכירה על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר להצלחה בטיפולה עם הנ"ל וכל הזקוקים לעזרתה.

ולכתבה אודות עצה, הרי זהו מקצוע שלה ואין חכם כבעל הנסיון. ובפרט

שקשה לתת עצה מרחוק, שהרי התנאים במדינה ובמשפחה וכו' יש להם השפעה כגון זה, ואלה הרואים מקרוב מסוגלים ומומחים יותר באופני טיפול בכל מקרה.

כיון שכבר כתבה אלי, והרי הכל בהשגחה פרטית, אדגיש בזה מה שראיתי נרוב המקרים במצב דומה, גורם פעיל וטוב ביותר, ולמרבית תמהוני לא מנצלים אותו, על כל פנים במלוא המדה, והוא הענין דהיסח הדעת. וכמדת ההצלחה להסיח דעת הנזקק לטיפול ממצבו, הרי זה מגדיל כוחות הטבעיים של הגוף להתרפאות, וכן של שאר הגורמים הפוזיטיביים להגביר פעולתם. מפני מצבם המיוחד של מקרים כאלה לא תמיד מצליחים כשמדברים עמהם גלוי על תכלית ההדגשה דהיסח הדעת, והרי אין זה נוגע כי אם שיסחו דעתם בפועל. והדרך לזה היא שיהיו עסוקים במשהו שאין לזה כל שייכות למצב בריאותם. ובכדי להסיח דעת בפועל צריך להיות קשור בפעולה שתגרום לו או לה סיפוק נפשי, כגון לעשות טובה להזולת, אשר גם בלאו הכי מתקבל על דעת כל אחד ואחת, ובפרט בתקופתנו זו רבת המהומות והצרכים מרובים, ובקל אפשר למצוא אופן עזר להיטיב להזולת שיהי מתאים להסביבה ולתנאי הזקוק לרפואה.

מעלה עקרית בהאמור הוא גם בזה, שעשית הטובה היא לא רק פעולה טובה מצד עצמה, אלא ששכרה בצדה, שכר מצוה גדולה מאד, ובלשון חכמינו ז"ל: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית.

יש להאריך בהאמור, אבל בשבילה כודאי יספיק.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות.

(ממכתב א' דרי"ח אדר א', תשמ"ו)

1. יתייעצו עם הרופא שבתם תי' מבקרת (או ביקרה) אצלו לאחרונה. ואף – שבכלל – אין הרופא מגלה לאחרים את הנעשה עם פאציענט שלו – בטח ייעצם איך עליהם להתנהג עם הבת (כנראה מכתבם – כדאי שמשך זמן יעזובה לנפשה).

2. מובן – שכדאי למצוא ידידים שישפיעו על הבת (מבלי שיהי ניכר שההורים בקשום להשפיע).

3. הוספה בהנהגת ההורים, שתתאים עוד יותר להשו"ע – היינו לרצון השי"ת – מוסיפה בברכת ה' גם להילדים . . .

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

... כיון שכתוב במסמכים (שמוחזרים בפ"ע) מתענין הילד בנגינה ושר לעתים קרובות וכו' – הרי יש לחפש ולהשתדל עי"ז אויף „צו קומען" צו עס, לקשרו יותר עם הוריו שי' וכו' [באמצעות – שהם ישירו בנוכחותו ויאמרו שימשיכו כשיעשה ענין פ', או תקליטים שהם לפי רוחו יותר וכו' – ובודאי פסיכאָלאָג מחנך יורה כמה אפשריות בזה] ...

(ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א)

(* מענה אודות ילד שנכנס יותר ויותר לתוך עולם הדמיון שלו כו'. המו"ל.)

במענה על המכתב עם המוסגר חו"ד הרופא אודות בנו שליט"א, שמוחזר בזה. יש להמשיך בהטפול שהציעו, ואפשר כדאי לעורר את הרופא שלכאורה ע"פ המבואר, סיבת מצב רוחו, ה' מועיל ביותר באם היו ממציאים לו האפשריות לעזור לחלשים הימנו להיות מנהיגם או מדריך בכתה כמו מסיבת שבת וכיו"ב שזה ה' מגדיל האמון בעצמו וכו'. ...

(ממכתב א' סיון, תשי"ז)

מ"ש אודות האברך . . הנה צריך לשאול בזה חו"ד רופאים מומחים לענינים אלו, כי ל"ע ול"ע מצוי הענין שקרה להנ"ל בשנים האחרונות ביותר וביותר, ובמילא ידוע כבר להרופאים דמקצוע זה אופני הנהגה ואופני הרפואה וכן ההנהגה לאחר שחוזרים לביתם, ומהדברים העיקרים בזה שלא יהי' זמנו פנוי היינו שיהי' פאָרנאָמען ובענינים שאינם שייכים להעמקת המחשבה. ומה טוב שעכ"פ חלק מזמנו יעבוד איזה עבודה פיזית, ואותו צריך לחזק בבטחונו בהשי"ת ולפעול עליו, עד כמה שאפשר, שייסיח דעתו לגמרי מהעבר . . .

(ממכתב כ"א שבט, תשי"ד)

... ובודאי לדכוותי' למותר להזכיר הוראת חז"ל, לעולם אל יתיאש אדם וכו' ובפרט ע"פ המבואר בזה בתורת החסידות, שמסנא מידיית מזה לא להרפות מהשפעה

באופן המתאים על הנ"ל בכיוון המתאים, וכמדומה כבר כתבתי בזה, מה שרואים במוחש במקרים דומים, שהשפעה בעקיפין סיכויים יותר טובים לה מאשר השפעה במישרים.

ועוד להעיר בקשר לכתבו שהנ"ל נמצא בטפול אצל רופא העוסק בכריאות הנפש, אשר אף שאינו ברור כ"כ לאיזה רופא מתכוון, אבל בכלל בעוה"ר סוג מיוחד ישנו מהנ"ל מתחילים הטפול מדבור על ה' וכבוד שמים וכבוד אב ואם וכו', וצ"ע וכירור גודל השכר ואפילו אם חשוב הוא, האם אינו יוצא בהפסדו במשך הימים,

פשוט שכמה רופאים מהנ"ל שהועילו ורפאו בדרכים ישרים, ובפרט מעת שפרופסר אחד מצא עוז בנפשו להכריז ולהודיע אשר (היפך שיטת מייסד טפול זה – הידוע) הרי האמונה בה' נט' דתית בכלל המביא תוכן בחיים וכו' וכו' הרי זה מדרכים הכי יעילים לרפואה וכו' הרי עדיין מכמה סיבות לא חדרה שיטה זו לחוגים רחבים של רופאים הנ"ל ובמילא מקום לכירור . . .

(ממכתב כ"ז אייר, תשכ"ב)

. . . מוסג"פ העתק מכ' מענה למר . . . וכיון אשר להנ"ל אין ידוע עדי"ז ששלחתי לו העתקה, הנה הוא מצדו צריך להודע (באופן דיפלומטי) אם היו אצל רופא למקצוע זה, היינו נייערוונע וכו', מה אמר להם ואם שומעה וממלאה אחרי הוראת הרופא, כי טרם אדע את זה איני רוצה להזכיר במכתבי אליהם ע"ד ענינה. בודאי ישנם במחננו מומחים גדולים בהמקצוע, וכדאי להשתדל שישאלו בעצת אחד מהם, כי, ל"ע, הענין שכותב הוא דבר הרגיל, לפ"ע, כמי שבריאותו אינו כדבעי במקצוע זה, ועושים לזה כו"כ תרופות. ובפרט אחרי, שכפי שכותב במכתבו, שהתחיל הענין בקשר למאורעות מסויימים, אשר זה מקיל בדרכי הרפואה. ולבשו"ט בכל הנ"ל אחכה . . .

(ממכתב א' אלול, תשי"ב)

במענה למכתבו שהגיע באיחור זמן, בו כותב אודות המצב במשפחה* ביחוד בעניני בריאות וכו' ושואל דעתי בזה.

והנה בכלל תמוה מה שכותב שכאלו אמר רופא שאין סיכויים להחלמה שלימה,

בה בשעה שכמה מקרים ידועים ברור שנתרפאו בהחלט. ומביניהם גם כאלו שאני ראייתם, וזה יותר מכעשר שנה שהם בסדר ולא עוד אלא שבינתיים נשאו (כי המדובר זה שמכירו הנני משך כל הזמן, הי' רווק ונשא והוליד בנים) ומשתכר בפרנסה קבועה.

בהנוגע למאורע מיוחד אי אפשר לדעת ברור ובהחלט אבל פשוט, שאמירת רופא בסגנון האמור, תמוה ביותר, ולכל היותר ובכלל בן אדם יכול לאמר, שאינו ערב ואינו לוקח אחריות בהנוגע לעתיד, ותו לא מידי.

בכלל בהענין כפי שמתארו וביחוד שילדים העומדים בגיל חינוך באמצע, פשוט שצריך להשתדל לחפש כל טעדיק שהבית ימשיך בקיומו.

ועוד ועיקר שצריך לעמוד בקישור תמידי עם מומחים במקצוע זה, לעוררם לשאלם בפועל מזמן לזמן על אופני טפולים ותרופות המתחדשים לעתים תכופות, האם יש בהם מתאימים גם בנדון זה.

והש"ת המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית והוא גם הרופא כל בשר ומפליא לעשות, ינחהו ואת כאו"א מהמוזכרים במכתבו בטוב לפנייהם באמת טוב הנראה והנגלה שהוא טוב לשמים וטוב לבריות.

ויהי רצון שיחול שינוי לטוב עיקרי בזה תיכף, והרי נמצאים אנו בחדש אדר ימים מוצלחים לבני ישראל בכל עניניהם.

בוודאי אינו מסתפק בהשיעורים שכותב ומוסיף עליהם מזמן לזמן, ובודאי גם משתתף בשיעורים הנלמדים ברבים.

לשאלתו ע"ד היתר כו' – מובן שבזה צריך לפנות לרב מומחה על אתר ושיוודע כל הפרטים וכו'.

בברכה לבשו"ט.

(ממכתב י"ט אדר, תשכ"א)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ"ז באייר עם המצורף אליו.

ומובן שבכגון זה צריך לעשות כהוראת הרופא מומחה אודותו כותב, שהרי הוא גם טובת הבת שתחי' שבודאי בבית אי אפשר שתקבל כל הענינים והטיפול האפשרי בסביבה אודותה ממליץ הרופא. אלא מקודם צריך להודע יותר פרטים אודות המוסד והעיקר למצוא קשרים עם הרופא שבמוסד למען יוכלו לדעת הנעשה אתה והעיקר להיות בטוח שיטפלו בה בשימת לב הראוי, ולא באופן שיגרתי וק"ל.

ויה"ר מהשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות, שהעשי' מצדם תהי' כלי לקבלת הברכה ממעל וכמ"ש וברכך ה"א בכל אשר תעשה.

אולי, באם לא ביררו זה עד עתה, כדאי להעיר את הרופא מומחה בהנוגע למצב הווסת שלה, שבאם אינו בסדר, בודאי ששיפור המצב בזה ישפר מצבה בכללות. כן לשאול אותו האם בכגון זה יש מקום לסממנים מסוג „אמינאסיד" ובהנוגע להמיחוש שלה הטפול ע"י הלם וכי"ב . . .

(ממכתב ב' סיון, תשכ"א)

ז. סמי מרפא, זריקות כו'

. . . תקוטי שלעת קבלת מכתבי זה הוטב מצב בריאות כל המשפחה והיא עצמה בכלל ובהנוגע להמיגרענע שסובלת מהם, הנה נוסף על הסמי מרפא שנתרבו בזמנים האחרונים ומהם סוגים שונים של Nicotinic Acid. כדאי הי' שתשיג מזוזה קטנה שבדקו אותה וכשרה היא ותכרוך אותה לבד על גבי לבד איזה פעמים ותשא את המזוזה עמה (מובן בעת שמותר לשאת, משא"כ בשבת ברשות הרבים) שבודאי ישפיע זה לטובה על בריאותה, ויצליחה השי"ת שביחד עם בעלה יבשרו טוב תמיד כל הימים.

(ממכתב י"ח טבת, תשס"ז)

אין ענטפער אויף אייער בריף אין וועלכען איר שרייבט וועגען אייער געזונט און דעם געזונט פון די קינדער שי', און איך האָף אַז צו דער צייט פון באַקומען מײן דיין בריף, איז שוין פיל בעסער.

וואָס איר שרייבט אַז איר ליידעט פון קאָפּ ווייטאַג, שרייבט איר ניט די דיאַגנאָזע פון די דאָקטוירים, און על פי רוב אין אַזאַ פּאַל גיט מען פּילען (כדורים) וועלכע רופען זיך Nicotinic Acid און אפשר איז כדאי צו פרעגען דעם דאָקטאָר ספעציעל וועגען דעם, און אפשר גיט ער שוין דאָס.

אַלענספּאַל, וואָס שטאַרקער איר וועט זיין אין בטחון בהשם יתברך וועלכער איז דער רופא כל בשר ומפליא לעשות, אַלץ גיכער און בעסער וועט זיין דער געזונט, און בפרט באַ די וועלכע האָבען געזעהן די חסדים פון השם יתברך בגלוי

פילע מאָל, וועט זיכער השי"ת ממשיך זיין זיינע חסדים און וועט מצליח זיין אויך בעתיד.

בברכה לבשו"ט.

(ממכתב י"ד מ"ח, תשי"ח)

במענה למכתבה, בו כותבת אודות מצב בריאותה, כאבי הראש וגם בנוגע לנפוח מצד הצואר.

ומובן שצריכה לשאול עוד הפעם דעת רופא מומחה במקצוע ולעשות כהוראתו. ובמ"ש אודות כאבי הראש, יש לומר שבא זה מפני שאין הוסת שלה בקביעות, וכשיקבע על ידי טפולים מתאימים, גם הכאבים יהיו עכ"פ קלים יותר.

(ממכתב י"ב ניסן, תשי"ט)

במענה על מכתבו מ"ט מנ"א, בו כותב בהנוגע לדודתו תחי'.

הנה כפי שמתאר מצבה יש מקום לומר שהלב בסדר הוא והמיחוש מקורו בשינויים דגיל זה (מיעוט הווסת והפסקתו וכו') וכדאי הי' לעורר או לשאול את הרופא שמבקרת אצלו עד"ז, ובאם כן הוא, הרי יש טפולים קלים מיוחדים המקילים את המצב בהרבה והעיקר אשר כשתדע סיבת המיחוש ירגיע זה את רוחה והרי זה עצמו ענין גדול הוא.

בעת רצון יזכירוה וכן את בתה תחי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע מתאים לתוכן כתבו.

בטח יודעת ממנהג הטוב של בנות ישראל להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב, ועכ"פ תעשה ככה מכאן ולהבא.

בברכת כוח"ט.

(ממכתב א' אלול, תשי"ז)

במענה על מכתבו מד' תמוז, בו כותב אודות מצב בריאותו בגשמיות (ואפשר כדאי לעורר הרופא שלו על שיש משתמשים בכגון דא בתרופה חדשה הנקראת הידרא קארטיזאן וכיו"ב, אף שכמובן אין מקרה אחד דומה לחבירו, ורק על הרופא להחליט אם גם במקרה זה מתאים).

כבקשתו אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע לרפו"ק ולרפו"ש.

כיון שגשמיות קשור ברוחניות הרי בעניינים כגון דא צריך להרכות בדבור של מצוה, היינו באותיות התורה ותפלה, ולדייק יותר בזהירות מדבור האסור ואפילו מדבור המאוס ודבור הרשות, וכמו שנמנים החילוקים בפירוש המשניות להרמב"ם אבות סוף פרק א'.

וזכות התעסקותו בתוככי הנוער החב"די לקרב לב בניי לאבינו שבשמים יעמוד לו לבשר טוב בקרוב בכל האמור לעיל.

בברכה.

(ממכתב יו"ד תמוז, תשט"ו)

במענה על מכתבו מכ"ח שבט, בו כותב אודות הקס"ד בהנוגע לתרופה החדשה, מטיקורטן – ואשר ישנם ספיקות עדיין אם להשתמש בה.

לדעתי יש לשאול דעת הרופא בהנוגע להתרופות הידועות הידרא-קארטיזאן, שהם ממשפחת קארטיזאן, אלא שטובים יותר, ולכן הספיקות בהנוגע להשימוש בהן קלות יותר, ובמקרים ידועים משתמשים בזה כאן זה כמה חדשים, אף שאינני יודע אם זה נוגע לטיפול זוגתו תחי' . . .

(ממכתב ג' אדר, תשט"ז)

. . . ולכתבו שמציעים לעשות עוד הפעם הטיפול ע"י אינסולין, – בכלל דבר רגיל הוא לכפול טפול האמור, אבל בזמן האחרון נתחדשו כמה שיטות חלוקות בהנוגע לטיפולים במיחוש כהנ"ל, וי"א להמשיך כמו עד עתה באינסולין וחשמל וכו', ולאחרונה מתפשטת השיטה להסתפק בכדורים ובשיחות.

ויהי רצון שהרופא כל בשר ומפליא לעשות, ימהר רפואתה בטיפול המתאים לפני.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ...

מובן שבהנוגע לפועל – עליהם לעשות כהוראות הרופא על אתר, אלא שיכולים לעורר (באופן דיפלומטי) ע"ד הנ"ל.

(ממכתב י"ז סיון, חשי"ט)

... במענה לשאלתו – פה בשנים הכי אחרונות, ממעטים הרופאים ביותר בטיפול הלב או אינסולין, ומחליפים זה בכדורים (תוצרת שווייץ עם קצת שכלול בארצה"ב. שמות הכדורים – משתנה ממדינה למדינה וידועים לרופאים), ושבעים רצון מחילוף זה, אף שהטיפול ממושך יותר. בכל אופן עיקר – שבדרכי נועם ישתדלו שיהי' עסוק בעבודה או בענין שלא ירגיש אחריות כבדה בהם.

(ממכתב י"ב אדר, תשכ"ב)

מאשר הנני קבלת הפ"נ עבור בתם תחי' ולפלא שזה רב זמן ביותר שלא הי' ממנו כל ידיעות וגם עתה מסתפק בהפ"נ ותו לא מידי, ובטח ימלא בהזמנות הבאה ויהי רצון שיבשר טוב.

במ"ש אודות בתו תחי' הנ"ל, כפי שאפשר לברר המצב מכתבו, כמה טפולים חדשים נתחדשו בשנים האחרונות בכגון דא, כמו כדורים (פילעז) הממהרים את ההתפתחות וכו' וכמדומה שבמדינת שווייץ נמצאים רופאים גדולים מומחים במקצוע זה, וכדאי שיתוודע עד"ז בפרטיות, ויעשה בהתאם להידיעות שיקבל.

מוכרחני להעיר בהנוגע לסיום מכתבו, שכשיעזור השי"ת ותתרפא יתן בל"ג לשיבת תומכי תמימים וכו' שאין זה נוסח רצוי באופן דלהתנות תנאים עם השי"ת ולהקדים שבתחלה יעזור ואחרי כן וכו' והרי ענינו של כל איש ישראל הוא לעשות ככל האפשרי וככל יכולתו בעניני תורה ומצות שצדקה בכלל זה ועוד ששקולה היא כנגד כל המצות עד שנקראת בשם מצוה סתם (עיין בתניא פרק ל"ז בארוכה) וביחד עם זה להתפלל לבקש ולדרוש מהשי"ת המצטרך לו בבני חיי ומזוני רויחי. וק"ל.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכוח"ט.

(ממכתב י"ד אלול, תשי"ז)

במענה על מכתבו מעש"ק, בו שואל אודות הזריקות (איינשפריצונגען) שעושים עתה לילדים קטנים, איך ינהג בזה.

הנה בכגון דא נאמר אל תפרוש מן הצבור, וינהג כמו שעושים רוב הכתה בבית הספר בה לומדים ילידיהם שיחיו, ויעזרם השי"ת לגדל את כל ילידיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

(ממכתב ב' סיון, תשט"ז)

מאשר הנני קבלת מכתבו מי"א שבט (והקודמו) וממהר הנני לענות עליו שלא בתור אפילו של מכתבים התכופים מפני ענין הזריקות לחיסון, אף שלפלא שאלתו בזה שהרי כמה מאה"ק כבר שאלוני ועניתי להם בחיוב כיון שכאן עושים זה רובם ככולם ובהצלחה, ומובן שבאם ישנם זריקות מתוצרת בתי סממני רפואה שונים צריך להשתמש בזו הבדוקה ומנוסה.

(ממכתב ח"י שבט, תש"ז)

... במ"ש אודות הזריקות חיסון ומה שקרה ל"ע ול"ע בארצוה"ב מלפנים בכגון דא, — הנה המאורע בארצוה"ב הי' בתחלת ההשתמשות בזריקות אלו קודם שקבעו בדיוק אופן הכנת התרכיבים וכו' משא"כ עתה שכבר ישנם כו"כ חדשים של נסיון בזה, ולכן לאחרי שיבררו סמכות תוצרת התרכיב אין חשש כלל לעשות הזריקות ואדרבה ...

(ממכתב ט' שבט, תש"ז)

... בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.
ולכתבו אודות זריקות וכו' — לפלא הדבר, שה[רי] לאחרונה משתמשים

בכדורים (פילן) המועילים יותר מאשר [...] ל*, וצד השלילי בהם ג"כ פחות מהנ"ל, ולא עוד אלא שבאופן כזה] אין כל צורך להיות בבית הבראה. בכאן משתמשים לאחרונה בסממנים הנקראים „טאפראניל“ ובדאי ידוע אודותם או דוגמ[תם באה"ק ת"ז.

וקרוב לודאי ששינוי מקום המצאה לאיזה ימים, כגון ביקור בבית ידידים וכיו"ב לימים אחדים, ישפיע לטוב, בטוב הנראה והנגלה.

מובנת הפליאה שאין מזכיר ע"ד יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל, עשירי בשבט, וכיו"ב מפעולות[יו] בהפצת המעינות, וכבר כתבתי לכמה מאנ"ש בכגון דא, שבאם היו כותבים לעתים תכופות בהקו דועשה טוב, ז. א. הפצת המעינות בתוככי החזקת היהדות בכלל, בודאי שזה ה' מונע הכתיבה בעיניי טוב שאינו מושג, ובפרט שזכות הרבים מסייעתו.

ויהי רצון שיבשר טוב גם בזה.

(ממכתב י"ז שבט, תשכ"א)

* התחלת התיבה נחתכה מהגליון. המו"ל.

נתקבל מכתבו עם המצורף אליו שני מאמריו, וכבקשתו עברתי על המונוגרפיה, ומוכרחני לאמר אשר הסברת כבודו ע"ד האופן למנוע אומיניטעט נגד סממני הרפואה מתקבל ביותר וביותר, ורק שפליאה בדבר איך זה עד עתה לא נקטו בה ופעלו מתאים לסברא זו, אף שבדברי ימי המדעים כמה תופעות מעין זו, בכ"ז הרי צריך העבר להיות מלמד את העתיד ומספר תופעות אלו צריך ה' להיות פוחת והולך.

מובן שכוונתי בזה לא להביע פליאה, אלא להעיר, שאפשר כבר חקרו בכיוון שמציע כ' וגם פעלו בזה, אף שחזקה בודאי קודם הדפיסו את המאמר חקר ודרש בזה ככל האפשרי.

דא"ג הנה אף שאין זה מקצוע שלי, אבל ראיתי בהטבלאות שבהמונוגרפיה שלו מובאות תרופות ואופני טפול שהשתמשו בהם לפני 150 שנה ויותר, ולפלא גם זה, שהרי ממנ"פ, במשך זמן ארוך כזה בודאי שהשתמשו בהם כ"פ ובשינויים מאופנים הקודמים ובשכלול אופני השמוש, ואי אפשר שלא יהי' בזה חידושים הן לימין או לשמאל, והרי אין כוונת הטבלא דברי ימי חכמת הרפואה, אלא תועלת בהנוגע, לרפואה ולטפול בהתרופה אשר בזה יש לנצל רק התוצאות הכי חדשות, וכהכלל גם בתורתנו להבדיל שכלל שכלי הוא, הלכה כבתראי, כיון שראו דברי הקודמים להם מובן, שכל הנ"ל כתוב כדעת אחד שאין זה מקצוע שלו ורק כהערת העומד מבחוץ.

בברכת הצלחה בהמחקר שלו בעבודתו ברפואת הנשמה (ע"י חינוך על טהרת הקדש) ורפואת הגוף.
ובכבוד.

(ממכתב כ"ד מניא, תשי"ז)

באשטעטיג די ערהאַלטונג פון אייער בריף פון כ' סיון מיט דאָס בייגעלייגטע, און עס איז מיר ניט אינגאַנצן פאַרשטענדליך וועגן וועלכע פילן עס רעט זיך אין דעם בייגעלייגטן בריף. בכלל אין אַזעלכע פּאַלן גיט מען פילן אין וועלכע עס איז ניטאָ קיין אחריות, מען דאַרף נאָר קאַנטראַלירן דעם בלוט דרוק און ענליכעס. און אפשר האָט דער דאָקטאָר אין דעם פּאַל גענוצט אַנדערע פילן, און דעריבער שרייבט [ע]ר וועגן זיי אין אַזאַ אופן.

בעת רצון וועל איך דעם בייגעלייגטן צעטיל ליענען אויף דעם ציון הק' פון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, און השי"ת זאָל אייך העלפן צו אָנזאָגען גוטע בשורות אין דעם און אויך אין דער עסקנות ציבורית.
בברכה.

(ממכתב כ"א סיון, תשט"ז)

במענה על מכתבו פ"נ, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ותוכנו, שקבל מכתב ממדינתנו לפנינו, מבקשים סמי רפואה, ולאחרי החקירה ודרישה כאן, נתודע להם, שבהיות סממנים אלו חריפים, אי אפשר לתת אותם מבלי ראות את החולה.

והנה כבר היו כמה מקרים כאלו, והנהוג בכגון דא, אשר ביחד עם הסממנים שולחים לשם ג"כ החוברת המבארת אופני ההשתמשות בסממנים אלו, ובאיזה מקרים מתאימים הם ביותר, אשר חוברת כזו יכול להשיג רופא מכיר וידיד שלהם אצל הפאבריק המייצרת סממנים אלו, או ע"י הירחונים של אגודת הרופאים וכיו"ב. ובודאי מכירים הם כמה רופאים במחנם עתה, ועל ידם יוכלו להשיג כל הנ"ל ולשלוח ביחד עם הסממנים.

ועוד זאת למודעי, אשר כמה מירחונים אלו מתקבלים גם במדינתנו לפנינו, ואם עם סממני הרפואות ששולחים יכתבו באיזה חוברת מהן מדובר ע"ד סממנים אלו, יש

מקום לומר שהרופא שם יוכל להשיג את החוברת. אבל מובן שטוב יותר לשלוח גם החוברת מכאן, ויהי רצון שיבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בכל האמור.
בכבוד ובכרכה.

(ממכתב כ"ד אדר, תשי"ז)

... במ"ש אודות הכדורים משוויץ, כמדומה כבר כתבתי לו, שהשמוש בהם צ"ל וקא בהשגחת רופא וע"פ הוראותיו ע"ד הכמות וכו'.

(ממכתב ניסן, תשי"ט)

ח. טפול רפואי בשיטת ה"מדיטצי"

זה מזמן רב שהגיעתני הידיעה ע"ד הפס"ד באה"ק — איסור גמור בהנוגע לטיפולים שונים הנעשים ע"י "גורו", כולל ג"כ התבודדות והתבוננות וכיו"ב.

אף שפס"ד האמור, וכמדומה שנכלל גם בניסוחו, טעמו ונימוקו מפני שמעורב בהאמור גם ענין דע"ז, עכ"פ אביזרייהו דע"ז, והרי זה מג' דברים דיהרג ואל יעבור, אבל ענין התבודדות והתבוננות וכו' כשלעצמם — לא הנ"ל שחידשו ח"ו טיפול זה ולא בהם תלוי הצלחתו ח"ו. ומה שמעלים "קטורת" וכיו"ב אין זה עיקר בהאמור, כמובן ופשוט.

שלכן, על פי סגנון חכמינו ז"ל וכי מפני השוטים יאבד עולמו, הצעתי שכדאי ונכון ואולי גם נחוץ שכת"ר (בעצמו או עכ"פ ע"י עושי רצונו) יבואו בדברים עם רופאים יראי-שמים ומומחים בשטח עצבים ומנוחת הנפש ומחלות הנפש וכו' ויטילו עליהם חובה (ויותר נכון — זכות) שיוסיפו לימוד בריפוי וטיפול בשטח זה על ידי התבודדות והתבוננות עצמית וכו', ואחרי כן יפרסמו זה ככל האפשרי, — בפרט שנוסף שע"ז ירפאו כו"כ חולים הזקוקים לזה, יהי זה ג"כ אמצעי יעיל לנתק אותם מה"גורו" המושכים אותם בחבלי טיפול האמור, בראותם שאפשר הדבר להיעשות בלי קטורת, ע"י איש או אשה י"ש וכו'. ובודאי לדכותי דכת"ר אין צורך באריכות.

ואולי זכות מיוחדת תהי' לכת"ר בעסקנותו בהאמור, כיון שבמדה ידועה כבר עשה הכנה לזה עוד בהיותו ברוסטוב, כפי שספרו לי, שהתעניין אז בשיטת מרת בלון טסקץ, ובשיטות הודו כפי שידעו אודותם אז, שה"גורו", כנראה, תולדותיהם או תולדות תולדותיהם, ועכ"פ יש להם כמה נקודות משותפות.

ויהי' מהשי"ת רופא כל בשר ומפליא לעשות שיירפאו כאו"א מכל עניני צער וחסור בריאות וכו', כולל ג"כ הרפואה הכללית דעם ישראל כולו, וימים אלו ייהפכו לימי ששון ושמחה, ומועדים טובים.

(ממכתב כ"ה תמוז, תשל"ז)

לפלא קצת שלא קבלתי כל ידיעה כלל מהנעשה ע"ד תעמולת ה"רפואות" היגאץ, הגורו'ם והשייך לזה, לאחר שהודיעני כת"ר לפני כו"כ זמן שדיבר עדי"ו עם פרופ. . . ש"י (?) או שמסר לו הענין. ובטח יודע ש"נגע" זה מתפשט ר"ל ומה שקרה בצפת ומכתב הראל"צ וכו'. ועוד ועיקר – שהגיעתני ידיעה (חשאית) שיש קצינים בכירים בצה"ל שממליצים (כבר המליצו) עדי"ו בפקודות שלהם. ובאם ח"ו יש קורטוב אמת בהידיעה מובנות התוצאות, היל"ת.

(ממכתב כ"ט כסלו, תשל"ט)

מכתבו נתקבל ות"ח.

עיקר הבעי' – סכנה מידית (דכו"כ מבנ"י מקבלים עתה טיפול שמעורבים בו עניני ע"ז), שזמה ג"כ מובן שראשית הפעולה צ"ל הצלה מסכנה זו בהקדם, כיון שזהו נוגע בכל יום. ומהעצות והדרכים – שכאו"א שיש לו כבר רשיון לעסוק בכיו"ב יתענין במיוחד לטפל בכהנ"ל באופן הכשר, שישתדל וישתדלו אחרים שיפורסם שמטפל בזה וכו', ולהשפיע על כל הרופאים השייכים לשטח זה שיתענינו בטיפול זה ובפאציענטין אלה.

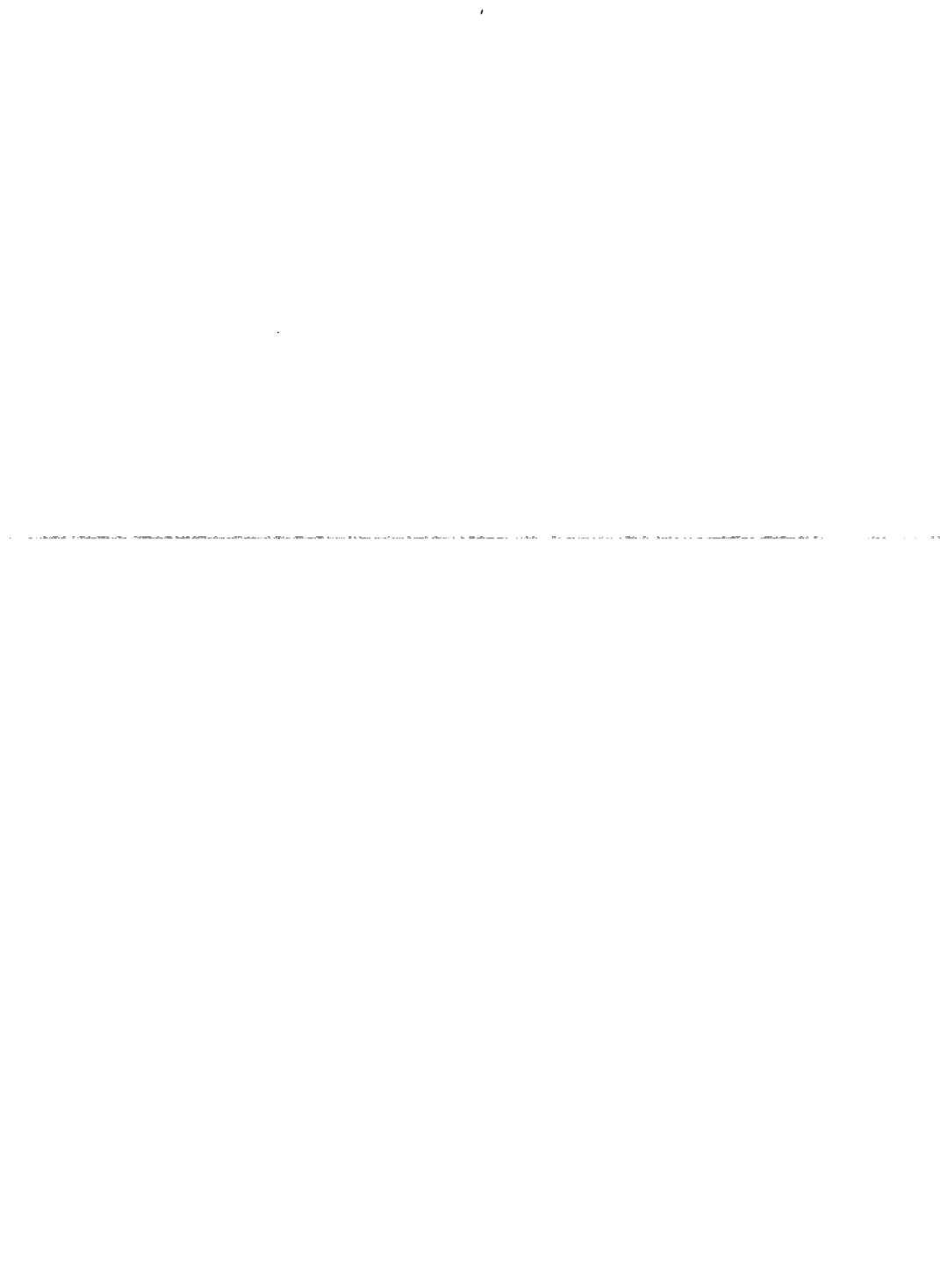
כן לקשר (אח"כ) הרופאים זב"ז – לסייע זא"ז באופני הטיפול, לעודד זא"ז וכיו"ב.

מחקר מעמיק בהטיפול, אינסטיטוט כללי וכיו"ב – טובים ונחוצים ביותר, אבל לזה צ"ל הכנה (אסיפת חומר מהמטפלים כבר ומאלה שיטפלו בזה, לימוד הספרות שכבר ישנה בזה, התייעצות בהמומחים בזה שבעולם ובכבוד המתאים לכאו"א).

ואי אפשר לעשותה בחפזון (שלא להרגיז המומחים, וכו') ויעשה צעד צעד,
משא"כ הנ"ל – שיפה שעה אחת קודם . . .
כן – לברר בארגון המדענים האורטודקסים כאן (בקרוב – קאנווענשן שלהם
השנתית) . . .

(ממכתב דשנת תשל"ט)

מפתחות

מפתח ענינים

אדם הראשון:

ע"ע עץ הדעת.

אדר:

242 (כריא ותקיף מזליי). 244 (כנ"ל). 246 (מרכיץ בשמחה, וכריא מזליי – גם באד"ר). 247 (חודש העיבור הוא אד"ר). 249 (כנ"ל 242). 251 (כנ"ל). 253 (כנ"ל 246). 254 (כנ"ל 247). 257 (מרכיץ בשמחה. מזלו דגים – וידגו לרוכ בקרב הארץ). 258 (דין מרכיץ בשמחה הוא גם באד"ר ולנשים). 265 (מרכיץ בשמחה גם באד"ר).

ז' אדר

217 (בר נולד משה).

אהבת ה':

211 (בכל מאדך). 236 (אהבת ה' אהבת התורה ואהבת ישראל). 267 (כנ"ל).

אהבת ואחדות ישראל:

150 (דוקא ע"י אחדות ראויים לעלות לפני ה'. אחדות מצד שרשם, והחידוש דהמשכת אחדות גם במקום התחלקותם). 243 (ע"י צדקה וגמ"ח). 245 (כנ"ל). 247 (כנ"ל). 249 (כנ"ל). 252 (כנ"ל). 254 (כנ"ל).

ע"ע אהבת ה'.

אולם:

ע"ע בית המקדש.

אומות העולם:

95 (אם בי"ג חייבין בכיבוד אב ואם).

ע"ע גוף ונפש. עבודה זרה.

אומות, ז' אומות:

68 (מלחמת האומות רומות על המלחמה

עם ז' מדרות הרעות).

אותיות פריטיים:

144 (י"ד בחי' חכמה).

אחדות:

151 (אמיתית האחדות וההתכללות היא

כשנמשכת במקום ההתחלקות). 152

א

אב ואם:

91 (מהג' שותפים בהולדה). 150 (עצם מציאות הולד הוא מהאב, וההתחלקות בכטן האם).
ע"ע כיבוד אב ואם.

אב, חודש:

301 (עשיית ניתוח מה טוב באלול ולא במנ"א).

אבות:

36 (אם ישראל נעשו לאומה מזמן האבות או מזמן מ"ת). 98 (מרכבה. ביטולם והחידוש דמ"ת). 122 (מרכבה).

אביב:

109 (פירושו בפשש"מ).

אבלות:

230 (אין מנהגינו שהאבל יורד לפני התיבה בליל ש"ק. הלימוד במשניות אותיות השם של הנפטר. בלימוד המשניות אם פרק אחד עולה לכל אותיות הנכפלות). 231 (אודות הקריאה בתורה ועלי' למפטיר. לימוד אותי' השם. לימוד משניות ולימוד פנימיה"ת. נתינת צדקה. כל המיקל באבל הלכה כמותו). 232 (לברך בסעודה ג' ולעבור לפנה"ת בשבת לפני יא"צ – אינו מנהגנו. בהתנהגות דיאצ"ט בר"ח כשחל באמצע האבלות).
ע"ע הילולא. קדיש.

אבנט:

ע"ע בגדי כהונה.

אברים:

271 (במספר רמ"ח).

אגדה:

21 (בכלל שליש במשנה).

אדם:

237 (חלקי דומם וצומח חי ומדבר

שבארם).

ע"ע עץ.

- ארבע אמות:** 228.
ארבע כוסות: ע"ע פסח.
ארבע פרשיות: 206 (אין מפסיקין בין פורים לפרה ובין פרה להחודש). 207 (אם פ' פרה מה"ת. פ' פרה ופ' החודש אם הם תקנה אחת המתחלקת לשתיים או שתי תקנות שונות). 209 (פ' פרה ופ' החודש).
ארון: 145 (מקום ארון אינו מן המדה). 195 (לא ה' בגדר כלי שרת. חסר בכית שני). 196 (ארון במקומו נגזז). ע"ע בית המקדש.
ארץ ישראל: 169 (בא"י השגחה אלקית בגילוי, בחו"ל בהסתר). 170 (א"י וחו"ל ע"ד נשמה וגוף). 234 (אף שאין להתיירא אבל לא לפרוש מן הצבור בענין לבישת מסכות גז כו'). 240 (שיפור חוקי השיפוט שיהיו ע"פ דין תורה). 255 (מענה לשאלת א' אם עדיף לנסוע לא"י או במקום זה לקנות ס"ת באותו ממון).
אתכפיא ואתהפכא: 152.
- ב**
- בגדי כהונה:** 153 (היתר כלאים בבגדי כהונה. אבנט. חושן ואפוד. כתונת). 154 (אם הוי לצורך כהנים או לצורך גוף העבודה). 155 (בסדר לבישת האבנט ומצנפת). 159 (אבנט של כה"ג ביהוה"פ. אבנט מקיף דיחידה. הרמז באורכו ל"ב אמה). ע"ע חושן.
בד: 159 (פשיטות הא"ס).
בחירה: 9 (ידיעה ובחירה). 13 (כנ"ל). 93 (ע"י
- (מעלת המשכת האחדות גם בהתחלקות דעלמא דפרודא). 158 (ע"י ביטול). ע"ע אהבת ואחדות ישראל. יח"ע ויחוו"ת. ישראל.
אחשוורוש: 161 (עונשו לרשתי. ע"ד הסעודה כרצון איש ואיש).
אילן: 84 (שלמות הצמיחה באילן יותר מכוריעה. אילן רומז על הצמיחה דתורה).
אימה: 65 (ההכדל דאימה ופחד).
אין עוד: 98 (ביטול דאין עוד, אין עוד מלבדו).
אכילה: 174 (אם אפשר בלי אכילה ושתי' ז' ימים). ע"ע דירה.
אליעזר, ר"א: 181 (במארו"ל שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו). 182 (בור סוד סאינו מאכר טיפה).
אלקים: 54 (לשון דיינים).
אמה: ע"ע ארבע אמות.
אמירה: 180 (במארו"ל כל האומר דבר בשם אומרו כו').
אסתר: 186 (בחי' מלכות).
אפוד: 146 (סדר כתיבת שמות השבטים על ב' האבנים). ע"ע חושן.
אפיקומן: ע"ע פסח.
אפר: 190 (הוא חלק העפר מן הד' יסודות).
אצילות ובי"ע: ע"ע נפש רוח נשמה ח"י.

באי כח אנ"ש כו'. אודות מקום העמדת הארון. לא לעשות שינויי מנהגים בביהכ"נ. ע"ד פרוכת בתוך הארון קודש). 261 (אודות הפרוכת בתוך הארון. השתדלות ע"ד מחיצה). 262 (מחיצה בביהכ"נ). 263 (כנ"ל. בהאיסור להתפלל בביהכ"נ שמשמשים במיקראפאן בשבת ויו"ט). 264 (להרבות בכתי כנסת על טהרת הקודש).

בית הלל ובית שמאי:

182 (החילוק בדיעותיהם ע"פ שורש נשמתם).

בית המדרש:

128 (מקדש מעט. דומה לקדושת ביהכ"נ).

בית המקדש:

57 (ושכנתי בתוכם). 123 (במארז"ל: שאינו זו לעולם. גניזת שערי. קדושתו לא בטלה). 125 (החיוב לעסוק בכניינו נוהג גם בזה"ז. הלימוד בהלכות וצורת הבית הוא חלק מגדר בנין ביהמ"ק). 126 (השוואתו לביהכ"נ לענין איסור איבוד וניתרון). 128 (מצות ועשו לי מקדש גוי ע"י קביעות מקום לתורה ולתפלה כו' בביתו הפרטי). 129 (ג' הקויין: תורה עבודה וגמ"ח – ענינם בביהמ"ק: הר המורי. לשכת הגזית. לשכת חשאיין). 130 (השתתפות גם נשים וקטנים בכנין ביהמ"ק. ביהמ"ק דלעתיד בנין נצחי). 136 (בסוגיא דכותל שבין הקדש לקדה"ק ואמה טרקסין כו'). 137 (הכל ככתב מיד ה' כו'). 138 (הפרוכת וגדרה). 140 (דביר). 141 (קדה"ק קדושתו נעלית שלא בערך. משכן וביהמ"ק – עראי וקבע. אולם). 144 (דביר. אם ההיכל ואולם ב' קדושות). 145 (קדה"ק למעלה מגדר גבול. מקום ארון אינו מן המדה). 195 (קדה"ק – קשר סתים דישראל עם סתים דקוב"ה, עזרה והיכל – קשר הגליא. גדול יהי כבוד הבית גוי. בכית שני חסרו ה' דכרים). 196 (דרגת השכינה שבבית שני). 198 (גילוי השכינה

בחירת האב ואם בהולדה ע"ז הם שותפים להקב"ה). 202 (בחירה אמיתית אינה מצד מעלת הנבחר). 210 (בחירה חפשית). 286 (בחירה חפשית בישראל). ע"ע גוף ונפש. ירושלים. ישראל.

בטחון:

2 (ע"ד יעקב ומשה שלא סמכו על ההבטחה). 3 (טעם להבטחון שיהי טוב בפועל הלא אפשר גרם החטא). 4 (במאמר הצ"צ: טראכט גוט וועט זיין גוט). 5 (גדר הבטחון). 6 (אין סתירה בין בטחון עם בקשת סיבות בדרך הטבע לבטל המניעות). 235 (בכל מצב – הבוטח בה' חסד יסובבנו). 321 (עוזר ברפואת הגוף). ע"ע רפואה.

ביטול:

13 (ביטול בתכלית הוא אמיתית ענין יצי"מ). 15 (בדרך מלמטל"ע, ובדרך מלמעל"ט). 83 (ע"י הביטול נעשה עליית וצמיחת הנשמה שלא בערך). 97 (ב' דרגות: ביטול שהאדם מכניע ומשפיל א"ע, וביטול בתכלית שבא ע"י גילוי נעלה). 99 (מעלת הביטול שע"י תורה מהביטול שע"י מצות). 101 (לימוה"ת וקיום המצות בלי המציאות שלו כ"א ע"ד מנפשי כרע). 158 (מביא לאחדות). ע"ע אין עוד. מתן תורה.

בין המצרים:

301 (דחיית ניתוח עד אחרי בין המצרים).

בית:

128 (מצות ועשו לי מקדש גוי גם בבית פרטי ע"י שקובע בו מקום מיוחד לתורה ולתפילה). 130 (מקדש מעט ע"י קביעות מקום בו לתורה ולתפילה וקביעות קופת צדקה).

בית הכנסת:

123 (מקדש מעט). 126 (בנין ביהכ"נ בכלל מצות בנין ביהמ"ק). 259 (חיזוק שיעורי תורה וקביעות עתים בביהכ"נ. עריכת מסיבה לציון כהונת המרא דאתרא). 260 (עניני הביהכ"נ ע"י הועד

ברית המועצות: ע"ע רוס"י.

ג

גאולה:

6 (בזכות הבטחון והקיווי). 15 (נגאלין בזכות הצפ"י לגאולה). 51 (גאולה העתידה תלוי" בגאולת כאו"א מישראל). 58 (לפי כל הסימנים שבש"ס דורנו זה הוא סוף זמן הגלות). 180 (במארז"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם). 204 (קשור עם ישראל שהם למעלה מגדריו הגבול דעולם). 254 ("קבץ" בגי' "בכל מכל כל").

גבאי:

ע"ע צדקה.

גבול ובל"ג:

145 (נמנע הנמנעות). 197 (אמיחית הבל"ג ביכולתו להתלבש גם במקום גשמי).

גוף ונפש:

94 (השתוות גופי ישראל וגופי אוה"ע). 170 (בנשמה נרגש אלקות, בגוף בהסתר. ע"ד א"י וחז"ל). 202 (בחירת העצמות היא בגוף וזה נקבע בפנימיות הגוף ע"י הנשמה). 237 (גם הגוף מכני" נכלל בחיי הרוח). 240 (כריאות הגוף ושלימותו מדרכי ה'). 272 (כנ"ל). 273 (ובנו בחרת בהגוף החומרי כו'). 274 (התעסקות עם הגוף ולא תעניות כו'). 319 (עזוב תעזוב עמו עם הגוף. ובנו בחרת בהגוף כו'. גוף אדם הישראלי קדוש הוא). ע"ע גלות. רפואה.

גזילה:

181 (באומר דבר שלא בשם אומרו). 182 (בדבר שאין בעה"ב מקפיד בו).

גיהנם:

241 (איך אפשר להיות התראה על העונש דגיהנם).

דמ"ת ודביהמ"ק). 200 (נצחיות קדושת המקדש). 201 (משכן שילה נק' ג"כ מנוחה. החילוק בין הבחירה בשילה והבחירה בירושלים). 258 (יסוד העולם. אבן שתי'). 265 (ע"ד הדלקת הנרות בכיהמ"ק).

ע"ע ארון. משכן.

בית הרפואה:

314 (השפעת הנמצא בבית הרפואה על הנמצאים אתו שם). ע"ע רפואה.

בית ספר:

219 (הדפסת חומר אודות נשיאי חב"ד עבור בתי הספר).

בית רבקה:

217 (מכתב לדינער במאנטריאל). 233 (מכ' לתלמידות המסיימות). 236 (חינוך הספוג אהבת ה' התורה וישראל).

בכור:

59 (בהדין דלא רצה לפדותו עורפו כו'). 62 (בדין הפודה פטר חמור של חברו). 63 (אם מקיימים המצוה ע"י נתינת הפטר חמור עצמו לכהן).

בכל זרכיך דעהו:

238.

בן נח:

ע"ע אומות העולם.

בנין:

257 (בנין של שמחה).

בעלי תשובה:

ע"ע צדיקים ובע"ת.

בריאות:

ע"ע גוף ונפש. רפואה.

בריאת העולם:

35 (בשביל ישראל ובשביל התורה).

ברית:

115 (כניסת אבותינו לברית בעת מ"ת כמילה הזאה וטבילה). 120 (ברית הקב"ה ובני" במ"ת. דרך כריתות ברית). 121 (כנ"ל). 122 (ברית בין הבתרים).

גלות:

170 (רק הגוף ניתן בגלות אבל לא הנשמה).

ע"ע גאולה.

גמילות חסדים:

242 (מעלחה. טוב לשמים טוב לבריות).

244 (כנ"ל). 246 (כנ"ל). 248 (כנ"ל). 251

(כנ"ל). 253 (כנ"ל). 255 (מעלח צדקה

לקרן גמ"ח).

גמרא:

ע"ע חלמוד.

גרפולוגיא:

ע"ע כתיבה.

גשמיות ורוחניות:

293 (אצל ישראל עניני הרוחניות

קודמים).

דירה בתחתונים:

190. 205.

ה**הבדלה:**

239 (אין עושים על חלב).

ע"ע שבת.

הבטחה:

ע"ע בטחון.

הבל:

ע"ע קין.

הבערה:

ע"ע שבת.

הגדה:

ע"ע פסח.

הולדה:

91 (מצד כח הא"ס ב"ה). 94 (כנ"ל. כמה

שנמצא גם כשאר הנבראים לא רק

בישראל).

ע"ע אב ואם.

הורים:

ע"ע אב ואם.

הזאה:

116 (בדין אין הזאה בלא טבילה).

החלטה:

12 (לפעמים בהחלטה בלבד נחשב כבר

כאילו עשה הדבר).

הילולא:

227 (יום הסתלקות הצדיק הוא יום

סגולה. ובפרט למי שזכה להכיר את

הצדיק). 232 (אין מנהגנו שבעל יאצי"ט

מברך בסעודה ג' ועובר לפני התיבה כליל

ש"ק ובמוצש"ק שלפני היאצי"ט. בהתנה

גות יאצי"ט בר"ח כשחל באמצע האכלות).

233 (חושבין מיום המיתה ולא הקבורה).

ע"ע אבלות. קדיש.

היתר עיסקא:

ע"ע רבית.

הלכה:

17 (אם מותר לפטוק מתוך הלכות

ד**דביר:**

ע"ע בית המקדש.

דברי קבלה:

42 (אם חל עליהם גדר תורה).

דגים:

ע"ע אדר.

דוד:

199 (קשר הבחירה ברוד והבחירה

בירושלים). 202 (נצחיותו ונצחיות

מלכותו מצד ביטולו). 255 (נעים זמירות

ישראל).

דורות:

ע"ע גאולה. מנין.

דיבור:

39 (בלימוה"ת. הרהור לאו כדיבור דמי).

330 (זהירות בדבור האסור והמאוס ודבור

הרשות).

דין תורה:

241 (הצורך להתדיין אצל המרא דאתרא).

ע"ע משפט.

דירה:

162 (דירתו של אדם במקום מזונוחיו).

התראה: פסוקות בלי טעמים). 182 (פסקי הדינים של תנאים ואמוראים ע"פ שורש נשמותיהם). 183 (לא בשמים היא). ע"ע דין תורה.

הלל:

168 (אמירתו על נס גלוי דוקא). 170 (מלשון בהלו נרו). ע"ע פורים.

הפטרה:

33 (מענין הפרשה).

הפסד:

62 (אם מניעת ריוח נקרא הפסד).

הפצה ושליחות:

37 (השתדלות גם אם התועלת רק למתי מעט). 44 (הפצת פנימיה"ת בע' לשון). 51 (לרדת ממדריגתו בשביל לקרב כ"א מישראל לתומ"צ). 114 (קביעות החומ"צ בהאדם הוא ע"י פעולתו על בני" שסביבו). 191 (תכלית עבודת הנשמה להאיר את העולם). 287 (זכות ההתעסקות). 294 (כ"א שלמד בשיבת ליובאוויטש הוא שליח כו'). 330 (זכות ההתעסקות בקירוב).

ע"ע חינוך.

הקהל:

245 (שנת הקהל. טף במצות הקהל).

הרהור:

ע"ע דיבור.

הריון:

ע"ע רפואה.

השפעה:

ע"ע הפצה ושליחות.

השקעה:

ע"ע נכסים.

התכללות:

156 (הרכבה והתכללות בקדושה).

התלבשות:

ע"ע מעבר והתלבשות.

התקשרות:

285 (צ"ל התקשרות אמיתית).

ו

ולד:

ע"ע אב ואם. הולדה.

וסת:

ע"ע רפואה.

ושתי:

ע"ע אחרור.

ז

זבולון:

322 (עבודת זבולון צ"ל בשמחה שמח זבולון בצאתך).

זמן:

175 (אם יש למעלה הגדר דהמשך הזמן).

זקן, זקנה:

87 (זקני ישראל בפסוק אם כולל גם הזקנות).

זריעה:

82 (נש"י בעוה"ז). 83 (הזורעים בדמעה, בירידת הנשמה בגוף ע"ז ברנה יקצורו). ע"ע צמיחה.

ח

חודש, ר"ח:

82 (בדיוק לשון „ראש" ולא „תחילת"). 239 (מולדנו הוא מולד האמצעי ולא האמיתי). 243 (מתחדשים כמותה כו' כבוד מלכותו). 248 (כנ"ל). 250 (כנ"ל).

חוץ לארץ:

ע"ע ארץ ישראל.

חושן:

149 (ע"ד החושן והאפוד אם הם לבוש אחד, וסדר לכישתם. סדרם של השכטים באבני החושן). 150 (אם עיקר הבגד הוא החושן או האפוד). 151 (חילוק בדרגת

ההתכללות דאבני החושן ואבני האפוד).
ע"ע בגדי כהונה.

חטא העגל:

268 (שלא עבר אהרן על על איסור ע"ז
כר).

חטא עץ הדעת:

ע"ע עץ הדעת.

חידוש:

ע"ע תורה שבכתב ותושבע"פ.

חינוך:

17 (לימוד ממס"ד דיוכבד ומרים שעי"ז
נולד משה). 228 («ריליז טיים» לילדי
ישראל). 277 (ענינה היא התעסקות
ברפואת הנפש, ובזכות זה זוכים לעניני
רפואה גשמית). 305 (זכות החינוך
משמש לצנור וכלי לברכת השי"ת). 324
(מענה לא' ע"ד להתייעץ עם רופא איך
להתנהג עם הבת. הוספה בהנהגת ההורים
ע"פ שו"ע מוסיף בברכת ה' להילדים).
ע"ע קטנים.

חכמה:

144 (ענינה ביטול בתכלית).

חנוכה:

155 (הצורך בנס אף דטומאה דחוי'
בצבור).

חט"ת:

282. 313.

ט**טבילה:**

ע"ע הזאה.

טבע:

ע"ע נס.

טברי':

312 (נסיעה לחמי טבריא).

טבת; כ"ז טבת

221 (חלוקת השי"ס).

טיולים:

228 (מכ' לשלול ע"ד עריכת טיולים עם
הבי"ס בימי סגולה).

יארצייט:

ע"ע הילולא.

יגיעה:

85 (בתורה. יגיעת ומצאת).

ידיעה:

ע"ע בחירה.

הוי', שם:

144 (אות י' בחי' חכ', ומובדלת משאר

האותיות).

יהודה ליוואי, המהר"ל מפראג:

222 (איזה ענינים בספריו הם מקור לכמה
מדברי אדה"ז בתניא).

יוכבד:

ע"ע נשים.

יום:

ע"ע שבוע.

יום הכפורים:

ע"ע מן.

יום טוב:

78 (ע"ד חיוב לח"מ בשבת ויו"ט). 81
(בחיוב בציעת הפת ולח"מ. חילוקים בענין
סעודת שבת וסעודת יו"ט. אם יש חיוב ג'
סעודות ביו"ט). 82 (ג' הרגלים נקבעו על
החבואה פסח בזמן האביב שבועות חג
הקציר סוכות בזמן האסיף). 83 (בטעם
שנק' רגלים ע"ש הקב"ע). 110 (ג' הרגלים
נקבעו על החבואה כו'). 208 (בדין
דשלשים יום קודם החג שואלין ודורשין
בהל' החג. חייב אדם לטהר אי"ע ברגל).

ע"ע מן.

יוסי, ר"י:

186 (בחי' מלכות).

יוסף יצחק, כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ:

43 (השתדל בענין תירגום פנימיה"ת לע'
לשון). 44 (שנת הארבעים להסתלקותו).
227 (ביקורו באה"ק). 229 (אודות מצב
בריאותו. רמז בשמו למספר שמונה). 247
(שנת הארבעים להסתלקותו). 249 (כנ"ל).
276 (ברכותיו נמשכות גם לאחר

כ

כהן:

257 (כהני בחשאי וברעותא דלכא).

כח ופועל:

314 (בהלשון: מהכח אל הפועל).

כיבוד אב ואם:

90 (טעמי המצוה. אם הוא ממצות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו. בדין אב שמחל על כבודו). 95 (אם המצוה נוהגת בב"נ).

כלאים:

153 (בגדר ודיני היתר כלאים בבגדי כהונה ובציצית). 156 (בטעם איסור שעטנז).

כנען:

67 (הוא שם כללי להאומות).

כסלו:

315 (תורש הנסים וגאולה ונצחון עניני חב"ד).

י"ט כסלו

221 (חלוקת הש"ס). 311 (עריכת התוועדות. פועל על כל הגוף והאברים).

כפר חב"ד:

272 (לשאלה ע"ד הרופא כו').

כשרות האכז"ש:

298 (שמירת כשרות מוסיף בכריאות). ע"ע שמיטה.

כתיבה:

221 (גילוי מהכת"י תכונות נפש הכותב).

ל

לב:

159 (מדריגת היחידה נאחזת בלב).

לוחות:

178 (לוחות ראשונות ולוחות שניות). 268 (ציור הלוחות צ"ל רבוע ולא עגול).

לוי, שבט לוי:

262 (בהם בחר ה' לשרת בקודש כו').

הסתלקותו. אמירת הקאפיטל תהלים שלו לאחר הסתלקותו). 296 (ענייתו לאחד שרצה לשמוע עצה רק ע"ד מסחר ולא עניני תומ"צ: מסחר שאתה המומחה ואין זה שייך אלי – תשאל בעצתי, ואילו בתומ"צ שזהו מעניני העיקריים כו').

יחודא עילאה ויחוו"ת:

152 (שמע ובשכמל"ו).

יחידה:

159. 227.

ע"ע מסירות נפש.

ימין ושמאל:

152 (התכללותם).

יעקב:

2 (יראתו – אף – שא"ל – הקב"ה – הנה – אנכי עמך).

יראה:

ע"ע פחד.

ירושלים:

199 (קשר הבחירה בירושלים והבחירה בדוד).

ירידה:

82 (ירידה צורך עליי). 204 (כנ"ל).

יריעות:

ע"ע משכן.

ישראל:

35 (כריאת העולם וכל המאורעות הם כשביל ישראל ובשביל התורה). 36 (אם ישראל נעשו לאומה מזמן האבות או מזמן מ"ת). 37 (מאורעות העולם גם אצל אוה"ע הם בשביל ישראל). 50 (אהבת הקב"ה לישראל). 94 (השתוות גופי ישראל עם גופי אה"ע בכדי שיהי ענין הבחירה). 94 (יש בהם כח הא"ס משא"כ במלאכים). 122 (אחדותם עם הקב"ה). 194 (התקשרות ישראל בקוב"ה סתים וגליא). 203 (מציאות נצחית). 204 (למעלה מגדרי גבול ועולם. בחירת העצמות בהם. פעולתם גאולה בעולם). ע"ע ושמות ישראל.

- לחם:**
162 (סעודה בכלל נק' לחם).
- לחם משנה:**
ע"ע יר"ט. שבת.
- לי:**
123 (כ"מ שנאמר לי אינו זו לעולם כו').
- לילה:**
239 (שיעור ראיתי כוכבים).
- לעתידי לבא:**
210 (משיח אתא לאתבא צדיקא בחיובאחא). 212 (מארז"ל הקב"ה עושה סעודה לצדיקים, ומארז"ל אין בו אכילה ושתי' כו').
- לשון הקודש:**
39 (הוא הלשון שבה ניתנה תורה). 88 (מסירת משה דברי ה' לישראל אם הי' בלה"ק).
- לשון הרע:**
6 (הדיבור מוציא הרע מהעלם לגילוי).
- לשונות:**
38 (ביאור התורה בע' לשון). 40 (לשון ארמי ניתנה מסיני. תיבות מלשונות העמים שנמצאים בתורה). 41 (קדושת ספרי קודש שנכתבו בלשונות אר"ע). 43 (תירגום פנימיה"ת לע' לשון. לשון אירית).
- לשם שמים:**
171 (כל מעשיך לשי"ש).
- מ**
- מבעיר:**
ע"ע שבת.
- מגילה:**
ע"ע פורים.
- מדות:**
ע"ע אומות, ד' אומות.
- מוצאי שבת:**
70 (בענין סעודת מלוה מלכה אם היא חובה, וגדרה). 75 (הנאת העצם לזו
- מסעודת מוצ"ש). 76 (המשכת הכח דשבת בסעודה של חול).
- מזבח:**
99 (מזבח אדמה מורה על הענוה ושפלות). 265 (לבו של כאו"א).
- מזוזה:**
298 (בריקת המזוזות). 313 (כנ"ל). 323 (כנ"ל).
- ע"ע רפואה.
- מחיצה:**
ע"ע בית הכנסת.
- מחשבה:**
4 (במאמר הצ"צ: טראכט גוט וועט זיין גוט).
- ע"ע דיבור.
- מילה:**
118 (אות ברית). 315 (סיפור מהצ"צ ששאלוהו באיזה מוהל לבחור אם את זה היודע הכוונות כו' ואמר לבחור בהפשוט כי העיקר הבהר"מ).
- מיתה, הסתלקות:**
175 (אם שייך זמן למעלה לאחר הסתלקות).
- ע"ע הילולא.
- מלאכים:**
94 (אין בהם כח הולדה. מלאכים ונשמות). 172 (במלאכים דאברהם אם אכלו ושתי ממש). 177 (גדר אכו"ש שלהם).
- מלחמה:**
37 (מלחמת ד' שנים כו' בכדי שיצא מזה ניגון לצדיק א' בעבודתו את ה').
- ע"ע ארץ ישראל.
- מלך:**
84 (תכלית הביטול. ענינו להמשיך ביטול בבני". משכמו ומעלה כו'). 99 (מאן מלכי רבנן). 100 (עבד מלך מלך). 163 (ברין מלך שמחל על כבודו).
- מלכות, ספי':**
186 (סופא דכל דריגין. לית לה מגרמה כלום).

מלמטה למעלה ומלמעלמ"ט:

212 (מעלת כ"א מהם).

ממון:

ע"ע נכסים.

מן:

72 (ירידתו בבורק. מזון שתי סעודות). 73 (שני העומר דע"ש. ברכו במן וקדשו במן). 77 (במה שלא ירד המן בשכת ויו"ט וירוהכ"פ). 177 (אם הוא אכילת מלאכי השרת). 234 (הברל החשבון דזמן אכילת המן לאחר מות משה).

מנהג:

172 (בהדין דאל ישנה אדם מן המנהג).

מנורה:

ע"ע בית המקדש.

מנחם מענדל, כ"ק אדמו"ר הצ"צ:

219 (שנת המאה להסתלקותו). 315 (סיפור ששאלוהו באיזה מוהל לבחור אם את זה הירודע הכוונות כו' ואמר לבחור בהפשוט כי העיקר הכפוי"מ).

מנין:

217 (במנין שנים ודורות צריך לדקדק ע"ד שנים מקוטעות וכן אם הכוונה בשנה ק"ל (לדוגמא) או לאחר שעברו ק"ל שנה).

מסירות נפש:

190 (נקודה פשוטה שלמעלה מהתחלקות). ע"ע יחידה.

מספרים:

42 (מ' שנה). 44 (ע' לשון. מ' שנה). 56 (ד' שמות). 57 (מ' שנה). 135 (י; י"א). 151 (כ"ה). 218 (ק"נ שנה). 219 (שנת הק'). 239 (ח; י"ג; ק"נ שנה). 247 (מ' שנה). 249 (כנ"ל).

מעבר והתלבשות:

193 (בהשראת השכינה במשכן).

מצוה:

70 (בלשון מצוה מן המוכרח).

ע"ע תורה ומצות.

מצנפת:

ע"ע בגדי כהונה.

מצרים, יצי"מ:

8 (יצי"מ בשביל קבלת התורה). 10 (הזמן שנתבשרו על מ"ת: בהוציאך את העם גו'). 11 (זמני המכות). 13 (בטעם שנענשו המצרים אף שגזרו ועבדו וענו אותם. יציאה ממצרים וגבולים גם דקדושה. ענינה ביטול בתכלית להקב"ה). 26 (בפרטי הנסים דמכת שחין). 31 (מטרת המכות דמצרים). 33 (מכות מצרים טעמם וסיבתם). 45 (בהדילוג ופסיחה על בתי ישראל). 48 (בעצם היום הזה. הבחנת הקב"ה בעצמו בין בכורי מצרים ובכורי ישראל). 49 (הגאולה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו). 51 (לא ע"י מלאך כו'). 57 (החידוש שנעשה בישראל ביצי"מ אף שגם לפני"ז היו אומה כפ"ע. כור הברזל). 109 (זמני המכות). 112 (ע"ד זכירת יצי"מ כל השנה). 113 (זכירת יצי"מ יסוד גדול כו'. הזכרון צריך להיות בתוקף עד שיפעל על סביבתו). 114 (בכל דור כו'. יציאה ממצרים). 217 (אורך זמן מכות מצרים).

ע"ע קריעת ים סוף.

מקיף ופנימי:

50 (אהבת הקב"ה לישראל מצד בחי המקיף).

מקרא משנה תלמוד:

224 (סדר הלימוד למתחיל צ"ל מקרא ואח"כ משנה ואח"כ תלמוד, ואח"ז יכול להיות במקום שלבו חפץ).

מרים:

ע"ע נשים.

משה:

2 (במארז"ל שא"ל הקב"ה כי אהי עמך ולכסוף נתיירא). 8 (מליץ על ישראל). 40 (כל עניני התורה נמסרו לבני" ע"י משה). 174 (הגדר של העדר האכור"ש בהר אם נשתנה טבע גופו וכו'). 175 (ביטול גופו הי מצד נשמחו ולא מצד גופו). 179 (קרן

אבותינו לברית בעת מ"ת במילה הזאה וטבילה. 122 (תכלית היחוד עם בני". חידוש היחוד דמ"ת על היחוד דהאבות). 272 (כל ישראל היו בריאים ושלמים). 319 (כנ"ל). ע"ע בית המקדש.

עור פניו. 217 (שנת עמידתו לפני פרעה. הולדתו מתוך מס"נ דיוכבד ומרים). 234 (הסתלקותו בשבת או בע"ש. כתיבתו התורה).

משה, הרמב"ן

195 (כולל בפירושו דברים מסודות התורה).

משכן:

123 (גניזתו). 131 (אופן הנחת היריעות על המשכן. ע"ד עובי הקרשים). 135 (החילוק הפנימי בין עשר יריעות התחתונות וי"א יריעות עזים). 192 (אם עיקר החפץ במשכן הוא הארון או הקרבנות. ע"ד זמן ציווי המשכן. אם עשיית הארון וכפורת נמנה במצוה בפ"ע). 193 (אופן השראת השכינה במשכן בדרך מעבר או בדרך התלבשות). 211 (באחד בניסן הוקם המשכן. אם נדבת המשכן היתה קודם חטא העגל). ע"ע בית המקדש. שבת.

משנה:

17 (בלשון אדה"ז ע"ד לימוד המשניות עם פירושיהן). 22 (ע"ד לימוד שלישי במשנה). 28 (פירוש לשון רש"י שמביא כמה פעמים „יש בלשון משנה וכיו"ב). ע"ע מקרא משנה תלמוד.

משנה תורה:

ראה במפתח הפסוקים לר"פ דברים.

משפט:

240 (שיפור חוקי השיפוט בא"י שיהיו ע"פ ד"ת). ע"ע דין תורה.

מתן תורה:

9 (כפה עליהם הר כניגית). 12 (שכחם של ישראל שקיבלו התורה. כפה עליהם הר כניגית). 14 (כפה עליהם הר כניגית). 36 (אם ישראל נעשו לאומה מזמן מ"ת או מזמן האבות). 96 (ציווי לא תעשון אחי כו' מיד לאהר מ"ת). 97 (פעולתו ביטול בישראל ובעולם). 98 (חידוש בהביטול דמ"ת על הביטול דאבות). 115 (כניסת

נ

נבואה:

1 (בענין הבטחה בבשו"ט ע"י נביא שא"א שתתבטל). 55 (הוא דבר ה' אבל מתלבש בדעתו ובסגנונו של הנביא).

נבוכדנאצר:

36 (נבואת יחזקאל על כיבוש נ"נ את מצרים).

נהר סמבטיון:

239

נזיקין:

102 (כדין שור מועד שנמכר אם רשות משנה). 103 (גדר העדאה בכעלים בשור מועד).

ניסן:

82 (בא' בניסן ר"ה למלכים ולרגלים). 211 (בא' בניסן הוקם המשכן).

ניתוח:

ע"ע רפואה.

נכסים:

256 (מענה לא' ע"ד השגת הלואה ע"מ להשקיע בנכסים).

נמנע הנמנעות:

145

נס:

168 (נסים המלוכשים בטבע. גם טבע הוא נס). 250 (הנהגה נסית).

נסיונות:

6 (ע"י בחתון בה' הם בטלים).

נפש האלקית ונפש הבהמית:

107 (כפיפת הנה"ב והפיכתו לטוב. נה"ב שבישראל מקי"נ).

- נפש רוח נשמה ח"י:**
 227 (כנגד עולמות אבי"ע ועולמות הא"ס).
נצחיות:
 175 (ג. דצבא השמים). 200 (ג. דירושלים).
 ע"ע ביהמ"ק. דוד. ישראל.
נרות שבת קודש:
 276 (הפרשה לצדקת רמבעה"נ לפני הדלקה"ג). 310 (צדקה לפני הדלקה"ג). 313 (כנ"ל). 329 (כנ"ל).
נשיאי חב"ד:
 227 (כהר' אמות הקרובים לראש ההר מרגישים כו'). 333 (כתיבה להם בשו"ט ע"ד הפצת המעיינות כו').
 ע"ע הילולא.
נשים:

- סימנים:**
 206 (סימנים שבדברי חז"ל יש שייכות בתוכן בין הסימן להדבר שעליו ניתן הסימן).
סמבטיון:
 ע"ע נהר.
ספירת העומר:
 10 (מצד ההכנה וצפוי למ"ת).
ספרי:
 295 (ספריית ליובאוויטש).
ספרים:
 220 (התעסקות גדולה בהדפסת הכת"י של מאמרי אדה"ז). 240 (מכון להדפסת ספרים).
 ע"ע שניאור-זלמן, אדה"ז.

ע

- עבד:**
 13 (לי בני"י עבדים). 15 (מוכר עצמו, ומכרוהו ביי"י). 170 (ישראל – עבדי ה').
עבודה זרה:
 92 (טעם שהחשיבו אה"ע כוכבים ומזלות וטעוהם). 96 (ציווי לא תעשון אתי כו' מיד לאחר מ"ת). 267 (בפנימיות הו"ע האומר שיש אתר פנוי מיני"). 268 (בעשיית אהרן העגל. ובדין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו).
עגל:
 ע"ע חטא העגל.
עולם:
 ע"ע בריאת העולם.
עולם הבא:
 177 (אין בו אכילה ושתי' כו'). 178 (עולם הנשמות בגופים). 212 (אין בו אכילה ושתי' כו').
עירובי תחומין:
 ע"ע שבת.
עליון ותחתון:
 ע"ע מלמטה למעלה ומלמעל למ"ט.

- 217 (לימוד ממס"ע דיוכבר ומרים שע"ז נולד משה). 218 (עקרת הבית). 233 (בכמה ענינים להן שליחות ותפקידים מיוחדים יתר על הגברים). 236 (הזכות ואחריות של בניית בית בישראל). 258 (אף הן היו באותו הנס – דחודש אדר).

נשמות ישראל:

- 82 (ירידה צורך עלי"). 170 (לא נמסרו לגלות). 189 (עליית הנשמה באהבה כרשפי אש). 204 (ירידה צורך עלי"). 210 (ירידתה למטה וריחוקה מדביקותה בו ית').
 ע"ע גוף ונפש.

ס

סדר:

- 231 (מעלת לימוד לפי הסדר וגם בחושבע"פ כו'). 322 (נחיצות סדר חיים מסודרים. בלתי סדר מפריע לקיום התומי"צ. עצת רופא להשקיט מהתרגשות).
 ע"ע פנימיה"ת.
סוכות:
 84 (ע"ד שמחה דחה"ס יותר מבשאר יו"ט).
 ע"ע יום טוב.

של מרדכי ותשב"ר, ועד"ז בהגזירה
דדורנו). 267 (חינוך ילדים במצות מתנות
לאביונים).

ע"ע אשורוש.

פחד:

65 (במאחז"ל פחד על הקרובים כו').
החילוק דפחד ואימה). 68 (בהחילוק
דפחד ומורא).

פנימיות התורה:

220 (המאמרים שמלפני פטרבורג). 224
(הסדר בלימוד בתורת חב"ד הוא נחוץ
למתחיל אבל אח"כ יכול ללמוד בתורה זו
במקום שלבו חפץ). 231 (אילנא דחיי.
מהפך עה"ד לעה"ח). 267 (מיסודי תורת
החסידות היא התאחדות אהבת ה' אהבת
התורה ואהבת ישראל). 277 (חידוש דרך
החסידות על דרך המוסר – ההדגשה על
רום ויוקר הנפש. קשור עם רפואת הנפש
ורפואת הגוף). 314 (מאור שבתורה). 316
(פנימיה"ת כסגולה לבריאות העיניים).
ע"ע משה, רמב"ן.

פסח:

50 (בלי ההגדה: לא ע"י מלאך כו', אילו
הי' שם לא הי' נגאל). 113 (קביעתו
במועד האביב). 171 (נסים גלויים,
משא"כ נס פורים). 206 (ארבע כוסות: בין
כוס ג' לד' לא ישתה). 208 (ארבע כוסות:
כל אחת מצוה באפי נפשה היא). 209
(גירות עם ישראל ביצי"מ. יצי"מ רומז
לעבודת הצדיקים). 212 (בסדר ההגדה:
חציו הא' עניני גאולת מצרים וחציו הב'
שייך לגאולה העתידה. בפסקא: שפוך
חמתך כו'. אפיקומן זכר לפסח או למצה
הנאכלת עם הפסח).
ע"ע יום טוב.

פרה אדומה:

209 (רומז לעבודת בע"ח).

פרעה:

34 (טעם הכבוד לכו').

פרשת החודש, פרה:

ע"ע ארבע פרשיות.

עמלק:

67 (אם נפל פחד עליהם בעת קי"ס).

ענוה:

99 (מזבח אדמה מורה על הענוה
ושפלות).

עץ:

235 (הארם עץ השדה). 236 (כנ"ל). 237
(כנ"ל).
ע"ע אילן.

עץ הדעת:

75 (תכלית בריאתו לא רק לנסיון, כ"א
בכדי שהאדם יפכו ויעלהו למע' מענין
המיתה. אם הי' אדה"ר ממתין ג' שעות
כו'). 231 (ע"י פנימיה"ת מהפך עה"ד
לעה"ח).

ערב שבת:

ע"ע שבת.

עריפה:

59 (פירושו וגדרו).

עשו:

91 (היירד בכבוד אביו).

עתיד:

62 (בלימוד ע"ד הפשט מצינו בכ"מ
בתורה שמתחשבים בהווה במה שיקרה
בעתיד).
ע"ע שכר ועונש.

פ

פורים:

165 (קיימו מה שקיבלו כבר במ"ת.
בהחייב לבסומי ביין. שמחה למע'
ממדידה והגבלה). 166 (כל המועדים
בטלים לגבי שמחת פורים). 167 (בטעם
תקנת קריאת המגילה. מה שאין אומרים
הלל בפורים). 168 (נס המלוכש בטבע).
170 (שמחת פורים ע"י משתה – שמחה
גשמית. נס פורים שייך להגופים). 171
(מיסמך הנסים גלויים דגאולת פסח
לגאולת פורים). 265 (שמחה דפורים
קטן). 266 (ביטול הגזירה ע"י לימוה"ת

צ

צבא:

226 (הנחת תפילין עם אנשי הצבא). 336
(צה"ל).

צבאות:

53 (בטעם שישראל נקרא בשם זה
ביצ"מ. אם הוא מהשמות שאינם
נמחקים). 56 (לפי מעשי אני נקרא כו'
כשעושה מלחמה עם הרשעים).

צדיקים:

211 (נמלך בנשמותיהן של צדיקים).

צדיקים ובע"ת:

196 (מעלת בע"ת – אור עצמי). 209
(התכללות ב' העבודות דצדיקים ובע"ת).
210 (מי גדול ממי. הכדל בין תשובת ה'
צדיקים בזה"ז ותשובת הצדיקים דלעת"ל).

צדקה:

129 (לשכת חשאין שבביהמ"ק). 231
(לפני תפילת שחרית ומנחה. צדקה
במיוחד בימי אבלות). 242 (בממונו גופו
ונפשו. שקולה כנגד כל המצות. מעלת
גבאי צדקה. מאחדת את ישראל). 244
(כנ"ל). 246 (כנ"ל). 248 (מעלת גבאי
צדקה). 249 (בממונו גופו ונפשו. שקולה
כנגד כל המצות. מאחדת את בני"י). 251
(כנ"ל 242). 253 (כנ"ל). 255 (מענה לא'
אם עדיף לנסוע לא"י או במקום זה לקנות
ס"ת). 267 (גודל הערך החינוכי בהרגלת
ילדים לצדקה). 276 (צדקת רמבעה"נ
לפני הדלקת הנרות). 299 (לא לחזור בו
מהבטחה לצדקה בעת חליו). 310 (צדקה
לפני הדלקה"נ). 313 (כנ"ל). 329 (כנ"ל).
331 (איך רצוי להתנות דכשיתרפא יתן
צדקה כו' אלא צריך לעשות וביחד עם זה
להתפלל על הרפואה).
ע"ע גמילות חסדים.

ציצית:

153 (היתר כלאים בציצית). 159 (תוכנה
מסירה ונתינה כללית להקב"ה מצד עצם
נפשו).

צמיחה:

82 (ע"י ביטול ורקבון הזריעה. לא החטה
הנורעת כ"א התהוות חדשה). 84
(שלימות הצמיחה כנטיעת אילן יותר
מבזריעה).
ע"ע זריעה.

ק

קביעות עתים:

ע"ע תורה.

קבלת עול:

ע"ע ביטול.

קדיש:

230 (מנהג אבל-בט"ז-קדישים-במעל"ע).
232 (הקדיש שלאחר מזמור שיר ליוה"ש
אומרים כשחל היאצ"ט בועש"ק או
בש"ק). 233 (זמן סיום י"א חודש. קדיש
בזמן י"א חודש אזלינן בחר הזמן דמקום
הפטירה ולא שבמקום האבלים).

קדש הקדשים:

ע"ע בית המקדש.

קטנים:

266 (ביטול הגזירות ע"י לימורה"ת של
קטנים). 267 (חינוך קטנים בצדקה).

קידוש:

239 (איך עושים על חלב).

ע"ע שבת.

קין:

156 (קין והבל קרבנם צמר ופשתים –
כלאים).

קירוב:

ע"ע הפצה ושליחות.

קנדה:

ע"ע בית רבקה.

קנין:

ע"ע ארבע אמות.

קרבנות:

118 (הכניסה לברית בעת מ"ת ע"י
הרצאת דמים). 120 (עולה ושלמים).

271 (הרופא צריך ג"כ לעודד את הרוח. במרז"ל חזקי' גזו ספר רפואות. נתנה תורה רשות וכח לרופא לרפאות. רפואת הגוף תלוי ברפואת הנפש. אפשרות עקירת החולי מעיקרו). 272 (כנ"ל. אופן הכי נעלה ברפואה היא כל המחלה גוי לא אשים עליך). 273 (התורה נתנה רשות לרופא לרפאות. עיסוק בעניני רפואה אינו בזבוז זמן כ"א אדרבה. השמיעה לרופא הוא מדיני התורה וצריך להעשות מתוך שמחה). 274 (התורה נתנה כו'. לשמוע בקול הרופא כי הוא רק שליח. ציות להרופא גם אם אין החולה מבין). 275 (כנ"ל. ללכת לבית הרפואה ע"פ ציווי הרופא). 276 (זהירות בנרות שבת וצדקה. לא להעסיק מחשבתו אודות המיחושים כ"א למלאות הוראת הרופא. לפעול ע"פ התייעצות שני רופאים מומחים). 277 (צ"ל רופא מומחה לאתו מיחוש. תרופות חדשות צריכים זהירות יתירה. לצורך בריאות לפעמים צריך למעט בלימוד בכדי להתעסק בעבודה גופנית. רפואת הנפש ורפואת הגוף. סממנים מרים וסממנים מתוקים – בכריאות הנפש). 278 (אין מבדילים בין רופא מבנ"י או א"י. לשאול עוד דעת רופא מומחה. הפתרון כשיש דעות חלוקות בין הרופאים. מענה ע"ד שליחת תיאור המצב למוסד מחקרי). 279 (לפעמים צריך רופא כללי אף שאיננו מומחה כ"כ. כשיש דעות חלוקות בין הרופאים). 280 (התייעצות רופאים ממדינות שונות. ע"ד ניתוח בלב. כדעה אחידה דב' רופאים מומחים. פרט השייך לשו"ע צריך חו"י רב). 281 (אצל רופא שיש למוטפל בו אימון יותר. הרופא אינו אלא שלוחו של הקב"ה. ע"י התחזקות באמונה ובטחון ובקיום המצות). 282 (התורה נתנה רשות לרופא לרפאות ולא לפעול נמכת רוח. התחזקות בכטחון. ע"ד דיעטא צמחונית). 283 (התחזקות

קרוב ורחוק:

68 (ענין קרוב ורחוק בעבודת בירור הז' מדות רעות).

קריאת שמע:

151 (שמע ובשכמל"ו, יח"ע ויח"ת. רמו בהכ"ה אותיות).

קריעת ים סוף:

57 (ראתה שפחה על הים כו'. ע"ד הגילוי דמ"ת). 66 (השירה נאמרה ברוה"ק).

קרשים:

ע"ע משכן.

ר**ראש חודש:**

ע"ע חודש.

רב ותלמיד:

180 (בדין לומר דבר בשם אומרו). 183 (בדין הרב שמחל על כבודו כו').

רבית:

256 (נוסח שטר היתר עיסקא).

רבנים:

259 (עריכת מסיכה לציון כהונת המרא דאתרא).

ע"ע דין תורה.

רבקה, הרבנית אם כ"ק אדמו"ר**הזקן:**

218.

רוב:

174 (תורה על הרוב תדבר).

רוחניות:

ע"ע גשמיות ורוחניות.

רוסי':

334 (אופן שליחת תרופות לשם).

רעפארס:

262 (יורדים מדחי אל דחי). 263 (איסור להתפלל בביהכ"נ שמשתמשים במיקראפאן בשבת ויר"ט).

רפואה:

229 (רפואה בשמינית). 236 (קיום הוראת הרופא). 257 (בריאות קשור עם שמחה).

שבטחון). 284 (כנ"ל. לפעמים מיותר לעשות בדיקות מסוכנות. כדעת ב' רופאים). 285 (כנ"ל. לחזק הבטחון ושמחה ולא להתפתות לעצת היצר). 286 (לא להעסיק מחשבתו כ"א למלאות הוראת הרופא. התורה נתנה כו' לרפאות, אבל לא לפעול נמיכת הרוח. מילוי הוראת רופאים מומחים). 287 (חיזוק הבטחון ושמחה. לא להעסיק מחשבתו כ"א היסח הדעת ומילוי הוראת הרופא). 288 (סדרים באכילה ושתי'. תומ"צ ורפואת הנפש מביאים רפואת הגוף. הנחת תפילין. לרופא להבין יותר את נחיצות התומ"צ לרפואת הגוף). 289 (ע"י זהירות בנרות. שבת. וצדקה. הרפואה. העיקרית הוא צדקה ומעש"ט). 290 (על הרופא לעורר גם על רפואת הנשמה. ע"ד ניתוח הפראסטאט. חשיבות סבר פנים יפות של הרופא). 291 (על הרופא עיניים לפעול גם לפקוח עיניים עיוורות בנוגע לאור התורה. פעולת הרופא גם על בריאות הנפש). 292 (רפואת הנפש והגוף. קשר עם תפילין). 293 (חשיבות סבר פנים יפות של הרופא. רפואת הגוף ורפואת הנפש). 294 (השפעה בעניני תומ"צ על סטורנטים לרפואה). 295 (עשיית „קאמפרעסען“ רפואת הגוף ורפואת הנשמה. רפואת הנפש קשורה במדת ההתקשרות שלה לתורה). 296 (ע"ד עשיית בדיקות. זהירות בפת של שחרית. נתנה תורה כח ורשות לרופא לרפאות. קירוב ליהדות את אלו הנמצאים עמו בבית הרפואה). 297 (מענה לא' שלא הי' שבע רצון מרפא' מסויים. ע"י דיוק בהנחת תפילין. ע"ד „סקיצאפעניא“ מענה לא' ע"ד קושי בהנשימה, זהירות בק"ש שעל המטה. עש"י בדרך הטבע). 298 (לעצבות וכעס: צדקה ככ"י, לימוד שער הבטחון בחוכת הלכות, בדיקת המזוזות. שמירת כשרות האכילה. לא לשגוג בעניני שמיטה). 299 (כשרות. הנחת תפילין בדקות. לא

שאינו רגוע בבית הרפואה: תניא ומזווה בדוקה. לא לחזור בו מהבטחה לצדקה בעת חליו). 300 (דחיית ניתוח. שמירת דיעטא). 301 (כנ"ל. בספק אם לעשות ניתוח. לא בעש"ק כ"א קרוב לתחלת השבוע. דחיית ניתוח עד אלול. דחי' עד אחרי בין המצרים. ע"פ התייעצות רופאים מומחים). 302 (שלילת בדיקות מסוכנות. ע"ד ניתוח להוציא בלוטה. ע"ד ניתוח שקדים). 303 (ע"ד ניתוח שקדים. התורה נתנה רשות לרופא כו'. בטחון). 304 (תרופה כשחלל א' מקנה הריאה דק יותר מהרגיל. ניתוח מרידין. ניתוח טומאר. כהחלטת שני או שלשה רופאים). 305 (ניתוח וטיפולים. בשכר). 306 (ניתוח לאבנים בכליות. כעצת רופא יידר). 307 (אודות מאלע. בחילוקי דיעות בין הרופאים. ניתוח דיסקוס. ניתוח לובוטומי). 308 (התייעצות רופאים. ניתוח רק כשא"א באופן אחר. ניתוח לובוטומי. שינויים בטיפולים משנה לשנה). 309 (ניתוח פוגע בחלק מחיים הנפשיים של המנותח. שלילת ניתוח הקטנת הקיבה בגלל הורדת משקל. אם להעדיף ניתוח או הקרנות). 310 (החלטת שני רופאים ובהסכם רב (על ניתוח). נתינת צדקה לפני הדלקה"נ. טיפול הקרנות בראש. טיפול בקאמפרעסין). 311 (זהירות בניתוח לא לגנוע בעצבים. התכונות בהשגחה פרטית כו' מחליש הדמיון והכאבים. טיפול קיראפראקטיק). 312 (טיפול קיראפראקטיק לילד שפסק לדבר. הוספה בתומ"צ מוסיף בברכות השי"ת. נסיעה לחמי טבריא). 313 (טיפולים למיחושים ברגליים. התייעצות שני רופאים מומחים. צדקה לפני הדלקה"נ. בדיקת המזוזות. טיפול בגידי הרגליים בימי ההיריון). 314 (בעניני אולקוס מועיל דיעטא ומנוחת הנפש. ע"פ שני רופאים מומחים. נסיעה לניתוח לעיר אחרת. התורה נתנה רשות וכח לרופא כו'.

קודם הדלקה"ע). 330 (תרופת הידרא קארטיזאן. להרכות בדבור של מצוה. תרופת מטקורטן. טיפול באינסולין והלם). 331 (טיפול באינסולין והלם, או בכדורים (תוצרת שווייץ כו'). אין רצוי להתנות דכשיתרפא יתן צדקה כו' אלא צריך לעשות וביחד עם זה להתפלל על הרפואה). 332 (זריקת לחיסון). 333 (תרופות טאפראניל במקום זריקות. הערות על מונוגרפיא. אופן למנוע אומיניטעט כו'. בטיפול ובתרופות צריך לנצל רק התוצאות הכי חדשות). 334 (רפואת הנפש ורפואת הגוף. כדורים מסויימים שצריך כנטילתם השגחה על הלחץ דם כו'. ע"ד שליחת תרופות לרוסי וירחונים של אגודת הרופאים). 335 (טיפול בכדורים (כנ"ל 331) בהשגחת הרפוא דוקא. טיפול במדיטציי באופן הכשר). 336 (טיפול במדיטציי כנ"ל). ע"ע נשיאי חב"ד.

רצוא ושוב:

- 190 (תכלית הרצוא הוא השוב).
רשות, עבודה בדברי הרשות:
 171 (כל מעשיך לש"ש).

ש

שבוע:

- 242 (שלישי: הוכפל בו כי טוב). 244
 (כנ"ל). 246 (כנ"ל). 248 (כנ"ל). 251
 (כנ"ל). 253 (כנ"ל).

שבועות, חה"ש:

ע"ע יום טוב.

שבת:

יו"ד שבת

- 58 (שנת הארבעים ההילולא). 228 (אין ענינו דיו"ד שבת לטוילים לשם טיול).
 247 (שנת הארבעים ההילולא). 249
 (כנ"ל).
 ע"ע מספרים (מ').

השפעת הנמצא בבית הרפואה על הנמצאים אתו (שם). 315 (ניתוח קאטארעק. נסיעה למדינה אחרת בשביל ניתוח. במקום ספק באיזה רופא לבחור. חלישות הראי"). 316 (בריאות העיניים. זהירות בקידוש והבדלה. הוספה בלימוד). 317 (כנ"ל. מיחוש באזנים). 318 (טיפול בשיניים. כשהדיעות חלוקות בין הרופאים. ע"ד מחלת העור סאראיאסיס). 319 (ע"פ עצת רופאים מומחים, ולא כסתם יריד שאומרים עליו שהוא מומחה. ע"ד לחץ הדם. עוזב תעוזב גו' ובשמחה). 320 (אויסשלאג. אלרגיות. אפילפסי. גמגום בדבור). 321 (גמגום בדבור. התחזקות בלימוה"ת ובכטחון. מיחוש בהקנה. ענין הקשור בעצבים שאלה ברופא והיסח הדעת). 322 (פורונקול. נייערווין. הפרעות בשינה. סדרים כאכילה ושת"י). 323 (הפרעות בשינה. צדקה ובדיקת מזוזות ותפילין, שיעור תהלים החדש, שינה בט"ק. שאלה ברופא והיסח הדעת. עצות למניעת הרטבת ילד בשינה). 324 (בכלל טיפול נפשי צ"ל ייעוץ להיסח הדעת. היסח הדעת ע"י התעסקות בעשיית טובה להזולת. מענה לא' ע"ד התייעצות עם רופא באופן ההתנהגות עם הבת). 325 (טיפולים לבעיות פסיכולוגיים אצל ילדים. היסח הדעת והתעסקות פיזית. לא להתייאש ולא להרפות מהשפעה באופן המתאים). 326 (השפעה עקיפה עדיף מאשר השפעה במישרין. להזדר בטיפול פסיכולוגי שיהי' כדרכים ישרים ואמונה בה' כו', היפך שיטת המייסד כו'. התייעצות עם רופא נערווין). 327 (ע"ד מחלת עצבים שמתחדשים תכופות אופני טיפולים ותרופות. ע"ד מסירת בת למוסד לטיפול מיוחד). 328 (ע"ד סדר בהוסת. מיחוש מיגרענע (כאבי ראש). תרופת נעקאטין אסיד. לשאת מזוזה כשרה. הגדלת הבטחון). 329 (אודות כאבי ראש. קביעות בוסת. צדקה

ט"ו בשבט

235 (רומזו על האדם ועל ת"ח בפרט. ר"ה והתחדשות להפעולות הצומחות מלימוד התורה). 236 (ע"ד הנ"ל). 237 (כנ"ל). שייך גם לרפואה.

שבטים:

146 (סדרם באבני האפוד).

ע"ע חושן.

שבת:

70 (בחייב ג' סעודות). 74 (המשכת קדושתו לכל ימי החול). 75 (מצות האכילה, פרש שבתכם לא קאמר. מעין עוה"ב למע' מענין המיתה). 78 (גדר חיוב לח"מ בשבת ויר"ט). 79 (חיוב לחם משנה בכל סעודה שסועד בשבת). 80 (חיוב ג' סעודות לכמה דיעות מדאורייתא). 162 (לגבי עירובי תחומין – דירתו של אדם במקום מזונוותיו). 187 (בגדר מלאכת הבערה: כליון העצים או ריבוי האש. בדין מקלקל בשבת). 189 (לימוד הל"ט מלאכות ממלאכת המשכן. ל"ט המלאכות בשרשן בקדושה הן עבודות כלליות בעבודות האדם (לקונו). 232 (קדיש יתום בערבית אחר מזמור שיר ליהו"ש). 239 (העברת הסדרה בעש"ק. איסור הוצאה מכרמלית. אינו שייך לעכו"ם). 316 (קידוש והברלה נוגע למאור עיניו של האדם). 317 (כנ"ל). ע"ע מוצאי שבת. מן. נרות שבת.

שואה:

266 (ביטול הגזירה ע"י לימוה"ת דתשב"ר).

שור:

106 (ענין שור תם ושור מועד בנה"ב).

ע"ע נדיקין.

שותף:

91 (ג' שותפים באדם).

שחיטה:

99 (זביחה ענינו ביטול כו').

שחין:

28 (פירושו לשון חמימות. בהנסיים דמכת שחין).

שירת היים:

ע"ע קריעת ים סוף.

שכר ועונש:

8 (אם לפעמים הוא ע"ש העתיד).

שלום:

157 (ע"פ עושה שלום במרומיו).

שליו:

72 (בהדיעות שהי' רק לזמן קצר).

שליחות:

ע"ע הפצה ושליחות.

שלישי:

ע"ע שבוע.

שלמה, רש"י; כללים בפירושו:

28 (פירושו כשמביא „יש בלשון משנה“ וכיו"ב). 29 (כשהפסוק הוא „מקרא מסורס“ דרכו של רש"י לפרש כן בהדיא). 59 (ענינים שונים, גם כשהם שניהם בפירוש תיבה אחת, הוא מחלקם לשני ד"ה). 60 (ברובא ברובא אינו מפרש טעמי המצות). 61 (נרמזים בו גם ענינים מופלאים). 65 (מפרש רק פשש"מ, ופירושי חז"ל שמביא הוא רק כשהם מיישבים בפשטות המקרא). 110 (בדרך כלל אינו מבאר פירוש השמות). 115 (כנ"ל. בלשון: מאכאן למדו רבותינו). 131 (מפרש רק פשש"מ ואינו מביא כל דיעות חז"ל בענין מסויים). 133 (בלשונו: „והכתוב מוכיח“ וכיו"ב). 150 (רש"י עה"ת אינו מוכרח שיתאים לפירושו בנ"ך).

שם:

110 (רש"י בדרך כלל אינו מבאר פירוש השמות). 230 (הוא הצנור המקשר את הנשמה עם הגוף).

שמות הקדושים:

54 (שמות הק' שיש בהם גם פירוש של חול). 237 (באופן כתיבת ג"ט או G-d – לא לכותבם בשלימות). ע"ע צבארת.

103 (פעולתה שינוי בטבע העולם). 122
 (אורייתא וקוב"ה כולא חד). 183 (לא
 בשמים היא. ע"י יגיעה בתורה האדם
 מקבל גדר בעלות על התורה). 184
 (הנחיצות ביריעת מסורת התורה מי קיבל
 ממי). 185 (ב' גדרים: מסירה מדור לדור,
 ומה שמתחדש בתושבע"פ וגזירות תקנות
 ומנהגות). 224 (סדר הלימוד). 230 (ס'
 הראשון של אדה"ז הי' ה' ת"ת – כי
 לימודה"ת היא החובה הראשונה של כ"א).
 259 (חיזוק שיעורי תורה וקביעות עתים
 בביהכ"נ). 277 (קביעות לא רק בזמן כ"א
 גם בנפש). 321 (הוספה בלימוד התורה
 מוסיף בברכות ה').
 ע"ע לשונות. מקרא. רוב. רפואה.

תורה ומצות:

99 (מעלת הביטול שע"י תורה על
 הביטול שע"י מצות. ע"י תורה נעשה
 בחי' מלך, ע"י מצות עבד). 312 (הוספה
 בתומ"צ מוסיף בברכות השי"ת).
 ע"ע רפואה.

תורה נביאים וכתובים:

41 (כולם נכתבו בנבואה או ברוה"ק אבל
 חלוקים בדרגותם).

תורה עבודה וגמ"ח:

129 (ענינם בביהמ"ק).

תורה שבכתב ותורה שבע"פ:

39 (בתושב"כ נחשב לימוד אע"פ שאינו
 מבין משא"כ בתושבע"פ. גדר דיבור גם
 בתושבע"פ). 43 (בתושבע"פ ב' קצוות:
 צריכה להיות השגתו של האדם הלומד,
 לאידך היא רצונו ית' ולא תלו' בהבנת
 האדם). 185 (ב' גדרים: מסירה מדור
 לדור, ומה שמתחדש בתושבע"פ וגזירות
 תקנות ומנהגות).

תחיית המתים:

75 (מהעצם לוד).

תחתון:

ע"ע מלמטה למעלה ומלמעלמ"ט.

תלמוד בבלי:

221 (חלוקת השי"ס).

שמחה:

83 (באה ע"י הביטול שלפנ"י. פורצת
 גדר). 298 (פורצת גדר).
 ע"ע רפואה.

שמיטה:

243 (בשנת השמיטה כולם שוים, עניים
 ועשירים). 298 (זהירות לא לשגוג בעניני
 שמיטה בתור סגולה לבריאות).

שנה:

250 (הר"ת דשנת תש"נ). 252 (הר"ת
 דשנת תשנ"א). 254 (הר"ת דשנת תשנ"ב).

שנה, שנת העיבור:

112 (עיבור השנה על האביב ועל פירות
 האילן ועל התקופה). 247 (רומזו על ענין
 האחרות. שנה תמימה). 254 (כנ"ל).

שניאור זלמן, כ"ק אדמו"ר הזקן:

218 (שנת הק"נ להסתלקותו. ע"ד אמו
 הרבנית רבקה). 219 (הדפסת חוברות
 אורות אדה"ז עבור תלמידי בתי הספר).
 220 (התעסקות גדולה בהדפסת הכת"י
 של מאמרי אדה"ז). 221 (כתב יד קדשו).
 229 (שנת הק"נ להסתלקותו). 230 (רמז
 בהדפסת ספרו הראשון על הלכות ת"ת).

שנים מקרא כו':

ע"ע שבת.

שעטנז:

ע"ע כלאים.

ת

תומכי תמימים:

229 (מכתב למסיכה השנתית).

תורה:

8 (בריאת העולם כשכיל התורה). 18
 (בחייב לימוד כל התורה ובחייב לימוד
 הלכות הצריכות). 19 (בגדר מצות ידיעת
 התורה). 21 (ליגמר והדר ליסבר). 35
 (בריאת העולם וכל המאורעות הם בשכיל
 ישראל ובשכיל התורה). 85 (בדוגמת
 צמיחת האילן. באה ע"י יגיעה וביטול).

תם ומועד:

ע"ע נזיקין.

תמוז:

308 (חדש הגאולה של הנשיא ופועל על כל קומת הגוף דכאו"א לגאול מענינים המבלבלים).

תנאים ואמוראים:

182 (פס"ד שלהם ע"פ שורש נשמותיהם, וגם ע"פ התכונות בשכלם).

תענית:

12 (כשמקבל ע"ע להתענות ה"ז נחשב כתענית).

תפילה:

129 (קביעות מקום לתפילה הן כשמתפלל בביהכ"נ והן כשמתפלל בביתו). 154 (לבישת חגורה בעת התפילה). ע"ע אבלות. קדיש.

תפילין:

226 (הנחת תפילין עם אנשי הצבא). 281 (בדיקת התפילין). 292 (שעבוד הלב והמוח). 297 (דיוק בהנחת תפילין). 323 (בדיקת התפילין). ע"ע רפואה.

תקנות:

ע"ע תורה שבכתב ותושבע"פ.

תרגום:

48 (דרך התרגומים עה"ת, בתוארי ה' קב"ה, להפשיט הדברים מגשמיותם).

תשובה:

107 (תשובה גמורה היא כשבא לידו מעשה באותו מקום כו'. שינוי השם ושינוי הרשות בתשובה). ע"ע צדיקים ובע"ת.

מפתח פסוקים

בראשית

תרגום: דרך התרגומים עה"ת, בתוארי הקב"ה, להפשיט הדברים מגשמיותם: 48.	
ברש"י: בשביל ישראל ובשביל התורה: 204. 35.	א, א
ברמב"ן: בפתיחה: הכל מן התורה כו' אפילו ספר רפואות כו': 271.	
שם: אשיב שואלי דבר בכתיבת פירוש התורה כו' ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן: 195.	
ברש"י: ובשלישי כו' כפל בו כי טוב כו': 242. 244. 246. 251. 253.	א, ז
ברש"י: שמים שם מים שם מים אש ומים כו': 110.	א, ח
עץ פרי עושה פרי גו': 92.	א, יא
למינהו: 156.	א, יב
זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם גו': 92.	א, כזח
ברש"י: ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית ברי' ולאכול בשר: 60.	א, כט
ויברך גו' ויקדש גו': 73.	ב, ג
ויברך גו' ויקדש (ורש"י: ברכו במן כו'): 78.	
ברש"י: וזה מוכיח: 133.	ב, ה
ברש"י ד"ה ותפקחנה: וסוף המקרא מוכיח: 133.	ג, ז
ברש"י: ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא: 65.	ג, ח

נח

כל רמש כו' לכם יהי לאכלה גו': 60.	ט, ג
אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו: 60.	ט, ד
בראב"ע: אל תבקש טעם לכל השמות: 110.	י, ח

לך לך

ברש"י: וזה מוכיח: 133.	יב, ג
ויעבר אברם בארץ (ורש"י: נכנס לחוכה): 48.	יב, ו
ברש"י: כמו שמוכיח כו': 133.	יג, א
ברש"י: שראה שעתידין בניו כו': 9. 62.	יד, יד
ברש"י: חלק כל אחד לב' חלקים כו': 118.	טו, י
ויתן איש בתרו לקראת רעהו: 121.	
והנה אימה גו' (ורש"י): 65.	טו, יב
וגם גו' דן אנכי: 47.	טו, יד
ואתנה בריתי ביני וביניך: 118.	יז, יב

וירא

- יח, ח והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו: 172.
 ברש"י: גראין כמו שאכלו מכאן שלא ישנה כו': 172.
 כא, יז כאשר הוא שם (ורש"י: לפי מעשיו שהוא עושה עכשיו הוא נידון כו'): 9.
 כב, ב ארץ המורי' (ורש"י: ע"ש שמשם הוראה יוצאה לישראל): 129.
 כב, ו ברש"י: סכין כו' שמכשרת בשר לאכילה: 60.

חיי שרה

- כה, יח על פני כל אחיו נפל: 66.

ויצא

- כח, טו והנה אנכי עמך: 2.
 כח, יז מה נורא המקום הזה גו': 193.
 ברש"י: וקרא מוכיח: 133.
 כט, לא וזה שער השמים (ורש"י: מקום תפלה כו'): 129.
 ל, א ויפתח גו' ורחל עקרה: 148.
 ל, ג ותר א רחל כי לא ילדה גו': 148.
 ל, לו ותאמר הנה אמתי בלהה גו': 148.
 לא, מז ברש"י ד"ה הנותרות: הרעועות שבהן: 147.
 יגר שהדותא: 40.

וישלח

- לב, ח ויירא יעקב מאד וייצר לו: 2.
 לב, יב בתיב"ע: עשו כו' דהוא עסק באיקרא דאכוי: 91.

וישב

- לז, ז ברש"י: בלשון משנה: 28.

מקץ

- מב, ט ערות הארץ: 50.
 מג, כה כי שם יאכלו לחם: 162.

ויחי

- מח, ח ברש"י: לפי שעתיד כו': 9.

שמות

- א, י הבה נתחכמה לו גו': 34.
 ב, יב ויפן כה וכה וירא כי אין איש: 2.
 ב, יג ברש"י: דתן ואבירם כו' שהותירו את המן: 2.

ויירא משה גו' (ורש"י: כפשוטו ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין כו'): 1.	ב, יד
וארד להצילו מיד מצרים: 47.	ג, ח
ויאמר משה גו' וכי אוציא את כנ"י ממצרים (ורש"י: מה זכו ישראל כו'): 7.	ג, יא
ויאמר כי אהי עמך גו' בהוציאך את העם ממצרים גו' (ורש"י: ד"א כי אהי עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות כו' ודוגמת לשון זה מצינו כו'): 7.	ג, יב
כי אהי עמך: 2.	
לך ואספת את זקני ישראל גו': 88.	ג, טז
ברש"י: 86.	ד, טז
כי מתו כל האנשים גו': 2.	ד, יט
ואני אחזק את לבו: 34.	ד, כא
מי ה' אשר אשמע בקולו גו': 33.	ה, ב
על כן אתם אומרים נלכה נזבחה לה': 11.	ה, יז

וארא

33 (ע"ד הפטרה ושייכותה להסדרה).	
ברש"י: פעם אחת כו' ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו כו': 86.	ז, ב
ואני אקשה את לב פרעה (ורש"י: מאחר שהרשיע והתריס כו' כדי שישמעו ישראל וייראו): 34.	ז, ג
ברמב"ן: אם ה' הקשה את לבו מה פשעו ויש בו שני טעמים כו': 34.	
והוצאתי את צבאותי את עמי: 53.	ז, ד
וידעו מצרים כי אני ה': 31. 33.	ז, ה
ויעשו גם הם חרטומי מצרים גו': 31.	ז, יא
כזאת תדע כי אני ה': 33.	ז, יז
ויך את המים אשר ביאור לעיני פרעה כו': 30.	ז, כ
ברש"י: שהיתה המכה משמשת רביע חודש כו': 109.	ז, כה
כביתך גו': 31.	ז, כח
ברש"י: בתוך מעיהם נכנסין ומקרקיין: 31.	ז, כט
ויט אהרן את ידו גו' ותעל הצפרדע גו' (וברש"י: היו מכין אותה כו'): 30.	ח, ב
ויעשו כן החרטומים גו': 31.	ח, ג
ויט אהרן את ידו גו' ותהי הכנס גו': 30.	ח, יג
ויעשו כן החרטומים גו': 31.	ח, יד
ברש"י: שאין השד שולט על כרי' פחותה מכשעורה: 32.	
אצבע אלקים היא: 31.	ח, טו
ויבוא ערוב ככד ביתה פרעה: 31.	ח, כ
הנה יד ה' הוי' במקנך גו': 47.	ט, ג
והפלה ה' בין מקנה ישראל גו': 47.	ט, ד

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה גֹ' פִיחַ כִּבְשָׁן וְזִרְקוּ מִשֶּׁה (וּרְש"י: וְזִרְקוּ מִשֶּׁה, וְכָל דָּבָר כֹּ' הָרִי נֹסִים הִרְבָּה כו'): 26.	ט, ח
לְשַׁחֵץ פּוֹרַח אֲבַעְבוּעוֹת גֹ' (וּרְש"י: כְּתִרְגוּמוֹ כו', שַׁחֵץ לְשׁוֹן חֲמִימֹת וְהִרְבָּה יֵשׁ בְּלִשׁוֹן מִשְׁנֵה כו'): 26, 28.	ט, ט
וְיִהְיֶה שַׁחֵץ אֲבַעְבוּעוֹת פּוֹרַח בְּאֵדָם וּבִכְהֵמָה: 29.	ט, י
וְלֹא יִכְלוּ הַחֲרֻטוּמִים לְעַמּוֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה גֹ': 30.	ט, יא
מִפְנֵי הַשַּׁחֵץ כִּי הִ' הַשַּׁחֵץ גֹ': 29.	ט, יד
בְּעִבּוֹר תִּדְעֶה כִּי אֵינְךָ כְּמוֹנִי גֹ': 33.	ט, טו
וְאֵךְ אוֹתְךָ וְאֵךְ עִמְךָ בְּדַבְרֵי גֹ': 47.	ט, טז
בְּעִבּוֹר זֹאת הַעֲמַדְתִּיךָ בְּעִבּוֹר הָרְאוּתְךָ גֹ': 34.	ט, טז
וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מִטְהָר גֹ': 30.	ט, כג
בְּרִש"י: נֹס בְּתוֹךְ נֹס: 29.	ט, כד
כִּי הַשְּׁעוּרָה אֲבִיב: 109.	ט, לא
בְּרִש"י: פְּלֵאֵי פְּלֵאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שְׁלֵא לְקוֹ: 111.	ט, לב

בא

בְּרַמְב"ן [הַזְמַן שֶׁבֵּין ג' מַכּוֹת הָאֲחֵרוֹנוֹת]: 11, 109.	י, ד
בְּבַחֲיִי יָמֵי עֲמִידַת הַמַּכּוֹת כו': 11, 109.	י, ה
וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מִטְהָר גֹ': 30.	י, יג
וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ גֹ': 30.	י, כב
עוֹד נֹגַע אֶחָד אֲבִיא עַל פְּרַעֲהָ גֹ': 109.	יא, א
כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא: 45, 47.	יא, ד
בְּרִש"י: בְּעַמּוֹד לִפְנֵי פְּרַעֲהָ כו': 109.	
וּמַת כָּל בְּכוֹר גֹ': 50.	יא, ה
לְמַעַן תִּדְרַעוֹן גֹ': 33.	יא, ז
הַחֲרוֹדֵשׁ הַזֶּה לָכֶם גֹ': 110, 203.	יב, ב
דַּבְּרוּ גֹ' בְּעִשׂוֹר לַחֲרוֹדֵשׁ הַזֶּה גֹ': 207.	יב, ג
בְּרִש"י: הִגִּיעַ שְׁבוּעָה שְׁנֹשְׁבַעֲתִי לְאַבְרָהָם שֶׁאֲגַאֵל אֶת בְּנֵיו: 8.	יב, ו
שֵׁם: נִתַּן לָהֶם שְׁתֵּי מִצּוֹת דָּם פֶּסַח וְדָם מִלֵּה כו': 116.	
בְּרִש"י ד"ה פֶּסַח: הַקֶּרֶבֶן קָרוּי פֶּסַח ע"ש הַדִּילּוֹג וְהַפְּסִיחָה כו' וְיִשְׂרָאֵל אֲמַצְעֵי נִמְלֵט: 45.	יב, יא
וְעִבְרַתִּי בְּאֲמִ"צ גֹ' (וּרְש"י: כְּמֶלֶךְ הָעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמִקְוֵה כו'): 45.	יב, יב
אֲנִי ה' (וּרְש"י: אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא ע"י שְׁלִיחַ): 46.	
וְהִ' הַדָּם גֹ' וְרִאֲיִתִּי גֹ' (וּרְש"י: הַכֹּל גְּלוּי כו' נּוֹתֵן אֲנִי אֶת עֵינַי כו'): 49.	יב, יג
וּפְסַחְתִּי עֲלֵיכֶם גֹ' (וּרְש"י: מְדַלֵּג הִ' מִבְּתֵי יִשְׂרָאֵל לְבִתֵּי מִצְרַיִם כו'): 45.	
46.	
בְּרִש"י ד"ה וְלֹא יִהְיֶה: שֶׁהִ' יִשְׂרָאֵל כְּבִיתוֹ שֶׁל מִצְרַיִם כו': 50.	
וְרוֹצֵאֲתִי אֶת צְבָאוֹתֵיכֶם: 53.	יב, יז
הַדָּם אֲשֶׁר בְּכַף (וּרְש"י: בְּכָלִי כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף): 119.	יב, כב

ואתם לא תצאו כו': 50.	
ועבר ה' לנגוף את מצרים: 46.	יב, כג
ואמרתם זבח פסח הוא גו': 47.	יב, כז
ברש"י: מכיון שקבלו עליהם... כאילו עשו: 12.	יב, כח
ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור (ורש"י: וה' הוא וב"ד): 46.	יב, כט
ויסעו בני"י מרעמסס סוכתה (ורש"י: ק"כ מיל היו כו'): 11.	יב, לז
ברש"י: תערובת אומות של גרים: 38.	יב, לח
בעצם היום הזה: 47.	יב, מא
יצאו כל צבאות ה': 53.	
ליל שמורים הוא לה' גו': 48.	יב, מב
זאת חוקת הפסח: 209.	יב, מג
וכל ערל לא יאכל בו: 116.	יב, מח
את בני"י מאמ"צ על צבאותם: 53.	יב, נא
קדש לי כל בכור גו': 111.	יג, ב
זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (ורש"י: למד שמזכירין יצ"מ	יג, ג
בכל יום): 112.	
היום אתם יוצאים בחודש האביב: 109.	יג, ד
בבחי: שג' הרגלים נקבעו על התבואה פסח בזמן האביב כו': 82.	
ועבדת את העבודה הזאת גו': 112.	יג, ה
ברש"י: בעבור שאקיים מצותיו כו': 112.	יג, ח
שם: שאילו היית שם לא היית כדאי ליגאל: 51.	
כל פטר רחם לה': 60.	יג, יב
וכל פטר חמור תפדה גו' וערפתו (ורש"י: עורפו בקופיץ כו' הוא הפסיד	יג, יג
ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו): 59.	
ברש"י: נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה: 60.	
ויהי כי הקשה פרעה גו' כל בכור גו': 111.	יג, טו
ולטוטפות: 40.	יג, טז

בשלח

233 (ע"ד ההפטרה – שירת דבורה, ושייכותה לשירת משה. הלימוד מזה).	
כי קרוב הוא: 67.	יג, יז
וחזקתי את לב פרעה גו': 33.	יד, ד
ואכבדה בפרעה (ורש"י: כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל	
ומתכבד): 35.	
ברש"י: 66.	יד, כא
ברש"י: ראתה שפחה על הים כו': 57. 66.	טו, ב
נצבו כמו נד (ורש"י): 175.	טו, ח
שמעו עמים ירגזון חיל אחז גו': 66.	טו, יד
ברמב"ן: פ"י אימתה ופחד: 66.	

טו, טז	תפול עליהם אימתה ופחד (ורש"י: אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובים כענין שנאמר כו'): 65.
טו, יז	מכון לשבתך פעלת ה': 126.
טז, ח	בתת ה' גוי' ולחם בבוקר: 72.
טז, יב	בין הערבים תאכלו בשר גוי': 72.
טז, יג	ובבוקר היתה שכבת הטל גוי': 72.
טז, כא	נירידת המן בבוקר]: 72.
טז, כב	לקטו לחם משנה: 78.
	שני העומר לאחד: 73.
טז, כג	בחזקוני: והוא הדין לסעודת מוצ"ש: 73.
טז, כד	לא הבאיש ורמה לא היתה בו: 74.
טז, כה	ויאמר משה אכלוהו היום גוי': 70.
	היום לא תמצאוהו בשדה: 77.
	בש"ך עה"ת: אכלוהו היום כי הוא מנה של שבת ואין ראוי לאוכלו בחול: 74.
טז, כו	ששת ימים תלקטוהו וכיום השביעי שבת לא יהי' בו (ורש"י: שבת הוא כו' ולא בא הכתוב לרבות אלא יוהכ"פ ויו"ט): 77.
יז, ח	ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים: 67.

יתרו

יח, יב	ברש"י ד"ה עולה: שהיא כולה כליל: 120.
יט, ג	כה תאמר לבית יעקב גוי' (ורש"י: אלו הנשים תאמר להן בלשון רכה כו'): 86, 88.
יט, ד	ואשא אתכם על כנפי נשרים: 11.
יט, ו	אלה הדברים אשר תדבר אל בניי' (ורש"י: לא פחות ולא יותר): 86.
יט, ז	ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים גוי': 87.
יט, ח	ויענו כל העם גוי': 87.
יט, י	וכבסו שמלותם: 116.
יט, יז	ברש"י: ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: 9.
כ, א	בראב"ע: בדבור החמישי כו' ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם: 90.
כ, ב	אנכי ה"א גוי': 51.
	אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאמ"צ (ורש"י: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי): 14.
כ, ג	לא יהי' לך גוי': 96.
כ, יא	על כן ברח ה' את יום השבת: 74.
כ, יב	כבר את אביך גוי': 90.
	ברמב"ן: הנה השלים כל מה שאנו חייבין מדברי הכורא בעצמו וכבבוד וחזר לצוות אותנו כעניני הנבראים והתחיל מן האב כו': 90.
כ, יג	ברמב"ן: כי כבד את אביך כבוד האל כו': 90.

וכל העם רואים את הקולות גו': 57.	כ, טו
וכל העם רואים את הקולות גו' וינועו ויעמדו מרחוק (ורמב"ן): 97.	
אל הערפל אשר שם האלקים: 193.	כ, יח
כה תאמר אל בניי אתם ראיתם גו' לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב לא תעשו לכם (ורמב"ן): 96.	כ, יט
ברש"י: לא תעשון דמות שמשי כו': 98.	כ, כ
מזבח אדמה תעשה לי גו': 99.	כ, כב

משפטים

בראב"ע: במארז"ל נתנה תורה רשות לרופא לרפאות: 271.	כא, יט
והועד בבעליו (ורש"י: לשון התראה בעדים): 103.	כא, כט
עד האלקים: 54.	כב, ח
אלקים לא תקלל: 55.	כב, כז
והשביעית תשמטנה ונטשתה: 110.	כג, יא
שלוש רגלים גו': 110.112.	כג, יד
את חג המצות גו' חודש האביב (ורש"י: שהתבואה מתמלאת כו' לשון אב כו'): 109.	כג, טו
חג הקציר בכורי מעשיך גו': 110.	כג, טז
שלוש פעמים גו': 110.	כג, יז
בבחי: שג' הרגלים נקבעו על התבואה פסח בזמן האביב כו': 82.	
ברש"י ד"ה ויקח משה חצי הדם: מי חלקו מלאך בא וחלקו: 117.	כד, ו
וישם באגנות (ורש"י: שתי אגנות כו' ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית כו'): 115.	
ויקח משה את הדם ויזרוק על העם גו' (ורש"י ענין הזאה ותרגומו כו'): 115. 117. 121.	כד, ח
וישכן כבוד ה' על ה"ס: 193.	כד, טז
ברש"י ד"ה ויקרא: 87.	

תרומה

ברמב"ן: וישראל קבלו עליהם כו' ראויים שיהי' בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם כו' עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כו' ע"כ הקדים הארון כו': 192. 194.	כה, א
שם: וסוד המשכן הוא שיהי' הכבוד אשר שכן על ה"ס כו': 193.	
בבחי בסוף הקדמתו: 197.	
ויקחו לי תרומה: 123.	כה, ב
ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: 57. 123. 128. 141. 192. 194.	כה, ח
באלשיך: 197.	
ועשו ארון גו': 129.	כה, י
במפרשי התורה: ע"ד זמן ציווי המשכן: 192.	

ונתת אל הארון את העדות (ורש"י: התורה): 129.	כה, טז
ונועדתי לך שם גוי': 192.	כה, כב
אשר אתה מראה בהר: 193.	כה, מ
ברש"י: רחבן של יריעות כו' זו מצאתי כברייתא כו' אבל במס' שבת אין היריעות מכסות כו' ולמערב אמה: 131. 134.	כו, ה
בבחי"י: 135.	כו, ז
ברש"י: אמה מכאן ואמה מכאן כו': 134.	כו, ח
וחברת את חמש היריעות גוי': 132.	כו, ט
וסרח העודף ביריעות האהל גוי' (ורש"י: יריעות האהל הן העליונות כו' לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים): 132.	כו, יב
חצי הידיעה העודפת תסרח על אחורי המשכן (ורש"י): 133.	
יהי' סרוח על צדי המשכן מזה ומזה לכסותו (ורש"י: למדה תורה דרך ארץ כו'): 135.	כו, יג
ויחדרו יהיו תמים: 132.	כו, כד
ברא"ם: ורש"י ז"ל תפס הברייתא עיקר-כו' אפילו-במקום שהכתוב עומד לנגדה: 133.	כו, כו
ועשית פרוכת גוי' (ורש"י: לי מחיצה כו'): 140.	כו, לא
ברש"י: והפרכת כו' פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים כו' שלישו של משכן: 131. 133.	
ונתת את הפרוכת תחת הקרסים: 131.	כו, לג
והבדילה הפרוכת לכם גוי': 137.	
והבאת שמה גוי' (ורמב"ן: יצוה אותו הכתוב כו'): 140.	
ומזרקותיו: 119.	כז, ג
ברש"י: מצאתי במשנת מ"ט מדות: 131.	כז, ה
ברש"י: עשוין ליריעות האהל כו' קשורים במיתרים סביב סביב כו': 135.	כז, יט

תצוה

באהל מועד מחוץ לפרוכת: 139.	כז, כא
בצרוך המור: 150.	כח, ו
בבחי"י: 150.	
ששה משמורתם גוי' כתולדותם (ורש"י: כסדר שנולדו ראובן שמעון כו' כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: 146.	כח, י
ושמת את שתי האבנים גוי' לזכרון (ורש"י: שיהא רואה הקב"ה השבטים כו'): 150.	כח, יב
בפנים יפות: 152.	כח, יב
בתיב"ע: ומפרש שמהת ג' שבטיא ראובן כו' יהודה דן כו' (ובתי"י סדר שני): 149.	כח, יזכ
איש על שמו (ורש"י: כסדר תולדותם כו'): 149. 150.	כח, כא
לכבוד ולתפארת: 154.	כח, מ

ה, כט,	ולקחת גר' ואת האפור: 149.
כט, ט	והגרת אותם אבנט: 155.
כט, כ	ולקחת מדמו ונתת על תנוך אוזן אהרן גר': 117.
כט, כב	שמשימים שלום למזבח כו': 120.
כט, מו	ברמב"ן: השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה כו': 194.
ל, ו	ונחתה אוחו לפני הפרוכת גר': 139.

תשא

ל, יג	ברמב"ן: שדברי התורה והנבואות כו' כולם בלשון ההוא נאמרו כו' שהקב"ה מדבר . . בו: 39.
לג, יא	ברש"י: אף האחרונים היו ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס: 178.
לד, ג	ברש"י: הראשונות ע"י שהיו בתשואות כו' שלטה בהן עין רעה כו': 178.
לד, יח	חודש האביב (ורש"י: חודש הביכור כו'): 110.
לד, יט	כל פטר רחם גר': 111.
לד, כ	ברש"י ד"ה וערפתו: עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן כו': 61.
לד, כא	בחריש ובקציר תשבות (ורש"י: למה נזכר חריש וקציר כו'): 111.
לד, כז	ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה: 176.
לד, כח	לחם לא אכל ומים לא שתה: 172.
לד, כט	קרן עור פניו (ורש"י: 179).
לד, לב	ברש"י ד"ה ואחרי כן נגשו: 88.

ויקהל

ר"פ	ברמב"ן: יתכן שהי' זה ביום מחרת רדתו ואמר לכולם ענין המשכן אשר נצטווה בו מתחלה קודם שבור הלוחות כו' שתהי' שכינתו בתוכם כו': 192.
לה, יא	את המשכן את אהלו גר': 192.
לה, יב	פרוכת המסך: 139.
לה, כב	ויבואו האנשים על הנשים (ורמב"ן: שהאנשים נטפלו להנשים): 130.
לו, א	ועשה בצלאל ואהליאב גר': 192.

פקודי

לט, כט	(עשיית האבנט מצמר ופשתן): 154.
מ, ג	רשמת שם את ארון העדות גר': 139.
מ, כא	וסכות על הארון (ורש"י: לשון הגנה שהרי מחיצה היתה כו'): 140.
מ, לד"ה	ויבא את הארון גר' וישם את פרוכת המסך כו': 139.
	וכבוד ה' מלא את המשכן: 193.

ויקרא

א, טו	ומלק (ורש"י: אין מליקה בכלי אלא כו' קוצץ בצפרנו כו'): 60.
-------	---

ג, א ברש"י: שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהני' ולבעלי': 120.

צו

ז, טז ברש"י: וי"ז זו יתירה היא כו': 146.
ח, ד"ט ברמב"ן: שחגירת האפור נעשתה לפני לבישת החושן: 149.

תזריע

יג, יח ברש"י: שחין לשון חמום שנתחמם הבשר כו': 28.

אחרי

טז, ד ובאכנט כד: 159.
טז, לא שבת שבתוך: 77.
יז, יד באוה"ח: בביאור שהארי למטה חי' טמאה וכשרו אחד מד' חיות המרכבה: 157.

קדושים

יט, יט ברמב"ן ובחיי: בטעם וסוד איסור שעטנז: 155.
יט, כג ברש"י: אם הי' אדה"ר ממתין ג' שעות הי' אוכל מעה"ד ולא הי' ענין המיתה כו': 75.
יט, לו ברש"י: אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור: 48.

אמור

כא, יב ומן המקדש לא יצא גו': 159.
כא, יז ברש"י: כל סעודה קרוי' לחם: 162.
כב, לא ושמרתם מצותי ועשיתם אותם: 19.
כד, ג מחוץ לפרוכת העדות: 139.

בהר

כה, לח ברש"י: והבחנתי בין בכור לשאינו בכור: 48.
כה, מב עבדי הם (ורש"י: שטרי קדם): 13, 170.
כה, נה כי לי בני' עבדים גו' (ורש"י: שטרי קדם): 13, 170.
כו, א ופסל ומצבה לא תקימו לכם: 96.

בחוקותי

כו, לא והשמותי את מקדשיכם: 123.

בהעלותך

יא, טז אספה לי: 123.

- יב, ה ברש"י: יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם כו': 47.
- שלח**
- יג, כט עמלק יושב בארץ הנגב גו': 67.
יד, כה והעמלקי והכנעני גו': 67.
טו, לט וזכרתם את כל מצות ה': 159.
טו, מ למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי: 160.
טו, מא ברש"י: אני הוא שהבנתני במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור כו': 48.
טו, מא בבחי"י: השראת השכינה במקדש בשביל ישראל: 194.
- קרח**
- יח, טו כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהי' לך גו': 63.
- חוקת**
- יט, ב זאת חוקת התורה: 210.
יט, ט ברש"י: קראה הכתוב חטאת כו': 209.
יט, כב ברש"י (מיסודו של ר"מ הדרשן): תבא פרה ותכפר על העגל: 209.
כ, טז בפ"י הרע"ב לרש"י: וה'... ובית דינו אין לפרש שם ל' שליחות כו': 47.
כא, א ברש"י: שמע שמת אהרן כו': 67.
כא, לד ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו: 2.
- פינחס**
- כה, ח ברש"י: את מואב לא צוה להשמיד מפני רות המואבי' כו': 9.
כח, ו ברש"י ד"ה העשויה בהר סיני: 119.
- מטות**
- לא, ב ברש"י: מפני ב' פרידות כו': 9.
- מסעי**
- לג, מ ברש"י: ללמדך שמיתת אהרן היא השמועה כו': 67.
- דברים**
- א, ה 41 (משנה תורה משה מפי עצמו אמרה). 42 (משנה תורה היא המקור של תושבע"פ).
א, ה הוואיל משה באר את התורה הזאת (ורש"י: בשבעים לשון פירשה להם): 38.
א, ז ברש"י: עבד מלך מלך: 100.

ואתחנן

כור הברזל: 57.	ד, כ
לקחת לו גוי מקרב גוי: 36.	ד, לד
כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו: 96. 98.	ד, לה
אין עוד: 98.	ד, לט
ולמדתם אותם גוי: 18.	ה, א
פנים בפנים דיבר ה' עמכם: 198.	ה, ד
כאשר צוך: 90.	ה, טז
הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו: 193.	ה, כא
בכל לבבך: 69.	ו, ה
לטוטפות: 40.	ו, ח

עקב

ואשב בהר ארבעים יום גוי לחם לא אכלתי גוי: 173.	ט, ט
ברש"י: אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס: 178.	ט, יח
באברבנאל: בחילוק בין פחד ומורא: 68.	י, יב
פחדם ומוראכם יתן ה' גוי (ורש"י: והלא פחד הוא מורא אלא פחדם על הקרובים כו'): 65.	יא, כה
באברבנאל: בחילוק בין פחד ומורא: 68.	

ראה

אבד תאבדון: 126.	יב, ג
לא תעשון כן לה"א: 126.	יב, ד
המקום אשר יבחר ה' גוי לשום את שמו שם: 201.	יב, ה
אשר יבחר ה"א בו לשכן שמו שם: 201.	יב, יא
שמור את חודש האביב (ורש"י: מקודם בואו שמור כו'): 112.	טז, א
הוציאך ה"א ממצרים לילה: 48.	
ברש"י ד"ה למען תזכור: ע"י אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: 112. 114.	טז, ג

שופטים

שום תשים עליך מלך גוי: 84.	יז, טו
כי תצא למלחמה גוי לא תירא מהם: 3.	כ, א
ופקדו שרי צבאות בראש העם: 53.	כ, ט
כי האדם עץ השדה: 85.	כ, יט
ברש"י: קוצץ ערפה: 59. 60.	כא, ד

תצא

לא תלבש שעטנו גוי: 154.	כב, יא
גדילים תעשה לך גוי: 154.	כב, יב

כה, יח ברש"י ד"ה אשר קרך: 67.

תבוא

כז, א שמור את כל המצוה גר': 19.
 כז, ח וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב (ורש"י): 40.
 כח, כז באמרי שפר (לפרש"י): יגלו לבין ע' אומות לפיכך באר כר':
 כט, ג בשחין מצרים (ורש"י: רע הי' מאד כר'): 29.
 לכ לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע: 44. 57. 247 (ורש"י שם, ו). 250.

נצבים

כט, י ברש"י: שבאו . . להתגייר בימי משה כר': 38.
 כט, יא כך היו כורתי בריתות עושיין כר': 118.
 ל, ג ברש"י: אחוז בידיו ממש איש איש כר': 51.
 ל, יב לא בשמים היא: 183.

וילך

לא, יב הקהל . . וגרך אשר בשערין: 245.

האזינו

לב, י ברש"י ד"ה ימצאהו: אותם מצא לו נאמנים כר': 12.
 שם ד"ה יסובבנהו: שם סככם כר': 9.

ברכה

לג, ב ברש"י ד"ה ויאמר: כדאי הם אלו כר': 12.
 לג, ג ברש"י ד"ה והם: והם ראויים לכך כר': 12.

יהושע

ב, י כי שמענו את אשר הוביש גר': 65.
 ה, ה כי מולים היו כל העם היוצאים: 116.
 ת, לב ברד"ק: 38.

שופטים

יח, כט ברש"י: דן שמו כתוב על לשם: 150.

שמואל א

ט, ב משכמו ומעלה גבוה מכל העם: 84.

שמואל ב

ה, ז עיר דוד: 202.

ז, טז	כסאך יהי' נכון עד עולם: 202.
כג, ב	רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני: 55.
כד, כה	ויעתר ה' לארץ גו': 199.

מלכים א

א, א	בתיב"ע: ולא שחין לי': 28.
ו, ב	והבית גו' ששים אמה ארכו: 136.
ו, ג	ברד"ק: 141.
ו, טז	ויבן לו מבית לדביר גו': 140.
ו, יז	וארכעים באמה ה' הבית גו': 136.
ו, כ	ולפני הדביר עשרים אמה כו': 136.
ח, ח	ויהיו שם עד היום הזה: 196.
ח, טז	לא בחרתי בעיר גו' ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל: 199.
ח, כא	ואשים שם מקום לארון: 196.
ח, כז	ברד"ק: באופן השראת השכינה בביהמ"ק: 193.
ח, נא	כור הברזל: 57.
ט, א	ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' גו': 140. 144.

ישעיה'

ב, ב	והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו': 180.
יא, ט	כי מלאה הארץ גו': 15.
כה, ח	בלע המות לנצח: 76.
כז, יב	ואתם תלוקטו לאחד אחד בני": 51.
לה, י	ושמחת עולם על ראשם: 166.
לז, ל	וזה לך האות גו': 7.
מ, כז-ל	שאו מרום עיניכם וראו גו' למה חאמר . . נסתרה גו' וקוי ה' גו': 291.
מד, טז	בתיב"ע: אף שחין . . שחינית: 28.
נא, יא	ושמחת עולם על ראשם: 166.
נא, יג	ותשכח ה' עושך גו' ותפחד גו': 2.
נא, טז	ואשים דברי בפיך: 99.
נו, ז	ביתי בית תפילה יקרא: 129.
ס, כא	ועמך כולם צדיקים: 203.

ירמיה'

ג, ג	קודש ישראל לה' ראשית תבואתה: 82.
לד, יח	העגל אשר כרתו לשנים גו': 118.

יחזקאל

ג, א	בן אדם את אשר תמצא אכול גו': 176.
------	-----------------------------------

ואהי להם למקדש מעט: 123.	יא, טז
ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך גו': 116.	טז, ו
ואת אילי הארץ לקח: 54.	יז, יג
כה אמר ה' א בקבצי את בית ישראל גו' בעשותי שפטים בכל השאטים אותם גו': 33.	כת, כה'ו
בשנה העשירית: 36.	כט, א
על פרעה מלך מצרים גו': 33.	כט, ב
וידעו כל יושבי מצרים כי אני ה': 33. 36.	כט, ו
יען היותם משענת קנה לבית ישראל: 36.	
בעשרים ושבע שנה .. העביר את חילו .. פעולתו אשר עבד גו': 36.	כט, יזכ
ביום ההוא אצמיח קרן גו' וידעו כי אני ה': 33.	כט, כא

הושע

וזרעתי לי בארץ: 82.	ב, כה
ה' אלקי הצבאות: 54.	יב, ו

חגי

גדול יהי כבוד הבית גו': 195.	ב, ט
------------------------------	------

מלאכי

הלא אח עשו גו' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי גו': 50.	א, ב'ג
---	--------

תהלים

בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה: 183.	א, ב
והבוטח בה' חסד יסובבנו: 5.	לב, י
צדקתך כהררי אל: 55.	לו, ז
בטח בה': 5.	לז, ג
גדול ה' ומהולל מאד גו': 152.	מח, ב
ברש"י: שקבלו את התורה בברית וזבח כענין שנאמר הנה דם הברית כו': 118.	נ, ה
השלך על ה' יהבך: 4.	נה, כג
מוציא אסירים בכושרות: 109.	סח, ז
ויטוש משכן שילה גו': 202.	עח, ס
מצאתי דוד עבדי גו': 252.	פט, כא
וחסדי לא אפיר מעמו: 202.	פט, לד
ונחלתו לא יעזוב: 200.	צד, יד
נכון לכו בטוח בה': 2.	קיב, ז
הללו עבדי ה': 167.	קיג, א
המגביהי לשבת גו': 197.	קיג, ה

קיד, א	ברד"ק: 38.
קטו, ט	ישראל בטח בה': 5.
קיט, עא	טוב לי כי עניתי למען אלמד חוקיך: 176.
קכו, ה	הזורעים בדמעה ברנה יקצורו: 83.
קלב, יג	כי בחר ה' בציון גו': 203.
קלב, יד	זאת מנוחתי עדי עד: 200.
קלה, ד	כי יעקב בחר לו גו': 203.
קלח, ו	כי רם ה' ושפל יראה: 99.
קלט, יב	כחשיכה כאורה: 50.
קמח, ה	הוא צוה ונבראו: 50.

משלי

ג, כז	אל תמנע טוב מבעליך: 182.
ט, ה	לכו לחמו בלחמי: 176.
כ, כז	נר ה' נשמת אדם: 189.
כב, כב	אל תגזל דל גו': 181.
לא, יז	חגרה בעוז מתני' גו': 225.
לא, יח	טעמה כי טוב סחרה: 225.

איוב

כה, ב	עושה שלום במרומיו: 157.
-------	-------------------------

שיר השירים

ה, ג	רחצתי את רגלי גו': 51.
ו, יא	באבי הנחל: 109.

קהלת

ז, כ	אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: 3.
יב, ז	והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה: 210.

אסתר

א, ד	165 (כל מלך האמור במג"א מרמז על הקב"ה).
א, ה	בהאותו את עושר כבוד מלכותו גו': 164.
א, ח	לכל העם הנמצאים בשושן הבירה: 165.
א, יב	והשתי' כדת גו' (ורשי'): 161. 165.
א, יג	ויקצוף המלך מאד גו' (ורשי': ששלחה לו דברי גנאי): 161.
א, טו	כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין: 161.
א, טז	כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה גו': 161.
א, טז	לא על המלך לבדו עותה גו' כי על כל השרים גו': 161.

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: 180.	ב, כב
אשר יבוא אל המלך גוי אחת דתו להמית: 161.	ד, יא
ורבים מעמי הארץ מתיהדים: 267.	ח, יז
ונהפוך הוא: 165.	ט, א
קיימו וקבלו היהודים גוי: 165.	ט, כז
וימי הפורים האלה לא יעברו גוי: 166.	ט, כח

דניאל

40 (ע"ד הפרקים שהם בלשון ארמי).	
כי מן היום גוי את לבך להביין ולהתענות כו': 12.	י, יב

עזרא

לרומם את בית אלקיננו גוי: 126.	י, ט
--------------------------------	------

נחמי'

ואתה מחי' את כולם: 176.	ט, ו
-------------------------	------

דברי הימים א

[נעתר ה' לדרוד בגורן ארונה באש מן השמים]: 199.	כא, כו
הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל: 137.	כח, יט

דברי הימים ב

ויעש את בית קדה"ק גוי: 136.	ג, ח
ויעש את הפרוכת: 138.	ג, יד
לא בחרתי בעיר גוי ולא בחרתי באיש גוי ואבחר בירושלים גוי ואבחר בדויד גוי: 199.	ו, ה"ו

מפתח מאחז"ל

ברכות

- בהקדמת ר"ן גאון: כל המצוות שהן תלויין בסכרא כו' כבר הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים כו': 95.
- שמא יגררם החטא: 2. ד, א
- ברש"י ד"ה זה גמרא: סברת טעמי המשניות כו' אבל המורים הלכה מתוך המשנה כו': 17. ה, א
- כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה: 37. ו, ב
- מיום שחרב ביהמ"ק כו' אלא ד' אמות של הלכה: 128. ח, א
- כל התורה כולה בכל לשון . . כלשון הקודש נאמרה (ובתוס'): 39. יג, א
- בשטמ"ק בשם הראב"ד: למ"ד כל התורה כולה בכל לשון נאמרה כו' לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות כו': 38.
- ונפשי כעפר לכל תהי' כו': 99. יז, א
- עוה"ב אין בו לא אכילה כו' אלא צדיקים יושבין . . ונהנים מזיו השכינה: 212.
- אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה במשנה תורה דריש: 42. כא, ב
- בחדא"ג מהרש"א: מצינו בכמה דוכתיין כו' ואפ"ל דרבר שאינו של סברא לא אמרה ר"א בשם רבו כיון שלא שמע מפיו (ובפתח עינים להחיד"א): 181. כז, ב
- מיום שברא הקב"ה כו' עד שבאתה חנה וקראתו צבאות: 55. לא, ב
- סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי: 55. לג, ב
- המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף: 84. לד, ב
- אבל צדיקים גמורים כו' מקום שבע"ת עומדין כו': 210.
- ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות כו' (ורש"י ושא"ר): 79. לט, ב
- ברש"י ד"ה שלא שמש: 17. מז, ב
- שבתות ויו"ט דלא סגי דלא אכיל: 81. מט, ב
- שלשה מעין עוה"ב אלו הן שבת כו': 75. נו, ב
- מובטח אני שאין זה בתוך ביתי כו' (ובמפרשי הצי"י): 3. ס, א
- משמועה גוי נכון לכו בטוח בה' אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא כו': 2.
- אתנח א"ל כו': 5.

שבת

- הכון לקראת אלקיך ישראל כו' (ובתוס'): 154. י, א
- כל עיר שגגותי' גבוהין מביהכ"נ כו' לרומם את בית אלקינו כו': 126. יא, א
- בגליוני הש"ס: שהצורך בנס חנוכה הוא לפי שאז היתה חנוכת הבית: 155. כא, ב
- אבות מלאכות כו' כנגד עבודות המשכן: 189. מט, ב
- ליגמר איניש והדר ליסבר: 21. 183. סג, א

- פח, א שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית כו': 9. 12. 14.
הדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קיימו וקבלו כו': 165.
בתוס' ד"ה כפה: 14.
התנה הקב"ה עם מע"ב כו': 8.
פח, ב כל דיבור ודיבור שצא מפי הקב"ה נחלק לע' לשונות: 39.
כל דיבור . . יצתה נשמתן: 198.
צו, ב הך דהואי במשכן חשיבא קרי לה אב כו': 189.
צח, ב ע"ד אופן הנחת היריעות ועובי הקרשים: 131.
קו, א מבעיר בצריך לאפרו (ורש"י ד"ה מתני': דאע"פ דמלקל כו'): 188.
קז, ב חייב אדם לבצוע על שתי ככרות כו' דנקט תרתי ובצע חדא כו': 80.
כמה סעודות כו' אכלוהו היום כו': 70. 80.
קיח, א דאמרינן ל"י מאי דבעית למיכל באפוקי שבתא אכלי' בשבתא: 71.
ברש"י: ולא תצטרך לאכול בלילה ואע"ג דאמרינן לקמן לעולם יסדר אדם שולחנו במוצ"ש כו': 70.
קית, ב הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף: 168.
קיט, ב לעולם יסדר אדם שולחנו במוצ"ש כו' (ורש"י: נמי כבוד שבת כו'): 70.
קנז, ב מדידה דמצוה כו' מתעסק בעלמא אנא: 238.

עירובין

- ב, א פתח אוה"מ כו' קדושת אולם לחוד כו' האי במשכן כתיב כו': 141.
ב, ב בריטב"א ד"ה פתח אולם הבית: 141.
כו, ב ברש"י: דירתו במקום מזוונותיו הוא: 162.
לח, ב בתוס' ד"ה ואין: אם ירד המן ביו"ט: 77.
נה, א לא תמצא בגסי רוח: 99.

פסחים

- ו, ב עומד בראש החודש ומוזהיר על הפסח: 207.
נ, ב אל ישנה אדם מפני המחלוקת: 172.
נד, א ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם כו': 258.
נו, א כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד: 151.
פז, ב כלום אדם זורע סאה כו': 82.
קט, ב כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא: 208.
קי, א מלך פורץ גדר: 84.
קטז, א ברי"ף: ופירשו רבנן דביו"ט נמי בעינן לבצוע על שתי ככרות כשבת כו': 78.
בתוס' ד"ה מה דרכו: 78. 80.
קז, א שיהו אומרינן אותו כו' על כל צרה כו' ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן: 168.
מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע כו': 169.

בין שלישי לרביעי לא ישתה (ומפרשים): 206.	קז, ב
נפרקים הראשונים דהלל שייכים ליצי"מ ופרקים האחרונים לגאולה העתידה: 212.	קיח, א
סעודה לצדיקים כו' כוס של ברכה כו': 212.	קיט, ב
ברש"י ורשב"ם: שהאפיקומן הוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח. וברא"ש: 212.	
בר"ן: כשעה שאמר להם משה תעבדון כו' מכאן קבעו חכמים לספה"ע: 10.	בסופה

שקלים

ע"ד לשכת חשאי: 30-129.

פ"ה מ"ו

ר"ה

בא' בניסן ר"ה למלכים ולרגלים כו'. בא' בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש כו': 82.	ב, א
לרגלים כו' שבו ר"ה לרגלים: 82.	ד, א
דנין את האדם כו' לפי כו' אותה שעה כו': 9.	טז, ב
חייב אדם לטהר א"ע ברגל: 208.	
לא תעשו כדמות שמשיי כו': 98.	כד, ב
ברש"י ד"ה צריך: מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטכילה כו': 117.	לא, ב

יומא

עשיית האבנט מצמר ופשתן: 154.	ו, א
לא הוה שריא שכינה במקדש שני: 196.	ט, ב
מקום ארון אינו מן המדה: 145.	כא, א
חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני: 195.	כא, ב
הי' מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכת המבדילות בין הקדש ובין קדה"ק וביניהן אמה: 142.	נא, ב
בסוגיא דאמה טרקסין כו' ומסתפקא להו לרבנן בקדושת"י כו' (ורש"י ותוס'): 136.	
בתוס' ד"ה ועבוד שתי פרוכת: דבמקדש ראשון כו' אמה טרקסין ע"פ הדבור עביד כדכתיב הכל בכתב: 144.	
אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים אי כלפנים אי כלחוץ כו': 136.	נב, א
ברש"י: שהאמה טרקסין נק' דביר: 140.	
מהלך ביניהן עד שמגיע לצפון: 142.	נב, ב
שנה .. שחונה: 28.	נג, ב
ארון במקומו נגנו: 196.	
פרוכת דבכי: 138.	נד, א

- נד, ב שתי' כו' שממנה הושתת העולם: 258.
 סו, ב רבי אליעזר כו' לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם: 181.
 סט, א בגדי כהונה כו' במקדש בין בשעת עבודה בין כו' מותר: 153.
 עא, ב [במשנה: לבישת האבנט היא לבסוף]: 155.
 עה, ב לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין כו': 177.
 פו, א בחדא'ג מהרש"א: כתוב בפי' תשא לחם כו' במ' האמצעים כו': 178.
 פו, ב תשובה מאהבה עוקרת הדבר מלמפרע: 271.
 פו, ב באותו מקום כו': 107.
 עבר כו' ושנה כו' נעשית לו כהיתר: 107.

תוספתא

פ"ב, יא

וביניהן אמה זה מקום הדביר כו': 140.

סוכה

- כז, ב רבי אליעזר כו' לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם: 181.
 נב, ב אלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו: 68.

ביצה

- ב, ב בתוס' ד"ה והי': אם ירד המן ביו"ט: 77.
 יד, ב בכעל המאור ור"ן: 153.

תענית

- ז, א כי האדם עץ השרה כו' ת"ח: 85.
 ח, ב נקבלי עליון כו' (ורש"י: דמשום קבלה מהני לן כתעניתא): 12.
 ט, א מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא (ורש"י): 42.
 י, ב ההולך כו' מתענה עמהן: 172.
 טז, א הר המורי' כו' שיצא ממנו הוראה לישראל (ורש"י ותוס'): 129.
 כז, ב שנה . . שחונה כו': 28.

מגילה

- ו, ב יגעתי ומצאתי: 85.
 ז, ב מיסמך גאולה לגאולה: 171.
 י, א מיחייב איניש לבסומי בפוריא כו': 165.
 יב, א קדושה ראשונה כו' לא קדושה לעת"ל: 124.
 יד, א כרצון איש ואיש כו' כרצון מרדכי והמן: 164.
 טו, א ומה מעבודת לחרות אמרי שירה כו' אי הכי הלל נמי נימא כו' אכתי עבדי דאחשורוש אנן כו' כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון: 167.
 טז, א האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם: 180.
 יט, ב הראהו הקב"ה למשה מה שהסופרים עתידין לחדש: 40.
 כו, ב ברש"י ותוס': במקום הפרוכת אם בתוך הארון קדש או מבחוץ: 260.

- כח, א בקדושתן אף כשהן שוממין: 123.
- כט, א מקדש מעט . . . אלר בתי כנסיות כו': 123 . 127.
- מקדש מעט כו' זה בית רבינו שבבבל: 128.
- כשלישית פרה אדרמה: 208.
- ברש"י ד"ה פרה אדרמה: להזהיר את ישראל לטהר שיעשו פסחיהן בטהרה: 206.
- שם ד"ה ברביעית: ששם פרשת הפסח: 206.
- שם: בד"ן הוא כו': 206.
- שואלין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום: 208.
- לא פליגי הא דאיקלע ר"ח ניסן בשבת הא דאיקלע באמצע שבת: 206.
- ברש"י ד"ה הא דאיקלע: לסמוך אזהרת טמאים לפסח: 207.
- קללות שבמשנה תורה כו' משה מפי עצמו אמרן (ובתוס'): וברוח הקודש): 41.
- סופו בחידושי הרמב"ן: ע"ד יחיד שייחד לעצמו בית לתפילתו יש בה קדושה קצת ואסור להשתמש בה חול כו': 129.

חגיגה

- ב, א שאינו יכול לאחוז ביד של אביו ולעלות כו' (ורש"י ד"ה שלש): 83.
- ג, א חיגר ברגלו אחת פטור מן הראי' שנאמר רגלים: 83.
- ד, א בטורי אבן: לרבי דסבר דחזקה בכ"פ – בשור המועד בג"פ כי ילפינן מקראי אבל די שיגב ב' מינים: 105.

יבמות

- ד, א היתר כלאים בציצית: 154.
- בהגהות מהר"ב רנשבורג בשם הראב"ן: דרק כמשנה תורה דריש סמוכין: 42.
- ד, ב ברמב"ן ד"ה הא דקאמרינן: בגדר היתר כלאים בציצית: 153.
- מו, ב ויקח משה את הדם כו' וגמירי כו': 115.
- סג, א אדם מכיבא חטיין חטיין כוסס: 85.
- סד, ב אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל (וברש"י: ליראם כו'): 35.
- צו, ב דעת רבי דחזקה בשתי פעמים: 105.
- אול ר"א אמר לשמעתיא בי מדרשא ולא אמרה משמי' דר' יוחנן כו': 181.

כתובות

- לט, א אם יש נגר בקבר: 175.
- עד, ב רופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא: 271.
- קו, א ברש"י ד"ה בדבכ"י: ולהרחיבו לא יכלו לפי שמקצרים את ההיכל כו': 137.

נזיר

- נו, ב אמר כו' מקובלני כו': 185.
סא, א עו"כ כו' במי שמוזהר על כיבוד אביו: 95.

סוטה

- ה, א אין אני והוא יכולין לדור כו': 99.
ט, א שלא שלטו במעשיהם כו' דוד דכתיב כו': 202.
כ, ב ברש"י ד"ה פחדא: דאית דאגה שאינה באה פתאום: 66.
כב, א ברש"י ד"ה ולא שימש: ללמוד סברות הגמ' כו' אין ללמוד הימנו כו': 17.
ל, ב [השירה נאמרה ברוה"ק]: 66.
לב, א וכתבו כו' דברי התורה בשבעים לשון: 40.
לג, א בתוס' ד"ה כל: פשיטא דבשעת מ"ת ניתנו למשה בל' קודש: 39.
לה, ב ג' מיני אבנים היו א' שהקים משה כו': 40.
ברש"י ד"ה היאך: לא נצטוו לכותבה בע' לשון אלא לבוא וללמדה כל הרוצה כו': 38.
לו, א ששה משמותם כו' שני כו' דחב"ג אומר לא כו' (ורש"י): 146.
מא, ב מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול: 164.
מה, ב עורפין אותה בקופיץ: 59.

קידושין

- יד, ב [חילוק דמכרוהו בי"ד ומוכר עצמו]: 15.
כט, ב מיחייב איהו למיגמר נפשי' דכתיב ולמדתם (וברש"י: ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם): 18.
ל, ב השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום: 92.
לא, א ג' שותפין הן באדם כו': 91.
כ"ג, ב בשעה שאמר הקבי"ה אנכי כו' לכבוד עצמו כו' כיון שאמר כבוד את אביך כו': 92.
לא, ב שאינו מצווה ועושה כבוד אר"א כו' עו"כ כו': 95.
לב, א כי הוה שמע קל כרעא דאמי' אמר איקום מקמי שכינה דאתיא: 94.
לב, א האב שמחל על כבודו כבודו מחול: 90.
לב, ב הרב שמחל על כבודו כו' תורה דילי' היא כו': 183.
לב, ב מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול: 164.
נז, ב [המקדש בפטר חמור לדעת ר"ש שמתור בהנאה מקודשת]: 63.

בבא קמא

- ב, א הך דהוה במשכן חשיבא קרי לי' אב כו': 189.
ב, ב אדם דאית לי' מזלא כו' בהמה דלית לה מזלא כו' (ורש"י): 103.
ב, ב במאירי: צד או טבע להשתדל בהצלה: 105.
טז, ב בתוס' ד"ה והוא: עצם בשרדו של אדם שממנו נוצר לעת"ל: 75.

בג, ב	בתוס' ד"ה ולא ישמרנו: 103.
כד, א	לייעודי תורא או לייעודי גברא: 103.
לד, ב	אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד: 103.
לז, א	מבעיר בצריך לאפרו: 188.
לט, א	מועד לשבתות ואינו מועד לחול כו' (ורש"י ותוס'): 105.
לט, ב	ברש"י ד"ה חזר לתמותו. ובשאר ראשונים: 103.
מ, א	רשות משנה איכא בינייהו: 102.
מ, ב	בעלים משלמין חצי נזק ושואל פטור מכלום: 102.
מא, א	בפלוגתת האמוראים אם רשות משנה: 102.
סח, ב	דא"ל לאו כל כמינך דמיי' עדת לי' לתוראי: 104.
פ, ב	לייעודי תורא . . לייעודי גברא: 103.
צב, ב	בתוס' ד"ה הוא: שמצות פד"י פט"ח יכול כל אדם לפדותו: 62.
ק, ב	שחין לח מבחוזן כו' אבעבועות פורח כו' (ורש"י): 29.
קיט, ב	חמרא למרי' טיבוחא לשקי': 93.
	כ"ד מת"כ כו' ופדיון פטר חמור: 63.
	[דבר שאין בעה"ב מקפיד אין בו משום גזל]: 182.

בבא מציעא

נט, ב	נצחוני בני נצחוני: 186.
פו, ב	לעולם אל ישנה אדם מן המנהג כו' מלאכי השרת ירדו למטה כו' כמי שאכלו ושחו (ותוד"ה נראין כאוכלין ושותין): 172.

בבא בתרא

ג, א	כי קאי בתלתין קאי טפי לא קאי: 137.
ג, ב	גדול יהי' כבוד הבית כו': 195.
יד, א	בכא בן בוטא היכי אסבי' לי' עצה להורדוס למיסתרי' לביהמ"ק: 126.
כה, ב	בשמ"ק בשם תוס' הרא"ש: אבל באורך ורוחב לא יוכלו להוסיף מהאי קרא כו' שנתקדש כבר לאולם כו': 137.
כח, ב	הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה כו': 268.
עד, ב	הררצה כו' שיעשיר יצפין כו': 129.
	בתוס' סר"ה אלא: בהעדאה כו' גזה"כ הוא דאין נעשה מועד אא"כ מעידים בפניו כו': 103.
	[הסעודה לצדיקים לעת"ל]: 212.

סנהדרין

יא, ב	על שלשה דברים מעברין את השנה על האכיב ועל פירות האילן ועל התקופה: 112.
יג, ב	ברש"י ד"ה על פירות האילן: 111.
	שמור אכיב של תקופה שיהא בחדש ניסן: 113.

שנים לדבר כו' (ורש"י: בשבעים לשון כו'): .38	ז, ב
ע"פ כי השתות כו': .258	כ, ב
[לבישת האבנט בסרף]: .155	מט, ב
[כבוד אב ואם אינו מכלל ז' מצות ב"נ]: .95	נו, ב
הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי: .182	סח, א
ע"ש סופו נהרג: .9	סח, ב
ימות זכאי ואל ימות חייב: .9	עא, ב
בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם: .155	פג, ב
כי דבר ה' בזה האומר אין תורה מן השמים ואפי' אמר כו' פסוק זה כו' משה מפ' עצמו אמרה: .41	צט, א

שבועות

במהרשא ד"ה אבל בימי שלמה: .142	טו, א
לא קרשה לעת"ל: .124	טז, א
בתוס' ד"ה או אידי: .141	טז, ב
שמות שנמחקין כו': .54	לה, א
ר' יוסי אומר צבאות כולו נמחק שלא נק' צבאות אלא על שם ישראל שנאמר והוצאתי כו': .53	לה, ב
עבד מלך כמלך: .100	מז, ב

ע"ז

לא קאי איניש אדעתי' דרבי' עד מ' שנין: .44 .58 .247 .250	ה, ב
בזמן שעוסקים בתורה ובגמ"ח יצרים מסור בידם: .224	ח, ב
ישראל שבחז"ל עובדי ע"ז בטהרה הן: .169	יט, א
ילמוד כו' במקום שלכו חפץ: .224	
נקראת על שמו שנאמר כו' ובתורתו יהגה גו': .183	
חטאת קרי' רחמנא: .209	כג, ב
דמות שמשי כו' דמות ד' פנים: .98	מג, א"ב

הוריות

בשער יוסף להחיד"א ד"ה אמר ר"ח: .185	ו, א
אין על גביו אלא ה' אלקיו: .84	י, א
בתוס' הרא"ש: ע"ד גניזת הארן: .196	יב, א

אבות

משה קיבל תורה מסיני כו': .40	פ"א מ"א
על ג' דברים העולם עומד כו': .129	פ"א מ"ב
אל תפרוש מן הצבור: .172	פ"ב מ"ד

פ"ב מ"ו	בתוי"ט: העושה הרע כו' לא פעל ועשה לקיים מאמרו של מלך ב"ה אלא זדון לבו השיאו לכך: 13.
פ"ב מ"ט	כור סוד שאינו מאבד טיפה: 182.
פ"ו, ו	כל האומר דבר בשם אומרו כו': 180.

אבות דר' נתן

פ"א, א	גם הטפלים הביאו לנרבת המשכן: 130.
פל"ד, ב	אמר ר"י חלקנו על צבאות שנאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם: 53.

סופרים

פ"ד, א	רבי יוסי אומר צבאות חול כו': 54.
--------	----------------------------------

זבחים

ק"ב, ב	שילה כו' היא היתה מנוחה: 201.
--------	-------------------------------

מנחות

ה, א	בתוס': אינו אלא מצוה מן המובחר בעלמא: 70.
מ, ב	בתוס' ד"ה תכלת: 158.
סו, א	מתחיל למנות מבערב: 11.
צח, א	ברש"י ד"ה דפרוכת: דפרוכת הי' כו' משום צניעותא: 138.
ק"י, א	ת"ח העסוקין כו' כאילו נבנה מקדש בימיהם: 125.
	כל העוסק בתורה כו': 16.

בכורות

ט, ב	פט"ח אסור בהנאה: 60.
י, ב	תני לוי הוא הפסיד כו': 59.
	לר"ש שפט"ח מותר בהנאה תקדש בכלי': 63.
	ברש"י ד"ה לפיכך יופסד ממונו: יכפוהו בית דין לעורפו לאחר שלשים: 62.
יא, א	[גדר ממונא דבעלים בפט"ח לרש"י ור"י]: 63.
	בתוס' ד"ה הפודה: 62.
	הפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי: 62.
יג, א	לא רצה לפדותו עורפו בקופיץ מאחוריו וקוברו: 59.
מא, א	ברש"י ד"ה וכתוב אבעבועות: 29.

ערכין

י, ב	[בטעם שאין אומרים הלל בפורים]: 167.
טו, ב	בתוס' ד"ה התארו: שפסק להם השליו כו': 72.
טז, א	בשטמ"ק (אות יא): האבנט מקיפו לב פעמים בגימ' לב: 159.

כריתות

- ט, א לא נכנסו לברית אלא כמילה וטבילה והרצאת דם כו': 115. 116.
כ, א המדליק הנר אע"פ שא"צ לאפר חייב: 187.

מדות

- פ"ד מ"ז אמה טרקסין (ובמפרשי המשנה): 138.

חולין

- מח, א [אפשריות עקירת החולי מעיקרן]: 271.
קי, ב בתוס' ד"ה תלית: שיטת ר"ת בהיתר כלאים בציצית ובכנדי כהונה: 158.
שם, בסופו: כנדי כהונה עיקר לבישתן לצורך עבודה: 155.
קלג, ב כ"ד מת"כ כו' ופדיון פטר חמור: 63.

גדה

- יג, ב שנצים שבמכנסי כהנים: 155.
טז, ב רשע או צדיק לא קאמר: 9.
לא, א הקב"ה נותן בו רוח ונשמה כו': 91.

כלים

- פ"א מ"ט קדה"ק מקודש מהם כו': 141.
שאינן נכנסים שם אלא כה"ג ביוהכ"פ בשעת העבודה: 142.

ירושלמי**ברכות**

- פ"ב ה"א כ"ע ידעין דר"א תלמידו דר"י כו': 181.

פאה

- פ"א ה"א כיבוד אב ואם שהוא פריעת תוב: 95.

כלאים

- פ"ח ה"ד אמה טרקסין מה מבפנים או מבחוץ כו': 136. 139.

שבת

- פ"א ה"ב אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה כו': 185.

פסחים

- פ"י ה"ד אילור ה' אותו האיש במצרים לא ה' ראוי להגאל משם: 51.

בטעם שאין קורין הלל בפורים: 167.	פ"י ה"ו
שקלים	
ר"א לא אמר שמעתא משמי' (דר' יוחנן): 181.	פ"ב ה"ה
יומא	
אמה טרקסין . . מה מבפנים מבחוץ כו': 139.	פ"ה ה"א
בקה"ע ד"ה כתונת: אם בכתונת של בגדי כהונה הי' ג"כ כלאים: 153.	פ"ז ה"ג
מגילה	
תני ר' יוסי אומר של בית חגירה כו' היו מוחקין צבאות שכן הוא שם חול כו': 53.	פ"א ה"ט
אין מפסיקין בין פורים לפרה כו' סימניהון דאילין פרשתא כו': 206.	פ"ג ה"ה
מו"ק	
כל עמא ידעיין דר"מ תלמידו דר"י כו': 181.	פ"ג ה"ז
יבמות	
רבה דמתניתא רבה דאולפנה: 223.	פ"ד ה"א
כתובות	
ע"פ לא-ל גומר עלי: 103.	פ"א ה"ב
סוטה	
הראשונים נכתבין מימינו של כה"ג משמאלו של קורא כו': 152.	פ"ז ה"ד
סנהדרין	
לא שלח לא שליח כו' הוא בעצמו דכתיב ועברתי כו': 46.	פ"ב ה"א

מדרשים

מכילתא	
לא שינו את לשונם: 38.	יב, ו
ועברתי באמ"צ גו' כמלך שעובר ממקום למקום: 45.	יב, יב
לא ע"י מלאך כו': 50.	
ועבר ה' כו' כמלך שהוא עובר ממקום למקום: 45.	יב, כג
משקבלו עליהם . . כאלו עשו: 12.	יב, כח
אילור היית שם לא היית נגאל: 51.	יג, ח

ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו מצות פריי' קודמת למצות עריפה כו':	יג, יג
59.	
הואיל ואבדת נכסי כהן אף נכסיך יאבדו: 61.	
אילו היית שם לא היית נגאל: 51.	יג, יד
שרתה רוח"ק על ישראל ואמרו שירה: 66.	טו, א
ראתה שפחה על הים כו': 66. 57.	טו, ב
אימתה על רחוקים ופחד על קרובים: 65.	טו, טז
כפי' זה ינחמנו: בענין שני העומר דע"ש: 73.	טז, ה
למדנו שאין יורד בשבת ביו"ט מנין כו' ביוהכ"פ מנין כו': 77.	טז, כו
כה בלשון הקודש, כה כסדר הזה, כה כענין הזה כו': 88.	יט, ג
מגיד שמשח חלק כבוד לזקנים: 87.	יט, ז
[כפי' זה ינחמנו: הכריחות ברית בעת מ"ח]: 118.	יט, י
[טבילה לפני מ"ח מפסוק וכבסו שמלותם]: 116.	
כפי' זה ינחמנו: בענין שני העומר דע"ש: 73.	כ, יא
לא תעשון אתי כו' דמות שמשיי כו': 98.	כ, כ
והועד מגיד שאינו חייב עד שיתרו בו: 103.	כא, כט
קדושת שבת כו' מעין קדושת העוה"ב: 75.	לא, יג

מכילתא דרשב"י

בשלה

אימתה על הקרובים ופחד הרחוקים: 65. טו, טז

תורת כהנים

שמור כו' שמירת לב: 20. כו, ג
מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתכנו"ס כו': 126. כו, לא

ספרי

ככ"מ שנאמר לי קייים לעולם ולעולמי עולמים כו': 123. יא, טז
פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים כו': 65. יא, כה
מנין לנוחץ אבן מן ההיכל כו': 126. יב, ג

בראשית רבה

חפנו של משה היתה מחזקת שמונה קמצים: 26. 27. פ"ה, ז
נפשות של צדיקים שבהן נמלך הקב"ה וברא העולם: 211. פ"ח, ז
ברכו במן וקדשו במן כו' בע"ש שני עומרים כו': 73. 78. פ"א, ב
הקב"ה מציל את האדם לעת"ל כו' מלוז של שדרה: 75. פכ"ח, ג
האבות הן המרכבה: 98. 122. פמ"ז, ו
עלת לקראת הלך בנימוסה למעלה שאין אכוי"ש עלה משה למרום ולא פמ"ח, יד
אכל כו': 173. אכל כו'

בשבעים לשון שנא' הואיל משה כו': 38.	פמ"ט, ב
וא"ל הקב"ה והנה אנכי עמך ובסוף נתיירא כו' כי אהי עמך ולבסוף נתיירא: 2.	פע"ו, א
האבות הן הן המרכבה: 122.	פפ"ב, ו
עשו . . הי' מכבד את אביו: 91.	פפ"ב, יד

שמות רבה

מה חטאו כו' שנשתעבדו מכל האומות כו' לה"ר יש ביניהן כו' אכן נודע הדבר כו': 1.	פ"א, ל
מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם כו' שבזכות התורה כו': 7.	פ"ג, ד
לפי מעשי אני נקרא כו' כשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות: 56.	פ"ג, ו
[בטעם הכבדת לב פרעה]: 34.	פ"ג, י
[בטעם הכבדת לב פרעה]: 34.	פ"ה, ז
[בטעם הכבדת לב פרעה]: 34.	פ"א, א
נס גדול נעשה בשחין כו' מלא ידיו כו' (ועץ יוסף): 26.	פ"א, ה
מהו פורח שלקו בצרעת עמו: 29.	פ"א, ו
ויחזק ה' את לב פרעה כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מה' מכות הראשונות כו': 34. 35.	
כי אני הכבדתי כו' אר"י . . א"ל ר"ש כו' (ובמפרשים): 34.	פ"ג, ג
משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ר"ח ושנים וכשחר ביעקב וכניו כו': 203.	פט"ו, יא
זאת חוקת הפסח כו' זאת חוקת התורה ואי אתה יודע איזו חוקה גדולה כו' הפרה שאוכלי פסח צריכין לה: 207.	פ"ט, ב
זכו לומר שירה ושרתה עליהם ריה"ק: 66.	פכ"ב, ג
שרתה עליהם ריה"ק ואמרו שירה: 66.	פכ"ג, ב
קול א' נחלק כו' נחלקים לע' לשון: 39.	פכ"ח, ו
כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צוות כו': 97.	פכ"ט, ט
כיצד היו נתונים כו' [סדר השבטים באבני החושן]: 49.	פל"ח, ט
אזלת לקרתא הלך בנימוסי' למעלה שאין אכו"ש עלה משה כו': 172.	פמ"ז, ה
לחם לא אכל אבל מלחמה של תורה אכל: 178.	
ומאין הי' משה אוכל מזיו השכינה כו' עכשיו שנצטערת אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות כו': 176.	פמ"ז, ז
מהו המשכן הזה כו' תורה כו' אנו עושים הארון: 192.	פ"נ, ב

ויקרא רבה

בכ"מ שנאמר לי אינו זו לעולם כו' (וביפ"ת השלם): 123.	פ"ב, ב
ומהיכן הי' יודע משה חציו של דם כו': 117. 121.	פ"ו, ה
ברד"ל: בהכתונת רבגדי כהונה היו כלאים: 153.	פ"י, ו
מהיכן הקב"ה מציף את הארם לעת"ל א"ל מלוז של שדרה: 75.	פ"י"ח, א

במדבר רבה

מיכאל כו' של שלג כו' גבריאל כו' של אש כו': 157.
מעלתו של יעקב כו' א' מיי"ג דברים כו' אה"מ כו': 123. 125.
בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה כו' הלכה בשם אומרה
רבי אליעזר אומר כו': 182.

דברים רבה

בשעה שעלה לרקיע אלקים כשם שאין המלאכים אוכלין ושותין אף הוא
כו': 174.

אסתר רבה

כל מקום שנאמר מלך סתם משמש קודש וחול: 165.

קהלת רבה

עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלים ואין שותין הה"ד ויהי שם כו'
לחם לא אכל כו': 174.

תנחומא**בראשית**

ויבא קין . . זרע פשתן ה' כו' לפיכך נאסר צמר ופשתים: 156.

אכן נודע הדבר כו' יש ביניכם לה"ר כו': 1.

אמר ריב"ל נס גדול נעשה בשחין כו': 26.

כל דבר שאמר הקב"ה בתורה לי ישנו בעוה"ז ולעוה"ב: 123.

הלוחות ראשונות כו' שלטה כו' ונשתברו וכאן כו': 178.

מה מבקש מן המשכן הזה כו' ללמד תורה כו' והיכן . . הארון: 192.

המשכן כולו לא נעשה אלא בשביל הארון שהשכינה בתוכו: 192.

[צדיק ורשע לא קאמר]: 9.

אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית כו': 125.

כל שאינו אומר דבר בשם אומרו כו': 181.

שלש עשרה דברים שהן כתובים לשמו של הקב"ה כו' אה"מ כו' ועשו לי
מקדש: 123.

ט
שמות
י
וארא
יד
תרומה
ג
חשא
לא
ויקהל
ו
ז
פקודי
ג
צו
יד
במדבר
כב
בהעלותך
יא

חוקת	
ח	בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה כו' הלכה בשם אומרה רבי אליעזר בני אומר כו': 182. חבא פרה וחקפר על מעשה העגל: 209.
ראה	
ח	כשברא העולם כו' יבראו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ כו': 203.

תנחומא (באבער)

ורא	
יז	נודע הדבר שלא על חנם אתם משתעבדים: 1.

ילקוט שמעוני

תרומה	
כה, ב (שסד) כ"מ שנאמר בו לי בעוה"ז ובעוה"ב: 123.	
פקודי	
מ, ג (תכא) [אופן הנחת היריעות]: 131.	
צו	
ח, ב (תקיג) בכחונת כו' שהי' מצמר רפשתים כו': 153.	
אמור	
כג, מא (תרנד) אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג כו' אבל בפסח כו' שבפסח התבואה נידונית כו': 84.	
במדבר	
ד, יח (תרצה) כל מי שאינו אומר דבר כו' בשם אומר כו': 181.	
ישעי'	
נ, י (תעג) יש ביניכם ירא שמים כו' בטחו בשמי כו' שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו: 5.	
ס, א (תצט) בני אל תתיראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם: 37.	
תהלים	
מ, ב (תשלו) כדאי הן לגאולה בשכר הקיווי: 6. 15.	
משלי	
כב, כב (תתקס) כל שאינו אומר דבר בשם אומר כו': 181.	

לקח טוב

בא	
יב, כח	כיון שקיבלו עליהם . . כאלו עשו וכה"א בדניאל כו': 12.

מדרש שמואל

פי"ט	כ"מ שנאמר לי אינו זו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב: 123.
------	---

מדרש תהלים

מ, ב כדי שיגאלו בשכר קוה קייתי: 15.

סדר עולם רבה, עם פי' ימות עולם

בטבלא וא"ו בריש הס': ע"ד שנת עמידת משה לפני פרעה וזמן הק"פ:

217.

פ"י: בסדר זמנים – בהבדל החשבון דזמן אכילת המן לאחרי מות משה: 234.

מדרש תלפיות

בתחלתו (אות ה') כיבוד אב ואם לקיים כו' בעבור שהקב"ה ציוה: 95.

ע' הלל הגדול אמירת הלל על נסים נגלים: 168.

פרקי דר"א

פכ"א אל תערבו מנחת קין והכל לעולם כו' לא תלבש שעטנז: 156.

פמ"ח ברד"ל אות סו: ההבדל בין שחין שנאמר בו ולא יכלו החרטומים גו' לצפרדע וכנים: 31.

תנא דבי אליהו רבה

פי"ב וכל האומר לא אכלו מלאכי השרת עם אאע"ה לא אמר כלום כו': 172.

פי"ג (יב) [שהשליח הי' רק לזמן קצר]: 72.

פסיקתא דר"כ

פי"ד (פרשת פרה) בשעה שעלה משה לשמי מרום שמע קולו של הקב"ה כו' הלכה בשם

אומרה ר' אליעזר אומר כו': 182.

פסיקתא רבתי

פי"ד בשעה שעלה משה לשמים שמע קולו של הקב"ה כו' הלכה בשם אומרה

רבי אליעזר אומר כו': 182.

פכ"א בלשון יחידי אנכי ה"א: 51.

זהר

316 (מענה לא' ע"ד לימוד הזהר בתור סגולה על חלישות הראי').

חלק א

יב, א שמע ישראל כו' יחודא . . לעילא כו' בשכמל"ו כו' יחודא דלתתא:

151-52.

יח, ב בשכמל"ו יחודא דלתתא יח"ע שמע ישראל כו': 151-52.

סט, א דהא גרמא חד דאשתאר ב"י בב"נ כו' ועל"י יבני קוב"ה כל גופא: 75.

קא, ב ועברתי באמ"צ כו' דאינון לא ידעי בין טפה דבוכרא כו' בר קוב"ה

בלחודי: 48.

- א, ככו, א [תחה"מ מהעצם לרוז]: 75.
 א, קלו, א [תחה"מ מהעצם לרוז]: 75.
 א, רסג, א עושה שלום במרומיו מלמד שמיכאל שר ימינו כו': 157.
- חלק ב**
- ד, א דאיהו ביהמ"ק כגון עזרות ולשכות ובית האולם והדביר: 140. 144.
 ב, כח, ב גרמא חדא י'שתאר מן גופא כו': 75.
 ב, נט, ב פקודא (יט) למבני מקדשא כו' לצלאה בגוי' צלותא בכל יומא כו': 126.
 א, פח, א ויברך אלקים כו' מתברכאן מיני' כל שיתא יומין כו': 73.
 ב, פח, ב פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם: 75.
 א, צ, א כבד את אביך דא קוב"ה ואת אמך דא כנס"י: 94.
 א, קלה, א כגוונא דאינון מתייחדין כו': 152.
 ב, קפד, ב אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדין הכי נהרין לי' מעילא כו': 5.
 ב, קפט, ב [ע"פ והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' גו']: 180.
 א, קצ, א זכאה ארחא דא דזכינא להאי מלה א"ל ממאן שמעת לה כו': 180.
-
- א, קצה, א ועבדו עגלא כו' מיד ויקהל משה כו': 192.
 א, קצח, א דכתיב לא בחרתי בעיר ואבחר בדוד מאי האי עם האי כו' דמתא וכל בני מתא כלהו קיימין ברעיא דנהיג לעמא כו': 199.
 ב, ערה, ב מס' ע"ז דא"א ע"ה ת' פרקים ומכל אינון ספרים אוליף ליעקב: 268.
- חלק ג**
- ז, א מפי הוא קול דאחיד ב"י: 42.
 א, עג, א ג' דרגין אינון מתקשרין כו' סתים וגליא: 194.
 ב, פו, ב כלאים כו' דעביד ערבוביא בחילא דלעילא: 156.
 א, קט, א ובכל אתר המלך סתם דא קוב"ה: 165.
 א, קכו, א ועשו לי מקדש כו' דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי: 125.
 ב, קנג, ב לאהדרא צדיקייא בתיובתא: 210.
 ב, קסא, ב לבית האולם והאולם להיכל: 144.
 א, רסא, א האי דאקרי משנה תורה משה מפי עצמו אמרן: 41.
 ב, רעז, ב תושב"כ ותושבע"פ והוא אקרי תורה ומשנה תורה: 42.
 ב, את אביך דא קוב"ה ואת אמך דא שכינתא: 94.

מפתח ספרים

ספרי הרמב"ם

יד החזקה

17 (לימודו, אף שהוא בלי נתינת טעמים להלכות). 24 (תקנת לימוד הרמב"ם).

הקדמה

כל המצות כו' בפירושו ניתנו כו' ומצוה זו היא הנקראת תושבע"פ: 22.
נמצא מרב אשי עד משרע"ה ארבעים דורות: 42.
חיבור זה מקבץ לתושבע"פ כולה כו': 24.

מנין המצות בריש ס' היד

ל"ת סה שלא לאכר ביהמ"ק או בתי כנסיות או בתי מדרשות כו': 126.

הלכות יסודי התורה

פ"ו הי"א כל המאבד שם מן השמות הקדושים כו': 56.
פ"ו הי"ב ושבעה שמות הם השם הנכתב כו' וצבאות: 56.
פ"ו הי"ה שאר הכינויין כו' ה"ה כשאר כתבי הקודש ומותר למוחקן: 54.

הלכות תלמוד תורה

פ"א הי"ג וכן אתה מוצא בכ"מ שהתלמוד קודם למעשה (וכ"מ): 18.
פ"א הי"א חייב לשלש את זמן למידתו שליש בתושב"כ כו': 18.
פ"א הי"ב כדי שלא ישכח דבר מדיני דברי תורה: 20.
פ"ג הי"ג ת"ת כנגד כל המצות כולן כו' לפיכך כו': 18.
פ"ה הי"ט בכ"מ: במאמר ר"א שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו כו': 182.

הלכות עבודה זרה

פ"א הי"א וזו היתה טעותם כו' שמשים המשמשים לפניו ראוין הם לשבחם: 92. 96.
פ"א הי"ג נעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה': 57.
פ"ב הי"ט שמות המיוחדים: 56.
פ"ג הי"א לא תעשון כדמות שמישי המשמשין לפני במרום כו': 98.

הלכות תשובה

פ"ב הי"א איזו היא תשובה גמורה כו' זה שבא לידו דבר שעבר בו כו': 107.
פ"ב הי"ד ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים: 107.
פ"ג הי"ד לפיכך צריך כו' כאילו חציו זכאי וחציו חייב כו': 37.
פ"ג הי"ח אם אמר משה אמרו מפי עצמו ה"ז כופר בתורה: 41.

פ"ה הי"ב	שהקב"ה גוזר כו' צדיק או רשע אין הדבר כן: 9.
פ"ה הי"ג	עיקר גדול כו' שהרשות בידכם כו': 9.
פ"ה הי"ד	[שכר ועונש מיוסד על היסוד דבחירה חפשית]: 10.
פ"ה הי"ה	ידיעת הקב"ה אינה מכריחה את הבחירה: 9.
פ"ו הי"ג	לפיכך כתב בתורה ואני אחזק כו' לפי שחטא כו': 34.
פ"ו הי"ה	הלא גזר על המצריים לעשות רע כו': 13.
	לפי שלא גזר על איש פלוני כו': 10.
	בראב"ד: והשני כו': 13.
פ"ח הי"ב	העוה"ב אין בו גוף כו' כמלאכי השרת כו' ונהנין מזיו השכינה (וראב"ד): 177.
פ"ח הי"ד	וחכמים קראו לה ד"מ לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה כו' (וראב"ד): 178.
פ"ח הי"ה	הנקמה כו' הטובה כו' בעוה"ב אין שום דרך בעוה"ז להשיגה כו': 241.
פ"ט הי"ב	מפני זה נתאוו כל ישראל כו': 15.

הלכות תפילה

פ"ה הי"ה	בהגמ"י: שצריך לאזור חלציו כשמתפלל: 154.
פ"ה הי"ו	רקובע מקום לתפילתו תמיד: 129.
פ"ט הי"ז	וכן לא ירבה בכינויים של שם כו' אלא אומר מה שאמר משה רבינו ע"ה: 55.
פ"יא הי"א	כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית כו' תפלה: 128.
פ"יא הי"א	בתי כנסיות ובתי מדרשות כו' והשימותי את מקדשיכם כו': 126.
פ"יג הי"ו	שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם: 41.

הלכות ציצית

פ"ג הי"ח	בכס"מ [בדעת הרמב"ם ע"ד כלאים בציצית]: 158.
פ"ג הי"ט	בהשגות הראב"ד: נשים כו' דוקא בציצית שאין בה כלאים: 158.

הלכות ברכות

פ"ב הי"ד	ברכה שלישית כו' מנחם עמו ישראל בכנין ירושלים כו' וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד כו': 200.
פ"ז הי"ד	בשבתות וכי"ט חייב לבצוע על שתי ככרות כו': 78.

הלכות שבת

פ"א הי"ז	אע"פ שאי"צ לגופה של מלאכה חייב עלי': 188.
פ"ב הי"א	המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהא צריך לאפר כו' המדליק את הנר כו' בין להתחמם בין להאיר הרי זה חייב: 187.
פ"ל הי"ה	כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו כו': 71.

פ"ל ה"ט ולבצוע על שתי ככרות וכן בימים טובים: 78.

הלכות שופר

פ"א ה"א בהגמ"י: כיון דמתניתין ארבעה ראשי שנים בהרי הדדי אידמו נמי להדדי בהא כו': 82.

הלכות קידוש החודש

פ"ד ה"א ב כרי שיהא הפסח באותו זמן כו' זמן האביב ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר: 113.
פ"ד ה"ג ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמח בזמן הפסח כו': 111.

הלכות מגילה

פ"ב ה"ט"ו ושותה יין כו': 165.

הלכות גירושין

פ"ב ה"כ ורוצה הוא לעשות כל המצות כו': 51.

הלכות איסורי ביאה

פ"ג ה"א וטבילה היתה במדבר כו' וכבסו שמלותם: 116.

הלכות שבועות

פ"ה ה"כ נשבע שלא יאכל כלום כו': 174.

הלכות ערבין

פ"ב ה"יב לשכת חשאים: 130.

הלכות כלאים

פ"י ה"ב כהנים שלבשו בגדי כהונה כו' מפני האבנט שהוא כלאים כו' (וראב"ד ונו"כ): 153.

הלכות מתנות עניים

פ"ט ה"יג ברב"ז: ואע"ג דמצוה לאכול במוצ"ש כמי שמלווה את המלך כו': 70.
פ"י ה"ח כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש כו': 130.

הלכות בכורים

פ"א ה"ז חמש שזוכין בהן הכהנים בכל מקום כו' ופדין הבן ופטר חמור: 63.
פ"א ה"י ופטר חמור לזכרי כהונה: 63.
פ"ב ה"א מצות פדי' קודמת למצות עריפה: 59.

הלכות בית הבחירה

פ"א ה"א	מצות עשה לעשות בית לה' מוכן כו': 127. 141. 192.
	והי' לפי שעה כו': 141.
פ"א ה"ג	כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כו': 127. 200.
פ"א ה"ה	ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית כו': 141.
פ"א ה"יב	הכל חייבין לבנות כו' אנשים ונשים כמקדש המדבר: 130.
פ"ד ה"א	בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות כו': 196.
פ"ד ה"ב	בבית ראשון הי' כותל מבדיל בין הקדש ובין קדה"ק כו' והניחו אמה יתירה כו': 136.
	אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד כו': 138.
פ"ו ה"י"ד	קדושה ראשונה כו' לשעתה וקידשה לעת"ל כו': 200.
פ"ו ה"ט"ז	לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה כו': 123. 200.
פ"ז ה"י"ג	עשר קדושות הן כו': 141.

הלכות כלי המקדש

פ"ז ה"י"ז	ושתיים לדביר כו': 140.
פ"ח ה"י"א	לובשם כו' שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנז (וראב"ד ונר"כ): 153.
פ"ח ה"י"ח	המכנסים כו' ושנצים יש להם: 155.
פ"ח ה"י"ט	האבנט אורכו ל"ב אמה מקיפו ומחזירו כרך ע"ג כרך: 155. 159.
פ"ט ה"י"ז	ומפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם כו': 149.
פ"ט ה"י"ט	והאבן שכתב בה ראובן על כתיפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיפו השמאלית כו': 148. 152.
פ"י ה"א"ב	סדר לבישת כו' האבנט כו' ואח"כ צונף במצנפת: 155.
פ"י ה"י"ג	האפור והחשן וחוגר כחשב האפור כו': 149.
פ"י ה"י"ד	ותגרת אותם אבנט והיתה להם כהונה בזמן שבגדיהם עליהם: 155.

הלכות ביאת מקדש

פ"ט ה"י"ד	מי שעבר ועשה בית חוץ למקדש להקריב בו כו': 127.
-----------	--

הלכות מעשה הקרבנות

פ"י"ד ה"י"ז	כבר בארנו שהעושה בית חוץ למקדש להקריב בו כו': 127.
-------------	--

הלכות נזקי ממון

פ"א ה"י"ד	העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד כו': 102.
פ"ד ה"י"ט	שאלו כשהוא תם והועד בבית השואל כו' והשואל פטור שהרי החזירו: 102.
פ"ו ה"י"ב	אין העדה אלא בפני הבעלים ובפני ב"י"ד: 103.

פ"ו הי"ו	שור שהועד ונמכר או ניתן במתנה חזר לתמותו כו': 102.
פ"ו הי"ז	חזרה בה מדבר שהועדה לו כו' התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח: 107.
פ"ו הי"ח	מועד לשבתות אינו מועד לימות החול: 105.

הלכות ממרים

פ"ה הי"ב השמות המיוחדין: 56.

הלכות מלכים

פ"א הי"ז	הרי המלכות לו ולבניו הזכרים כו' שנאמר כסאך יהי' נכון כו': 202.
פ"א הי"י	ואין ממנין כו' בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מזרע דוד: 202.
פ"ב הי"ג	שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול: 164.
פ"ג הי"ח	כל המורד במלך ישראל כו': 161.

ספר המצות

מ"ע ה	ואמרו ג"כ ולעבדו זו תלמוד כו': 128.
מ"ע כ	ציונו לבנות ביהב"ח לעבודה: 127.
	לעבודה בו יהי' ההקרה כו' ועשו לי מקדש: 192. 195.
	בקנאת סופרים: רא"י לדברי הרמב"ם דועשו לי מקדש שיך לכל המקדשות מספרי כ"מ שנאמר לי קיים לעולם כו': 124.
מ"ע לג	בהשגות הרמב"ן: עשיית הארון והכפורת כו' תמנה מצוה בפ"ע: 192.
מ"ע קעו	ואמרו כל מקום שנאמר לי ה"ה קיים לעולם כלומר כו': 124.
מל"ת נח	הזהירו מלירא מהאויבים כו' לא תיראום כו': 3.
מל"ת סה	שהזהירו מנתוץ ומאבד בתי עבודת הא"ל: 126.

פירוש המשניות

בהקדמה	[בענין הבטחה בכשו"ט ע"י נביא שא"א שתתבטל]: 1.
	יצוה לעבדיו לבנות ארמון כו' ואפשר שיהי' הארמון הוא מזומן לאיש חסיד יבוא באחרית הימים: 37.

פאה

פ"א מ"א מצות התלויות בתועלת בני"א קצתם עם קצתם כו' כבוד אבות: 91.

פסחים

פ"ד בסופו [במארז"ל שחוקי' גזו ספר רפואות]: 271.

יומא

פ"ז מ"ה [סדר השבטים באבני השהם של האפרד]: 148.

סוטה

ע"ד כתיבת התורה בע' לשון: 40.

סנהדרין

פי חלק יסוד החמישי שהוא ית' הוא הראוי לעבדו כו' ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה כו': 93.

הקדמה למס' אבות (שמונה פרקים)

פ"ח	[בטעם הכבדת לב פרעה]: 34.
זבחים	
פי"ד מ"ח	קרא את ירושלים נחלה בגלל קביעות קדושתה כו': 200.
מנחות	
פי"ג מ"י	בית חוניו כו' שעבר על מ"ש פן תעלה וכו': 127.
מדות	
פי"ד מ"ז	בית ראשון כו' כותל כו' ועליו פרוכת א': 138.

מורה נבוכים

חלק א

פכ"ה	[אופן השראת השכינה בביהמ"ק]: 193.
פס"א	[ע"ד שמות הק' שיש בהם גם פירוש של חול]: 54.

חלק ג

פל"ז	[במארוז"ל שחזקי' גנז ספר רפואות]: 271.
פל"ד	תורה כו' יכון בו הענינים שהם על הרוב כו': 174.
פנ"א	ויהי שם עם ה' כו' ומרוב שמחתו במה שהשיג לחם לא אכל ומים לא שתה כי התחזק השכל כו': 174.

טור ושולחן ערוך

אורח חיים

סב	[ענין הרהור לאו כדיבור דמי]: 39.
צ	במג"א סק"ל"ג: גם כשמתפלל בביתו יקבע מקום: 129.
צא, ב	צריך לאזור אזור בשעת התפילה: 154.
קיד, ט	בהכמת שלמה: זה פשוט לו דבעינן שהנגיחות יהיו בשלשה ימים כו': 104.
קיח	בב"ח ד"ה בונה ירושלים [שייכות כסא דוד לבנין ירושלים]: 200.
קנ	בכף החיים אות ה': כופין גם לחזק ביהכ"נ כו' דכשם שמ"ע לבנות בית הבחירה ולחזק בדק הבית כו': 128.
קנו	במג"א סק"ב: כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו כו': 180.
רסב, א	יסדר שולחנו כו': 71.
רדע	בב"ח: ראוי לנהוג כשני הפירושים לבצוע פרוסה גדולה שתספיק כו' וגם לבצוע שתי ככרות כו': 79.
	במחצה"ש למג"א סק"כ: בביאור הל' לעולם יסדר כו' כמו"ש: 71.
	בפמ"ג משב"ז סק"ב [בציעת הפת בשבת]: 79.
רצא	בטור: איתא כו' בסעודה ג' ככר א' אם משום כו' מכל עומר עשו ב' ככרות כו': 73.

בלבוש האורה: דחיוב ג' סעודות מן התורה דרשו מדכתיב תלתא זמני היום כו': 70. 80.	רצא, א
ברמ"א: בשבת צריך לכל סעודה ב' ככרות (ובביאורי הגר"א סק"ב): 79.	רצא, ד
בב"י: אבר יש באדם כו' ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת (ובבלבוש וא"ר שעצם לוו לא נהנה מעה"ד כו'): 75.	ש
במג"א: אודות סעודת מלוה מלכה: 70.	
בפתח הדביר סק"א: 74.	
אל ישנה אדם מפני המחלוקת: 172.	תסח, ד
בט"ו סק"א: ע"ד חיוב ג' סעודות בשבת מדאורייתא: 80.	תעב
בב"י ד"ה וכתב א"א: כל כוס תיקנו על דבר מיוחד: 208.	תפד
בטור: ביו"ט שצריך לעשות ג' סעודות וכן כתב הרמב"ם: 81.	תקכט
בב"י: חיוב לח"מ ביו"ט כשבת: 78.	
וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין: 81.	תקכט, א
[ע"י קבלה עולה להם כאילו התענו אותם]: 12.	תקעא, ג
בט"ו סק"ב: ע"ד חיוב ג' סעודות מדאורייתא: 70.	תרעח
בברכ"י ובשע"ת: ע"ד מי שאין לו מגילה אינו אומר הלל: 169.	תרצג

יורה דעה

בש"ך סק"א: שנכתב לשון חול כו' לכתחילה יש ליוהר כו': 238.	קעט
בערוך השולחן ס"ב רד': כיבוד אב ואם מפני ציווי הקב"ה: 95.	רמ
בהגהת רעק"א (כאנו מקדושה חמורה): שבנימוסיהם מקיימים כיבוד אב ואם: 95.	רמא, ט
בנו"כ: ע"ד מה שהתלמיד אומר סתם סכורים שהוא מפי רבו: 181.	רמב, כד
בד"מ אות ב': ע"ד ישלש אדם לימודו לאו דוקא שלישי: 21.	רמו
בפתחי תשובה סק"כ: משו"ת חו"י סק"ו: ספרי קודש הנדפסים בכתב כו' ואפי' בלשון חול חלילה לנהוג כו' שום בזיון: 41.	רעא
בביאורי הגר"א סק"ב: דבפטר חמור לא זכה כהן: 64.	שטו
בטור: אם מקיימים המצוה ע"י נתינת הפטר חמור עצמו לכהן: 63.	שכא
בטור ורמ"א: מכהו בקופיץ כו': 60.	שכא, י
ברמ"א: מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם כו' יבקש עליו רחמים: 4.	שלה, י
בט"ו סק"א: בשם הרמב"ן בענין רפואות: 271.	שלו

אבן העזר

ברמ"א: לה"ק כו' לשון ארמי כו' ניתנו בסיני: 40.

חושן משפט

בטור: אין בע"ה מקפיד עליהם אין בהם משום גזל: 182.
דבר דליכא מאן דקפיד ב"י שרי: 182.

שנח בסוכו
שנט, א

שפט בערוך השולחן ס"ח: יש להסביר הטעם דשמא הבעלים החדשים יטילו עליו שמירה יתירה ולא יגז עור: 104.

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן

221 (מהדורת מינכן עם הפקסימיליא מגוכי"ק אדה"ז).

- בהקדמת בני המחבר
- וכמו שהאריך א"א מו"ר ז"ל בחיבורו בהל' ת"ת בכיבוד מצות ידיעת התורה כו': 22.
- ומפני שצרכי ישראל כו': 24.
- המהרהר בד"ת א"צ לברך: 39.
- מי שאינו מבין כו' אינו נחשב כו': 39.
- הרהור אינו כדיבור: 39.
- מותר להרהר בד"ת כשהוא ערום כו' דיבור אסור: 39.
- שמות המיוחדין להקב"ה כו' בלשון חול יש בו משום בזיון כו': 54, 237.
- גם כשמתפלל בביתו יקבע לו מקום: 129.
- אין להוסיף על תואריו של הקב"ה כו': 55.
- [לא הביא דין המג"א בסק"ב דכל האומר דבר בשם אומרו עובר בלאו]: 180.
- בשבת ויו"ט אין לחתוך כלל בלחם כו': 79.
- [לח"מ ביו"ט]: 81.
- בחייב בציעת הפת ביו"ט: 81.
- וקראת לשבת ענג כו' במה מענגו כו': 71.
- צריך אדם לסדר שלחנו כו': 71.
- ג' סעודות חייב כו' רמז לזה כו': 70, 80.
- ב' ככרות כו' וא"צ שיבצע משתייהן: 79.
- לח"מ ביו"ט: 81.
- החכם עיניו בראשו שלא למלאות בטנו בסעודת הבקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית: 70.
- צריך לכל סעודה לחם משנה: 79.
- מכל עומר עשו כו' ד' ככרות כו': 73.
- לעולם יסדר אדם שלחנו כו': 71.
- פיוטים וזמירות כו' כדרך שמלוין את המלך אחר שיצא מן העיר: 72.
- טוב לבשל בשר או דבר אחר במוצ"ש כו': 70.
- דעתו של אדם ודירתו במקום מוונותיו הוא: 162.
- לפי שכאו"א הדר בא"י חייב להביא ברגל ג' קרבנות כו' לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל ל' יום לפניו כו': 208.
- יצא ממקום כו' ובה לגור במקום: 172.
- מז, ב
- נ, ב
- סב, ג
- עה, י
- פה, ג
- צ, יח
- קיג, ח
- קנו
- קסז, ג
- קפח, י
- רמב, אב
- רסב, א
- רדע, א
- רדע, ב
- רצא, א
- רצא, ז
- ש, א
- ש, ב
- ש, ג
- תח
- תכט, א
- תסח, ט

תסח, יד	יחמיר בצנעה שלא יודע הדבר: 174.
תעג, כד	ביו"ט צריך לבצוע על לח"מ כו': 81.
תעה, ג	אע"פ שבכל יו"ט חייב האדם לבצוע על לחם משנה כמו שית' בסימן חקכט: 81.
תצה, ב	ענין ההבטחה הוא הוצאת האש או שמרבה האש: 187.
	בקו"א סק"ב: אעפ"כ עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש: 187.
תקכט	(השמיט הדין דלחם משנה שהביא המחבר): 81.
תקכט, ג	איזהו עונג זה שאמרו חכמים כו': 81.

הלכות שחיטה

ס"א	בקו"א סק"ח: אודות השוחט שצריך לידע כל חילוקי דינים כו': 23.
-----	---

הלכות תלמוד תורה

	230 (הל' ת"ת הוא ספר הראשון שהדפיס אדה"ז, והרמו בזה).
פ"א, ד	חייב הוא מה"ת כו' וגם ללמוד כו' שהן ההגדות: 21.
	דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פי' התרי"ג מצות שבתורה: 19.
	חייב לימוד תושב"כ גם בני"ך: 21.
פ"א, ו	כל פרשיות התורה שבהן כתובות המצות והמשפטים שהתלמוד מפרשן כו': 21.
פ"ב, א	מי שלא לימדו אביו תורה חייב ללמד א"ע כשיכיר שנאמר ולמדתם כו': 18.
	פירוש התרי"ג מצות שבתורה כו': 22.
	כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות כו': 16.
	לא אמרו ליגמר והדר ליסבר אלא כו' בעומק כו': 21.
	דרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה: 21.
קו"א סק"א	[בפי' שליש בתלמוד]: 20.
	[בפי' לסכור]: 21.
פ"ב, ב	שנחקק היטב בזכרונו כה"ת שבכתב ושבע"פ כולה: 20.
	לסכור .. ולפלפל .. עומק הסכורות כו': 21.
	(דעת הר"ן ור"מ) שגם בתחילת לימודו כו' לא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים ממש: 21.
פ"ב, ג	שיהיו ד"ת שנונים ומחודדים כו': 20.
פ"ב, ג"ז	[ע"ד האיסור לשכוח מה שלמד]: 16.
פ"ב, ח"ט	מי שיוודע בעצמו כו' צריך שיהי' כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה: 16.
פ"ב, ט	ולימוד האגדות מביא ג"כ לידי מעשה כו': 22.
פ"ב, י	אחר שהוא בקי .. לקבוע לו כו': 16.

- ללמוד פ"א כסדר כל התלמוד בבלי כו': 25.
- כל המדרשים כו' היא תורה שבע"פ: 22.
- פ"ב, יא אם יוכל לקבוע לו שעה גדולה ללימוד אחר כו' מתוך המשניות כו' חיבור הרמב"ם כו': 16.
- חייב להוסיף כו' ללמוד כו' הלכות אחרות כו': 25.
- פ"ב, יב"ג (בתושב"כ) אם מוציא בשפתיו אע"פ שאינו מבין כו' מקיים מצות ולמדתם כו' אבל בתושבע"פ כו' אינו נחשב לימוד: 39.
- פ"ג, א וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה כו' כל ההלכות בטעמיהן כו': 21.
- בקו"א: מצות ושננתם וכן לאו ופן תסורו קאי אכה"ת כולה שבע"פ כו': 20.
- פ"ג, ד מי שלא הגיע כו' אינו חייב לחיות חיי צער כו' אא"כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה: 23.

מפתח ספרים

(ע"פ סדר הא"ב)

אבודרהם

דיני ג' סעודות

בשם הרא"ש: כל שעה שמבקש לסעוד חייב בלחם משנה: 79.

דיני ספה"ע

משל לאחד שהי' חבוש בבית האסורים וצעק למלך כו': 11.

ס' תפלות יוהכ"פ

כדי שיגאלו בשכר הקרוי: 15.

בסופו

אבני נזר, שו"ת

או"ח

בדברי שו"ע אדה"ז בגדר מלאכת הבערה: 187.

סל"ח

יו"ד

באות ד ואילך: בסוגיית הגמ' בכריתות ע"ד כניסת אבותינו לברית במילה כו': 116.

סשמי"ז

אור צדיקים

עמוד התפילה

כב, אות יט צריך אדם להשלים תרי"ג מצות כו' ללמוד יד הגדולה להרמב"ם כו': 24.

אמונות ודעות

מאמר ב

אופן השראת השכינה בביהמ"ק: 193.

פי"א

מאמר ג

אופן השראת השכינה בביהמ"ק: 193.

פי"י

אתונן דאורייתא

כלל יט אם בגדי כהונה הוי לצורך כהנים או לצורך גוף העבודה: 154.

בדבר מלך

בהפתיחה דביהמ"ק הוא יסוד העולם כו': 258.

בית האוצר

מערכת ב'

אם בגדי כהונה הוי לצורך כהנים או לצורך גוף העבודה: 154.

כלל י

בנימין זאב, שו"ת

סקס"ט קיום ב"נ מצות כיבוד אב ואם: 95.

ספר הבתים

שערי ביהמ"ק

שער ח' בתי כנסיות ובתי המדרשות הם בגלותינו זה במקום המקדש: 127.

גט פשוט

הל' גיטין

קכט, קכז ע"ד שיטת הרמב"ם בסדר השבטים באבני החושן: 148.

זודאי השדה, שו"ת

סמ"ד בהתנהגות דיאצ"ט בר"ח כשחל באמצע האבלות: 232.

זרך הקדש (למהר"א אלפאנדרי)

כג, ד [במקום אמה טרקסין]: 137.

זת ודין, ילקוט

ע' נז בהתנהגות דיאצ"ט בר"ח כשחל באמצע האבלות: 232.

הלכות בכורות להרמב"ן

פ"א במהרי"ט אלגאזי: ע"ד מצות פדיון פטר חמור אם היא חובת הבעלים: 62, 63.

הלכות גדולות

הל' מגילה

בסופו ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה: 165.

המאור, ירחון

טבת תשי"א מאמר ע"ד מחיצה בביהכ"נ: 262.

הערות התמימים ואנ"ש

השקר"ט בלקי"ש חיי"א תשא שיחה א': 268.

התמים

חלק א

כה [יד, א], דרגות בביטול: 97.

וילקט יוסף, ילקוט

סי"ד בהתנהגות דיאצ"ט בר"ח כשחל באמצע האבלות: 232.

חובת הלבבות**שער הבטחון**

פ"א	מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הכוטח ושיהי' לבו סמוך כו': 3.
פ"ב	הסיבה הששית: כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו כו': 5.
	שיהי' מי שבטח עליו כו' למי שראוי לו ולמי שאינו ראוי לו כו': 4.
פ"ג	בהקדמה הרביעית: תהי' השגחתו חזקה כו' לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו כו' כדי שיהי' הבורא מסכים לו במה שהוא בוטח עליו כו': 4.

חינוך

מצוה כא	זכירת יצי"מ יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו: 113.
מצוה לג	כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם וע"כ באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד כו': 90.
מצוה צה	ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן: 124.
מצוה תצז	ונוהגת בזמן שישראל על אדמתן כו' לבנות ביה"ח: 124.

חמדת ישראל**קונט' נר מצוה**

ס"ו (מ"ע כ) בשיטת הרמב"ן ע"ד זמן ציווי המשכן ועיקר החפץ במשכן: 192.

חסידיים, ס' חסידיים

סקנ"ב	בגדר מצות כיבוד אב ואם: 95.
סרכ"ד	בברית עולם: 182.
סתקע"ג	בגדר מצות כיבוד אב ואם: 95.

חרדים**פ"ד**

מצי' התלוי' בושט, אות ג'

חייב ג' סעודות בשבת מדאורייתא: 80.

חת"ס, שו"ת**או"ח**

סקצ"ב	במארז"ל אכתי עבדי דאחשורוש אנן כו': 168.
סר"ח	[דין מורד במלכות]: 161.

יד מלאכי**כלל הרי"ף**

אות יט [שימוש בתי' כלומר]: 162

כללי התי"ז

תרס"ג במאמר ר"א שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו: 182.

ילקוט חדש

ע' אדם, ע"ז טעם היתר כלאים בציצית ובמקדש: 157.

כד הקמה

בטחון שלא יתערב שום ספק בבטחונו כו': 3. 5.

כוזרי

מאמר ב

ס"ח דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.

כלבו

הלי' יו"ט

סנ"ח אם יש חיוב ג' סעודות ביו"ט: 81.

כנסת יחזקאל, שו"ת

בתחילתו ע"ד שיטת הרמב"ם בסדר השבטים באבני החושן: 148. 152.

כתב סופר, שו"ת

יורה דעה

סקפ"ח אי אזלינן בתר הזמן דמקום הפטירה או הזמן שבמקום האכלים: 233.

מגלה עמוקות

אופן רמו משנה תורה יסוד לתושבע"פ: 42.

מדבר קדמות

מע' ק, טז הגאולה בזכות הצפ"י: 6. 15.

מהרי"ל

הלי' פרשיות

בטעם קריאת פי' פרה: 208.

מהרי"ק

שורש קמא [בדפוס ווארשא הוא סי' קנ"ט] ראוי לדמות נדבת ביהכ"נ לנדבת מלאכת המשכן כו': 126.

מהר"ם מרוטנבורג, תשובות

סי"ה בהמשנה דארבעה ראשי שנים הם: 82.

מהר"ם שי"ק, שו"ת

או"ח

סעי' בדין מחיצה בביהכ"נ דצריך דוקא באופן המסתיר לגמרי: 262.

מטה משה

ח"ה

סתרפ"ה [בטעם ספה"ע אחרי יצי"מ]: 11.

ענין ד' פרשיות

סתתקציז בטעם קריאת פ' פרה: 208.

מנהגים, ר"א טירנא

[בטעם ספה"ע אחר יצי"מ]: 12.

מנחת חינוך

מצוה כב ע"ד מצות פדי' אם היא חובת הבעלים: 62.

מצוה כג אם אפשר לערוף פטר חמור של חברו: 62.

לכאורה ללוי דדריש טעמא דקרא מחמת קנס א"כ ל"ל קופיץ וממול ערפו: 59.

מצוה לג מצות כיבוד או"א אי הוי ממצות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו: 91.

מצוה צט דעת הרמב"ם בסדר דכתיבת השבטים על אבני החושן: 149.

היו נכתבין ונקראין על החושן כמו . . על אבני האפרד: 150.

מעבר יבק

שפת אמת

פ"ו דיעות חלוקות בהנאת העצם לזו מסעודות השבת כו': 75.

מעשה חושב

פ"ד, אות ג באופן הנחת היריעות: 131.

מצות, סמ"ג

הקי' למ"ע ויש אדם שילמוד כל ימיו ולא יכול להשיג לדעת מצות אחת כמאמרה בע"פ מחמת אורך הגמ' ופלפולה כו': 17.

כי המצות כו' יש לידע יסודותיהם כו' נצטוינו ולמדתם אותם כו': 19.

נודע ביהודה, שו"ת

או"ח מהדו"ח

ס"כ בדברי המג"א דכל שאינו אומר דבר בשם אומריו עובר בלאו: 181.

נתיבות עולם

נתיב הבטחון

בסופו [זכות הבטחון]: 5.

סידור האריז"ל

מוצ"ש ויסדר שולחנו ב' ככרות כו': 72.

סידור יעב"ץ

זמירות למוצ"ש

סעודה זו אין בה אכילה גמורה כו': 75.

עבודת הקודש

ח"ג

פנ"ה דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.

ח"ד

פ"א מפי ספרים ומפי סופרים: 223.

עיטור

עשה"ד הלי מצה ומרור

בסופו בשעה שאמר להם משה רבינו ע"ה תעבדון את האלקים כו' חמשים יום והיו מונין כאו"א כו': 10.

עיקרים

מאמר ב

פ"ז דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.

מאמר ד

פכ"ה בטעם הכבדת לב פרעה: 34.

פמ"ו אף אם אינו ראוי מצד עצמו מדרך הבטחון להמשיך חסד חנם על הבורטחים בהשם: 5.

עמק המלך

בתחלתו – ש' תקוני התשובה

פ"ג ע"ד נצחיות הנשמות: 203.

ש"ג (עולם התהו)

פל"א ע"ד נצחיות הנשמות: 203.

שט"ז (רישא דז"א)

פל"ז [משם מובן, שבלוחות שניות היו ישראל בע"ת כו']: 179.

עץ הדעת טוב

בא

יב, כט המשחית הי' מכה כו' הקב"ה הולך כו' שלא ימית בכורי ישראל כו' ובוזה יתורץ כו': 48.

עץ חיים

שער לו

פ"ב דרגת השכינה שבבית שני: 196.

עקידה

וישלח

שכ"ו בסופו בביאור המדרש אם יעקב ומשה סמכו על ההבטחה: 2.

וארא

של"ו בטעם הכבדת לב פרעה: 34.

בא

של"ח

במארז"ל משבחר הקב"ה בעולמו כו': 204.

ערוך

ע' טרקסין

לשוך יון פנים וחורץ כו': 139.

ע' שף

שנסע מקדש וישב שם כו': 128.

פנים יפות

וארא

ט, ח י"ל ה"נ שלקח בכלי כמדת מלא חפניכם: 28.

משפטים

כג, יד-טו [שג' הרגלים נקבעו על התבואה]: 82.

פרי עץ חיים

שער השבת (שי"ח)

פכ"ד הנפש יתירה אינה הולכת לגמרי עד אחר סעודת מוצ"ש כו': 72 .74.

בסופו קבלנו ע"י ג' סעודות דשבת . . להשאיר קצת כו': 74.

שער תפלות ר"ה (שכ"ה)

פ"ז בהמשנה דארבעה ראשי שנים הם: 82.

ס' הפרדס לרש"י

סדר קריאות והפט'

סכ"א הטעם שבשלישית קורין פ' פרה: 208.

כרביעית החודש הזה משום ר"ח ניסן שענינו של יום הוא: 206 .208.

פרדס רמונים

שׁיט, פ״א שמות הק' שיש בהם גם פירוש של חול: 54.

צמח צדק, שו"ת

	או"ח
ע"ד היתר כלאים בציצית: 158.	ס"ג
לימוד איסור סחירת ביהמ"ק מביהכ"נ: 126-27.	ס"כ
בחירוב בציצת הפת כיו"ט: 81.	סל"ו
	יו"ד
אות ת: כשם שבין קד"ק לחולי זולין כך גבהו דרכיו (של אדה"ז) מדרכינו: 220.	סס"ג
באות ג"ד: בגדר מצות פד' פטר חמור אם היא חובת הבעלים: 62, 63.	סשכ"ב
	שער המילואים ח"ד
בגדר היתר כלאים בבגדי כהונה: 153.	ס"א

צפנת פענח

	הל' תשובה
אם שייך זמן למעלה לאחרי הסתלקות: 175.	פ"ח ה"ד
	הל' שבועות
נ"מ בין שמות המיוחדים לשאר שמות כו': 56.	פ"יב ה"ג
	הל' כלאים
פ"י הכ"ז (יט, ד) דמצות מתנות כהונה לא חל רק לאחר פדיון: 63.	
ע"ד לבישת האבנט מכלאים וזמן לבישתה כו': 155.	פ"י הל"ב
	הל' תרומות
בגדר מלאכת הבערה אם הוא מציאות האש או מה שע"ז כלה מה שדולק: 187.	פ"ב ה"ב
	הל' מת"ע
פ"י הוא הפסיד ממונו של כהן: 62.	פ"ד ה"ח
אם המית פט"ח לא בעריפה: 63.	
	מהד"ת
בענין שגם הטפלין הביאו לנרכת המשכן: 130.	ג, ג
[איזה שמות נק' שם המיוחד]: 56.	נט, ד
	על התורה
ע"פ ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה: 31.	וארא, ט, יא
ע"ד גניזת הארון: 196.	ס"פ פקודי

צפנת פענח, שו"ת (דווינסק)

	ח"א
[אפשריות עקירת החולי מעיקרון]: 271.	ס"ד

ח"ב
סל"ה כגדר הכערה יש בזה מחלוקת גדולה ועיון רב אם המלאכה הוא מציאות
האש כו' או מה שעיי"ז כלה מה שדולק: 187.

קונטרס השולחן

מבוא

ס"ה [אודות הסוגריים בשר"ע אדה"ז]: 70.

ראב"ן

סל"ד במארז"ל דבמשנה תורה דרשינן סמוכים: 42.

רא"ש, שו"ת

כלל ל"א, ס"ט

לא להורות מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים: 17.

ראשית חכמה

שער האהבה

פ"ב ע"ד מדת הבטחון: 3.

רדב"ז, שו"ת

ח"א

סתר"ו אם מקיימים המצוה ע"י נתינת הפטר חמור עצמו לכהן: 63.

ח"ב

סתרס"ו בפ"י מארז"ל כל המועדים בטלים כו': 166.

ח"ה

אלף תע בדין כלאים בבגדי כהונה: 153.

רוקח

הל' פורים

סרמ"א טעם שבשלישית קורין פרה כו' להזכיר שיעשו הפסח בטהרה: 208.

רשב"א, שו"ת

ח"א

סי"ח בטעם שאין מכרכין על מצות כיבוד או"א: 90.

סשי"א דבגופו של פטר חמור ליכא דזכי ב" כו': 64.

סתר"ד בחיוב בציעת הפת ביו"ט: 81.

שאגת ארי'

סכ"ט

בדין כלאים בציעית ובבגדי כהונה: 153.

שארית יהודה, שו"ת

או"ח

ס"ו

שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצעי"ג כו': 70.

שער המילואים

סל"א

שאפי' האוסרים להורות מתוך הקיצורים כמבואר בדברי רבינו הג' אחמור"ר בה' ת"ת אין זה אלא לכתחילה כו': 23.

שבות יעקב, שו"ת

ח"א

סצ"א

כסופו ע"ד משה רבינו בהר שמ' יום לא אכל כו' שנעשה כמו מלאך: 176.

שבלי הלקט

[הרבא בב"י לטואר"ח ס"ש] משל שמלווין את המלך ביציאתו כו': 70.

[הרבא בב"י לטואר"ח ס"ש] הנאת העצם לזו מסעודת מוצ"ש: 75.

ערוגה ח

סרל"ו

לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים כו' לקץ חמשים יום כו': 10.

שדי חמד

כללים

מעו' ב' כלל מג"ד

מ"ע של ועשו לי מקדש כוללת גם בנין ביהכ"נ: 126.

שלי"ה

לו, א"ב

מ"ד בע"ת גדול מצ"ג הוא בזה"ז משא"כ לעת"ל כו': 211.

מה, ב

ההבחנה במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור: 48.

עג, א

ומדברי קבלה ומד"ס פ"ק דנדרים תני ר' חייא כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו כו': 180.

קפג, ב

שיאמר דבר בשם אומרו ולא יגזול דעת האומרו כו': 181.

קצ, ב

חמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום: 90.

תט, ב

תיבות יגר שהדותא וטוטפות הם לה"ק ונכללו בלשון יוני כו': 40.

שלטי הגבורים (ר' אברהם הרופא)

פ"י"ד

בסוגיא דאמה טרקסין: 138.

שם עולם

פתיחה

אות א

כסופו: שאמירת דבר בשם אומרו הוא לא רק בהלכה חדשה אלא גם בשמועות והלכות מקובלות: 184.

שער הגמול (להרמב"ן)

גם המקום ההוא נכבד כו' וכ"ש בהמ"ק: 193.
הנפש שהיא עליונה א"א שתהי' בטלה: 203.

שער הכוונות

ענין ויהי נועם

ע"י סעודת מוצ"ש נמשך אור קדושת סעודות שבת לכל ימי החול: 74.

שערי תשובה (ר"י)

שער ג

אות לב בטחון הוא בכלל הציווי כי תצא למלחמה גו' לא תירא מהם: 3.

שפע טל

שי"ח, פ"ג

בדיוק לשון "ראש" ולא "תחילת": 82.

תורת מרדכי

סקס"ו

בהתנהגות יאצ"ט בר"ח כשחל באמצע האכלות: 232.

תפארת ישראל (מהר"ל)

פל"ב

התורה לישראל ברצון מצד עצמם אבל הכרחי הי' להם מצד השי"ת כו':

15. 13.

פל"ו

במצות כיבוד אב ואם: 91.

פמ"א

במצות כיבוד אב ואם: 91.

פמ"ג

חילוק דמשנה תורה ורד' ספרים הראשונים: 42.

תרומת הדשן

פסקים

סרל"ה

אם מקיימים המצוה ע"י נתינת הפטר חמור עצמו לכהן: 63.

תשב"ץ

ח"א

סנ"ג

משה רבינו עצמו כתב כה"ת על אבנים: 40.

מפתח ספרי החסידות

מרבותינו נשיאינו

הבעש"ט

כתר שם טוב

כשרוצין ליפרע העונש למי שראוי לעונש אזי נוטלין ממנו מדריגת
סשפ"ב
הבטחון: 5.

המגיד ממעזריטש

לקוטי אמרים

במשרו"ל בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' כו' אמרו אוה"ע לכבוד
סככ"ג
עצמו הוא דורש כו': 93.

אור תורה

במשרו"ל בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' כו' אמרו אוה"ע לכבוד
לד, א
עצמו הוא דורש כו': 93.

כ"ק אדמו"ר הזקן

תניא

222 (לא לשנות בהדפסתו מכמו שהדפיסו רבותינו משנת תר"ס. ההפרש
בינו לבין שאר ספרים שנכתבו ברוה"ק). 223 (טה"ד בהמורה שיעור. ע"ד
ה"תיקנים בדרך אפשר". ביאורי תניא בכת"י). 316 (מענה לא' ע"ד לימוד
בתניא כסגולה לחלישות הרא"י).

דף השער

מפי ספרים ומפי סופרים: 223.

הקדמה

מפי ספרים ומפי סופרים: 222.

ונשמות ששרשן ממדת חסד הנהגתן ג"כ להטות כלפי חסד להקל כו':

לקוטי אמרים

ואם לא ירע לבכו כלל מזה: 223.	פ"א
צדיק ורשע לא קאמר: 9.	
כי בישראל נפש זו דקליפה כו' מסוד עה"ד טו"ר: 107.	
חלק אלוהה ממעל ממש: 170.	פ"ב
מדת יראת הרוממות במוחו ופחדו ה' בלבו: 68.	פ"ג
רבא נבאל"ף: 228.	פ"ז
היתה נפשו בארץ צי וצלמות כו' ורחוקה מאור פני ה' בתכלית כו': 211.	
כח המתארה לדברים האסורים הוא שד משריץ נוכראין כו': 107.	פ"ח
להיות טוב גמור כמו יצ"ט ממש: 107.	פ"ט
שאיין כל אדם זוכה להיות צדיק כו': 224.	פ"י
צדיקים לבם ברשותם: 224.	פ"יז
א"ס ב"ה מלוכש בבחי' חכמה: 145.	פ"יח
מתנענע תמיד למעלה בטבעו כו' כך נשמת האדם כו': 189.	פ"יט
וטבע זה הוא שם המושאל כו': 223.	
שכל אבריהם כולם היו קדושים כו': 98.	פכ"ג
בשגם שכולן מתאימות כו': 150.	פל"ב
כי יסוד ושורש כה"ת כו' למהוי אחד באחד כו': 152.	
במאזו"ל שעל כל דיבור פרושה נשמתן כו': 198.	פל"ד
אפילו כו' צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה כו' הוא דבר בפ"ע: 13, 210.	פל"ה
בהגה"ה: שא"ס ב"ה הוא אחד האמת כו' וזו היא מדריגת החכמה: 145.	
שנתארה הקב"ה כו': 190.	פל"ו
וגם כבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מ"ת: 57.	
ולכן היו בטלים כו' שעל כל דיבור פרושה נשמתן: 198.	
ומיתרון ההארה לישראל יגיה חושך האומות ג"כ: 205.	
כי גם שיהי' צ"ג עובד ה' ביראה ואה"ר בתענוגים לא יגיע למעלת דביקותו כו': 210.	פל"ז
12.	פמ"ו
הניח הקב"ה כו' ממצרים ערות הארץ כו' בכבודו ובעצמו כו': 50.	
יצא היום ממצרים היא יציאת נפה"א כו': 13.	פמ"ז
12.	פמ"ט
ובנו בחרת כו' הוא הגוף החומרי כו': 202, 319.	
ובכית שני כו' שורה כדרך השתלשלות והתלבשות כו': 196.	פנ"ג

שער היחוד והאמונה

הקדמה	מפי ספרים ומפי סופרים: 222.
	חנוך לנוער כו': 224.
	מאי דכתיב שבע יפול צדיק וקם כו': 224.
פ"ב	מקי"ס עד"מ כו': 175.

פ"ד	והיא בחי' התגלות כו' במראה הנבואה כו': 55.
	כשם שאין ביכולת שום נברא להשיג בוראו כך אינו יכול להשיג מדוחיו כו': 55.
פ"ה	מדות אלקות למעלה משכל הנבראים כו': 55.
פ"ו	[בהביטול דאין עור]: 98.
פ"ז	דפסוק שמע ישראל הוא יחודי כו': 152.
פ"ח	כל אות היא המשכת חיות כו' כגון ד"מ כו': 31-230.

אגרת התשובה

פ"ח	לדבקה בו ית' ביחוד נפלא כמו שהיתה מיוחדת בו ית' בתכלית היחוד כו': 211.
-----	--

אגרת הקדש

ס"א	המעמיד ומקיים את הראש הוא השכל כו' ולקיים הראש והזרועות: 225.
	ועל העמדת כו' טעמה כי טוב סחרה: 225.
ס"ב	מפני היות קטן יעקב כמאד מאד בעיניו כו' שמה יגרום החטא: 3.
ס"ח	עד"מ כמו שזורעין כו' מהותם ועצמותם כלה ונרקב בארץ כו': 83.
ס"יא	ובאמונה זו באמת נעשה הכל טוב גם בגלוי: 5.
ס"יב	עושה שלום במרומיו כי מיכאל שר של מים כו': 157.
ס"ט"ו	העפר שבו היורד למטה ואין האש שולטת בו כו' חומרי יותר מכולן: 190.
ס"כ	כיסוד העפר המצמיח תמיד כו': 83.
סכ"ה	אלא שבארצות העו"ג החיות הוא ע"י התלבשות שרים כו': 169.
סכ"ח	אלא דחטאת קרי' רחמנא כו': 209.

קונטרס אחרון

קנח, א	[בהחילוק דמעבר והתלבשות]: 193.
קסג, א	לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר: 221.
	וכאו"א כו' יגמור לעצמו בכל שבוע החמניא אפי שבתהלים קי"ט: 221.

תורה אור

טו, ג	224 (לימוד בכל שבוע דרושי התו"א ולקרות).
טז, א	במארז"ל פרש שבתכם לא קאמר: 75.
כז, ב	ע"ד שהיית משה בהר מ' יום לא אכל כו': 177.
כח, ג	ע"י קיום המצות הוא בחי' עבד אבל בלימדה"ת הוא בחי' מלך כו': 99.
כט, א	ע"פ היינו כחולמים: 285.
מט, ד	בענין הדלקת הנרות בביהמ"ק: 265.
נז, ב	שהאותיות ושמות עליונים כו' בבחי' מצרים בחי' מקום צר כו': 13.
ס, א	יצי"מ, יציאה ממצרים וגבולים גם דקדושה: 13.
	ע"ד שם צבאות: 55.

במארוז"ל כלום אדם זורע כור כו': 82.	סא, א
יצי"מ, יציאה ממצרים וגבולים גם קדושה: 13.	עא, גד
ולכך מרע"ה לא אכל בהר כל מ' יום כו': 177.	עד, א
שמצרים הוא כור הברזל כו': 57.	
פורים – נס המלוכש בטבע: 168.	צג, ד
בהעילוי דפורים קיימו מה שקיבלו כבר במ"ת כו': 165.	צח, ד
ענין שכפה עליהם ההר כגיגית כו': 9.	
הדר וקבלה בימי אחשורוש ברצון גמור כו': 165.	צט, א
הציצית הן רק תשמישי מצוה שאין בעצמן שום קדושה כו': 158.	ק, א
ע"ד שהיית משה בהר מ' יום לא אכל כו': 177.	קי, גד
צמיחה ע"י רקבון וביטול הזריעה: 83.	קיד, ד
כפי"מ מארוז"ל כל המועדים בטלים כו': 166.	קכא, אב

לקוטי תורה

220 (בעת עריכתו ע"י הצ"צ לא היו לפניו כל מאמרי אדה"ז). 224 (לימוד ככל שבוע דרושי התו"א ולקר"ת).

הביטול בלימוה"ת: 99.	פקודי ד, ד
	צו
כהטעם שהי' לא ע"י מלאך כו': 51.	יב, ג
הסעודה לצדיקים לעת"ל והעוה"ב אין בו אכילה ושתי' כו': 213.	טו, ג
	אחרי
בגדי בד . . גוון לבן . . פשיטות כו': 159.	כח, ג
	קדושים
טעם למ"ש בה' ת"ת כו' לידע כל התורה כו': 20.	ל, ד
	אמור
בחירה חפשית בישראל מפני שמושרשים בעצמות: 286.	לח, ב
	בחוקותי
בזריעה אי"צ שהות כ"כ ועיכוב מזמן הזריעה כו': 84.	מט, ד
	במדבר
ע"פ וארשתיך לי: 54.	ט, ג
בענין משנה תורה שהוא ע"ד תורה שבע"פ: 42.	טו, ג
	נשא
במארוז"ל ע"פ ושכנתי בתוכם: 190.	כ, ב
הביטול בלימוה"ת: 99.	כב, ב
	שלח
הציצית הן רק תשמישי מצוה שאין בעצמן שום קדושה כו': 158.	מד, ב
	בלק
תשובת הצדיקים היא על הריחוק: 210.	עד, א

	ראה
דהנה כתיב פנים בפנים: 198.	יח, א
אנכי ה"א מאיר ומתגלה כן: 51.	
	נצבים
לאחדים כאחד: 150. 151.	מד, א
	ר"ה
ענין ר"ה שנקרא ראש כו': 82.	נח, א
דרגת השכינה שבבית שני: 196.	ס, ב
עבודת התשובה גם בצדיקים: 209.	ס, ד
	ש"ש
הסעודה לצדיקים לעת"ל, והעוה"ב אין בו אכילה ושחי' כו': 213.	סה, ד
	האזינו
עבודת התשובה גם בצדיקים: 209.	עא, ג
	שמע"צ
	צב, ב
	שה"ש
בענין הוא צוה ונבראו לי' נפעל: 50.	יד, ג
בענין משנה תורה משה מפיו עצמו אמרה: 42.	כ, ג
שהגשמות דוקא יש בהן כח ההולדה כו' ואין כן במלאכים כו': 94.	לט, ד
עיקר ההולדה הוא מצד כו' כח א"ס: 91.	מ, א
במאדו"ל: במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים: 211.	מד, ג
משיח אתי לאתבא צדיקייא בתיובתא: 210.	מה, א
אהבת בכל מאדך הוא בבע"ת: 211.	מט, ב
משיח אתי לאתבא צדיקייא בתיובתא: 210.	נ, ב

מאמרי אדמו"ר הזקן

אתהלך לאזניא

220 (ע"ד הדפסת הספר).

הנחות הר"פ

220 (ע"ד הדפסת הספר).

תקס"ב

220 (ע"ד הדפסת הספר והשוואת מאמריו למאמרי להקו"ח).

ח"ב

משיח אתי לאתבא צדיקייא בתיובתא: 210.

תקלד

תקס"ה

ח"א

רב

ח"ב

תקיח

תקצו

כענין שאמר הבעש"ט ז"ל שהי' איזה מלחמה ז' שנים כו': 37.

בגדר הגופים והאכילה לעת"ל: 178.

ע"ד שהיית משה בהר מ' יום לא אכל כו': 177.

כ"ק אדמו"ר האמצעי**סידור**

ג, ג

רעו, ב

רצט, א

ענין הציצית התקשרות והתחברות עצמותו ממש: 159.
דהנה כתיב ועשו לי מקדש כו' המשכה הזאת כו' אחר החורבן בכל בתי
כנסיות ובתי מדרשות: 127.
בהטעם שהי' לא ע"י מלאך כו': 51.

ביאורו"ז

ה, ד

כ, ב

נט, ג

הולדה וכח הא"ס רק בנשמות ולא במלאכים: 94.
פסקי הדינים של תנאים ואמוראים ע"פ שורש נשמותיהם: 182.
קיום התומ"צ מתוך ביטול: 101.

אמרי בינה

שער הציצית

פ"ד

ענין הציצית התקשרות והתחברות עצמותו ממש: 159.

שערי תשובה

ח"א

יח, ג

ח"ב

נג, ג

שאינו רוצה לגזור כדי שיהי' תלוי בבחירה כו': 9.
[מעלת בכל מארך דבע"ת על ככל מארך דצדיקים]: 211.

עטרת ראש

שער יוהכ"פ

פ"ה

פ"רז

מראה לבן דבגדי כד: 159.
ענין האבנט כנגד המקיף דיחידה: 159.

תו"ח

בראשית

כז, ב

בהטעם שהי' לא ע"י מלאך כו': 51.

ידיעת הקב"ה שאינה באה כדיבור אינה מכריחה את הבחירה: 9.	ל, ד וירא
וכידוע בירידתו במצרים כתיב ועברתי בארמ"צ כו' כחשיכה כאורה ממש: .51	קג, ג
האחדות וכיטול בשרי המלך לפני המלך: 158.	חיי שרה קל, ב
רבוי חידושי הלכות שאין להם רמז במקרא כו': 186.	קלד, ג תולדות
ידיעת הקב"ה שאינה באה כדיבור אינה מכריחה את הבחירה: 9.	יד, ג שמות
במארו"ל ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה הן: 169.	קז, ב
ע"ד שם צבאות: 55.	קמ, ב

מאמרי אדמו"ר האמצעי

כמה דינים מתושבע"פ שנוספים מחדש גמור כו': 186.	שמות ח"ב שפב
בגדר נשמות נהנין מזיו השכינה: 178.	במדבר ח"ב תשסד
דתושבע"פ הן הנה הלכות המקובלות כו': 186.	נ"ך נה

כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק

123 (דרכו בכ"מ לקצר בלשונו).	אוה"ת
אמירת הלל דוקא על נס גלוי: 168.	בראשית
הבותר בעמו ישראל כו' ואוהב את יעקב כו': 50.	יט, א תקסה, א נח
וזהו שאנו מזהירים על השיתוף כו' אינו ע"ד ג' שותפים באדם כו': 93.	תרנח, א ויצא
דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.	קעח, א
איך בהמ"ק הרוחני וכל עניניו יהיו מתלכשים בבהמ"ק הגשמי כו': 197.	קעט, א

בסוטה כו' משמע דפי' משה באר שכתב את התורה על האבנים בשבעים לשון כו': 40.	תתסא, ב
ביצי"מ וקי"ס שהיו הנסים בגילוי יוצאים מהטבע לגמרי כו' זהו המלחמה ע"י שם הוי' עצמו: 57.	בא שכח
ע"פ ועברתי באמ"צ: 49.	ביתרלג
במארו"ל כיון שאמר הקב"ה כבד את אביך ואת אמך חזרו אוה"ע והודו למאמרות הראשונות: 92.	יתרו גיג
בטעם שנקבעו מועדי השנה על צמיחת התבואה: 82.	משפטים איקעח
בענין אביב: 110.	איקפה
א"כ זהו כענין כריחת ברית כו': 118.	גימב
לכן ע"ז בא ההוראה וישם את הדם באגנות כו': 122.	גימד
בענין שביהמ"ק אינו זו לעולם כו': 123.	תרומה א'תכה
בביאור דברי הרמב"ן ר"פ תרומה: 197.	א'תכח
כפי' מארו"ל פרח נשמתם: 198.	א'תכט
ואהי להם למקדש מעט כו' אלו בתכנ"ס א"כ הרי שאין זו גם בעוה"ז: 123.	א'תמב
ע"ד עשר יריעות התחתונות וי"א יריעות עזים: 135.	א'תקיא
בהחילוק בין אבני החושן ואבני האפור: 151.	תצוה א'תרמו
בהחילוק בין אבני החושן ואבני האפור: 151.	א'תרנו
בהחילוק בין אבני החושן ואבני האפור: 151.	א'תרסה
כלאים ערוב שני כוחות עליונים: 156.	א'תשטז
בלוחות שניות היו ישראל בדרגת בע"ת כו' וע"כ זכה אז דוקא משה לבחי' כי קרן עור כו': 179.	תשא ביעה
ע"ד עשר יריעות התחתונות וי"א יריעות עזים: 135.	ויקהל ב'יתנת
בענין משנה תורה משה מפ"י עצמו אמרה: 42.	אמור תתמ
כי צריך אדם להשפיל עצמו ולומר דיו לעבר להיות כרכו כו': 51.	במדבר א'תשצז
פרה אדומה מורה על עבודת התשובה: 209.	חוקת תשסב
החילוק בין חוקת הפסח וחוקת הפרה, עבודת צדיקים ועבודת בע"ת: 209.	תשעד
פרה אדומה מורה על עבודת התשובה: 209.	תשפז

פרה אדומה מורה על עבודת התשובה: 209.	תשצז
	דברים
וכענין זה הוא ההפרש בין משה מפי עצמו אמרו כו': 42.	ו
דמשה תורה הוא מקור תושבע"פ וכ"כ במגלה עמוקות כו': 42.	ז
	ואתחנן
טט בכתפי כו' הם לה"ק ונכללו בלשון יוני כו': 40.	שכז
	תצא
כלאים ערכוב רוח הקדושה עם רוח הטומאה: 156.	תתקסא
	חבוא
שייכות תושב"כ ללה"ק דוקא: 39.	בישצד
	יוהכ"פ
בגדר נשמות נהנין מזיו השכינה: 178.	איתקפז
	שבת שובה
בענין שביהמ"ק אינו זו לעולם כו': 123.	איתפז
	נ"ך
איסור הכלאים מפני שעי"ז מחבר רוח הקדושה עם רוח הטומאה כו': 156.	ע' קלב
	תהלים
ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו וה"ז גילוי אלקות כו': 168.	ע' קנד

ביאורי הזהר

דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.	קג ואילך
ע"ד אלו שלא סמכו על ההבטחה: 2.	קצב
ע"י בטחון נעשה טוב גם בגלוי: 5.	קצד
קיום התומ"צ מתוך ביטול: 101.	שי

דרך מצותיך

בעבדם לשמש ולירח כו' לפי שראו שכל בחי' שפע למטה נמשך ע"י צבא השמים כו': 93.	ו, א
משא"כ כששונא כו' ונעשה בעל מום כו' אינו יכול לעלות לרצון לפני ה' כו': 150.	כח, ב
שרש ענין המכוון במינוי המלך הוא שבו ועל ידו יהיו הישראל בטלים לה' כו': 84.	קח, א
דרגות בביטול: 97.	קכח, א

ספר החקירה

ע"ד נצחיות צבא השמים כו': 175.	בתחילתו
בענין אביב: 109, 111.	צא, א
ע"ד נצחיות צבא השמים כו': 175.	קא, ב

אגרות קודש

להראות בעצמו תמיד תנועות משמחות כו': 5.

ע'י שכד

כ"ק אדמו"ר מהר"ש**תרכ"ט**

החילוק בין חוקת הפסח וחוקת הפרה, עבודת צדיקים ועבודת בע"ת: 209.
 בשולי העמוד: לע"ל כו' אבל עכשיו אוכלי פסח צריכים לפרה כו': 211.

קד (צה)

תר"ל

דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.
 בטעם שנקבעו מועדי השנה על צמיחת התבואה: 82.

סג

קלב

תרל"ד

כלאים ערבוב שני כוחות עליונים: 156.

כט

תרל"ח

ד"ה על חומותיך

צריכים ללמוד בכ"י תושב"כ עם פרש"י כו' ובאגה"ק שלכל הפחות צריך
 כ"א ללמוד מס' גמרא בשנה: 221.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע**תרמ"ט**

ע"ד השוב דדירה בתחתונים: 190.

רנז

תרנ"ו

ציור גופו של האדם בנוגע לבחירה כו': 94.

תרנ"ז

במארו"ל ישראל שבחור"ל עובדי ע"ז בטורה הן: 169.
 צמיחה התהוות חרשה: 83.
 הולדה מצד כח הא"ס: 91.
 שמחה פורצת גדר: 83.

נח

קעה

קעט

רכג

תרנ"ח

במארו"ל כיון שאמר הקב"ה כבד את אביך ואת אמך חזרו אוה"ע והודו
 למאמרות הראשונות: 92.

קיח

תרס"ו

עלי' הב' דעוה"ב שאין בו אכילה ושתי' כו' הוא ע"י עבודת התשובה:
213.

קה

כמה ענינים נתחדשו בתושבע"פ ורק אסמכוהו אקרא כו': 185.
כד אזלת כו' אבל אינם משתנים בעצם: 173.

שכב

תרלא

תער"ב

חלק א

נקודה העצמית שבנפש נאחזת בלב: 159.

נט

חלק ג

המעלה בעבודת התשובה עליית התחנות: 212.

אי'שמ

תרע"ח

תו

רצ"ל מה"ע באיסור דשעטנז כו': 156.

תרע"ט

שכב

החילוק בין חוקת הפסח וחוקת הפרה, עבודת צדיקים ועבודת בע"ת: 209.

פר"ת

קפד

דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.

רמז ואילך

יש ע"י הקב"ה בעצמו כו' ושע"י צבאות כו' קרי"ס . . ה' נלחם כו': 57.

קונטרס ומעין

מאמר ט

ע"ד שקיעה בריבוי תאוות כו': 68.

אגרות קודש

ח"ב

אודות לשון הקודש: 39.

תתטו

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ

תרפ"ו

רכו

הולדה מצד כח הא"ס: 92.

תרפ"ז

פג

דרך מעבר ודרך התלבשות: 193.

קצו

רק הגופים נמסרו לגלות כו': 170.

ש"ת

ע"י 73 .97

תש"א

ההפסדות שבהם בלתי נכרת כלל והם נראים חזקים כיום הבראם כו': 175. ע"י 135

תש"ה

ע"פ ועברתי באמ"צ: 49. ע"י 136

תש"י

משל לצמאון דבע"ת מכריחה מהמות שהיא בכל עצמותו: 211. ע"י 7

דרגות בביטול: 97. ע"י 71

ע"ד שם צבאות ומדת הנצחון: 57. ע"י 131

ע"ד מדת הנצחון: 57. ע"י 153

סה"מ קונטרסים**ח"א**

קעה, ב רק הגופים נמסרו לגלות כו': 170. ע"י 8

קצד, א בענין הוא צוה ונבראו לי נפעל: 50. ע"י 9

ספר השיחות תרצ"ו-ה'ש"ת

תורת אדה"ו ע"ד שהל"ת הראשונה לאחר קבלת התורה היא לא תעשון ע"י 337

אתי כו': 98.

ספר השיחות תש"ב

עו בפ"י (תניא פ"ט) וטבע זה הוא כו': 223. ע"י 10

לקוטי דבורים**ח"א**

קמו, א המעלה בעבודת החשובה עליית התחתי: 212. ע"י 11

ח"ד

תרצב, א רק הגופים נמסרו לגלות כו': 170. ע"י 12

אגרות קודש**ח"ב**

תקלז טראכט גוט וועט זיין גוט: 4. ע"י 13

ח"ג

תקלה תלת קשרין כו' אופן התאחדותם הוא בשני דרכים כו': 194. ע"י 14

ח"י

דרגות כביטול: 97.

שסט

הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן

לקוטי לוי יצחק

ברך ב

בל' הזהר: עזרות ולשכות ובית האולם והדביר: 140. 144.

ה

כלאים ערבוש שני כוחות עליונים: 156.

פט

ר' חייא בתחלה כו' לא אמרו בשם ר"ה כו' הרי צריכין לומר דבר בשם

קמ

אומרו: 180.

שהמיתו א"ע עלי' וחידשו זה לא היו צריכים לקשר בכנף כו' אבל ר"ח

קמז

שלא חידש זה רק ששמע מר"ה כו': 183.

אגרות קודש

רנו

המשכת כח השבת בחול: 76.

רסג

פס"ד התנאים ואמוראים לא רק מצד שורש נשמתם כו': 183.

ספר ראשון

חלק א – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תנש"א. הוצאה שביעית – תשנ"ו.

חלק ב – במדבר דברים. הוספות: שיחות בראשית־דברים/מכתבים בראשית־דברים/מפתחות לכרכים א-ב: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תשנ"ב.

ספר שני

חלק ג – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תשנ"ב.

חלק ד – במדבר דברים/פרקי אבות. הוספות: מכתבים ושיחות – בראשית־דברים/מפתחות לכרכים ג-ד: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה שישית – תשנ"ג.

ספר שלישי

חלק ה' – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשכ"ה)/מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – כ"ה מ"ח תשמ"ט.

חלק ו' – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – מוצש"ק כ"ב שבט תש"נ.

חלק ז' – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – י"ב תמוז תשנ"ב.

חלק ח' – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק י"ד שבט תשל"ד. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – ח"י אלול תשנ"ב.

חלק ט' – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: י"ד כסלו תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית – ט"ו י"ד כסלו תשנ"ד.

ספר רביעי

חלק י"ד – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ו' תשרי תשמ"ב.

חלק י"א – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ו. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ג.

חלק י"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ז. הוצאה שני' ומתוקנת – עשק"מ אדר ראשון, תשד"מ.

חלק י"ג – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: פורים קטן תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ה.

חלק י"ד – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ימי הסליחות תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' סליחות תשמ"ו.

ספר חמישי

חלק ט"ו – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: מוצש"ק ר"ח שבט תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – מוצש"ק ט"ז בשבט תשמ"ז.

חלק ט"ז – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק ח"י אלול תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – ועש"ק ג' כסלו תש"נ.

חלק י"ז – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ג אייר תשמ"א. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ז אלול תש"נ.

חלק י"ח – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ערב ש"ק פ' יתרו, כ"ב שבט תש"ג.

חלק י"ט – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ט"ו מ"ח תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו בשבט, תשנ"ב.

ספר ששי

חלק כ – בראשית. הוספות: מאמרים ושיחות תשל"ח/מדור שיחות (תשל"ח-תשמ"ב)/מכתבים ושיחות: ימי חנוכה תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ימי חנוכה תשמ"ט.

חלק כ"א – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשל"ח-תשמ"א)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ז תמוז, תנשא"א.

חלק כ"ב – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ה' מני"א תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' טבת תשנ"ה.

חלק כ"ג – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשד"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ח אלול תשנ"ו.

חלק כ"ד – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"א)/מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ש' חזון תשמ"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ב שבט תשנ"ז.

ספר שביעי

חלק כ"ה – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג-תשמ"ז)/מכתבים: ר"ח ניסן תשמ"ז.

חלק כ"ו – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו)/מכתבים: מוצש"ק ר"ח ניסן תשמ"ח.

חלק כ"ז – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו)/מכתבים: כ"ה אדר א' תשמ"ט.

חלק כ"ח – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו)/מכתבים: עש"ק פ' ויקרא תשנ"ו.

חלק כ"ט – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג-תשמ"ו)/מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה: מוצש"ק פ' החודש תנשא.

ספר שמיני

חלק ל – בראשית. הוספות מכתבים ומפתחות: י"א ניסן תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"א – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: כ"ף מנ"א תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: כ"ה אדר תשנ"ג.

חלק ל"ג – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ר"ח ניסן תשנ"ד.

חלק ל"ד – דברים. הוספות מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה/מפתחות: ג' ניסן תשנ"ה.

ספר תשיעי

חלק ל"ה – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ג' שבט תשנ"ז.

חלק ל"ו – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: ה' טבת תשנ"ז.

לזכות
מרת **שרה דבורה** תחי'
בת רייזל
שיחזק השי"ת את בריאותה וישלח לה רפוש"ק
ואריכות ימים ושנים טובות ובריאות

*

ספר זה נדפס
ע"י
בנה הנדיב ר' **זאב שלום** הלוי
ומשפחתו שיחיו
למשפחת הורביץ
(פאלו, בראזיל)